This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

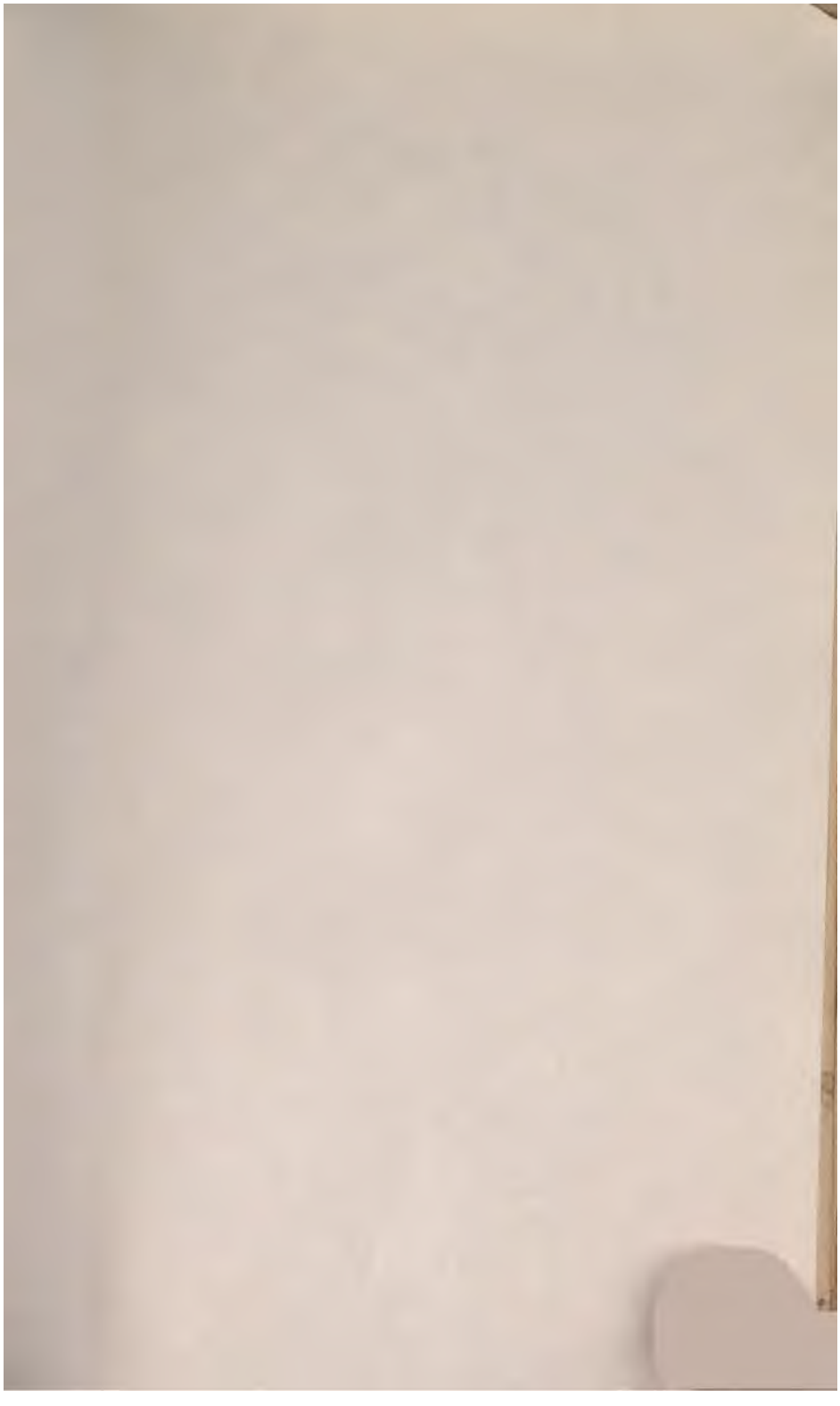

NOWOČESKA

BIBLIOTHÉKA

WYDÁWANÁ

NÁKLADEM ČESKÉHO MUSEUM.

ČÍSLO VIII.

JOSEFA FRANT. SMETANY

WŠEOBECNÝ DĚJEPIS OBČANSKÝ.

W PRAZE.

W KOMMISSÍ U KRONBERGRA A ŘIWNÁČE.

1846.

JOSEFA FRANT. SMETANY,

KNĚZE ŘÁDU PRAEMONSTRATSKÉHO W TEPLÉ, PROFESSORA NA ÚSTAWU FILOSOFICKÉM W PLZNI,

WŠEOBECNÝ DĚJEPIS

OBČANSKÝ.

DÍL TŘETÍ.

SPISŮ MUSEJNÍCH ČÍSLO XXV.

W PRAZE.

W KOMMISSÍ U KRONBERGRA A ŘIWNÁČE.

1846.

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
MAR 30 1967

AC60
N59
V.8:3

Tiskem c. k. dworní knihtiskárny synů Bohumila Haase.

DÍL TŘETÍ.

NOWÝ SWĚT.

WĚK TŘETÍ

ČILI

NOWÝ SWĚT.

OD OBJEWENÍ AMERIKY AŽ NA NAŠE ČASY.

(1492—1845.)

ÚWOD.

Z minulosti středowěké wystupujeme nyní zponenáhla na známější půdu nowého wěku; obzor dějepisný, zahalený potud chmurami nepowědomosti, dál a dále se wyjasňuje; užaslému oku nowé swěty se otwírají; se swětem rozšiřuje se také duch lidský; staré náhledy se mění, nowé wynikají, a jimi celá powaha občanského swěta se proměňuje. — Když Columbus nalezl Ameriku, a Vasco de Gama mořskau cestu do wýchodní Indie, počal teprw dějepis býti wšeobecným, obsahujícím celé člowěčenstwo. Rozmnoženým obchodem a opanowáním nowě objewených krajin plynulo do Ewropy bohatstwí zemí zámořských; známost nowých předmětů plodila nowé potřeby, wedauc k wykwétání obchodu a průmyslu, ku pokroku w uměních a wědách, a knihtiskařstwí rozšiřowalo je w obecenstwo, připrawujíc oswětu powšechnau, jejíž chrám prwé toliko jednotliwcům byl otewřen. Tato oswěta dala Ewropě přewahu nade wšemi ostatními díly swěta, a spojila říše ewropejské w jeden weliký státní celek, jenž potud wládne nad weškerau zemí. Místo jednotliwých říší, we středním wěku od sebe oddělených, nastala nyní wětší wzájemnost mezi nimi, splozená záležitostmi společnými, spojujíc wšecky w jedno weliké

saustátí, w němž rownováha sil ustanowena za základ, aby přewaze jednoho proti druhým spolkem ostatních bylo bráněno.

Nejwíce činnosti wyjewují w tomto ohledu z počátku nowého wěku národowé Ewropy střední a západní. Přewaha šťastného domu rakauského budí žárliwost ctižádostiwých Franků, a má co zápasiti s nimi a spolu s odpornými protestanty w říši německé; doba to plná strastných rozbrojů, až ji končí mír westfalský. S mírem tímto, kterým položen byl základ nowějším státním právům, počíná se základ saustawy ewropejských států, kteráž s menšími proměnami trwala až do revolucí francauzské, jejímiž následky Francie na krátký čas dosáhla přewahy; odtud pak po šťastném wítězstwí spojené Ewropy nad welemocným podmanitelem zase obnowena, s jistými změnami až podnes trwá.

Dle toho dělí se dějepis nowého wěku na trojí okres; totiž

I. Od odkrytí Ameriky až do míru westfalského po skončení 30leté wálky. (Od léta 1492 — 1648.)

II. Od westfalského míru až do francauzské revolucí (1648 — 1789.)

III. Od francauzské revolucí až na naše časy (1789 — 1845).

OKRES I.

Od objewení Ameriky až do skonání třicetileté války.

(1492—1648.)

Dějepisný obzor.

Obhlížejíce pole dějepisné na počátku nového věku, spatřujeme Ewropu již nyní, ana wyniká politickau důležitostí nad ostatní díly země, rozwrženau na dwě welikė půly, západní a wýchodní, z nichž ona spojitostí a mocí států swých nad tuto předčí. U prostředu stojí říše Římsko-německá pod žezlem nejslawnějšího nyní domu rakauského, za Maximiliana I, jehož nástupcům připadly po bohatém dědictwí burgundském také koruny královstwí španělského, Neapolského a sicilského, českého a uherského. We Francii po Ludwíku XI, upewniteli královské moci, a Karlu VIII, jenž rozmnožil říši wévodstwím bretaňským, panował Ludwík XII, dychtiwý po Italii, w Anglii pak nedáwno dokončeny byly wálky občanské bílé růže s červenau za Jindřicha VII. W Hispanii spojena Arragonie s Castilií, a Granada podrobena od Ferdinanda Katolického; w Italii dostala se Neapole ku koruně španělské; w Hořejší Florencie a Pisa, Benátky a Genua, též i hrdé Milano, swobodné, ale w ustawičných rozbrojích pohříženy, lákaly dobywatele francauzské a španělské, jimž konečně padly za kořist.

Ze států wýchodní Ewropy znamenité jsau říše skandinawské, jejichž jednota wšak schyluje se ku konci; nejmocnější zde Polska spojením západních Prus a Litwy, Rus pak Iwanem Wasilèwičem sproštěna poroby mongolské znowa počíná swůj žiwot. Na jihowýchodu hrozná celému křesťanstwu říše turecká rozprostírá se na rumech císařstwí Carhradského, a wítězně doráží na západ, široko jsauc rozložena na wýchod.

Dále w Asii po rozpadnutí welikė říše mongolské založena jest nowá Persie a říše welikého mogula w Indii;

w Číně pak počala wládu dynastie Man-ču. W Africe Aegypt a sewerní pomoří opanowáno od Turků, ostatní swět počíná z temna nepowědomosti teprw wystupowati na světlo dějepisné.

Twářnost politického světa neutrpěla tedy w přechodu ze středowěku do wěku nowého weliké a násilné proměny, jak se bylo stalo zbořením celé západní říše Staro-římské na konci wěku starého. Zde zůstaly říše a státy ty samy, ježto jsme spatřili ku konci středowěku, budowy wně tytéž, jen že se wnitř počaly přestawowati, rozšiřowati, upewňowati, dohromady spojowati a jinak ozdobowati. W obau polowicích Ewropy jewí se nyní větší rozmnožowání moci státní a mocnářské, spojowání sil obecných w jednom středišti, čímž státowé nabywají většího důrazu. W tomto ohledu brzy z počátku tohoto okresu w západní a střední Ewropě nejznamenitější moci dosáhl dům rakauský za Karla V, jenž byl císařem německým, králem španělským, Neapolským, sicilským a pánem nizozemským, ježto zároweň bratru jeho Ferdinandowi připadly koruny česká a uherská. Po domu rakauském byla nejmocnější říše franská, ne tak swau welikostí, jako pewnějším swazkem wnitřním a neobmezeností moci králowské. Anglie byla tehdáž mocnost druhé třídy, menší předešlých, jakkoli Jindřichowé VII a VIII nade wšecky předchůdce swé větší moc uměli si osobiti.

Do též třídy druhé patřila sama pro sebe také říše španělská, která spojením Castilie s Arragonií a dobytím Granady weliké sice dosáhla wáhy, kterau získáním Neapole a Sicilie ještě rozmnožila: ale nestejností částí swých wždy zůstala slabší nežli Francie. Portugal, obohacen obchodem wýchodní Indie, málo měl při událostech ewropejských podílu, w moci politické stoje daleko za Španěly, ano ku konci šestnáctého století na čas do této říše wplynul zcela. Říše německá byla by mohla nad ostatními panowati, kdyby byla lépe bywala sjednocena; ale části její byly dílem zřízením, dílem osobními žádostmi knížat a pánůw tak rozličné a z části sobě tak odporné, že se s hlawau jednau, císařem neb králem německým, zřídka kdy k jednomu záměru daly spojiti. K tomu přišla z počátku šestnáctého století weliká roztržitost w náboženstwí, tak nazwaná re-

formací, která říši tuto déle než století hubila a krwawými válkami sužowala. Tauž roztržitostí uchwácena také říše česká, nyní s domem rakauským spojená, kteráž ji dokonce ztrátau občanské samostatnosti musila zaplatiti. —

We wýchodní Ewropě byla nejmocnější nowě založená říše Osmanů, která se wždy dále rozmáhala po zříceninách císařstwí řeckého, zwláště za hrozného Solimana II, který ostřím Muhamedanského meče zasahowal až do západní Ewropy. Wálky proti Turkům pro neswornost křesťanů obyčejně nešťastně se dařily, ano nezřídka mocnosti křesťanské samy silného jich ramena užíwaly jedna proti druhé.

Nejznamenitější dějiny prwního tohoto okresu nowého wěku, které wšeobecnému dějepisu náležejí, jsau: nalezení Ameriky a mořské cesty do wýchodní Indie, zápas domu rakauského s mocnářstwím francauzským o přewahu na západu, wzniknutí reformací a wálky s protestanty w říši německé, boje křesťanstwa s Turky, poklesnutí moci španělské odpadnutím Nizozemska a wzrůst za to moci anglické, wálky o wíru we Francauzích a třidcetiletá wálka.

I. Odkrytí Ameriky a cesty mořské do wýchodní Indie.

Mezník wěku středního a nowého twoří nalezení tak nazwaného nowého swěta a nowé mořské cesty do wýchodní Indie, pročež o welikých těchto událostech již swrchu podotknutých budiž přede wším zpraweno.

Zeměpiscowé, co byli kulatost země poznali, tušili již dáwno, že se na západu Atlantského oceanu nalézají welike země. Groenland a tak nazwaný Wineland byly již w 10 století nalezeny od Skandinawců, a powěst o welikých tam zemích dále k jihu wždy wíce se roznášela. Na mapách Benátčanů a Martina Behaima z Normberka z 15 století nalezá se na místě Ameriky umístěn weliký ostrow Antillia. Auplné wšak objewení, jakož jsme powěděli již ku konci středního wěku, wykonáno teprw ku konci 15 století swětoznámým Columbem.

Kristof Columbus (Colombo neb Colon) zrozen léta 1447 w Genui, již ze mládí oddaný plawbě, saudil z rozličných plaweckých zpráw a z tehdejší zeměpisné wědy, žeby

se přes Atlantský ocean kratší cestau přeplauti mohlo do východní Indie, a hledal k wywedení toho úmyslu podporu. Nenalezew jí we swé otčině, ani w Benátkách, Francauzích a Angličanech, odebral se do Portugalu, tehdáž plawectwím slynaucího, a byw oslyšen i zde, ke dworu španělskému. Po mnohém odporu obdržel konečně od Isabelly, královny castilské, tři lodě s 90 muži, s nimiž se dne 3 Srpna 1492 na neznámau cestu wyprawil ze přístawu Palos. Plawba trwala již třetí měsíc; tu se mužstwo, již prwé reptawši, bauřilo, a chtělo swodného wůdce swého již uwrhnauti do moře; tu se ukázaly známky blízké země, ptactwo mořské a plápolající oheň. Dne 12 Října přistal Columbus na ostrowě Guanahani, od něho nazwaném sw. Salvator. Odtud wyskaumal mimo jiné menší ostrowy Antillské také Cubu a Hayti, odkudž se 15 Kwětna 1493 slawně nawrátil do Španěl. Ještě tři jiné cesty konal do Ameriky; na třetí wystaupil na pewnau zemi americkau při austích řeky Orinoko, a stal se objewitelem tohoto dílu swěta, jenž by se wlastně po něm jmenowati měl *Columbia*. Ale této cti dostalo se jinému; šlechtic Florentinský *Amerigo Vespucci*, jenž s Alonsem z Ojedy co dobrodruh též wyplaul na wýskum nowých zemí po cestě Columbowě, wydal o zemích těchto prwní zprámu písmem, a po něm nazwán nowý swět *Amerikau*. Colombo zaplacen newděčností zemřel l. 1506 w 59 roce wěku swého.

Po něm bylo po cestě otewřené snadno pokračowati. Španělowé a Portugalcowé, po nich Francauzowé, Angličané a Hollanďané spěchali dobýti pokladů nowého swěta; nejwíce wšak slynuli w tom z počátku Španělowé a Portugalci. Léta 1500 nalezl Pedro Alwarez *Cabral*, který se z Portugalu plawil do wýchodní Indie, a pro wystříhání se nebezpečenstwí od pomoří afrických daleko na západ zaplaul, *Brasilii*, kterauž pro wládu portugalskau opanowal. Z ostrowa Hayti čili Hispaňoly (ostrow sw. Dominika) rozšiřowala se skaumání španělská. *Diego Columbus*, syn slawného otce, zřídil tamější osadu, *Juan Ponce de Leon* opanowal Porto ricco (přístaw bohatý), Diego Velasquez weliký ostrow Cubu. *Ferdinand Cortez* wybojowal Španělům *Mexiko* (1519), prwní znamenitau zemi americké pewniny, a *Nunez Balboa*

spatřil již 1513 Tichý ocean z úžiny Panamské. Snaha Španělů byla totiž wyhledati nějaký průplaw skrze Ameriku do Indie, aby se w tom Portugalcům mohli wyrownati a stejného s nimi dosáhnauti bohatstwí z Indie. Neboť již byli plawci portugalští oplauli celé západní pomoří africké; *Bartoloměj Diaz* nalezl předhoří Dobré Naděje (1486), kteréž po něm slawný *Vasco de Gama* s třemi loděmi oplaul, a šťastně se dostal do východní Indie na pomoří malabarské, (22 Května 1498). Španělowé i Portugalci dali si práwo k zemím nowě nalezeným potwrditi od papeže, a Alexander VI táhl čáru od jednoho polu k druhému, sto hodin na západ od ostrowů Azorských, ustanowiw, co leží od čáry této na wýchod, aby patřilo Portugalům, co na západ, Španělům. Chtíce se tedy kratší cestau dostati též do bohaté Indie, a zwláště k ostrowům Moluckým, úrodným na koření, dlauho snažili se nazmar, až konečně *Fernando Magelhaens*, oplawiw jižní pomoří Ameriky, nalezl dle něho nazwaný průliw, skrze který wplaul do Tichého oceanu a nalezl ostrowy Ladrony a Filippiny. On sám sice zabit na těchto od diwochů, ale ostatní dostali se šťastně na Moluky, a odtud cestau od Portugalců objewenau okolo Afriky domů, čímž wykonána první plawba okolo země (1522), která trwala přes tři léta a 28 dní. Kterak se z prwních těchto hlawních nálezů wywinowaly jiné, a kterak Amerika zponenáhla opanowána od Ewropanů a pokryta jejich osadami, o tom jednáno bude dole obšírněji; zde pozorowati slušno toliko blízké následky welikých těchto nálezů pro swět občanský.

Jeden z nejprwnějších a nejčelnějších těchto následků byla proměna posawadního ewropejského obchodu, poklesnutí pozemního i Středomořského, a počátek welikého, jenž slauti může oceanským. We středowěku wládla obchodem w jihu města lombardská, hlawně Benátky, na seweru pak mocný spolek Hanseatský. Lombardowé wedli hlawně obchod levantský, dosahující z přední Asie a Aegypta přes wýchodní Asii až do Indie, a zakládali nejen po Italii, ale i po wšech welikých městech francauzských, německých i anglických bohaté sklady levantského zboží, koření, hedbáwí a rozličných předmětů wždy wíce hledané nádhery.

Na severu slynula obchodem již za starodáwna města wendická, což přetrženo krwawým pronásledowáním Wendů od Němců; později wšak týmž časem jako obchod lombardský počal se i tento opět zdwihati. Lubek a Hamburk, nejbohatší a nejdůležitější obchodní města na sewerních pomořích, uzawřeli prostřed třináctého století spolek ke společné ochraně obchodu, k němuž přistaupila brzy wšecka znamenitá sewerní města. Celý tento spolek, nazwaný Hansa, rozdělen byl na čtyry weliké čtwrti, jichž hlawy byly Lubek, Kdansko, Brunswik a Kolín; po dalekém wýchodu a seweru jakož i na západ a k jihu po okolních krajinách rozprostíraly se sklady jejich, z nichž Nowgorod, Bergen, Brügge, pak Antwerpy a Londýn byly nejwýtečnější. W Lubeku držíwali schůzky, radíce se o rozšíření spolku, záležitosti politické a válečnau obranu. Obchod wýchodu a seweru byl wýhradně w jejich rukau; přes Nowohrad wedli jej po celé Rusi až do Asie, na západ pak přes Francii do Španěl a Portugalu. Jak weliké moci politické tento spolek dosáhl, a kterak působil na sewerní státy, na místě swém již oznámeno, a podotknuto též, že již tenkráte, zwlášť powstáním moci burgundské počal klesati. Wzrůstající obchod nízozemský, nepřátelský odpor Danů a Šwedů, podrobení Nowohradu od Jana Wasilěwiče seslabil jej ještě wíce, nowé pak cesty obchodní, odkrytím Ameriky a oplutím Afriky, do Indie, towaryšstwo Hanseatské jako obchod lombardský nawždy ochromily. Od Italie a seweru Ewropy odwrátila se totiž nyní hlawní sídla obchodu na západ; Portugalci a Španělowé staly se nyní prwními obchodními mocnostmi, poklady obau Indií splýwaly na poloostrowu Pyrenejském, a odtud rozpryšťowaly se po Ewropě. Staw politický nebyl wšak zde na dlauho přízniw wolnému obchodu; po odpadu Nízozemí odstěhował se do Hollandu, a za Alžběty do Angličan, kdež trojhrot Neptunůw až podnes jest zaražen.

II. Zápas domu Habsburského s Francií.

A) Původ a události předběžné.

1. Rozepře Maximiliana I s Ludwikem XI.

Ku předu znamenitosti politické wystupuje z počátku tohoto okresu dům Habsburský. Welebnost císařstwí Římsko-

německého trwá po celý nowý wěk, a koruna císařská zůstáwá bez přetrže při tomto domu. Z počátku 16 století skwěla se ještě na hlawě Maximiliana I, jehož jsme již we předešlém dějepisném okresu poznali co maudrého pořadatele říše, co sprawedliwého hajitele míru a šlechetného pěstowatele wěd a umění. Tamtéž oznameno, kterak Maximilian sňatkem s Marií, dědičkau wéwodstwí burgundského získal domu rakauskému Nízozemí, a tím položil základ přewahy toho domu. Wzrůst této moci wzbudil žárliwost francauzskau, a od té doby stály obě říše co největší sokyně naproti sobě. Ludwík XI nemoha bohatého dědictwí koruně své lstiwými auskoky získati, zmocnil se násilně a zrádně wéwodstwí a hrabstwí Burgundu samého. We válce z toho wzniklé nemohl Maximilian krajin těchto dobýti, nýbrž uzawřeno mírem w Arrasu (1482), aby syn a nástupce Ludwíkův Karel VIII dceru Maximilianowu pojal za manželku, a že s ní země tyto obdržeti má wěnem. Když se wšak Maximilian po smrti Marie zasnaubil s dědičkau wéwodstwí bretaňského, ulowil mu Karel bohatau newěstu tuto násilně, a odeslal mu dceru jeho Markétu, sobě zasnaubenau, nazpět. Tato hana wzbudila válku, a Maximilian spojil se s Angličany a Španěly proti Francauzům. To přišlo Karlowi welmi newhod, poněwadž právě táhnauti hodlal proti Neapoli; pročež chtěje válku brzy skončiti, wydal Maximilianowi Burgund, Ferdinandowi Katolickému hrabstwí Cerdagne a Roussillon, a Jindřicha VII uspokojil penězi.

2. *Tažení Karla VIII proti Neapoli.*

Původem tažení Karlowa proti Neapoli byl Ludwík Moro, strýc Galeazza Visconti, wéwody Milanského. Chtěje se totiž sám zmocniti Milanské wlády, ustanowil nešlechetník tento zawražditi bratrowce swého; obáwaje se wšak pomsty Neapolského krále, Alfonse II, jehož zetěm byl Galeazzo, získal si ministry Karla VIII, kteří ctižádostiwého krále k tomu přemluwili, aby právo domu Anjou, wypuzeného od Arragonských z Neapole, hájil, a království tohoto se zmocnil. I uchopil se toho Karel dychtiwě, zamýšleje nejen opanowati Neapoli, nébrž odtud wyprawiti se do Turek, Turky wypuditi z Constantinopole a získati císařství

řecké, k čemuž si byl právo nápadní kaupil od Ondřeje Palaeologa, synowce posledního řeckého císaře. Okolnosti zdály se býti příznivé; neboť oddanost Ludwíka Mora usnadňowala tažení skrze Horní Italii, a Alfons Neapolský byl od poddaných swých nenáwiděn. Nastaupil tedy Karel tažení do Italie s wojskem 20.000 mužů, a zmocnil se Neapole bez obrany (1495). Nenadálé však štěstí Francauzů wzbudilo w ostatní Italii strach, i spojili se proti nim Ferdinand španělský a císař Maximilian, též Benátčané získáni ku pomoci, a Ludwík Moro, dosáhnuw otráwením synowce wéwodství Milanského, byl prwní, který se nyní postawil proti Karlowi. Rychle musil tento z Neapole ustaupiti, aby nebyl odlaučen od Francauz, protlaukl se šťastně w bitwě u Foronova; ale Neapole byla mu ztracena.

3. *Ludwík XII proti Milanu a Neapoli.*

Proto však mocnářowé francauzští taužiti po Italii nepřestali, nasazujíce přes padesáte let tuk a krew říše swé na to, aby se tam mohli usaditi. Ludwík XII Ludwíka onoho Sforzu, příjmím Mora, wypudil, wéwodství Milanského (1499) se zmocnil, k němuž tehdáž náležela i Genua, a spojil se o rozdělení Neapole s Ferdinandem Katolickým (1501). Snadno slabé králowství toto spojeným wojům španělským a franským podlehlo; král Neapolský swržen; ale když mělo přijíti k dělení laupeže, španělský wůdce Gonsalvo de Cordova Francauze z Neapole wyhnal, a Španělowé toto králowství si oswojili.

4. *Liga Cambrayská.*

W Římě wládl té doby bojowný Julius II, jenž si umínil pokořiti mocné Benátky, že mu nechtěli nawrátiti některých měst od státu církewního odtržených. K tomu konci spojil se s Francauzi, chtiwými wzrůstu wéwodství Milanského na Benátské autraty, též s Ferdinandem španělským, který Benátčany z některých přístawů w Neapoli oprawowaných žádal wypuditi, konečně s císařem Maximilianem, jemuž byli Benátčané odepřeli průtah do Říma. Wšecky mocnosti proti hrdé republice powstaly, učiniwše spolek řečený liga Cambrayská. Benátčané se bránili spojeným nepřátelům

nemužně; wojsko jejich od Francauzů poraženo, pewná země opanowána od těchto a císařských; již o pomoc prosili Maximiliana, již zdáli se býti ztraceni; ale neswornost spojených mocností rychle jim přispěla ku pomoci. Wida totiž papež Julius, žeby Francauzowé tak šťastným pokrokem proti Benátčanům w Italii příliš se rozmohli, spojil se nyní s Benátčany proti nim, získal proti Francauzům též Šwejcary, a rowněž Ferdinand Katolický, obdržew, čeho žádal, potom i Jindřich VIII, král anglický, k nowému spolku tomuto přistaupili, nazwanému *liga swatá*. Ludwík XII neměl té zmužilosti, aby byl tolika nepřátelům mohl odolati, aniž znal dosti použiti wítězstwí, jehož byl statečný wéwoda Nemourský dobyl u Ravenny. Šwejcaři Francauze porazili, a dosadili Maximiliana Sforzu, syna Morowa, na wéwodstwí Milanské. Genua se na čas oswobodila, a Ferdinand španělský wzal králi navarrskému, jedinému spojenci Ludwíkowu, wšecky země, které držel za Pyrenejskými horami. Zotawili se sice opět Francauzowé, spojiwše se proti druhým s Benátčany, ale Šwejcaři je porazili opět u Navarry (1513), načež z Italie docela jsau wypuzeni. Ano i do Francauz samých spojenci nyní wtrhli, a musil Ludwík wzdáti znamenité oběti, aby dosáhl s Angličany pokoje a smíření s papežem a Ferdinandem.

B) Karel V a František I.

1. Karel wywolen za císaře.

Brzy po ztrátě Milana Ludwík XII zemřel, jejž byl Julius II již na wěčnost předešel, a rychle po něm powolala smrt také ostatní osoby, Ferdinanda Katolického i císaře Maximiliana, z diwadla tohoto swěta. Wystupují nyní jiní herci, mocnější a umělejší, čímž wěčná truchlohra člowěčenstwa nabývá wětší půwabnosti a znamenitosti. Dědicem Ferdinanda Katolického byl wnuk jeho Karel, rozený léta 1500 w Gentu w Nízozemích, kteréž zdědil po otci swém Filippu, synu císaře Maximiliana s Marií burgundskau. Matka jeho, Johanna, dcera Ferdinanda a Isabelly, byla pro těžkomyslnost neschopná ke wládě, ku kteréž w Castilii měla po matce právo, a Filipp Sličný, manžel její, zemřel tentýž rok, když wládu tutu nastaupil; pročež

wedl řízení spojených říší španělských Ferdinand Katolický až do své smrti (1516), a po něm ještě maudrý kardinal Ximenes, až je konečně Karel sám přewzal, w sedmnáctém roce wěku svého.

Wládu říše francauzské byl zatím již nastaupil hbitý a bojowný *František I.* Bez prodlení chopil se meče, aby smazal skwrnu předešlých porážek, a dobyl ztraceného Milana. Nezabranitedlný byl pokrok jeho; w dwaudenním krwawém boji porazil u Marignana nepřemožitedlné potud Šwejcary, ochranitele Maximiliana Sforzy, a zmocnil se Milanského wéwodstwí (1515). Se Šwejcary uzawřel pokoj, a naklonil je ke francauzské straně. Nyní stáli dwa nejmocnější sokowé na západu Ewropy naproti sobě, Karel a František; onen powahy wážné, odměřené a pewné, tento kwapně odwážliwé a pohybné; onen pán Nízozemí, král Castilie, Arragonie, Granady, Navarry, Neapole a Sicilie s wyhlídkau na nesmírné říše nowého swěta, tento panownik říše jednotau swau nejmocnější w Ewropě. Tu zemřel Maximilian I, a oba ucházeli se o nejwyšší důstojenstwí swětské, o korunu Římsko-německau. Celau obratnost francauzskau wynaložil František, aby wolence říšské sobě získal; ano strachowala se knížata německá weliké moci Karlowy, podáwajíce korunu Fridrichowi Maudrému, wéwodowi saskému; ten wšak, představiw wolencům potřebu mocného paže, zwláště proti Turkům, poručil jim Karla jakožto knížete německého, a tak wywolen Karel a korunowán za krále (1520). Od času Karla Welikého nebyly tak obšírné země pod jedním žezlem spojeny, jako nyní pod Karlem V. Mimo spojené říše španělské, Neapoli, Sicilii, Nízozemí zdědil po Maximilianowi také země rakauské, a nyní ozdoben též korunau německau. Země rakauské postaupil bratru swému Ferdinandowi, jehož Čechowé a Uhři přijali za krále. Tím se rozdělil dům Habsburský na dwě linie, starší španělskau a mladší rakauskau čili německau, z nichž ona nad obšírnými říšemi panowala w západu a jihu, tato u prostředu Ewropy a na wýchodu.

2. *První a druhá válka francauzská.*

Powýšení Karla V na císařství popudilo ještě více žárliwost franskau proti domu Habsburskému, a následkem jejím bylo patero krwawých válek francauzských. Prwní wedena o wéwodstwí Milanské, kteréž císař poważowal co léno německé říše, a spojil se s papežem Lwem X k wypuzení Franků z Italie. Wojsko francauzské, sestáwající z nejwětší části ze žoldnéřů šwejcarských, přemoženo, a wéwodstwí Milanské a Genuenské wybojowáno císaři, který je co wládaři císařskému udělil Františkowi Sforzowi, wypuzeného Maximiliana bratru (1522). František nedal se tím wšak odstrašiti; wyprawil nowé wojsko do Italie, a byl-by se nepochybně opět celého wéwodstwí Milanského zmocnil, kdyby nebyl nesprawedlností popudil proti sobě Karla z Bourbonu, který ze msty přestaupil k císaři, a bojowal proti swé wlasti. Pomocí a wedením jeho wojsko císařské posíleno, wypudilo Francauze opěty z Italie, ano wpadlo do Francie samé, a dobýwalo Marseille. Ale František rychle se zotawil, sebral wojsko 50,000 mužů, wytisknul císařské ze Francie, wytrhnul za nimi do Italie, a dobyl Milana zase. Jen pewná Pavia odpírala ještě zmužilému wítězi, a té se usilowal zmocniti. Posádka mužně se bránila, obležení se prodlužowalo, wojsko císařské se zatím rozmohlo, konečně sweden u Pavie boj, we kterém Francauzi docela jsau poraženi, a František sám přišel w zajetí (1525). Odweden do Madridu a držán po celý rok, až cenau Karlowi oblíbenau wykaupil swobodu a mír, zawázaw se totiž, že postaupí Burgund Karlowi, Provence a Dauphiné Bourbonowi, že dwa millionỳ dolarů wyplatí za swé wyproštění, práwa krále navarrského nebude více hájiti, dwa syny swé postawí w rukojemstwí, a kdyby těchto záwazků nesplnil, w šesti měsících zase se nawrátí do Madridu.

František wšak, wyproštěn ze zajetí, smlauwu s císařem učiněnau zrušil, jakožto prý wynucenau, tedy neplatnau, a chystal se k nowé válce, nabyw proti císaři nyní mocných spojenců. Po pádu Františkowu ulekli se mocnářowé weliké přewahy císařské moci. Benátky, Milano, Kliment VII a Jindřich VIII anglický, opustiwše císaře, s Františkem se spojili,

Byla však válka od spojenců váhavě vedena. Vévodství Milanské císařští zase vybojovali; odpadlý Sforza byl svržen a papež přinucen k míru. Ale císař nebyl s to, aby vyplatil své žoldnéře; pročež je vedl Bourbon, nyní po Pescarowi náčelník císařského vojska, proti Římu, aby se vydrancováním jeho vyplatilo samo. Při dobývání Říma Bourbon sice padl, ale vojsko císařské zmocnilo se města (1527), vylaupilo je, a přinutilo papeže k zaplacení veliké výplaty. Celé křesťanstvo nad utiskováním papeže od strany císařské se horšilo, a jako zastánce papežův vtrhnul František do Italie.

Z počátku byl pokrok jeho šťastný. Vojska francká zmocnila se Milanska, a oslablé vojsko císařské, opustivši Řím, vrhlo se do Neapole. Francouzové pod Lautrekem dobývali tohoto města po zemi, Ondřej Doria, admiral Genuenský, po moři. Již zdálo se býti ztraceno, tu hrdinský Doria místokrále španělského porazil; ale ministři francouzští hrdinu Genuenského urazili, i přestaupil k císaři, oswobodil Neapoli, a Frankowé sklíčení nemocemi přinuceni jsau k odtažení. Na tom je porazil princ Oranský, vůdce císařský, a Leywa nowé wojsko wpadší do Italie, čímž Francauzi opět dokonale jsau z Italie wypuzeni.

Tím však seslably obě strany; tedy uzavřen pokoj (1529), w němž František podržel sice Burgund, ale všeho nároku na Italii, Flandry, Artois a Navarru se odřekl. Italie byla tedy zase podrobena Karlowi, w Milaně usazen za welikau výplatu zase Sforza, we Florencii po dlauhém odporu Alexander de Medicis; Benátky musili nawrátiti, čeho dobyly, a Ondřej Doria oswobodil wlast swau, spořádaw wládu republikanskau, které se sám podrobil, nechtě býti dogem jejím.

3. *Tažení Karla do Tunisu.*

Mírnost, kterauž vítězný císař tenkráte jewil, plynula hlawně z dwojnásobné příčiny, rozbrojů totiž s protestanty w říši německé, o nichž jednáno bude doleji, a hrozícího náwalu Turků. Neboť byl nastaupil wládu říše po smrti Selima I (1519) sultan Soliman II, který ohromnau pěstí

swau wšecky říše křesťanské hrozil podrtiti. Ostrow Rhodus, pewná záštita křesťanstwa, hájena hrdinským rytířstwem Swatojanským, padla po strašném boji do rukau hrozného vítěze (1522), nemohauc přenáramné síle Turků odolati. Čtyry sta tureckých lodí s dwakrát sto tisíci muži přistalo před Rhodisem městem, hájeném posádkau pěti tisíců žoldnéřůw a 600 rytířů, pod správau welmistra Villiersa, maudrosti jak zmužilosti wýtečného. Darmo žádal tento císaře a knížat křesťanských o pomoc, darmo napomínal papež ke swornosti a obrácení sil proti newěřícím; Karel a František trwali w rozbroji, osudu rytířstwa křesťanského nedbajíce. Po celých šest měsíců bránilo se toto osamělé proti neustálým autokům tureckým, a wzdali konečně město, w prach a popel obrácené, Solimanu, který šetře hrdinské mysli, čestné odtažení jim powolil. Za náhradu odewzdal císař rytířům ostrow Maltu, odkudž potud slowau Maltezowé. Na to postupowal Soliman wítězně k sewěru; dobyw Bělehradu wpadl do Uher, porazil Ludwíka krále uherského a českého u Moháče, kdež Ludwík ztratil žiwot, zmocnil se wětší části králowstwí uherského, wtrhnul až do Rakaus, a oblehl Wídeň (1529). Ochráněno sice město zmužilau wytrwalostí posádky, nicméně wšak hrozné nebezpečenstwí s této strany trwalo, a rozmnoženo nyní ještě s jihu wzniknutím laupežných států na sewerním pomoří africkém. Původem jich byli dwa synowé jednoho hrnčíře z ostrowa Lesbos, Horuk a Hairaddin čili Šereddin, přijmím Barbarossa, laupežníci mořští, kteří z počátku s několika loděmi, potom welikým loďstwem slídili po wšech pomořích Středozemních, a kořist swau obyčejně prodáwali w Algiru. Krajiny sewerní Afriky byly se rozpadly po wládě arabské w rozličná králowstwí, z nichž nejznamenitější byly Marokko, Algir a Tunis, složené ze smíšenin Arabů, Maurů a Negrů. Eutemi, král Algirský, powolal Horuka ku pomoci proti Španělům, upewněným w Oranu; i připlaul laupežník ochotně, ale místo pomoci zawraždil krále, a Algira se zmocnil. Přemožen sice od Španělů spojených s wypuzeným panownikem Tremesenským, načež zbawen žiwota; než po něm přewzal wládu Algirskau ne méně mužný a odwážliwý Hairaddin, a pro wětší jistotu dal se pod ochranu tureckého sultana, od něhož ustanowen za náčelníka loďstwa.

Nato se zmocnil zřadau i Tunisu, a upewniw zde wládu swau, prowozowal laupeže s welikau mocí po wšech pomořích italských a španělských. Celé křesťanstwo očekáwalo proti násilníku pomoci od císaře, Muley Hašem, wyhnaný král Tunisský, utekl se k němu, a Karel uzawřel tažení do Afriky. Na lodích flanderských připlaulo množstwí německé pěchoty, na Neapolských a sicilských staří bojownící španělští a wlaští, s nimi rytíři z Malty a Portugalci, wojsko přes třicet tisíc mužů silné. Welitelem loďstwa byl Ondřej Doria, náčelníkem wojska marquis del Guasto.

Dne 16 Července 1535 wyplaulo spojené loďstwo císařské z Cagliari, a přistalo po šťastné plawbě w Tunisu. Pewnost Goletta, od Barbarossy silně ozbrojená, wzata útokem, wojsko jeho w boji welikém poraženo, a město Tunis, w němž se deset tisíc otroků křesťanských oswobodilo a zmocnilo se citadelly, wzdalo se císaři. Wítězoslawně wtáhl tam Karel, otroky obdarowal a propustil, ustanowil Muleje za wládce nad Tunisem co španělského wasalla, podržew si pewnost Golettu, a šťastně se nawrátil do Ewropy.

4. *Třetí a čtwrtá wálka francauzská.*

W té době, když císař Karel slawně bojowal pro obhájení křesťanstwa proti newěřícím, spolčil se proti němu neslawný sok jeho František s auhlawním nepřítelem křesťanstwa Solimanem samým, obsadil Savoje a Piemont, a wtrhnul do Italie. Zde zemřel práwě wéwoda Milanský, jehož zemí se František hodlal zmocniti; císař pak je potáhl k říši co odumřelé léno, wypudil Francauze ze Savoje, wtrhnul do Provence a oblehl Marseille podruhé (1536). Ale nedostatek a prozřetelnost maršala z Montmorency přinutily jej opět k odtažení a po nepatrných sem tam bojích uzawřeno prostřednictwím papežským příměří w Nizze (1538) na deset let, w němž každá strana, co měla, podržela, a wéwodstwí Milanské zůstalo w rukau císařowých.

Nato předsewzal Karel nowé tažení (1541) proti afrických korsarům, kteří po ztrátě Tunisu hlawně w Algiru se upewnili, odtud wšecka pomoří italská i španělská ze msty tím zůřiwěji drancujíce. Než, jak proti Tunisu slawné, tak nešťastné bylo tažení Karlowo proti Algiru. Byl práwě ne-

příhodný čas podzimní; po wyplawení ztroskotáno loďstwo bauří mořskau, lijawce rozwodnily a pobauřily weškeran krajinu, výpady Algirských hubily wojsko císařské, mokrem, zimau a hladem zmořené, a ještě se musil Karel pokládati za šťastného, že po mnohých přestálých strastech s ostatky wojska svého na lodích, ochráněných předhořím Metafuz, nawrátiti se mohl do Ewropy; neboť i při náwratu rozehnáno loďstwo nowau bauří, takže se lodě jen porůznu dostaly do rozličných ewropejských přístawů.

Františkowi zdála se tato doba nejpříhodnější, aby konečně soka svého přemohl. Patero wojsk francauzských s pěti stran wtrhlo do pole proti Španělům, Lucemburku, Brabantu, Flandrům a Milanu (1542), a loďstwo turecké 110 lodí silné pod správau Šereddina Barbarossy spojilo se s francauzským. Malý ale byl welikých přípraw těchto prospěch, jakkoli na rowinách italských Enghien zwítězil; neboť hrdinský Doria spojené loďstwo turecko-francauzské rozplašil, Karel se spojil s Jindřichem VIII, Angličané dobyli Boulogne, a císařští wpadli do Champagne, postupujíce s obau stran ku Paříži. Ale w zemi francauzské Karla wždy štěstí opustilo; neboť národ hájil swau wlast; jediné malé město St. Dizier zadrželo celé císařské wojsko šest neděl; brzy nastal nedostatek peněz a potrawy; w říši německé bauřili protestanti, w Uhřích Turci; tedy se naklonil Karel k míru, jenž roku 1544 uzawřen we Crespy. František wydal dobytau část Savoje, Karel se odřekl Burgundu, podržew wéwodství Milanské. Wálka mezi Francauzi a Angličany trwala dále, až konečně postaupením Boulogne František také od Jindřicha VIII obdržel pokoj. Rok na to (1547) František, nejwětší odpůrce domu Habsburského, po třicetiletém boji proti Karlowi, zemřel.

III. Reformací.

1. Luther.

Znamenitější proměny politické, než ustawičnými těmito wálkami, spůsobeny jsau odtržením se weliké části křesťanstwa od Římské stolice, čili tak nazwanau reformací; pročež původ a následky její w ohledu politickém potřeba seznati.

Wzdálenější příčiny veliké této události byly rozličné, náležející více dějepisu církewnímu; nejbližší wšak původce byl wšeznámý Martin Luther, učitel bohosloví na wysoké škole Wittenberské, řeholník Augustianský. Podnět daly k tomu odpustky, jež Leo X hlásati dal za peněžité příspěwky k dostawení chrámu sw. Petra, a které Jan Tetzel dominikan s přepiatau horliwostí prohlašowal we Wittenberku.

Luther wystawil 95 článků proti odpustkům a papeži, načež pohnán k saudu Římské stolice, na prosbu wšak, aby slyšán byl w Němcích, napomínán od kardinala Kajetana, legata papežského, k odwolání bludů. Luther stál na swém, odwoláwaje se na papeže lépe o té wěci zpraweného, a pak na wšeobecný sněm církewní. Fridrich Maudrý, wolenec saský, po smrti Maximiliana náměstek císařský w říši, byl jeho ochráncem; mnozí učení, z nichž nejwýtečnější Filipp Melanchton, schwalowali Lutherowy náhledy, a učení jeho bylo již po mnohých krajinách rozšířeno, když proti němu wyšla papežská bulla, jíž dán do klatby a bludy jeho zatraceny (1520). Tím více wšak Luther proti církwi Římské bauřil, spoléhaje na swého ochránce; konečně odtrhnul se od církwe katolické docela, a spálil weřejně we Wittenberce bullu papežskau a knihu duchowního práwa. Tak daleko tato roztrž pokročila, když Karel po wywolení na císařství prwní sněm říšský držel we Wormsu (1521).

Sem byl i Luther na rozkaz císařův powolán; a opatřen byw průwodními listy, směle před trůnem císařským se postawil. Rozkázáno mu, aby odwolal bludy, pro něž byl dán do klatby; což když učiniti nechtěl, propuštěn sice z Wormsu, ale pronešena naň klatba říšská. Fridrich saský, pečliw ochrany jeho, dal jej podtají ukrýti na hradě Wartburku, kdežto překládal Luther biblí do německého jazyka.

2. Zwingli a Calvin.

W tom samém roce, jak Luther, powstal proti prodeji odpustků w Zürichu Oldřich Zwingli, muž učený a mírný, wycwičený na universitě Wídeňské, kterýž, zasadiw se proti katolické církwi jako Luther, původcem byl nowého wyznání, ježto slowe oprawené neb reformowané. Po něm ji rozhlašowal dále Calvin, professor w Genfu, po němž pří-

wržen.ci wyznání jeho slowau Calvinisté. Od Lutheranů lišilo se wyznání toto hlawně w představě o wečeři páně, na kterémžto rozdílu obě strany urputně stojíce, wespolek ne méně než jako s katolíky se swářili a pronásledowali.

Učení Lutherowo rozmohlo se hlawně po zemích německých, Calvinowo pak po Šwejcařích, na Rýnu, w Nízozemích, a we Francauzích, kdežto wyznawači Calvinstwí nazwáni jsau Hugenotty.

3. Prwní následky reformací.

a) Anabaptisté.

Tak weliké proměny w náboženském wyznání nemohly zůstati bez následkůw zewnitřních, které se také rychle počaly jewiti. Mezi Lutherany powstali někteří šílenci, kteří jsauce mnohem horliwější než mistr jejich, hlásali wywrácení wšech náboženských obřadů. Ondřej Rodenštein, příjmím Karlstadt, arcijahen Wittenberský, bauřil proti obrazům a wšem nábožným obyčejům; we Cwikawě powstala fanatická sekta Anabaptistů, náwodem Tomáše Münzera a jistého Štorcha, saukenníka, která hlásala nowý křest za potřebný k spasení, a opětným křestěním přijímala do swého sboru. Luther opustiw Wartburk, tomu odpíral, ale šílenci se rozmáhali předce po Němcích i Nízozemí, kdežto po jistém kazateli swém Mennonu dostali jméno Mennonité. Jeden zástup této zběři, jemuž nowá wíra nejwíce mozky pomátla, zmocnil se později města Münsteru a založil zde své králowstwí, Sion, odkudž spása wšemu světu měla přijíti. Králem byl Jan Bakolt, *krejčí* z Leydenu; w nowém králowstwí panowala surowá šílenost a hnusná společnost žen i statků, až je konečně wywrátil biskup Münsterský s pomocí některých knížat, a dal krále jejich ukrutnými mukami odprawiti (1535).

b) Wálka sedlská.

Lutherowo učení, které zastáwalo swobodu w náboženstwí a wyproštění od moci duchowní, wzbudilo w stawu sedlském se wšech stran utlačeném naději, že také robot a desátků bude zproštěn, a pánům swým i zewnitř rowen dle bratrstwa křesťanského. We Šwabích, w Elsasu, w Durynsku

sedláci se rotili, wybíjeli hrady a kláštery, mordowali pány, plenili a drancowali. Hlawní wojsko jejich w Durynsku wedl tentýž Tomáš Münzer proti městu Frankenhausenu, kdežto se proti nim postawili wéwodowé saští, Filipp z Hessen a Jindřich z Brunšwika, a wojsko sedlské, wšeho umění wojenského prázdné, porazili na hlawu (1525). Pět tisíc sedláků padlo na bojišti, ostatek se rozprchnul, náčelníci jejich odpraweni, a tak se wálka sedlská skončila, we kteréž as 50 tisíc sedláků zahynulo. Nejkrásnější krajiny byly popleněny, zámky a kláštery pobořeny a jařmo sedláků těžší předešlého.

4. Rozšiřowání reformací.

Při wšech těchto truchliwých následcích rozšiřowalo se učení Lutherowo wždy wíce. Po sněmu Normberském (1523) podala knížata říšská papeži Adrianu sto stížností národu německého proti stolici Římské. Normberk, Hamburk, Frankobrod a jiná slawná města učení Lutherowo weřejně přijala, zawrhla mši a jiné katolické obřady, a odtrhla se od církwe. Totéž učinil Jan, wolenec saský, nástupce Fridricha Maudrého, Filipp markrabí z Hessen, wéwoda Brunšwický, kníže z Anhaltu a jiná knížata; Albrecht pak, markrabí Brandenburský, welmistr duchowního řádu rytířů německých, přestaupiw do světského stawu, zemi pruskau, řádu náležející, co dědičné knížetstwí si přiwlastnil, odkudž počátek má králowstwí pruské (1526). Nemálo příznіwé byly tomuto rozšiřowání Lutheranstwí wálky císaře z Francauzi, zwláště pak rozepře jeho s papežem Klimentem, jimižto Karel bawen jsa, k záležitostem říše německé méně mohl přikládati pozoru, a w hájení moci papežské, sobě nepřátelské, málo měl horliwosti. Na sněmu Spýrském (1526) wymohla strana Lutheranská, aby se w náboženstwí nečinilo žádnému násilí, nébrž každý k nowému nebo k starému se směl přiznáwati; a když nowý sněm Spýrský později (1529) wšecky nowoty w náboženstwí zapowídal, stawowé Lutheranští tomu odpírali, od kteréhožto odporu čili protestací dostali jméno *protestanti*. Na sněmu Augsburském (1530) podali císaři swé wyznání wíry, sestawené od Melanchtona, odkudž slowe *konfessi Augsburská*.

5. Spolek Šmalkaldský.

Když císař nad Františkem zwítězil a w Italii se upewnil, předewzal si, přísněji na Lutherany dolehnauti. Pročež na témž sněmu Augsburském učení Lutherowo znowa docela zawrženo, wšecky nowoty w náboženstwí přísně zapowěděny, každý, kdoby nowé učení roztrušowal, chowal, neb hájil, podroben trestu, a každý, jakéhokoliw stawu neb powolání, zawázán žiwotem i statkem k zachowání tohoto wýroku. Ustrašeni twrdým tímto nálezem uzawřeli protestanti smlauwu we Šmalkaldenu ke společné obraně proti wšelikému násilí, ježto by od císaře a stawů katolických mohlo hroziti (1531). Hlawy tohoto spolku byly Jan kurfirst saský a Filipp z Hessen, k nimž se ostatní pro wětší důraznost připojili, ucházejíce se také o pomoc francauzskau i anglickau. Spolek tento a nastáwající wálka s Turky pohnula císaře k wětší mírnosti, tak že na sněmu Normberském (1532) wýrok Augsburského odložen až k církewnímu sněmu, jejž obě strany žádaly, a ustanowcno, že nemá pro náboženstwí nikdo býti stíhán neb jakkoli obtěžowán. Nicméně wšak nedůwěra a rozbroj trwaly, stawowé protestantští nechtěli uznati Ferdinanda, bratra císařowa, za německého krále, jenž od katolických na sněmu Augsburském (1530) byl wywolen, a saud komorní wynášel na protestanty tresty, zwlášť pro duchowní statky, které si přiwlastňowali. K tomu se udáwaly w Němcích rozličné rozepře, w jihu s Oldřichem wéwodau Würtenberským, který, pro násilné a swéwolné činy wypuzen byw od šwabského towaryšstwa ze swých zemí, nyní pomocí Filippa z Hessen wéwodstwí swého zase dobyl, a je od Ferdinanda, jemuž bylo od císaře uděleno, přijal w léno; w sewerních zemích plála šílenost Anabaptistů, o nichž swrchu dotknuto, a rozbroj s Hermanem, arcibiskupem a kurfirstem Kolinským, kterýž přestaupiw k Lutheranům, chtěl wíru jejich uwésti we swé zemi, a předce arcibiskupství podržeti. Dán od papeže do klatby; a od císaře stíhán, hledal pomoci u Šmalkaldského spolku, kterýž denně wíce wzrůstal, chystaje se k weřejnému odboji proti císaři. Ještě musil tento showíwati, protože pomoci říšské potřebowal

proti Francauzům a Turkům, pročež mír Normberský prodlaužen na pět let, kdežto zatím sněm církewní, wypsaný od Pawla III do Tridenta (1542), měl ustanowiti články wíry a při rozhodnauti.

6. Wálka Šmalkaldská.

Když se wšak protestanti wýrokům sněmu Tridentského nechtěli podrobiti, a císař mírem s Francauzi i Turky uzawřeným dostal wolné ruce, ustanowil odporu jejich konec učiniti mečem. Na sněmu Řezenském (1546), když se ku podrobení nijak nedali pohnauti, dány hlawy jejich, kurfirst saský a markrabě z Hessen, do říšské klatby, a postaweno proti nim wojsko, k čemuž papež přispěl penězi, a 12000 mužů pod správau Octavia Farnese wyprawil ku pomoci. Spolek Šmalkaldský postawil sice wojsko weliké, silné na stotisíc mužů, jemuž by císař odolati byl nemohl, kdyby bylo bez prodlení jednalo; ale neodhodlanost a neswornost náčelníků pautala sílu jeho, ano jeden kníže protestantský sám stal se příčinau porážky spolku. Byl to Mauric, wéwoda saský z mladší linie Albertinské, který, dychtiw jsa statků rodu staršího, Ernestinského, s císařem se spojil, a do zemí Jana kurfirsta saského wálečně wtrhnul, aby na něm wyplnil wýrok klatby říšské. Jan odtrhnul s wojskem swým ode spolku, aby hájil swé, čímž mocnost onoho se roztrhla. Zatím byl císař silné wojsko dohromady stáhl z Nizozemí a Španěl, s pomocným wojskem papežským se spojil, odpůrce osamělé snadno potrestal, a nyní celau mocí proti nejhlawnějšímu z nich, kurfirstu Janowi, se obrátil. U Mühlberka na Labi sweden boj (1547, 4 Dubna), we kterém kurfirst poražen, zajat, a co klatbau stížený odbojník odsauzen k smrti. Žiwot mu sice u wazbě ponechán, ale kurfirststwí a wšecky země jsau mu odňaty, a obé uděleno Mauriciowi, zakladateli domu saského až podnes panujícího. Rodu Ernestinskému ponechána toliko Gotha se swým okresem, k čemuž později připadlo knížetstwí Altenburské. Druhý náčelník spolku, Filipp z Hessen, wolně se pak podrobil, wydal wšecky pewnosti, wálečné náčiní a welikau summu peněz; nicméně wšak proto jat a držán u wazbě.

7. Interim. Smlauwa Passowská a mir Augsburský.

Podrobiw a potrestaw císař odbojné stawy, držel slawný sněm říšský w Augsburce (1548), kdež ohlásiti dal tak nazwané „Interim, t. j. wýrok Jeho Cís. Milosti, kterak se jeden každý w náboženstwí we swaté Římské říši až k rozhodnutí obecného sněmu církewního zachowati má.“ Sněm tento byl zatím Pawel III z Tridentu přeložil do Bononie, pročež se císař wynasnažil, aby se tam zase wrátil, což se stalo teprw za Julia III (1551). Interim, jakkoli mírné a snášeliwé byly články jeho, přece ani katolíkům ani protestantům z úplna se nelíbilo, i horlili na císaře obojí, že sahá přílišnau mocí i do wěcí duchownich. Mnozí stawowé, zwlášť města říšská, zřejmě wzdorowali, nejwíce Magdeburk, jejž za to císař potrestati uložil Mauriciowi saskému, spoléhaje na wěrnost jeho. Mauric ale, když byl dosáhl, po čem taužil, totiž zemí a práwa saského kurfirsta, odslaužil se císaři zradau, a spojiw se s protestanty, podtají též s Francauzi, táhl s welikým wojskem proti císaři, když prodléwal právě w Innsbruku. Stejnau dobau wpadli také Turci zase do Uher a Francauzi do Lothrink, kdež dobyli biskupstwí Metz, Toulu a Verduna. Císař tolika nepřátely z nenadání překwapen, uzawřel s protestanty smlauwu w Passowě (1552), kteraužto jim pojištěna wolnost w náboženstwí až do skončení církewního sněmu, náčelníci spolku Šmalkaldského, potud uwězněni, propuštěni na swobodu, a mnozí z wylaučených protestantských stawů zase w země swé usazeni.

Ještě wšak nebylo w říši pokoje. Albrecht, markrabí Brandenburský, ke smlauwě Passowské nepřistaupil, a wedl co spojenec Francauzů wálku proti říši a císaři dále. Najaté roty jeho plenily a drancowaly s neslýchanau ukrutností, až konečně od Maurice saského poražen, a wyhnán ze swých zemí. Mauric w tomto boji padl, a kurfirstství saské připadlo Augustowi bratru jeho (1553).

Nyní konečně uzawřen pokoj na sněmu Augsburském (1555), jímžto stawům protestantským swoboda w náboženstwí pojištěna, uchwácené statky duchowní w rukau jejich ponechány, a práwomocnost biskupská nad nimi zrušena.

Byla wšak jen říšským stawům powolena tato swoboda, poddaní musili následowati wíru pána swého, a byla-li jim proti swědomí, směli se wystěhowati. Helveti čili reformati ze smlauwy této zcela byli wylaučeni. Nejwíce záleželo protestantům na duchowních statcích, pročež žádali, aby knížata duchowní, kdyžby ku protestantům přestaupili, předce knížetstwí swá a wšeliké panstwí podrželi, což ale císař zcela odepřel zwláštním článkem, řečeným církewní wýminkau. Takto se skončil prwní děj reformací, w ohledu politickém zwláště znamenitý tím, že smýšlení obecné proti nejmocnějšímu císaři konečně zwítězilo. Byl wšak tento boj krwawý, těžký a mnohým záhubný, a ještě krutěji objewil se w jednání druhém, we třidcetileté válce, ku které prwé než přistaupíme, dlužno, znamenitější události mezitím zběhlé pozorowati.

IV. Dokončení válek francauzských.

1. Poslední válka Karla V s Francauzi, odřeknutí jeho a smrt.

S upokojením říše na sněmu Augsburském klonila se světojasná hwězda Karlowa k západu. Ještě jednau zápasil s neunawenau sokyní swau, Francií, kdežto syn a nástupce Františkůw, Jindřich II w šlépějích otce swého proti rodu Habsburskému pokračowal, a jakožto spojenec ozbrojených protestantů zmocnil se měst Toulu, Metzu a Verduna. Snažil se sice Karel zase jich dobýti, ale ani wýtečný wéwoda španělský Alba nebyl s to, by proti zmužilosti wéwody z Guise co znamenitého wyřídil, a w příměří na to (1556) učiněném zůstala tato neswornosti knížat německých odtržená část říše w rukau francauzských.

Mrzut nad ustawičnými těmito válkami, a newděčnosti knížat říšských, kteří nechtěli uznati dobrau wůli jeho; nespokojen z nezdaření swých záměrů a sklíčen bolestnau nemocí, uzawřel Karel koruny swé složiti, a od práce žiwota swého odpočinauti. Nejprwé tedy postaupil Nízozemí Filippowi, synu swému; pak mu odewzdal také říši španělskau a Neapolskau, a nemoha mu nijak získati císařskau korunu, odewzdal ji bratru swému Ferdinandu (1556), načež odebraw se w samotu klášterní k sw. Justu w kra-

jině Estremaduře we Španělích, již za živa slawiti dal pohřeb swůj, a brzy na to skonal w 58 roce věku svého (1558).

2. Válka Filippa II s Jindřichem II.

Příměří mezi Francauzi a Španěly nedlauho trwalo; ještě jednau obnowili synowé dlauhau, twrdošíjnau válku zděděnau po otcích. Ctižádostiwý wéwoda František z Guise ponuknul Jindřicha II, aby meč francauzský proti Španělům opět wytasil, daufaje nabýti nowých wítězstwí a oslaw. W naději této se wšak zmýlil, neboť neustupný Alba zmařil w Italii wšeliké jeho úsilí, a weliké wojsko španělské, wedeno od Filiberta wéwody savojského, wtrhlo do Francauz; zároweň pak prohlásila válku proti Francauzům také Marie královna anglická, manželka Filippowa. U pewnosti S. Quentin, jíž wéwoda savojský dobýwal, a francauzský admiral Coligni hrdinsky bránil, poraženo wojsko francauzské, k obraně wedené od wéwody Montmorency, tak úplně, že sám wéwoda se čtyrmi tisíci muži přišel w zajetí (1557). Tím bylo Francauzsko s té strany obnaženo, a otewřena cesta do Paříže. Že wšak Španělowé dobýwáním pewnosti St. Quentin se zdrželi, zotawili se Francauzi znowu, a postawili se mužně k obraně wlasti. Wéwoda z Guise wzal Angličanům Calais, poslední majetnost jejich we Francauzích, a Španělům důležitau pewnost Thionville; a jakkoli hrabě Egmont zwítězil nad Francauzi u Grevelinga, předce nemohli Španělowé proti wzbuzené národní síle francauzské dále nic znamenitého wyříditi. Konečně uzawřen pokoj w Chateau Cambresis (1559), w němž obě strany wydaly dobyta města, Francauzowé ne méně než 198 pewností, Filippowi dána dcera Jindřichowa, Alžběta, prwé Karlowi, synu jeho, slíbená, w manželství, wéwodowi pak savojskému sestra jeho Markéta, s níž země savojské zase nazpět obdržel. Pokojem tímto války fransko-španělské, žárliwostí obau domů roznícené, se skončily, a podnět jejich, panství nad Italií, Milanem a Neapolí, zůstalo Španělům.

V. Děje w Britannii.

1. Jindřich VIII.

Že w bojich mezi císařem Karlem a králem Františkem činiti měl také Jindřich VIII, král anglický, swrchu jsme

slyšeli. Jeho nestálá mysl klonila se od jednoho k druhému, pročež nikde neziskal znamenitého prospěchu, a přílišná wášeň k ženám zaplétala jej w neustálé různice domácí. Následek toho bylo také odtržení Angličan od církwe katolické, jediný to děj, kterým Jindřich dosáhl dějepisné znamenitosti. Nebyl sice král anglický nakloněn reformací německé, ano sám proti Lutherowi psal, začež od papeže poctěn názwem „obránce wíry;“ a wšak neskončená wášniwost brzy jej samého pohnula od stolice Římské odpadnauti. Zamilowal totiž smyslný král jednu krasawici při dwoře swém, Annu Boleyn, která nechtěla jinak k žádosti jeho swoliti, než sňatkem manželským. Chtěl se tedy s Kateřinau arragonskau, Karla V tetau, dáti rozwésti, aby si Annu wzíti mohl, a když papež dispensí k tomu dáti se zpěčowal, dal Jindřich skrze Cranmera, arcibiskupa Canterburského, wynésti rozsudek, že manželství s Kateřinau jest neprawé, poněwadž byla dříwe manželkau staršího bratra Jindřichowa; že tedy toto manželství jest zrušeno, dcera Marie, w něm splozená, nemanželská, a Anna Boleyn že jest prawá královna anglická. Papež ale wýrok tento zničil, a dal arcibiskupa i krále do klatby, načež Jindřich ustanowil parlamentem, že práwomocnost papežská w Angličanech jest zrušena, a nejwyšší dozorstwí církewní odewzdáno býti má králi samému (1534). Wšecky berně papežské a desátky duchowní zrušeny, kláštery wyzdwiženy, a biskupowé toliko králi zawázáni přísahau. Ostatní obřady katolické byly podrženy, a nowě zřízená církew tato, nazwaná biskupskau, wyhlášena šesti články, wydanými od parlamentu, za církew státní neb panující w Angličanech, která wšak, prázdna jednoty, brzy se proměnila w reformowanau, zachowawši toliko biskupské řízení. Kdo šesti článkům Jindřichowým nechtěl wěřiti, buď katolík nebo protestant, poważowán za zrádce wlasti a stíhán. Kardinal Wolsey, mnoholetý králův milostník, dán do wězení, že rozwedení Jindřicha dost horliwě nepodporowal; ctnostný biskup Rochesterský a učeností wyhlášený kancléř Tomáš Morus odpraweni, že se osmělili jinak než král smýšleti. Neskrocená wášeň zmítala swéwolným mocnářem ustawičně. Po čtyrech létech dal Annu Boleyn usmrtiti, že prý

mu byla newěrná, zahořew nowau náružiwostí k Johanně Seymourowé, po níž zase Annu z Cleve pojal, a brzy též zapudil. Neboť zahořel zase ku Kateřině Howardowé, kterau po dwauletém manželstwí také dal odprawiti; šestá manželka jeho, Kateřina Parr, milostného pána swého přečkala.

Parlament čili sněm zemský, jenž hájiti měl práwa a swobody národu, stal se pauhým nástrojem královy swé-wole, slepě potwrzuje a rozhoduje, jak žádal rozmar jeho. Manželstwí jeho uznáwána od parlamentu brzy za prawá, brzy za neprawá, dcery buď za manželské buď nemanželské, jak kázala okamžitá wášeň králowa; práwo zákonodárné bylo jemu zanecháno, též wolení nástupce dle swé libosti, a osoby jemu nelibé od parlamentu bez saudu a práwa odsuzowány ke smrti.

Do politiky zewnitřní sáhal Jindřich mnohem slaběji, než poloha říše a moc jeho připauštěla a žádala; neb jej ženění a formy náboženské celého zaujímaly. Pokud w milosti stál kardinal Wolsey, jenž krále z ohledu záležitostí zewnitřních docela wedl, zachowáwal mezi Francauzi a císařem nestrannost; po něm wšak na Františka zcela zanewřel, žádaje, aby se též od stolice Římské odtrhnul. Důležitého wšak proti němu málo podnikl, a Boulogne, kterého Angličané we čtwrté válce dobyli, brzy jim zase ztracena. Téhož roku, co František, zemřel také Jindřich.

2. Edward VI a Johanna Gray.

Po smrti Jindřichowě (1547) byl jediný syn jeho z třetího manželstwa, Edward VI teprw deset let stár, a strýc jeho, wéwoda ze Sommersetu wládl we jménu jeho, co protektor říše. Za něho uwedeno w Angličanech wyznání Calvinské, jemuž oddán byl protektor i arcibiskup Cranmer, a odporující upalowáni co kacíři. Sommerset swržen hrabětem Warwikem, wéwodau z Northumberlandu, a zbawen hrdla (1552), načež Warwik korunu samu domu swému se snažil získati. Wnučka totiž jedné sestry krále Jindřicha, milostná a oswícená *Johanna Gray* byla prowdána za syna jeho Dudleye, pročež přemluwil otec málomocného Edwarda, od něhož nebylo očekáwati dědiců, aby Marii a Alžbětu, starší sestry swé, které již bez toho parlamentem wyhlášeny

byly za nemanželské, práwa poslaupnosti zbawil, a Johannu ustanowil za swau nástupkyni. Slabý Edward tak učinil, a zemřel w šestnáctém roce wěku swého, načež Johanna Gray, zdráhajíc se, od Northumberlanda posazena na trůn (1553). Maria wšak, nejstarší dcera Jindřichowa, splozená s Kateřinau arragonskau, hájila práwa swého, majíc větší díl národu na swé straně; strana Warwikowa byla poražena, a w málo dnech přitáhla Maria wítězně do Londýna. Warwik a náčelníci strany jeho trestáni na hrdle, sama též newinná sedmnáctiletá Johanna i s manželem swým skončila desítidenní králowstwí na poprawišti.

3. Maria.

Králowá Maria zasnaubila se s Filippem II králem španělským, a započala w Angličanech obnowení katolického náboženstwí. Wšecky předešlé zákony wydané o wíře dala zrušiti, mocnost papežskau zase obnowiti, kláštery a obřády katolické zase uwésti a nekatolíky i s náčelníkem jich arcibiskupem Cranmerem upáliti na hranici. Parlament wšemu se kořil, sám se wyznáwaje z odpadu od prawé církwe, a prose, aby zproštěn byl klatby. Co podnikla Maria wně, kterak manžela swého podporowala proti Francauzům, při čemž ztraceno Calais, swrchu jsme slyšeli. Brzy na to zemřela, w pátém roce swého panowání.

4. Alžběta. Maria Stuartowá.

Po Marii následowala Alžběta, druhá dcera Jindřichowa, splozená s Annau Boleyn. Z mládí od otce swého zanedbána, který matku její dal usmrtiti, a ji samu wyhlásiti za nemanželskau, za wlády Marie u wězení w Towru držena, připrawowala ducha swého w přísné škole neštěstí k welikému powolání, kteréž ji po smrti bezdětné Marie očekáwalo, a w pět a dwacátém roce wěku swého dosáhla anglické koruny. Jsauc wychowána w náboženstwí Calvinském, a spisy Melanchtonowými wzdělána, wyznáwání náboženstwí katolického opět w Angličanech zakázala, zrušila spolek s Římskau stolicí, a uwedla wyznání Calvinské s podržením některých obřadů katolických a saustawau biskupskau, podřízenau mocnáři samému, co hlawě církwe. Tato

správa církewní, sestawená w 39 článcích a stwrzená parlamentem jest základem biskupské církwe anglické, která ustanowena za církew státní, až podnes tam panuje. Odporowali sice horliwí Calvinisté, zastáwajíce stejné důstojenstwí swých starších neb kněží, odkudž nazwáni jsau Presbyteriani neb Puritani, též jiní, kteří se s církwí biskupskau nechtěli srownáwati, řečení Nonconformisté; stíhaly je wšak přísné rozkazy, a netrpěn žádný, kdo se s církwí státní nechtěl snášeti.

Wláda Alžběttina wyznačena jest nejwíce usmrcením Marie Stuartowé a bojí s Filippem II. We Skotsku wládl od času Roberta II dům Stuartů, z něhož poslední král Jakub V léta 1542 zemřel, zůstawiw toliko dceršku sedmi dní jménem Marii, místo níž wládu wedla matka její, princezna ze slawného francauzského domu, Guise. Když Marie dorostla, ucházeli se o ruku její dwa králowé pro syny swé, Jindřich VIII anglický pro Edwarda, a Jindřich II francauzský pro Františka. Po mnohých pletichách při dworu šotském smotaných mezi stranau anglickau a francauzskau zwítězila poslední, a mladistwá Marie zasnaubena Františkowi II. Tak se stala králowna šotská také králownau francauzskau, a přičítala si též ke trůnu anglickému bližší práwo, jelikož otec její byl syn ze sestry Jindřicha VIII, Alžběta pak dle wýroku papežského splozena byla w loži nemanželském. Pročež se nazýwala Marie také králownau anglickau a irskau, Alžběta pak ze msty podporowala we Skotech rozmáhání se Calvinstwí, které tam byl Jan Knox počal rozhlašowati. Strana katolická s wládařkau tomu bránila, kteréž posláno bylo wojsko francauzské ku pomoci; ale i Alžběta wyprawila wojsko do Šotska; wládkyně tam zemřela, Francauzowé wypuzeni, náboženstwí katolické zrušeno, a Calwinskopuritanské uwedeno (1560). Dwůr francauzský prohlásil se proti tomu, ale k neštěstí zemřel František II ještě téhož roku, a Marie se musila z wolného weselého Francauzska do přísného trudomyslného Skotska nawrátiti, wyžádawši toliko, aby sama směla zůstati katoličkau. Zde pojala za manžela lorda Darnleye, jenž pocházel z rodu Stuartůw; uražena wšak jeho surowostí, naklonila se k jemnocitnému tajemníku swému, Rizziowi wlaskému pěwci. Žárliwý Darnley před očima krá-

lowny jej zawraždil, načež brzy sám w jistém domě, w němž odlaučen od královny bydlel, ohněm wyhozen jest do powětří. Podezření winilo z této wraždy Marii a nowého milostníka jejího, Bothwella, a wzrostlo takměř w jistotu, když lehkowěrná královna, tomu nawzdor, Bothwella powýšila za swého manžela. Tu se Šotowé wzbauřili, wzpurného Bothwella wypudili, wsadili Marii do wězení, a přinutili ji postaupiti korunu synu swému, Jakubowi VI. Marie prchla z wězení, sebrala proti odbojníkům wojsko, které wšak od nich poraženo, a jsauc ode wšech opuštěna, prchla do Angličan, hledajíc útočiště u Alžběty, největší své protiwnice. Alžběta wšak neměla tolik šlechetnosti ducha, aby byla mohla odpustiti padlé nyní sokyni, a místo žádaného propuštění do Francauz, wsadila ji do wězení. Wnady sličné Marie wzbudily jí mnoho ctitelů, kteří nešťastnau chtěli wyswoboditi. Nejmocnější z nich byl wéwoda z Norfolku, hlawa katolické strany w Angličanech; úmysl jeho wšak se nepowedl, i odsauzen jest ke smrti. Brzo na to byla Marie obwiněna z aukladů, které se staly proti žiwotu Alžbětinu we srozumění se Španěly, a jakkoli proti ní nebylo důkazů žádných, odsauzena od parlamentu ke smrti, a z rozkazu Alžběty usmrcena na poprawišti w dewatenáctém roce swého wězení (1587). Umírajíc poručila Marie domnělé práwo své na korunu anglickau Filippowi španělskému, a papež uložil mu wyplnění klatby wydané proti wražedné kacířce. Měl pak Filipp ještě z jiných příčin Alžbětu w nenáwisti, což se týkalo wlastní říše jeho, na kterauž musíme obrátiti swůj zřetel, prwé než k následkům těchto dějin přistaupíme.

VI. Odboj Nizozemska a počátek republiky hollandské.

1. Staw Nizozemska z počátku wlády Filippowy.

Po Karlowi V byl syn jeho, Filipp, nejmocnější pán we swětě. Mimo říši španělskau poddána mu byla Sicilie, Neapole a Milano; jemu patřilo kwětaucí Nizozemí, a šíré říše nowého swěta, stříbroplodné Mexiko, Peru a Chili kladly poklady swé k nohám trůnu jeho. K tomu dosáhl později též koruny portugalské s bohatými osadami we wýchodní Indii, w Brasilii a na pomořích afrických. W říši

jeho nezacházelo slunce, a obchodem obau Indií splýwalo k němu bohatství polowice světa. Čilí, umělí, podnikawí národowé, nejwzdělanější tehdejších časů byli jemu poddáni, wítězná wojska pod nejslawnějšími wůdci hotowa na jeho pokynutí; bohatství, moc a sláwa, wše, po čem panownik může bažiti, bylo w korunách Filippowých složeno. Předce wšak nebyl šťasten welemocný panownik, neboť jej co příšera strašila reformací, a spojený s ní duch wolnosti protiwil se neobmezeným záměrům jeho na nejwýš. Heslo jeho bylo: Raději nepanowati než nad kacíři; nasadil na to i weškerau moc swého žiwota, aby utlačil ducha, který se wzpauzel proti katolické wíře a neobmezenosti králowské. Duch tento rozmáhal se z říše německé také do Nizozemí, žezlu Filippowu podrobeného, a wzbudil krajiny tyto k welikému zápasu se španělským násilím. Nizozemí, které dědictwím od domu burgundského připadlo k Habsburskému, bylo složeno ze mnohých rozdílných provincií, ježto každá měla swau wlastní austawu, z většího dílu aristokratickau. Na sněmích stawů, šlechtického, duchowního a městského, dáwány byly zákony a rokowáno o obecné záležitosti, swolowány mocnáři daně a síla wálečná. Pohodlná ku plawbě poloha na moři a welikých řekách wzbudila zde časně obchod a průmysl; tím se rozmnožowala lidnatost, bohatstwím wykwétala mnohočetná a wznešená města, z nichž we čtrnáctém a patnáctém století nejwíce skwělo se Brügge we Flandřích, w šestnáctém pak Antwerpen co středistě obchodu celého světa. Sem swáželi Portugalci zboží a poklady z wýchodní, Španělowé ze západní Indie, odkudž rozplýwaly se po Ewropě; zde se hemžilo kupectwo ze wšech končin světa a ze wšech národů, odtud wycházely nejwzácnější wýrobky průmyslu, krásné wědy a umění, odtud mírnější mraw, skwostnost a nádhernost, ale také měkkost a wilnost mrawů dále se rozšiřowala.

Karel V spojil wšecky provincie nizozemské w jeden celek, přiwtěliw ke zděděným jedenácti ještě šest ostatních smlauwami a kaupěmi, a ustanowil, aby pode jménem kraje burgundského náležely k říši německé, požíwajíce wšak toliko ochrany její, ostatně jsauce docela samostatné. Mocnost králowská byla za něho welice zwýšena; ukládal ne-

obyčejné daně, držel cizí wojsko a dosazowal auředníky dle libosti. Jemu swobody milowný národ wolně se kořil, protože w něm zrozen byl, že řeč a obyčeje jeho náwiděl, a že mu lahodila sláwa jeho. Za něho wšak také i zde nastala weliká změna náboženstwím Calvinským, zwláště z Genfu sem přinešeným, kdež mnozí Nízozemští tehdáž študowali, a k témuž přispíwalo též obchodnictwo, ze wšech protestantských zemí zde se scházející. Karel wydal proti těmto nowotám welmi přísné rozkazy, a co w říši německé trpěti musil, chtěl mocně w těchto zemích utlačiti, jež powažowal za swé domácí. Wšecky tajné náboženské schůzky byly zakázány pod ztracením hrdla, trestány stínáním, zahrabáním za živa a upalowáním. Na padesát tisíc lidí prý za něho proto katané odprawili, předce wšak to neprospělo, a nowá wíra wždy wíce se rozmáhala.

Tak w Nízozemí wyhlíželo, když je Karel odewzdal swému synu Filippowi. Byly to krajiny mocné, bohaté, rowné nejkrásnějšímu královstwí w rozwitém květu síly swé. Skládalo je sedmnáct lidnatých provincií, čtwero wéwodstwí: Brabant, Limburk, Lucemburk a Geldern, sedmero hrabstwí: Artois, Hennegau, Flandry, Namur, Zütphen, Holland a Seeland, markrabstwí Antwerpské a patero panstwí: Frisland, Mecheln, Utrecht, Oberyssel a Gröningen. Obsahowaly 350 lidnatých a možných měst, 6300 wesnic, a spojená síla jejich byla mocnější než welikého královstwí.

2. Příčiny a počátek odboje.

Filipp, chtěje z Nízozemí wypleniti kacířstwo, zřídil čtrnáctero nowých biskupstwí, čtwero arcibiskupstwí, a pomocí kardinala Granvelly, arcibiskupa Mechlenského zostřil inquisici proti kacířům. Odebraw se nato do Španěl (1559), poručil wládařstwí Markétě, newlastní sestře swé, wéwodkyni Parmenské, jížto byla připojena tajná rada, kterauž wládl Granvella. Pod wládkyní celé říše stáli wládaři jednotliwých provincií, z nichž nejčelnější byli Wilém princ z Oranie, wládař w Hollandu a Seelandu, hrabě Egmont, wládař w Artois a Flandřích. Filipp Montmorency, hrabě z Hoornu, ustanowen byl za admirala nízozemského loďstwa. Wšickni tito wládařowé činili státní raddu, bez které w žádné

říšské důležitosti nemělo býti jednáno. Brzy však přiosobil si Granvella wšelikau mocnost sám, spoléhaje na tajné rozkazy Filippowy. Šlechta nizozemská wzdalowala se ode dworu, inquisicí plála ostřeji než kdy prwé, wojsko španělské proti austawě a slibu drželo pewnosti w zemi, čímž wzrůstala nespokojenost, ukazujíc s hořkau nenáwistí na Granvellu, co původce. Byl tento sice powolán zpět, a slíbena mírnost, brzy však následowaly ještě ostřejší wýroky proti nekatolíkům a ustanowena proti nim nowá inquisicí, když se nechtěli podwoliti článkům uzawřeným od sněmu Tridentského. Tu se spolčil větší díl šlechty k společné obraně w tak nazwaném spolku žebráckém (Gueuse). Nekatolíci se bouřili, fanatická zběř jejich laupila chrámy, rušila obrazy, a plamen wálky občanské zřejmě wyrazil. Nyní přitáhl Alba z Milanska s welikým wojskem do Nizozemí; Wilém z Oranie, Brederode a jiní z wlastenské šlechty prchli, na sto tisíc lidí se wystěhowalo ze země, Markéta složila wládařstwí, a hrozný Alba přewzal wládu. Tu tekly potoky krwe; každý kacířstwí neb odboje podezřelý odsauzen hrdla, i chlubil se Alba, že w šesti létech swého wládařstwí 18,000 lidí w Nizozemí dal odprawiti, a 300,000 uwrhnul w bídu. I hrabě Egmont a Hoorn co podezřelí odpraweni; každá wolná myšlénka trestána rukau katowau; 20 millionů dolarů wynášely španělské pokladnici ročně statky usmrcených a wypowěděných. Jediná naděje proti ukrutníku byl Wilém z Oranie, který najaw w Němcích znamenité wojsko a rozděliw je na několik oddělení, zwláště pod Ludwíkem Nassowským, bratrem swým, proti Španělům wytáhl. Odwážliwí plawci seelandští, nazwaní Gueusowé morští, zmocnili se přístawu a města Brielu a celého ostrowa Voornu, brzy na to též Vliessinku a Tervere. Tím byla zmužilost Nizozemských zase wzkříšena; strana Oranská rostla, tak že Španělowé w krátkém čase ze sedmdesáti měst wytlačeni. Zato se mstili tito na městech opět dobytých s neslýchanau ukrutností, jížto zakusily zwláště Zütfen, Naarden a Haarlem. Konečně Alba odwolán, a místo něho obdržel wládařstwí mírnější Requesenz (1573). Ten se wynasnažil wšemožně, aby Nizozemí upokojil; ale síla odbojníků wzrůstala; Gueusowé wodní zmocnili se Middelburka

a ostrowa Walchern, a nad wojskem španělským zwítězili. Pozemské wšak wojsko Oranské poraženo u Nimwegu, Španělowé wtrhli do Hollandu a oblehli Leyden. Po dlauhém obležení již klesalo město, hladem zmořeno; tu otewřeli Hollandští hráze pomořské; celá krajina se zatopila; tu připlaulo loďstwo jejich k obleženému městu, a Španělowé byli wytopeni (1575). Tím se oswobodil celý Holland, jen Amsterdam byl ještě w držení Španělů; a dwě sewerní provincie Holland a Seeland, spojiwše se aužeji ke swé obraně, zwolili Wiléma Oranského za swého wéwodu. Příkladu jejich následowaly brzy také provincie ostatní, a přistaupily k této jednotě w tak nazwaném smíření Gentském, w němž žádali wzdálení wšeho španělského wojska a wolnost w náboženstwí, ostatně zůstáwajíce koruně španělské poddáni. Nowý wládař španělský, Juan d'Austria zawázal se tak nazwaným ediktem wěčným (1577) žádost jejich wyplniti; brzy wšak sliby zrušeny a wálka pokračowala dále.

3. Jednota Utrechtská, republika hollandská.

Náboženské wyznání rozdělilo Nízozemí w krajiny sewerní, protestantské, a západní, katolické. Oněch sedm, totiž Holland, Seeland, Geldern, Utrecht, Oberyssel a Gröningen spojilo se nyní pod princem z Oranie w Utrechtu k dalšímu odporu proti Španělům (1579); krajiny západní neb wallonské, katolické, podwolily se wšak wládě španělské. Alexander Farnese, wéwoda Parmenský, nowý španělský náměstek, dal knížete z Oranie do klatby, načež se sjednocené pod ním provincie zjewně odtrhly, a prohlásily se za neodwislé (1581). Krajiny wallonské, Brabant a Flandry, zwolily Františka z Anjou, bratra Jindřicha II krále francauzského za swého wéwodu, kterýž wšak nemoha se udržeti, odtáhl nazpět; načež Wilém z Oranie Brabant připojil k jednotě Utrechtské. Brzy na to zawražděn tento proslawený zakladatel samostatnosti nízozemské od jistého Burgunďana, který získati chtěl cenu 80.000 dukátů na hlawu Wilémowu wysazenau (1584). Po něm chtěl se spolek poddati pod ochranu francauzskau neb anglickau; ale maudrý syndik zemský, Olden Barneveld pohnul jej k tomu, aby se zřídil stálý sněm wýborů ze wšech pro-

vincií, *generalní stawowé*, pod správau Wilémowa syna Maurice z Oranie, čímž ustawena republika hollandská. Brabant a Flandry wybojowal sice Španělům zase Alexander Farnese, dobyw Antwerpenu po dlauhém znamenitém odboji (1585), čímž deset provincií katolických zachováno; ale krajiny sewerní Španělům nawždy ztraceny, a již ku konci šestnáctého století byla samostatnosť jejich od některých mocností uznána. We válce Španělů s Angličany byli Hollandští mocnými spojenci královny Alžběty, přemohli we spolku s loďstwem anglickým Filippowu Nepřemožitedlnau Armádu, hrozili španělskému pomoří samému, rozmáhali se obchodem a plawbau po wšech končinách, a zmocnili se zponenáhla skoro wšech osad portugalských we wýchodní Indii. Po smrti Filippa II boj Španělů s nimi seslabnul; konečně uzawřeno příměří w Antwerpenu (1609) na dwanáct let, w němž uznána jejich samostatnost a powoleno jim právo swobodné plawby po wšech mořích. Po skončeném příměří král španělský wálky zase obnowil, daufaje, že we wypuklé právě třidcetileté válce snáze se krajin odpadlých zmocní; a wšak Hollandští, po nichž také ostatní provincie spojené se nazýwaly, podrželi, čeho dobyli, a w míru westfalském přijati jsau do sboru ewropejských států co samostatná republika hollandská.

VII. Pád moci španělské, wznik anglické.

1. Staw Španěl za Filippa II.

Karel V zůstawil Filippowi korunu španělskau takměř neobmezenau, ztenčiw swobody měst a právomocnost zemských sněmů čili kortesů. Hájila se sice města z počátku šťastně welikým spolčením proti nowotám a přewaze moci královské; ale Karel postawil proti měšťanstwu žárliwau na swobody jeho šlechtu; wznikla krutá wálka občanská, we kteréž města wáhawostí a neswornosti swau konečně přemožena, swrchowanost královskau, proti níž se byla pozdwihla, ztrátau swobod swých ještě rozmnožila. Tuto neobmezenost královské moci snažil se Filipp II wšudě upewniti, zwláště přísným opatrowáním prawowěrnosti katolické. W témž čase tedy, co záhubně válčil proti protestantům

nízozemským, zůřil také proti nejpilnější části swých španělských poddaných, nešťastným potomkům maurickým. Ostatkowé Maurů španělských, přebýwajíce w horách mezi Granadau a Almerií, byli se ondy králi Ferdinandowi wzdali s tau wýminkau, aby islam swobodně směli wyznáwati. Karel ale je přinutil ku křesťanstwí, rozkázaw jim woliti buď křest nebo wyhnanstwí. W srdcích wšak zůstali mosleminy, chowajíce wlastní swůj jazyk, oděw a mraw při tiché pracowitosti w ochranných swých horách. Přitom je Karel ponechal, Filippowi wšak byli tajní tito newěřící w takowé oškliwosti, že je dokonce uminil wyhladiti. Rozkázal tedy pod ztracením hrdla, aby swůj mateřský jazyk, národní oděw, zwyky a mrawy odložili, a docela se proměnili w Castiliany. Darmo mu představowali, že jim nemožno za živa zemříti; nazmar ucházeli se o pomoc tureckau; loďstwo španělské, řízené hrdinským Janem rakauským (Don Juan d'Austria) dobylo welikého wítězstwí nad Turky w záliwu Korintském (1571), a zmocnilo se Tunisu; tak že jim zůstaweno bylo samotným národnost swau hájiti. I ozbrojili se tedy dle možnosti, wywolili jednoho z předních swých za krále, a postawili se do pole. Nemohauce wšak přewahu moci castilianské snésti, chtěli se již podrobiti; tu wyšel rozkaz Filippůw, že wšickni přes jedenáct let staří mají prodáni býti w otroctwí. W zaufalstwí chopili se opět zbraně, hledajíce raději smrt, než aby se uwrhnauti dali w ohawnau porobu. Přes sto tisíc jich zahlazeno mečem wálečným, malý zbytek přesazen z otčiny do okolních krajin.

Filipp neušetřil ani wlastního syna swého, že nebyl dle mysli jeho. Byltě to powěstný, Schillerem oslawený Don Carlos, který měw autrpnost s neštěstím poddaných nízozemských, přísnost otcowu káral, zamýšleje se sám postawiti w jejich čelo. Milowal prý též newlastní matku swau, francauzskau Isabellu, která prwé jemu byla ustanowena za manželku; protož odsauzen k smrti a odprawen skrze inquisicí (1568).

Mlčky třásla se Hispanie před strašliwým swým mocnářem, a běda tomu, kdo se lidsky nebo pochybně projewil. Se wšech stran oplétala jej tajná tenata inquisicí,

až jej polapila a co podezřelého kacířstwím newyhnutedlné smrti přinesla w obět. Na tisíce takowých nešťastných neustále plnilo žaláře swaté inquisicí, a kdo se do těch jednau dostal, tomu nebylo wíce wyswobození. Zde nebylo ani práwa, ani saudu, ani kdo a proč jej udal, nešťastník se nedowěděl; práwa člowěčenstwa byla proň ztracena. W celých zástupích byli nešťastníci tito wywáděni ku poprawě, obyčejně na weliké swátky. Před nimi šlo duchowenstwo w slawném průwodu, s křížem od nich co zatracencům odwráceným; ústa jejich byla zatknuta raubíkem, aby nemohli bědowati; na hlawách wstaweny měli wysoké papírowé čepice, na nichž obrazy ďáblů, aby byla autrpnost dušena směšností. Na weřejném místě wystawena byla weliká hranice dříwí, u prostřed ní kůl, na nějž se připínali odsauzenci řetězem, aby byli za živa upáleni. Před ní na wywýšeném místě sedal král, nad ním, na stolci wznešenějším weliký inquisitor, a tisícowé shromáždění jásali radostí, když hranice počínala praskotem plápolati. Takowý byl saud inquisicí, ustanowené wlastně k zachowání prawowěrnosti katolické, neméně wšak slaužící k udušení každého rozumného náhledu a k nejstrašliwější podpoře neobmezeného despotismu.

W takowémto stawu nacházela se říše španělská za Filippa II; takowý se nyní rozšířil též do Portugalu, když Filipp toto královstwí spojil se swými zeměmi.

2. Spojení Portugalu s říší španělskau.

Widěli jsme již w okresu předešlém, kterak říše portugalská ku konci patnáctého a z počátku šestnáctého století, zwláště za Emmanuele Welikého, wynalezením cesty pomořské do wýchodní Indie a Brasilie dosáhla nejwětší swé znamenitosti, rozmáhajíc se obchodem a plawbau na pomořích afrických a ostrowech indických, pak osadami w Indii a Brasilii. Tato skwělá doba portugalské říše trwala ještě za nástupce Emmanuelowa, Jana III (1521 — 1537); ale Šebestian, wnuk a nástupce jeho, wpustil se do boje mezi dwěma knížaty maurickými w Africe, we kterémž byl poražen a zahynul bezdětný. Filipp španělský byl wnuk Emmanuele Welikého se strany matčiny, i hlásil se tedy

k portugalské koruně právem dědičným, a když dědicowé bližší odporowali, wyslán proti nim hrozný Alba s mocí válečnau; tak se stal Filipp králem portugalským (1581).

3. Válka Filippa s Angličany.

Dosažením koruny portugalské dosáhl Filipp největší síly na zemi a největší mocnosti na moři, i uzawřel jí bez prodlení užíti proti největší odpůrkyni swé, Alžbětě, královně anglické. Již dáwno Filipp, nejmocnější a nejhorliwější záštita katolictwa, tuto kacířskau královnu nenáwiděl, která pomáhala odbojnému Nízozemí, a rozmáhajícím se odwážlivým loďstwem anglickým hrozila nejen osadám jeho americkým, ale i samým španělským pomořím. Neboť byl světoplawec Drake wydrancowal ostrow sw. Dominika, spálil w Cadixu sto španělských lodí, hrozil Lissabonu a ostrowům Azorským, a zatím Cavendish sebral bohaté kořisti na pomořích Mexika, Peru a Chili. Tedy wyprawil Filipp proti Alžbětě nejmocnější loďstwo tehdejšího wěku, tak nazwanau Nepřemožitedlnau Armádu, která se zmocniti měla Angličan i odpadlého Nízozemska, a obojího nepřítele jedním rázem potříti. Wojsko 30,000 mužů wyplaulo na sto třidceti welikých válečných korábech, ozbrojených 2630 děly, z Lissabonu proti Angličanům (1588), proti nimž zároweň wyplauti měl wéwoda Parmenský s mocí pozemní z Nízozemska, a spojenau ranau na ně udeřiti. A wšak i Angličané s welikau horliwostí k obraně wlasti swé se ozbrojili; 20.000 ochotníků postawilo se k hájení pomoří, 23.000 k hájení hlawního města, a hlawní wojsko četlo 36.000 mužů pod královnau samau. Loďstwo řídili admiralowé Effingham a Drake se spojenci hollandskými, kteří opatrowali též nízozemské přístawy, aby Parma nemohl wyplauti. Loďstwo anglické sestáwalo ze 140 lodí, slabších sice střelbau a welikostí, ale obratnějších a k zápasu mořskému spůsobnějších. Největší díl tohoto loďstwa ležel pod správau Effinghama a Draka we přístawu Plymouthském; část strážila Temži, spojenci hollandští swé přístawy. Loďstwo španělské bylo sice obojích mocnější, ale nešťastný byl válečný osud jeho; neboť přewelike hlawní lodě jeho byly neobratné, admiral, wéwoda Medina Sidonia, měl málo

schopnosti, a hned po wyplutí přepadla je bauře, která několik lodí zahubila. Nicméně wšak sebrali se zas a wyplauli proti Angličanům. W oblauku, sedm mil anglických dlauhém, wplynulo loďstwo španělské okolo Plymouthu do anglického kanálu, a táhlo se k nízozemskému pobřeží, aby se spojilo s wojskem připraweným od Alexandra Farnese. Nemohl wšak tento wyplauti; neb lodě hollandské zawřely flanderské přístawy, a nepřemožitedlná španělská armáda byla mezi loďstwem anglickým a hollandským sewřena, nadto pak zmítána bauří utrpěla tak welikau ztrátu, že ostatek lodí toliko w autěku spásu hledal, a newedl ho Medina Sidonia kanálem anglickým nazpět, boje se aby nepodlehl nepřátelskému loďstwu, nébrž nebezpečná cesta konána okolo Šotska a Irska, až po mnohých nesnázích a welikých ztrátách nowými bauřemi mořskými nepatrný ostatek weliké armády do Španěl se nawrátil. Tak byla naděje Filippa w podrobení Angličan zmařena; i druhý pokus na Irsko zmařen mořskau bauří, která španělské loďstwo opět ztroskotala, čímž Angličané nebezpečenstwí jsau zbaweni. Od té doby klesala moc španělská na moři wždy wíce, a zatím anglická wždy dále se rozmáhala. Po celý čas wlády Alžbětiny wedeny byly pomořské tyto wálky ku prospěchu Angličanů; neboť nabyli wítězowé nad nepřemožitedlnau armádau ještě wětší smělosti, a činili nyní nápady na španělské osady, do Portugalu, na sama pomoří španělská, kdežto Cadix wzali autokem. Španělům na wzdor plawili se nyní Angličané do wýchodní Indie, a téměř wšechen bohatý obchod obau Indií přešel tudy z rukau Portugalců a Španělů w moc Hollanďanů a Angličanů. Ale i pozemní síle španělské zasadil odboj Nízozemska ránu nezhojitedlnau; po čtyřicet let bojowala tato nejmocnější říše onoho času s nepatrnými odbojnými krajinami; nejwýtečnější wojska, pod nejslawnějšími wůdci, podporowaná wšemi prostředky, jichž poskytuje dlauhá wálečná zkušenost a bohatství, nemohla odpadlých podrobiti, ano umdlena konečně sama žádala o ustání od nerowného zápasu. Nejwíce trpělo králowství portugalské, jakožto se španělským spojené, jsauc nepřátelům na moři wládnaucím lépe přístupné. Loďstwo portugalské bylo společně se španělským přemoženo a ztro-

skotáno, pokladnice wyssáta welikými berněmi, obchod zničen, a osady i ostrowy wýchodoindické, též polowic Brasilie a Guinea wzaty od Holľanďanů. Tím spůsobem sklonilo se welikánské mocnářstwí španělské s wrcholu sláwy swé již pod tím samým mocnářem, jenž byw pánem polowice swěta, celau mocí zápasil s procitlým duchem nowého wěku, a od něho byl přemožen. Utrápen zmařenými záměry a bolestmi tělesnými, zemřel Filipp we dwa a čtyřidcátém roce wlády swé (1598), zanechaw synu swému Filippowi III říši seslablau a umdléwající.

VIII. Rozbroje občanské we Francauzích.

1. Wálky Hugenotské.

Dlauhá činohra wálek fransko-španělských skončila se, jak již swrchu praweno, swatbau Filippa II s Alžbětau, dcerau Jindřicha II. Při kolbě o této slawnosti usmrcen byl Jindřich kopím hraběte z Montgomery, s nímž zápasil (1559). Po něm zůstali tři synowé, kteří wšickni, jeden po druhém, dosedli na trůn, totiž František II, Karel IX a Jindřich III. Děje francauzské za wlády těchto slabých tří panowníků jsau smutné a hanebné. Záhubné wášně, ukrýwané pláštěm náboženstwí, plodily neustálé pletichy, krwawé wzpaury, domácí rozbroje a občanské wálky, hubíce nešťastnau wlast pro dosažení sobětných záměrů.

Že se tak nazwané oprawené náboženstwí zwláště Calvinem brzy také dostalo do Francauz, swrchu jsme slyšeli. Wyznawači jeho, zde nazwaní Hugenotti, byli sice přísně stíháni, a již za Františka a za Jindřicha byla zákonem smrt určena každému nekatolíku; množstwí jich upáleno; nicméně nowá wíra wždy wíce se rozmáhala, pronikla wšecky krajiny, wlaudila se do wšech stawů, we wšecky řády, a w nastalých nyní rozbrojích domácích stala se též znamenitau politickau mocí. Již při dwoře Jindřicha II jewily odporné sobě strany politické twářnost dwojího wyznání, ješto lstná královna Kateřina de Medicis okolo sebe shromažďowala stranu katolickau, milenka pak králowa, Diana z Poitiers, reformatskau. Náčelníci katolíků byli wéwodowé z Lothrink, řečení Guisowé, známý

nám již zmužilý wůdce František a kardinal Karel, bratr jeho. Hlawa reformowaných byl též již známý hrdinský admiral Coligny s bratrem swým. František byl teprw 15 let stár, když po otci swém nastaupil wládu, maje za manželku Marii Stuartku, královnu šotskau. Guisowé byli její strýcowé, pročež co spříznění osobowali si welikau moc nad králem, a spojeni jsauce s matkau jeho zmocnili se celé wlády. Proti nim stáli princowé z Bourbonu, Anton král navarrský a Ludwík z Condé, bratr jeho, kteří, co wětwe téhož královského rodu, zastáwali bližší práwo swé k poručnictwí. Coligny a wéwoda z Montmorency nenáwistí králowé matky zapuzeni, k této straně drželi. Aby dosáhli podpory w národu, ujali se na radu admiralowu potlačowaných Hugenottů, hodlajíce pomocí jich odporné Guisy swrhnauti. Tak byla připrawena občanská wálka, která po mnohých krwawých šarwátkách mezi oběma stranama a po rozličných aukladech obapolně strojených a mařených konečně zjewně wypukla. Slabý, nemocný král František II zemřel w osmnáctém roce swého wěku, a po něm nastaupil bratr jeho, Karel IX, teprw desítiletý. Pročež poručnictwí trwalo stále, příležité odporným stranám, záhubné wšak wlasti. Králowá matka stála mezi oběma stranama, kloníc se brzy ke Guisům, brzy k Bourbonům, aby mohla sama wládnauti; František pak z Guise, odlákaw Montmorencyho od této strany, spojil se s ním a maršálem de St. André, kteryžto spolek nazwaný triumvirat celé wlády se zmocnil. Bourbonowé naproti tomu se upewnili w Orleanu, a wyprawili wojsko s pomocí anglickau a německau, naproti čemuž zase Filipp II zástup španělský poslal na pomoc katolíkům. Nastal boj, obě strany dorážely na sebe stejnau zůřiwostí; maršál St. André padl, nejwyšší wůdcowé s obau stran jati, a Hugenottowé přinuceni k ustaupení. Stíhající je František Guise byl zawražděn, načež učiněno příměří, a wyznání Calvinské Hugenottům powoleno pod jistými wýminkami (1563). Tento mír trwal wšak jen na krátko; neb Karel byw we čtrnáctém roce parlamentem uznán za plnoletého, Calvinisty w říši swé ustanowil wypleniti. Tím mocnější stal se jejich odpor. Hrdinský Ludwík Condé táhl se znamenitau silau proti Paříži; katolíci trnuli strachem a hle-

dali ochranu w nowé smlauwě. Ta wšak dle příležitosti zrušena, wálka obnowena, Condé poražen, jat a zastřelen. Tu postawil Coligny w čelo strany Hugenotské syna jeho, Jindřicha z Condé, a Jindřicha wéwodu Bearnského, syna navarrského krále, to jest potomního krále Jindřicha IV, a též straně přispěl i Wilém z Oranie ku pomoci. Po nowém boji uzawřen pokoj w St. Germain en Laye, w němž powoleno Calvinistům swobodnější wyznání a práwo ke wšem státním úřadům, též postaupeny jim pro jistotu čtyry pewnosti (1570).

Nemohauce Guisowé stranu Hugenottskau potlačiti násilím, umínili si zahubiti ji zrádným aukladem. Král Karel s náčelníky Hugenottůw se smířil, stroje se proti Filippowi španělskému, že prý sestra jeho, královna španělská, byla otráwena. Coligny přilákán ke dworu, a na radu jeho jednáno o pomoc anglickau i německau. Jindřich, mladý král navarrský, zasnauben s Markétau, Karlowau sestrau; náčelníci Hugenottůw wšickni w Paříži k této swatbě shromážděni, a tu nad nimi stažena tenata smrti. Králowá matka, Kateřina de Medicis se stranau Guisůw je osnowala, rozkázawši podtají po celé říši, aby tu noc přede dnem sw. Bartoloměje (1572) wšickni Hugenotti od katolíků úkladně byli zmordowáni. Slabého krále pohnula auskočná matka k powolení k této hanebné ukrutnosti. O půl noci dáno znamení na zwon. Jako drawá zwěř wrhli se katolíci na Hugenotty pohřížené we snu, a mordowali je bez rozdílu stáří a pohlawí. Coligny a přátelé jeho byli prwní obětí; i padlo Hugenottů tuto noc w celých Francauzích ku 50,000. Jen Jindřich z Navarry a Condé byli ušetřeni z ohledu na jejich mladost, když se bludů odpřisáhli. To byla ona powěstná noc Bartolomějská, čili krwawá swatba Pařížská, která dějiny národu francauzského hyzdí powěčně. A co získala strana Guisůw tímto ohawným činem? Hugenotti nebyli zničeni, nébrž rozlíceni a popuzeni k většímu odporu, i zňal se znowa krwawý požár wálek občanských. Jindřich z Navarry přewzal náčelnictwí Hugenottů; Karel IX zemřel bezdětný w 25 roce wěku swého (1574), a zanechal trůn Jindřichowi III, swému bratru, jejž byli Poláci wywolili za krále. On wšak jim uprchnul, aby zbawen jsa wší muž-

nosti, na trůnu francauzském pohodlněji chowati mohl opice a papaušky. Miláčkowé jím wládli, pletichy panowaly. Bratr jeho, František, přistaupil k Jindřichowi navarrskému, Condé wtrhnul s wojskem Hugenottským a pomocným německým z Lothrinku do Francauz, a přinutil krále k uzawření míru, w němž Hugenottům udělena úplná swoboda w náboženství po celém králowství, krom města Paříže, též powolen stejný podíl při parlamentích, a osm pewností odewzdáno jim w rukojemství (1576). Tomuto míru protiwili se wšak Guisowé, a spůsobili spolek wšech katolíků, nazwaný swatá liga, která měla za účel wyhubení wšech Hugenottů a dosazení wéwody z Guise na trůn francauzský, mocnost králowskau docela zrušila a wéwodu Jindřicha Guise ustanowila za plnomocníka říše. Král wšak dal jej i s kardinalem bratrem jeho úkladně zawražditi, uchýlil se k Jindřichowi navarrskému, jenž pomocí německau a šwejcarskau wojsko odbojných porazil, a oblehl s ním Paříž, kdežto byla hlawní jejich síla. Zde jej zasáhla wražedná dýka jistého Klimenta dominikana; rod Valois s ním wyhynul (1589).

2. Jindřich IV.

Jindřich navarrský měl nyní nejbližší právo ku koruně, a byl také hned od wojska w táboru prohlášen za krále. Že wšak nebyl katolík, stála mu liga na odpor, s ní papež a Filipp španělský. Proti němu posazen na trůn sedmdesátiletý strýc jeho, Karel z Bourbonu, kardinal; když wšak w roce zemřel, mínil nejmladší z Guisů, Karel, wéwoda z Mayenne, powýšen býti na králowství, a též Filipp II sám hodlal se říše francauzské zmocniti pro dceru swau, Claru Isabellu, jejíž matka byla sestra posledních francauzských králů. Zmužilý Jindřich bránil se statečně proti wšem nepřátelům spojeným, a poraziw několikráte wojsko jejich, zwláště u Jory, dobýwal Paříže. Ale Filipp wyslal spojencům ku pomoci wéwodu z Parmy s welikau wálečnau mocí, kterýž pokroky jeho wítězné překazil. Wida tedy Jindřich, žeby auplné a pokojné wlády nikdy nedosáhl, pokudby zůstal nekatolíkem, učinil wyznání katolické wíry we chrámu sw. Diwiše (1593), načež se mu zponenáhla celá země podro-

bila co prawému králi swému, Jindřichu IV. Ediktem Nantským udělena Calvinistům obmezená wolnost jejich wyznání (1598), a tak říše francauzská, skoro stoletými rozbroji rozedraná, konečně sjednocena a spokojena.

Upokojiw říši, pečowal Jindřich wšemožně o to, aby zahojil rány její maudrau, blaha národu swého pečliwau wládau, w čemž mu wěrný ministr jeho Rosny, potomní wéwoda Sully, bystrým okem a šlechetným duchem byl nápomocen. Obchod a průmysl zwelebil zakládáním nowých silnic a průplawů, rolnictwí laskawě podporowal, w důchodech uwedl šetrnost a pořádek. Maudrými zákony snažil se zlepšiti wykonáwání práwa, ulehčiti břemeno obecného lidu, a zwýšiti jeho mohowitost. Říkáwalť, že neustane, pokud nepřiwede tak daleko, aby každý sedlák w neděli měl kůře w hrnci. Říše francauzská rychle se zase zmáhala, tak že mohl Jindřich i za hranice obrátiti zřetel, jednaje o to, aby se wšecky křesťanské státy proti přewaze rakauské sjednotily w jediný spolek, jehož hlawau měla býti Francie. Záměry tyto překazila wšak wražedná dýka Ravaillaka, který jej zawraždil při korunowání manželky jeho Marie (1610).

Po Jindřichowi IV Francie opět klesala nowými domácími spory. Nejstarší syn jeho, Ludwík XIII, byl teprwa w dewátém roce stáří, pročež wedla wládu říše matka jeho, králowá Marie, co poručnice stwrzena od parlamentu. Ministr Sully byl propuštěn, wšecky záměry jeho opuštěny, a s korunau španělskau utwrzen spolek dwojnásobným sňatkem mezi královskými rodinami. Říše trpěla nepořádkem a zištností nowých správců, nespokojenost národu rostla, a brzy powstala proti wládě strana odbojná, jejíž náčelník byl princ z Condé. Ta přinutila královnu powolati národní sněm, který rokowati měl o dobro wlasti; brzy wšak bez pořízení byl roztržen neswornosti a pletichami. Od té doby žádný wíce nebyl swolán až do francauzské revolucí. Nato se rozbroj obnowil; prwní ministr a přízniwec královnin zabit, jí wláda odejmuta, a Ludwík XIII uchopil žezlo. Jeho ruka byla wšak k wládě slabá, pročež wládli jen miláčkowé, a s nimi, jak obyčejně, pletichy a pikle. Prwní wládl de Luines, miláček králůw, a po něm nastaupil milostník královnin, Armand du Plessis, biskup Lusonský (1624), který jakožto kardinal

z Richelieu brzy veliké dosáhl znamenitosti, a říši francauzskau powýšil k veliké důležitosti politické.

IX. Dům rakauský.

1. Ferdinand I.

W zemích rakauských wládl od roku 1521 Ferdinand, císaře Karla V bratr, wywolen roku 1530 též za krále německého. Kterak již dříwe (l. 1526), po nešťastné porážce krále Ludwíka od Turků u Moháče, zwolen byl také za krále českého i uherského, slyšeli jsme již ku konci předešlého okresu. Nejdůležitější byla Ferdinandu owšem koruna česká; neboť w Němcích wždy rozbrojných panowal císař, a Uhři byli rozděleni na dwě strany, z nichž jedna wywolila za krále Ferdinanda, druhá Jana Zápolského, wojwodu sedmihradského. K tomu bylo královstwí uherské otewřeno neustálým náwalům tureckým, kteří od wítězstwí swého u Moháče wíce než po sto a padesát let welikau jeho část drželi opanowánu, činíce odtud dále na západ záhubné wpády na rozbrojné křesťanstwo. Rozpor w Uhřích samých byl jim w tom welice prospěšný; neb wojwoda sedmihradský, aby se proti Ferdinandu udržel, poddal se Solimanowi II pod ochranu, a popauzel jej k válečným tažením do Uher a do Rakaus. Že se Ferdinand nicméně w Uhřích udržel, a země swé rakauské proti Turkům obhájil, toho z nemalé části dlužen byl koruně české; neb mu Čechowé w Uhřích i Rakausích ocelem a stříbrem statečně a wěrně byli pomocni.

Královstwí české s Morawau, Slezskem a Lužicemi bylo wždy ještě jedno z nejznamenitějších mocností střední Ewropy, jak rozsáhlostí, tak lidnatostí a mohowitostí. Jen w Čechách samých počítalo 300 hradů, měst a městeček 782, wesnic 38,772; stawowé zemští byli bohatí a mocní, města wýsadami a swobodami hrdá a podnikawá; celý národ, od pána až do sedláka žil w hojnosti, a byl proniknut láskau k wlasti a ke swé národnosti, pilně toho šetře, aby swobody a práwa, mraw i jazyk český zachowány byly neporušeny. Moc královská byla obmezena stawy zemskými, ježto byly panský, rytířský a městský, kteří na sněmích od krále wypisowaných rokowali o obecné záležitosti, powolowali berně, a válečnau

moc wyzdwihowali. Poněwadž král Ludwík nezůstawil žádných dětí, a sestra jeho již za živobytí Wladislawa II prowdána byla za arcikníže Ferdinanda, též podílem dědičným odbyta; tedy prohlásili stawowé na sněmu, že Anna již žádného práwa k dědictwí koruny české nemá, a že Ferdinand pauze swobodnau wůlí stawů českých, beze wší powinnosti za krále českého jest wywolen, což také Ferdinand, prwé než korunu obdržel, potwrdil zwláštní listinau, a přisáhal, že chce wšechny stawy i osoby králowstwí českého zachowati při jich řádích, práwích, wýsadách a swobodách. Takowau přewahu moci stawowské zlomiti, byla snažná žádost jeho, a brzy se mu k wywedení tohoto záměru naskytla příležitost. Nowé pohnutí duchůw, roznícené učením Lutherowým, rychle také do Čech se rozšířilo, kdež bez toho nalezlo již úrodnau půdu wzdělanau Husem. Někteří Čechowé studowali we Wittenberce; Pawel Cahera ze Žatce, farář w Týně a správce strany pod obojí, učení Lutherowo schwalowal, a Luther sám list zaslal k Čechům. Větší díl strany pod obojí nakloníl se tedy k Lutherowu učení, a bratří, nazwaní Pikarti, wíce se blížili k wyznání Calvinowu čili helvetskému. Strany katolické pod jednau i pod obojí užiwaly dle kompaktát swobodného wyznání, Lutherani wšak a bratří byli přísnými zákony stíháni. We válce Šmalkaldské, když Ferdinand ku pomoci táhl císaři Karlu, bratru swému, proti Janu Fridrichowi, kurfirstu saskému, žádal stawy české o válečnau pomoc, což wšak tito, a zwláště nekatolíci, učiniti se zpěčowali, odwoláwajíce se na přátelskau smlauwu, s tímž knížetem prwé učiněnau. Na královy pohrůžky uzawřeli mezi sebau spolek k obraně swých práw a swobod, k němuž wšickni tří stawowé zemští, 1738 pánů a rytířů a wšecka města královská kromě Plzně, Budějowic a Austí přistaupili; postawili wojsko stawowské pod správau Kašpara Pfluka z Rabšteina, a chystali se k odboji. Ale po wítězstwí u Mühlberka (1547) nad saským kurfirstem, přitáhl Ferdinand s mocí válečnau pomocných Španělů a Němců nejprwé k Litoměřicům, a odtud do Prahy, umíniw si spolčené přísně trestati.

Pražané se wzbauřili proti nátiskům cizího wojska, jímžto král osadil hrad Pražský a Malau stranu, a wolali

jiná města ku pomoci. Ferdinand obáwaje se wšeobecného powstání, slíbil přijmauti je na milost a swedeným odpustiti. (Zimmermann: Příběhowé za Ferdinanda I. II. 47). Pražané důwěřujíce w slib odložili zbraň, a brali se na hrad Pražský před saudnau stolici králowskau, na milost i nemilost wolně se poddáwajíce. Na to byl wynešen wýrok, že sice wšickni swau čest, statky i hrdlo propadli, ale z milosti že jim král odpaustí na ten konec, aby bez odtahu wyplnili kusy následující: aby totiž zrušili záwazky spolku, wšecky wýsady a swobody swé králi wydali, wšecku střelbu a zbraň složili w králowu moc, wšecka cla, kteráž mají, též wšecky swé statky jemu postaupili, s každého sudu piwa zawázali se platiti po bílém groši, též s každého strychu sladu, který se prodá z města; při tom wšak že si JMK. jisté osoby ke zwláštnímu trestu wyjímá. Wýroku toho Pražané se zhrozili; ale přes šest set nejpřednějších měšťanů obeslaných bylo w žaláři, tedy přinuceni ku podpisu, že ke wšemu swolují. Po Pražanech došlo na staw panský a rytířský. Obesláni byli k saudu: Wilém Křinecký z Ronowa, Arnolf z Krajku, Diwiš Slawata, Bořiwoj purkrabí z Donína, Zdislaw Wrabský, Bernard Barchanec, Hynek Krabice z Waitmile, Melichar Růra; Kašpar Šlik, Jindřich Wildpach, Adam z Wartenberka, Jindřich Šlik, Kašpar Pflug, Albin Šlik, Mauric Šlik, Wácslaw Pětipeský, Bohuše Kostka, Jiřík Wchynský, Jan Čejka z Olbramowic, Petr Welemický, Šebestian a Jindřich z Lobkowic, Wolf mladší z Krajku, Wilém z Waldšteina, Jiří z Waldšteina, Wácslaw z Wartenberka, Petr Malowec z Chýnowa, Dawid Borň ze Lhoty a jiní. Kteří se dostawili, byli uwězněni; kteří raději uprchli ze země, jako Kašpar Pflug, odsauzeni cti, statků a hrdla. Podobně wolána k saudu králowská města: Tábor, Hradec, Klatowy, Litoměřice, Kauřím, Brod český, Launy, Kadaň, Slaný, Domažlice, Stříbro, Beraun, Písek, Wodňany, Kolín, Čáslaw, Nimburk, Sušice, Chrudím, Jaroměř, Mělník, Wysoké Mýto, Králův Dwůr, Polička a wšecka, která stála při stawowském spolku; na něž uložena weliká peněžitá pokuta, swobody a statky jim pobrány. Jen Plzeň, Budějowice a Austí zůstaly králi wěrné, začež obdržely tu odměnu, aby na sněmích hlas měli hned po Pražanech. Ti pak

wšickni, kteří na rozkaz králowský se dostawili, držáni tak dlauho we wězení, až wzdali statky swé swobodné králi w powinnost manskau, totiž: Arnošt Krajíř z Krajku, Diwiš Slawata z Chlumu, Bořiwoj purkrabí z Donína, Kašpar Šlik z Holejče, Mauric Šlik z Holejče, Adam z Wartenberka, Bohuše Kostka z Postupic, Šebestian Hasišteinský z Lobkowic, Wolf mladší z Krajku, Wilém z Waldšteina a na Richmberce, Jiří z Waldšteina, Wácslaw z Wartenberka na Lipém a Krupce, Jetřich Špetle z Janowic, Zdislaw Wrabský, Bernard Barchanec, Hynek Krabice z Waitmile, Wácslaw Žehušický z Nestajowa, Wácslaw Pětipeský z Krásného Dwora, Jiřík Wchynský ze Wchynic, Jan Čejka z Olbramowic, Wácslaw Daupowec, Jan Wrabský, Wácslaw Walkaun z Adlaru, Petr Malowec z Chýnowa, Dawid Borň ze Lhoty a Anděl z Ronowa. (Zimmermann: Ferdinand I, II, 238). Král pak obáwaje se, aby se snad na budaucím sněmu nestala za ně přímluwa, již připrawowal Sixtus z Ottersdorfa, kázal jej dáti do nějakého sklepu smradlawého w Černé wěži. Wšak porozumëw tomu, žeby w tom smradu musil umříti, kázal jej, zwláště na přímluwu mnohých pánů morawských wsaditi jinam. Na to uweden Wácslaw Pětipeský do hlubokého sklepu pod hradem, a tam nástrojem trýznicím náramně trápen. Po něm Bernard, Baršow a Hynek Krabice z Waitmile, jenž předešle mnoho let byl místopísařem králowství českého, po třikráte do toho sklepu weden, po dwakráte přiwázán na řebřík, po třetí teprw stažen a přehrozně trápen. Potom swedl profaus králowský Sixta z Ottersdorfa do toho sklepu, kdežto kati wšecky nástroje k trápení měli po hotowě; wšak sešlo z toho. Toho dne Wácslaw z Jeleního, saused Nowého města Pražského ukrutně trápen za tři hodiny. Sixtowi kázali jíti nahoru, kdežto ty osoby od krále k trápení wolené, jichž bylo okolo osmi, dali trápiti a hrozně i ukrutně páliti. Při těch strápených osobách bylo toho pilně hledáno, že jsau krále i syna jeho chtěli z králowství českého wyhnati a kurfirsta saského neb syna jeho woliti sobě za krále. Král nemoha se toho nikterak doptati, rozkázal dne 22 Srpna Wácslawa Pětipeského, Wácslawa z Jeleního, Jakuba Fikára z Wratu a Bernarda Barchance wywésti, a na Hradčanech na prkenném lešení we-

řejně za příčinau jich výstupků stínati. (Zimmermann: Ferdinand I. II. 239—246.) Ostatní musili zpečetiti zápisy, že statky své dobrowolně postaupiti mají královské komoře, a po čas žiwota zůstati we wězení. Na to byla ještě uložena peněžitá pokuta na Pražská a jiná spojená města; cla a wýsady jim wzaty, a ustanowení králowští heitmané a richtáři nad jich úřady. Aby také moc práwodatnau w ruce králowské sjednotil, zřídil Ferdinand úřad appellační w Praze, jemuž podřídil i provincie ku koruně české patřící. Desky zemské shořelé při welikém požáru, jenž byl l. 1541 stráwil Malau stranu i hrad Pražský s chrámem sw. Wíta, dal zase obnowiti. Poněwadž universita *Karlowa* osazena byla mistry pod obojí, založil Ferdinandskau, kterauž odewzdal powolaným ze Říma Jesuitům. Bratří čeští byli stíháni, Jan Augusta, biskup jejich, trýzněn a uwězněn na Křiwoklátě; wšickni pak wypowědění jsauce ze země, po tisících wystěhowali se do Sas a do Prus. Na žádost kapituly Pražské uwedena censura knih. Pražské arcibiskupstwí, které od smrti arcibiskupa Konráda po 131 let zůstáwalo prázdné, Ferdinand znowu osadil (l. 1562) w osobě Antonina Brusa z Mohelnice, welmistra křižowníků s červenau hwězdau, jejž také wyslal ke Tridentskému sněmu, aby jednal o to we jménu národu českého, aby přijímání pod obojí spůsobau potwrzeno bylo od církwe, čímžby obé strany w jednu se mohly spojiti. Což když otcowé sami rozhodnauti nechtěli, odešli poslowé čeští do Říma, žádajíce swatého otce samého, kterýž wěc uwážiw powolení udělil. Z toho byla weliká radost w Čechách, zwláště w Praze, kdežto na rozkaz arcibiskupa we wšech kostelích, i u Jesuitů, swátost oltářní rozdáwána pod obojí spůsobau, a mezi oběma stranama pod jednau i pod obojí učiněna jednota (1564).

Mezi tím časem, když Ferdinand mocnost králowskau rozmnožowal w Čechách, nepřestáwal také w Uhřích o to se snažiti, aby dosáhnauti mohl wlády nad celým králowstwím. Saupeř jeho, Jan Zápolský, wéwoda sedmihradský, nemoh proti mocnější straně Ferdinandowě obstáti, wzal útočiště k Solimanu II, který mu dwojnásobným nápadem usilowal koruny uherské dobyti. Po prwé wtrhnul do Uher s woj-

skem 300.000 mužů, zmocnil se celé země a wpadnuw do Rakaus obléhal Wídeň (1529). Posádka města se wšak hrdinsky bránila, silná as 12.000 mužů, Rakušanů, pomocných Němců, Španělů a Čechů, tak že Soliman po trojnásobném útoku musil odtáhnauti. Nato se strana Ferdinandowa téměř celých Uher zase zmocnila. Ale František I, král francauzský, na takowé rozmnožení moci Habsburské žárliwý, pohnul Solimana k opětnému wpádu do Uher, i opanowal sultan opět toto královstwí, a přitáhl až do Štyrska (1532). Císař Karel přišel bratru swému ku pomoci, načež pak uzawřen mír w ten záwazek, aby Zápolský hodnost královskau a část Uher od strany swé opanowanau obdržel, ač tak aby po smrti jeho koruna uherská zcela Ferdinandowi připadla. Když wšak we dwau létech potom Zápolský skutečně zemřel (1540), a nyní Ferdinand uwázati se chtěl w celé královstwí, žádala wdowa Zápolského, ježto byla dcera Sigmunda, krále polského, aby Soliman pomohl hájiti práwo noworozence jejího, Jana Sigmunda. I wpadl Soliman opět do Uher, porazil wojsko Ferdinandowo, dobýwající právě Budína, a přinutil ho k uzawření míru, w němž se zawázal ročně Turkům platiti 30.000 dukátů (1546). Za to wypudil mladého Zápolského s matkau z wéwodstwí sedmihradského, do něhož jej wšak Soliman wítězně zase uwedl (1552 — 1556), a s Ferdinandem učinil nowé příměří (1562).

W říši německé za císaře Ferdinanda nic znamenitého se nedálo. Swáry mezi protestanty a katolíky trwaly ustawičně, i po smíru Augsburském; neb onino wýrokům sněmu Tridentského se protiwili, a tito stížnost wedli na zmenšowání duchowních statků, jež protestanti táhli na se. Marně se snažil Ferdinand strany rozbauřené smířiti; záští dautnalo neustále, až pak we třidcetileté válce wypuklo u weliký požár ewropejský.

2. Maximilian II.

Při smrti swé (1564) rozdělil císař Ferdinand I rakauské země třem synům swým, z nichž nejstarší Maximilian dostal Rakausy, druhý, Ferdinand, který byl proti wůli otcowě za manželku pojal Filippinu Welserowu z Augsburka,

Tyrol; třetí pak, Karel, Štyrsko, Korytany a Krajinu. Maximilian zůstal wšak domu rakauského hlawau, a obdržel ještě za dnů otcowých také korunu českau, uherskau i německau. Maximilian byl pán maudrý, mírný a w náboženském wyznání snášeliwý, powoliw protestantským auplnau swobodu u wyznání wíry jejich. Každý pán směl se přiznati swobodně buď ku katolickému náboženstwí nebo k Augsburské konfessí, poddaní wšak musili následowati wíru pána swého, neb se wystěhowati. Kompaktáty, dle kterých w Čechách trpino toliko náboženstwí pod jednau a pod obojí, byly nyní zrušeny, načež se bywalá strana pod obojí přihlásila k Lutheranům a Helvetům. Též čeští bratří wystaupili z nowa, a wšecka wyznání požiwajíce stejných práw, w pokoji a swornosti se snášela. Za něho tedy rozbroj w náboženstwí umlknul, ale wálky turecké bauřily ještě. Mladý Zápolský sáhaje po koruně uherské, byl od Maximiliana mužně pokárán, a daň Turkům odepřena; tu wpadl sedm a šedesátiletý Soliman ještě jednau do Uher. Jako weliký příwal rozlilo se wojsko turecké po uherských rowinách, pleníc ukrutně mečem i ohněm otewřené krajiny, až přitáhlo ku pewnosti Sigethu. Zde stál k obraně hrdina slowanský, Mikuláš Zrinský, s 1500 muži proti stotisícům nepřátel. Jako rozčeřené wlny o pewnau skálu, tak rozrážely se pluky turecké o zdi Sigethu; wšecky útoky byly odraženy; když pak již celá pewnost byla zdrcena, a naděje pomoci žádná, zaswětil se Zrinský, druhý Leonidas, hrdinské smrti, zapálil město, wyrazil s ostatkem wěrných swých do tureckého tábora, a pobiw 15,000 Turků, raději padl na bojišti, než by se byl wzdal nepřátelům křesťanstwa (1566). Tři dni před tím zemřel Soliman w táboru před Sigethem. Selim II, nástupce jeho, wedl wálku slabě. Brzy uzawřen s Maximilianem mír, a Sigmund Zápolský obdržel wéwodstwí sedmihradské, co uherské léno, dědičně.

3. Rudolf II. Matiáš.

Císař Maximilian zemřel říším sobě swěřeným příliš časně, totiž l. 1576 we dwanáctém roce wlády swé, a koruny zdědil prworozenec jeho, *Rudolf*, jsa wywolen také za německého císaře. Rudolf byl dobrotiwý a učený, i shro-

maždowal w Praze při dwoře swém nejučenější muže swého wěku, čímž školy w Čechách tak zkwétaly, že tehdáž panowal zlatý wěk umění a wědy. Jsa sám milownik wěd přírodních, zwláště hwězdářství, astrologie a alchymie, powolal do Prahy slowutného hwězdáře danského, Tychona Brahe, jehož pomocníkem byl Jan Kepler, wýtečný mathematik, který w Praze wyskaumal swé nebeské zákony. W Karolíně stkwěly se Jan Jesenský lékař, Tadeáš Hájek z Hájku, Petr Codicill, Marek Bydžowský a t. d. Žádná země we světě nemohla se toho času honositi školami tak dobře zřízenými a tolika učenými muži, jako králowství české; w každém městě a městečku nacházeli se učitelé wzdělaní, ano i mezi měšťany bylo wšudy nalezti muže, kteří čítali Virgilia, Ovidia a Horatia, ano Homera, Anakreonta a t. d. Paměti při tom hodno, že wšecky takowé školy zakládány byly od protestantů, o oswětu obecnau welmi pečliwých, zwláště od té doby, co Jesuité dosáhli w Praze wysokého učení; neb jedna universita chtěla druhau překonati uměním a oswětau. Jazyk český byl jazykem státním a panujícím po wšem králowstwí. Jím rokowáno na sněmích stawowských, jím spisowány wšecky zemské listiny, učeno we školách a psáni nejwýtečnější spisowé z celého oboru wěd a umění tehdejšího wěku.

Rudolf wšak pohřížen w učeném hlaubání, zanedbáwal wládu swých říší, a takowau newšímawostí powzbuzeni, powstáwali proti němu se wšech stran nepřátelé. W Uhřích bauřili zase Turci, w Němcích hrdě se wypínali protestanti, i wlastní bratr císařůw, Matiáš, postawil se proti němu. S Turky byl Rudolf příměří učiněné prodlaužil (1577), kteréž wšak tito zrušiwše znowu wtrhli wálečně do Uher. Rudolf wyslal proti nim wojsko české i říšské, a žádal o pomoc cára ruského, i také do Persie wyprawil posly k tomu konci. Wojsko císařské bylo wšak poraženo u Jagru (1596), aniž co platno bylo hrdinstwí statných Čechů, kteří wedením Albrechta Pětipeského až k samému stanu sultanowu prorazili, ale nemajíce od ostatního wojska pomoci, množstwím jsau obsypáni i zrubáni. Nato udeřili Peršané a Rusowé na země turecké; sultan Mehmet wytáhl s většinau wojska z Uher, načež wojsko císařské obdrželo přewahu, ačkoli

jen krátko trwající; nebo nespokojení s císařem protestanti w Němcích i w Čechách jen slabé proti Turkům poskytowali pomoci. Widauce totiž Jesuité, že při wší horliwosti jejich katolictwí w Čechách při swobodě w náboženstwí wždy wíce hyne, nabádali císaře, aby swobodné wyznání wíry, Maximilianem udělené, zrušil, což on se schwálením strany katolické učinil, nařídiw, že dle starého práwa w králowstwí českém toliko strana pod obojí wedlé náboženstwí Římského má býti trpína. Wšecky protestanty nařízení toto pobauřilo; k nimž náležela nejwětší část národu, a wládychtiwý bratr Rudolfůw Matiáš použil této nespokojenosti, aby císaře swrhnul s trůnu. Nejprwé uzawřel we jménu císaře mír s Turky (1606), aby se zawděčil Uhrům, a slíbiw stawům uherským i rakauským wolnost u wíře, přijat od nich za wládce (1608). Sebraw wojsko přitáhl do Morawy, kdež jej stawowé, zwláště působením Karla z Lichtenšteina a Karla z Žerotína též přijali za wládaře, a odtud postaupil wálečně do Čech, chtěje Rudolfa k postaupení těchto zemí přinutiti. Stawowé čeští chystali se pro Rudolfa k obraně pod tau wýminkau, jestli jim potwrdí swobodu w náboženstwí; což on w takowém nebezpečenstwí z části učinil, některé artikule od stawů protestantských sobě předložené podepsaw, jiné odložiw k budaucímu sněmu. Když wšak Matiáš spokojiw se odtáhl, uznán byw od Rudolfa za krále uherského, wládaře morawského a za nástupce jeho w Čechách: Rudolf swobody protestantům dané odwolal, načež nastaly nowé bauře. Stawowé protestantští, w jejichž čele byl Joachim Šlik, Jindřich hrabě z Thurna a Wácslaw z Budowa, položiwše sobě zwláštní sněm bez strany katolické, zwolili 30 direktorů, sbírali wojsko pod správau Jindřicha z Thurna, Leonarda Felsa a Jana z Bubna, spojili se se Slezany, a přinutili císaře pohrůžkami, že jim podepsal list swobod, nazwaný majestát, kterýmž powolena protestantům koruny české auplná swoboda w náboženstwí jako katolíkům, tak aby je weřejně mohli wyznáwati, stawěti chrámy a školy dle libosti, též ustanowiti obránce wíry čili defensory (1609). Strana katolická, jejíž náčelníci světští byli pan Popel z Lobkowic, Jaroslaw Bořita z Martinic, Wilém Slawata, skládala naději swau na arciknížete *Ferdinanda*, který panowal nad

Štyrskem a Korutany, a wypudiw odtud protestanty, země tyto zase učinil katolické. Pročež pohnuli Rudolfa, aby na místě Matiáše bratra, Ferdinanda strýce wyhlásil za dědice české koruny, načež bratr jeho Leopold, kníže a biskup Passowský uchystal pomoc válečnau k ruce císařowě proti protestantům. Toto wojsko Passowské, 16,000 mužů silné wtrhlo nejprwé do Rakaus, odtud do Čech, dobylo Budějowic, Krumlowa, Písku, Tábora, položilo se na Bílé hoře před Prahau, a wpadši na Malau stranu, učinilo weliké drance a nátisky. Pražané se wzbaurili, stawowé powolali Matiáše ku pomoci, Passowské wojsko zapudili, zbili je u Hluboše, obsadili královský hrad, a wyhlásili Matiáše za správce českého královstwí. Tu složil Rudolf korunu, jížto korunowán Matiáš, když přisáhl na stawowské swobody (1612). Rudolf wšak pádu swého dlauho nepřečkal; zemřel lítostí ještě téhož roku w 60 roce wěku swého a 36 panowání.

Matiáš obdržel nyní také korunu císařskau jednosworným hlasem kurfirstů; neboť i protestanti jej zwolili, když se jim ukázal ochotným. Ale i w říši německé i w zemích dědičných bylo málo slawné jeho panowání. Neboť tamto plál poznowu rozbroj mezi katolíky a protestanty, též mezi Lutherany a Calvinisty; zde wšak strana nekatolická wždy wztyčowala swau hlawu, wždy wíce stawowé nekatoličtí požadowali, dosti mu za to činíce příkoří, že se násilně koruny české zmocnil. Matiáš přesídlil se z Prahy do Wídně, zůstawiw wládu desíti náměstkům, a za dědice swého ustanowil Ferdinanda, téhož wéwodu štyrského, swého strýčence, horliwého katolíka, kterýž také wywolen byl za krále českého a uherského (1617—1618). Tu se strhla nad královstwím českým i říší německau ona weliká bauře, která po 30 let prostřední Ewropu hubila, a roznítiwši dáwno dautnawší jiskru náboženských i politických rozporů, u hrozném požáru se walila po wšech krajinách, až sutinami spálenišť samých poražena a udušena.

X. Třicetiletá válka.

1. Wzbauření w Čechách.

Již za wlády císaře Rudolfa počali se w říši německé znowa jewiti rozbroje mezi katolíky a nekatolíky; ješto

katolíci na tom stáli, aby se články míru Augsburského wěrně držely, nekatolíci pak proti duchownímu wymínění hleděli si oswojiti wždy wíce statků duchowních. Jedna strana taužila na druhau, obě se nenáwiděly, obě wedly stížnosti na bezprawí a násilí sobě činěné.

Nekatolíci netoliko s katolíky, nýbrž i mezi sebau byli w ustawičných rozepřích; panowalaf ne menší nenáwist mezi Lutherany a Calvinisty, a ne méně horliwá wzájemná nesnášeliwost než jedněch i druhých proti katolíkům. Domníwajíce se protestanti němečtí skrácenu býti od strany katolické we práwích swých, uzawřeli wespolek ozbrojenau *jednotu* k společné obraně, w jejímž čele stál Fridrich kurfirst falcký, a wšickni znamenitější knížata protestantští k ní přistaupili, kromě Kristiana kurfirsta saského, jenž Fridricha nenáwiděl, že byl Calvinského wyznání, a dílem, že sám neobdržel náčelnictwí. Proti této jednotě spojila se knížata katolická w spolek čili *ligu*, jejíž hlawau byl Maximilian, wéwoda baworský. Tak stály dwa nepřátelské tábory proti sobě, hotowy k boji, jenž rozhodnauti měl jedné neb druhé strany přewahu, ješto se stejnost žádné nelíbila. Z počátku wšak hašteřili se o wěci swětské, i bez přístěry nábožné, totiž o dědictwí hesské a Jülišské, ač nesjednocenými silami. Ku pohnutí wšech kol nemotorného politického stroje říše německé bylo wšak potřeba wětšího tlaku, a tento tlak přišel z Čech.

Majestát císaře Rudolfa udělil stawům nekatolickým králowstwí českého práwo k swobodnému wyznáwání wíry a stawení nekatolických škol a chrámů. Když wšak protestanti wystawěli kostely proti wůli wrchnosti také we Hrobech na panstwí arcibiskupa Pražského a w Braunowě, dal arcibiskup Lohel kostel we Hrobích zbořiti, a praelat Braunowský tamější kostel zawříti. Čemuž když se Braunowští protiwili, přišla do Braunowa císařská kommissí, načež kostel zawřen, a osm původců uwrženo do wězení. Poważujíce to defensorowé za zrušení majestátu, powolali sbor předních nekatolíků do Prahy, a wznešena žádost na králowské místodržící, aby je při majestátu hájili, a ony wězně Braunowské propustili na swobodu. Těchto náměstků králowských bylo deset, sedm katolíků a tři utraquisté, z oněch hrabě Martinic

a Slawata nejhorliwější a nekatolíkům nejprotiwnější. Když se těmto nestalo dle wůle, a od císaře, na něhož se pak odwoláwali, odpowěd přišla kárající, kterauž přičítali oněch dwau spůsobení, zahořeli proti nim pomstau, a usťanowili prowésti wůli swau násilím. W Květnu léta 1618 sjeli se na sněm do Prahy, kdežto jim oznámena wůle králowská, aby od přepiatých žádostí swých upustili; nekatoličtí stawowé wyslali wšak silnau ozbrojenau deputací z prostředu swého na hrad Pražský ku králowským místodržícím, tážíce se jich, jsauli oni příčina nemilostiwé králowské odpowědi? Nejwyšší purkrabí, Adam ze Šternberka, zpěčowal se na drzau tuto otázku dáti odpowěd; wyslanci wšak stáli na swém, buď ano neb ne žádajíce. Strhla se hádka. Stawowé láli zwláště Slawatowi a Martinicowi, a wyhlásili je za swé nepřátely. Šternberk a Děpold z Lobkowic odwedeni stranau, a nyní se wrhli zlobau rozpálení, předem Wilém z Lobkowic, pak Matiáš hrabě z Thurnu na Martinice a Slawatu, a wyhodili je s tajemníkem Fabriciusem z okna kanceláře králowské do zámeckého příkopu (23 Května).

Nato wywolili stawowé z prostředu swého 30 direktorů, z každého stawu deset, odewzdali jim wládu nad králowstwím, wypowěděly Jesuity ze země, a postawili wojsko stawowské pod Thurnem ke swé obraně. K tomu konci wzali také do swé služby hraběte z Mannsfeldu od jednoty protestantské, kterýž dobyl wěrné císaři Plzně (21 Listop. 1618), a proti wojsku císařskému, jež Dampierre a Bouquoi wedli, se postawil.

Brzy na to císař Matiáš zemřel (20 Března 1619), a Ferdinand II nastaupil wládu. Počátek její byl smutný; neboť stawowé rakauští, jsauce též z většího dílu nekatoličtí, s českými se sjednotiwše, jemu se rowněž zprotiwili, a Thurn, přitáh z Morawy, položil se s wojskem českým na Widenských předměstích. Již zdál se Ferdinand býti zničen, když odbojníci rakauští až do paláce císařského wrazili, podpis jednoty s Čechy na něm wynutiti usilujíce. Tu w největší nauzi přispělo 500 jezdců, jež Bouquoi wyslal ku pomoci, kteří wtrhnuwše do hradu, buřiče rozplašili, načež Thurn odtáhl do Čech, dowěděw se, že Mannsfeld poražen byl od císařských u Budějowic. Tak byl Ferdinand oswobozen,

a odebral se do Frankobrodu, kdež wywolen a korunowán za císaře (9 Září 1619). Ale Čechowé w odboji setrwali, uzawřeli spolek s Morawany, Slezáky a Lužičany k swé obapolné obraně, i mnozí ze stawů rakauských k témuž přistaupili, spolčili se blíže s jednotau protestantskau w Němcích a s Bethlenem Gaborem, wéwodau sedmihradským, odsaudili Ferdinanda české koruny, a wywolili Fridricha V, kurfirsta falckého za krále (17 Srpna 1619). Byl totiž Fridrich náčelník protestantské jednoty, také zeť Jakuba I krále anglického, od něhož daufána též pomoc; pročež wywolen, a (4 Listop. 1619) korunowán. Brzy wšak se slabý, nezkušený král Čechům znelíbil; Calvinský dwůr urážel obyčeje národu, náčelníci wojska českého těžce snášeli, že nyní nowě příchozím cizincům Kristianu z Anhaltu a hraběti z Hohenlohe dána přednost; stawowé nekatoličtí rozdělili se na Calvinisty a Lutherany; wšudy horliwost a swornost klesala.

Tím horliwěji ucházel se císař Ferdinand o pomoc proti odbojným poddaným. Nejprwé uzawřel spolek s Maximilianem baworským, hlawau katolické ligy, přislíbiw mu kurfirstskau hodnost, potom s Janem Jiřím, kurfirstem saským, připowěděw mu dáti od koruny české Lužici; Filipp III poslal ku pomoci Spinolu s wojskem španělským z Nízozemí, a papež Pawel V pomáhal Ferdinandowi penězi. Bethlen Gabor opanowal sice Uhry, a přitáhl až k Widni, kdežto se s ním Thurn zase spojil; ale časná zima a nedostatek špíže přinutily oba k odtažení, kdežto zatím Ferdinand stawy rakauské nakloniti hleděl k poslušnosti, slibiw jim wolnost we wíře, a neposlušné pleniti dal od kozáků, poslaných od Sigmunda polského. Nyní se obrátila wojska ligicko-císařská proti Čechům; Maximilian baworský obsadil Horní Rakausy, se stawy českými spojené; odtud wtrhnul do Čech, a spojil se s císařskými pod Bouquojem. Zatím se blížil Spinola s pomocnými Španěly ke hranicům falckým, a kurfirst saský opanowal Lužice. Wojsko Fridrichowo wedl Kristian z Anhaltu, a pod ním Thurn, ku Plzni, kdež ležel Mannsfeld, ze záští na Kristiana podezřele smlauwaje s nepřítelem. Wojsko české počítalo as 20,000 mužů, nepřátelské dwojnásobně tolik; nadto nebylo ani důwěry ani

jednoty w řadech jeho, nebylo w něm žádného národního ducha, majícím bojowati pod cizincem a pro cizince, pročež bez citu a kázně, zmalátnělé na duchu i na těle wleklo se jako bezživotný stroj za neswornými wůdci swými. Tak přitáhlo, nočními pochody a nedostatky všeho druhu zemdlené, až na Bílau horu, a Maximilian za ním zrowna postupowal ku Praze. Zde přišlo k oné pro Čechy tak nešťastné bitwě (8 Listop. 1620). Z počátku sice Čechowé wítězili, brzy wšak cauwla jízda uherská, a dala se na útěk, čímž spůsobena porážka. Fridrich, když se mu zpráwa o tom donesla, seděl při hodech, a nedbaje dalšího hájení Prahy a swé koruny, prchnul bez prodlení ze země, nejprwé do Wratislawě, a odtud dále do Nízozemska. Čechy, Morawa i Slezsko wzdaly se nyní beze wšeho odporu, a pocítily strašliwý trest za odwážliwau swéwoli odbojných stawů. Z počátku sice zdálo se, že Ferdinand odpustí, když jej stawowé bez prodlení uznali za krále, a jemu na milost i na nemilost se podrobili; ale druhého roku, teprwé w Červnu, ustanowen proti odbojníkům saud, a wykonána weliká poprawa na Staroměstském náměstí (21 Června 1621). Sedm a dwacet náčelníků, zwláště bywalých direktorů, odpraweno rukau katowau; nejprwnější hrabě Ondřej Šlik, pak Wácslaw z Budowa, Harant z Polžic a Bezdružic, Kašpar Kaplíř, Bohuslaw z Michalowic, Otto z Losu, Diwiš Černín a t. d. Hlawy a prawé ruce sťatých nabodány na mostské wěži; někteří čtwrceni, jiní zwěšeni, slawnému doktoru Janu Jesenskému dříwe jazyk wyřezán, pak sťat, čtwrcen, a čtwrti rozwěšeny po silnicích. Pak rozhlášeno, aby každý, kdo jakýmkoli spůsobem wzbaurení byl účasten, pod ztrátau hrdla, sám se ohlásil, načež se ohlásilo 728 pánů, kteří tím ochránili sice žiwoty, ale statky ztratili buď zcela, buďto z části, kterýchž konfiskowáno w ceně 24 millionů. Majestát císaře Rudolfa Ferdinand wlastnoručně roztrhal, wypudil nekatolické učitele a kazatele, a powolaw Jesuity nazpět, odewzdal jim universitu. Konečně rozkázáno wšem obywatelům králowstwí českého, aby w šesti nedělích buď přestaupili ku katolickému náboženstwí, buď we druhých šesti nedělích ze země se wystěhowali. Tím zatnuta smrtelná rána w občanský žiwot králowstwí českého, které wyjmauc

několik měst s několika pány, téměř celé obydleno bylo nekatolíky. Mnozí z nich sice přešli k nekatolíkům aspoň na oko, ale 36,000 rodin, a to nejvýtečnějších a nejmohowitějších, mezi nimi 1088 panských a rytířských, wytáhlo nawždy ze země, nejwíce do Prus, Brandenburka a do Sas, ba až do Ameriky. Na prázdná místa jejich hrnuli se cizozemci, a znamenitau část země osadili, kteráž pak jako na dwě části, českau a nečeskau, jsauc rozdělena, swau bývalau sílu docela ztratila. Nato wydal Ferdinand obnowené zřízení zemské, dle něhož moc zákonodární stawům královstwí odňata, a přiřknuta králi samému, kterýž každoročně powoláwati má sněm, a jemu oznamowati swau wůli. Za prwní staw wyhlášen duchowní, po němž teprw následuje panský a rytířský; městům pak královským mimo Prahu, Plzeň, Kutnau Horu, Budějowice a Kadaň právo sněmowní odňato. K daním swolowati sněmům ponecháno, a jazyku českému i německému zaručeno stejné právo (1627).

2. Kristian IV král danský.

Po utlačení české wzpaury stál Ferdinand co neobmezený pán swých zemí, co wítěz nade wšemi nepřátely, kteří jej z počátku se wšech stran obkličowali. Fridrich zbawen byl wší moci k odporu; jednota protestantská, již prwé bezčinná rozwázala se docela, a Bethlen Gabor uzawřel pokoj. Mohlo tedy již po zkrocené bauři nastati blaho míru; ale nebylo dost na utlačení odpůrců, nýbrž měli býti pokud možná zničeni, a náboženstwí katolické panowati nejen w Čechách, w Morawě, Slezsku, nýbrž i po celé říši německé, rowněž pak i mocnost domu rakauského. Toho si žádal Ferdinand, země pak a důstojnictwí falckého kurfirsta chtěl míti Maximilian baworský od císaře za odměnu; pročež wyřčena na Fridricha a wšecky přátely jeho klatba říšská, a Maximilian opanowal Horní Falce, Španělowé pak Dolní osadili. Wšecko Fridricha opustilo, jediný válečný dobrodruh Mannsfeld s laupežnými zástupy swými hájil jeho při, a když w Čechách řemeslo wojenské přestalo, wlaudil se do Horní a odtud do Dolní Falce, kdež od něho Tilly sám poražen u Wislochu (1622). Zato wšak markrabě z Baden-Durlachu a Kristian, wéwoda Brunšwický, bojujíce pro Fridricha, od Tillyho po-

raženi, načež Fridrich složil zbraň, daufaje přímluwau Jakuba anglického a německých knížat dosáhnauti císařské milosti. Bez překážky tedy zmocnil se Tilly ostatních jeho zemí, wzaw Mannheim a Heidelberk, a císař, nedbaje na wšeliké přímluwy, odewzdal na sněmu Řezenském tyto země i kurfirststwí falcké Maximilianowi baworskému (1623). Nyní teprw mínil Jakub I zetě swého se ujmauti, uražen jsa hrdostí španělskau, která byla odepřela w příbuzenstwí wstaupiti s domem jeho. Tedy spojiw se s wládau francauzskau, žárliwau na nowý wznik rakauského domu, powzbudil protestanty w kraji nízosaském k dalšímu odporu proti císaři. Němci wšak byli slabí a nesworní, pročež hledána pomoc u mocnářů cizích; a nejprwé proti císaři a spolku katolickému wystaupil co zastánce protestantů německých Kristian IV, král danský. Wywolen byw za náčelníka kraje nízosaského, postawil se do pole s wojskem 60,000 mužů; Magdeburk, wéwodowé z Brunšwika a Meklenburka s ním se spojili. Mannsfeld a Kristian z Brunšwika, slaužiwše zatím Hollanďanům proti Španělům, přitáhli k němu do Němec. Naděje w pomoc anglickau i franskau dodáwala srdnatosti, i počala se znowa wálka, nyní w Dolním Německu.

Až potud neměl Ferdinand žádného wlastního wojska; jen Maximilian baworský a pomoc španělská pro něho bojowala. Odwislost tato byla císaři nepohodlná, protože nejisté bylo, zdali mu bude Bawor wždy po wůli, a nemilo se dlužiti. Pročež wítán byl náwrh hraběte z Waldšteina, jenž se uwolil, sám pro císaře postawiti wojsko, když mu powoleno bude, až na 50,000 mužů je rozmnožiti. Český tento pán byl se již dáwno co důstojník we wojště císařském wyznamenal proti Turkům, Benátčanům a Uhrům; w bitwě na Bílé hoře bojowal proti Čechům co plukownik, pak jako general porazil Uhry w Morawě; začež mu wděčnost císařská udělila welký díl statků českých w plen wzatých, a powýšila jej za wéwodu Fridlandského. Oplýwaje bohatstwím, a důwěřuje w šťastné swé hwězdy, přemítal w tajemné mysli swé weliké a ctižádostiwé záměry. Slawné jméno, štědrost a naděje we wojenské štěstí, wábila se wšech stran zástupy pod jeho prapory, tak že w krátkém

čase s 30,000 muži se wyskytnul na hranicích nízosaských (1625). Země, kam wojsko padlo, musela je živiti, protož se tím snáze dala wynutiti špíže, čím bylo mocnější. Aby jí nescházelo, wedl Waldštein pluky své do krajin Polabských, válkau ještě newyssátých, a přešed u Dessawy přes Labe, chystal se králi danskému padnauti w zad, proti němuž Tilly postupowal ze předu. Postawil se však proti Waldšteinowi odwážliwý Mannsfeld, a poražen byw u Dessawy, uchýlil se do Brandenburka, odkudž znowa posilněn, táhnauti mínil skrze Slezsko do Uher, spojiti se s Bethlenem Gaborem, a přenésti válku do neostražených zemí rakauských samých. Rychle powolán Waldštein do Uher k obraně Rakaus, a Tilly sám zůstal státi proti Danům. Z nedostatku peněz nemohl však Mannsfeld w Uhřích ničehož wyříditi, a Bethlen uzawřel s císařem příměří; načež Mannsfeld rozpustiw své pluky, odebral se do Benátek, a zemřel na cestě w Dalmatii.

Waldštein se wrátil zase do Němec, kdežto byl zatím Tilly krále danského porazil u wsi Lutter blíž Barenberku (1626). Holštein, Šleswik a Jütland opanowal nyní Waldštein; wšecky země německé byli králi danskému ztraceny; sám musil se utéci na své ostrowy. Přemožené kraje staly se wítězům krwawau kořistí; armada Waldšteinowa wzrostla na wíc než 100,000 lidí, kterauž osazené země nuceny byly wydržowati nesmírnými platy, a za odměnu nowých služeb přiřknul císař Waldšteinowi dobyté wéwodství Meklenburské, z něhož wéwodowé co pomocníci krále danského byli wypuzeni. Waldštein obmýšlel celého pomoří východního se zmocniti, a odtud udeřiti na Dany i Šwedy, nazýwaje se nejwyšším císařským wojwodau na zemi i na moři. K tomu konci dal stawěti lodě a dobýwati pomořské pewnosti Stralsundu, kterau s mořské strany otewřenau Danowé, Šwedowé i Hamburk a Lübek pomocnau rukau chránili: Opět tedy slawil císař Ferdinand wítězství nad Dany i odbojnými Němci, a ustanowil ho užíti k oslawě katolického náboženství w německé říši. Wydal totiž powěstný restituční edikt (1629), jímž rozkázáno, aby knížata protestantská wšecky statky duchowní, w jichž držení byli od míru Augsburského, zase katolíkům nawrátili, a kromě wy-

znání Augsburského žádné jiné nekatolické aby w říši nebylo. To pohnulo protestanty proti císaři nad míru; neboť wydati měli dle toho ne méně, než dwě arcibiskupstwí, dwanáctero biskupstwí a weliké množstwí statků klášterních, čímž nastáwala weliká ujma moci jejich. Tu počal toho kurfirst saský pykati, že se byl strany císařské přidržel; a sám Maximilian baworský obáwaje se přílišné císařské přewahy, nenáwidě zwláště zatemňující jej moci Waldšteinowy, záměrům císařským počal se protiwiti. Když tedy císař na sněmu Řezenském (1630) o to jednal, aby syn jeho Ferdinand wywolen byl za Římského krále, tu stál Maximilian s ostatními kurfirsty předewším na tom, aby prwé zmenšeno bylo císařské wojsko, a Waldšteinowi pro weliké nátisky činěné protestantům i katolíkům aby odňato bylo náčelnictwí. Císař, aby dosáhl swé žádosti, konečně k tomu swolil, ačkoliw jej pak naděje sklamala; a Waldštein složiw kommando odebral se do Prahy.

3. Gustav Adolf, král šwedský.

Po králi danském wystaupil německým protestantům, kteří se pro neswornost mezi sebau ubrániti sami nemohli, nowý obránce Gustav Adolf, zmužilý král šwedský. Nebyl sice od protestantů německých o pomoc požádán, aniž to učinil pro obranu protestantstwa, nýbrž započal válku s císařem za příčinau, že wéwodowé Meklenburští, sestřenci jeho, byli wypuzeni, při uzawření míru s Dany w Lübeku wyslancowé jeho od Waldšteina uraženi, a že wojsko císařské pomáhalo králi polskému, když on s Polskem wedl válku. Nejwíce ale jej k tomu nabádala wláda francauzská, moci císařské záwistiwá; a lstiwý kardinál Richelieu, wládnaucí ministr, wynaložil na to wši sílu swau, aby králi šwedskému proti císaři získal wolnau ruku zjednáním pokoje s Polany. Slíben mu roční plat od Francauz a pomoc od Anglicka, načež se Gustav Adolf s wojskem as 16,000 mužů ze Šwed přeplawil do říše německé. Knížata říšská zpěčowala se, s cizincem proti císaři wejíti we spolek, a jen hrůza před hrdinským Tillym, nyní wojwodau císařským a ligistickým, jenž restituční edikt mocí wálečnau uwáděl we skutek, pudila je konečně pod šwedskau ochranu. Nejprwé přinucen ke

spojení se s ním Bojislaw XIV wéwoda pomořský; nato opanowal Gustav Meklenburk, a nawrátil jej předešlým wéwodám. Kurfirst Brandenburský musil nyní ke Švedům přestaupiti. Zatím táhl Tilly proti Magdeburku, kteréžto lidnaté, weliké a bohaté město nechtělo Leopolda rakauského přijmauti za arcibiskupa, ani wpustiti císařskau posádku. Dlauho se nešťastné město bránilo, daufajíc w pomoc švedskau; ale kurfirst saský nechtěl králi švedskému powoliti, aby protáhl jeho zeměmi; a dříwe než byla pomoc možná, wzal je Tilly útokem. Po tři dni plenilo a mordowalo w něm wítězné wojsko proti wůli wůdce swého; 30,000 obywatelů bez rozdílu pohlawí a stáří pošlo mečem a ohněm, a celé nádherné město obráceno jest w černé rozwaliny. Nato se obrátil Tilly na kurfirsta saského, že se opowážil císaři se protiwiti, a wtrhnuw do Míšně, přenesl válku do jeho země. Nyní se Jan Jiří saský wrhnul Adolfowi do náručí, a otewřew mu swé země, sám s wojskem k němu přirazil. Na rowinách Lipských setkal se ponejprw Gustav s Tillym; nastal boj krutý, dlauho pochybný, až konečně Švedowé dosáhli úplného wítězstwí, a Tilly se zbytkem poraženého a rozplašeného wojska musil prchnauti (1631). Gustav Adolf protáhl nyní co wítěz rychle celau německau říši, opanowal kraje durynský, franský a šwabský až po Rýn; Würzburk, Frankobrod, Normberk a jiná znamenitá města wzdala se mu dobrowolně, Mohuč pak wzata násilím. Odtud se obrátil do Bawor, aby skrotil Maximiliana, porazil jej nad Lechem, kdežto Tilly padl w boji (1632), wzal Augsburk a Mnichow s welikau bohatau kořistí, a opanowal celé Bawory, krom pewnosti Ingolstadtu, jíž dobýti nemohl. Maximilian uwrhnul se do Řezna, očekáwaje zde pomoci císařské. Co tak král švedský proti ligistům wítězně pokračowal s prawé strany, měl spojenec jeho kurfirst saský s lewé wpadnauti do zemí rakauských, a na císaře samého wálečně udeřiti. Wojsko saské pod wůdcem Arnheimem wpadlo do Čech, nemajících obrany, a wítáno podtají od nekatolíků, wpuštěno bez odporu do Prahy. S ním přitáhlo mnoho wypowědenců, mezi nimiž i hrabě Thurn, a s wěže mostské šklebily se naň hlawy obětí wzpaury, jejíž on byl hlawní příčinau. Dán jim konečně pohřeb, a nawráceny

mnohému bywalému pánu statky jeho; chrámy protestantské zase otwiraly se, Jesuité prchli, důwěra nekatolikům rostla; a wšak na krátko trwala jejich radost; brzy Sasowé Čechy opustili, a předešlý staw se nawrátil.

Wždy blíže walila se wojska nepřátelská na císaře Ferdinanda, s jedné strany Sas, a s druhé Šwed, strojíce se we hlawním městě samém jej zawříti. Wojsko ligistické bylo poraženo, nejwýtečnější wůdce Tilly mrtew, nejmocnější podpora, Maximilian baworský, zbawen swých zemí, a zawřen w Řezně; se wšech stran hrozilo nebezpečenstwí; w jediném toliko muži byla naděje, jediný mohl se sewernímu wítězi postawiti, a jediný tento byl Waldštein. Na něho tedy obrátil Ferdinand w největší této nauzi zase swé zraky, pokorně žádaje těžce uraženého, aby postawil nowau armadu, a wedl proti nepřátelům. Hrdý wéwoda Fridlandský dlauho se zdráhal, až konečně pod tím záwazkem se podwolil, aby byl u wojště neobmezeným pánem, a císař sám aby w něm neměl nic poraučeti. Ke wšemu Ferdinand w nauzi této swolil, a w krátké době stál Waldštein s nowým wojskem w poli proti Šwedům. Wypudiw nejprwé Sasy z Čech, táhl k Nornberku, kdežto Gustav Adolf ležel ohražen. Proti němu položil se Waldštein w přepewném táboru, nedůwěřuje si naň udeřiti, nébrž chtěl jej hladem z twrdého místa wypuditi. Darmo jej Gustav lákal k bitwě, nazmar útok wedl na tábor jeho; konečně hladem a nemocemi oslablí oba, byli přinuceni z wyssáté krajiny odtáhnauti. Waldštein obrátil se do Sas, chtěje zde přeržeti zimu; ale Gustav jej stíhal, a blíž městečka Lützen wrazila wojska na se (6 Listopadu 1632). Lítý se tu strhnul boj; hrdinský král šwedský padl zastřelen, ale Šwedowé smrtí krále swého na nejwýš rozlíceni, doráželi na císařské s nepřemožitedlnau zůřiwostí, mocně porážejíce jejich pluky. Pozdě jim přispěl ku pomoci s čerstwými pluky zmužilý Pappenheim; on sám padl w bitwě, a Waldštein musel ustaupiti z bojiště, zanechaw nepřátelům celau swau střelbu. Nato odtáhl ze Sas, a postaupil do Čech, aby tu přebyl přes zimu. Po smrti krále šwedského přewzal náčelnictwí wojska německo-šwedského Bernard z Weimaru, a šwedský wůdce Horn stál po jeho boku. Oxenstjerna, kancléř šwedský,

řídil záležitosti wnitřní, a pomocí wyslance francauzského uzawřel nowý spolek mezi německými protestanty a korunau šwedskau. We válečném tažení roku 1633 byla wojska protestantská wšudy šťastná, a Waldštein téměř lhostejně se díwal jejím pokrokům; z čehož powstalo podezření, že neobmezeného náčelnictwí nadužiti míní ke zkáze, a snad s nepřátely dokonce se spojiti.

Podezření rostlo, když se wéwoda Bernhard zmocnil Rýna, a Waldštein proti opětnému poručení císařskému nehýbal se ku pomoci. Rokowání s nepřátely a Francauzi, které, jak prawil, wedl pro dosažení pokoje, wykládáno mu od protiwníků za zrádu, načež měl náčelnictwí složiti a odewzdati císařowci Ferdinandu. Waldštein se wšak wzpauzel, spoléhaje se na oddanost wojska swého, jež sobě w Plzni zwláštním úpisem hleděl ještě pewněji zawázati. Mnozí z důstojníků podepsali jemu slib stálé wěrnosti; někteří wšak, z nichž nejčelnější Gallas, Piccolomini, Aldringer, jej opustili; načež wyhlášen jest za zrádce, a postaupiw z Plzně do Chebu, snad aby se s nepřátely snáze mohl spojiti, od některých důstojníků šotských a irských z wojska, jimž se zachtělo krwawé mzdy, s nejmocnějšími swými přátely, kteříž byli Illo, Trčka a Kinský, úkladně zawražděn (25 Unora 1634).

4. Francauzowé se Šwedy proti císaři.

Po pádu wéwody Fridlandského přewzal náčelnictwí wojska císařowic Ferdinand a při straně jeho hrabě Gallas. Řezno nyní dobyto a Šwedowé na hlawu poraženi u Nordlinka (7 Září 1634), načež kurfirst saský pokoj s císařem uzawřel w Praze, k němuž přistaupili také wéwoda Brandenburský a jiná protestantská knížata. Za odměnu obdrželi Sasowé od koruny české Lužici co dědičné léno. Šwedowé byli takto ode wšech spojenců německých opuštěni až na wéwodu Bernarda z Weimaru a Wiléma z Hessen-Kasslu. Wojska jejich až na pomoří zapuzena, a již zdálo se, že se přeplawí domů, w tom obnowili s nimi Francauzowé spolek, a wystaupili válečně proti císaři a Španělům. Neboť byli Španělowé přepadli Trier w Nizozemí, a wolence tamějšího, jenž se byl utekl pod ochranu francauzskau, zatknuli,

čímž Richelieu uražen Španělům odpowěděl, a wyprawil wojsko francauzské na Rýn. Bernarda Weimarského získal ke swé ruce peněžitými příspěwky, a slibem, že jemu připadnauti mají Elsasy, jestliže jich dobude. Šwedům s Polany opět hrozícími zjednal nowé příměří; tak že konečně zotawili se. Wýtečný wůdce jejich porazil wojsko císařsko-saské u Wittstoku 1636), i rozprostřeli se nepřátelé znowa po říši německé a zemích rakauských. Ferdinand II zemřel 15 Unora 1637, a Ferdinand III dosedl na trůn. Mírnost a snášeliwost tohoto pána, jenž byl hrůzu wálky seznal wlastníma očima, a těžce nesl záhubu swých zemí, dodáwala naději k míru, po němž země, tolikaletau wálkau rozedrané, tak snažně taužily. Ještě wšak nebylo konce krwawému diwadlu, ještě se nemohla knížata w sobětných záměrech swých shodnauti; pročež museli národowé déle trpěti. Ferdinand III obrátil sílu swau wíce proti Šwedům než proti Francauzům, a Gallas s Götzem wypudili Šwedy ze Sas opět až do Pomoří, kteraužto zemi Šwedowé po úmrtí Bojislawa XIV, posledního wéwody domácího rodu, pro sebe byli osadili. Dwě léta potýkal se zde Gallas s Bannerem, až tento obdržew nowé posily ze Šwed, nedostatkem seslablé wojsko císařské wypudil a hned na to porazil u Chemnice. Tu wtrhnul do Čech, a zemi hrozně poplenil (1639). Neboť byla síla národu přewratem Bělohorským zde zcela zlomena, duch wlastenský wypuzen neb utlačen, a Čechowé, ondy hrdinstwím proslulí a wšem národům we wálce hrozní, podobali se nyní stádu plachých owcí, které, jak se nepřítel ukázal, bázliwě utíkaly do hor a lesů. Ještě nešťastněji bojowáno proti straně francauzské. Bernard z Weimaru porazil wojsko císařské na Rýnu, dobyl pewnosti Breisachu, a opanowal Elsasy. Francauzi wšak sami po tomto knížetstwí dychtili, a když Bernard sňatkem se wdowau po Wilémowi, landkrabí Hessen-Kasselském, i tuto zemi mínil k Elsasům připojiti, zemřel náhle Francauzům whod, kteří se země a wojska jeho zmocnili.

Dwa a dwacet let již říše německá krwácela mečem ukrutné wálky; ustawičné drance nepřátelské a w sledu jejich hlad a mor hrozily nešťastné země obrátiti w pustinu; wšudy hlasitěji wolánо o pokoj a ulehčení bídy, která po-

hltiwši sprostý lid, také již na pány počala dosahowati. Tu swolal Ferdinand sněm říšský do Řezna, kdež o dosažení míru mělo se jednati (1640). Ale ani w této wšeobecné nauzi nemohli se Němci sjednotiti; již o prwní otázku, wšeobecné totiž prominutí, rokováno po celý rok, a málem by bylo wojsko swedsko-francauzské sněm říšský i s císařem w Řezně přepadlo. Tak byla snaha o mír zmařena, a nepřátelé powznesli hrději než prwé swé týmě. Nešťastnými pády pomoc španělská ochabla; loďstwo jejich, které mělo pokořiti Hollanďany a na zemi swedskau samu uderiti, ztroskotal hollandský admiral Tromp; kurfirst Jiří Wilém klonil se k swedské straně; Banner sice, wýtečný wůdce swedský, zemřel, a po něm wojwodil ještě wýtečnější Torstenson, přiwedl nowau posilu ze Šwed, táhl wítězně ze Sas do Lužice a Slezska, dobyl Swídnice, wtrhnul do Morawy, a zmocnil se Olomauce. Wytlačili jej sice zas arcikníže Leopold a Piccolomini, i stíhali ho až do Sas; ale u Lipska wojsko císařské poraženo (1642, 22 Října), a w jaru na to rozšířili se Šwedowé s jedné strany po Slezsku, Čechách a Morawě až k Wídni, co zatím Königsmark s druhým oddělením wítězně wtrhnul do Frank. Aby Šwedy z rakauských zemí wzdálil, pohnul císař k válce proti nim krále danského; Torstenson wšak, opustiw rychle Morawu, táhl do Sas, a odtud mimo nadání u prostřed zimy proti Danům se obrátiw, opanowal Holštein, Šleswik a Jütland, dříwe než císařský wůdce Gallas spojencům mohl přispěti ku pomoci. Když konečně přitáhl, poražen jest dwakrát po sobě (1644) a cauwnauti musil do Čech, kamž ho Torstenson pronásledowal. Königsmark dobyl zatím Bremy a Werdenu, načež král danský se Šwedy pokoj učinil. Nowé wojsko císařské, wedené Hatzfeldem a Götzem, které mělo země rakauské brániti proti Šwedům, porazil Torstenson u Jankowa na hlawu (24 Unora 1645), a opanowal zase Čechy, Morawu i Rakausy až k Wídni. Přes Dunaj wšak nemohl se přeplawiti, a Brna marně dobýwal po čtyry měsíce. Ztratiw přitom mnoho lidu, wrátil se do Čech, a odewzdal pro churawost swau wedení wojska Königsmarku a Wranglowi. Kurfirst saský odpadl nyní opět od císaře, a slíbil zachowati nestrannost.

Se strany francauzské bojowali wéwoda Enghien a Turenne na Rýnu, zwláště proti Baworům, wšak s malým prospěchem, pokud se nespojili se Swedy. Wrangel totiž, nemoha se w Čechách s wojskem seslablým dlauho proti císařským držeti, táhl se odtud k Rýnu, a spojil se s Turennem. Spojená wojska porazila Hatzfelda, wpadla do Bawor, a přinutila Maximiliana strašliwým plenem, že učinil příměří (1647), a zawázal se k nestrannosti. Nato se spojenci rozešli; Turenne se uchýlil k Rýnu a Wrangel k Čechám, kdež dobyl Chebu (17 Čerwence 1647). Po odtažení nepřátel spojil se wšak Maximilian zase s císařem, čímž Wrangel přinucen z Čech cauwati do Sas. Obdržew nowau posilu ze Swed, spojil se s Turennem opět, císařské porazil, wtrhnul znowu do Bawor, a celau zemi tuto ukrutně potrestal, že wládař její zrušil nestrannost. K nowému boji připrawena stála wojska zase proti sobě na břehách Innu, odkudž Swedowé a Francauzi táhli do Šwab, a Königsmark z Horní Falce wpadl do Čech, kdež zradau zmocnil se Malé strany Pražské (25 Čerwence 1648). Staré a Nowé město bránili wšak měšťané a studenti, wedeni Jesuitau Plachým, tak statečně, že jich Swedowé nijak nemohli dobýti, ačkoliw jim Karel Gustav, potomní král swedský, sám nowé wojsko ze Swed přiwedl ku pomoci, a celá síla swedská z Čech i ze Slezska před hradbami Pražskými a na Malé straně se sjednotila. Tři měsíce již trwalo obležení; tu přišla zpráwa, že konečně podepsán jest pokoj, a třicetileté wálce učiněn konec (24 Října 1648).

5. Mír westfalský.

Celých třinácte let se o to jednalo, kterak by wšezhaubný plamen wálečný konečně mohl býti udušen, a přežádaucí mír konečně nawrácen. Ale celý občanský staw její byl tak pomaten, záměry rozličných aučastníků tak rozdílné, žádosti tak mnohotwárné a sobě wespolek odporné, že i počátek k jakémukoli smíření musel býti welmi obtížný. Neboť citu národnosti nebylo u Němců stopy; na dobré společné wlasti žádný z knížat nehleděl, blaho obecné říše německé žádnému neleželo na srdci, každý staral se jen o zisk pro swau osobu, o prospěch swého domu neb

svého knížetstwí a t. d., byť pak tím říše jakaukoli ujmu trpěla. Tento newlastenecký a sobětný duch byl to právě, jak w Čechách tak i w Němcích, jenž zde i onde cizincům cestu otewřel do domu, a záhubu přinesl wlasti; jen newlastenskému sobětstwí měli Šwedowé a Francauzi děkowati swé pokroky w Germanii. Náboženstwí slaužilo většim dílem tomuto sobětnému duchu toliko za pláštík, který se nestaudně odhalil, když přišlo k wyplácení. Münster a Osnabrück, města westfalská, byla již dáwno wykázána ke schůzkám plnomocníků, w nichž se rokowati mělo o pokoj; zatím wšak wálka wedena neustále, a každý účastník očekáwal ještě nějakého prospěchu od wálečného štěstí, aby mohl wíce žádati. Konečně po desítiletém rozmýšlení, powažowání, odkládání, když wšecky titule, přednosti a formy byly wyjednány, započato rokowání oprawdiwé hrabětem Trautmannsdorfem, plnomocníkem císařským, a po nesčíslných pletichách, rozepřích a nesnázích podepsána smlauwa powěstného pokoje westfalského, jímžto základ učiněn nowějšímu občanskému stawu w Ewropě. Hlawní články tohoto míru byly následující: Ku koruně francauzské připadly od říše německé celé Elsasy, a potwrzení úplného panstwí nad arcibiskupstwími Metz, Toul a Verdun, již před stoletím od říše odcizenými. Šwedowé obdrželi za náhradu ostrow Rujanu a Pomoří Přední s části Zadního, též Wismar, Bremy a Werden. Brandenburk dostal část Pomoří Zadního, pak wéwodstwí Magdeburské a knížetstwí Halberstadtské, Minden a Kamin. Podobně ulowili Sasy, Hessenkassel a jiní menší herci této truchlohry části poswětštilých bywalých arcibiskupstwí a klášterů. Dědic kurfirsta Fridricha falckého Karel Ludwík obdržel Dolní Falc, Horní pak a kurfirststwí zůstalo domu baworskému. W ohledu na náboženstwí byl mír Passowský od roku 1555 potwrzen, a rozšířen také na wyznání reformowaných, tak aby w říši užíwali stejného práwa s Lutherany, ale swobodné wyznání katolíkům a protestantům powoleno nebylo, nýbrž ustanowen rok 1624 za normalní, a jaké kde wyznání onoho roku panowalo, takowé mělo nyní nowě býti uwedeno neb zachowáno. Na země rakauské wšak ani rok normalní wztahowati se neměl, nýbrž wůli mocnáře zcela zůstaweno, chceli protestanty trpěti, neb nic. Ostatně měli užíwati kato-

líci a protestanti stejného práwa při sněmích a deputacích říšských; říšské saudy měly složeny býti ze stejného počtu osob obojího wyznání. Konečně potwrzena wšem stawům říšským úplná swrchowanost w jejich zemích, dle kteréž jim bylo swobodno netoliko wládu wnitřní neobmezeně říditi, nýbrž pro jistotu swau wstupowati jak we spolky mezi sebau, tak spojowati se i s mocnostmi cizími, jen ne proti císaři a říši. Tímto spůsobem moc císařská w říši téměř docela byla zničena, swazek mezi audy říšskými roztržen, a cizincům působení na wnitřní záležitosti úplně otewřeno. Mírem westfalským skončily se také dlauhé wálky Hollanďanů se Španěly, tak totiž že spojené Nízozemí nyní i od koruny španělské jakožto zwláštní neodwislý stát uznáno, a od říše německé nawždy odděleno. Podobně i Šwejcarsko mírem tímto od saudů říšských nawždy bylo oswobozeno, a uznáno za zwláštní republiku.

XI. Občanský staw Ewropy ku konci třidcetileté wálky.

A) Ewropa západní.

1. Říše španělská. Filipp III a IV. Odtržení se Portugalu. Mír Pyrenejský.

S nejodpornějšími protiwníky swými, Hollanďany, wláda španělská w pokoji westfalském se smířila; s Francauzi ale, jejichž obojetná politika již tenkráte jako za dnů našich pracowala na oslabnutí španělské moci, smířiti se nemohauc, ještě jedenáct let bojowala, až unawena nejwíce wzpaurami wnitřními, zbraň složila w míru Pyrenejském.

Dům Habsburský byl powždy zastánce katolické wíry a božského práwa mocnářů na trůnu španělském jak císařském. Kde byly nowoty protestantů neb odpor podrobenců, tam společní nepřátelé korun obau, proti nimž spojenau táhli silau. Králowé španělští Filipp III a IV stáli po celý čas 30tileté wálky císařům wěrně po boku, bojowali zároweň proti protestantům českým a německým jako proti odbojným Nízozemcům, příkořným Francauzům i odbojným Catalanům a Portugalcům. Protestant a rebellant, nekatolík

a neposlušník byly w slowníku wlády španělské téměř stejné wýznamy; proto takowá přísnost proti kacířům, takowá snažnost o zachowání čistoty prawowěrné. Proto byli zbytkowé Arabů (Moriskos) za Filippa III dokonce ze Španěl wypuzeni (1609), ačkoli tím říše nemálo seslábla, ztratiwši přes půl millionu pilných obywatelů; proto tak horliwě wytasen meč proti protestantům w říši německé. Za Filippa IV, když došlo dwanáctileté příměří (1621), obnowena válka s Hollanďany, a slawný wůdce *Spinola* wítězně pokračowal proti Mauricowi Oranskému. Když wšak tento zemřel (1625), a *Spinola* odwolán, wítězil Mauricůw bratr a nástupce, wýtečný *Fridrich Jindřich*. Weliké loďstwo španělské, nowau Nepřemožitedlnau armadu, rozbil we průplawu do moře sewerního hollandský admiral Herbert Tromp (1639); jedno neštěstí stíhalo druhé, a domácím nebezpečenstwím sewřena, powolila wláda španělská w míru westfalském Hollandským wšecko, čeho si žádali. Netoliko neodwislost a samostatnost, ale i krajiny opanowané w Nízozemí španělském a wšecky osazené španělské a portugalské kolonie Hollanďanům zůstaly, ano řeka Šelda zawřena, aby se obchod netáhl wíce do Antwerpenu, nébrž do Amsterdamu. Ku pokorným těmto záwírkám byla wláda španělská přinucena wzpaurami w říši španělské samé a nepřátelstwím francauzským. Neboť bylo wzniklo proti nátiskům wlády wzbauření w Catalonii, a celá tato provincie, popauzena tajně od Francauzů, prohlásila se za republiku. K udušení odbojě bez prodlení chystána zbroj, a nařízeno také šlechtě portugalské, pod ztracením statků, aby proti Catalanům wytáhla. Tu se wzbauřili Portugalci, widauce dáwno žádanau příležitost ke swržení odporného španělského jarma, i wywolili Jana wéwodu z Braganzy, potomka Emmanuele Welikého za krále (1640), a wypudili w osmi dnech wšecky Španěly ze země. Usilowali tito ztracené koruny portugalské zase se zmocniti; ale probuzený duch národní zmařil wšelikau nepřátelskau snahu; král Jan od mocnosti anglické, francauzské, hollandské a šwedské uznán za prawého krále, a Portugaly zachowaly neodwislost swau od Španěl až podnes.

I Andalusie pokaušela se od koruny španělské odpadnauti; též w Neapoli wzbauřil rybář Mas (Thomas) Aniello

lid proti Španělům. Andalusie a Neapole utišena sice snadno, ale Catalanowé podpíráni od Francauzů trwali celých patnáct let w odboji, než se wládě španělské zase podrobili. Hlawní příčina wšelikých pohrom na krále španělského uwalených byl kardinal Richelieu, známý již ministr francauzský, který užíwal každé příležitosti, aby mocnost domu Habsburského jak w říši německé tak we Španělích ztenčil, a říši francauzské přewahu zjednal w Ewropě. Jeho umělau rukau byly osnowány wzpaury w říši španělské, aby w jízliwé rány oslablého sauseda tím bolestněji doráželo ostří meče. Třikrát za čas třidcetileté wálky swedena byla wálka též mezi Francauzi a Španěly, pokaždé s nešťastným koncem pro tyto. Prwní wznikla, když se Španělowé zmocnili Valtelinu, krajiny šwejcarské, aby tím z Milanska spojeni byli se zeměmi rakauskými; druhá o dědičnau poslaupnost w Mantui, kdež jako w prwní musili wůli francauzské ustaupiti, třetí pak, nejwětší a nejdelší wálka wzala počátek spolčením se Francauzů s Hollanďany (1635). O jednotliwých bojích, porážkách neb dobytých we wálce této wítězstwích dowoleno nám budiž mlčeti; neboť již hnusno jest čísti o samém proléwání krwe národů, pro nic jiného, než k ukojení sobětnosti a wášně jejich panowníků.

Z počátku wedena wálka bez rozhodnutí; brzy wítězila španělská udatnost, brzy zchytralost francauzská; teprw když Cromwell také sílu anglickau na wáhu francauzskau přiložil, naklonili se Španělowé k míru, jenž slowe Pyrenejský, w němž postaupeno Francauzům hrabstwí Rousillon, Perpignan a Conflans, a hory Pyrenejské ustanoweny za hranice (1659). Ku potwrzení míru dána nejstarší dcera Filippa IV Ludwíkowi XIV w manželstwí, odřekši se prwé dědičného práwa na španělskau korunu. Těmito událostmi potratila říše španělská bywalau sláwu swau a přewahu docela, a překrásné země poloostrowa Pyrenejského, nad jiné w Ewropě nadané od přirozenosti bohatstwím, jimž nadto poklady nowého swěta i wýchodní Indie byly otewřeny, poklesly w slabost a chudobu takowau, že sotwa wyplatiti mohly skrowné wěno choti Ludwíka franského.

2. *Říše francauzská. Ludwík XIII a XIV. Richelieu, Mazarin.*

Rozbroje a zmatky třidcetileté války splétala nejhorliwěji politika francauzská, aby na ujmu sausedů rozmnožila swau mocnost. Dwa ministři francauzští, oba kardinalowé, řídili tajný stroj podwodné této politiky, a sice za *Ludwíka XIII Richelieu*, za mládí *Ludwíka XIV Mazarini*. Jak mile se *Richelieu* dostal ke wládě, odwrátil ji od španělské přízně, kterau byl po smrti Jindřicha IV dwůr francauzský obnowil, i počal dle předsewzetí onoho krále pokračowati. Dwojí záměr byl před jeho očima: prwní rozmnožení neobmezenosti králowské, a tím swé wlastní moci, druhý oslabení domu Habsburského, jak w říši německé tak we španělské, a tím powýšení říše francauzské. Wšecky prostředky byly jemu wítány, které wedly k dosažení cíle; nešetřeno ani lsti ani krwawého násilí, když žádala potřeba. Wenku podporowal protestanty proti císaři a Španělům, doma pak je utlačowal, že se protiwili wšeobecné porobě francauzského národu, kterau jemu wšemohaucí ministr newyhnutedlně připrawowal. Třikráte se ještě pozdwihli Hugenotti, aby hájili swobod swých; Rohan a Soubise wůdcowé a pomořská pewnost Rochelle byly mocné záštity a schránky jejich. Hladem wšak přinuceno nešťastné město (1628) po čtrnáctiměsíčném obležení ke wzdání. Rownéž byly ostatní pewnosti Hugenottům odňaty, a odpor jejich zničen nawždy, když jim powolena swoboda w náboženstwí. Ale nejen s Hugenotty, také s prawowěrnými nepřátely wnitřními měl Richelieu co zápasiti, aby se udržel na wysokém stupni swé moci. Sama matka králowa, *Maria de Medicis*, a bratr králůw, *Gasto, wéwoda z Orleanu*, pozdwihli se proti hrdému ministru, který je zbawil bywalé wáhy, sám celé wlády se zmocniw, a žádali od krále, aby jej zapudil. Ale obratnost kardinalowa zwítězila; král raději matku swau odmrštil, kteráž se uchýlila ke Španělům a zemřela w cizině w chudobě; wéwoda Orleanský, wpadnuw s pomocí španělskau do Francauz, byl poražen, a společníci jeho odpraweni rukau katowau. Tak wšeliký odpor zničen; wšeliká moc byla shromážděna w rukau jediného ministra, před nímž slabý král sám měl strachy. Dobyté samowlády králowské užíwal

Richelieu k většímu důrazu zewnitřnímu proti moci Habsburské. Proto podporowal protestanty německé w 30tileté válce proti císaři tau samau dobau, když doma potlačowal Hugenotty, proto se sjednotil se Swedy a Hollanďany, wálky weda zároweň proti Rakausům i Španělům, jejichž hlawní doby a wýsledky již swrchu jsau oznámeny, jimiž základ přewahy francauzské také zewnitř na dlauhý čas položen. Ku konci roku 1642 zemřel Richelieu, a brzy po něm Ludwík XIII. Za mládí Ludwíka XIV wedla správu říše dle jména matka jeho Anna španělská, dle moci ale kardinal *Mazarin*, wtipný chowanec a následowník politiky swého předchůdce. Válku se Španěly a císařem wedli dále slawní wůdcowé francauzští Enghien, neb princ z Condé a Turenne. Condé porazil u Rocroy wojsko španělské úplně. Prospěch, jejž koruna francauzská získala mírem westfalským, musí se z weliké části přičísti wítězným pokrokům wůdců těchto. Tím samým wšak časem, když byl tento mír uzawřen, wypukly domácí rozbroje we Francauzích, wzbuzené pletichami wlády a wášněmi wůdců. Ti sami mužowé, jejichž powolání bylo bojowati pro wlast, tasili meče proti ní. Původ a hlawní doby těchto rozbrojů byly následující: swéwolné jednání ministra wzbudilo w parlamentu stranu wládě odpornau, nazwanau Fronde, jejíž náčelníky wláda dala zatknauti. Tu se wzbauřil lid w Paříži, podněcowán zwláště Pawlem Gondi, kardinalem z Retzu, suffraganem arcibiskupa Pařížského, kterýž pro swau wýmluwnost kazatelskau od lidu byl ctěn a Mazarinowi byl odporný. Dwůr prchnul do St. Germain, parlament a Gondi sbírali wojsko. Tu wšak přitáhl Condé k obraně wlády, rozplašil odbojníky, a pokoj byl zase učiněn. Mazarin a Condé nemohli se wšak také shodnauti; ministr dal prince zrádně zatknauti. Tu powstala nowá bauře; Turenne hrozil se spojiti s wojskem španělským a Mazarina potrestati, načež Condé z wazby propuštěn, a ministr wypowěděn ze země. Ale i z ciziny wedl francauzské pletichy, a spůsobil rozbroj mezi Condéem a Gondim, aby w plápolu občanské wálky zase žezla wlády se mohl uchopiti. Strhnul se boj mezi stranau královskau a princowau; Condé díl wojska královského porazil, a málem by se byl zmocnil krále, kdyby ho byl Turenne nechránil

mistrnými tahy swými. U samých bran Pařížských přišlo k boji mezi Condéem a Turennem, a již se zdál poražený princ ztracen, w tom jemu měšťané otewřeli ochranné swé brány. Za složení zbraně žádal parlament zase wzdálení Mazarina, čemuž král powolil, a uděliw prominutí, nawrátil se do Paříže. Condé wšak pohrdaje milostí, odešel ke Španělům, jimž slaužil proti swé wlasti, načež Mazarin bez prodlení se zase nawrátil na swé místo u weliké sláwě (1653).

Domácích těchto rozbrojů mohli Španělowé wýborně užíti u wálce proti Francauzům wždy ještě trwající. A wšak byla tato se strany jejich wedena slabě; ani Condé mnoho jim neprospěl, neb zrádcům wlasti štěstí wálečné nekwítá. Turenne proti němu wítězil, a mír Pyrenejský zdlauhawau wálku tuto skončil ku prospěchu francauzskému.

3. *Říše britannská. Jakub I a Karel I. Revolucí anglická.*

Tím časem, když ewropejská pewnina krwácela třidcetiletau válkau, zůřila na ostrowích britannských ještě hroznější válka občanská, kteráž wedla k welikému přewratu w státní ústawě, a w roce po uzawřeném míru westfalském sťata hlawa krále britannského mečem katowým. Bolestno jest popisowati jedno krwawé jednání po druhém, a teskliwě táže se přítel člowěčenstwa, kdy as přijde ten čas, kde bude moci dějepis zwěstowáwati blaho národůw, jako potud wyprawowal o bídě jejich.

Po smrti královny Alžběty obdržel korunu anglickau Jakub I, syn nešťastné Marie Stuartowé, a královstwí šotské spojeno s anglickým (1602), ač tak, že zachowalo swé zwláštní zákony a swůj parlament. Neboť byla welikau mezerau mezi oběma státy rozličnost náboženského wyznání. W Šotsku panowali presbyteriani, w Anglicku pak biskupníci, jež onino tak jako katolíky nenáwiděli. Král Jakub, ačkoli we wyznání šotském wychowán, smýšlel wíce po katolicku, i opustil spolek protestantských Nízozemců, a učinil mír se Španěly, ano sňatkem syna swého Karla s dcerau Filippa III chtěl se se dworem španělským spřízniti. Proto také nechal beze wší podpory Fridricha falckého, zetě swého, když ho Čechowé zwolili za krále, ano sám jej wyhlašowal za odbojníka, aby se tím příjemnějším učinil

Španělům. Předce wšak tito jím pohrdli, a po osmiletých marných námluwách zasnaubil syna swého s Henriettau Marií, sestrau Ludwíka XIII. Tím si odcizil náklonnost Angličanů nekatolických, a popudil proti sobě ještě wíce Puritany šotské, že jim usilowal wnutiti církew biskupskau. Chtě se sprostiti podezření, které jej winilo z tajného katolictwí, pronásledowal i katolíky, začež jej fanatický spolek těchto i s parlamentem wybuchnauti se strojil prachem do powětří. Úklad byl sice wyzrazen, a šílenci trestáni smrtí; ale nespokojenost w národu rostla, a jewila se odporem parlamentu proti královým žádostem i nenáwistí proti zpupnosti milostníka jeho Villiersa, jejž byl powýšil za wéwodu z Bukinghamu.

Nebezpečněji wšak tento parlamentu odpor se rozmáhal, když po smrti krále Jakuba wládu nastaupil syn jeho Karel. (1625). Statky královské nacházely se již od časů Alžbětiných z většího dílu w cizích rukau; Jakub zanechal weliké dluhy osobní; berní ondy královských nechtěl parlament wíce swolowati, podáwaje místo žádaných peněz stížnosti proti wládě a dworu. Tak uwržen král w ustawičné nesnáze; činnost jeho zewnitřní zničena nedostatkem prostředků, a nechtělli pozbyti celé královské moci, přinucen byl k boji s poddanými, w němž rozbauřeným wášním padl za obět krwawau.

Karel chystal pomoc Fridrichowi falckému, šwakru swému, a nápad na Španěly po moři; parlament wšak powolil sotwa polowici potřebného k tomu nákladu, a důchody z obchodu a wáhy, jež potud králowé wyzdwihowali pro sebe, toliko na jeden rok mu odkázal. Král uražen parlament rozpustil; druhý wšak w roce shromážděný nebyl powolnější, a wedl stížnost na ministra Bukinghama a swéwolnost wlády, pročež jej král rozpustil opět, a nejwětší odporníky trestal wězením. Třetí parlament, swolaný léta 1628, stížnosti proti wládě obnowil, a wynutil na králi potwrzení zákonu, dle něhož každý Angličan osobau i statkem swým jest swoboden, a krom práwního saudu žádný ani zatknut ani na jmění trestán býti nesmí. Bukingham úkladně zawražděn, a z nedostatku důchodů, jichž parlament nechtěl powoliti, nemohl král přispěti důrazněji ani francauzským Hugenottům, jakož byl prwé

započal, ani Fridrichowi falckému, nýbrž i s Francauzi i se Španěly musil neprospěšný mír učiniti. Rozpustiw tedy i tento parlament, wládl jedenácte let beze wšeho parlamentu; hrabě Strafford a biskup Londynský Wilém Laud wedli řízení. Na radu tohoto wydal král rozkaz, aby Šotowé wyznání swé Puritanské zawrhli a přijali anglické čili biskupské. To tento národ wzbauřilo; chopili se zbraně, wpadli do Angličan, kdežto mnoho měli Puritanů spřízněných a národ králi odchylný, a slabé newolné wojsko královské porazili. W této nauzi powolal Karel nowý parlament, právem očekáwaje pomoci od národu.

Tento pátý, „dlauhý a krwežízniwý“ parlament postawil místo pomoci ještě urputnější wzdor proti králi. Počátek učiněn těžkými žalobami proti ministrům, kteříž oba zatčeni. Strafford odprawen. Králi wzato nyní právo k rozpuštění parlamentu, ano i w to swoliti musil, aby parlament své wlastní wojsko směl postawiti. K doplnění rozbrojů powstali také katoličtí Irowé proti utlačujícím je Angličanům we hrozném odboji, a zlá mysl neopominula krále co původce této wzpaury winiti. Wší moci zbawen, wůkol obklopen nepřátely, shromáždil Karel poslední sílu swau w Yorku, a chystal se k boji. Katolíci a biskupníci drželi s ním, w parlamentu pak wládli Puritani a Independenti, t. j. ti, kteří žádného wyznání se nedrželi; Ruprecht, syn Fridricha falckého, wedl královské wojsko. To wšak spojeným wojskem anglo-šotským, jež wedli Manchester, Fairfax a Cromwell, poraženo nejprwé u Marstonmoore (1644), pak u Naseby, ačkoli nyní Šotowé stáli při straně královské. W nauzi této utekl se Karel k Šotům, kteří jej wšak za 400,000 liber sterlinků Angličanům prodali, od nichž strážen co wězeň. Když byla moc královská zničena, powstal rozbroj mezi těmi, ježto se ke zkáze její byli spojili, parlamentem a wojskem. Měli totiž přewahu w tomto Independenti, jejichž hlawa byl Olivier Cromwell, kteří pohrdajíce právomocností církewní i státní, rozkazy parlamentu zamítali, a ustanowiwše wespolek wálečnau raddu z wýboru důstojníků a sprostých, sami na spůsob parlamentu počali wládnauti. Když parlament zamýšlel wojsko z části propustiti a část poslati proti Irům, wtrhlo toto do Londýna a přinutilo jej

k powolení wšech swých žádostí. We zmatku tomto ještě jednau strana králowa se pozdwihla; Šotowé a Irowé wzbuzeni ku pomoci; nebylo wšak jednoty, Fairfax a Cromwell ji přemohli, a když se parlament předce chtěl s králem smluwiti, dal Cromwell wšecky mírnější audy z něho wyhnati, ponechaw w něm toliko trup zůřiwých Independentů, oddaných jeho záměrům. Ti se opowážili obwiniti krále ze zrády a pohnati mocnáře swého před swau saudnau stolici, od níž také odsauzen k smrti a weřejně odprawen (29 Ledna 1649).

4. *Státy italské.*

O hlawních dějích a změnách mezi státy italskými, pokud do powšechných dějin ewropejských wplýwaly, jest již swrchu jednáno; ostatně se nacházeli téměř wšickni jednotliwí státowé ku konci tohoto okresu w tom samém politickém stawu, w jakémž jsme je spatřili z počátku jeho. *Wéwodstwí Milanské* a *králowstwí Neapolské a sicilské* zůstala při koruně španělské, ku kteréž se byla dostala po mnohém zápasu s Francauzi z počátku tohoto okresu, jakož swrchu oznámeno. W Milaně, po bauřích zewnitřních, bylo ticho, w Neapoli wšak a w Sicilii dautnala w lidu wždy nespokojenost se španělskau wládau, a wypukla ku konci této doby we zřejmau wzpauru. Ustawičné poplatky a wždy rostaucí berně nesnesitedlně tížily na sprostý lid, na nějž páni a urozenstwo wšeliká břemena swalowali, až když byla daň uložena i na luštiny a zeliny, obyčejnau sprostého lidu potrawu, kteráž nelítostně wytlačowána, strhla se wšeobecná bauře lidu, která nebezpečně zatřásala celým králowstwím. Tomáš Aniello (Masaniello), sprostý rybář, ale zmužilostí a přirozenau schopností wýtečný, byl náčelníkem buřičů, a místokrál španělský přinucen s ním uzawříti kapitulací (1647), dle kteréž wšecky berně uwedené po času Karla V zrušeny, lidu stejné přednosti slíbeny se šlechtau, a wolnost mu dána, aby zůstati směl we zbroji, pokudby potwrzení této smlauwy nepřišlo ze Španěl. Místo něho wšak poslán od Filippa IV Jan z Austrie s loďstwem, který měl odbojníky potrestati. Od těchto byl zatím Masaniello zawražděn, jakožto prý s wládau srozuměn, a na jeho místo powýšen Annese, sprostý

woják. Odbojníci prohlásili republiku, a powolali Jindřicha II z Guise, jenž se práwě nacházel w Římě, za swého náčelníka. Ctižádostiwý princ náwrh odbojníků přijal, a odebral se bez powolení francauzského dworu do Neapole. Brzy wšak s Annesem w nowé republice se neshodnul; ten jej wydal Španělům, a Neapole se koruně španělské zase podrobila, načež wšecko nawráceno do starého pořádku.

W Toscaně wládli posud wéwodowé z rodu Medicejského, bohatí obchodem levantským, wedeným zwláště z Livorna; a jakkoli již byl zlatý wěk Florencie pominul, skwěla se předce ještě nad jiná italská města památkami bywalé umělosti a oswěty. W prwní čtwrti šestnáctého století spříznčno wéwodstwí toscanské se stolicí papežskau, když powýšen byl na stolici apoštolskau kardinal *Julius* z rodu Medicejského jakožto *Kliment VII*, jenž místo nezletilého synowce swého Alexandra wládl. Když wšak papež tento w rozporu s císařem sám w Římě byl obležen, Florentinští se spikli, wypudili rod Medicejský z města, a ustanowili wládu republikanskau. Přinuceni sice brzy ji zrušiti a nawrátiti se pod wládu *Alexandra* de Medicis co dědičného wéwody; ten wšak zpupností swau uwalil na se nenáwist bohatýrů, a od swého wlastního strýce Lorence de Medicis zawražděn (1537). Wrah byl i s rodem swým na wždy wylaučen, a mladý *Cosmus* ustanowen od císaře za wéwodu, kterýž za 37tileté maudré wlády swé wéwodstwí toto znamenitě zwelebil, a připojil k němu obcanstwo Sienské. Nástupce a syn jeho *František Maria* obdržel od Maximiliana II hodnost welkowéwody, rozmnožil země swé, a rozšířil obchod jejich. Více wšak powěstným stal se láskau k sličné Benátčance, Biance Capello, s níž pak zároweň otráwen (1587). *Kardinal Ferdinand*, bratr jeho, přewzal wládu, a opustiw duchowní staw, zasnaubil se s Kateřinau Lothrinskau. On i syn jeho *Cosmus II* z počátku sedmnáctého století wedli weliký obchod; ale za *Ferdinanda II*, který panowal až do r. 1670, znamenitost welkowéwodstwí toscanského zase poklesla.

Stát církewní byl papež Julius II rozmnožil zwláště proti Benátkám; opanowal Parmu, Piacenzii, Modenu a Reggio, a podrobil si pomoci francauzskau také Bononii, odkudž

wypudil panující rod Bentivoglio. Kliment VII spojil se státem církewním také Anconu. *Ferrara* byla wždy považována za část papežských zemí, a panující zde rod *Este* toliko za papežské místodržící neb aspoň vasally. *Pawel II* powýšil je za wéwodstwí, a když po wymření rodu Este císař Rudolf II wéwodstwí toto uděliti chtěl přirozenému synu Alfonse I, Cesarowi z Este, Kliment VIII tomu se protiwil, a podrobil celau zemi papežské komoře. Pawel III darowal knížetstwí Parmu a Piacenzii Aloisiowi Farnese, přirozenému synu swému, který pro swau ukrutnost brzy byl zawražděn (1547). Rodu jeho zůstalo wšak knížetstwí toto po celý tento okres, a jeden z knížat, Alexander Farnese, wyznamenal se co hrdinský wojwoda španělský.

Republika Benátská byla s wrchole bývalé mocnosti a sláwy swé poklesla hluboko. Po wynalezení mořských cest wýchodní Indie wždy wíce hynul její obchod, a s ním hynulo bohatstwí, podnikawost a síla. Nadto ji welice hubily ustawičné wálky s Turky, w nichž ztratila wšecky osady, které držela w moři Řeckém a w Morei; i ostrow Cypr musila Turkům wydati.

Republika Genuenská požíwala wždy ještě občanské wolnosti, kterau jí byl udělil hrdinský wlastenec její *Ondřej Doria*, oswobodiw ji od swrchowanosti francauzské. W čele wlády stál doge, wolený wždycky na dwě léta. Welká a malá radda sestáwající z Genuenské šlechty a znamenitějších měšťanů rokowala o státní záležitosti, dáwala zákony, wládla smlauwami, mírem i wálkau. Francauzowé ztrátu Genuy na moři mocné těžce nesli, a nabádáním jejich učinil Fiesco hrabě de Lavagna spiknutí proti swé wlasti; kteréž se wšak nezdařilo, a Genua zůstala doma swobodná pod ochranau domu Habsburského.

Wéwodstwí Mantuanské držel rod *Gonzaga* pod swrchowaností císařskau; když pak hlawní linie jeho wymřela *Vincencem II* (1628), powstala o dědictwí Mantuanské wálka mezi císařem a Francauzi. Wláda francauzská zastáwala nárok *Karla*, wéwody z Neversu, císař pak dědičné práwo *Ferdinanda* wéwody Guastallského, kteří oba pocházeli z postranní linie rodu Gonzaga. Francauzowé zwítězili, a Karel uznán za wéwodu w Mantui a Montferratu, začež Francau-

zům postaupil pewnost Casale, aby měli otewřenau cestu do Italie, a ji proti domu Habsburskému lépe mohli popauzeti.

Wéwodství savojské a piemontské bývalo často válečným polem mezi Francauzi a domem rakausko-španělským, panujícím w Horní Italii, a stalo se jednau docela kořistí mocných swých sausedů. Když totiž wéwoda *Karel III* Františkowi I, králi francauzskému, powoliti nechtěl průtahu do Italie, wtrhnul tento do jeho země, a w míru učiněném we Crespy král a císař země savojské mezi sebau rozdělili; Wallis a Genf přidány ke Šwejcarům. *Emmanuel Filibert*, syn Karlův, slaužil w císařském a španělském wojště, výtečný wůdce proti Francauzům, oslawený wítězstwím u St. Quentinu a Graevelingu. Za odměnu hrdinstwí swého obdržel w míru w Chateau Cambresis uzawřeném od Španěl i Francauz země swé nazpět, čímž wéwodstwí savojské zase bylo obnoweno. Syn a nástupce jeho *Karel Emmanuel* (1580 — 1630) hleděl rozbrojů we Francauzích použiti k rozšíření swého wéwodstwí, a opanowal Provence, odkudž wšak brzy zase wypuzen, a přinucen k míru, w němž nazpět obdržel hrabstwí Saluzzo za některé pewnosti. *Victor Amadaeus*, syn jeho, odewzdal Francauzům pewnost Pignerol, čímž jim otewřen wolný průchod skrze Savojsko do Italie. Po něm zůstal synáček čtyrletý *Karel Emmanuel II*, místo něhož wládli strýcowé z Carignana. Tu welice trpěly tyto země válkami mezi Francauzi a Španěly; neboť František Carignan postawil se co wůdce francauzského a savojského wojska proti Španělům, a Pignerol na wždy musili Francauzům postaupiti.

5. *Šwejcary.*

Též we Šwejcařích powstaly záhubné rozbroje a občanské války následkem reformací. Staré kantony Uri, Šwytz, Unterwalden, Zug a Freiburk protiwili se nowému učení, které Solothurn, Basilea, Šaffhausen a St. Gallen zastáwali, zwláště pak Zürich, odkudž učení reformowané wyšlo. S katolickými kantony spojily se také Lucern a Wallis, a učiniwše mezi sebau spolek pod ochranau španělskau, válečně proti kantonům nekatolickým wystaupily, w jejichž předu co nejmocnější wéwodil kanton Zürich. Nekatolíci

poraženi, Zwingli sám padl na bojišti, kanton Solothurnský a St. Gallenský musili se nawrátiti k starému wyznání (1532). Od té doby zůstaly roztrženy na dwě nepřátelské polowice, katolickau a reformowanau čili helvetskau, jejichž záští při každé příležitosti se jewilo, neustále plodíc rûznice a proléwání krwe. Hugenottům francauzským byli Helvetowé zwláště ku konci šestnáctého století pomocni, wyprawiwše jim ku podpoře najednau dwacet tisíc bojowníků; zatím kantony katolické pomáhaly ligistům. Rozbrojů těchto mezi Šwejcary hleděli okolní mocnosti obraceti k zisku swému. Tak se snažili wéwodowé savojští zmocniti se bohatého a umělého města Genfu, které odpadši od wlády swého biskupa, prohlásilo se bylo za swobodné, a wstaupilo we spolek se Šwejcary. Rozličné o ně wedeny války mezi těmito a wéwody savojskými; ale Genf zůstal swoboden, a k němu také krajina Waadt wybojována. Když wypuknul krwawý rozbroj o náboženstwí w kantonu Graubündten, podporowali císař a Španělowé katolíky, chtíce dobýti krajiny Veltlinské, a tak spojiti německé a italské své země, w čemž jim wšak překáželi Francauzowé, Helvetům pomocní. W míru westfalském jsau konečně Šwejcary wyhlášeny za stát neodwislý, a ode wšech mocností uznány.

B) Ewropa sewerní a wýchodní.

1. Říše skandinavská.

Na seweru Ewropy byla za času třicetileté války nejmocnější a nejznamenitější říše šwedská, sáhající silnau rukau swau, jak jsme swrchu spatřili, we wšeobecné události ewropejské.

Kalmarská jednota, která wšecky tři skandinavské říše spojowala pod jednau korunau, byla zrušena w prwní čtwrti šestnáctého století za krále Kristiana II, proti němuž se spikla šlechta nejprwé šwedská, nenáwidící Danûw. Král se zmocnil Šwed brannau rukau, slíbiw prominutí a potwrzení wšech práw a swobod šwedských. Když wšak uchopil wládu, dal odpůrce své jímati a trestati smrtí. Z těch se ochránil *Gustav Wasa* útěkem, jsa spřízněn se starým královským rodem, a zmužilostí jak maudrostí wyznačen. Ten sebraw mužný lid z hornaté krajiny Dalekarlie, porazil náměstka

danského pomocí Hanseatů, a sám od sněmu říše wywolen za krále šwedského (1523). I Dansko a Norwejsko od Kristiana odpadlo, a wywolili si za krále *Fridricha I*, wéwodu Šleswického a Holšteinského (1523), který do Danska uwedl Lutheranské wyznání. Kristian, když byl wypuzen, utekl se k šwagru swému, císaři Karlu V, a pokusil se pomocí jeho Norwejska zase dobýti. To wšak se mu nezdařilo, nébrž poražen a uweden w zajetí. Hlawní příčina tohoto politického přewratu na seweru byla přewaha šlechty, která si wšelikau wládu osobowala, krále auzce obmezujíc. Kristian hájil welebnost královskau podporowáním a chráněním stawu prostředního proti šlechtě; proto byl od této nenáwiděn, od lidu obecného wšak milován. Po swržení jeho swázány ruce králům danským ještě úžeji; jen urozenci wládli, lid sprostý držán w porobě. Šlechta a duchowenstwo wolili krále, předpisujíce mu záwazky k zachowání swých wýsad a swobod. Statky náležící ku komoře královské, ondy šlechtě zastawené a králi předešlému wydané, musil Fridrich I urozenstwu zase nawrátiti, a robstwí sedláků potwrditi zákonem. Sněmy říšské, jimiž se ondy hlawní záležitosti státní řídily, nyní proměněny w pauhé schůzky panstwa, z něhož byla složena říšská radda, a při té wlastně nejwyšší moc se nacházela. We Šwedsku bylo sice královstwí dědičné, ale sněmy říšskými též welmi obmezeno, ač s tau předností, že také staw sedlský rokowal na sněmích. W Norwejsku byl tak jako w Dansku lid obecný králi Kristianu nakloněn; když wšak strana jeho byla potlačena, uchopila se i zde wlády šlechta danská, a oba tyto státy spojeny w jeden. O dějepisné činnosti spojené této říše málo znamenitého jest wyprawowati. Rozpor w náboženstwí a plynaucí z něho neswornost i slabost označují také zde občanský žiwot, a darmo se ohlížíme po jakém weřejném činu šlechetném, jímž bychom se w zármutku nad ustawičným wírem sobětných wášní mohli potěšiti. Po Fridrichowi I slaul králem danským a norwejským *Kristian III*, který část Holšteina postaupil bratru swému, odkudž powstal rod Holštein-Gottorpský (1544). Po něm byl *Fridrich II*, který se nešťastně wpletl do třicetileté wálky, o čemž swrchu powěděno. I se Šwedy nešťastně wálčiw

musil učiniti nepřízniwý mír w Brömsebröe. Mnohem wýše wyniklo na poli dějepisném královstwí šwedské; neboť byl jméno jeho Gustav Adolf po Ewropě rozhlásil. Před nim panowaly domácí rozbroje a nešťastné wálky okolní. Neboť *Erich XIV*, syn a nástupce Gustava Wasy, oswoboditele Šwed, zůřil proti wlastnímu domu a staroslawnému rodu Sturskému, začež jest swržen, a bratr jeho Jan III posazen na trůn. Manželka tohoto, kněžna polská, nabádala jej, aby opustil protestantské wyznání, a wíru katolickau we Šwedsku zase uwedl. A wšak se mu w tom nezdařilo, a popudil národ proti sobě. *Sigmund*, syn jeho, w náboženstwí katolickém wychowaný, byl wywolen za krále polského (1587), načež powýšen Karel IX, Janův bratr, nejprwé za náměstka říše, později za krále šwedského (1605). Z toho powstala wálka mezi Šwedy a Polany, kterau Sigmund wedl nešťastně, tísněn také od Danů. Šťastnější byla zbraň šwedská proti Rusům, s nimiž wedeny byly mnohé boje o pomoří Baltické. Syn a nástupce Karlův byl *Gustav Adolf* (1611 — 1632), známý již hrdina třidcetileté wálky. Wálku s Rusy a Dany skončil přízniwým mírem, a s Polany přiměřím, aby táhnauti mohl do německé říše, kdežto wítězné pokroky jeho smrt skončila w bitwě u Lützena. Ale i po něm Šwedowé w Němcích wítězili, a zatím nejwyšší radda říšská záležitosti wnitřní i wnější prospěšně sprawowala, w jejímž čele maudrý kancléř *Axel Oxenstjerna*; až pak *Kristina*, dcera Adolfowa, duchem i wtipem wýtečná, sama mohla wládu přewzíti (1644). Oswícené wšak této královně panowání se znechutilo, které žádalo tolik obětí osobních, tolik činů s rozumem i citem jejím se neshodujících. Pročež dobrowolně složila korunu swau (1654), odebrala se do Říma, přijala katolické náboženstwí a zemřela w saukromí.

2. *Říše polská.*

W šestnáctém století, za posledních králův z domu Jagajlowa, dosáhla Polska největší své moci. Předešlé dlauhé wálky s řádem Německým w Prusích skončily se za *Sigmunda I* tím, že *Albrecht z Brandenburka*, tehdejší řádu tohoto welmistr, odpadnuw od katolické wíry, zadní Prusko jakožto wéwodstwí světské od koruny polské přijal w léno,

a tak sám si přiwlastnil, co náleželo řádu (1525). Tohoto nábožného příkladu následowal později za *Sigmunda II Augusta* také welmistr řádu bratří od Meče w Liwonech a Kuronech, *Gotthard Ketiler*, kterýž přepaden byw od Iwana II, cára Moskewského, u Polanů hledal ochrany, část Liwonska jim postaupil, a Kurony pro sebe obdržel co světské léno (1561). Tak oba tito řádowé w Prusích i w Liwonech pominuli, a ze zbrojných obránců katolické církwe stali se zakladatelé Lutheranstwa w těchto krajinách. Též welkowéwodstwí litewské nyní auplně s korunau polskau spojeno (1569), tak že hranice její zaujímaly větší část nynější západní říše ruské.

Se Sigmundem II wymřel rod Jagajlůw (1572), a sněm říšský sešel se k wolení nowého krále. Sněm tento složen byl ze dwau radd čili senatů, w jichž prwním rokowali nejwyšší důstojníci státní, wýbor wysoké šlechty a duchowenstwa, magnati, w druhé wyslancowé šlechty. Tito, počtem walnější, osobili sobě zponenáhla weškerau wládu, a ustanowili, že jen to má býti wýrokem sněmu, oč wšickni jednohlasně se snesau. Jediný hlas: „*neswoluji*“ zrušil wůli celého sněmu. Tak se Polska proměnila wlastně w aristokratickau republiku, w nížto král požíwal toliko lesku koruny bez mocnosti, a swéwolí šlechty otewřena byla brána neswornosti a následujícím rozbrojům domácím. Po dlauhých půtkách mezi pěti rozličnými čekanci wywolen za krále polského *Jindřich z Anjou*, bratr Karla IX, krále francauzského (1573), ne snad proto, že byl Polanům nejpřízniwější, nýbrž že byl nejwzdálenější. Zawázal se přísahau, šetřiti wšech slowanských práw a swobod, swobodné wolení krále, sněmy wolné třeba proti králi, a wolnost w náboženstwí dissidentům, t. j. nekatolikům. Když wšak brzy na to král francauzský zemřel, opustil Jindřich podtají Polsko, aby dosedl na lahodnější trůn swé wlasti, načež Polané za krále si zwolili *Štěpána Bátoryho*, knížete sedmihradského, jenž měl za manželku Annu, sestru posledního Jagajlowce. Štěpán byl zmužilý bojowník, a válčil zwlášť pomocí Kozáků pod statečným hetmanem *Zamojským* šťastně proti Rusům, kteří se za Iwana II zmocniti usilowali Liwonska, ale wšecko dobyté zase musili wydati. Po

smrti jeho (1586) obdržel korunu *Jan Sigmund III* (1587), syn krále švedského, jehož matka byla sestra owdowělé polské královny, a tak Polané krále své z rozličných cizích zemí sobě wybírali. O korunu jejich ucházel se také Maximilian, arcikníže rakauské, bratr císaře Rudolfa II, jejž ale Sigmund porazil a zajal. Pět let na to zdědil Sigmund také korunu švedskau po svém otci; že wšak byl katolík, a nejwíce sídlel w Polště, stawowé švedští jej swrhli, wywoliwše strýce jeho Karla IX. Sigmund z toho se rozhněwaw pozdwihl válku proti Švedům, a hrdinský wůdce Zamojský činil nápady z Liwonska do Estonska, chtěje Švedům wzíti tuto krajinu. Když w Rusi po wymření rodu Rurikowa nastaly rozbroje o poslaupnost, chtěl se Sigmund zmocniti také wšech zemí ruských, wyprawiw tam válečnau moc, která wojsko ruské, jemuž pomocni byli také Švedowé, porazila, dobyla Smolenska, a do samé Moskwy wtrhla (1610). Tu podáwali Rusowé korunu swau Wladislawu synu jeho; když ji wšak Sigmund míti chtěl sám pro sebe, a zrušiti mínil řecké náboženstwí, stal se w Rusi nowý přewrat wěcí, jehož následkem wládu obdržel rod Romanowský. Když Sigmund s Rusy mír uzawřel, aby rázněji wystaupiti mohl proti Švedům, zůstal Polanům Smolensk, Černihow a krajina Sewerská. Byltě již dobyl Gustav Adolf Rigy (1620), wítězně pokračuje w Liwonsku; nato zdwihli Turci proti Polanům válku, a zástupy Tatarů wpadly do Podolí. Ale Turky a Tatary porazil wýtečný wojwoda Chodkiewicz, tak že rychle uzawřeli pokoj, načež obrácena zbraň proti švedskému králi, jenž byl wrazil do Polsky samé. Bez rozhodnutí wedena válka tato až do roku 1628, kdež na radu francauzskau Sigmund s Gustavem učinil příměří, aby tento w říši německé bojowně wystaupiti mohl na krwawém jewišti třicetileté války. Příměří toto obnoweno a prodlauženo za *Wladislawa IV*, kterýž po otci swém korunu polskau obdržel sworným zwolením od stawů (1632). Části w Prusích a Polsku opanowané Švedowé nawrátili, podrżewše jen díl Liwonska. Rusowé též, když se ztracených krajin chtěli zmocniti, od Wladislawa jsau přemoženi a k míru předešlému přinuceni.

3. *Říše ruská.*

W šestnáctém století počala wzrůstati říše ruská w nynější swau rozsáhlost. *Wasilej Iwanowič*, syn Iwana I Wasiléwiče, oswoboditele Rusi od jarma mongolského a obnowitele říše, podrobil si ještě ostatky bywalých neodwislých knížetstwí, a prwní se nazwal *cárem*. Po něm nastaupil syn jeho *Iwan II Wasilěwič* příjmím *Hrozný* (1533), kterýž za padesátileté wlády swé (z počátku pod poručenstwím), w podmanitelském pokroku položil wlastně základ nynější této obrowské říši, neustále weda wálky s Liwony, Polany, Šwedy, Turky a rozličnými plemeny Tatarů. Prwní předmět boje bylo Liwonsko, o něž se mocnosti sewerní dlauhá léta hašteřily, tak jako západní o Milan, o panstwí nad ním krwawé wálky wedauce. Neboť když pominulo rytířstwo Meče, rozdělili se sausedé w uprázdněné dědictwí; Rusům připadla Narwa a Dorpat s pohraničnau krajinau, Šwedům Estony, Polanům Lety; Magnus, wéwoda Holšteinský obdržel ostrow Oesel, a bywalému welmistru Kettlerowi nechány Kurony a Semigalie co wéwodstwí pod swrchowaností polskau. Ale cár Iwan nebyl s podílem swým spokojen; chtěl míti celé Liwony, a počal o ně s Polany wálku, we kteréž jim wzal Polock a jiná některá místa. Když se mu wšak dále nedařilo, chtěl míti wéwodu Magna králem liwonským, aby mu jakožto slabému snáze mohl královstwí zase wzíti. Magnus wšak to pozorowaw, podal se pod ochranu polskau, načež w míru Zápolském větší čast Liwonska Polanům zůstala (1582). Stejnau dobau bojowal Iwan také se Šwedy w Estonech; ale Šwedowé předčili w umění válečném, jako Polané nad Rusy, a w uzawřeném pokoji podrželi krajiny Karelii a Ingermanland (1583). Zato rozmáhala se říše ruská na wýchod a na sewer do dalekých končin. Rumy weliké říše mongolské, chanat Kapčak a Turan otewřely wýbojům Rusův širé pole, Kazaň i Astrakan opanowány, a podrobeni mnozí polodiwí národowé w rozlehlých pauštích kočující. Ale i s Tatary krymskými byly boje kruté; neboť byli ještě mocní a zmužilí, tak že jedenkráte přepadše Rusy, Moskwu samu wypálili. Když Iwan k ochraně obchodu perského postawil wojsko proti laupežným Kozá-

kům Donským, tu wytáhl Jermak Timofejew se zástupem Kozáků do Sibirie, zbořil ostatky říše turanské, a opanował Tobolsk se wší rozsáhlau zemí sibirskau, poddaw se cáru Iwanowi pod ochranu, čímž Sibirie přišla k cárstwí ruskému (1580). Aby pak rozsáhlau říši swau také wnitř spořádal, wydal zákony („sudebník“), podporował obchod a řemesla, a založil prwní tiskárnu w Moskwě (1564). Předce wšak byl samowládce w hněwu prchliwý, ano cizím i swým hrozný, takže wlastního syna swého nejstaršího, Iwana, w prchliwosti takowé zabil pěstí. Od něho zřízeno prwní prawidelné wojsko w Rusi, nazwané Střelci.

Po Iwanowi byl cárem mladší syn jeho Fedor I (1584—1588), s nímž wymřel rod Rurykůw, jenž byl nad Rusy panował půl osma-století. Fedor byl co kníže slabý, a místo něho wládl šwagr jeho *Boris Godunow*, jenž po něm učiněn i cárem, daw prwé bratra Fedorowa, Dimitria, odstraniti, snad zawražditi. Tu powstal proti němu jistý mnich z Polska jménem Griška Otrepiew, jenž se wydáwal za Dimitria, a získaw tauto lstí lid, zmocnil se trůnu, načež se Boris otráwil, a syn jeho zawražděn. Ale i tento falešný Demetrius zawražděn brzy pro swau ukrutnost, a wywolen za cára kněz *Wasilej Šujskoj* (1606). Ještě wystaupili čtyři Dimitrowé po sobě co dědicowé ruského trůnu, podporowáni od Polanů, kteří w těchto rozbrojích sami konečně hodlali říše ruské dosáhnauti. Darmo powolal Wasilej Šwedy ku pomoci; Polané se zmocnili Moskwy, cára jali (1607), a přinutili Rusy wywoliti nowého, jenž byl *Wladislaw*, syn krále Sigmunda. Ale i Šwedowé žádali říši ruskau pro Filippa, bratra Gustava Adolfa, z čehož se staly weliké různice a zmatky této říši záhubné. Konečně wšak spojili se čtyři ruští wlastenci; sebrali wojsko, zmocnili se Moskwy, wypudili cizince ze země, a posadili na trůn krajana swého, mladého *Michala Fedorowiče Romanowa*, jenž se strany matčiny s Fedorem I byl spřízněn, a tak se stal zakladatelem panujícího až podnes císařského rodu Romanowa (1613). Aby upokojil říši, rozbroji wnitřními rozedranau, učinil se Šwedy mír we Stolbowě (1617), w němž jim postaupil Karelii a Ingermanland, s Polany pak příměří na čtrnáct let (1618), odewzdaw jim Smolensk, Černihow

a Sewersko. I wnitřní wzpaury šťastně byly udušeny, a když po skončení příměří válka s Polany obnowena, drželi se Rusowé dosti statečně, tak že po míru konečně s nimi učiněném we Wiase (1634) Michael říši wšudy pokojnau zůstawiti mohl synu swému Alexiowi (1645). I za cára Michala wzrůstal obchod asiatský wždy wíce, a za něho wypraweno prwní wyslanstwí do Kytaje.

4. *Říše turecká.*

W jihowýchodu Ewropy, přes welikau část Přední Asie a po celém jižním pomoří Středního moře přes Aegypt i Afriku sewerní rozprostřena byla weliká říše osmanská, jejížto mocné rámě pokud zasahowalo w powšechné záležitosti ewropejské, již swrchu jsme spatřili. W největší síle objewila se zewnitř za *Solimana II* (1519 — 1566), přijmím Nádherného, kterýž, jak již prwé wyprawowáno, weliké války wedl s císařem Karlem V a Ferdinandem, dobyl celých téměř Uher, wítězně pronikl až k Widni, a spojen s králem Františkem strašil loďstwem swým pod Barbarossau wšecka pomoří italská. I s Peršany bojowal wítězně, a weliké části zemí jejich připojil k říši swé. Ale po něm podmanitelské nadšení utuchlo, a brzy počaly se jewiti ohawné pletichy a wzpaury u wnitř samé wysoké porty. *Šelim II*, nástupce Solimanůw, wybojowal sice proti Benátčanům ostrow Cypr (1570); ale státy italské a předně papež Pius V spojili se proti němu se Španěly, wyprawili mocné loďstwo, kteréž wedl Juan d'Austria, přirozený syn Karla V, a úplně porazili loďstwo turecké u Lepanta (1571). *Murat III* (1574) wedl války s Peršany, a wzal jim Eriwan, též obnowil války w Uhřích proti císaři. Zde totiž drželi Turci wždy ještě největší část královstwí, a s knížetstwím sedmihradským, powažujíce je za swé léno, proti právu mocnářů rakauských dle wlastní wůle swé nakládali. Neboť knížata sedmihradská sama nejwíce w tom Turkům napomáhala, wždy hledajíce podpory jejich k dosažení ctižádostiwých neb sobětných záměrů. Když totiž po smrti Jana Sigmunda Zápolského, jehož jsme swrchu spatřili co posledního sedmihradského knížete, k wládě nad tauto zemí powolán byl rod Bátory, tu se *Sigmund Bátory* zprotiwil císaři Ferdi-

nandu I, lennímu pánu swému. Z toho pošla válka, w níž Bátorymu knížetstwí wzato, a sprawowáno místodržícím. Sultan ale ustanowil (1604) za knížete sedmihradského Betlena Gabora, jenž zase wládu postaupil mocnému knížeti *Bočkajowi*. Bočkaj prohlásil se za ochránce protestantů uherských, a wedl we spolku s nimi a Turky válku proti císaři Rudolfowi, s pokrokem Rakausům tak nebezpečným, že s ním arcikníže Matiáš bez wědomí Rudolfa uzawřel pokoj we Wídni, w němž mu knížetstwí sedmihradské s několika stolicemi uherskými dědičně pojištěno, a protestantům propuštěna úplná swoboda w náboženstwí s právem ke wšem státním úřadům, Turkům pak nechány Uhry po celém lewém břehu Dunaje. Jen prawý břeh zůstal císaři, a Turci uznali za to hodnost císařskau, již potud co podmanitelé Carhradu sami si přiwlastňowali. Po Bočkaji zwolen w Sedmihradsku *Rákocy*, který wšak pro wysoké stáří swé wládu odewzdal *Gabrieli Bátorymu*. S tímto nespokojeni byli poddaní, a wedli stížnost u porty, načež tato knížetem učinila Gabriele Bethlena. To byl onen již známý Bethlen Gabor, který we třicetilé válce we spolku s protestanty českými i německými walčil proti císaři (1619 — 29), a za cenu míru obdržel knížetstwí Opawské a Ratiborské i sedmero stolic uherských. Po jeho smrti (1629) zwolili si Sedmihradští knížete *Rákocyho*, jenž s protestanty uherskými a we spolku se Šwedy též bojowal proti císaři, až mu Ferdinand III mírem w Linci (1646) dědičně ponechati swolil wšecky země uherské i slezské, jež prwé Bethlen měl w držení. Mírem tímto stwrzena protestantům uherským znowu úplná swoboda w náboženstwí a wšech zewnitřních obřadech, též wšecky chrámy prwé jim odňaté zase nawráceny.

Válek těchto uhersko-rakauských byli účastni po Muratowi III Muhamed III a Achmet I, po němž nastaupil Mustafa. Ten byl swržen, a po něm Osman II, který nešťastnau válku wedl s Peršany, w serailu swém uškrcen. Po něm byl na trůn opět posazen Mustafa, ale zase swržen a zaškrcen. Jen Murad IV zemřel přirozenau smrtí, že byl panownik činný a přísný, jenž wzpaury domácí utlačil, a sprawedliwě chránil pořádek. S Peršany wedl války šťastné,

a wybojowal Bagdad (1636). Nástupce jeho, Ibrahim, byl wšak zase malátný, a též zaškrcen. Za něho počala se wálka s Benátčany o ostrow Kandii.

XII. *Asie.*

Persie, Hindostan, Čína.

Že ku konci patnáctého století nowau říši perskau založil *Ismael Sofi*, konec učiniw wládě turkomanské, již we předešlém okresu dějepisném oznámeno. Potomkům swým zanechal říši mocnau a welikau, wí se wšak o nich málo znamenitého, kromě že někteří wálky wedli wíce nešťastné nežli šťastné, mnozí wíce ukrutností se wyznamenáwali a prostopášností. *Abbas I*, jenž panowal ku konci šestnáctého století, bojowal wítězně proti Turkům, a wzal Portugalcům bohatý ostrow *Ormus*. *Sain Mirza*, wnuk jeho, wálčil též šťastně s Turky, a předčil w ukrutnosti; ale ku konci 30tileté wálky panowal *Abbas II*, slabý, zženštilý despot.

Po šírých krajinách hindostanských wždy wíce rozprostírala se rozsáhlá říše *welikého mogula*, kterauž byl z počátku šestnáctého století založil Babur Timurowec w Delhi. Nástupce jeho *Hunajum* rozšířil mocnost swau ještě dále na wýchod až přes Bengaly, podrobiw sobě mnohočetné kmeny Hindů. Předce wšak byla tato weliká říše wnitř slabá; neboť Šir Chan, wůdce Afghanů, mogula swrhnul, jejž pak zase na trůn uwedl šach perský *Thamasp*. Po něm panowal *Akbar Weliký*, který mocí podmanitelskau wně i maudrostí wnitř říši mogulskau powýšil na nejwyšší stupeň znamenitosti. Ale po něm již z počátku sedmnáctého století počala tato slábnauti wnitřními neduhy a rozbroji w domě samých panowníků, kdežto jeden druhému násilím i zradau žezlo wytrhowal z rukau.

W daleké *Číně*, w odlaučení swém potud požíwající šťastného poklidu, uměním a obchodem welice prospíwající, stal se během šestnáctého století weliký přewrat, když se celé náramné říše zmocnili Tataři nazwaní *Manču*, kteří w ní až podnes wládnau. Tito Tataři, ostatkowé světoborců Mongolů obýwali prwé w krajinách zahraničných, odkudž konáwali časté wpády do Číny, až jim zde císař

Šin-tsung postaupil jistau krajinu w říši swé (1586). Odtud se rozmáhali z počátku sedmnáctého století wždy dále, a wnitřní rozbroje wypuklé w Číně pomohly jim opanowati celau říši. Neboť za panowání mocnáře, jenž slaul *Hoai-tsung*, powstali w Číně dwa mocní odbojníci proti císaři, *Šang* a *Le-tse-čing*, kteří sebrawše znamenitá wojska, dobýwali měst a krajin, říši mezi sebau chtíce rozděliti. Druhý zwláště z nich bojowal šťastně, zmocnil se krajin Honan a Šensi, dal wšecky wysoké auředníky císařské, řečené mandariny, zawražditi, odpustil lidu wšecky daně, začež jej tento wyhlásil za císaře. Nato se zmocnil wšech pewných měst, i Pekinka samého, císařské residencí, a císař Hoai-tsung w zaufalství sám se zardausil. To byl poslední panownik z domácího rodu řečeného Ming. Ale trůnokrádce Le-tse-čing neudržel se na císařstwí, neboť wéwoda čínský *Wu-san-kuei* pozwal proti němu ku pomoci Tatary Manču, kteří jej we dwau bitwách porazili, z Pekinka wyhnali, a usadiwše se tam sami, knížete *Sun-ši* z národu swého wyhlásili za císaře (1644).

XIII. Amerika.

Wždy wíce odkrýwala se nesmírná prostranství nowého světa před očima dobrodružných Ewropanů, kteří se tam na wšecky strany rozšiřowali, a slídíce po zlatě i pokladech, zakládali nowé osady i nowé weliké říše. Dobytí Mexika a Peru skrze dobrodruhy španělské a založení osad anglických w sewerní Americe jsau zde wýjewy dějepisně nejznamenitější, o nichž tedy budiž powěděno.

Původní obywatelé Ameriky, jakéž Ewropané při objewení tohoto dílu světa tam shledali, jsau wšickni jednoho wlastního plemene, postawy wůbec weliké, audů silných prawidelně rostlých, barwy mědo-červené. Wlasy jsau černé, rowné, tuhé, lesknawé, wausy řídké, oblíčej wejčitookrauhlý, nos silný, krátký, pysky široké, kosti lícní do předu wyniklé, oči hluboko wpadlé, čelo sklonité široké. Mnohočetní tito národowé nacházeli se owšem z většího dílu ještě w stawu diwokém, nemajíce žádného občanského zřízení kromě přednosty kmene, čili kazika, jehož následowali jakožto

wůdce při válečném tažení, ostatně zcela jsauce neváźáni. Předce wšak počala se mezi nimi jewiti společenská wzdělanost, ano již aspoň se nacházely, pokud známo, dwě, a sice weliké říše na pewnině americké, w tichosti wykwétajíce a spojujíce wždy wíce národů auwazkem občanským, až jim zlatožizniwí Ewropané přinesli záhubu a zkázu.

Prwní z těchto amerikanských říší byla mexikanská, rozprostřena po šírých krajinách okolních, ozdobena mnohými znamenitými městy, jejíž hlawa bylo město Mexiko, wystawené na ostrowě welikého jezera, wyznačené welikými chrámy, paláci a wěžmi, chowající as šedesát tisíc obywatelů, mezi nimiž známa byla rozličná řemesla i umění, jako malířstwí, zlatnictwí, sošnictwí a j. Mělť spůsob obrazního písma, letopočet, rozdělujíce rok na 18 měsíců po 20 dnech, přidáwajíce pět dní doplňku. Bohy swé předstawowali si w podobiznách strašliwých, wzdáwajíce jim rozličné oběti, i lidské. Hlawa říše byl jediný mocnář, pod nímž stálo 30 náčelníků, z nichž každý zase wládl nad množstwím sobě swěřeným. Wláda byla mírná, pořádná a sprawedliwá; daň se platila plodinami; o bezpečnost, zdrawí a weřejnau čistotu bylo bedliwě pečováno. Ničehož říše amerikanské od Ewropanů nepotřebowaly, kromě křesťanského náboženstwí, bez nich bylby nowý swět w krajinách oněch šťastnější nežli nyní, kdežto rozedrán neustálými rozbroji domácími, wíce se podobá sídlům diwochů než obcím křesťanským.

Rozšiřujíce se po úžině Panamské dowěděli se Španělowé o říši mexikanské, a bez prodlení uzawřeli se jí zmocniti. *Ferdinand Cortez*, důstojník pod správau *Diega Velasqueza*, podmanitele ostrowa Cuby, wyplawil se l. 1519 na 11 lehkých lodích se 617 muži, mezi nimiž 508 bojowníků s 13 ručnicemi, 14 malými děly a 16 koňmi, aby dobyl mexikanského císařstwí. Když uslyšel císař *Montezuma* o příchodu cizinců hromem ozbrojených, wyprawil jim w austrety wyslanstwí, klidně jim podáwaje bohaté dary, mezi nimiž zlaté slunce a stříbrný měsíc, chtěje získati přízeň jejich. Cortez založiw osadu *Villa Ricca de la Vera Cruz* (bohaté město prawého kříže), táhl s 500 muži proti Mexiku. Postawili se mu sice někteří kmenowé na odpor, a

wšak snadno přemoženi neznámau jim ohniwau zbraní, a spojiwše se se Španěly táhli též proti Mexiku. Beze wšeho odporu zmocnil se Cortez tohoto města, Montezumu jal, a přinutil jej prohlásiti se za vasalla španělského krále. Štěstí Cortezowo wzbudilo záwist Velasqueza, i wyslán jiný dobrodruh s osmi sty muži a 84 jezdci, aby mu plnomocenství odňal. Cortez jemu wytáhl z Mexika wstříc, a porušiw wojsko jeho stříbrem w Mexiku sebraným, přepadl a zabil jej, načež se s ním wojsko spojilo. Zatím byla španělská osada w Mexiku w nepřítomnosti maudrého wůdce swau neważností powzbudila tiché potud Amerikany ku pomstě, takže jich ani Cortez, když se nawrátil, nemohl wíce upokojiti. Montezuma sám, domlauwaje jim, od nich zabit, bojowný syn jeho Guatimozin wypudil Španěly s welikau ztrátau z města, a táhl za nimi, aby je zahubil. Ti wšak obdrželi posily španělské i od Tlaskalanů, národu domácího, dobyli Mexika násilím a rozdělili wespolek říši jejich. Guatimozin sám padl w ruce jejich, a tito bídníci mučili jej ohněm, aby jim wydal swé poklady. Předce wšak bylo dworu španělskému ještě málo, co Cortez na bezbranných Mexikanech wynutil; wláda mu proto wzata, a usazen zwláštní místokrál španělský w Nowých Španělích a Mexiku.

Podobným, jen ještě hanebnějším spůsobem dobyli Španělowé také weliké říše peruanské, kdežto mírně a sworně wládli zbožnění synowé slunce z poswátného rodu *Inkas* as po čtyry století. Domácí rozpor usnadnil zlatožízniwým laupežníkům španělským jejich podmanění. Poslední Inka *Huana Kapak* měl s dcerau posledního mocnáře země Quito, jížto byl opanował, druhého syna, jenž slaul *Atahualpa*, a ten byl w rozbroji se starším bratrem swým *Huaskarem*, jejž poraziw držel we wazbě. Práwě tau dobau chystali se tři dobrodruzi španělští: František Pizarro, Diego d'Almagro a duchowní jeden Hernando de Lugue as se dwěma sty muži, aby se zmocnili dobře wzdělaných, lidnatých, na zlato a stříbro bohatých těchto krajin. W slawném průwodu wešel Atahualpa Španělům w austrety a přijal je pohostinnu. Ti wšak slídili jen po zlatě, hledajíce zámyslu, pod kterým by ho co nejwíce mohli wynutiti. Brzy se jim naskytl.

Když totiž jeden duchownik mocnáři wykládal křesťanské náboženstwí, prawě, že bůh sám skrze biblí k člowěku mluwí, přiložil tento knihu k uchu, a neslyše ničehož, pustil ji na zem. Tu se wrhli Španělowé na rozkaz duchownika na bezbranné zástupy Peruanů, a pobiwše jich na čtyry tisíce, mocnáře jali a wsadili do wězení, z něhož se měl wykaupiti; i žádali tolik zlata, coby se wešlo w celé prostranstwí, w němž byl střežen. Nešťastný wězeň se tomu podwolil; celý prostor naplněn byl zlatými nádobami až s wýšku muže. Ale lakota rostla s bohatstwím; ubohý Inka jakožto modloslužebník a odbojník proti španělskému králi odsauzen ke hranici, a daw se pokřtiti, z milosti jen usmrcen (1533). Na to dobyl Pizarro *Quita* i hlawního města peruanského, krásného a slawného *Kusko*, a s ním celé říše. Zatím Almagro bojownĕ wpadl do země *Chili*. Zbořiwše trůn synůw slunce, opanowawše celau říši jejich, neshodli se laupežníci w dělení kořisti, a powstali proti sobě. Oba, totiž Pizarro i Almagro, kaupili si od wlády španělské plnomocnost po opanowaných zemích, z čehož pošly různice a wálky; Almagro poražen, jat a odprawen, Pizarro pak od syna jeho zawražděn. Po nich wládli místokrálowé posílaní ze Španěl, a nowě založené město Lima bylo hlawním sídlem peruanské říše. Nepečowali wšak tito obyčejně o wzdělání rozsáhlých těchto krajin bohatstwím přírody oblažených; ani oswěta a blahost těchto mírných a pokojných národů nebywala předmětem snahy jejich, nébrž z wětšího dílu označowalo wládu jejich jen ukrutenstwí nad ubohými syny přírody páchané, hanobíc jméno španělské a rozsiwajíc símě pomsty, které později wzešlo.

Základ států sewero-amerických položen byl skrze Angličany ku konci šestnáctého století. Prwní anglickau osadu založil tam *Walter Raleigh* (1585) w krajině ke cti panenské královny Alžběty nazwané od něho *Virginii*. Dříwe již (1560) založili Francauzowé osady w zemi, již nazwali dle krále Karla IX *Carolina*. Tyto prwní osady wšak zahynuly, a Jakub I powzbuzowal k nowým zkauškám, uděluje jmění a swobodné práwo. Powstaly spolky ke wzdělání těchto zemí w Londýně a Plymouthu, z nichž ona umínila si wzdělati Carolinu, Virginii a *Pennsylvanii*, tato země

odtud sewerní, *Nowau Anglii* nazwané. Týmž časem počaly se rozprostírati též osady francauzské w *Acadii* a *Canadě;* rozbroje w Angličanech wystěhowance do nowého swěta množily. Za Karla I wzděláwána krajina *Maryland*, zwaná tak ku poctě královny Marie. Jedna osada přicházela za druhau; již i osady *Massachussets*, *Rhodeisland*, *Connecticut* založeny, ježto se jménem *Nowé Anglie* w jeden spolek spojily. Uwedena w nich správa podobná anglické, jejížto cena teprw později se objewila, wedauc k neodwislosti sewero-amerických států.

XIV. Přehled oswěty w tomto okresu.

Wšeliké události, zběhlé ku konci patnáctého a z počátku šestnáctého století působily mocně na lidského ducha, a oswětu Ewropy welice musily rozmnožowati. Odkrytím Ameriky odkryl se celý nowý swět obraznosti a podnikawosti swěta starého. Hojní zástupowé dobrodruhů plawili se tam hledat poklady a wynalézati nowé země; wšickni obchodní státowé wysílali loďstwa swá k odkrytí a seznání nowých dílů swěta. Tím wzděláwán zeměpis a přírodozpyt, a stejnau dobau nebeská saustawa welikého Koprníka, nacházejíc wždy wíce uznání, otwírala prawý pohled w říši oblohy, a zásluhami Tychona, nejwíce pak Keplera učinilo hwězdářství weliký pokrok, k čemuž znamenitě přispěly dalekohledy, wynalezené z počátku sedmnáctého století w Hollandu, a od slawného silozpytce a mathematika italského Gallilaei zdokonalené. Reformací započatau w Němcích připrawowal se úplný přewrat w říši duchowní po celé Ewropě. Duchowní půtkau o náboženstwí rozčileni, zápasili wespolek nejprwé polemikau, owšem obyčejně neprospěšnau, která wšak brzy zplodila badání důkladnější, wedauc ke studiím slowozpytným, k seznání starých říší a klassiků, jimiž se šlechtila krasochuť a počínala wyšší wzdělanost. Knihtiskařství bezkonečně rozšiřowalo wšeliké dušewní plody po wšech společenských okresích, přístupné činíc poklady ducha celému obecenstwu, které z nich nyní dle libosti mohlo wážiti. We wšech zemích zakládány wysoké školy, na nichž obor wěd wždy dále se wzděláwal

a z nichž wycházeli znamenití učencowé w každém odwětwí říše uměn. Nejwíce kwětly wědy potud na jihozápadu a u prostředu Ewropy; w Italii znamenití dějepiscowé Guicciardini, Machiavelli, Maffei, Muratori, we Španělích Ferreras, Maniana, Strada; we Francii de Thou a Sully, w Anglii Clarendon, Burnet a Hume; Petavius a Useher wzděláwali časowědu. Filosofie scholastická potud panowala wůbec; někteří wšak také obnowili Platona; Campanella wzbudil saustawu Eleatickau, Lipsius Stoickau, Gassendi Epikurskau, Sanchez Skeptickau; Jakob Böheim čerpati chtěl wšeliké poznání z wnitřního swěta. Wyšším saustawám potud překážela kasuistika, která wšecky wědy w nesčíslné pády rozdrobowala. Mezi nejwýtečnějšími filosofy skwěli se Bacco Verulamský, Descartes a Spinoza; w práwnictwí byli prwní Hugo Grotius a Puffendorf; práwo Římské wšudy opanowalo. W básnictwí proslaweni jsau w Italii Ariosto a Tasso, we Španělích Cervantes de Saavedra, Laso de Vega, Calderon; w Portugalu Camoens, we Francii Marot, Rabelais a Malherbe, w Anglii nesmrtedlný dramatik Shakespeare a w eposu nepřekonaný Milton. Zároweň s wědami pokračowala krásná umění. W šestnáctém století byl zlatý wěk malířstwí wlaského. Zde kwětly školy: Florentinská, jejíž hlawa byl Michel Angelo Buonarotti; Římská, kterauž oslawil Rafael Sanzio; lombardská, w níž wůdcem byl Coreggio; Benátská, již zwěčnil Tizian. W Nízozemí skwěli se Rembrandt a Rubens; otec nowého sochařstwí byl Michel Angelo Buonarotti, a w Němcích Albrecht Dürer, ještě z počátku šestnáctého století co malíř i sochař proslulý. Z památek stawitelstwí onoho wěku wyniká nade wšecko chrám swatého Petra w Římě, we Španělích Escurial a chrám swatého Pawla w Londýně.

W prostřední Ewropě wynikala we wědách ze wšech zemí nejpředněji česká. Řeč česká byla již wzdělána a powýšena za spisowný jazyk, nabywši takowé čistoty a ráznosti, jakáž nám potud jest klassickým wzorem. Spisy Weleslawínowy, Kocinowy, Komenského, biblí Kralická poskytují wýtečné důkazy oswěty české a dokonalosti jazyka českého w šestnáctém a z počátku sedmnáctého století. Znamenití mimo to spisowatelé původně čeští byli Konáč, Kuthen,

Brikcí, Sixt z Ottersdorfa, Jan Augusta Lomnický, Hájek z Libočan a j. W básnictwí se zwláště wzděláwaly zpěwy duchowní, což chwalně doswědčují mnohé skwostné kancionaly, zwlášť rukopisné, z oněch wěků pozůstalé, jako w knihownĕ Pražské, w Museum, w Králowé Hradci, w Žluticích, w Třebenici a j. Dramatické hry předstawowaly předměty nejwíce nábožné. Historie swé pole welmi rozšířila, kdežto se welice snažili Weleslawína a Paprocký. Kuthen prwní spořádal český dějepis letopisně. Bílejowský sepsal dějepis církewní. Též známost země w literatuře národní pokročila; Wratislaw z Mitrowic, Harant z Bezdružic, Prefát z Wlkánowa a jiní cestowatelé wyobrazili pérem českým wýchodní krajiny swých pautí. Libomudrctwí zůstáwalo wždy ještě bez saustawných náwodů, wztahujíc se zwláště k straně praktické, wyučujíc mrawům, obecné správě, wzděláwání dítek a také již člowěkoslowí. Mnozí Čechowé wzděláwali se potud na universitách cizozemských, w Štrasburce, Bononii a Wittenberku; odtud a zwláště z Wittenberka přinášeli w čas reformací nowé učení do Čech. Mnoz byli slawní w literatuře a jazycích klassických, jakož přede wšemi Mathaeus Collinus, jenž s welikau sláwau wykládal w Karolíně Homera; Jan Orpheus, David Crinitus, Kašpar Kropáč a jiní mnozí slynuli w básnictwí latinském, jež co Maecen podporowal Jan z Hodějowa, český rytíř. Jan Wartowský přeložil celau biblí z jazyka hebrejského na český. Kterak zwláště za Rudolfa wědy přírodní wzděláwány, již swrchu podotknuto.

W říši německé we wědách též se walně pokračowalo na wysokých školách, zwláště we Wittenberce, odkud se nejwíce rozšiřowaly náhledy protestantské. Nejwíce wšak posud psáno a učeno latině. Řeč německá počínala se zwlášť přičiněním Lutherowým teprw wywinowati z nemotornosti. Že pak bauřliwí časowé třicetileté wálky wšem wědám i uměním pokojným musili býti na záhubu, owšem jest čeho litowati. Nesnášeliwost w náboženstwí, urputná šílenost, záští mezi audy rozličných wyznání byly jimi welice rozmnoženy; obchod, průmysl a řemesla klesly, celé krajiny zpustly a zdiwočely, a ohyzdné powěry nežádaly méně obětí než prwé, před rozhodnutím této weliké roze-

pře náboženské. Hanebné saudy nad kauzelníky a čarodějnicemi trwaly potud, a s větší zůřiwostí mezi protestanty než katolíky; na tisíce newinných osob každého stawu i pohlawí upáleno za živa, co nešťastné oběti této ohyzdné wýtwory temné powěrečnosti. Bylli kdo komu buď newšedními wlastnostmi nápadný neb podezřelý jměním, nebo dospělý pomstě, stačilo udati jej co kauzelníka; mučírna wynutila z něho wyznání, že obcowal se zlým duchem, a hranice mu byla newyhnutedlná. Tato ohawnost rozmáhala se w Němcích tak, že jen w okrsku Trierském w krátkém čase tři tisíce pět set žen upáleno jakožto čarodějnice, a krajina okolo Wolfenbüttelu pokryta byla oharky hranic jako les. — Wysoké školy poklesly w bídný staw, jsauce spustlé a opuštěné. Na některých se toliko w zimě učilo, a w letě rozešli se studenti i s učiteli po wojnách. Předce wšak jednotliwci w rozličných wědách se wyznačili. W dějepisu byli Freher a Goldast učení sběratelé, Calvisius chronolog, Abelin, Khevenhiller a j. spisowatelé. Právo přirozené wzděláwali, jak wůbec uwedeno, Grotius a Puffendorf, statistiku Koenring, w silozpytu wyznamenal se Otto z Guerike, nálezce wywěwy. We hwězdářství hledíno potud *astrologie*, z běhu hwězd wěštící osud lidský, a wedlé ní pěstowána wěrná družka její *alchymie*, bláznivě usilující ze sprostých kowů dělati zlato a hledati kámen mudrců. Wěd wznešenějších váženo tak málo, že Kepler, wynálezce wěčných nebeských zákonů, nemoha na sněmu říšském ani ustanoweného sobě ročního platu wyžebrati, téměř hladem zahynul.

OKRES II.

Od míru westfalského až do revolucí francauzské.

(1648—1789.)

Dějepisný obzor.

Saustátí ewropejské ještě i w tomto dějepisném okresu rozděleno jest na dwojí hlawní od sebe welmi rozličné saustawy, západní totiž a sewerowýchodní, z nichž z počátku každá jde za zwláštními záměry, jen semtam druhé se dotýkajíc, až wzniknutím nowého králowstwí *pruského*, co prostředníka obau saustaw, též říše ruské za *Petra Welikého*, celá Ewropa w ohledu politickém splynula w jeden weliký celek. Přewaha moci zůstáwá wždy ještě na západu, přecházejíc wšak z domu Habsburského nyní na *říši francauzskau*. Přes půl století byl *Ludwík XIV*, král franský, hlawau ewropejské politiky, snaže se wší mocí sjednocené swé říše, aby dosáhl přednosti mezi mocnáři. Wůle jeho pohybowala polowicí Ewropy; wedlť wálky se wšemi swými sausedy; wojska jeho byla nejčetnější, wůdcowé nejwýtečnější, financí nejbohatší, dwůr nejskwostnější. Mraw čili moda a řeč francauzská rozmáhaly se wždy dále, a opanowaly půl swěta, rychleji a trwanliwěji, než by kdy byla dokázati mohla zbraň největšího podmanitele. We třech welikých wálkách zápasil Ludwík se Španěly, Hollanďany, Angličany, císařem a říší německau, až we čtwrté o poslaupnost španělskau wedené říši tuto domu Habsburskému wytrhnuw, získal rodu Bourbonskému.

W Britannii králowé z rodu Stuartowa, po Cromwellu zase usazeni, pokračowali w potlačowání národních swobod, z čehož powstal nowý přewrat, jímž se dostal na anglický trůn *Wilém z Oranie*, místodržící hollandský. *Říše rakauská* mohla swau sílu méně na západ obraceti, bawena jsauc wálkami s Uhry a Turky, Francauzů spojenci. Koruny sewerské byly mezi sebau i s Polskau w zápasu. Tato seslabla, a weliká wálka sewerská mezi *Petrem* a *Karlem XII* založila přewahu říše ruské na wýchodu. To wše se dálo

za času Ludwíka XIV. Po něm nastal mír pro oslablost, až zase po wymření rodu Habsburského s Karlem VI nowé bauře powstaly o dědictwí rakauské, w nichž se zwláště wyznamenal *Fridrich II*, král pruský, a královstwí pruské postawil mezi prwními mocnostmi. Od té doby byla sjednocena wláda celé Ewropy, tedy celého swěta, w pateru hlawních mocností, ježto byly: *Rakausy*, *Francauzy*, *Angličany*, *Prusko* a *Rus*, okolo nichž státy druhé a třetí třídy otáčely se jen jako družice okolo bludic. W této pentarchii wynikala říše britanská zwláště nesmírným obchodem, lodstwem a mocí mořskau, rakauská pořádala a wywinowala zwláště za Marie Terezie a Josefa II přirozené své bohatstwí; franská slabla nespráwau a nehospodářstwím. Mladé Prusko snažilo se uměle wytwořenau mocí válečnau wyplniti nedostatek rozšíření swých zemí; naproti tomu se Rus rozšířila od Baltického moře ke Chwalinskému, od Černého až k Ledowému, od hranic polských až k čínským. Pudící síla, která otáčela kola, páky, ramena a hybadla welikých státních strojů, nebylo wíce náboženstwí; o wyznání wíry newyjednáwaly wíce politikowé a kabinety; síla idealní pominula, a její místo zaujala materialní, tak nazwaná *politická rownowáha*. Tato wšak platila jen mocnostem hlawním; menší, když se těmto zachtělo, slaužíwaly k *zakulacení* welkých, jakož se nejsmutněji ukázalo rozdělením Polsky. Ostatní swět, mimo Ewropu, poskytuje málo dějepisně znamenitého; jen we wýchodní Indii zakládají si Angličané nowau říši, a *severní Amerika* wzniká ku konci tohoto okresu welikým bojem o swobodu. Kterak se to wšecko dálo, budeme nyní blíže wyprawowati, rozdělíce sobě celý okres tento na tři doby, z nichž prwní obsahuje časy Ludwíka XIV, druhá jde od smrti jeho až do smrti císaře Karla VI, třetí pak wztahuje se odtud až do revolucí francauzské.

I. Časowé Ludwíka XIV.

1. Staw západní Ewropy z počátku Ludwíkowy wlády.

Dne 16 Března 1661 zemřel kardinal Mazarini, a tři a dwacetiletý *Ludwík XIV* přewzal wládu francauzské říše.

Tuto wnitř zwelebiti a wně oslawiti nade wšecky jiné, byl hlawní záměr ctižádostiwého krále. Předewším tedy odstranil Fouqueta, jenž nepořádně sprawowal státní finance, i odewzdal je šetrnému Colbertowi, který je w krátkém času powýšil na stupeň potud nedosažený. Tu staweny silnice, průplawy a lodě, zakládány towárny a rukodílny, podporowán obchod a průmysl, zotwírány nesčíslné prameny, z nichž se praudilo bohatství do státní pokladnice. Tím bylo možno rozmnožiti válečnau sílu na zemi i na moři, jak nebyla za předešlých časů nikdy, a jako nikdy prwé spojena nyní weškera mocnost w rukau jediného krále. Hugenotti byli utlačeni, šlechta pokořena, parlamenty zrušeny; ani žádného prwního ministra Ludwík nepotřebowal; on sám byl jediným pánem francauzské říše. Takowá moc musela mladému sláwy chtiwému králi dodáwati hrdosti, a slabost okolních států lákala jej k wýboji, od něhož očekáwati mohl nepochybného rozmnožení swé říše. Neboť která okolní mocnost mohla se jemu wyrownati? která zaraziti válečný pokrok jeho? Španěly byly předešlými válkami seslablé, z nichž se sotwa draze byly wykaupily mírem Pyrenejským; nadto ještě w boji s odpadlým Portugalem, jejž Ludwík podtají podporowal proti záwazku w míru Pyrenejském učiněnému. Italie byla dílem podrobena Španělům, ostatkem roztrhána na mnohé malé státy; říše německá a země rakauské byly 30tiletau válkau nad míru oslably, a nadto sauženy od Turků; nejmocnější sausedé byli Hollanďané a Angličané; ti pak právě mezi sebau měli válku.

a) Cromwell protektor. Restaurací w Anglii.

Po hanebném zawraždění krále Karla zmocnil se wlády anglické *Cromwell*, porazil Šoty, ježto byli *Karla II* syna Karlowa powolali na trůn, přinutil jej k útěku, wyhnal dlauhý parlament, a dal se od wojska wyhlásiti za *protektora* republiky spojených britannských říší (1653). Po ruce měla mu státi státní radda, a we třech létech wždy powolán býti parlament, jenž dříwe pěti měsíců neměl býti rozpuštěn. Cromwell dbal ale parlamentu málo, každý, když nebyl dle smyslu jeho, propauštěje, a hleděl zato upewniti wrtkawau mocnost swau zewnitřními válkami. Ještě trwal urputný boj

s Hollanďany o *navigační aktu*, kterau Angličané wydali, rozkázawše, aby žádná loď národu cizího nesměla přiwážeti zboží do anglických přístawů, krom toho, které w zemi té, jížto loď přináleží, zplozeno neb urobeno. Tím trpěli welikau ujmu Hollanďané, kteří z celého světa swáželi zboží do Ewropy, a nechtíce uznati přednost Angličanů na moři, postawili se na odpor válečný. Obě republiky bojowali mezi sebau s welikým úsilím a hrdinskau statečností; admiral anglický *Blake*, hollandský *Tromp* prosluli zmužilostí; často pokryty wlny zříceninami korábů a zbarweny krwí, wšak bez znamenitého následku, až Cromwell učinil pokoj, a s republikau hollandskau uzawřel spolek, hledaje větší kořisti, než s této strany bylo možno. Neboť nebyla ještě skončena válka fransko-španělská; obě mocnosti se ucházely o pomocný spolek anglického protektora; dala se dosáhnauti bohatá odplata. Také nebylo třeba dlauhé rozwahy, na kterau stranu se uchýliti. Španěly byly slabší, tedy snáze olaupeny. Prohlásil se tedy Cromwell za spojence Ludwíkowa; loďstwo anglické wzalo Španělům bohatý ostrow Jamaiku ještě před ohlášením wálky, pobořilo španělské lodě, hrozilo pomořím španělským, italským i americkým, a s Francauzi we spolku dobyli Angličané pewností pomořských Dünkirchen a Mardyk, kteréž jim w míru Pyrenejském také zůstaly. Prwé wšak, než tento uzawřen, Cromwell zemřel (1658), poručiw syna swého *Richarda* za nástupce. Ten se wšak wojsku nelíbil; náčelníci wojska jej swrhli a ustanowili z prostředu swého tři a dwacet ochránců, kteří měli wésti wládu. Ale *Jiří Monk*, toho času místodržící w Šotech, umínil tomuto bezprawí učiniti konec, přitáhl s wojskem swým do Londýna, a zapudil republikanský parlament, načež se shromáždil jiný monarchický, jenž Karla II wyhlásil za krále, a u welkém plesu na trůn britannský posadil (1660). Wrahowé otce jeho potrestáni na hrdle; církew biskupská zase obnowena, listina republiku stanowící spálena rukau katowau, a wšecko nawráceno w předešlý pořádek. Ale s restaurací wracely se brzy také předešlé wady. Král potřebowal wíc peněz nežli protektor; parlamenty wšak nebyly nikdy štědré, a když prodal král Ludwíkowi XIV Dünkirchen a Mardyk, wznikla nespokojenost, a

rostla ještě více, když swéwolnau válku započal s Hollanďany.

b) Děje w Hollandu.

Republika hollandská, výtečná zámořskými osadami, plawbau a obchodem, znamenitá umělostí a bohatstwím, patřila tenkráte mezi větší ewropejské mocnosti, a zápasila nejednau šťastně z Angličany o mořskau wládu. Ale i zde wznikla tauha po samowládě, a tentýž rod Oranský, ondy zakladatel swobody, chtěl nyní sám dle neobmezené wůle panowati. Když po skončení 30leté války sněmem zemským čili stawy generalními ustanoweno bylo, že má wojsko býti zmenšeno, protiwil se tomu místodržící *Wilém II* z Oranie, jal odporné jemu audy, ke sboru stawowskému cestující a dal je zatknauti na hradě Löwensteinu. Na to přepadl Amsterdam a chtěl se zmocniti wlády; nezdařilo se mu wšak a zemřel na neštowice (1650) w 24 roce wěku swého. Osm dní po jeho smrti narodil se mu syn, *Wilém III.* Tu ustanowila strana republikanská, že místodržícím a generalním kapitánem více žádný býti nemá, nébrž každá provincie aby se sprawowala sama, toliko aby ke wládě zewnitřní wywolen byl přednosta, jenž slaul welkopensionár. Takowý přednosta byl nyní *Jan de Witt*, maudrý státník a oswícený wlastenec, jenž po dwacet let republiku hollandskau sprawowal, a mořskau moc její proti Angličanům statečně hájil. Když pak uzawřen mír za Cromwella, jakož swrchu oznámeno, zawázali se Hollanďané, že Karla II více podporowati nebudau, a wypowěděli jej ze swých zemí. Karel jim nikdy této hany neodpustil, a dostaw se na trůn, pozdwihl ze msty proti Hollanďanům válku. Tito se statečně bránili, ano hollandský admiral *Ruyter* weplaul do Temže, spálil lodě ležící u Chatamu, tak že plamen widěti bylo z Londýna, a strach powstal, že se nepřítel zmocní samého hlawního města (1667). Tu woláno o pokoj, kterýž brzy uzawřen we *Bredě* ku prospěchu Hollandu.

2. Prwní dwě wálky Ludwíkowy. Mír Nymwegský.

Rozmnožiw swé financí a válečnau moc, wystaupil Ludwík XIV zřejmě s podmanitelským úmyslem, a španělské

Nízozemí lákalo chtiwost jeho přede wším; neboť obsahowalo bohaté krajiny, a moc španělská byla slabá, snadno tedy nabýti kořisti. Předce wšak potřebowala neprawost aspoň zámínky práwa, tedy prohlásil Ludwík, že ty země práwem dědičným přináleží jeho manželce, ježto byla kněžna španělská, ačkoli se byla tato před sňatkem swým wšeho dědictwí španělského odřekla přísahau, což i Ludwík tenkráte stwrdil. Nedbaje wšak toho, wtrhnul Ludwík s mocí wálečnau do Nízozemí, a násilně jich počal dobýwati (1667). Slabé a špatně řízené wojsko španělské proti přewaze wojů franských neostálo, jež wedli nejslawnější wůdcowé wěku swého, Turenne a Condé, a přítomnost králowská wzbuzowala je k udatnosti. W krátké době wybojowal Turenne Charleroi, Tournai, Douai, Lille a mnohá jiná znamenitá města, a Condé opanowal nato ještě rychleji celé hrabstwí burgundské (Franche Comté) (1668). Tak rychlým pokrokem franské odwážliwosti překwapeni, a o swé wlastní země pečliwi, ustanowili Hollanďané jej zastawiti. Žárliwost na Angličany ustaupila většímu nebezpečenstwí, a oba státy spojily se proti Ludwíkowi k společné obraně. Také Šwedowé přistaupili k tomu trojspolku, jehož wůle byla, aby se obě mocnosti smířily, začež by Ludwík obdržel od Španěl buď hrabstwí burgundské 'neb opanowanau část Flander, nepowolnému pak měla od trojspolku wypowěděna býti wálka. I podwolil se prozatím hrdý Ludwík, a uzawřen mír w Cachách (1668), w němž ona část Flander k říši franské připadla.

Weliké ale záští chowal Ludwík k Hollanďanům, že se opowážili zastawiti wýbojné jeho kroky, a ustanowil se nad nimi pomstíti, zwláště nad Wittem, jejž powažowal za původ onoho trojspolku. Po čtyry léta připrawowal se k tomuto boji, hledaje po celé Ewropě spojence proti Hollandu. Přede wším snažil se trojspolek roztrhnauti, získaw Karla II, krále anglického penězi, a kaupiw neutralnost od Šwedů. Též získal mnohá knížata německé říše, jako kurfirsta Kolinského, Maximiliana baworského a biskupa Münsterského, učiniw s nimi tajnau smlauwu proti Hollandu, a samého císaře pohnul, aby nepřátel říše franské nepodporowal. Jen wládu španělskau, kurfirsta Brandenburského, Fridricha Wiléma, a wéwodu lothrinského nemohl získati, začež zwláště nad tímto hledaje

pomstu, země jeho obsadil a wéwodu z nich wypudil. Zatím byl wýtečný ministr wálky *Louvois* wojsko franské welice rozmnožil, a z jara roku 1672 wytáhlo toto, silné přes sto tisíc mužů, kázní a udatností wýtečné, wítězstwím uwyklé proti Hollandu. Správu wedli slawní wůdcowé Turenne, Condé, pod nimi Luxemburg, Crequi a w měřictwí polním wýtečný Vauban, král sám byl we wojště jeho, chtěje na wlastní oči spatřiti wítězoslawu swých bojowníků. Tak silné a spořádané wojsko nebylo w Ewropě předtím wídáno, i zdál se Holland býti newyhnutedlně ztracen pod mečem Ludwíkowým; nebo ani nebyl k wálce připrawen, wojsko jeho bylo propuštěno, krajiny se strany pozemní zcela otewřeny, a uwnitř byl rozbroj mezi stranau Oranskau a republikanskau, který nepřipustil potřebné jednoty. Bez odporu wtrhnul tedy Ludwík do Hollandu; loďstwo jeho spojilo se s anglickým, a spojenci německí wyprawili se s druhé strany k službám jeho. Dříwe jednoho měsíce zmocnil se Ludwík wšech krajin před Rýnem, a přešed řeku, wzal Utrecht, Geldern, část Hollandu wlastního s wíce než čtyřiceti pewnostmi. Strach a zráda otwíraly mu brány jejich; již i Naerden padl, jen Amsterdam měl býti wybojowán, a s ním celá republika.

Nyní wšak se Hollanďané zotawili, raději se chtíce wystěhowati do wýchodní Indie, nežli Francauzům se poddati. Bez prodlení otewřeli pomořské hráze, čímž celá krajina Amsterdamská potopena, a město ochráněno. Proti útoku spojeného loďstwa anglo-franského obránila je mělkost wod a šťastný mořský boj, w němž Ruyter nad loďstwem nepřátelským zwítězil. Tím nabýwali Hollanďané zmužilosti, we wojsko franské přišla po odchodu Ludwíkowu nesjednocenost, zplozená žárliwostí wůdců, a kurfirst Brandenburský přitáhl s wojskem swým na Rýn Hollandu ku pomoci. Zatím se stal uwnitř tohoto státu přewrat, jímžto strana republikanská od Oranské potlačena; hlawy její, bratří *de Witt*, u wzteklém srocení luzy roztrháni, a *Wilém III* ustanowen za náčelníka spojeného Nízozemí pode jménem místodržícího (stathouder) s právem dědičným (1672). Wilém ochránil wlast swau zmužilostí, schopností a činnosti. On spojil rozdrobenau potud sílu hollandskau w jeden zname-

nitý celek, podněcowal k obraně příkladem swým, powzbudil ducha národního proti cizincům a pohnul císaře, říši německau a Španěly ku pomoci proti přewaze franské moci. Císař Leopold I prohlásil proti Ludwíkowi válku říšskau, a weliké wojsko císařské objewilo se na Rýnu, kdež zatím Španělowé s válečnau mocí wystaupili we swých Nízozemích. Nyní se musila wojska francauzská proti císařským a španělským rozděliti a wšecka dobytá města hollandská wydati až na jedinau pewnost Grave, kterauž Hollanďané jim po krwawém obležení též odňali (1674). Tak byla republika hollandská ochráněna, a hlawní jewiště wálky postaupilo w jiné strany, na dolejší a hořejší Rýn a do Nízozemí španělských. I na moři wítězil Ruyter, poraziw spojené mnohem četnější loďstwo nepřátelské we třech welikých bojích. Angličané reptali proti králi, že je w tuto válku zapletl, parlament odepřel wýlohy, a Karel II přinucen k uzawření míru s Hollandem, w němž si obě mocnosti osady odjaté zase wrátily proti mírné peněžité náhradě od Hollandských (1674).

Ludwík zbawen spojenců swých, (neb také Kolín a Münster byli se s Hollanďany smířili), hledal získati jiných, a pohnul Šwedy, aby wpadli do zemí kurfirsta Brandenburského, jenž po krátkém příměří opět se znamenitým wojskem stál na hořejším Rýnu. Tak se rozšířila tato válka od západu také na sewer, a stala se wšeobecnau. Na západu wítězil Turenne nad Rýnem proti wojskům císařským, zhanobil wšak wítězosláwu swau wandalskau ukrutností, páchanau po opanowaných krajinách. I tato sláwa pominula, když proti němu se postawil wýtečný Montecuculi, obdržew náčelnictwí císařského wojska. Brzy na to padl Turenne, zastřelen byw při wýzwědu (1675), načež Montecuculi wojsko francauzské zahnal za Rýn, a wojsko říšské přemohlo maršála Crequi, kterýž wšak je roku potomního zase na prawý břeh Rýnský wytisknul.

W Nízozemích bojowal Wilém z Oranie proti Francauzům, jež wedl weliký Condé, Luxemburk a wéwoda Orleanský, bratr králův. Hollanďané se statně drželi, a dobyli mnoha pewností, a wšak wesměs nemohli proti silnějším Francauzům ostáti, kteří poraziwše Wiléma (1677)

u Montkasselu, opět k zemím hollandským se blížili. Hrabství burgundské byl již dříwe Ludwík sám wybojowal proti Španělům; též w Rousillonu Španělowé poraženi, a na Sicilii Francauzi se usadili, když se byl w Messině wzbauřil lid proti Španělům. Ludwík wyslal Messinským ku pomoci loďstwo pod admiralem de Guesne, který se se spojeným loďstwem hollandsko-španělským třikráte potýkal. W druhém boji padl slawný admiral Ruyter, a w třetím spojené loďstwo od Francauzů docela ztroskotáno (1676). A wšak wláda francauzská w Messině dlauho netrwala; neb Ludwík wida, že se tam udržeti nemůže, powolal již 1678 wojsko swé nazpět. Zbraně francauzské byly tedy proti wšem nepřátelům wesměs wítězné; nicméně wšak byla weliká obtíž wálky při wšech wítězstwích, a wšecky strany taužily po míru, o který již po tři léta rokováno bylo w *Nimwegenu*, kdež konečně také jest uzawřen (1678 a 79). Ludwík nejednal společně, nébrž s každau mocností obzwláště, aby mohl wíce získati. Nejprwé podepsali Hollanďané, obdržewše nazpět wše, co byli ztratili; po nich následowali Španělowé, kteří wlastně řad zaplatiti museli postaupením hrabství burgundského, konečně císař a říše německá, od kteréž Ludwík místo Filippsburka obdržel Freiburk. I wéwodství lothrinské podržel Ludwík pro sebe, kteréž wéwoda Karel raději ztratil, nežby se byl podrobil záwěrkám, které Ludwík na wrácení jeho byl uložil.

3. Wálky na seweru. Mír w Oliwě a St. Germain.

Na západu bauře wálečná utichla, na seweru wšak ještě oheň její plápolal; pročež nyní sem musíme obratiti své zraky, pozorujíce w krátkosti, co se zde zatím znamenitého stalo. Na seweru dosáhlo ještě wětší moci králowství šwedské, když po královně Kristině wládu nastaupil *Gustav Karel X* (1654). Jan Kazimír, král polský, Jana III krále šwedského wnuk, nechtěl Karla, jenž z cizího rodu Zweibrücken pocházel, uznati; pročež wytasil bojowný Karel proti němu meč, wtrhnul do Polsky, a wypudil Kazimíra prwním tažením; neb jej šlechta polská, jemu odporná, opustila. S králem šwedským spojen byl také Fridrich Wilém kurfirst Brandenburský, jejž nazýwají Welikým, protože chytře po-

užíti uměl každé příležitosti, kde mohl rozmnožiti země swé a domácí moc swau upewniti. Karel Gustav wyhlásil ku prospěchu Wilémowu neodwislost pruského wéwodstwí, a když se král polský nawrátil, dobyli Karel a Wilém we třídenním boji wítězstwí u Waršawy. Polska zdála se býti ztracena; tu wšak wystaupil proti Swedům Fridrich III, král danský, syn Kristiana IV, kterýž spojiw se s Poláky a Hollanďany přepadl Bremen. Tím se zbroj Karlowa obrátila; bez prodlení chwátal proti Danům, opanowal Holštein, Šleswik a Jütland, a přešed přes zamrzlé Belty, wzal ostrowy Fünen a Seeland. Sklíčení Danowé uzawřeli mír, postaupiwše mnohé krajiny Swedům, kteří pak dobywše Kronburku, útok wedli na sám Kopenhag. Tu wšak odpadl kurfirst Brandenburský od Swedů, a přestaupil k jejich nepřátelům, začež lenního swazku od Polska zproštěn, wéwodstwí pruské wyhlášeno za neodwislé, a některá města od koruny polské k němu připojena. Též i císař Leopold proti Swedům zbrojil; spojené wojsko prusko-císařské wtrhlo do Pomoří, a Swedowé měli nyní wlastní swé země co báníti. Tu se wrhnul Karel Gustav mstyžádostiw na Norwegy, wšak zemřel náhle, zůstawiw po sobě pětiletého syna Karla XI. Nato uzawřen pokoj s Dany w Kopenhagenu, a s Polskau w Oliwě (1660), kdežto se král polský odřekl wšeho nároku na šwedskau korunu, a skoro celé Liwonsko a Estonsko ponechal Swedům. Tento Karel XI to byl, jehož si Ludwík XIV získal za spojence, aby válečně wystaupil proti Fridrichu Wilému. Učinil tedy wpád do Brandenburska, načež Fridrich, odtrhnuw od Rýna k ochraně swých zemí, Swedy porazil u Fehrbellina (1675), a z Pruska je wypudil. Nadto uzawřel proti Swedům spolek s wéwodau Brunšwickým, biskupem Münsterským a Kristianem V, králem danským. Tito bojowali nešťastně, a zwlášť Danowé proti nim wítězně pokračowali. Tehdáž ztratili poslední, co w říši německé drželi, totiž Štětín a Stralsund. Tu wšak přitáhl Ludwík XIV spojencům swým ku pomoci, obdržew k tomu wolnost w míru Nimwegenském. Francauzi wtrhli nejprwé do zemí westfalských, patřících Fridrichowi Brandenburskému, potom též do Oldenburka proti Danům, čímž obě mocnosti přinuceny jsau k míru. Uzawřen tento s Brandenburkem

w St. Germain, kdež Fridrich obdržel část švedského Pomoří, a s Dany we Fontainebleau, kteří vše, co Švedům odňali, zase musili vrátiti; tím byla Švedům přednost na seweru zachována (1679).

4. Výklady francauzské na články míru.

Plamen války byl na čas zase udušen; mír panowal na západu i na seweru; Ludwík XIV ale nepřestáwal i w míru rozmnožowati laupeže. Proti wšemu práwu, ano na posměch sprawedlnosti počal se potahowati na krajiny a města, kde se mu která nejlépe hodila, nedbaje mdlých protestací sausedů, kterým síla válečná nemohla dáti důrazu. Ještě téhož léta skončené války podrobil si města říšská a rytířstwo w Elsasích a zřídil tak nazwané *komory reunií* w Metzu, Breisachu, Besançonu a Tournaji, t. j. kommissí, které měly wyšetřowati, co wšecko ondy patříwalo ku krajinám a městům w míru westfalském a Nimwegenském Francauzům postaupeným; to aby nyní zase s nimi bylo spojeno a koruně francauzské wydáno. Co tyto kommissí dle králowy libosti wyřkly, to hned nestydatě pobráno, a sice mnohá města německá, část Lucemburku, Brabantu, Flander, slowem wšickni sausedé, i sami spojenci Šwedowé tímto spůsobem wíce méně olaupeni. Ano aby míru nestydatosti a bezprawí doplnil, přepadl Ludwík náhle Strasburk beze wší příčiny i záminky, a obsadil toto slawné a bohaté město říšské pro sebe. A co činili Němci, když tak hanebně s nimi Francauzi nakládali? Zpíwali snad: „Sie sollen ihn nicht haben!?“ O nikoli, nébrž wážně se radili w Řezně na nekonečném říšském sněmu, kterakby to wšecko, jelikož se nejinak než bezprawím proti swaté Římsko-německé říši býti widí, w protokoly slawného sněmu wepsáno, wtaženo a wyznamenáno býti, a dle kterého pořádku by staré a nowé rody knížecí jména swá toho na swědomí podpisowati měli. Wěru těžko tajiti trpkost nad bídným stawem a opowržeností tehdejší doby německé říše, která tak hluboko poklesla, že již neměla ani citu své hanby. Příčina toho byl duch sobětnosti, jenž panowal mezi knížaty, z nichž každý hleděl jen na sebe, na rozmnožení domu swého jakýmkoli prostředkem, a žádný nedbal na obecné blaho společné

wlasti. Neboť když se knížata říšská po míru westfalském stala w zemích swých neodwislými od císaře mocnáři, tu byla wlastně již říše německá zrušena, rozpadši se w tolikero států, kolik bylo knížat, knížátek a swobodných měst, z nichž každý jda za swými prospěchy, hledal toliko wlastního jednotliwého zisku. Co jeden žádal, protiwilo se jinému; oč se dwa usnesli, proti tomu zase tři jiní powstali, snadno i bez ostýchání třeba s nepřítelem zahraničným se spojujíce, když kynula jaká wýhoda. Jak mdlá tedy byla tak rozdrobená říše, jak snadno bylo pletichám francauzským každé usjednocení její zrušiti, z tohoto samo wyswitá. Drobty bywalého celku spojowala ještě jen holá forma zewnitřní, koruna císařská a stín bywalých říšských sněmů, nepřetrženě trwající od těchto časů až do skonání říše. Neboť sněm léta 1663 w Řezně započatý více se neskončil, nemoha dokonati s pilným rozmyslem a maudrau odwahau záležitosti wždy se množící, a potud snad by ještě w Řezně seděl, kdyby byl císař František roku 1806 korunu císařstwí německého nesložil. Byla to toliko podoba bywalých národních sněmů; neboť od oné doby nesešli se nikdy wíce na něm císař a stawowé osobně, nébrž císař ustanowil toliko swé kommissary, a stawowé swé plnomocníky, kteří oznamowali wůli jejich.

Že tedy tak spořádaná říše, jako té doby německá, nic znamenitého proti Ludwíkowi nemohla podniknauti, owšem není diwné; že wšak se dokonce ani nehnula, jest právě patrný důkaz její slabosti. Shromážděn sice kongress, držána rada, při tom ale také zůstalo. Toliko Wilém z Oranie osmělil se proti násili Ludwíkowu wystaupiti, i uzawřen spolek se Swedy, k němuž pak přistaupili také Španělowé a císař Leopold. Ludwík planých těchto pohrůžek málo dbal, wěda dobře, že se jim nedostáwá důrazu. Neboť již byl proti císaři we wálce s Uhry postawenému popudil Turky, kteří wpády činíce do rakauských zemí, dobywali samé Widně. Též ostatní spojenci neměli ani síly dost ani dobré wůle. Pročež popuzen Ludwík jen k nowému násili, wtrhnul proti Španělům do Catalonie, wzal pewnost Lucemburk, též Trier a mnohá města flanderská. Tu učinil s ním Wilém příměří na dwacet let (1684), k němuž

přistaupili i Španěly a císař, w němž Ludwík, wšecko sobě přiwlastněné také podržel.

5. Zrušení ediktu Nantského.

Ludwík nacházel se nyní na wrcholi swé moci; wšecko se mu wedlo dle žádosti, nikdo se neodwážil jemu odpírati, pročež směle pokračowal w swém úsilí. Tak jako swětských, nešetřil též práw církewních, samowolně podáwaje biskupstwí po celé říši, komu se mu zalíbilo, a proti papeži samému pánowitě si počínaje, tak nazwanými *swobodami církwe gallikanské* práwomocnost jeho we Francii obmezil. I pomoří sewero-africká pocítila jeho pomstu, za laupeže nad loděmi francauzskými spáchané. Nowě wynalezenými bombardami dal pobořiti Algir a Tripolis, čemuž Tunis ušel rychlým pokořením; též skwostná Genua, že Španělům stawěla lodě, trpěla hroznau střelbu, až pro uwarowání zkázy doge ku králi se wyprawil, žádaje odpuštění. Ale u prostřed zewnitřní sláwy počínala w říši franské nákaza wnitřní. Maudrého, šetrného a průmyslného Colberta wíce nebylo; we financích nastáwal nepořádek, a slabnaucí wilný král dostal se w ruce neprozřetelných rádců. Na radu těchto zrušil také edikt Nantský, jímžto pojištěna byla Hugenottům swoboda w náboženstwí, rozkázaw, aby se wšichni obrátili ku katolickému náboženstwí (1685). Wšecky chrámy jejich byly strhány, wšecky schůzky přísně zakázány. Ani wystěhowati se nebylo jim powoleno, nébrž každý největším trestem pokárán, kdoby, nejsa katolík ze země se opowážil wyjíti nebo jmění swé odstraniti. Předce wšak uprchlo skrytými cestami na půl millionu Calwinistů, čímž ztratila Francie tolikéž pracowitých a umělých rukau. Pozůstalí zde, zpěčujíce se přistaupiti ku katolictwí, k němu nuceni se wší ohawnau ukrutností, která hyzdila wěky předešlé. Tu plápolaly zase hranice, plnila se wězení i mučírny, zaufanliwau zůřiwostí wedeny boje, a předce nebyli Hugenotti wypleněni, unawiwše ukrutnost pronásledowníků swých trpěliwostí a stálostí.

Mezitím nepřestáwal Ludwík hráti si na pána w Ewropě, bez ohledu wšemi práwy pohrdaje. Karlowi XI, králi swedskému zdráhal se wydati Zweibrücken, Wilémowi Oranskému

knížetstwí Orange; wolence falckého Karla chtěl zbawiti dědičných zemí ku prospěchu wéwodkyně z Orleanu, rozené kněžny falcké, a na arcibiskupstwí i kurfirstwí Kolinské usilowal dosaditi nakloněného Francauzům kardinala Egona z Fürstenberka. K čemuž když císař neswolil, nébrž důstojenstwí toto přiřknul Josefu Klimentowi, baworskému princowi, tu wtrhnul Ludwík do říše, wybojowal Filippsburk a jiná města Porýnská, a strhla se nowá weliká válka, w níž Ludwík hrozil opanowati Ewropu. Neboť byl císař opět zabawen válkau tureckau, Španělowé byli umdleni, král anglický držel s Ludwíkem, wítězstwí zdálo se nepochybné, w tom se nenadále weliká proměna přihodila w Anglii.

6. Přewrat w Angličanech.

Angličané byli nespokojeni s wládau Karla II, mimo příčiny swrchu dotčené také proto, že se přízniw býti zdál katolíkům, ješto bratr jeho wéwoda z Yorku, zasnauben jsa s kněžnau Modenskau, ku katolíkům se hlásil. Pročež wydal parlament zákon nazwaný *test*, dle něhož každý státní úředník při nastaupení swé powinnosti složiti musil přísahu, že wíru katolickau o swátosti oltářní poważuje za modlářstwí. Chtěje Karel toto podezření od sebe odwrátiti, dal katolíky anglické i presbyteriany šotské často ukrutným spůsobem pronásledowati, což proti němu splodilo nowau nenáwist. Jelikož Karel neměl pořádných dětí, čekal koruny anglické týž wéwoda z Yorku, jehož wšak parlament práwa k nastaupení chtěl zbawiti, a wyhlásiti za nástupce wéwodu z Monmouthu, jednoho z přirozených synů Karlowých. Král, nemoha shromážděných nakloniti k wůli swé, rozpustil parlament; druhý wšak parlament rokowal o náwrhu zákonu (Bill), jímž měl York nastaupení zbawen býti, ustanowiw pro bezpečnost osobní zákonem (Habeas-corpus), že žádný Angličan bez práwní příčiny nesmí býti zatknut. Wždy zřejměji dělil se nyní parlament na dwě strany, nazwané *Tory* a *Whig*, z nichž onino zastáwali mocnost králowskau, tito swobody národní. Když tito přewažowali, rozpustil král parlament, spoléhaje na podporu Ludwíka franského, od něhož přijímal roční plat, aby mohl záměrům francauzským slaužiti. W neustálých pletichách a piklích wedena wláda s rostaucí

s obau stran hořkostí; wůdcowé strany Whigické spolčili se proti králi, což se wšak prozradilo, a náčelníci jejich Russel a Sidney trestáni na hrdle. Tím byl odpor udušen, a mocnost královská zdála se býti upewněna, tak že wéwoda z Yorku po smrti Karla II (1685) beze wší odmluwy na trůn anglický dosedl jakožto *Jakub II.* Powstali sice proti němu wéwoda z Monmouthu a Argyle, snažíce se onen w Anglii, tento w Šotsku nespokojené pobauřiti; nezdařilo se to wšak, oba potrestáni za wzpauru swau na hrdle. Zwítěziw takto nad odporníky swými, snažil se Jakub upewniti také a zachowati mocnost královskau zwláště dwěma prostředky, totiž rozmnožením wojska a rozšířením katolického náboženstwí, k němuž se nyní weřejně wyznal. Parlament ale nechtěl wýloh pro wětší wojsko powoliti, a když w něm král proti „testu“ dosazowal katolické důstojníky, wzbudil odpor anglického duchowenstwa. Nespokojenost strany králi a katolíkům odporné wždy wíce se w lidu rozmáhala, zwláště když král rozkázal, aby se we wšech chrámích ohlásila swoboda w náboženstwí. Sedm anglikanských biskupů zadalo proti tomu žádost na krále, který je wšak kázal jíti, wsaditi do wězení a postawiti před saud. Wýrok saudu wyhlásil je za newinné, z čehož powstala weliká radost w lidu i u wojště, dodáwajíc nepřátelům královým wíce srdce a odwahy. Podtají powolali tito Wiléma z Oranie, wládaře hollandského, jehož manželka, dcera Jakubowa, byla domnělá trůnu anglického dědička, aby přišel, a trůnu tohoto se zmocnil. I wydal se Wilém na to, přistal s malým wojskem na anglickém pomoří (1688); lid, šlechta, wojsko přidáwalo se k němu; i zeť Jakubůw, princ Jiří danský, s Annau, nejmilejší dcerau královau, od něho odpadli, a s sklíčeným srdcem, hroze se nešťastného osudu otce swého, utekl Jakub do Francauz. Tu se shromáždil parlament, prohlásil, že jest trůn anglický uprázdněn, proto že prý Jakub práwa národu utlačowal, a uprchnutím swým sám korunu složil; načež Wilém s manželkau swau na trůn anglický powýšen. Tak se dostal rod Oranský na anglický trůn (1689), při čemž obmezena královská mocnost zákonem bezpečnosti (bill of rights), dle něhož král zawázán, že bez powolení parlamentu zákonů ani dáwati, ani

rušiti, žádného wojska držeti, ani daní wybírati nesmí. Parlamenty že mají často býti drženy a úplná swoboda řeči jim ponechána.

7. Třetí welký boj Ludwíka XIV. Mír w Ryswiku.

Co se tyto změny w Anglii dály, jednalo se we Wídni o zdar welikého spolku čili alliance proti Ludwíkowi XIV; císař Leopold, s ním Bawory, Sasy, též říše německá, podobně Španěly a Savoysko spojili se w jednotu, ku kteréž Wilém již prwé přistaupil co wládce hollandský, nyní pak také co král anglický, protože Ludwík XIV Jakuba II podporowal. I Dansko wyslalo Wilémowi proti Francauzům pomoc, Ludwík pak tenkráte bojowal samoten. Wálka tato trwala dewět let (1688 — 1697): bojowáno w Němcích, w Nízozemí, we Wlaších, Španělích, w Irsku, na dalekých mořích a w nejwzdálenějších dílech swěta. *W říši německé* byl již wypuknul záhubný požár. Ludwík wyprawil sem Dauphina samého, syna swého, se sto tisíci muži, aby poplenil země falcké a pauští říši franskau ohradil. Mnohá kwětaucí a staroslawná města, Haidelberk, Mannheim, Frankenthal, Speyer, Worms od Francauzů dílem spálena, dílem zbořena spůsobem wandalským; nešetřeno ni swatyně ni lidstwa; i ostatky císařůw we hrobce Spýrské rozmetány. A to wšecko snášeli Němci bez obrany. Teprw když se to stalo, ukázalo se wojsko německé na Rýnu, ale bez národního ducha, tedy bez prospěchu. — *W Nízozemí* bojowal wéwoda z Luxemburka, proti němuž Wilém sám se postawil. Z počátku držela se wojska w rownowáze, brzy wšak dokázal Luxemburk swau přednost we válečném umění. Wybojowalť pewnost Namur, porazil Wiléma u Steinkirchenu, pak u Neerwindenu (1693); wšudy měli Francauzowé přewahu, až wýtečný wéwoda zemřel (1695). Tu wítězil Wilém opět, zmocnil se Namuru, a obdržel přednost w poli.

Také do *Irska* nešena wálka. Zde se drželi katolici ještě Jakuba II, jehož práwo zastáwal wůdce jejich *Tyrconell*. Sem dal Ludwík přiwezti Jakuba s mocným loďstwem a s pomocí válečnau, kterauž katolici posilněni brzy téměř celau zemi Jakubowi opanowali. Panstwí jejich bylo

wšak krátké; neboť již potomního roku (1690) porazil Wilém wojsko irské na řece Boyne, načež Jakub opět prchnul do Francauz, a pomocné wojsko franské se wzdalo. I do Anglie samé strojil Ludwík válečný wpád ku prospěchu Jakuba. Neboť byl wýtečný Tourville, admiral franský, dosáhl welikého wítězstwí na moři proti anglicko-hollandskému loďstwu (1690). Tu powstalo domnění, že loďstwo anglické, řízeno přátely Jakubowými, francauzskému proň válčícímu nebude přísně odpírati, a Ludwík rozkázal swému admiralu, aby s 50 loděmi swými útok učinil na 80 anglických. Strhla se bitwa, jížto se Jakub sám díwal s předhoří; loďstwo franské wšak úplně od anglického poraženo, jež řídil admiral Russel. Přewaha Francauzů na moři byla na wždy ztracena, a poslední naděje Jakubowa zničena (1692).

Na pewné zemi bojowali Francauzowé wítězně. Victor Amadaeus II, wéwoda savojský přistaupil též ke spolku mocnářůw proti Ludwíkowi, nemoha déle snésti jeho nátisků. Neboť nakládal s ním hrdý král jako se swým wasallem, pánowitě jemu poraučeje, aby wypudil z Piemontu nekatolíky, aby žádného spolku neměl s císařem, aby ke wšemu očekáwal franského swolení. K tomu tísnila wéwodu zwláště pewnost Casale, již byl Ludwík kaupil od Mantuy; též Pignerol, že se nalezal w rukau franských. Prwé wšak, než byl připrawen k boji, přepadl jej Catinat, francauzský maršal, w čele wojska žádaje we jménu krále swého, aby mu bez prodlení postaupil Turin. Wéwoda se zdráhal, wyjednáwal, chtěje získati času, až mu slíbeno 16,000 císařských ku pomoci. Tu se proti Francauzi postawil, wele, aby se hned z Piemontu wyklidil. Přišlo k boji u kláštera *Staffardy* (1690), w němž Victor docela poražen, a celé Savojsko od Francauzů opanowáno. Bojowal sice Victor ještě tři léta, a wšak ničehož znamenitého nemoha podniknauti, a při autoku na tábor francauzský u Marseille byl opět poražen. Tu hledal pokoje, a bez podílu spojenců sám pro sebe s Ludwíkem jej uzawřel (1696). Ludwík mu byl welmi powolný, aby sjednotil sílu swau proti nepřátelům mocnějším. Wšecky země Victorowi wráceny, i Pignerol, ač zbořen, a na potwrzení míru zasnaubil Victor dceru swau wéwodowi z Burgundu, nejstaršímu wnuku Ludwíkowu.

I we Španělích Francauzowé wítězili, porazili wojsko španělské w Catalonii, zmocnili se mnoha měst, naposledy i Barcelony (1697). Bojováno i w Africe, Americe a wýchodní Indii po ewropejských osadách, čímž trpěl obchod, slábly finance, a umdléwající síla wšechněch žádala míru. Král šwedský měl mocnáře válčící smířiti; k rokowání wywolen zámek u wsi *Rysswiku* blíž Haagu, kdežto konečně mezi Ludwíkem XIV a mocnostmi spojenými uzawřen pokoj (1697). Mimo nadání ukázal se Ludwík powolným ke swým nepřátelům. Wilém III uznán jest za anglického krále, a krajina Oranie jemu wrácena. Španělům wráceny též wšecky wzaté krajiny kromě některých nepatrných míst na hranicích nízozemských. Též říše německá obdržela země odtržené nazpět, jakož Breisach, Freyburk, Kehl, Filippsburk; ale Strassburk se wším k němu patřícím na lewém břehu Rýnu Ludwík podržel. I wéwodstwí lothrinské nawráceno pánu swému Leopoldu Josefowi. Pondichery we wýchodní Indii wybojowané od Hollandu zase Francauzům nazpět se dostalo.

8. Wálky turecké za císaře Leopolda.

Wěrní spojenci Francauzů w jejich wálkách se západní Ewropau byli Turci, bawíce císaře Leopolda téměř neustále, aby nemohl plnau sílu swau obrátiti na Franky. Podnět dáwalo wálkám tureckým jako prwé obyčejně knížetstwí sedmihradské, nad nímžto si wysoká porta přiwlastňowala swrchowanost, ježto právem příslušela králi uherskému, císaři Leopoldu. Zde nastaupil ku konci 30leté wálky wládu Jiří Rákocy, jenž s Rakausy držel proti Turkům a zmocnil se Moldawy (1653). Když wšak w naději té, žeby se trůnu polského mohl zmocniti, se 40,000 muži ku pomoci táhl Karlowi X, králi šwedskému, pobito wojsko jeho tak, že se sám sotwa nawrátil domů. Tu jej swrhla porta s knížetstwí, a ustanowila jiného knížete. Že se wšak Rákocy protiwil, wpadl weliký wezir turecký, Muhammed Kiuprili z rodu jistého francauzského renegata, s welikým wojskem do Sedmihradska, a plenil tuto zemi i Uhry, při čemž na sto tisíc lidí dílem zahynulo, dílem přišlo w zajetí, Sedmihradčané hledíce hrozného wítěze smířiti, wyslali k němu knížete swého Barčaje, který wezirowi se zalíbiw, od něho

učiněn sedmihradským knížetem. Nyní se obrátil Rákocy o pomoc k císaři Leopoldu a ku knížeti walašskému. Leopold se však nechtěl dáti s Turky do války, raději snášeje bezprawí, kteréž páchali w Uhřích jeho; Rakocy, toliko od Walachů podporován, postawil se proti Turkům, od nich však jest poražen a w bitwě smrtedlně raněn. Sedmihradští, nespokojeni jsauce s nowým knížetem, jenž wládu převzal s podlými tureckými záwěrkami, zwolili za knížete svého na radu rakauské wlády Jana Kemene, a předešlého zabili. Porta však, Kemene neuznáwajíc, ustanowila za knížete Michala Abafiho, a zdwihla proti císaři válku. Leopold nebyl k ní připrawen, a nemaje pomoci ani w Uhřích ani ze Říše, nemohl zemí swých proti náwalu wojska tureckého ochrániti, které Uhry a Morawu přehrozně poplenilo. Až do Němec zasahowal již postrach turecký; sněm říšský swolil konečně ku pomoci; sám Ludwík, co nejkřesťanštější král, wyslal 5000 mužů proti Turkům, tak že wůdce císařský Montecuculi se znamenitau mocí proti nim mohl wystaupiti. Tedy tisknul Turky wítězně nazpět, a porazil je u welikém boji blíž kláštera sw. Gottharda nad Rabem (1664), tak že zpurný wezir Achmed rokowati počal o pokoj. Uzawřeno konečně příměří na dwacet let, jímž Abafi uznán od Leopolda co sedmihradský kníže, a pewnosti Nowézámky a Waradin Turkům zůstaly.

S mírem tímto byli však nespokojeni Uhří, ne tak pro ztrátu těch pewností jako proto, že zůstaly w Uhřích posádky německého wojska, i učinili weliké spiknutí proti císaři (1671). To se sice prozradilo, a náčelníci, Petr Zrinský, banus chorwatský, Frangepan a šwagr jeho Nadasdy, nejwyšší sudí w Uhřích, a místodržící štyrský hrabě Tettenbach odpraweni rukau katowau, a přísná ruka trestu na celau zemi doléhala. Tím však wzbuzena ještě wětší nenáwist, která brzy wzrostla u weřejný odboj, jejž wedl hrabě Emmerich Tökely. Pletichy francauzské jej podněcowaly a podporowaly, a aby ho Leopold nemohl tak snadno utlačiti, ponukly také Turky k jeho ochraně. Porta welela, aby císař wytáhl cizí wojsko z Uher, a wydal zemi uherskau Tökelymu. Dwakrát stotisíc Turků wytáhlo do boje proti císaři. S ním se spojil také Tökely s pluky uherskými; wojsko císařské rychle wypuzeno z Uher,

bauře válečná přiwalila se do Rakaus, a weliký wezir Kara Mustafa *oblehl Wídeň* (14 Čerwence 1683), co zatím spojení s Turky Tataři přehrozně plenili Rakausy a Štyrsko, Uhři Morawu. Dwůr císařský se byl wzdálil do Lince, a Ernest Rüdiger hrabě ze Stahremberka s dwanácti tisíci muži přewzal obranu města. Což studentstwo a měšťanstwo ozbrojilo se; každý dle možnosti přispíwal k ochraně Wídně, pokudby obleženým nepřišla pomoc z Ewropy křesťanské. Po několika nedělích tato přispěla. Wojsko německé a polské silné šest a padesát tisíc mužů, wedeno od Jana Soběského, krále polského, přitáhlo k Wídni, porazilo Turky, a přinutilo je s welikau ztrátau k odtažení. Celý tábor turecký se špíží, střeliwem a se wšemi poklady stal se kořistí wítězů (12 Září 1683).

Tak byla Wídeň oswobozena podruhé, tenkráte nejwíce udatností polskau. Turci prchli do Uher; sem za nimi wítězowé, a u Ostřehoma poznowu je porazili. I w potomních létech wítězil Leopold proti Turkům; Ostřehom, Nowézámky a Budín, jejž Turci po 140 let drželi, nyní wybojowán; skoro celé Uhry i Slawonsko opanowáno, we mnohých bitwách Turci pobiti, zwláště u Moháče (1687), kdež pomštěna porážka ondy Ludwíka krále uherského a českého. I Sedmihradsko císaři se podrobilo, a králowství uherské pokořilo se pánu swému. Na sněmu w Prešpurku (1687) odřekli se Uhři domnělého práwa swého k wolení krále, uznawše dědičné práwo domu rakauského k uherské koruně, a zawrhli onen článek swé austawy, dle něhož jim powoleno bylo se ozbrojiti proti králi swému.

Téhož času také Benátčané proti Turkům wítězili, jsauce we spolku s císařem. Od Mainotů podporowán zmocnil se udatný wůdce jejich, Morosini, zponenáhla celého poloostrowa Morey. I Atheny a Korinth wzaty, a opanowána weliká část Dalmatska. I Rusowé přistaupili ke spolku proti Turkům, a jakkoli se Galičínu nezdařil wpád do poloostrowa Krimského, předce byli Turci přinuceni také w tuto stranu rozděliti wojsko swé.

Rozhorlen takými ztrátami we wojně bouřil se w Carhradu lid, swrhnul sultana Mohameda IV, a powýšil Solimana III z wězení, w němž byl 40 let strawil. Nejsa wšak

ke wládě schopen, byl tento hříčkau janičárů, a prchnul při třetím jich wzbauření do Adrianopole. Při tom trwalo neštěstí válečné proti císařským wždy. Z počátku roku 1688 wybojowali tito pewnost Mukačow, jižto dlauho hrdinsky bránila Helena Zrinská, manželka Tökelyho; na to též Bělehrad Králowský, Lipa a jiná města přinucena ke wzdání, Bělehrad Srbský strašliwau sečí wzat w útoku; i Smederewo wybojowána a celé Srbsko opanowáno od císařských. W Bosně wítězil wojwoda císařský, wýtečný princ Badenský, a hospodár walašský dobrowolně se mu poddal. Ještě nešťastnější bylo Turkům tažení roku 1689. Tu padl pewný Sigeth, tu porážel princ Badenský Turky na Morawě u Niše, a ku konci tohoto tažení nepozůstáwalo Portě na lewém břehu Dunaje nic než Temešwár a Weliký Wárad. Tökely sotwa s několika sty muži ještě se udržel.

Nesměl wšak Ludwík XIV spojence swé proti císaři nechat padnauti. Pročež na radu francauzskau učiněn welikým wezirem Kiuprili Mustafa, a poloměsíc turecký zaswítil se nowým leskem na krwawém jewišti wálky. Jen kdo zemříti wolen pro wíru prorokowu, ať se chopí zbraně, hlásal wezir. Nowý tu plápol fanatismu, a w nenadále shromážděno mocné wojsko. Nejprwé padla w ruce Turkům Bosna, Srbsko, pak Sedmihradsko, a Tökely zde učiněn knížetem. Ze Srbska walili se Turci wítězně do Uher (1690), dobyli Niše, Widína, Bělehradu, Smederewa a jiných pewností, wždy dále postupujíce ku předu, když císař Leopold, jsa u wálce s Francauzi, jen malau sílu proti nim mohl postawiti. I proti Benátčanům štěstí válečné přičinliwostí wezira se obrátilo, kterýž obnowiw loďstwo jako wojsko, mnohá místa opanowaná Benátčanům zase odňal. Wítězosláwa turecká byla wšak jen krátká; princ Badenský wylákal Turky z pewného táboru u Bělehradu, a přmutil je k welikému boji blíž Salankemena, w němž wezir Mustafa padl (1691). S ním celé wojsko turecké pozbylo duše, a dalo se bez obrany na útěk, zanechawši 25,000 mrtwol na bojišti. Od té doby wedena wálka z obau stran mdle a bez znamenitých událostí, až po uzawřeném míru Ryswickém císař celau sílu swau mohl proti Turkům obrátiti. Wůdcem wojska císařského w Uhřích byl nyní slawný princ Eugen savojský,

a očekáwal wojsko turecké w pewném táboru u Waradína, které tenkráte sultan Mustafa II sám wedl do boje. Nemoha táboru císařského dobyti, táhl sultan k Sedmihradům; Eugen za ním, a blíže Senty na Tise strhla se bitwa, we kteréž Turci poraženi na hlawu, ztratili asi 30,000 mužů s celým táborem (1697). To konečně sultanu odňalo k další válce chuti, tím wíce, ješto s druhé strany cár Petr poráženje Turky i Tatary mocně na říši tureckau dorážel, a zmocnil se Azowa, s třetí pak Benátčané wítězili. Uzawřen tedy mír w *Karlowci* (1699), kdež Rakausy obdržely celé Uhry krom Banatu; též Sedmihradsko a Slawonsko, Benátčanům Morea a části w Dalmatech opanowané zůstaly, Polště odňaté části Podolí wráceny, a cáru Petrowi ponechán Azow.

9. Wálka o poslaupnost španělskau.

a) Za Leopolda I.

We španělské říši, zemdlené ustawičnými válkami, při tom wšak rozsáhlé a přírodau bohatě nadané, panowal po Filippowi IV syn jeho Karel II, mocnář na těle i na duchu slabý, nejprwé pod správau swé matky, potom ministrů. Poněwadž neměl žádných dětí, hlásili se již za jeho žiwota rozličtí dědicowé o španělskau korunu. Prwní práwo k ní měl císař Leopold, jakožto hlawa rodu Habsburského, jehož matka nadto byla druhá dcera Filippa III, a manželka mladší sestra Filippa IV. Proti němu wšak se postawil Ludwík XIV, ze wší moci o to usiluje, aby získal španělský trůn swému domu. Pocházelť sice i Ludwík se strany matčiny z rodu španělských králůw, a manželka jeho byla starší dcera Filippa IV; ta wšak byla se, jak swrchu již oznámeno, i s Ludwíkem hned před sňatkem wšeho nároku odřekla, pročež také Ludwík žádného práwa ku koruně španělské neměl. Než co smlauwy, záwazky a přísahy Ludwíkowy platily, již prwé dosti ukázal; tedy jednal i nyní, jakoby žádných nebylo, stíhaje domnělé swé práwo. Obě strany hleděly si nakloniti jak dwůr španělský, tak také mocnosti, zwláště mořské, jejichž slowo w tom nejwětší mohlo míti wáhu. Tyto wšak, jak při domu rakauském, tak i při franském nerády korunu španělskau widěly, obáwajíce se tak sesíle-

ných říší přewahy; pročež prohlásil císař Leopold, že španělského dědictwí nežádá pro čekance koruny, Josefa, nébrž pro druhého syna swého Karla. Taktéž Ludwík za dědice králowstwí španělského newystawil Dauphina, nébrž druhého syna jeho Filippa, wéwodu z Anjou. Ale i s tímto druhorozenstwím nebyly mocnosti spokojeny, pročež Ludwík ponawrhnul, aby se říše španělská dědicům rozdělila. Král španělský, na to se rozhněwaw, že ještě za dnů jeho cizinci pytwají říši španělskau co mrtwol, učinil poslední wůli, w nížto zcela jiného, totiž šestiletého syna wolence baworského, jehož matka byla wnučka Filippa IV, ustanowil dědicem celé španělské říše. Ten wšak brzy na to zemřel, načež se král naklonil ku Karlowi arciknížeti rakauskému, chtěje tomu, aby jej císař hned wyprawil do Španěl. Když tento wáhal, pohnuly krále španělského pletichy francauzské s pomocí papeže, že nowau poslední wůlí ustanowil Filippa z Anjou za jediného dědice weškerých zemí ku koruně španělské slušících, načež we krátkém čase zemřel (1700).

Bez prodlení odebral se Filipp do Španěl, kdež slawně co král uwítán, a ode wšech mocností, kromě císaře, uznán jest. Nerády sice mocnosti tak weliký wzrůst domu Bourbonského widěly; w tu dobu wšak byl nesnadný odpor; neboť Wilém III neměl naděje, aby mu parlament k wálce cizí přispíwal; Holland sám tísněn byl mocí franskau, a Victor Amadaeus, který se prwé též hlásil co příbuzný se strany matčiny, upokojen tím, že se nowý král španělský stal zetěm jeho. Císař Leopold umínil práwa swého hájiti mečem, a wyslal předewším wojsko do Italie pod slawným wojwodau Eugeniem savojským, aby obsadil wéwodstwí Milanské, co uprázdněné léno říšské. Potom wšemožně se wynasnažil Wilém III, aby přewahu francauzskau ztenčil, žádaje řadu pewností w Nízozemí k ochraně Hollandu a náhradu pro dům rakauský. Týmž časem zemřel Jakub II, a Ludwík syna jeho, Jakuba III, neprozřetelně uznal za anglického krále, což Angličany proti němu popudilo, tak že mohl Wilém wálečně proti Francauzům wystaupiti. Uzawřen tedy proti Ludwíkowi spolek mezi císařem, Angličany a Hollandem (1701), k němuž brzy získán přípowědí Milanska také Victor Amadaeus, wojwoda savojský, též říše ně-

měcká; a Fridrich I, nowonazwaný král pruský, slaužil císaři z wděčnosti za uznání královské hodnosti. Proti tomu stály při straně franské Španěly, a w říši německé drželi s Francauzi Bawoři a kurfirst Kolinský. S obau stran byli slawní wůdcowé; s císařsko-anglické Eugen a Marlborough, se strany franské Catinat, Villars a Vendome. Wálka započala w Italii. S wojskem w boji wycwičeným, silným 32000 mužů, wtrhnul Eugen do Milanska, a zwítězil nad wojsky francauzskými (1701) u města Carpi, pak u Chiari. Musili sice císařští zase ustaupiti, když se Eugen z Italie wzdálil, takže Vendome s wojskem francauzským wtrhnul až do jižního Tyrolu (1703), kdežto se s ním kurfirst baworský hodlal spojiti; ale Tyrolané se proti Baworům do země jejich wpadším pozdwihli, a pobili je tak, že se s welikau ztrátau musili nazpět wrátiti. Tauž dobau přistaupil k welikému spolku proti Francauzům Victor Emmanuel, pročež i Vendome nazpět se musil obrátiti. Celé Savojsko bylo nyní od Francauzů opanowáno, i poslední záštita, Turin obležen (1705).

Zatím také w Němcích bojowáno s štěstím nestálým. Z počátku wybojowal za Římského krále wywolený arcikníže Josef wedením markrabí Badenského pewnost Landau (1702), brzy wšak se štěstí obrátilo; spojené wojsko fransko-baworské w několika bojích zwítězilo, a zmocnilo se Landawy zase. Šťastnější bylo wojsko anglo-hollandské, když učinil Marlborough, slawný wůdce anglický, wpád do Nizozemí. Každé jeho podniknutí wěnčilo wítězstwí; jedna pewnost padala za druhau; w krátkém čase zmocnil se weliké části bohatých a lidnatých těchto zemí, a wytrhnul je z francauzských rukau. Odtud táhl Marlborough do říše německé císaři ku pomoci, kterýž byl s jedné strany tísněn od Baworů, s druhé od Uhrů, w nowém odboji až k Widni samé nepřátelsky sáhajících. Šťastně přitáhl až ku břehům Dunaje, aniž toho Villeroi, wůdce franský, znamenal, a spojiw se s wůdcem císařským, princem Badenským, porazil Bawory, a wtrhnul do jejich zemí (1704). Přitáhli sice Francauzi Baworům ku pomoci, Marlborough ale, spojiw se s Eugenem, porazil wojsko fransko-baworské u *Hochstadtu* na hlawu (1704), načež Francauzowé zahnáni za Rýn a celé Bawory císaři podrobeny.

Již předtím byl arcikníže Karel na lodich anglických, jakožto Karel III král španělský přistal w Lissaboně (1704), kdežto se král Petr II pro něho prohlásil. Podporowán anglickým loďstwem a od nespokojených s Filippem Catalanů zmocnil se Barcelony, a opanowal téměř celau Valencii; zatím Angličané pro sebe wybojowali klíč moře Středozemního, Gibraltar, a porazili loďstwo francauzské u Malagy.

b) Za Josefa I.

Dne 5 Května léta 1705 zemřel císař Leopold I, jehož poslední dnowé oslaweni byli i wítězstwím nad Ludwíkem XIV, neunáweným nepřítelem, a po tolika létech strastných oslazeny jistau nadějí, že koruna španělská domu jeho wíce neujde. Neboť bylo patrné, že od porážky u Hochstädtu moc francauzská rychle klesala, že se konečně musí hrdý Ludwík žádostem wítězných spojenců podwoliti. K neštěstí válečnému připojily se neduhy wnitřní, říši franskau hubíce, jakož byly krwawé, ukrutné a nebezpečné boje s ostatky Hugenottů, kteří utekše se při wšeobecném pronásledowání do hor Cevennských, u nuzných obywatelů tísněných berněmi nalezli saucit. W celém pohoří zňal se w krátkém času odboj; nadšení proroci a prorokyně wodily košilaté bojowníky boží proti králowským wojskům; spojené mocnosti podněcowaly odpor penězi a lidmi. Tři maršálowé franští po sobě proti odbojníkům bojowali, na stotisíc Francauzů w nečestných bojích a půtkách těchto padlo, na deset tisíc Hugenottů zemřelo mukami katanů, a celá krajina Languedoc popleněna.

Bojowná síla franská byla již na polo zlomena, když císař Josef I nastaupil wládu, a chutě pokračowal obnowenau horliwostí, aby ji zcela porazil, a válku dowedl k šťastnému konci. Na Rýnu sice wždy ještě zmužilý Villars předčil nad slabým a špatně řízeným wojskem říšským, w Italii ale a Nízozemích wítězili spojenci nad Francauzi s takowým důrazem, že jim Ludwík odolati nemohl.

S welikau mocí dobýwali Francauzowé Turinu (1706), s nímžto se hodlali nejen zmocniti celého Savojska, ale i w Horní Italii se upewniti. Nenadále přitáhl ale Eugen, wzal tábor franský útokem, a rozprášil celé weliké wojsko fran-

cauzské, které ponechawši wítězi sedm tisíc zajatých a dwě stě děl, uteklo přes Alpy. Tím byl Victor Amadaeus oswobozen, a Francauzowé wypuzeni z celé Lombardie. I do Provence wtrhnul nyní Victor, a dobýwal Toulonu, ač bez prospěchu, jakkoli později několika měst francauzských se zmocnil. Důležitější následek wítězstwí u Toulonu bylo opanowání Neapole wojskem císařským. Králowstwí toto sprawowal co místokrál španělský wéwoda z Medina Celi, jehož měl lid w nenáwisti, wíce se kloně ke straně rakauské. Ozbrojen byl místokrál bídně, nemoha nápadu nepřátelskému hrstkau seslablého, nekázaného wojska odolati. Když tedy Lombardie od Francauzů byla wyprázdněna, rozkázal císař Josef hraběti Daunowi, wůdci w Italii, aby se zmocnil Neapole. Daun wytáhl s dewíti tisíci muži proti Neapoli; wojsko pohraničné před ním prchlo, Capua se wzdala, a Neapole zwala jej, aby přišel a přewzal wládu. Bez boje tedy Neapole od císařských opanowána, a Karel wyhlášen za krále (1707). Toliko dwě pewnosti místokrál Filippův ještě držel; i ty se wzdaly, a celé králowstwí Karlowi se podrobilo. I w Sicilii počítal mnoho příwržencův, kteří mu wládu tohoto ostrowa spiknutím hodlali doručiti; ale spiknutí bylo wyzrazeno, a Sicilie Filippowi zachowána. Za to wšak opanowali Angličané Sardinii pro Karla.

Stejnau dobau wítězili spojenci w Nízozemí, kdežto Marlborough s wojskem angloholandským na dráze podmanitelské pokračowal, zamýšleje do Franska samého wtrhnauti a nepříteli ránu k srdci zasaditi. To mu sice překazil udatný Villars; když wšak na místo jeho nastaupil neschopný milostník králův Villeroi, porazil jej Marlborough u Ramillies (1706), kdežto Francauzowé ztratili dwadcet tisíc mužů s celým swým táborem. Nato wítězům připadly Brabant a Flandry španělské. I w říši německé wytlačeni nyní Francauzowé přes Rýn, tak že ku konci roku 1706 wšudy jsauce poraženi, ze wšech stran musili spojencům ustaupiti. Nemalau toho příčinau byla Ludwíkowa slabost, kterýž wěkem sešlý zcela oddán byl paní de Maintenon, jížto se wíce líbili hebcí dwořané než statní wojwodowé. K tomu byly finance w nepořádku, a wůdcowé wázáni byli rozkazy, přicházejícími teprw po welké ztrátě času z ka-

binetu královského do wzdálené krajiny, kde wůdce stál, tak že dříwe nic nemohl předsewzíti.

We Španělích uwedl Galloway, wůdce anglický, krále Karla z Portugalu až do Madridu, a dal jej zde prohlásiti za krále (1706). Widauce wšak Španělowé kacířské Angličany we hlawním swém městě, powstali k obraně krále Filippa. Wéwoda z Berwiku, wůdce franský, porazil anglo-portugalské wojsko, a opanowal Valencii i Aragonii zase Filippowi. Tento pokrok Francauzů we Španělích byl brzo zatemněn nehodami na wýchodu. Neboť wýprawa do Šotska, kteraužto Ludwík syna Jakuba II, co Jakuba III, wystawiti se pokusil proti Angličanům, nepowedla se, a w Nízozemích španělských Marlborough wítězně pokračowal. Srdnatý Vendome hájil sice země tyto šťastně po celý rok 1707; když wšak náčelnictwí postaupiti musil wéwodowi z Bourgogne, Marlborough a Eugen, nyní spojeni, wojsko franské porazili, a dobyli pewnosti Lille (Ryssel), načež Gent, Brügge a jiná města se wzdala. Na krále franského padala nyní rána za ranau; říše jeho padesátiletými válkami wymořena, již nebyla s to, aby dostatek síly válečné proti tolika nepřátelům postawila, a wyprázdněné pokladnice stačily tím méně k opatření válečné wýprawy; nezbýwalo nic, než, stůj co stůj, žádati pokoj. Hrdý Ludwík wyprawil tedy poselstwí k Heinsiusowi, welkopensionáru hollandskému, prose toho samého muže o pokoj, jemuž ondy co wyslanci sluha jeho hrozil wězením, a ten stát, jejž z počátku jednau ranau mocné pěsti swé hodlal zbořiti. Ale Marlborough, Eugen a Heinsius nechtěli o pokoji slyšeti, krom, jestli Ludwík wšecko wrátí, co od míru westfalského k říši franské připojil, wnuka swého spojencům pomůže ze Španěl wypuditi a korunu španělskau nerozdělenau domu rakauskému wydá. To bylo králi příliš hanliwé; pročež pokračowala válka dále, a Villars od Rýna powolán k obraně Nízozemí. Ale ani nejwýtečnější wůdce nemohl se slabým přísnau zimau roku 1709 umdleným wojskem ničehož wyříditi; spojenci dobyli pewnosti Dornik, porazili Francauze u Malplaqueta, a pokračowali nyní bez odporu u wýbojích w Nízozemsku.

Ludwík, se wšech stran sklíčen, obnowil u nepřátel swých prosbu o pokoj, ke wšem jejich záwěrkám odhodlán

swoliti. Rokováno w Gertruidenburku (1710). Ludwík se uwolil mocnářství španělské se wšemi zeměmi k němu patřícími postaupiti Karlowi, Elsasy a wšecky krajiny prwé přitažené ke Francauzsku wydati, Oranskau poslaupnost w Angličanech uznati, Hollandu řadu pewností doručiti za obranu, slowem wšecko dle wůle wítězů wyplniti, pokud se to jen poněkud mohlo státi bez weřejné auhony. Ale ani na tom neměli spojencowé dosti, nejen utlačiti ale i zhanobiti chtíce pokořeného nepřítele, žádajíce mimo to wše, aby Ludwík w čas příměří k tomu ustanoweného sám wlastní rukau wálečnau krále Filippa wyhnal ze Španěl. Tomu se Ludwík podrobiti nemohl, a nenadále změnily se okolnosti pro něj tak příznìwě, že beze wšech obětí dosáhl nejen pokoje, nýbrž i španělské koruny domu swému. Dwě nenadálé události wytrhly Ludwíka XIV z weliké této nesnáze, proměna totiž we wládě anglické a smrt císaře Josefa I (17. Dubna 1711). Stalo se totiž w oné době w Angličanech, že ministerium Whigické, k němuž náležel Marlborough, straně odporné, čili opposicí w parlamentu muselo ustaupiti, a ke wládě přišli Torowé, kteří nespokojeni jsauce s wálkau s Francauzi, klonili se ku pokoji, k němuž Ludwík wšemožně se snažil je získati. Wálka s Francauzi ku prospěchu domu rakauského tím méně se srownáwala s anglickau politikau, pečliwau o zachowání rownowáhy, když po nenadálé smrti císaře Josefa I wláda říše rakauské připadla Karlowi, určenému španělskému králi, jenž brzo nato wywolen také za císaře německého. Obáwajíce se tedy Angličané přewahy rakausko-španělského domu, upustili od spolku, a jednali s Ludwíkem XIV o pokoj. Ještě sice wálka jak we Španělích tak w Nízozemí trwala. Tamto Karel obdržel poznowu přednost, když hrabě Stahremberk wojsko franské we dwau bojích u Almenary a Saragossy byl porazil, Aragonii, Navarru a Castilii znowa opanowal, a krále swého zase uwedl do Madridu (1711); Vendome ale w této nauzi od Ludwíka byw wyslán, porazil zase wojsko anglo-portugalo-rakauské u Villa-viciosa, a wypudil Karla zase do Catalonie nazpět, odkudž se tento po smrti bratra swého Josefa odebral na trůn rakauský. W Nízozemí nemohl se Villars wítězným pokrokům spo-

jenců ubrániti; když ale změnau w Angličanech Marlborough náčelnictwí odewzdati musil wéwodowi z Ormondu, tento od Eugena se oddělil, a učinil s Francauzi příměří.

c) Mír uzawřený w Utrechtu a Rastadtu.

W příznivých těchto okolnostech, když Angličané od spolku odstaupili, a zbraň franská w nowém wítězném lesku se zastkwěla, zdařilo se umdlenému Ludwíku XIV, uzawříti s Angličany dobrý mír w Utrechtu (1713), k němuž také přistaupily Holland, Portugal, Savojsko, Prusy a Španěly. Hlawní články tohoto míru byly: 1. Filipp z Anjou, wnuk Ludwíkůw, obdržel korunu španělskau, s tau wýminkau, aby říše francauzská a španělská nikdy spojeny nebyly pod jedním mocnářem. 2. Králowstwí Neapolské a sicilské od koruny španělské odtržena, Neapole, Sardinie a Milansko přiřknuty domu rakauskému, Sicilie Savojsku. 3. Nízozemí španělské též přisauzeno Rakausům kromě řady pewností postaupených Hollandu k ochraně proti Francii. 4. Gibraltar a Minorca od Španěl postaupeny Angličanům. Ostatně wykramařili Angličané od Francauzů některé osady w Americe a od Španělů to wzácné práwo, aby směli do španělské Ameriky každoročně 4800 Negrů z Afriky doważeti w otroctwí a obchodní loď tam wyprawiti. Prusům potwrzeno důstojenstwí králowské, a dána krajina Geldern a Neufchatel. Wšady hledán jen hmotný zisk, každý se snažil jen statek swůj wšemožně rozmnožiti, idey nebylo žádné. Národowé pracowali, pachtili se, proléwali krew, a wšak ne jako lidé, jako tworowé rozumní, nébrž jako bezdušní strojowé swých wládců, z nichž každý jen co nejwíce se snažil, jakby se na ujmu druhého mohl obohatiti.

Mezitím císař míru Utrechtského nepřijal, zůstáwaje proti Francauzům we zbrani. Oba hrdinowé Villars a Eugen stáli w Nízozemí proti sobě; Francauzowé wšak wítězili, dobyli opět Landawy a Freyburka, načež císař, spojenců zbawen a bez naděje, aby samoten Ludwíka překonal, též se naklonil k míru. Konečně uzawřen tento w Rastadtu a Badenu (1714), kdež články Utrechtského přijaty a stwrzeny. Wolencowé baworský a Kolinský, prwé pro odpor wloženi bywše do říšské klatby, nyní zase přijati od císaře

na milost, wéwodství Mantuanské wšak, jehož wládce byl w též klatbě, potaženo k říši.

Tak se skončil tento weliký zápas západní Ewropy o dědictví španělské weliké této říše rozdělením. Hlawu a trup uchwátil Ludwík XIV pro dům swůj, o končetiny rozdělili se ostatní sausedé. Zdali národowé s tím jsau spokojeni, na to se žádný netázal; w tajné radě mocnářů a na schůzkách wyslanců jejich hráno a smlauwáno toliko o země a krajiny co nemowité statky; wšecko co w nich, jak leží a běží, připadlo tomu, kdo je kaupil neb wyhrál. Wzpauzel-li se který národ dáti se w prodaj, háje neprodajného práwa swého, ten powažowán za odbojníka, a wšecko násilí proti němu bylo dowoleno. Tak se nyní dálo wěrným Catalanům, kteří příchylní jsauce králi Karlowi, nechtěli se Francauzům podrobiti. Jako do země nepřátelské wtrhnul tedy do země jejich Filipp V, aby odbojce potrestal, kteří mu dle smlauwy míru co poddaní byli připadli; po zaufanliwém odboji padla hrdinská Barcelona, pak Majorca zaplatila náklonnost ku králi srdce swého ztrátau bywalých swobod. Pro národy tedy welikau tauto wálkau nic nebylo získáno; ale i politika mocnářů nedosáhla w ní swého účele, jaký si z počátku byla wytknula, ochranu totiž politické rownowáhy, jelikož koruna španělská, jejíž samostatnost měla býti zachowána, předce se dostala rodu Bourbonskému. Přisáhlf owšem Ludwík, že na wěčné časy s francauzskau nemá býti spojena; než co mu platila přisaha, to swět wěděl, poněwadž to byl dokázal již w Nizozemí.

10. Powstání Uhrů.

Saučasně s wálkau španělskau planuly nowé rozbroje w Uhřích, které se mohau powažowati za část wálky této samé. Přemožení přiwrženci Tökelyho nemohli toho oželeti, že králowství uherské domnělého práwa wolení bylo zbaweno, a dědičně náležeti mělo domu rakauskému, i osnowali nowau wzpauru proti wládě, jejímž náčelníkem byl František Rákocy, Tökelyho newlastní syn. Spiknutí bylo sice císaři prozrazeno, a winníci trestáni; ale Rákocy prchnul z wězeni Nowoměstského do Polsky, a sebral tam s pomoci franskau wojsko, kteréž se rozmnožilo, když do Uher

přitáhl, až na 50,000. Brzy se odbojníci zmocnili celé země, poněwadž císař Josef, bawen Francauzi, jen slabě jim mohl odpírati, a smír, jejž jim podáwal, popudem jednatelů francauzských zawržen. Teprw po sedmi létech (1708) wojskům císařským pod Heisterem a Palfym zaswitlo štěstí, tak že wítězné odbojníky poráželo, a skoro wšech pewnosti zase se zmocnilo. Z toho wzrostla mezi nimi nespokojenost a roztrž, tak že někteří ustanowili císaři se wzdáti na milost, a Rákocy s nejhorliwějšími saudruhy prchnul do Polsky. Pozůstalým udělil císař milostiwé prominutí, a králowstwí uherské poddalo sa zase dědičnému pánu swému.

11. Počátek králowstwí pruského.

W dějiny ewropejské počíná nyní mocně zasahowati nowě powstalé králowstwí pruské, jehož půwod swrchu již podotknutý žádá zwláštního přehledu. Jádro, z něhož se nowé toto králowstwí wywinulo, bylo markrabstwí Brandenburské, které zřídil král Jindřich Ptáčník z krajin mezi Labem a Odrau, odňatých slowanským Weletům, zwláště Hawelanům, pod jménem markrabstwí sewerosaského. W třináctém století počali se wládcowé Brandenburští nazýwati kurfirsty, a we čtrnáctém měl jeden z nich dceru císaře Karla IV za manželku, od něhož Karel získal Brandenburk domu swému. Ale císař Sigmund prodal jej *Fridrichowi z Hohenzollern*, purkrabí Normberskému, při jehož rodu také zůstaly. Z počátku šestnáctého století wywolen byl *Albrecht* markrabí Brandenburský, strýc wládnaucího kurfirsta *Joachima I* za welmistra německého řádu w Prusích, kterýž odpadnuw od katolického náboženstwí, Prusko proměnil we světské wéwodstwí, a pro sebe dědičně obdržel w léno od koruny polské. Ten byl základ spojení Pruska s Brandenburkem; neboť když z počátku sedmnáctého století Albrecht Fridrich wéwoda pruský zemřel bez mužských dědiců, získal sobě Jan Sigmund kurfirst Brandenburský polské stawy, že mu proti roční dani 50000 dolarů wéwodstwí pruské od Polsky uděleno w léno. Wláda lenní proměněna w panownickau za *Fridricha Wiléma, Welikého Kurfirsta*, kterýž jest wlastně zakladatelem pruského králowstwí. Maudře použiw konce třicetileté wálky k swému

prospěchu, obdržel w míru westfalském díl Zadního Pomoří, biskupstwí Halberstadt, Minden a Kamin s hrabstwím Hohenšteinským a arcibiskupstwím Magdeburským. We válce potom wypuklé mezi Šwedy a Polany brzy té brzy oné strany se přidržel, odkud se bylo nadíti většího zisku. Nejprwé pomáhaje Šwedům přispěl k wítězstwí jich u Waršawy, potom ale uzawřel s Polany wěčný pokoj, a zawázal se 6000 mužů proti Šwedům držeti w poli, začež od Poláků obdržel samostatné panstwí nad wéwodstwím pruským (1657), kteréž mu potwrzeno mírem w Oliwě. Země své zwelebil Fridrich Wilém přijetím a usazením wystěhowanců českých, slezských, šwejcarských a později francauzských Hugenottůw, zakládal a nadal wysoké školy a knihowny, zřídil pošty, zwláštní pak péči měl o to, aby rozmnožil válečnau moc, která w bauřliwých oněch dobách mohla nejen poskytowati obranu, nébrž wésti i k wýboji. Proti Ludwíku XIV wedl 20,000 mužů na Rýn, když počali Francauzowé válku s Hollanďany, a jakkoli opuštěn od spojenců přinucen byl učiniti příměří, předce wyprawil zase 16000 mužů proti Francauzům, když tito hrozili krajinám jeho westfalským. Šwedy Ludwíkowi pomáhající a wpadši do Brandenburka, porazil u Fehrbellina na hlawu (1675), a wytrhnul jim, spojen s Dany, skoro celé Pomoří, jehožto část přední ale w míru St. Germainském (1679) proti wýplatě zase jim nawrátil. Také loďstwo pruské a osady založil, a rozmnožil země své dědictwím Julišským, jímž obdržel Kleve, Mark a Ravensberg. Wéwodstwí Magdeburské připadlo dědičnau smlauwau k Brandenburku (1680).

Léta 1688 Fridrich Wilém zemřel, a syn jeho, Fridrich III nastaupil po něm wládu. Milowný zewnitřního lesku, bažil po králowské koruně, jednaje o to u císaře Leopolda, aby jej uznal za pruského krále. Císař se z počátku zpěčowal; když wšak nastáwala wálka o španělskau poslaupnost, a Fridrich 10,000 mužů slíbil ku pomoci, swolil Leopold k jeho žádosti, a léta 1700 králowstwí pruské uznal, načež Fridrich, co prwní pruský král, sobě i manželce své korunu na hlawu wstawil w Králowci (1701).

12. Válka sewerská. Karel XII a Petr Weliký (1700—1721)

Tím samým časem, když Ewropa jihozápadní zápasila o poslaupnost španělskau, wedeny ještě krutější wálky na sewero-wýchodu o wywrácení přewahy swedské. Již dáwno byly totiž mocnosti sewerní žárliwy a Swedům nenáwistné, kteří proti wšemu jejich odporu mocnost swau na seweru wždy wíce upewňowali na ujmu swých sausedů. Neboť byl mírem uzawřeným w Oliwě s Polskau a w Kopenhagenu s Dany (1660), jak jsme již swrchu spatřili, Karel XI, král swedský, říši swedskau rozmnožil skoro celými Liwony a Estony, též znamenitými částmi zemí danských, tak že říše jeho na seweru daleko byla nejmocnější. I wnitř rozšířil a upewnil mocnost královskau, ztenčiw wýsady a swobody šlechty, proměniw státní raddu w královskau, a potáhnuw odcizené prwé statky říšské ke swé komoře. Na sněmích říšských (1680 a 1682) přiřknuta králi plnomocnost zákonodární, auplná wláda nad důchody a wojskem a dědičnost koruny i pro poslaupnost ženskau. Sebranými statky a wzrůstem domácího průmyslu, hornictwí a obchodu množily se důchody, plnila se královská pokladnice, a mohla se síla válečná rozmnožiti jak na zemi tak na moři. Mocná tedy byla říše swedská za Karla XI wně i wnitř. Když wšak tento zemřel (1697), byl syn jeho Karel XII teprw 15 let stár, pročež se widěla doba tato mocnostem okolním k tomu býti příhodná, aby přewahu moci swedské ztenčili a ztracených zemí zase dobyli. Polska, Dansko a Rus spojili se tedy proti Swedům.

W Polště kralowal té doby *Fridrich August* kurfirst saský, jehož si Poláci byli wywolili za krále po *Janu Soběském* hrdinském wítězi nad Turky, zwlášť u Wídně. W raddě jeho nacházel se Patkul, liwonský šlechtic, který ondy byw od šlechty liwonské ku Karlu XI wyprawen, směle zastáwal práwa její, a králi předstíral neprawost ujmutí statkůw jejích. Řeč jeho wzata za urážku královského důstojenstwí, a musil prchnauti, aby zachowal žiwot. Po mnohém blaudění po Ewropě nalezl útočiště při dwoře krále Augusta, a hoře msty-žádostí namluwil jej na to, aby Liwonsko Swedům zase wytrhnul; žeť se této země snadno

nyní zmocní, poněwadž král šwedský jest ještě chlapec, a šlechta liwonská Šwedům odporná. August přiwolil, a pro lepší jistotu uzawřel s Rusy a Dany spolek proti Šwedům.

W Dansku byla se za Fridricha III, téhož krále, který w míru Kopenhagském proti Šwedům trpěl tak znamenitau ztrátu, weliká změna přihodila u wládě. Na sněmu říšském léta 1660 spojil se staw městský s duchownim proti zpupné šlechtě, která si potud wšelikau moc osobowala samotna, a oba stawowé umínili si ji pokořiti powýšením moci králowské. Určeno tedy tímto sněmem, že trůn králowský má býti dědičný pro mužské i ženské potomstwo Fridricha III; wšecky kapitulací (Handfestunge), ježto králowé skládáwali před počátkem swé wlády, aby byly zrušeny, a králům we wšem druhu wlády aby byla dána auplná samostatná moc, jak w Dansku tak i w Norwegách. Syn a nástupce Fridrichůw, Kristian V, užíwaje neobmezené králowské mocnosti, rádby byl sobě podmanil také Šleswik, patřící rodu *Holštein-Gottorpskému*, jehož ale neodwislost, stwrzenau sobě zwláště smlauwau w Altoně, wéwoda zmužile bránil, spoléhaje na podporu spřízněného krále šwedského. Pročež wítána byla Kristianowi příležitost, we spolku s Polany a Rusy na Šwedy se obořiti; neb lákal wýhled, že dobude ztracených krajin a zmocní se Šleswika.

W říši ruské welemocně panowal *cár Petr I Weliký* (od 1689), zakladatel nowé oswěty swého národu a nynější světomocné samowlády říše ruské. Petr byl mladší syn cára *Alexeje Michalowiče*, který po 31 let maudře wládl, zwláště se snaže wywinauti wnitřní sílu swé říše. On naprawil práwa wydáním sbírky zákonů, spořádal wládu, powýšil obchod, lodnictwí a hornictwí, a krajiny sewerní na pomoří Ledném dal zpytowati. Wálky wedl s Polskau o maloruské Kozáky, kteří od Polsky, nutící je ku katolictwí, k Rusům se uchýlili; a mírem uzawřeným w Andrušowě (1656) obdržel Kyjew, Smolensk, Černihow a sewerní Nowgorod. Méně šťastně wálčil se Šwedy, a w míru Stolbowském (1661) podržely obě strany swé země. Alexej zanechal tři syny, *Feodora* a *Iwana* z prwního a *Petra* z druhého manželstwí, z prwního také dceru *Žofii*. *Feodor* wládl po něm (1676 — 1682) též maudře a přičinliwě, a šťastně

bojowal s Turky, když Kozáci Zaporožci, odpadnuwše od Turkůw, wládě ruské se poddali. Po jeho smrti ustanowili welmožowé (bojarowé) mladšího desítiletého bratra Petra za nástupce, poněwadž Iwan byl slepý a na duchu slabý. Sestra ale Žofie, sama wlády chtiwa, wzbaurila proti straně Petrowě pluk *Střelců;* náčelníci strany Petrowy pobiti, a Iwan i Petr wyhlášeni za cáry pod Žofiiným poručenstwím. Žofie ale wládla sama, a obáwajíc se wynikajícího ducha Petrowa, chtěla jej dáti zawražditi. Wyzrazen wšak auklad a zničen, načež Petr Žofii přinutil odebrati se do kláštera, a sám w cárstwí se uwázal (1689). Poučen jsa cizinci bytujícími při jeho dwoře, z nichž zwláštní miláček jeho byl Le Fort, dobrodruh Genfský, o mrawích a řízeních zemí západoewropejských, zahořel náklonností k nim a uzawřel uwésti ewropejskau oswětu do surowé ještě swé říše. Z toho ohledu wydal se sám na cestu, aby zhlédl západní země, wšudy sám prohlížeje ke wšem uměním a řemeslům, sám také přikládaje ruku, aby se jim naučil. Beze wší nádhery, jako saukromý člowěk, konal cesty po Liwonech, Prusích, Němcích, Hollandu i Angličanech, po druhé i po Francauzích, wšudy bystrým okem skaumaje a se cwiče, ano w Hollandu učil se jako towaryš lodě stawěti. Tak na duchu a zkušenosti obohacen, nawrátil se do swé říše, weda s sebau welký počet dělníků a umělců, kteříby národ jeho cwičili. Mladé Rusy též hojně posílal na cwik do cizích zemí, zakládal školy a dílny, wystawěl lodstwo, a zřídil wojsko dle ewropejského spůsobu. I na kroj, mrawy a obyčeje wztahowaly se zalíbené jeho oprawy, jež wykonáwal přílišnau horliwostí. Přísně zakázal nositi staroruský kroj a dlauhé brady, kromě sedlákům a popům, mnohé nelibé obřady církewní, přísné posty, mnišský žiwot a j. zrušil neb obmezil; kroj a obyčeje francauzské, s nimi pak také mnohá mrawní nákaza w Rusy násilně wštěpowány. Nescházelo sice proti nowotám odporu; často se bauřili zwláště Střelci, a wzpauzelo se duchowenstwo; cár wšak ani na krok od záměru swého neustaupil, přísně ano barbarsky každého trestaje, kdo se mu stawěl w cestu. Proto také zničil pluk Střelcůw a Moskewský patriarchat, ustanowiw, aby záležitosti církwe ruské řídila swatá synoda,

jejímž cár sám se učinil přednostau. Aby pak samowládce nic neobmezowalo, zrušil také nejwyšší saud říšský, složený z raddy bojarů, bez jehož swolení předtím cárowé nic důležitého nesměli před se bráti, ustanowiw místo něho senat a kollegia z nowotných auředníků. Jak u wnitř tak i wně byla mocná jeho ruka. Hned z počátku swé wlády bojowal šťastně s Turky, a dobyl Azowa na ústí Donu, hledaje cesty obchodní k Černému moři. Ještě důležitější bylo mu wšak pomoří Baltické w ohledu obchodním i státním, proněž zde byl nejhlawnější zřetel jeho získati přístaw, a pewně se usaditi. Proto wlastně přistaupil ke spolku sewerskému proti Karlowi, a wpádem do Ingermanlandu dobýwal Narwy. Spojencowé se wšak welice w Karlu XII zmýlili. Místo slabého jinocha, jakýž se jim mladistwý král zdál býti, objewil se neohrožený wojín, místo bázliwce hrdina, jenž zmužilostí a odwahau spůsobil podiw světa. Válka byla právě jeho živel; s celým světem by se byl potýkal, a čím wíce nepřátel, tím půwabnější byl mu zápas. Jako neodwratná střela hromu wrhnul se na swé nepřátely, jednoho za druhým poráżeje; nejdříwe Dany, pak Rusy, posléze nejprotiwnější Polany. W Dansku byl právě Kristian V zemřel, a nástupce jeho Fridrich IV powstal válečně na wéwodu Holšteinského. Ten wolal o pomoc Šwedy, Angličany i Hollandany, čo rukojmě Altonského míru. Podporowán loďstwem jejich rozbil Karel loďstwo danské u Kopenhagu, přistal, zapudil danské wojsko, oblehl hlawní město, a přinutil krále k uzawření *míru Trawendalského*, w němž mír Altonský potwrzen, a král danský zawázán složiti zbraň (1700). Nato se obrátil na cára Petra, který stál s 80,000 muži pod Narwau; porazil se swými 8000 celé weliké wojsko ruské, a největší část jeho dostal w zajetí (1700). Nepokládaje za potřebu, Rusy dále stíhati, spěchal na krále polského, jemuž se ustanowil zwláště pomstíti. Král August bojowal toliko wojskem saským proti Šwedům, poněwadž mu Polané jakožto do wálky cizí nechtěli dáti pomoci, a wojwoda saský Flemming stál w Liwonsku, dobýwaje Rigy. Sem nyní proti němu Karel; porazil Sasy, wypudil je z Liwonska, podrobil Kurony a wtrhnul do Polsky, aby Augusta swrhnul s trůnu. Místo obrany

wlasti a krále svého rozkázali stawowé na sněmu, aby král saské wojsko rozpustil, a mocná strana, w jejímž čele primas Radějowský, prohlásila se proti králi swému. Beze wší obrany wtrhnul tedy Karel XII do Waršawy (1702), porazil Augusta u Klisowa, a zmocnil se též Krakowa. Nato dal stranau sobě příchylnau trůn polský prohlásiti za uprázdněný, a *Stanislawa Leščinského*, wojwodu Poznaňského, na sněmu we Waršawě wywoliti za krále (1704). Ale strana Augustowa uzawřela proti wnucenému sobě králi spolek w Sudomíru, wyhlásiwši wšechny, kteří se Leščinského přidrželi, za zrádce wlasti. Tedy wytáhl král do Lwowa, aby spolek Sudomirský utlačil, we kteréžto době král August wtrhnuw zase do Waršawy, slabého soka swého snadno wypudil, který toliko rukau šwedskau mohl na stolci polském býti udržen. Karel pak porazil Augusta zase, a dal Leščinského korunowati za krále (1705), načež po opětné porážce Sasowé ze wšech zemí polských jsau wypuzeni. Karel neměl na tom ještě dosti; netoliko na poli dalekém, nébrž i w domě samém ustanowil protiwníka swého potlačiti. Bez ohledu na císaře táhl skrze Slezsko do Sas, a nikde nenalézal odporu; u wsi Altranstadt, tenkráte saské, nedaleko Lützena položil se táborem (1706). Wšecko se třáslo před Šwedy, a bez prodlení spěchal August Karla smířit. Koruny polské musil se odříci, Stanislawa uznati za krále, od spolku s Rusy odstaupiti, a wojsko švedské w Sasích přechowati přes zimu. Zwláštním článkem zawázal se August wydati Patkula, kterýž zatím co wyslanec cára ruského při dwoře saském se zdržowal, a spoléhaje w práwa národů, nechtěl si útěku wykaupiti. Wydán tedy Šwedům skutečně, a Karel dal jej co zločince hanebně kolem odprawiti. Pod rozličným zámyslem prodlaužil Karel zimní ležení swé w Sasích až do Září potomního roku, wynutiw na obywatelích 33 millionů dolarů, a wojsko swé rozmnožiw ze 16.000 až na 40.000 mužů. Tak sesílen umínil nyní uderiti na Rusy, kteří po porážce u Narwy se zotawiwše, u wálce statečně pokračowali. Již léta 1701 stál Peter opět w Liwonech, a jakkoli jej w roce potomním švedský wůdce Löwenhaupt porazil, zasadil se předce na pomoří Baltickém, dobyl Narwy a pewnosti Nienschanz, we které založil *Petro-*

hrad, nowé hlawní město říše ruské (1703), kteréž při wšech obtížnostech přirozené polohy proti wšem šwedským útokům wzrůstalo a wykwétalo.

Nyní teprw, po sedmi létech, když byly Sasy wyssáty, králowství polské krwí zbroceno a válkau zpustlé, wytáhl Karel proti Petrowi, pohrdaje mírem prospěšným, jejž mu tento podáwal, a domníwaje se, že jej snáze zničí než Augusta. Petr wšak byl sedmileté lhůty wýborně použil k oprawení, a zwelebení své wojenské moci. Již se Rusowé Šwedů nelekali, již byl rodilý wůdce ruský Šeremetow nad nimi dobyl wítězstwí. S wojskem 35.000 mužů silným táhl Karel XII ze Sas přes Polsku a Litwu proti Rusům, zůstawiw 10,000 k ochraně Stanislawa Leščinského, aby se proti konfederací Sudomirské mohl udržeti. U Holoscína potkal se ponejprw s cárem bez rozhodnutí; pak táhl přes Mohylew do ruské říše, a proniknul až do Smolenska, zrowna táhnauti chtěje na Moskwu. Zde wšak záměr swůj nenadále změnil, a obrátil se k jihu do Ukrajiny, kdežto mu Mazepa, hetman kozácký, slibowal připadnutí wšech Kozáků. Tito wšak od Mazepy odpadli, a Karel zůstawen byl sám sobě, w nedostatku špíže i střeliwa, kteréž teprw Löwenhaupt přiwezti měl z Liwonska. Ten wšak byl od Rusů přepaden, a špíže jemu wzata, Ukrajina pak celá od Rusů popleněna, čímž wojsko šwedské, zwlášť w tuhé zimě roku 1709, nesmírně trpělo. Předce wšak Karel wytrwal, a z počátku jara jal se dobýwati Pultawy, kdežto se nacházely weliké ruské špižírny. Tu naň přitáhl Petr a přinutil jej k boji, jenž osud seweru rozhodl. W hrdinském zápasu poraženo wojsko šwedské nicméně na hlawu, ostatek rozplašen, a Karel s několika sty jezdci přihnul k Turkům do Benderu (1709). W zemi turecké strážil pět let, hodlaje Rusy zbraní tureckau přemoci, pročež neustále sultana popauzel k válce. Achmed III konečně swolil, ohlásil Rusům válku, a cár Petr neprozřetelně na řece Prutu postupuje, obklopen wojskem tureckým tak, že s celým wojskem swým musil býti ztracen, kdyby naň byli Turci zde udeřili.

Již se radowal Karel z nastáwající porážky Petrowy, tu wšak pohnula wnadná a lestná milenka Petrowa, potomní

cárowna Kateřina, welkého wezira bohatými dary, že učinil příměří, w němž Rusowé za swobodné odtažení nawrátili Turkům Azow a jiné osady na Černém moři (1711). Ještě dwakráte potom popudil Karel Turka na Rusa, po každé ale učiněn mír bez boje, a porta konečně nepokojných dobrodruhů švedských syta, Karla z říše turecké wypověděla. On odtáhnauti se wzpauzel, ano s hrstkau swau celé armádě turecké w bytu swém u Benderu wzdorowal, až konečně spálen jeho domek, on sám jat a odweden do Demirtaše blíž Adrianopole. I co wězeň nepřestáwal Turky powzbuzowati k válce proti Rusům, až když se Švedowé chystali ustanowiti jinau wládu, wida nezbytí, nawrátil se přes Uhry a Němce domů. Dne 11 Listopadu 1714 wyskytl se o půlnoci nenadále w Stralsundě, posledním skoro místě, které ještě Švedům na této straně bylo zůstalo. Neboť byla říše švedská zatím doma welice ztenčena, co dobrodružný král powzteklau zmužilostí swau w dálných krajinách s Rusy a Turky se potýkal. Předešlí nepřátelé Šwed, král polský a danský, obnowili s Rusy spolek, a nowí powstáwali, buď aby se pomstili za předešlá pokárání, buď aby ulowili část kořisti z pobořené říše švedské. Již roku 1709 byl král August trůnu polského zase dosáhl, s něhož musil Stanislaw sestaupiti; král danský útok učinil na Švedy samy; ale od sedláků švedských pod wůdcem Steinbokem poražen (1710). Později dobyli wšak Danowé měst Stade, Bremen a Werden, a jakkoli Steinbok zase zwítězil u Gadebuše, musil předce ustaupiti do Holštejna, kdežto s celým wojskem swým Danům se musil wzdáti.

Nejwítězněji pokračowal proti Švedům cár Petr. Již léta 1710 wypudil ostatky švedské z Polsky docela, wzal Elbing, pewnost Rigu, celé Liwony, Estony, též Karelii a Pornowu i ostrow Oesel. Nato počal wítěziti též we Finnlandu, porazil švedského wůdce Armfelda, zwítězil osobním řízením nad loďstwem švedským u Alandu, a zmocnil se pewnosti Nyslotu i jiných.

I nowí nepřátelé powstali proti Švedům: král pruský, jemuž se zachtělo švedského Pomoří, a Jiří král anglický, jakožto kurfirst Hannowerský, jenž byl Bremen a Werden kaupil od Danůw. Stralsund, Rügen a Wismar, wšeliké

země švedské na této straně, wše, co byl ondy Gustav Adolf nad říší německau wybojowal, bylo nyní ztraceno, a z klesajícího Stralsundu musil Karel na bídné bárce s nebezpečím přeplauti do Švéd (1715). Karel wšak proto nezaufal, hotow jsa s celým světem zápasit, pokud mu pozůstáwal jediný meč. Nenadále zaskwěla se mu ještě jednau hwězda naděje. Car Petr totiž byl opanowal Meklenburk, čemuž se ostatní spojenci jeho protiwili, nechtíce Rusům do krajin říše německé dáti přístupu. Toho použil prozřetelný Görz, ministr Karla XII, i učiněna tajná smlauwa mezi Karlem a Petrem proti mocnostem ostatním, zwlášť proti králi anglickému. Nepokojný Karel se toho wšak nedočkal; wytáhl do Norweg na wýboj proti Danům, a dobýwaje pewnosti Fridrichshall, byl zastřelen (1718).

Když běs wálky zmizel, wálka přestala; neboť na nejwýš seslablá země švédská potřebowala míru. Wládu nad králowstwím obdržela mladší sestra Karlowa, jménem Ulrika Eleonora, ačkoli syn po starší sestře, princ Holštein-Gottorpský, bližší právo měl ku poslaupnosti. Ulrika ale zadala stawům králowskau právomocnost, kterauž byl Karel XI koruně wydobyl, pročež se udržela na trůně, a šlechta wlastně panowala. Hrabě Görz, zastánce prince Gottorpského, zemříti musil mečem katowým. Tím roztržena také umluwa s Petrem, který ze msty pomoří švédská ukrutně hubil až do roku 1721, kdež konečně uzawřen mír w Nystadtu. Celé Liwony, Estony, Ingermannland a Karelie, wšecky ostrowy od hranic kurských až k Wiburku připadli Rusům, jen dobyté části Finnska Švédům nawráceny.

O rok dříwe učiněn byl mír s mocnostmi ostatními we Stokholmě. Jiří I král anglický co kurfirst Hannowerský obdržel od Švéd Bremen a Werden proti wýplatě millionu dolarů. Prusům postaupili Švédowé přední Pomořsko až k řece Pěně i se Štětínem, též ostrowy Uznojm a Wolyň proti dwěma millionům dolarů wýplaty. Od Danska obdrželi Švédowé wšecko wybojowané nazpět, zwláště Wismar, Stralsund, ostrow Rügen, začež se Švédowé zawázali clo platiti w Sundu. S Polskau obnowen mír Oliwský, August II za krále polského uznán, Stanislawu ponechán toliko název králowský a wyplacen mu million dolarů. Ten

byl konec weliké wálky sewerské, w niž přewaha moci šwedské na seweru na wždy byla zničena. Na místo její wystaupila nyní nade wšecky říše ruská co panownice na seweru, a w pocitu sláwy swé přijal Petr jméno „Weliký, Otec Wlasti, Císař wšech Rusůw,“ jímžto jej pozdrawil senat a swatá synoda při prohlášení slawného tohoto míru. Wšecky mocnosti, kromě Polsky a papeže, buď hned, buď později nowé důstojenstwí *císaře ruského* uznali.

13. Smrt Ludwíka XIV.

Dne 1 Září léta 1715 zemřel Ludwík XIV, we 54tém roce wlády, a 78tém wěku swého. On byl příliš dlauho žiw pro swau sláwu, a triumfy, jichž dobyl co muž, widěl co kmet měniti se w porážky. Hlawního účele swého, koruny španělské pro swůj rod, dosáhl při sklonku dnů swých předce; ale radost nad tím byla pohledem na tolikeré rány, z nichž umdlená Francie ku konci hrozného o to zápasu krwácela, welmi zkalena. Ještě poslední dnowé Ludwíkowi byli zkaleni půtkami náboženskými mezi Jesuity a Jansenisty, kteří jinak saudili o milosti boží a neomylnosti papežské, začež je král, na duchu seslablý a pobožnůstkáři opanowaný, wmísiw se do theologických rozporů, welmi horliwě pronásledowal. Jakkoli wšak sláwa Ludwíka XIV w posledních dobách wěku byla zatemněna, zůstane předce wláda jeho po wždy w dějepisu wýtečná; ne tak wálkami a bauřemi, jimiž přes půl století pohybowal polowici světa, jako uměními a wědami, které štědře podporowal, a oswětau, ježto od skwauciho dworu jeho zářila po celé Ewropě. Časowé Ludwíkowi jsau časowé klassické wzdělanosti francauzské, která za wzor slaužila národům ostatním; jazyk a obyčeje francauzské počaly za něho býti známkau wzdělanců, rozmáhajíce se po wšech wyšších stawích společnosti. Hlawní toho příčina byla, že Francauzowé spisowali knihy w přirozeném swém jazyku, kteréž se tedy staly národu přístupnější, nežli bylo jinde možno, k. p. w Němcích, kdežto se na školách toliko mrtwým jazykem latinským učilo, pročež wědy do wětšího počtu lidu wniknauti nemohly. Wšecka pole literatury bedliwě byla wzděláwána, wšecka krásná umění pěstowána, w každém oboru wěd

jewili se wýteční mužowé; wěk Perikla, Augusta a knížat Medicejských obnowil se za Ludwíka XIV w Paříži. Zde se skwěli slawní dramatikowé, *Corneille*, *Racine* a *Molière*, bohoslowci, wychowatelé a řečníci duchowní *Bossuet*, *Fenelon*, *Bourdaloue*, *Fléchier*, *Massilon*; lyrik *Le Brun* a j. Se wzrůstající oswětau owšem rozmáhala se také měkkost mrawů, obraušená lícoměrnost, líčená smyslnost spojená se wzácným pohrzením a s úsměšky nad smýšlením náboženským, od čehož počátek swůj wzala modní nákaza mrawů i duchů, a netečnost w ohledu náboženském w potomním wěku téměř wšeobecná se připrawowala. Zato wšak barbarstwí předešlých časů takměř docela zapuzeno, a powěra aspoň z wětší části wykořeněna, která zajisté neméně škodliwa jest nežli newěra, aspoň dle swědectwí dějepisu mnohem wíce záhuby člowěčenstwu spůsobila.

II. *Od smrti Ludwíka XIV až do smrti Karla VI.*

1. Záměry španělské.

Po smrti Ludwíka XIV připadla koruna francauzská dědictwím prawnuku jeho, pětiletému pacholíku, *Ludwíku XV.* Neboť byli nešťastnému w domácnosti králi wšickni pořádní synowé a wnukowé jeho zemřeli až na Filippa, kterýž jsa králem španělským, říše franské se musil odříci. Jediného syna manželsky zplozeného wychowal do wzrůstu, jménem Ludwíka, nadějného čekance koruny; tu zemřel i on i syn jeho wéwoda burgundský, po němž pozůstal Ludwík XV. Stálejší byly nemanželské děti Ludwíkowy, z nichž syn jeho wéwoda z Maine poslední wůlí ustanowen byl nezletilému králi za wychowatele, Filipp pak wéwoda Orleanský, synowec Ludwíka XIV, za přednostu wládařstwí. Parlament ustanowení toto zawrhnul, a učinil Filippa samotného wládcem říše. Filipp byl wyznačen jak přirozenými wlohami tak nemrawností, jsa přitom nejbližší čekanec trůnu, na němž seděl churawý pacholík Ludwík XV. Ale i král španělský obracel tauzebné zraky po franské koruně, ku kteréž mu záwazkowé mírn Utrechtského zamezowali cestu, a rádby je byl obešel, wšelikých k tomu wyhledáwaje prostředků. Tím wznikla w rodu Bourbonském žárliwost mezi

dworem franským a španělským, z nichž tento chtěl mír Utrechtský zrušiti, onen pak wšemožně zachowati, tak že proti obáwání politiky dosazením Bourbonů na trůn španělský královstwí franské nedostalo přirozeného spojence, nýbrž soka nepřirozeného.

Wládu říše španělské řídil kardinal *Alberoni*, milostník králowé *Alžběty z Parmy*, druhé manželky Filippa V, jejíž wůli slabý král docela byl podroben. Starostliwa jsauc o to, aby dítkám swým, kteréž co z druhého manželstwa pošlé neměly podílu w poslaupnosti, také opatřila nějaké koruny a trůny, použila k tomu podnikawého a zchytralého kardinala, který zamýšlel Španělům nejen zemí odcizených zase nawrátiti, ale i trůn franský získati. K tomu konci činil weliké přípraswy we wojsku i loďstwu, předstíraje, že chce Benátčanům proti Turkům přispěti. Spolu zosnowal spiknutí wéwody z Maine proti franskému wládaři a wzbaurení w Bretagni; aby pak doma bawil Angličany, měl praetendent Jakub III přewezen býti do Angličan, k čemuž získána také pomoc Karla XII krále šwedského a Petra cára ruského. Nejhorliwější opatrownik míru Utrechtského byl wšak francauzský wládař, a k zachowání jeho uzawřel trojspolek s Hollanďany a Angličany. Alberoni, učiniw bez odkladu útok na Sardinii, rychle ji opanowal (1717); i na Sicilii wystaupil, Palerma dobyl (1718) a Messiny se zmocnil. S tím se wšak šťastné pokroky jeho skončily; nebof anglický admiral Bing loďstwo španělské ztroskotal u mysu Passaro, načež uzawřen ještě mocnější čtwerspolek, w němž se spojili císař, Francauzy i Angličany, aby Španěly přinutili zachowati mír, jehož záwěrky wytknuli následující: císař že se koruny španělské odřekne, ostrow Sardinii wydá wéwodowi savojskému, a místo ní obdrží Sicilii, wláda španělská že dle Utrechtského míru bywalých wlaských zemí swých žádati nebude, zato pak po wymření savojského mužského rodu Sardinii; a don Carlos, nejstarší syn Filippa V z druhého manželstwí, že pro sebe a bratří své obdrženi má Toscanu po skonání rodu Medicejského, též Parmu a Piacenzii po wymření rodu Farnese jakožto léno od říše. Ale wláda španělská těchto wýminek nepřijala, u wálce w Sicilii pokračujíc, pročež dána ji a wrtkawé

Sardinii lhůta tří měsíců, w nichž se měli wyjádřit, chtějíli k smlauwě té přistaupiti nebo podniknauti válku. Wéwoda savojský konečně se podwolil, Španělowé wšak wzdorowali, pročež jim od Francauzů i Angličanů wypowěděna válka (1719). Tenkráte Alberonimu pletichy neprospěly, jimiž chtěl čtwerospolek roztrhnauti; neboť spiknutí proti Orleanu wyzrazeno, wzbauření w Bretagni utišeno, loďstwo, které mělo přewezti Jakuba III do Angličan, rozmetáno bauří, Karel XII padl u Fridrichshallu a cisař mírem Požarowackým zproštěn Turků, 1500 mužů wyslati mohl do Sicilie. Maršál Berwick, wůdce franský, wpadl se znamenitau mocí do Španěl, a wojsko anglické wyplaulo na pomoří galickém. Takowé přewaze nemohauc odolati, podwolila se wláda španělská míru, a Alberoni wypowěděn ze říše. Sicilie wydána od Savoje cisaři, od něho pak Sardinie wéwodowi savojskému, který nyní přijal název: „Král sardinský“. K uspořádání ostatních důležitostí ustanowena schůze w Cambraji (1721).

2. Wálka s Turky. Mír Požarowacký.

Wláda cisaře Karla VI oslawena jest zwláště wítěznau válkau s Turky, kteří zrušiwše pokoj Karlowecký, válečně wytáhli proti Benátčanům, a poloostrowa Morey, jim podrobeného, w krátkém čase se zmocnili. Cisař Karel wytasil na ně meč, jakožto spojenec a zastánce Benátčanů a rukojmě onoho míru, a slawný Eugen wedl cisařská wojska, k nimž se wšech stran pospíchalo množstwí ochotníků, chtíce pod nejslawnějším wojwodau wěku swého bojowati. U Salankemena blíž Waradína strhla se weliká bitwa (1716), w níž Turci utrpěli hroznau porážku, a weliký wezir jejich sám s třiceti tisíci muži padl na bojišti; wšecko střeliwo, wšecka hrubá zbroj s celým táborem přišla wítězům w kořist. Následkem welikého tohoto wítězstwí dobyli cisařští Temešwáru, opanowaly celý Banát, welikau část Srbska a Walachie. Roku potomního jal se Eugen dobýwati pewného Bělehradu, jehož nowý weliký wezir celau mocí říše turecké se snažil ochrániti. S wojskem sto padesáti tisíců mužů přitáhl k Bělehradu, a obehnal celý tábor cisařský obšírnými příkopy, takže dobýwající wojsko samo bylo obleženo.

Eugen wšak, udeřiw s celau mocí na Turky, prwé než zákopy swé dokonali, porazil a rozprášil celé wojsko tak, že na wše strany prchajíc, celý tábor swůj nechalo w jeho rukau, načež i Bělehrad wítězi poddal se. Brzy na to také Smederewo, Mehadia, Řsawa od Turků očištěna, též od Benátčanů mnohá pewná místa w Dalmatii a Albanii wybojowána. Tím Turci skroceni, žádali o pokoj, jenž uzawřen w Požarowci (1718) w ten smysl, aby každá mocnost země a města dobytá podržela. Tím obdržel císař Bělehrad s welikau částí Srbska, Temešwár s Banátem a Walachii až p řeku Alutu; Benátčané podrželi wybojowaná místa w Albanii a w Dalmatech, Turci pak Moreu.

3. Smlauwa o poslaupnost rakauskau. Sbor Cambrajský.

Císař Karel VI, nemaje žádných synů, měl nejsnažnější péči o to, aby Marie Terezie, dcera jeho, po něm za dědičku wšech zemí rakauských ode wšech mocnářů byla uznána. Pročež ustanowil poslaupnost rozkazem řečeným pragmatická sankcí, w němž určeno, že dědictwí wšech rakauských zemí, kdyžby nebylo mužských dědiců, dle práwa prworozenstwa wždy také přecházeti má na ženské, tak sice, že kdyby on sám žádných mužských dědiců nezanechal, celé nerozdílné mocnářstwí rakauské připadnauti má dcerám jeho, kdyby pak těch nebylo, dcerám Josefa I, dále dcerám Leopolda I, a tak wždy nejbližším dědicům a dědičkám postranním. Země rakauské, Čechy, Uhry, Nizozemsko wůli tuto wolně přijaly, na čemž se mohl císař spokojiti, w národy swé důwěřuje; on wšak chtěw úplně býti ubezpečen, snažil se po celých dwacet let (1720—40), aby k dědičnému tomu pořádku také získal swolení wšech cizích mocností. Jiná z hlawních záležitostí královských byla wýchodo-indická kompanie kupecká, již byl císař zřídil w Ostende a Nízozemí, chtěje rozšířiti obchod swých zemí. Původem jejím byla již prwé společnost saukromá, která wyprawiwši dwě lodě do wýchodní Indie, šťastného dosáhla zisku. Tím císař powzbuzen, udělil jí na radu Eugeniowu swobodný list na třicet let, aby směla wésti wýhradní obchod do wýchodní Indie a na pomoří africká. Záwistiwí

ale Hollanďané počali tomu odpírati, obáwajíce se, aby tím obchod jejich nebyl ztenčen, a Angličané i Francauzowé jim přitušili, prawíce býti obchodní spolek nízozemský na odpor jistým smlauwám učiněným w míru westfalském.

O tyto hlawní záležitosti, mimo mnohé nepatrnější, měla wyjednáwati schůze Cambrajská, k níž po mnohých přípravách plnomocníci wšech mocností západních se wyprawili. Celá Ewropa očekáwala dychtiwě, co se na tom sněmu wyjedná, který po tříletém wáhání konečně (1724) byl otewřen; ale naděje byla zklamána, neboť se tkanina politiky tak pomátla, že se wyslancowé potomního roku bez wyřízení musili rozejíti. Hněwiw byl totiž císař mocnostem, že se protiwily obchodu nízozemskému do Indie, a královna španělská zahořela mstyžádostí proti dworu francauzskému, že dceru její Ludwíkowi XV zasnaubenau odeslal nazpět, daw přednost dceři Stanislawa Leščinského, bywalého krále polského. Pročež uzawřel dwůr španělský s císařskými tajnau smlauwu we Wídni (1725), w níž wláda španělská císaři zaručila pragmatickau sankci, a nízozemskému spolku wýchodo-indickému powolila mnohé přednosti w zemích španělských, proti čemuž císař potwrdil Don Carlowi čekanstwí Toscany, Parmy a Piacenzie, a Španělům přispěti slíbil k dobytí Minorky i Gibraltaru. Tím powstalo weliké hnutí po wšech ewropejských kabinetech; shon po alliancích dnes uzawřených, zejtra opět zrušených. Jiří král anglický učinil nejprwé spolek s Francauzi a Prusy proti spolku Wídenskému, kdež zatím císař s Rusy a Šwedy se spolčil, a Prusy též přilákal w tajné smlauwě na swau stranu. Za to získal zase Jiří Holland, Dany a Šwedy. Papež plnil krásný auřad prostředníka, a císař prostřednictwí jeho přijal, chtěje uzawříti mír w Paříži; ale dwůr španělský, stranu císařowu opustiw, smluwil se s anglickým a francauzským w Seville, aby don Carlos ustanowené sobě země italské bez prodlení obdržel. Když pak císař po úmrtí wéwody z Parmy země tyto co léno říšské obsadil wojskem swým, na smlauwu Sewillskau, učiněnau bez swolení jeho, weda stížnost, tu hrozila wálka nowá, až pak učiněna nowá smlauwa we Wídni, w níž císaři od Anglie a Hollandu zaručena pragmatická sankci, začež Španělům powolil obsaditi Toscanu, Parmu a

Piacenzii, pro don Carla, a kompanii kupeckau wýchodoindickau w Ostendě zrušil (1731).

4. Wálka o krále polského.

Brzy na to (1733) zemřel August II král polský, a bez prodlení jednal o to Ludwík XV, aby tchán jeho, Stanislaw Leščinský, trůnu polského dosáhl. Získána jedna strana šlechty polské, která Stanislawa zwolila za krále, druhá však wywolila proti němu Augusta III, kurfirsta saského, jejž podporowali cár a císař, onen aby nepředčili w Polště Francauzowé nad Rusy, tento, aby se král August, jenž měl za manželku dceru Josefa I, dědictwí rakauského odřekl, a pragmatickau sankcí potwrdil.

Rychle přitáhlo 20,000 Rusů do Litwy (1733), přinutili krále Stanislawa prchnauti z Waršawy do Kdanska, a když i toto město padlo, ztratil Stanislaw poslední swau záštitu, a August po celé zemi uznán za krále. Kardinal Fleury, bývalý wychowatel krále, nyní prwní ministr, nemoha pro wzdálenost Rusům odpírati, wyprawil wojsko proti císaři, a spojil se s dworem španělským a sardinským, žádostiwým nowých krajin italských. Jedno wojsko franské pod maršálem z Berwika přitrhlo k Rýnu, dobylo Kehla, a obsadilo Lothrinsko, jehož wéwoda byl horliwý císařům příwrženec. Druhé wojsko wedl maršál Villars we spolku s králem sardinským do Milanska, a opanowal celau tuto zemi (1733). Tauž dobau přeplaweno také wojsko španělské do Toscany; Don Carlos prohlásil se wlastnomocně za plnoletého, nastaupil wládu w Parmě a Piacenzii, a wedl wojsko do Neapole, aby se i tohoto královstwí zmocnil. Císař stál proti tolikerým nepřátelům samoten; neboť pomoc ruská byla příliš wzdálena, a mocnosti pomořské, o jejichž pomoc žádal, zůstaly působením francauzským netečné. Pročež po celá dwě léta wedena wálka nešťastně, jak na Rýnu tak w Italii; neb tamto Eugen wěkem sešlý Francauzům toliko slabě odpíral, a zde wrtkawé národy italské snadno od císaře se odchýliwše lnuly k nowému mocnáři. Wlastně o národech nemůže ani býti řeč; neboť jen dwory, kabinety a diplomati činili dějepis onoho wěku, národowé pak, čili wěrní poddaní, za málo wíc powažowáni byli než stáda dobytka. Wojsko špa-

nělské opanowalo bez odporu Neapoli i Sicilii, a Don Carlos korunowán w Palermu za krále (1735). Ze sewerní Italie též wojsko císařské od Francauzů wypuzeno, tak že císaři z celé Italie nezbylo nic, než pewnost Mantua. Při tak smutném pokroku wálky žádal si císař pokoje, byfby ho měl wykaupiti welikau obětí, a jelikož i Fleury byl míru milowný, uzawřen mezi císařem a Francauzi mír we Widni (1735) w články ty, aby August III zůstal králem polským, Stanislaw pak aby se králem jen jmenowal. Za náhradu dáno jemu wéwodstwí lothrinské na čas žiwota, po němž připadnauti mělo ku koruně francauzské; wéwoda pak lothrinský, František Štěpán, obdržel za to wéwodstwí toscanské. Don Carlos podržel králowstwí Neapolské a sicilské, král pak sardinský ulowil části Milanska. Toliko Parma a Piacenza zůstala císaři, a nade wší ztrátau spokojil se, jen když mu wláda franská potwrdila pragmatickau sankcí jeho. Ostatní mocnosti z počátku se zdráhajíce, přistaupily později též k míru, a tak Ewropa zase upokojena.

5. Wálka s Turky.

Brzy wšak zrušen mír ewropejský nowau wálkau s Turky, wedenau od Rusů a císařských, jejímž popudem byli Tataři krimští, Turkům podrobení, kteří činíce ustawičné wpády do jižního Ruska, krajiny plenili a hubili. I wytáhlo proti nim wojsko ruské, jež wedl Münnich, rodem Sas, we škole Eugenia wycwičený, wůdce wýtečný, ale ukrutný. Hned w prwním tažení (1736) rozwodnili se Rusowé w poloostrowu Krimu, bijíce Tatary napořád, a pleníce jejich zemi, ač i Rusů na 30,000 mečem tatarským a morem zahynulo. Münnich wybojowal společně s Lascym Perekop, též mírem na Prutu ztracený Azow, a táhl k Očakowu, kteraužto silnau pewnost 20,000 Turků bránilo. Na tu welel Münnich hnáti k útoku; i dobýwána po kolik dní s nesmírnau ztrátau Rusů, až dwěma zapálenýma prachárnama wyhozena do powětří, a tak co spausta černých sutin dobyta. Zatím také císař Karel dle smlauwy s Rusy uzawřené ke společné obraně wojsko proti Turkům wyprawil. Welikého Eugenia wšak wíce nebylo; zemřelť nedáwno (1736), a nebylo žádného, kdoby místo jeho jen poněkud byl wyplnil. Scházel duch, scházela

zmužilost a důwěra wojínům císařským. Hrabě Seckendorf, jemuž wedení swěřeno, byl k tomu neschopný, pročež nešťastný; ještě neschopnější a nešťastnější hrabě Königseck, který z dworské raddy do pole se odwážil, a ne lépe se wedlo Wallisowi, který od Turků auplně poražen jest u Smederewa (1739). Tu jednal císař o pokoj w Bělehradě, kterýmž Bělehrad, Srbsko a Walachie, pokud je měl w držení, wšecko, čeho byl ondy slawný Eugen krwawě dobyl, zase Turkům nawráceno (1739). Rusowé wydali Turkům též wšecko, čeho se we válce této byli zmocnili, kromě Azowa, jehož hradby wšak musili strhnauti a wšeho obchodu na Černém moři se odříci. Zato uznala porta turecká císařskau hodnost ruských cárů.

6. Smrt císaře Karla VI. Staw politiky.

Že císař Turkům powolil tak prospěšný mír a tak snadně, byla zwláště příčinau choroba, hrozící jeho wládě brzký učiniti konec. Bylo na nejwýš potřeba, aby nástupnice jeho při počátku swého panowání měla swobodnau ruku, pročež mír co nejsnažněji hledán, a byl wítán, jakkoli draze dosažen. Obdržew jej, Karel VI zemřel (1740), a s ním zhasnul rod Habsburský po meči. Truchliwý musil býti pocit císaře Karla, widěti se posledním rodu swého, který se skwěl skoro po celých pět století na nejwyšším stupni pozemské sláwy; ale zármutek tento mírnila jistá naděje, že úplné nerozdílné dědictwí zůstane dceři jeho; neb byl tolikeré oběti přinesl, aby ujištění okolních mocností získal, a jedinau útěchu mu poskytowalo, že se obnowenau silau rozwije ušlechtilá ratolest rodu Habsburského na nowém kmenu lothrinském.

Pozorujíce politický staw světa při smrti Karla VI, spatřujeme Ewropu jedenkráte pokojnau; ne wšak z mírnosti a lásky pokoje, jako z jakési powšechné mdloby a slabosti. Finance zwláště byly wůbec nedostatečné, jakkoli rozmnoženy obchodem a průmyslem, wšudy pěstowaným a zwelebowaným. W říši franské přede wším objewil se weliký zmatek we financích hned po smrti Ludwíka XIV. Ustawičné wálky tohoto krále, skwostný dwůr, nádherné stawby, mrhawost a hýřiwost zanechaly po něm nesmírnau summu dluhů,

dle nynější ceny as na půl páta tisíce millionů livrů, které nyní wévoda Orleanský co wládař měl spláceti. Z rozličných náwrhů, kterakby se to dalo zaprawiti, wywolen ten, jejž podal John Law, rodem Skot, aby se totiž zřídila wšeobecná pokladnice, čili banka, do níž wložen od spolku kapitalistů peněžitý základ, na nějž se wydáwaly wýplatné listky čili bankocedule, přijímané místo peněz. Z počátku se to dařilo šťastně; jistiny neb podíly základní (akcie) w ceně wystupowaly, zwláště když powznešeny obchodem západo-indickým znamenitý zisk přinášely. Nastal wšeobecný shon po akciích, a mnozí jimi zbohatli; každý rád bankocedule přijímal za hotowé peníze, pokud banka měla kredit. Když ale wláda, chtíc se sama zmocniti zisku, ji převzala, nedáwajíc již banko-cedulím swým úplné ceny; tu počala důwěra klesati; wšecko se hrnulo, cedule své wyměnit, banka nemohla postačiti k wyplácení, cena papíru snižena na polowici, a následowal úplný bankrot. Law musil prchnauti co zločinec, přisadiw celé své jmění, a na tisíce rodin uwrženo první tauto finanční zkauškau w chudobu a nauzi.

Ludwík XV zůstal děckem, i když dosáhl plnoletí, které při králi francauzském nastáwá již we třináctém roce wěku. Ministři wládli, a štěstí pro národ, když král aspoň maudré trpěl neb wywolil. Nejprwé byl prwním ministrem kardinal Dubois, po něm wévoda z Orleanu, předešlý wládce, potom wévoda z Bourbonu, wnuk ondy slawného Condé, jemu wšak welmi nerowný, a k wedení wlády neschopný. Po jeho odstranění převzal řízení ctnostný kardinal Fleury (1726), bywalý Ludwíka XV wychowatel, který, ačkoli byl již 73 let stár, mužnau silau duševní i tělesnau ještě po sedmnácte let sprawowal říši franskau mírně a maudře.

Říše německá byla pohřížena w slabost a bezčinnost. Wnější sice podoba její trwala; dědičné arciaufady říšské ještě wždy rozmnožowaly lesk císařského trůnu, jehož moc a wážnost wnitřní již byla pominula. Dwa kurfirstowé swářili se o hodnost arcipokladnickau, ale poklad byl prázdný; nowí Reichserbkammerdienerowé, Erzvorschneiderowé, Reichsjägermeisterowé, Reichsfischherrowé, Reichsthürhüterowé a jiní nemotorní úřadowé ustanoweni okolo prázdného trůnu. Bez wlastní moci domácí bylby císař německý bywal

chudší, než mnohý z jeho poddaných, a w záležitostech říšských míwala wůle císařowa menší wáhu, než mnohého knížete, jenž se honosil názwem jeho sluhy. Nejwyšší prawomocnost byla při sněmu říšském, který od roku 1663 stále umístěn byl w Řezně. Od tohoto roku nebyl císař nikdy wíce osobně při sněmu, wysílaje toliko swého plnomocníka, kteréhož příkladu brzy také ostatní knížata říšská následowala. Tu se jednalo obyčejně o prázdné titule a formy s na slowo wzatau malicherností a zdlauhawostí; nepřítel zewnitřní mohl opanowati celau říši, než se sněm říšský o to usnesl, kterak se spojená nepohybná armáda swaté Římské říše z nesčíslných audů jejích má sebrati a táhnauti do pole. Neboť sněm sám roztříděn byl na tři kollegia, kurfirstů, knížat a měst říšských; každé kollegium radilo se pro sebe pod swým ředitelstwem, načež si dwě přední kollegia nálezy swé sdělily. Kollegium knížat dělilo se zase na lawici duchowní a swětskau, a biskupowé ewangeličtí měli zwláštní příční lawici. Jednotliwých hlasů duchowních bylo 33, na swětské stolici sedalo 25 knížecích domů s 61 hlasy. Hrabata na lawici swětské dělili se zase na čtwero kollegií, wetterauské, šwabské, franské a westfalské, z nichž každé zase mělo swé wlastní directorium. Měst říšských bylo r. 1648 ještě 63, z nichž později 10 elsaských a Strassburk připadlo ke Francii, tedy 52 zůstalo na dwau lawicích, Rýnské a šwabské. Ty se zase rozdělowaly tak jako kraje německé na katolické, ewangelické a míchané. Wšickni tito stawowé dělili se w tělo katolické, jehož přednosta byl kurfirst Mohučský, a tělo ewangelické pod dozorstwím wolence saského. Rytířstwo říšské, rozdělené w kraj šwabský, franský a Rýnský, bylo toliko císaři a říši bezpostředně poddáno, ale wlastního hlasu při sněmu říšském nemělo. Saud říšské komory, wykonáwající mocnost saudní, měl se skládati z 50 audů, jichž wšak nikdy nebýwalo přes polowic. Léta 1689 přeložen byl ze Spýru do Wetzlaru, nestaw se znamenitým ničím, leč powěstnau wáhawostí, tak že často zemřela celá pokolení, než jejich pře saudem tímto byla rozhodnuta.

W říši britannské wládl Jiří I z Hannowru, jehož matka byla Žofie, owdowělá kurfirstka Brunšwicko-Lüneburská,

wnučka Jakuba I, totiž dcera Alžběty, manželky nešťastného Fridricha falckého, ondy českého krále. Za Wiléma III ustanoweno totiž zákonem říšským, aby žádný mocnář britannský nesměl býti katolík, a jelikož Wilém neměl žádných dětí, ustanoweno jest již za něho budaucí powolání domu Brunšwicko-Hannoweranského na trůn britannský, poněwadž ostatní příbuzní Stuartův byli katolíci. Po Wilémowi III wládla sice ještě králowá Anna, dcera Jakuba II, manželka prince Jiřího danského, za níž se stkwěl slawný Marlborough co wojwoda a ministr, náčelník strany Whigické. Jím uskutečněna jednota mezi Šoty a Angličany, parlament šotský spojen s anglickým, poddaní obau králowstwí dosáhli stejného práwa, stejné též platíce daně. Anna, přeživši wšech dewatenáct swých dětí, ráda by byla poslaupnost na trůnu anglickém opatřila Jakubowi bratru swému, kterýž pak co praetendent často o korunu anglickau se pokaušel; parlament wšak hájil poslaupnost nekatolickau, a po smrti Anny kurfirst hannowerský powolán na trůn britannský co Jiří I (1714). Jiří byl král rozšafný, míru milowný, který wšemožně se wynasnažil, nowý panownický rod swůj na trůnu britannském upewniti. Neboť měli Stuartowé wždy znamenitý počet příwržencův w Britannii; Jiří, jakožto cizinec, nebyl milován, pročež potřeba mu bylo tím více prozřetelnosti, aby strana odporná neopanowala, kterauž mohli nepřátelé jeho při každé příležitosti ku prospěchu Jakuba proti němu wzbauřiti. Tak byl učinil hned z počátku wlády jeho Ludwík XIV, jehož tajnau pomocí praetendent sám přišed do Šotska wyhlášen za krále Jakuba III (1715). Odbojníci wšak byli poraženi, a Jakub musil prchnauti. Později (1719) chtěl jej Alberoni pomocí španělskau uwésti na trůn; loďstwo wšak jeho stroskotáno bauří a newyřídiw ničehož, přinucen se wrátiti. I třetí spiknutí ku prospěchu Jakubowu (1722) se nezdařilo, a příwrženci jeho trestáni na hrdle. Aby pak při wolení do parlamentu nemohla tak snadno strana Stuartská působiti, ustanowil Jiří, aby nowý parlament wolen bywal wždycky po 7 létech, místo po třech. Z toho ohledu činil též smlauwy a spolky se wšemi mocnostmi pro zachowání pokoje a rownowáhy, w čemž mu bystroduchý ministr jeho Robert Walpole nemálo byl prospěšný, znaje

wšecky nitky politické mistrně říditi k zisku pána swého a k zwelebení říše britannské. W tom samém duchu pokračował také Jiří II, který po otci swém wládu Britannie nastaupil (1727). I za něho wedl Walpole řízení zemské ještě po čtrnácte let, wždy pečliw o zachowání pokoje a rozmnožení síly říše.

Hollandané po Wilémowi III z diwadla politického téměř docela odstaupili, hledíce toliko swého obchodu a státního hospodářstwí, jímž rostla zámožnost jednotníků i obce. Neboť jim předešlé wálky, jimiž byli w záležitostech ewropejských poděleni, místo zisku přinesly jen břímě dluhů, a prospěch wyplýwající ze společného činu obyčejně přicházel toliko mocnějším Angličanům. Přestali tedy se míchati do wšeobecných záležitostí, ani jednoho wládaře po Wilémowi wíce nezwoliwše, než wystaupiwše z pořadí prwních mocností, raději doma požíwali pokojné swobody než drahé sláwy wnější.

We Španělích kralowal potud Filipp V, jenž byl těžkomyslný, někdy na duchu pominulý, pročež wlastně wládla králowá Alžběta s ministry sobě oddanými. Staw tento se nezměnil, když král korunu odewzdal nejstaršímu synu swému Ludwíkowi (1724), který již w prwním roce panstwí swého zemřel. Prosby duchowenstwa pohnuly krále Filippa, že zase korunu přijal. Wláda mnišská a inquisicí s hranicemi byla w pořádku. W Portugalu panował Jan V, který wíce pečował o záležitosti církewní než politické. Na snažnau jeho žádost powýšil papež Kliment XI biskupstwí Lissabonské za patriarchat, kteréžto duchowní místo král welmi bohatě nadal, a poklady brasilské na to nakládal, aby klášter Mafra učinil nejkrásnějším a nejbohatším na swětě. Za to obdržel od papeže Benedikta XIV jméno nejwěrnějšího krále. Inquisicí sice obmezena tím, že úsudky její předkládati se musily královské raddě, proto wšak předce ještě hranice plály (auto da fé), a král sám často bywal pálení přítomen. Za posledních swých let odewzdal wládu pro churawost Kašparu Aveirowi, Františkánu, za něhož zanedbáním obchodu, rolnictwí a průmyslu Portugal poklesl we mdlobu.

Kterak byl wojwoda savojský Victor Amadaeus II obratností politickau získal Sardinii, a přijal korunu královskau,

swrchu oznámeno. Královstwí sardinské bylo za něho mocné, a důležité jak říši franské pro wládu nad branami do Italie, tak rakauské pro sausedstwí s Milanskem. Victor panowaw 55 let, odewzdal korunu synu swému, Karlowi Emmanueli III (1730), a odebral se w saukromí. Sotwa wšak as rok wytrwal, bažil zase po wládě, a nabádán od nowé manželky swé předsewzal si koruny se zase zmocniti. Synowi wšak nechtělo se starému otci ustaupiti; zmocnil se jeho osoby, odlaučil jej od manželky, a až do smrti jej držel u wazbě. Genua byla již od roku 1729 stísněna válkau s Corsy, kteří swůj ostrow oswoboditi chtěli od jejího područenstwí.

Jak snadno císař Karel VI pragmatické sankcí swé nejen Sardinii, ale i Neapoli a Sicilii obětowal, swrchu jsme widěli. Královstwí obau Sicilií dostalo se mírem Widenským rodu Bourbonskému.

I w sewerowýchodu Ewropy mír nyní panowal. Nowé královstwí pruské zmáhalo se za Fridricha Wiléma I, kterýž rolnictwí i průmysl wzbuzowal, lidnatost rozmnožowal přijetím wystěhowanců Salzburských, dobrým pořádkem we financích nashromáždil bohatý peněžitý poklad, a silné, dobře wycwičené wojsko postawil. Nejwětší obliba jeho byla we wojínech wysokého wzrůstu, ježto, kde wěděl, sbíral, najímal, ano i z nejwzdálenějších zemí tajně nebo násilně dáwal přiwáděti, jsa přitom srdce twrdého a ducha surowého.

W říších skandinawských po welikém válce sewerské nastala mdloba. W Dansku kralowal po Fridrichowi IV Kristian VI (1736—46), který obnowiw kupecký spolek wýchodo-indický, a lodstwo zase wystawiw, hleděl zwelebiti obchod, a wnitřní staw říše zlepšiti mnohými prospěšnými ústawy.

We Šwedsku byla Ulrika Eleonora, dcera Karla XII, slabé žezlo králowské odewzdala manželu swému Fridrichowi z Hessenkasslu (1720), kterému od šlechty ruce ještě aužeji swázány. Wládla tedy šlechta pod stínem králowské moci, mezi sebau jsauc roztržena na dwě strany oddané cizincům, jedna Rusům, w jejímž čele byl hrabě Horn, druhá Francauzům, jejíž wůdce hrabě Gyllenborg; pro wlast nebyla strana žádná, toliko špinawá sobětliwost panowala. Nejprwé předčily klobauky (tak se nazýwala strana francauzská) nad

čepicemi (stranau ruskau), zrušiwše spolek s Rusy za francauzské a anglické peníze (1727); na to zase čepice, obnowiwše smlauwy s Rusy; konečně pak opět strana francauzská opanowala.

Říše ruská pokračowala na dráze, otewřené Petrem Welikým, we wzrůstu wnějším a zdaru wnitřním. Až do poslední hodiny swé pracowal cár Petr o zwelebení jí, a upewniw její přewahu na seweru Ewropy, rozšířil žezlo ruské a sláwu jména swého také po daleké Asii. Chtěje do říše swé přiwésti wýnosný obchod perský s hedwábím, dal wyšetřiti pomoří Kaspické, a založil tam obchodní spolek, jejž wšak hubili diwocí Lesghowé. Aby je potrestal, wytáhl Petr osobně proti nim, proniknuł pauštěmi a stepěmi až k moři, a zmocnil se města Derbentu. Brzy wšak i s Peršany wálka šťastně skončena; neboť šach Thamasp, hledaje pomoci proti odbojníkům w říši swé, postaupil Petrowi dobrowolně krajiny Kaspické Daghestan, Širwan, Gilan, Mazanderan, Asterabad s městy Derbentem i Baku, čímž moc ruská až k horám Kawkaským rozšířena (1722).

Jakkoli wšak byl Petr Weliký slawný a šťastný co wítězitel a zwelebitel říše swé, byl nešťastný we wlastním domě, jemuž se zcela odcizil, přílišně baže po nowotách. Prwní manželku swau Eudoxii, že byla Ruska, obyčejů národních milowná, zapudil do kláštera, a syna s ní splozeného Alexeje zanedbal. Alexej na otce swého a wšecky jeho nowoty zanewřel, což Petr pozdě zpozorowaw, a obáwaje se, aby budaucí nástupce weliké dílo jeho nezbořil, rozkázal synu swému, aby buď proměnil mysl, nebo wlády se odřekl. Alexej prchnul nejprwé do Wídně, odtud do Neapole; na psaní wšak otcowo, w němž mu slibowal prominutí a lásku, nawrátil se. Místo lásky čekalo naň wězení a saud, který dle žádosti otcowy nad ním wyřknul jednohlasně ortel smrti, načež bez prodlení jest usmrcen.

Alexej zanechal po sobě syna, Petra, při smrti jeho tříletého, splozeného s kněžnau z Brunšwiku a Wolfenbüttlu; cár Petr měl pak s Kateřinau swau mimo dwa syny, ježto w dětinství zemřeli, ještě dceru Alžbětu, která se mu zdála býti hodna nástupnictwí. Z dědiců těchto bylo cáru swobodno dle libosti woliti swého nástupce; neboť byl k do-

wršení samowlády wydal zákon, že každý cár budaucího mocnáře z rodu svého dle wůle své může ustanowiti, a to ustanowení také zase zrušiti. Sám však dříwe než koho ustanowil, překwapen smrtí w 53 roce wěku svého (1725). Rok před smrtí dal ještě korunowati *Kateřinu* w Moskwě za cárownu, která nyní také na trůn jeho wystaupila, a za samowládkyni wšech Rusůw uznána. Tak se díwka Malborská stala ruskau císařownau, bywši zrozena w sedlské chatrči, a stráwiwši mladý wěk mezi surowými wojáky, až ji byl Petr již co wdowu po nějakém desátníku poznal, a pro wnady těla i bystrost ducha zamilowal. K jejímu powýšení nejwíce přispěl kníže Menčikow, jehož byl Petr podobně z nízkého prachu powznesl k nejwyšším hodnostem, a z bywalého učedníka pekařského učinil wůdce a ministra. Snažením jeho a ujištěním maudrého arcibiskupa Nowgorodského, že Petr Kateřinu mínil ustanowiti za swau nástupkyni, dowedeno to, že hned den úmrtí Petrowa Kateřina od senatu, wojska, šlechty i lidu wyhlášena jest za císařownu, slíbiwši wychowati Petra Alexejowa za budaucího nástupce, aby žezlo ruské w domě Romanowě zůstalo. Než panowala Kateřina s Menčikowem toliko dwě léta, rozmnožujíc říši nowými wýboji w Persii, a při rozdwojení Ewropy w stranu rakauskau a fransko-anglickau, onu podporujíc. — *Petr II Alexejowič* byl při smrti Kateřiny ještě wěku nedospělého, pročež dle jejího ustanowení měl kníže Menčikow až do plnoletí jeho wládnauti, a mladý cár s dcerau jeho se zasnaubiti. Nesmírná ctižádost a hrdost Menčikowa wzbudila mu však nenáwist šlechty, a w ty dni, když slawena měla býti swatba carowa s jeho dcerau, swrhnul jej mladý kněz Dolgoruký. Společník a miláček cárůw, wšemocný Menčikow, wšech hodností a statků zbawen, a odweden do Sibiře. Místo něho wládl nyní nad slabým cárem Dolgoruký, a Petr měl býti zasnauben s mladau kněžnau Dolgorukau; tu však w 15 roce wěku swého zemřel (1730). — Trůn ruský byl opět uprázdněn bez určitého nástupce; tu myslili welmoži na to, aby mocnost cárskau pro budaucnost obmezili, a powolali na trůn *Annu Iwanownu*, dceru po Iwanowi, bratru Petra W., owdowělau wéwodkyni kurlandskau. Anna se podwolila, že chce mocnost swau sdíleti s ustanowenau ze

šlechty raddau; tím wšak bylo obecenstwu málo získáno; neboť nade wšemi opanowal Dolgoruký; pročež kapitulací zase zrušena, a samowláda obnowena. O válce, kterau Anna skrze wojwodu Münnicha wedla s Turky (1736—39) swrchu zpraweno. Augustowi saskému pomáhala na trůn polský; krajinu Kawkaskau Gilan šachowi Nadiru zase wrátila, Daghestan a Širwan pro wpády Tatarů krimských opustila. Za wlády její přišlo prwní wyslanstwí ze země kytajské (čínské) do Rus, aby obnowilo smlauwu přátelskau a obchodní mezi oběma říšema. Cesty pomořské k odwírání krajin sewerských pilně konány. Kapitán Bering nalez již prwé aužinu mořskau, oddělující Ameriku od Asie, dle jména jeho známau, nyní zde na pewninu americkau wystaupil. Anna Iwanowna zemřela l. 1740, ustanowiwši w poslední wůli za nástupce swého Iwana, teprw noworozeného syna dcery sestry swé, prowdané za prince Brunšwik-Wolfenbüttelského, do jehož plnoletí wládnauti měl Ernest Biron, wéwoda kurlandský, její milostník. Ale již po několika dnech swržen Biron od polního maršala Münnicha, jat, pak odsauzen, a poslán do Sibiře, načež matka Iwanowa *Anna II* wyhlášena za welkowéwodkyni a wládkyni. I její wláda wšak trwala na krátko; neboť více lásky měla Alžběta, dcera Petra W., jejíž práwo k trůnu widělo se býti bližší. I prohlásila se tedy pro ni nenadále nejprwé garda Preobraženská, pak celé wojsko; Anna i s newiňátkem Iwanem wsazena do wězení, přiwrženci její Münnich a Ostrmann odsauzeni k smrti a z milosti zatraceni do Sibiře, *Alžběta* pak wyhlášena za cárownu (1741).

Toho času panowal w Persii powěstný šach *Nadir*, který celý daleký wýchod naplňowal hrůzau, z bywalého pohonce welblaudů na trůn perský se wypnuw. Neboť když byli panowníci perští z rodu Sofi utuchli w chlipnostech dworu swého, a we jménu jich ohawní kleštěnci nestudným ukrutenstwím tiskli národ, pozdwihli se proti nim bojowní Afganowé, a zůřiwý jejich wůdce *Mahmud* zmocnil se Ispahanu, kdežto sídlel zmalátnělý šach Hussein (1722). Hussein postaupil korunu synu swému, jenž slaul Thamasp Mirza, a dále se usadil na sewerozápadu w Kasbinu. Tak se říše perská rozdwojila w panstwí Afghanů a Sofi, hynauc krwa-

wým obau zápasem, w nějž se w naději na kořist mísili také Rusowé i Turci. Kterak cár Petr získal znamenitých krajin na pomoří Chwalenském (Kaspickém), swrchu jsme widěli. Ale i Turci, záwidíce jemu štěstí, wtrhli do Persie (1725), dobyli Eriwana, Nachičewana a Hamadana, a blížili se již k Ispahanu po dwakráte; než wždy s welikau ztrátau jsau odehnáni. Mahmud zawražděn od synowce swého Ašrafa, a proti tomuto wytáhl *Kulichan*, jakožto wojwoda Thamaspa, wypudil jej z Ispahanu, a opanowal celau Persii swému mocnáři (1730). Brzy wšak swrhnul jej s trůnu, a posadil naň děcko jeho, co Abbasa III, w jehož jménu sám neobmezeně wládl. S Turky wítězně wálčil, a přinutil je k nawrácení Armenie a Georgie, od nich opanowané, též krajiny prwé postaupené Rusům od Anny cárowny obdržel nazpět. Když Abbas III co dítě zemřel, wyhlášen Kulichan za mocnáře perského s auplnau i dědičnau mocí, a nazwal se šach Nadir.

W Indii stál potud zlatoskwaucí trůn welikého mogula, jejž byl Babur Timurowec z počátku 16 století wystawil w Delhi. W druhé polowici sedmnáctého století až ku počátku osmnáctého (1659—1707) wládl zde *Aureng-Zeb*, za něhož říše mongolská dosáhla nejkrásnějšího wěku. Po mnohá pokojná léta oblažowal říši swau maudrým řízením, a rozšířil ji daleko po krajinách indických. Po něm ale seslábla říše neswornosti welmožů, kteříž se zmocnili wlády, a mocnáře libowolně dosazowali i swrhowali. Tu se odtrhli podnožení národowé, jakož byli Seikowé, Čatowé a zwláště Marattowé. Různic těchto použil šach Nadir, wpadl do Indie (1739), porazil Dowrana, nejwyššího wojwodu slabého mogula Mahmuda, a přitáhl wítězně do Delhi. Mahmud se wítězi poddal, kterýž pobil na sto tisíc lidí, země na západu od Indu připojil k říši swé, a wylaupiw nesmírné mogulowy poklady, nazpět se odebral. Od té doby zůstala říše mogulská slabá, rozpadajíc se we mnohonásobná mocnářstwí, která nemajíce společného swazku, wespolek brojila, a každému podmaniteli cizímu snadnau se stáwala kořistí.

Takowý byl staw politického swěta od Ludwíka XIV až do skonání Habsburského rodu. Na západu a jihu Ewropy slabost, na sewerowýchodu jewena ráznost toliko Petrem

Welikým. Byltě to čas panujícího sobětstwí, beze wší wznešenější idey. Mocnářowé pečowali jen o to, kterakby nashromáždili co nejwíce bohatstwí, rozmnožili země swé, a upewnili swau samowládu; jeden druhého hleděl w tom překonati, jiné oslabiti, obelstíti a na ujmu jich se zmoci. Práwa národní, ústawy, sněmy, za středowěku wšudy obyčejné, zaswěcené starožitností, národům drahocenné, nyní téměř wšude zrušeny, aby neobmezowaly samowolnosti mocnáře. Aby pak žádný odpor nebyl možný, obklopeny trůny wždy silnějšími hradbami stálých wojsk, která wyssáwala tuk zemí, a státy uwrhowala we finanční nesnáze. Rowněž smlauwy státní zachowáwány jen potud, pokud jich zrušiti nestačila sobětliwost. Jaké ze stawu takowého powstaly následky, uzříme w oddělení následujícím.

III. Od Marie Terezie až do welké revolucí francauzské.

1. Wálka o poslaupnost rakauskau.

a) Prwní wálka s Prusy. Císař Karel VII. Ztráta Slezska.

Karel VI zemřel w plné důwěře, že Marie Terezie, dcera jeho, dědictwí říše rakauské nastaupí beze wšeho příkoří, poněwadž pragmatická sankcí tak snažně prowedená, tolikerými obtížemi wykaupená, skoro ode wšech mocnářů byla stwrzena. Tu wšak se okázala zkáza weřejného práwa; tu dali králowé na jewo, že jim sliby a smlauwy státní jen potud byly swaté, pokud se shodowaly s jejich sobětností. Terezie přejala dědičné koruny po swém otci, s jasným, neomylným práwem, od celé Ewropy potwrzeným, a hle! prwé než minul rok, ti sami mocnářowé, kteří jí auplné práwo dědičné byli zaručili, obořili se na ni, aby nepřipraweuau o totéž dědictwí olaupili. Nejprwnější z nich byl Fridrich II král pruský, jejž nazýwají Welikým. Beze wší příčiny, beze wšeho stínu práwa, beze wšeho prohlášení přepadl tento „filosof ze Sanssouci“ bezbranné Slezsko, a obsadil je swým wojskem, načež teprw se wyskytnul wyslanec jeho we Wídni, oznamuje, že chce král s královnau uherskau zůstati w dobrém přátelstwí, s ní se spolčiti k ochraně jejího dědictwí, a manželu jejímu Františkowi Lothrinskému, welkowéwodě toscanskému pomocen býti při wolení

na císařstwí; toliko aby mu postaupila Slezsko; neb že bez toho ku knížetstwí Karňowskému, Lehnickému a j. má práwo, za něž se jí podwoluje zapůjčiti 2 milliony příspěwku k válce. Terezii bylo wšak zjewné, že ji Fridrich smlauwami toliko zdržuje, aby se Slezska celého zmocnil, pročež ustanowila tuto drahau perlu koruny české hájiti mečem. Ale národu českého, jenžby ji snadno byl obhájil sám, wíce nebylo; sebrána tedy wojska ze wšech končin, bez wlasti, tedy bez ducha, jež wedl do Slezska hrabě Neuperk; ale u Molwice od Fridricha poražen (10 Dubna 1741). Wítězstwí toto bylo wšem ostatním nepřátelům říše rakauské heslem, a najednau powstalo proti Marii Terezii půl Ewropy. Nejhorliwější, ale dle wlastního uznání Terezie nejpoctiwější, že aspoň zjewný, nepřítel její byl Karel Albrecht, kurfirst baworský, čině nárok na celé rakauské dědictwí, že pocházel od nejstarší dcery Ferdinanda I, bližšího tedy práwa před Terezií míti se důwěřuje. Totéž twrdil také dwůr španělský, odwoláwaje se na dědičnau smlauwu mezi linií španělskau a rakauskau w domě Habsburském, a nedbaje pragmatické sankcí tak swatě potwrzené. I kurfirst saský k dědictwí rakauskému se hlásil, jakožto manžel starší dcery Josefa I, ačkoli se prwé odřekl, a pragmatickau sankcí přijal. Král sardinský požadowal wéwodstwí Milanské, že pocházel od dcery Filippa II, a Neapolský byl přirozený spojenec domu španělského. I zradowal se z toho dwůr francauzský, že konečně starodáwní saupeř jeho rakauský klesne, a přes pragmatickau sankcí, co nejswětěji zaručenau, stwrzenau a postaupením Lothrinska předraze zaplacenau, wystaupil co zastánce Karla baworského proti Marii Terezii. Aby se rozličtí tito nepřátelé, sami sobě wespolek odporujíce w jedno mohli spojiti, uzawřena wynasnažením Francauzů smlauwa w Nimfenburku, kterauž země rakauské ustanowili mezi sebau rozděliti. Kurfirst baworský měl obdržeti Čechy, Horní Rakausy, Tyrol a Breisgau, saský měl dostati Morawu a Horní Slezsko; Dolní měl podržeti Fridrich pruský. Dworu španělskému ustanowena Lombardie, Parma, Piacenza a Mantua, Nízozemí rakauské měl král franský obdržeti za odměnu; Marii Terezii zůstati měly toliko Uhry, Dolní Rakausy, Štyrsko, Korutany a Krajina.

Proti tolika nepřátelům stála Maria Terezia samotna; neboť wláda anglická, která byla pragmatickau sankcí též zaručila, ničehož neposkytla, krom prázdných slow ke smíření s Fridrichem, Rus pak byla příliš wzdálena, uwnitř rozbrojná, ano bawena hrozící válkau šwedskau.

Bez prodlení se tedy nepřátelé se wšech stran na země rakauské obořili. Dwě wojska francauzská, jež wedli Belleisle a Maillebois, překročila Rýn; Maillebois postawil se proti Hannowru, aby král anglický Terezii nemohl přispěti, a Belleisle spojil se s wojskem baworským, kteréž wtrhlo do Horních Rakaus, Lince se zmocnilo, kdežto se kurfirst Karel nazwal arcikníže tem rakauským, a odtud táhlo do Čech. Sem byli již také s druhé strany wpadli Sasowé; před Prahau se wojska spojila, dobyla jí autokem (20 Listop. 1741), a Karel se dal korunowati za krále českého (19 Pros. 1741). Odtud spěchal do Frankobrodu, kdežto se scházeli kurfirstowé, aby wywolili císaře; Belleisle, maršál francauzský, wedl zde prwní slowo; wšickni kurfirstowé byli domu rakauského protiwníci, až na Hannowerského, jenž též k nim přistaupiti přinucen; pročež se stalo, že František, manžel Marie Terezie, odmrštěn, a kurfirst baworský wywolen na císařstwí co Karel VII (24 Ledna 1742).

Marie Terezie, ode wšech mocnářů opuštěna a zrazena, wzala útočiště swé k národu jedinému ještě neudušenému, totiž k Uhrům. Neboť když se bauře blížila, snažila se Terezie, aby se ubezpečila wěrností Uhrů; dala se korunowati za královnu, potwrdila stawům wšecky swobody a wýsady, ustanowila wážného kmeta Pálfyho za palatina, a wyplnila wšecky žádosti národu tim spůsobem, že si u něho wšeobecnau lásku získala. Když se tedy se wšech stran na ni walili nepřátelé, odebrala se do Prešpurka, ani we Widni již nejsauc jista, a prworozence swého Josefa, ještě nemluwně, držíc na rukau, wstaupila do sněmu, slzawě žádajíc, aby chránili dědictwí nemluwňátka wěrní Uhrowé. I zapálila se srdce, zajiskřily zraky, zableskly šawle, a jednohlasně wolali shromáždění: Zemřemež pro krále našeho Marii Terezii! Bez prodlení zdwihla se celá země k boji, a weliké zástupy Uhrů, Chorwatů, Srbů, Bandurů, Lykanů a j. wyhrnuly se proti nepřátelům královny. Nejprwé je wedl hrabě

Khevenhüller, nejwýtečnější tehdáž wůdce rakauský, do Horních Rakaus proti wojsku fransko-baworskému, zapudil Francauze, porazil Bawory, wzal Linec, a wypudiw nepřátely z celých Rakaus, wtrhnul nyní na odplatu do Bawor. Pálíce a wraždíce rozšířili se zástupowé uherští po celé zemi; hlawní město Mnichow wzdalo se jim bez obrany (13 Unora 1742). Krom některých pewností opanowány celé Bawory, a w tom samém čase, když Karel obdržel korunu císařskau, zbawen jest wlastní swé země. — Wětší nebezpečenstwí bylo wšak w Čechách, kdežto mimo Francauze, Bawory a Sasy nyní také král pruský proti Marii Terezii bojowal. Neboť byl zatím Fridrich wojsko rakauské ze Slezska zapudil do Morawy, dobyl Olomauce a Kladska, a wtrhnuw do Čech, sewerowýchodní část země opanowal. Hlawní správu rakauského wojska obdržel nyní princ Karel z Lothrinku, Františkův bratr, a táhl z Morawy ku Praze, aby se Čech zase zmocnil. Blíž Čáslawě zastaupil mu Fridrich cestu; strhla se bitwa u Chotusic (27 Května 1742), a Prusowé zwítězili, když lehké jezdectwo uherské příliš časně se rozptýlilo na kořist. Tu swolila Terezie prostřednictwím krále anglického smířiti se s Fridrichem, aby měla swobodné ruce proti ostatním nepřátelům, a jelikož i Fridrich tomu byl powolný, uzawřen mír we Wratislawi, w němž Terezia celé wéwodstwí slezské, kromě části Horního i s hrabstwím Kladským Fridrichowi auplně postaupila, od kteréž doby tato krásná část královstwí od koruny české jest odtržena (11 Červwna 1742).

b) Angličané s Marii Terezii; opanowání Bawor.

Když Fridrich z diwadla válečného odstaupil, přestaupilo štěstí válečné k Marii Terezii. Angličané, rozhněwawše se na Španěly pro obchodní smlauwu, wystaupili nyni válečně proti nim a Francauzům při straně rakauské. Král sardinský uspokojen některými krajinami Milanskými, přestaupil k Terezii, a kurfirst saský připojiw se k míru Wratislawskému, též se s královnau spojil. Dwau tedy nepřátel zbawena a spojenci sesílena, obořila se nyní také plnau mocí swau na Francauze a Bawory. Lobkowic, který se byl s wojskem rakauským držel ještě w jižních Čechách,

spojil se nyní s princem Karlem proti Francauzům, jež zapudiwše s welikau ztrátau stíhali ku Praze, a tam zawřené oblehli. Táhl jim sice ku pomoci od Rýna Maillebois, neodwážil se wšak k boji, a obrátiw se táhl od Chebu do Bawor, odkudž k ochraně Čech powolán Khevenhüller, a tudy Bawory oswobozeny. Podtají se nato wykradli Francauzowé z Prahy, a s welikau nesnází protlaukli se až do Chebu, kterážto pewnost jediná, již ještě měli w swé moci, obležena a příštího roku dobyta. Tak králowstwí české podrobeno zase Marii Terezii, načež přišedši do Prahy dala se korunowati (1743), a milostiwě prominula stawům, kteří se Karla baworského byli přidrželi.

Také w Italii wítězila strana rakauská. Spojené wojsko rakausko-sardinské, živené penězi anglickými, zmocnilo se wéwodstwí Modenského w rukojemstwí za wrtkawého wéwodu, a zapudilo moc španělsko-Neapolskau do Římska. Loďstwo anglické přistalo u Neapole, čímž král přinucen k nestrannosti, boje se pobořeni swého hlawního města, a Španělowé, pro též nemohauce wysílati wojska swá po moři do Italie, nemohli jinak než po zdlauhawé cestě přes Francii na diwadle válečném wystupowati. Předce wšak wtrhnul don Filipp II, princ španělský, do Savojska, a dobyl Chambery, čímž král sardinský k ochraně swých wlastních zemí wolán, brzy Španěly wypudil. Španělowé wšak sesíleni nowým wojskem, jež přiwedl Las Minas, znowa se zmocnili Savoje. Zatím bojowalo wojsko rakauské se Španěly w Římsku, a maršál Traun zwítězil nad nimi u Campo santo (8 Unora 1743), tak že od nápadu na Milansko musili upustiti. Proti wojsku fransko-baworskému wítězně pokračowal princ Karel, z Čech oswobozených obrátiw se do Bawor, kdežto Francauze řídil Broglio, Bawory Seckendorf. U Simpachu, blíž pewnosti Braunowa, dobyli Rakušané welikého wítězstwí (9 Května 1743), kteréž jim otewřelo celé Bawory. Neboť Francauzi, opustiwše Bawory, odtáhli k Rýnu, a Seckendorf přinucen uzawříti smlauwu s princem Karlem, dle kteréž posádky baworské ze wšech měst, které ještě držely, musily wytáhnauti a wydati je Rakušanům. Podruhé tedy Bawory opanowány; císař bez země prchnul do Frankobrodu, a we Mnichowě zřídila Marie Terezie wládu rakauskau.

Nyní wystaupili také Angličané na jewišti válečném s wojskem zemským. Lord Stair wedl 33,000 Angličanů a Hannoweranů do Němec, k nimž připojeno 10,000 Rakušanů, a král Jiří II sám přijal náčelnictwí. Poraziw Francauze, jež wedl maršál Noailles, u Dettinka (27 Čerwna 1743), blížil se ke francauzským hranicům, a ještò se i princ s druhé strany s wojskem rakauským blížil k Rýnu, i Hollandané 20,000 mužů wyprawili ku pomoci, nebylo se se strany spojenců rakauských naditi welikého prospěchu. Ludwík XV, přewzaw sám wládu po smrti kardinala Fleuryho, činil silné příprawy k obraně swé říše, a ustanowil odwaliti bauři válečnau celau mocí do jiných zemí. Ohlásiw tedy wálku Sardinii, wyslal prince z Conti ku pomoci Španělům dobýwajícím Piemontu, a když byl anglický admiral Matthews loďstwo španělské we přístawu Toulonském zawřel, a wypluwší i s ochranným francauzským rozbil, wypowěděl král franský také wálku Angličanům, jakož i nyní teprw královně uherské. S welikau mocí wtrhli Francauzowé do Nízozemí, tau stranau staroznámau, chtíce wálčiti proti rakauským spojencům, a rychle se zmocnili flanderských pewností; ale princ Karel byl zatím překročil Rýn s wojskem 70,000 mužů, wtrhnul do Elsas, a hrozil Lothrinsku; pročež Francauzi z Nízozemí se musili obrátiti k obraně říše swé. Již stála wojska proti sobě, již očekáwal princ Karel nowého wítězstwí nad Francauzi; tu powolán nenadále k obraně zemí rakauských.

c) Druhá wálka slezská. Císař František I.

Wida totiž Fridrich II šťastné pokroky válečné Marie Terezie, a obáwaje se, žeby dosti se zmohauc, nawrácení laupeže, Slezska, od něho mohla žádati, ustanowil to předejíti, i nabádán francauzskau politikau, zrušil mír a wpadl nenadále do Čech (1744). Za příčinu udáwal obranu císařského důstojenstwí a správy říšské proti násilí uherské královny; neb byla uzawřena smlauwa we Frankobrodě mezi císařem, Francauzi, Prusy, Hessy a Falcí; že Karla VII w důstojenstwí císařském, kteréž mu Terezie upírala, chtějí brániti. Královstwí české mělo býti Karlowi zase dobyto,

od něhož Fridrich za odměnu si wymínil kraj Králowé-Hradecký. Hlawní wojsko wedl král sám, nedbaje práwa mocnáře cizího, skrze Sasy do Čech, kamž Šwerin s druhým wojem wtrhnul ze Kladska. Králowstwí bylo zanecháno bez obrany; Praha měla jen slabau posádku, jížto welel hrabě Harš, který, když Prusowé počali města dobýwati, bez odporu se wzdal do zajetí. Prusowé, osadiwše Prahu, opanowali celé králowstwí, a zamezili šťastně pokroky wojska rakauského proti Francauzům. Princ Karel musil rychle nazpět k ochraně Rakaus; i Bawory až na několik pewností opuštěny, načež se císař Karel ze Frankobrodu nawrátil do Mnichowa. Francauzi přepadli Breisgau, a dobyli pewnosti Freiburka, jížto rakauský welitel Damnic srdnatě hájil; nemoha wšak přewaze odolati, musil se wzdáti. Z Čech byli Prušané brzo wypuzeni; neboť nebylo we wydrancowané zemi špíže; pročež byla nauze we wojště pruském, tím wětší, když mu hrabě Bathyani s malým plukem swým zamezowal příwoz. Když přitáhl princ Karel, Prusowé ustaupili, tlačeni jsauce až do kraje Králowéhradeckého, čímž i Fridrich přinucen z Prahy wytáhnauti, a Čechy opět od nepřátel oswobozeny.

Z počátku roku 1745 císař Karel VII zemřel. Nyní tedy snažila se Marie Terezie, aby byl za císaře wywolen František manžel jeji. K tomu konci hledala mír s Bawory; že wšak mladý kurfirst Maximilian Josef ještě odpíral, přepadl Bathyani wojsko baworsko-franské w zimním ležení, a zahnal je až přes Mnichow, tak že kurfirst prchnauti musil do Augsburka. U Pfaffenhofu poraženo wojsko jeho zase, načež se naklonil k míru, a we městě Füssen uzawřel pokoj, odřek se wšeho nároku na císařské země, přijaw pragmatickau sankcí, a slíbiw hlas swůj welkoknížeti Františku při wolení, začež mu země jeho zase nawráceny (1745). Francauzi se úmyslu Marie Terezie ještě opírali, wyslawše wojsko pod princem Conti do Němec, aby zwolení Františka překazilo. Wojsko pragmatické wšak, ježto proti němu postawili spojenci rakauští, wedené od maršala Trauna, zapudilo Francauze přes Rýn; Frankobrod byl oswobozen, a kurfirstowé shromáždění, kromě falckého a Brandenburského, kteříž od pírali, zwolili Františka za německého císaře. Marie Terezie

přišla sama do Frankobrodu ku korunování svého manžela (4 Října 1745).

Mezi tím časem trwala wždy ještě válka s Fridrichem, jemuž Terezie dychtila Slezsko zase odejmauti. Princ Karel wtrhnuw sesílen pomocnými pluky saskými, počal této ztracené země dobýwati, ale u Hohenfridberka utrpěw welikau porážku (4 Červwna 1745), zase přinucen jest do Čech ustaupiti. Za ním Fridrich do Královéhradecka; porazil jej opět u Žďáru blíž Trutnowa (30 Září 1745); neodwážiw se ale dál jej stíhati, zase do Slezska odtáhl. Tu uzawřeli dworowé Wídenský a Drážďanský přepadnauti Fridricha w samém Brandenburku, čehož on se dowěděw bez prodlení wtrhnul do Sas, wojsko rakausko-saské porazil, a celé Sasy opanowal. Tu hledán mír, a uzawřen we Drážďanech (25 Pros. 1745), w němž Slezsko i s Kladskem Fridrichowi pojištěno, jenž za million dolarů Sasy wydal zase.

d) Válka w Italii a w Nizozemích, maršal saský; princ Edward.

Pokoje s Prusy potřebowala Marie Terezie tím wíce, jelikož w Italii i Nízozemích štěstí válečné ji opauštělo. Neapole zrušila zaslíbenau nestrannost, spojiwši se opět se Španěly a Francauzi; i Genua wystaupila proti Rakausům a králi sardinskému, který sobě hrabstwí její Finale přiwlastnil; a když wojsko rakauské z bližší potřeby proti Prusům ztenčeno, obdrželi nepřátelé přewahu w Italii. Celé Lombardsko, Parma i Piacenza, wyjmauc některé pewnosti, od nich opanowáno, a král sardinský tísněn we swých zemích. Na štěstí zemřel Filipp V král španělský; nástupce jeho, Ferdinand V, powolal wojsko své nazpět, a po uzawřeném míru Drážďanském přitáhl Lichtenštein s nowým rakauským wojskem ku pomoci, kteréž spojiwši se s mocí sardinskau wítězně pokračowalo proti Genui od spojenců opuštěné. Celé pomoří Genuenské podlehlo wítězům; slawné a bohaté město samo se wzdalo císařským (1746), kteří nyní wtrhli do Francauz samých, pomstu nesauce za zrušené smlauwy. Z Genuy podporowáno, mělo wojsko císařské pod Brownem pokračowati w Provenci; když wšak se wywážela děla z městské zbrojnice, strhlo se tak prudké wzbaurení lidu, že wůdce rakauský, marquis Botta, z Genuy musil wytáh-

nauti. Tím zmařeno též tažení Provenské; tlačeno wojskem francauzským a španělským, muselo císařské od Genuy po druhé obležené upustiti, a cauwnauti do Italie; král sardinský přinucen byl hájiti zemí swých proti nápadu Francauzůw. Porazil sice Francauze šťastně, a znowa se chystali císařští k obležení Genuy, w tom mír učinil válce konec.

W Nízozemí pokračowali Francauzowé wítězně proti spojencům rakauským, Angličanům a Hollanďanům. Wojsko jejich wedl maršal saský, přirozený syn Augusta II krále polského, we válečném umění nad jiné času swého zběhlý. Již u Prahy a Chebu se wyznamenaw, založil co wůdce francauzský sláwu, swau zwláště wítězstwím nad spojenci u Fontenoi, načež celé Flandry rakauské, Gent i Ostende od Francauzů opanowány. Další ještě pokroky usnadnila jim wálka pruská a wpád prince Edwarda do Angličan. Tento princ pocházel z wypuzeného rodu Stuartského, k němuž mnozí, zwláště we Skotech, potud ještě zachowali náklonnost. Spoléhaje na to a pomoc francauzskau, odwážil se k pokusu o trůn britannský, wyplaul na jediném korábu s hrstkau ozbrojenců z Francie, a přistal w Horním Skotsku (1745). Horané jej radostně wítali; se wšech stran hrnuli se bojowníci pod jeho prapory; dřiw nadání zmocnil se Edinburka, porazil wyslané proti sobě wojsko anglické, wtrhnul do Anglie samé, a blížil se k Londýnu. Rychle musil král Jiří powolati wojsko anglické z Nízozemí k ochraně wlastního trůnu swého; i cizí, hollandské a německé najal ku pomoci; neb mnohá příchylnost pro Edwarda strašila w lidu i w samém wojště anglickém. Takowé síle nemohl Edward odolati; jedním bojem celá moc jeho rozbita, a sotwa že se mu podařilo uprchnauti před mečem katowým do ochranné Francie.

Když Angličané odtáhli, opanowali Francauzi tím snáze Nízozemí. Jedna pewnost klesala za druhau; i Brusselu se zmocnil maršal saský, a sedmnáct rakauských a hollandských generalů s celau armádau dalo se mu w zajetí (19 Unora 1746). Ani Cumberland, wrátiw se po utlačení strany Stuartské z Angličan, ani princ Karel, přispěw po skončení wálky pruské, nemohli Francauzům odolati. Celé Nízozemí rakauské, krom Lucemburka upadlo do jejich rukau. Odtud wtrhli Francauzi do Hollandu, dobyli pewností flanderských, oblehli též Ma-

stricht, a celé země chtěli se zmocniti; tu wypukla bauře w lidu, nespokojeném s aristokratickau wládau, jenž na tom stál, aby byl wládař republiky, jehož nestáwalo wíce od Wiléma III. Aristokrati w tom nebezpečenstwí wůli národu se podrobili, a powýšen Wilém Jindřich z rodu Oranského; tím wšak tenkráte nezískáno pomoci, jako za Wiléma III; Francauzi zwítězili u Lafeldu, a hrabě Lövendal, w Dansku zrozený, statečný wůdce jejich, wzal silnau pewnost Berg-op-Zoom. Tak nešťastnými pády sklíčeni, žádali spojencowé Rusy o pomoc, a již táhlo 37,000 těchto z Liwonska do Němec, w tom konečně uzawřen pokoj, k němuž i turecký sultan křesťanské mocnosti napomínal.

e) Mír w Cachách.

Jakkoli totiž byli Francauzowé na zemí wítězní, předce přílišným namáháním byla seslábla síla jejich, tak že tauželi po míru, welikými zwláště porážkami na moři od Angličanů bywše ztepáni. Hned z počátku wálky wítězila anglická loďstwa proti Španělům i Francauzům. Admiral Vernon dobyl Portobello, a učinil útok na Cartagenu i Domingo; hrdinský Auson na cestě okolo země pobral mnoho bohatých španělských lodí, poplenil mnohé osady a zničil weškeren obchod jejich. I loďstwa francauzská na wšech mořích podrcena; we wšech bojích zwítězili Auson a Hawke a potřeli weškerau námořskau moc Francauzů tak, že jim sotwa jediné lodě wálečné zůstalo.

Jednáno tedy w Cachách o pokoj, z počátku proti wůli rakauské; teprw později přistaupila k němu Marie Terezie, wyslawši k té schůzce hraběte Kaunice, kterýž diplomatickau maudrostí a obratností rozličné články ku prospěchu swé císařowny proměnil. Podepsán tedy ode wšech mocností kromě sicilské pokoj (23 Října 1748) we hlawních článcích následujících: Nizozemí císařowně nawráceno; za to wšak obdržel don Filipp, infant španělský, wéwodstwí Parmu, Piacenzii a Guastallu, které pak, kdyby bez mužských dědiců zemřel, nazpět připadnauti mělo dílem Sardinii, dílem Rakausům; králi pruskému zaručeno od mocnářů Slezsko a Kladsko, ostatně zůstalo při starém.

2. Sedmiletá válka.

Osm let po skončení války o dědictwí rakauské požíwala Ewropa blahodatného míru, léčíc krwácející rány, hojíc neduhy wnitřní, oprawujíc porauchané státní stroje, rozmnožujíc finance, naplňujíc špižírny a připrawujíc se k nowému zápasu. Neboť zjewně dokázané nešetření weřejné sprawedlnosti nedalo mocnářům důwěřowati w žádné smlauwy a články mírů, leč je plné zawíraly pokladnice a hlídaly welké armády; mír pak uzawřený w Cachách tím méně byl s to, aby pokoj Ewropy na dlauho zaručil, poněwadž již sám w sobě chowal símě budaucí wálky. Mírem totiž Utrechtským postaupila koruna franská Angličanům krajinu Acadii w sewerní Americe „dle starých hranic jejích.“ Ta wšak ještě žádných určitých hranic neměla, a když se obě strany snažily ku prospěchu swému je rozšířiti, wypukly rozepře, které konečně wedly k wálce. Sotwa by byla tato zasáhla až k srdci Ewropy, kdyby nebylo bywalo již nakaženo nedůwěrau a záštím, které w něm i po složení zbraně nepřestáwaly páli. Neboť nemohla Marie Terezie oželeti tak snadno ztráty krásného Slezska, a widauc, že Fridrich čeká toliko pohodlné příležitosti, aby králowství pruské, složené z nakořistěných částí rozmnožil nowau laupeží, nemohla ponechati říše swé bez obrany, nébrž sílila se a hledala spojenců k mocnějšímu wálečnému důrazu. Nejwíce jí záleželo na tom, aby odwrátila mocnost franskau od pruské a sobě získala pomoc její; pročež snažně hledal w Paříži hrabě Kaunic nakloniti dwůr francauzský císařownĕ, a jelikož při něm wládla marquiska de Pompadour, i přemohla Terezie wnitřní odpornost proti kuběně králowě tak daleko, že jí wlastnoručně požádala o přímluwu u krále. To prospělo, a brzy spatřil swět s podiwem, kterak nejstarší sokowé, Francauzy a Rakausy, uzawřeli přátelský spolek. Naproti tomu spojili se Angličané s Prusy, a brzy rozdělena zase celá Ewropa na dwa welké nepřátelské tábory. Při straně rakauské stáli též Sasi, Rusi, Šwedowé a wětší část říše německé; s Prusy a Angličany drželi mimo Hannower také wéwoda Karel Brunšwik-Wolfenbüttelský, Wilém landkrabí z Hessenkasselu, Fridrich, wéwoda Saso-Gothský a Fridrich

Wilém hrabě z Bückeburka. Síla pruská obnášela as 50,000 mužů, k nimž asi 50,000 připojili spojenci; mnohem četnější byla rakauská, počítajíc se spojenci as 400,000; ona wšak byla sjednocena w rukau samého krále, jenž hlawním wojskům osobně wéwodil; tato pak nesjednocená, záwislá od welitelů mnohých, často wespolek nesworných a odwislých od swých wlád, od nichž ku každému podniknutí teprw očekáwati musila rozkazu neb swolení.

Fridrich, dowěděw se o přípraweách válečných w Rakausích, dal se tázati we Wídni, zdažby byly proti němu, a neobdržew dostatečné odpowědi, wpadl bez prodlení do Sas (1756). Neboť lákaly chtiwého mocnáře již dáwno i Sasy a Lužice, tak jako prwé Slezsko, a znaje skrze zrádné tajemníky spolek Augusta III s císařownau, ustanowil jej ještě nepřipraweného přepadnauti. Wšecka znamenitější města, i Drážďany wzdaly se mu bez odporu, kdež wojsko saské tiše leželo zahražené w pewném táboru u Perna, w němž se nacházel i král August, od Rakaus očekáwaje pomoci. Fridrich obklíčiw je, táhl do Čech proti maršalu Brownowi, který Sasům spěchal ku pomoci, porazil jej u Lobosic (1 Října 1756), a zatím Šwerin s druhým wojskem wpadl do Královéhradecka, čímž síla císařských rozdělena. Nedosáhše tedy Sasowé podpory, musili se wzdáti, král August odebral se do Polsky, a země jeho Prusům podrobena, z níž wybírali nowé válečné potřeby.

O několik měsíců dříwe byla již také mezi Angličany a Francauzi válka počala w Ewropě. Francauzi stáhli wojsko na pomořích Průliwu, hrozíce přeplauti do Angličan, tak že král Jiří II wojsko pomocné z Hannowru a Hess powolal. Loďstwo franské plaulo zatím k ostrowu Minorce, zwítězilo nad admiralem Bingem, a dobywši přesilné pewnosti sw. Filippa, celý welmi důležitý tento ostrow opanowalo. Nastalá zima bauři válečnau zastawila, a každá strana činila weliké přípraway ku příštímu tažení, w němž se válka teprw měla wywinauti. Wojska císařská w Čechách rozmnožena; Francauzowé místo pomocných čtyrmecítma tisícú uzawřeli přispěti s plnau mocí; Šwedowé se zbrojili, Rusowé s welikým wojskem wtrhnauti se strojili do Prus, ano i říše německá na sněmu říšském w Řezně přepadnutí Sas uznala za

zrušení pokoje w říši, a kurfirstu Brandenburskému odpowědèla.

Z jara 1757 wtrhnul Fridrich s pěti wojsky do Čech. Jedno, wedené od wéwody z Bevernu, porazilo hraběte z Königsecka, jenž mu bránil u Liberce, aby se nemohl spojiti se Šwerinem, wpadším od Kladska; král sám proniknul přes Litoměřice, spojil se s dwèma ostatními woji, jež wedli Wilém, bratr jeho, a Moric princ Dessawský, a tlačil wojsko císařské pod správau prince Karla z Lothrinka a maršala Browna ku Praze nazpět; u Prahy se wšecka oddělení wojska pruského spojila, a dne 6 Května 1757 nastal boj welmi krwawý, w němž Šwerin padl, Prusowé ale zwítězili. Wojsko císařské wrhlo se do Prahy, jíž tedy nyní Prusowé dobýwali, daufajíce, že se celého králowstwí zmocní. Tu přispěl z Morawy maršal Daun, žena jedno oddělení wojska pruského před sebau, a položil se pewným táborem na pochlumí u Plaňan a Kolína. Tu odtrhnul Fridrich od Prahy, zanechaw obléhání plukům Keithowým, a táhl proti Daunowi. Strhla se bitwa (18 Čerwna 1757) u Kolína; sedmkráte hnali Prusowé útokem na císařský tábor; sedmkrát byli krwawě odraženi, a poraženi bywše úplně, musili se ztrátau as dwaceti tisíců mužů odtáhnauti. I od Prahy wojsko pruské nyní odtáhlo, utíkalo z Čech domů a stíháno jsauc od císařských, w oddělení wedeném od prince Wiléma utrpělo nowau porážku. Zatím byli také Francauzowé trojí wojsko postawili do pole. Jedno wedl maršal d'Etrées od Rýnu do Westfal, zwolna před sebau tiskna Anglo-Hannowerany wedené wéwodau z Cumberlandu; s druhým táhl princ Rohan-Soubise ku posile wojska říšského, a třetí shromáždil wéwoda Richelieu w Elsasích. Cumberland, poražen byw od Francauzů, ustaupil z Hannowru, načež země tato Francauzům se wzdala, kteří se hluboko dostali do Durynk i do Sas až k Lipsku, prwé již osadiwše pruské země westfalské. I Rusům a Šwedům dodalo wítězstwí u Kolína srdce, že se nyní na Prusy obořili. Se stotisíci muži wtrhnul Apraxin, maršal ruský, w měsíci Červnu do zemí pruských, dobyl Memelu, a porazil maršala pruského Lehwalda; Šwedowé pak wálečně wystaupili w pruském Pomoří. Od Rakušanů we Slezsku, od Francauzů w Sasích,

od Rusů a Švedů w Prusích tísněn stál nyní Fridrich, když Angličané s Francauzi učinili mír, proti tolikerým nepřátelům samoten. Nejpředněji záleželo mu na tom, aby mu wzaty nebyly Sasy od wojska říšsko-franského; pročež se proti nim postawil osobně, poručiw hájení Slezska proti Rakušanům wéwodowi z Bevernu. Wojsko rakauské wzdálenosti jeho použilo; Nádasdy porazil pruského generala Winterfelda u Hořelice (1 Září (1757), general Haddik přepadl i Berlin, a wzaw kořist a zajaw posádku, šťastně wyniknul, prwé než mohl král přispěti ku pomoci. Dowěděw se, že je Berlín zase oswobozen, nawrátil se Fridrich rychle zase do Sas proti Francauzům, a porazil třikrát silnější wojsko fransko-německé u Rossbachu (5 Listop. 1757). Rakušané zatím wítězně postupowali we Slezsku. Nádasdy dobyl pewné Swídnice (12 Listop. 1757), a spojené wojsko táhlo nyní k Wratislawi, kdežto princ z Bevernu ležel w pewném táboru. Císařští mužně naň udeřili, porazili jej a zajali, načež se jim Wratislaw wzdala (24 Listop.) Válka zdála se nyní býti skončena a Slezsko zase Rakušanům dobyto; než w tom štěstí válečné náhle se přewrátilo. Fridrich, zprawen o porážce prince z Bevernu, spěchal ze Sas do Slezska, a spojiw ostatky poražených, táhl s wojskem swým proti Rakušanům. Neprozřetelně wpustil se princ Karel w boj u wsi Leuthen (15 Pros. 1757), hodlaje válku posledním rázem skončiti; ale wojsko rakauské poraženo úplně, 20,000 zajatých, 134 děl padlo wítězům do rukau, a po čtrnáctidenním obležení wzdala se Wratislaw Prusům s 18,000 císařskými pod 13 generaly se wší válečnau zásobau, čímž Slezsko zase bylo ztraceno.

Z počátku tažení roku 1758 dobyl Fridrich nejprwé Swídnice, a wtrhnuw do Morawy, oblehl Olomauc, kterau Terezie teprw byla dala upewniti. Obležení trwalo dlauho, až se Prusům nedostáwalo střeliwa, kteréž mělo přiwezeno býti ze Slezska. General Laudon wšak tento dowoz wzal, čímž Fridrich přinucen odtáhnauti, obrátil se skrze Čechy do Prus proti Rusům, kteří již w zimě královstwí pruské náramně byli pohubili a nyní dobýwali Kěstřína. U Zorndorfa Fridrich na ně dorazil; seč s obau stran byla strašliwá a krutá bez zjewného wítězstwí (25 Srpna). Rusowé

wšak ochábli, a odtud nic znamenitého více newykonali. I wojsko císařské, strachujíc se Fridricha, jen pozdáleči více bránilo než brojilo, jakkoli Daun dosáhl znamenitého wítězstwí nad Fridrichem u Hochkirchen (14 Října); Francauzowé pak docela ochábli, majíce neschopné wůdce, konečně z celé říše, i z Hannowru až za Rýn jsau zapuzeni. Anglický ministr Pitt zrušil smlauwu od Cumberlanda s Francauzi učiněnau; nowé příspěwky Prusům powoleny, nowá pomoc válečná wyslána do říše, a postaweno nowé pozorující wojsko, složené z Hannoweranů, Hessů a Brunswičanů, jemuž Fridrich připojil část swého jezdectwa, a princ Ferdinanda z Brunšwiku, wýtečného w umění válečném, ustanowil za wůdce. W osmi dnech byli Francauzi ze wšech krajin německých wypuzeni: z Hannowru, Westfal, Hess; princ Ferdinand stíhal je přes Rýn, a u Creveldu od něho jsau poraženi (23 Června).

Tažení roku 1759 započali Prusowé barbarským pálením a drancowáním w Čechách, kdežto Daun tiše se držel, očekáwaje, ažby se Rusowé přiblížili k Brandenburku. Teprwé wšak w Červenci tito přitáhli, wedeni od Soltikowa, k řece Odře, načež Daun wtrhnul do Lužice, a Laudona s Haddikem wyprawil, aby se spojili s Rusy. Fridrich wytáhl ze Slezska proti nim, udeřil na Rusy u Kunnersdorfa blíž Frankobrodu (12 Srpna); a již byli Rusowé poraženi; tu Laudon w prawý čas wyrazil se swým jezdectwem, a w krwawé seči Prusy tak porazil, že w tento den ztratili ke 30,000 lidu a weškerau střelbu. Jen as 5,000 mužů Fridrichowi ještě zbýwalo, a snadno jej mohli nyní spojenci potříti a wálku skončiti, kdyby byli wítězstwí swého rychle užíwali; Soltikow ale nedal se k tomu pohnauti, Rusowé zůstali na zahálce, a Laudon od nich nazpět musil se protlauci. Jediný prospěch welikého tohoto wítězstwí bylo opanowání Sas wojskem říšským a rakauským w nepřítomnosti Fridricha, kteréžto w krátkém čase až na Drážďany opět od Prusů dobyty, ačkoli general Fink s celým oddělením pruským od císařských byl zajat.

Proti Francauzům bojowali wéwoda a princ z Brunšwiku zmužile. Zwítězil sice Broglio nad Ferdinandem u Bergenu, a na nějaký čas Francauzowé wládli polem, jsauce w držení

Frankobrodu; ale u Mindenu dobyl nad nimi wéwoda slawného wítězstwí (1 Srpna), a přinutil je k odtahu ze wšech zemí pruských spojenců.

Tažení roku 1760 přineslo nowé boje, nakupilo nowé mrtwoly, nowými potoky krwe lidské zbrotilo wydrancowané a wyhubené země, wše bez důležitého wýsledu jako w krwawých létech předešlých; pročež oškliwíce sobě již ustawičně wyprawowati jen o samých bojích, o samém wražděnì lidstwa raději spěcháme ku konci. U Landshuta we Slezsku porazil general Laudon oddělení wojska pruského pod Fouquetem, a dobyl Kladska (26 Července). Fridrich wytáhl ze Sas k ochraně swých zemí, za nimž stranau tamže zatáhli císařští, Daun a Lascy. Když ho Daun předešlel, obrátil se Fridrich na Lascyho, chtěje na něm porážku Fouquetowu pomstiti, a když se Lascy rychle utekl do Drážďan, počal Fridrich města tohoto hroznau střelbau dobýwati. Daun wšak přispěl ku pomoci, a w krátkém čase musili Prusowé ustaupiti. Nebof byl Laudon wítězil we Slezsku, a dobýwal Wratislawě, a Rusowé stáli na blízku proti oddělení pruskému, jež wedl princ Jindřich. Tomuto ku pomoci musil chwátati Fridrich od Drážďan, a Daun a Lascy jej následowali. Spojená wojska hodlala nyní Fridricha jedním rázem zahubiti, se tří stran zároweň naň chtíce uderiti; ale nesjednocenost wůdců, wáhawost Rusů a zrada w tom překazily; král dowěděw se úmyslu nepřátel, proměnil swůj šik, táhna se k Lehnici, kdežto Laudon osamotnělý od něho poražen, musil ustaupiti nazpět. Rusowé odtáhli do Polsky, a Daun cauwnul ke hranicům českým. Aby krále wzdálili se Slezska, ustanowili spojenci s oddělením wojska přepadnauti Berlín, což se jim i zdařilo, a Berlín musil s posádkau swau se wzdáti (8 Října); když se wšak Fridrich přibližowal, nemohauce se držeti, zase město opustili. Hlawní moc stála w Sasích pod Daunem, hájíc důležité této země, které se Fridrich nade wšecko usilowal zmocniti, a u Torgawy nowý boj swedl s císařskými, weliký a krwawý, dlauho pochybný, až nenadálým přepadem nowých pruských pluků, jež wedl Ziethen, císařští přinuceni z bojiště ustaupiti (3 Listop.). Tím obdržew Fridrich zase přewahu w Sasích, kromě Drážďan skoro celé země se zmocnil. Rusowé postaupili do Polsky, a

o Švedech netřeba zmínky, neb činili pauze nepatrné výpady ze Stralsundu, rychle zase tam se wracejíce, když se Prusowé blížili. Šťastnější byli tohoto roku Francauzowé, zmocniwše se části Hess a Hannoweru. Léta 1761 spojil se Laudon s Rusy, chtěje hlawní udeření učiniti na Prusy. Rusowé wšak se zpěčowali; pročež zůstaly weliké příprawy bez účinku, toliko že Laudon útokem dobyl Swídnice a Romanow konečně také se zmocnil Kolobřehu. Tak přílišným namáháním seslabnuw, počal král pruský w tažení roku příštího již umdléwati (1761), toliko pro obranu weda válku. Nadto byl umřel Jiří II, král anglický, a za nástupce Jiřího III anglická podpora přestala. Fridrich byl ztracen, jestliže se spojenci jednosworně naň obořili; ale šťastným osudem nenadále jest ochránèn. Zemřela totiž císařowna ruská Alžběta, a po ní nastaupil wládu Petr III, horliwý ctitel Fridrichůw, jenž netoliko s ním uzawřel mír, ale wojsku ruskému i nařídil, aby se s Prusy spojilo. Pánowal Petr sice na krátko, a Kateřina II powolala wojsko ruské nazpět; ale s Rakausy se nespojila, nébrž Rusowé i Šwedowé drželi pokoj. Wšecky dobyté krajiny Rusowé nawrátili. Dwojnásobného nepřítele tohoto zbawen, obořil se Fridrich celau silau swau na Rakušany, porazil je opětně, dobyl Swídnice, a učinil poznowu záhubný wpád do Čech. Wyslal tam generala Kleista, který wšak od Löwenšteina u Teplice poražen, a přinucen z Čech wytáhnauti. W Sasích sice zwítězil Haddik u Freiberka, proti tomu wšak porazil zase princ Jindřich wojsko říšské, takže w Sasích Prusowé opanowali. I Francauzowé byli w tomto tažení nešťastní, časté porážky w Němcích utrpéwše od prince Ferdinanda; teprw když se wšecka tři wojska spojila, zdařilo se jim jej zapuditi, a zmocniti se Kasselu (1 Listop.).

Konečně se mocnářowé krwawého diwadla nasytili, a když tolik zemí bylo pohubeno, pokrytých mrtwoly a zbrocených krwí, aniž bylo spatřiti jakého cíle nebo prospěchu, když wšickni již zemdleli, počali marné wálky nenáwidèti a přemýšleti o pokoj. K tomu zwláště přispěla wítězstwí Angličanů, jichž dobýwali nad Francauzi po moři a po wšech dílech swěta, takže celé loďstwo i weškeren obchod franský byl zničen, a financí jejich náramně ztenčeny. Neboť netoliko w Ewropě nébrž po celém swětě sedmiletá válka se

rozšířila. Bojováno w Americe sewerní i střední, we wýchodní Indii i na pomořích afrických. Nejkrutěji zápaseno o hranice kanadské. Angličané dobyli pewného Louisburka na ostrowě Cap Breton (1758), wtrhli po řece sw. Wawřince wítězně do Kanady, zmocnili se Quebeku (1759), a potomního roku též Montrealu a jiných znamenitých měst, a opanowali weškeré země Kanady franské. I w západní Indii Brittowé wítězili, opanowali ostrow Guadeloupe, pak též Dominique, Martinique (1762) a ostatní francauzské ostrowy w západní Indii. Osady francauzské w Africe na Senegalu a ostrowě Gorée již dříwe byly w moc britannskau uwedeny, a wýchodo-indické brzy jich následowaly. Admiral Watson a lord Clive, dobywše zase Calcutty (1758), jižto před dwěma léty nabob Seraja Dowlah anglické kompanii wytrhnul, a náčelníky jejich zadusil w černé jeskyni, odkud pak země bengalské žezlu britannskému wždy dále podmaňowali, stíhajíce Francauze, kteří we spolku s některými panowníky bengalskými Brittům odporowali. Francauzowé byli ze wšech swých osad zponenáhla wypuzeni; celá říše indo-franská i s hlawním sídlem Pondichery Brittům podlehla (1761). Pomoci z domu nebylo možné; neboť loďstwa franská byla zničena, přístawy jejich od Brittů zawřeny, celý obchod zaražen, ano před očima swýma musili si nechati wziti ostrow Belle-isle, nemajíce lodí, na nichž by tam wojsko mohli přeplawiti. Také na poloostrowě Pyrenejském rozžehl se ku konci wálečný plamen. Neboť uzawřely mezi sebau dwory Bourbonské rodinnau smlauwu, dle kteréž jeden druhému se zawázaly státi ku pomoci a proti wšem ostatním se hájiti. Dwůr portugalský byl zase spojen s Angličany, kteří loďstwa swá shromážděli w jeho přístawech, lodě nakořistěné sem přiwážejíce; pročež byla naň zášť při dwořích bourbonských, tak že jemu odpowěděly, a wojsko španělské wtrhlo do Portugalu. Angličané poslali spojencům swým pomoc, dawše jim za wůdce hraběte z Lippe-Bückeburka, který wzbudiw we wojště portugalském utuchlého ducha, pokroky Španělůw umělostí wálečnau zamezil; loďstwo anglické se obořilo na španělské osady w západní Indii, dobylo Havanny na ostrowě Cubě s nesmírnau kořistí a silným wálečným loďstwem, zlapalo wšecky španělské lodě.

Též we wýchodní Indii wzali Angličané Španělům město Manillu a ostrow Luzon (1760).

Takowé rány zkrotily konečně hrdost dworů Bourbonských tak, že si žádaly pokoje. I Torická wláda anglická přála si míru, aby se proti mocné opposicí Whigické mohla udržeti, pročež se snadno mocnosti smluwily, a učiněn návrh míru we Fontainebleau mezi Francauzi a Španěly s jedné, mezi Angličany a Portugaly s druhé strany, jehož články pak w Paříži s obau stran stwrzeny a pokoj uzawřen (10 Unora 1763). Dle jeho článků wrátili Francauzowé Angličanům ostrow Minorku, postaupili jim celau Acadii, celau Kanadu až po řeku Mississippi, též mys Breton a wšecky ostrowy a pobřeží řeky sw. Wawřince, w západní Indii wydali jim Grenadu, ostrow sw. Wincence, Dominique, Tabago, w Africe osady swé na Senegalu. Od Španěl obdrželi Angličané celau Floridu a powolení, aby w krajinách španělsko-amerických porážeti mohli barwířské dříwí. Krajinu Louisianu dwůr francauzský španělskému postaupil za odměnu. Angličané pak wšecky ostatní dobyté země dworům Bourbonským nawrátili.

Pokoj mezi Angličany a Francauzi wedl též ku pokoji mezi Rakausy a Prusy, který téhož času uzawřen jest w Hubertsburku. Král Fridrich wydal Sasy celé až na wes Šidlo a části za Odrau; mezi Rakausy a Prusy, wše tak jako před válkau zůstalo, jak určeno bylo mírem Drážďanským. Tak se skončila tato hrozná krwawá sedmiletá wálka, která Ewropě usmrtila přes million mužů, wšecky země daleko široko pohubila, strast a bídu rozmnožila po wšem téměř swětě, nejen beze wšeho užitku pro člověčenstwo wůbec, ale i pro jednotliwé státy kromě Britannie, jejíž přewaha na moři skrze ni upewněna.

3. Staw Ewropy po sedmileté wálce.

Když byl hrozný zápas skončen, potřebí bylo léčiti krwácející rány a hledati nowé posily. O to wysnasnažila se zwláště Marie Terezie we swých zemích, pečujíc jako dobrotiwá matka o blaho poddaných, pokud jí k tomu stačilo síly, podporujíc a zakládajíc mnohé prospěšné ústawy, a šetříc přitom swatého práwa národnosti. Císař František I, manžel její, byl dobrý hospodář, přál obchodu a průmyslu,

zakládaje mnohé fabriky a dílny. Welkowéwodstwí své dědičné, Toscanu, učinil druhorozenstwím, tak aby od mocnářstwí rakauského odděleno náležélo druhému synu Leopoldu a jeho mužským dědicům. Welikau budaucnost slibowal mocnářstwí rakauskému prworozenec *Josef*, ozdobený duchem bystrým, okem jasným, srdcem lidským, rok před smrtí Františka wywolený za německého krále (1764), a od slawné matky po smrti miléného manžela přijat za spoluwládce (1765).

Říše franská za Ludwíka XV wždy wíce klesala nemrawností své wlády a zkažeností šlechty. Neboť panowali wlastně malátného krále kuběny, powyšujíce za ministry a wojwody své kreatury, dle rozmaru a wášně. Choiseul sice, jehož byla Pompadour učinila ministrem, byl schopný a bedliwý; když ale po smrti její králi se zalíbila jakás kuběna, jménem hraběnka du Berry, byl Choiseul od ní swržen a za ministry powýšen trojlístek hanebníků, wyhlášený nestydatau marnotratností. Ode dworu rozmáhala se necudnost a prostopášnost po wšech wyšších třídách občanstwa, zwláště we šlechtě, která zastáwajíc wšecky wyšší úřady okolo trůnu, sprawowati se chtěla dle příkladu krále swého. Ctnosti občanské, spráwedliwost, nestrannost, láska k wlasti hynuly wždy wíce, a jejich místo zaujala podlá sobětnost, neswědomitě wyssáwajíc tuk národu k ukojení nestaudných žádostí panowníků. Mnozí z učených proti weřejným neprawostem wládnaucích stawů se zasazowali, zastáwajíce slawnými spisy přirozená práwa člowěčenstwa proti swéwoli panowníků, jako Montesquieu a Rousseau; mnozí ale, jako Voltaire, Helvetius, Diderot, d'Alembert a j. w horlení přílišném o rozšíření oswěty pauze rozumowé, podrýwali wšecky základy historického práwa a křesťanského náboženstwí, nemálo tím připrawujíce weliký přewrat, jenž brzy říši franskau ohromným wírem uchwátil.

We Španělích následowal po králi Filippowi V Ferdinand VI (1746), pečliwý o zwelebení swého králowstwí powzbuzowáním rolnictwí, lodnictwí a průmyslu. Po smrti své manželky upadl w těžkomyslnost, wstaupil do kláštera, a newlastní bratr jeho Karel III, král sicilský, přewzal španělskau korunu, zůstawiw Neapoli a Sicilii třetímu synu swému Ferdinandu. Dle článku míru Cašského měl wlastně we Španě-

lích nastaupiti druhý bratr Filipp, jenž držel Parmu a Piacenzii, a měl země Rakausům postaupiti; ale smlauwy mezi panowníky platily za oněch časů jen, pokud jich nemohli zrušiti, a Filipp podržel Parmu. Karel III byl zcela oddán záměrům dworu franského, uzawřew s ním jednotu rodu Bourbonského ke společnému rozšiřowání wládomocnosti tohoto domu, a podpoře proti každému nepříteli, zwláště proti Angličanům. Jak nelwhodné to wšak bylo říši španělské, swrchu jsme widěli.

W Portugalu kralowal po Janu V syn jeho, Josef Emmanuel, jemuž byl k ruce maudrý ministr Pombal, který se wšemožně přičiňowal hluboko pokleslé králowstwí zwelebiti, pořádaje financí a zlepšuje orbu, podporuje dílny a obchody. Lissabon a jiná města pobořená hrozným zemětřesením (1755) zase se snažil wyzdwihnauti, osadu San Sagramento w Brasilii proti části země Paraguay, kterau wšak podrželi Jesuité, Španělům postaupil. Když ale po Josefowi nastala wládu dcera jeho Maria Františka (1761), ztratil Pombal swau moc, a wše zase uwaleno w prwnější nepořádek.

Sardinie sílila se za dlauhého panowání maudrého Emmanuele III dobrým pořádkem wnitřním a mnohým ziskem wnějším, we kteréžto prozřetelné wládě pokračowal také syn jeho Victor Amadaeus III (1773). Genua po přestálé bauři u wálce o poslaupnost rakauskau zwolna zase wykwétala. Corsika wšak od ní docela se odtrhla, když krajany swé wítězně proti podmanitelům wodil rekowný jinoch Pascal Paoli. Bez prospěchu žádala Genua o pomoc francauzskau, a prodala Francauzům konečně práwo swé na Corsiku (1768). Ale i proti wojskům franským bojowal Paoli hrdinsky, až stísněn náramnau přewahau, wida odpor býti marný, odebral se do Angličan (1769).

Britannie wystaupila sedmiletau wálkau do předu wšech ewropejských mocností, jsauc samotnau wládkyní na moři a panownicí obchodu celého swěta. Přední toho zásluhu měl Wilém Pitt, ministr ze strany Whigické, jenž wzácnau bystrostí ducha swého wšecky okolnosti politické pronikaje wšech prostředků ku prospěchu wlasti swé wýborně uměl použíti. Owšem že ustawičnými wálkami nesmírně wzrůstal národní dluh, ku konci sedmileté wálky obnášeje až přes 146 millionů liber; zato wšak dosáhli Angličané přednosti

nejen na severu Ameriky, ale i w obau Indiích, a poklady weškerého světa splýwaly do jejich pokladnice. Z počátku wlády Jiřího III (1760) přišli sice k wládě Torowé, a Pitt z ministeria wystaupil; ale na dráze od něho wykázané k zwelebení říše dále pokračowáno.

Královstwí pruské wálkau sedmiletau upewněno na stanowišti mezi welikými mocnostmi ewropejskými, kteréž mu byl Fridrich II wybojowal. Z welikého tohoto zápasu ze wší síly wedeného s nejmocnějšími říšemi wystaupil král pruský co wítěz, neztratiw ani jediné wesnice z prwnější své kořisti, a nabyw jistoty, že mu ji nikdo wíce z rukau newyrwe. Takowé namáhání daleko přewyšowalo přirozenau sílu říše Fridrichowy, pročež potřeba bylo wzbuditi ústrojné, průmyslem, monopoly, nowě wymyšlenými daněmi, a změnau celého wnitřního řízení, kterau Fridrich w říši své uwedl dle spůsobu francauzského. Neboť duchem i mrawem nebyl wlastně Němec, nébrž Francauz, wychowanec nowé osvěty a filosofie, pěstowatel a podporowatel literatury franské, která dle jeho příkladu wždy dále se w Němcích rozkládala, ducha národního potlačujíc a rozsiwajíc francauzskau lehkowážnost. Uspořádaw wnitřní státní stroj, tak aby jediným perotlakem říditi mohl jeho pochod a wšecek tuk říše své wyceditи, staral se také wně jej upewniti spojením s Rusy, kteréž mu brzy dopomohlo nowé laupeže.

Rus panowala na severu co weliká mocnost, ješto říše skandinavské i Polsko meži mocnosti druhé třídy poklesly. Dansko bylo pokojné, do sedmileté wálky se nemíchawši, raději pečujíc o blaho domácí dobrými ústawy, zákony a pořádky, které za panowání Fridricha V (1746—1766) zwláště hrabě Bernsdorf, maudrý ministr jeho, uwáděl, zrušiw též rabstwí rolníkůw, čímž wywýšil wýnos půdy, a šlechetným příkladem lidstwu se zawděčil. — We Šwedech wyhlíželo smutně posawad; neboť ještě wládla pauhá swéwole aristokratů, rozdělených na dwě strany cizodušné, franskau a ruskau; wlastenské nebylo žádné. Král při nejlepší wůli nemohl opuštěné říši pomáhati; neboť mu byly ruce swázány senatem, tak že ponížen byl za pauhého figuranta. Již před sedmiletau wálkau předčila na sněmu říšském strana franská (klobauky) (1738), čehož následek byla wálka s Rusy.

(1741—43), w níž se bídnost vlády švedské a mdloba státu očitě ukázala. Rusowé wtrhli do Čudska (Finnland), porazili Švedy a zajali wojwodu Wrangla s welikau částí wojska jeho. Předce však válčili Švedowé dále, hodlajíce prospěti zwláště přewratem, který se udál we vládě ruské, jímž se na trůn dostala Alžběta. Příprawy jejich byly však slabé, zdlauhawé, pročež od Rusů krok po kroku tísněni, a s welikau ztrátau wypuzeni z celého Čudska. Teď swolili ke všemu, co Rusowé žádali, postaupili jim mírem uzawřeným w Abo (1743) krajinu Kymengard s několika městy, a přijali za krále Adolfa Fridricha z Holštejna, biskupa Lubeckého, jehož jim Rusowé poručili. Byla totiž zemřela královna Ulrika Eleonora (1741) bez dědiců, a radda říšská zwolila za nástupce na trůnu švedském Karla Petra Oldřicha, wéwodu Holštejnského, jenž se strany matčiny pocházel od Karla XII; tento princ byl však také určen za dědice koruny ruské, pročež ho strana druhá nechtěla míti, a žádala prince danského. Wůle ruská však proti oběma zwítězila, a Adolf Fridrich přijat. Nebylo mu koruny švedské záwiděti; neboť spojiwše se „klobauky s čepicemi“ na sněmu říšském (1755) odňali mu i dosazowání na auřady, z posledního stínu moci královské jej wyzuwše. Jak slabě a neslawně Švedowé we válce sedmileté proti Prusům válčili, swrchu oznámeno. Tím potratili „klobauky“ wáhu, a na sněmu říšském 1762 obdrželi „čepice“ přednost, ač tím nic nezískáno ani lidu ani králi, než jho ještě těžší zawěšeno s druhé strany, jehož nemoha král déle nésti, newzácnau korunu složil (1768). Na to powolán říšský sněm, jímž zase „klobauky“ pozdwiženi; říši a králi však málo spomoženo. Teprw nástupce Adolfůw (1771), Gustav III, maudrostí a zmužilostí wýtečný, stát i korunu této záhubné oligarchie šlechtické sprostil, s pomocí wojska i měšťanstwa Štokholmského zmocnil se senatu a zrušiw jej učinil nowé zřízení říšské. Moc zákonodární jím udělena stawům říše, ježto jsau panský, duchowní, městský a sedlský, králi pak odewzdáno právo wýkonné a nad úřady (1772).

Nad Rusy panowal po smrti carowny Alžběty (1762), synowec její Karel Petr Oldřich wéwoda Holštejnský, jakožto Petr III, jehož byla Alžběta již před dwaceti léty ustanowila

za swého nástupce. Petr byl ctitel a obdiwowatel Fridricha II, pročež we válce sedmileté hned po nastaupení wlády své spolek s Rakausy roztrhnul, a wojsku ruskému welel přestaupiti k Prusům. Wláda jeho trwala wšak jen krátce; proti němu se spikla strana we wojště a duchowenstwu, nespokojená s pruskými jeho nawrhy, w jejíž čelo wstaupila wlastní manželka jeho Kateřina, kněžna z rodu Anhalt-Srbištského, jížto Petr pro newěrnost hrozil klášterem. Jiří Orlow, cárownin milostnik, a bratří jeho s kněžnau Daškowau byli hlawní tohoto spiknutí nástroje, získali gardy, a ty prowolaly Kateřinu za cárownu; arcibiskup Nowgorodský to potwrdil, Petr swržen s trůnu, otráwen, a když jed dosti rychle neúčinkowal, zaškrcen (1762). Po 34 léta po swržení Petra wládla Kateřina II důrazně, maudře, slawně, jsauc wládkyně weliká, pokud welikost možná bez mrawnosti. Swatá synoda poručila jí za manžela Iwana, nešťastného syna Anny II, jenž co dítě wyhlášen byw za cára, již do čtyrmecítma let tráwil u wězení. To wšak nebylo dle její mysli, a když jej wyswoboditi chtěl Kozák Mirowič, času nočního wtrhnuw do jeho wězení, zawražděn Iwan dle rozkazu císařského od swé stráže.

Dle příkladu Petra Welikého přičiňowala se Kateřina II wšemožně, welikau říši ruskau zwelebiti zakládáním nowých měst, osad a dobročinných ústawů, rozšiřowáním obchodu a lodnictwí, podporowáním wěd a umění. Za wlády její založeno přes dwě stě nowých měst pro osadníky, jež wyzwala z ciziny do Rus, aby rozlehlau říši zalidnila; wšudy zřizowány nemocnice, domy pro chudé, rukodílny a jiné dobré ústawy; lékaři po celé říši rozděleni, očkování neštowic uwedeno. Ku powzbuzení obchodu zřídila obchodnickau kollej, dala stawěti silnice a průplawy, wysílala ke skaumání dalekých zemí a moří, a zawírala smlauwy obchodní s cizími mocnostmi. Wědy a umění sice ctila a podporowala, a wšak pro školy a oswětu národní welmi málo učiněno. Chwalitebné wlastnosti samowládkyně ruské zatemněny byly owšem také welikými wadami, necudností a neuvážením práw národních, z čehož wyplýwaly následky záhubné.

Říše osmanská byla od míru Bělehradského (1739) po 29 let pokojná, we wálky ewropejské se nemíchajíc; málo

wšak pokojem takowým prospěla, jenž záležel toliko w leniwé bezčinnosti. Toliko změny ministrů, sváry a půtky při dworu celau dobu tuto znamenají. Na Mahmuda V následowal mírumilowný Osman III (1754), a po tříletém panowání jeho bratr Mustafa III, který zase pokoji udělal konec, a válečně wystaupil proti Rusům.

4. Rozbroje w Polště. Válka rusko-turecká. První rozdělení Polsky.

Dějepis nowého wěku zwěstowal nám až potud málo potěšitelného; z počátku widěli jsme hrozné války o náboženstwí, potom, když nábožnost utuchla, weliké boje o rozmnožení mocnosti světské w rozwinu nowější politiky.

Po smrti Augusta III krále polského (1763) nastaly prudké různice w Polště o wolení nowého krále, když jedna strana chtěla míti Branického, druhá Radziwila; cárowna ruská podporowala Stanislawa Poňatowského, milence swého. Odtud tím urputnější spory; nekatoličtí, wyznání protestantského i řeckého, nazywaní dissidenti, potratiwše w Polště bywalých práw swých, daufali pomoci od wlády ruské a spojené s ní pruské, pročež se ke straně ruské drželi; šlechta katolická byla tím wíce proti oběma popuzena, a bauře domácí tím strašněji rozlícena. Tu wyslala Kateřina wojsko ruské do Waršawy pod tím zámyslem, že jakožto sausedka a přítelkyně žádá králowstwí polské upokojiti; tím strana ruská zwítězila, odpůrcowé její odstraněni, a Poňatowský wywolen za krále (1764). Říše byla tím wšak upokojena jen na krátko; neboť dissidenti, nemohauce ani na přímluwu ruskau swobody náboženstwí dosáhnauti, učinili mezi sebau spolek, který nejčelnější nepřátely a w jejich čele Soltika, biskupa Krakowského, dal jiti a zawezti do Rusi. Naproti tomu spolčili se katolíci, nechtíce swobody náboženské powoliti, wzdorujíce králi i straně ruské, odkudž Polska rozerwána válkau občanskau, která wedena lítau zůřiwostí rozčilených myslí, tíráramně zemi hubila.

Turci, žárliwi jsauce na ruskau přewahu w Polště a nabádáni kabinetem francauzským, poskytowali před stranau ruskau útočiště we swých zemích; a když je Rusowé přes hranice turecké stíhali, zdwihl Mustafa III proti nim válku

(1768). Dwě wojska ruská wedli proti Osmanům Galičin a Romancow. Galičin z počátku na Dněstru málo spůsobil; dwakráte jej weliký wezir Mehemet zahnal od Chočima a zapudil přes Dněstr; když ale místo prozřetelného tohoto wůdce, jejž Turci co bojácného swrhli, nastaupil ohniwý Moldawani Ali, ten hnal wojsko turecké bez rozwahy přes rozwodněný Dněstr proti Rusům; wlny pobořily most, prwé než celé wojsko přešlo; část oddělená od Rusů pobita a s ostatkem poraženého wojska pádil wezir k Dunaji nazpět. I Chočím opuštěn, jehož se Rusowé zmocnili, s nesmírnau wálečnau kořistí; též Bukurešt a Jasy, celá téměř Walachie a Moldawa od Rusů opanowány. Moldawani wypowěděn, ale nástupce jeho, Halil baše, nebyl šťastnější. Wítězně postupowal proti němu Romancow s wojskem ruským, jakkoli hladem i morem ztenčeným, a porazil jej u welikém boji na Kazuli w Moldawě (1770). Panin wzal Bender útokem, a opanowal Bessarabii, Dolgoruký nástupce jeho padl do poloostrowa Krimského a zmocnil se jeho. Chan tatarský utekl do Carhradu, a nowý chan dle wůle ruské zwolený područenství sultanowa se odwázal. Stejnau dobau, co wojska ruská proti Turkům pokračowala po zemi, wyplaulo loďstwo ruské wedením Orlowa, Spiritowa a Elphinstona z Baltického moře, a propluwši ponejprw úžinu Gibraltarskau do Středního moře, objewilo se na wodách řeckých, powzbuzujíc Řeky, aby se ode jha tureckého oswobodili (1770). Loďstwo turecké blíž ostrowa Skio poraženo, a w záliwu anatolském u Česme dokonce spáleno; Fedor a Alexej Orlow wystaupili na poloostrowě Morei s welikým plesem Řeků, s nimiž se proti Turkům spojili. Ale ještě národ řecký nebyl docela procitnul, Rusowé od Turků poraženi u Modona a Korintha, po třech měsících zase odplauli, zanechawše spojence řecké krwawé pomstě turecké. Ani wítězstwí na moři mnoho neprospíwalo; neboť skrze Dardanely proniknauti proti Constantinopoli Rusowé neodwážili se, zamezujíce toliko přísun hlawnímu městu. — Také wzpaurami w říši swé porta trpěla. Heraklius kníže w Georgii a mnohá knížata w Kaukasii pozdwihla odboj proti Turkům, nade wšecky pak nebezpečnější Ali Bey, baše aegyptský, jenž se byl wyhlásil za neodwislého pána nad Aegyptem, mnoho cizinců, zwlášť

Řeků a Rusů do služby své přijímaje. Tím však právě odcizil sobě svůj národ; vlastní swat i zeť od něho odpadli, porazili jej, a w druhé zaufanliwé bitwě padl (1772). Zatím byla nešťastná Polska uwržena w propast všech strastí. Již se byl roznítil rozbroj w plný požár hrůzoplné války občanské, k níž se také připojila válka rusko-turecká, a k dowršení bídy zůřil hlad a mor, přinešený wojskem ruským, který nejprwé z Jas dostaw se do ruského táboru, přes Dněstr a Dněpr do Kyjewa, do Moskwy a dále se rozšířil, tak líně, že jen w Moskwě samé na dewadesát tisíc lidí jím zemřelo. Král Stanislaw nemohl domácí bauři zameziti, ano spolčenci wyhlásiwše trůn býti uprázdněn, přepadli jej we Waršawě, a w noci pryč jej odwlekli. Tu uzawřeli okolní mocnářowé království polské si přiwlastniti a mezi sebau rozděliti, aby je upokojili, a wyslali wojska swá, aby části k tomu wyhlídnuté osadila. Rusowé wzali welkowéwodstwí litewské, wojwodstwí Minské, Witepské, wůbec wšecku zemi mezi Dwinau, Dněprem a Druči, obnášející as 2000 □ mil s dwěma milliony duší. Král pruský wzal si předůležité Prusko polské čili západní, jímž království jeho s Brandenburkem sjednoceno a král učiněn pánem Wisly i polského obchodu. Jen Kdansko a Toruň starau wládu swau zachowaly, neb jim cárowna ruská swobodu zaručila. Powrch této země wynášel as 600 čtw. mil s 600,000 obywateli. Rakausy obdržely království Wladimirské a Halické, wesměs asi 1400 čtw. mil, as 300 měst a na tři milliony obywatelů. Marný byl nářek Polákůw, marný wzdor powolaného sněmu, když ani nyní w největším nebezpečenstwí neodložili neswornost, aby se byli proti násilí tomuto sjednotili: mocnářowé hrozili rozděliti celau Polsku, jestliže jim neswolí; tedy sněm a král nemajíce síly k odporu, tuto změnu potwrdili (1773).

Mezitím wedena válka rusko-turecká dále, s menším z počátku se strany ruské prospěchem, poněwadž dělila sílu jejich wzpaura Kozáků Donských, již způsobil Jemelian Pugačew, wydáwaje se za Petra III. Z počátku byl wůdcem nepatrného spolku laupežnického, jejž lehkowěrnost kozácká a chtiwost kořisti brzy rozmnožila w znamenitý zástup a po šťastných bojích w celé wojsko. Po celé gubernii Orenburské, Kazaňské až do

Silíře wzpaura se rozmáhala; před Pugačewem rozlétala se hrůza; mnoho znamenitých ruských wůdců wysláno do boje proti zbojníku, až k Moskwě již sáhalo odwážliwé rámě jeho, konečně jej Michelson opětně porazil, načež Pugačew od swých jat, wydán Rusům a w Moskwě odprawen. Již předtím skončena byla šťastně také válka s Turky. Sultán Mustafa III zemřel (1774); bratr a nástupce jeho Abdul Hamid sotwa se zmohl nad zbojnými janičáry, weliký wezir jeho ustupowal před Rusy, kteří wždy dále jej tisknauce, celé wojsko turecké obklíčili u Šumny. Tu žádali Turci o pokoj, jenž uzawřen w táboru u *Kučuk-Kainardži* (11 Července 1774), jak jej Rusowé rozkázali, kteříž obdrželi swobodnau plawbu po Černém moři, pewnosti Jenikale a Kerč na Krimu, též Azow a krajinu Kabardajskau. Tataři pak krimští měli býti swobodní pod wlastními chany sobě wywolenými.

5. Císař Josef II.

a) Válka baworská.

Již po smrti císaře Františka přijala Marie Terezie prworozence swého Josefa, nyní krále německého, za spoluwládce rakauské říše (1765), který w zlepšowání a zwelebowání wlády jak wnitřní tak wnější welezaslaužilé matce celau horliwostí ducha nadšeného pro wšecko dobré byl nápomocen. Toho času zemřel Maximilian Josef, kurfirst baworský, poslední z linie Wilémowy z rodu Wittelsbašského (1777), a Karel Theodor, kurfirst falcký, jakožto nejstarší příbuzný z linie Rudolfowy, nastaupil w jeho dědictwí. Nepatřily wšak wšecky země baworské domu falckému právem dědičným, nýbrž některé krajiny hornofalcké toliko w léno dány byly domu baworskému od českých králů; po wyhasnutí jeho připadnauti měly tedy k české koruně. Také ku krajině Straubinské měly Rakausy právo, kterauž byl ondy císař Sigmund w léno udělil Albrechtowi, wéwodowi rakauskému, zeti swému. I uznával také Karel Theodor sprawedliwost rakauského nároku, a ještě za živobytí Maximiliana smluwil se, že Horní Falc postaupí. Po smrti tohoto osadilo krajinu Straubinskau rakauské wojsko, a Karel Theodor učinil nowau smlauwu, jíž také tuto krajinu Rakausům

se zawázal postaupiti. Ale wéwoda Karel ze Zweibrücken, domněly Theodorův nástupce, smlauwě této odporowal, nabádán králem pruským, na rozšíření Rakaus žehrawým; též Sasy a Meklenburk protiwily se, samy též části dědictwí baworského žádajíce. Nowá tedy válka hrozila Ewropě o dědictwí baworské beze wšeho práwa, jako prwé o rakauské. Jako wždycky prwé chopil se starý Fridrich II meče, a wpadl s dwěma wojsky do Čech (1778). Prwní wedl král pruský sám, a proti němu položil se osobně Josef s Lascym w pewném táboru u Jaroměře; s druhým wtrhnul princ Jindřich u Jablonné do Čech, proti němuž se postawil Laudon na pobřeží Jizery. Darmo snažil se Fridrich císařské wytlačiti z pewného stanowiště; nikde nemohli nepřátelé proniknauti, a na obau stranách bywše odraženi, musili z Čech zase wytáhnauti. Zatím Marie Terezie nepřestáwala jednati o pokoj, hotowa jsauc raději obět wzdáti na oltáři míru, nežli hájiti nárok, ač sprawedliwý, wálkau, jejíchž strastí tolik již byla zakusila. Odtáhlo tedy tenkráte bauřliwé mračno, zahřímawši jen několikráte bez škodných hromů, po nepatrných šermích na hranicích slezských, a uzawřen pokoj w Těšíně (1779), w němž část Bawor mezi řekami Dunajem, Innem a Salzau (čtwrt Innská) postaupena Rakausům, ostatní však celé dědictwí baworské rodu falckému ponecháno.

b) Nowoty Josefowy.

Po roce na to zemřela císařowna Marie Terezie (29 Listop. 1780), maudrá a pečliwá matka swěřených sobě národů, ozdoba rodu Habsburského, z něhož co poslední letorost nade mnohé mužské předchůdce swé ctnostmi wládařskými se zaskwěla, i u nepřátel swých nacházejíc úctu a obdiwu. Na dráze od ní započaté pokračowal nyní syn její, *císař Josef II.* Pln horliwosti o wšeobecné dobré, o rozšíření oswěty swého wěku, o sjednocení a zwelebení swé říše obral si za úkol panowání, wykořeniti zastaralé předsudky, protiwící se těmto záměrům, wyprostiti lid obecný z okowů robstwí a newolnosti od středowěku na něm tížící, oswítiti rozum jeho swětlem nowowzešlé wzdělanosti, pokořiti swéwoli wýsadních stawů zákony wšeobecnými, slowem,

weškerau říši rakauskau opraviti a sjednotiti. K tomu konci založil množství veřejných dobročinných ústawů ke wzdělávání mládeže, k ošetření chudých a chorobných, zrušil množství klášterů, tenkráte pokládaných za zbytečné, jejichž statky odkázal náboženskému fondu, uwedl pořádek we financí, zrušil neb zmírnil robotu rolníků a porobu poddaných, powzbuzowal domácí umění a průmysl, podporowal obchod wýsadami, zakládáním silnic a otwíráním nowých obchodních cest, wydal občanský a trestní zákon, spořádal daň dle polního wýnosu, jejž wyměřením země dal určiti; ctě wolnost u wěcech swědomí, wydal toleranční patent, jímž každému powolil znáti se buď ku katolickému státnímu, buď ku protestantskému náboženstwí. Neustále konal cesty po wšech swých zemích, wšudy sám dohlížeje ku potřebám i úřadům, jsa přístupný prosbám a stížnostem i nejsprostšího poddaného, co nejwznešenější a spolu nejšlechetnější lidumil swého wěku. Pročež jej welebili národowé, zwlášť lid obecný, w jehož památce wděčné císař Josef podnes žije. Mnozí wšak ze stawů privilegowaných naň žehrali, že powšechné dobro pěstowal na ujmu jejich wýsad a předností, za rowného powažuje před zákonem wznešeného jako sprostého, a přísně trestaje i zpupného urozence, když se opowážil přestaupiti zákony. Prawda sice, že se semenu dobrému, horliwě wšudy rozsiwanému, přimísilo také kaukole, že se s mnohými předsudky také mnohý úsudek prawý wywrátil, že swobodomyslnost splodila také lehkomyslnosti, že s nowau oswětau také se wlaudila mnohá neprawost, s powěrau často i wíra byla zapuzena; předce wšak zapříti se nedá, že Josefinské nowoty, za našich časů od mnohých tupené, wůbec národům říše rakauské byly welmi prospěšné, ano posud následky swými nepřestáwají blažiti miliony. Ta chyba může se w ohledu politickém Josefowi wytýkati, že nešetřil zwláštního žiwota národů, a bez ohledu na mrawy a jazyk, wšecky w jednu formu chtěl přelíti. Cit národnosti a wlastenectwí slaul totiž světoobčanskému duchu časů Josefowých jen předsudkem, pročež widělo se císaři nejen prospěšné pro státní jednotu, ale i mrawně užitečné, kdyžby wšecky rozdíly národnosti w říši rakauské byli utlačeni, a správau i jazykem německým wšecky w jediný národ spojeny.

Na tom ale právě reformy Josefowy nejwíce nalézaly odporu, takže konečně musil obrátiti, aby národy pobauřené utišil.

Též we wěcech zahraničných nechtělo se Josefowi dařiti. Wždy byla ještě tauha jeho, připojiti říši rakauské Bawory, za něž wyměniti chtěl Nízozemí rakauské krom Lucemburku a Namuru. Karel Theodor swolowal, chtěje postaupiti Bawory Rakausům, za něž Nízozemí obdržeti měl s názwem „krále burgundského“; dědicowé wšak, Karel wéwoda ze Zweibrücken a Maximilian, bratr jeho, nejsauce s tím spokojeni, wolali garanty míru Těšinského. Přičiněním starého Frice uzawřen tak nazwaný Fürstenbund k zachowání celosti říše německé a ústawy její proti každému, kdoby ji mínil rušiti. Kurfirstowé Brandenburský, Hannowerský a saský uzawřeli tento spolek nejprwé, a wětší díl knížat říšských: Brunšwík, Hessy, Ansbach, Baden, Meklenburk a Mohuč k němu přistaupili. Josef wida takowý odpor, upustil dobrowolně od swého úmyslu, nepřipustiw místa stížnosti, jakoby snad směnu obdržeti chtěl mimowolně. Od generalních stawů hollandských obdržel zrušení barrierní smlauwy, a jakožto naprawení hranic žádal také některá města a krajiny hollandské, ač ode wšeho tohoto nároku podwolowal se upustiti, když jen republika řeku Šeldu otewře rakauskému obchodu. K tomu wšak nechtěli Hollanďané swoliti, násilně zadržujíce císařské lodě po Šeldě dolů se plawící, pročež se již strojil Josef wyzdwihnauti proti nim wálku, až jej wláda franská zase smířila. Obdržew dwě twrze, Lillo a Liefkenshoek a deset millionů upustil od dalších nároků.

c) Wálka turecká.

Snáze hodlal Josef rozmnožiti říši swau we wálce s Turky, spojiw se proti nim s Kateřinau ruskau. Ohromná říše ruská wždy dále se proti oslablé říši osmanské rozmáhala. Sahin Guerai, chan Tatarů krimských, od Rusů dosazený, poddal se nyní císařowně, a bez prodlení osadili Rusowé Krim, ostrow Taban a krajinu Kubanskau, již pode jménem gubernie Taurické spojili se swau říší. Tu strojili Turci wálku. Wojska ruská a rakauská táhla ke hranicům; Turci hynuli morowau hlízau; snažením Francauzů obnowen

sice mír, ale na krátko; Heraklius, kníže georgické, dal se w ruskau ochranu, čímž wláda ruská až do krajin Kaukasských rozšířena. S welikau sláwau cestowala Kateřina do nowě založeného Chersonu, kdež ji nawštíwil císař Josef, wyprawiw se ze států swých do Krimu, a záměr její další jewil nápis na bráně Chersonské: „Tady jest cesta do Constantinopole.“

Turci wypowěděli Rusům wálku (1787), žádajíce císaře o nestrannost, což on wšak w naději zisku odepřel; roku potomního ohlásil Turkům též wálku, a wedl osobně wojsko do pole. W prwním tažení dobyla wojska císařowa pewných míst Šabce, Dubice, Novi a Chocima; než wojsko hlawní, jež Josef s Lascym wedl osobně, leželo toliko na kordonu bez činnosti. Turci tuto ozbrojenau hradbu na několika místech prorazili, poplenili Banat, pobrali špíže a zásoby wojenské; hlíza morowá, jim pomocna, stráwila welikau část císařského wojska; s nákazau wnitřní wrátil se císař do Wídně. Lépe se dařilo, když nejwyšší wojwodstwí přewzal Laudon. Prudce nyní na Turky doráženo, princ z Koburka je porazil u Fokšany (1789), brzy na to ještě mocněji u Rimníka, Laudon dobyl Bělehradu (8 Října 1789), a opanowal welikau část Srbska, co se zatím Koburk rozmáhal we Walachii.

Také Rusowé wítězně pokračowali. Již we předešlém tažení wzal Potemkin hrozným útokem pewný Očakow (1788); nyní dobyli Rusowé Galace, Akjermanu a Benderu (1789).

d) Wzpaura w Nizozemích.

Co císař Josef dobýwal cizích krajin, ubíhal w nebezpečenství ztráty swých wlastních. Nowoty jeho, jimiž wšecky země rakauské říše usilowal na jeden spůsob spořádati, wzbudili nespokojenost, zwláště w Uhřích a Nizozemí, která se zde konečně roznítila we wzpauru weřejnau. Stawowé brabantští usnesli se we schůzce swé na tom (27 Dubna 1787), že císaři nepowolí žádných příspěwků, pokudby nepomohl wšem jejich stížnostem a neodwolal wšecky nowoty w Nizozemích uwedené, které powažowali za protiwné zemskému zřízení. Náměstkyně císařowa, Maria Kristina, s Albertem, wéwodau Saso-Těšinským, manželem swým, bez

prodlení jim částečně powolila; když wšak s tím ještě nebyli spokojeni, rozhněwaw se císař, prohlásil (6 Ledna 1789), že zřízením zemským není déle wázán, a ustanowil nowau správu zemskau. Tu wypukla wzpaura zjewně; odbojní stawowé shromáždili wojsko na hranicích hollandských, wtrhli s ním do Brabantu, a wyhlásili advokata van der Noota za plnomocného ministra brabantského lidu. Náměstkowé císařští opustili zem, a wšecky provincie krom Lucemburka od císaře odpadly. Darmo nyní Josef odwolal nařízení, jimž byl zřízení zemské proměnil; stawowé žádali úplnau samostatnost, dali si od provincií slibowati wíru, a prohlásili wšech jednotu, nad niž měl wládnauti kongress deputowaných, w jejichž čele stáli van der Noot a van Eupen. — Rowněž hrozila wzpaura w Uhřích, podněcowána šlechtau, zwláště proto, že se Josef za krále uherského nedal korunowati, korunu uherskau odwezl do Wídně a w zemi uwáděl německau řeč. I sbíraly se k sněmu konečně swolenému stížnosti mnohočetné, takže císař obáwaje se nebezpečnější bauře nežli w Nízozemích, ještě na smrtelném loži wšecky nowoty až na toleranční patent w Uhřích odwolal. Tak widěl šlechetný mocnář takořka wšecky lidumilné záměry swé ještě před smrtí swau zase klesati, jehož nejhorliwější snaha byla oblažiti swěřené sobě národy, a zármutek nad tím zarmautil poslední bolestné dny jeho žiwota. Zemřel, i w posledním tažení ještě blaha říše pamětliw, dne 21 Unora 1790.

e) Upokojení za Leopolda II císaře.

Po Josefowi nastaupil wládu říše rakauské Leopold II bratr jeho, potud welkowéwoda toscanský, brzy též wywolen za německého císaře. Nespokojené národy swé smířiti, pobauřené utišiti, byla úloha krátkého jeho panowání. Uhrům zaručil starobylé zřízení zemské, daw se za krále korunowati; též Nízozemím podáwal nawrácení starých swobod a odpuštění; když wšak přes to wzdorowali, we wzpauře trwajíce, sesílil tamější rakauské wojsko, kteréž obsadilo Brussel, a wšech krajin brzo se zmocnilo. Předce wšak jim císař předešlau správu zemskau nawrátil, jak bywala před Josefem, čímž Nízozemí upokojeno.

Wálka s Turky ještě trwala; Laudon witězil w Srbsku

a Walašsku, dobyw Gradiště tureckého a Ršawy; Suwarow pak wzal pewnost Ismail diwokým hrůzyplným útokem (1790). Tyto pokroky spojených císařských dworů wzbudily žárliwost ostatních mocností, zwláště pruské, která sjednotiwši se s britannskau a hollandskau, uzawřela s Turky úplný spolek, hrozíc nyní říši rakauské wojskem postaweným na hranicích. W trudných okolnostech na obzoru politickém se wšech stran zachowati pokoj, zwláště na západu, widělo se císaři Leopoldu newyhnutedlně potřebné; pročež učiněn sjezd w Reichenbachu, na němž se císař zawázal, že chce s Turky učiniti pokoj na základu toho stawu, jaký byl s obau stran před početím wálky. Dle této umluwy uzawřen mír w Čistowě (1791), w němž císař wšecko opanowané Turkům nawrátil, podržew toliko Starau Ršawu s okolní krajinau. — Kateřina wšak cárowna wedla wálku dále, prostřednictwím mocností cizích opowrhši. Wálky se Šwedy, kterau byli započali, spoléhajíce se na mocnosti druhé, sprostila se brzy uzawřením pokoje (1790), a důrazně proti Turkům bojowala. Widauce tito konečně, že od tak nazwaných spojenců swých nadíti se nemají žádné pomoci, poněwadž oni toliko perem místo meče chtěli pomáhati, uzawřeli pokoj w Jasích (1791), w němž Rusům postaupili Očakow s krajinau mezi Dněprem a Dněstrem, čímž hranice ruské posunuty až na Dněster. Postaupení Krimu obnoweno, a řeka Kuban, jako již prwé, ustanowena za hranici.

6. Oswobození sewero-amerických států.

Ku konci tohoto okresu obrací se znamenitost dějepisná ze starého swěta k nowému, a sice do sewerní Ameriky, kdežto weliké osady anglické živým obchodem a čilým průmyslem rychle wykwětlé, válečně powstaly proti své mateřské zemi, aby dobyly občanské samostatnosti. Hned po prwním míru Pařížském (1764) nastaly rozepře mezi Britannií a sewero-americkými jejími osadami pro cla a obchod, jejž Angličané příliš obmezowali, powolujíce jej toliko se zemí mateřskau prowozowati, s jinými pak národy wysokými cly jej zabraňujíce. Amerikani si pomáhali obchodem pokradmým, který s rostaucí odwahau téměř wšeobecně se u nich rozšířil, když mírem Pařížským připadla

k Britannii Kanada, a wíce ani bázeň nebyla nepřítele wnějšího ani potřeba anglické ochrany. Přísnost anglických zákazů wzbudila odpornost obcí, která z reptání přešla w násilí, když Angličané chtěli w Americe uwésti kolkowaný papír, a na některá zboží, zwláště na čaj, uložili clo. Amerikani urputně se zdráhali daň platiti, wyhlásiwše každého za bezectného, kdoby pod clem přiwezeného čaje požíwal, a w Bostonu lodě s čajem příchozí šťastně wzaty, čaj pak wmetán do moře (1773).

Odtud zňala se wálka. Angličané wyprawili proti wzdorným osadám swým wojsko, dali přístaw Bostonský zawříti, a zbawili provincii Massachusett-Bay swobodného zřízení zemského od Wiléma III osadám powoleného. Amerikani ale jednali sworně; wšecky provincie, wyjmauc Kanadu a Nowé Šotsko, dwanáct na počet, zřídily wšeobecný kongress we Filadelfii, jenž Bostonským ustanowil přispěti ku pomoci, wšechno obcowání s Britannií zastawil, úředníky od ní ustanowené wyhlásil za nepřátely národu, a powolaw občany do zbraně, nad wojskem spojených obcí wůdce ustanowil *Washingtona* (1775). Washington byl syn bohatého osadníka virginského, již od mladosti wyznačený zmužilostí, čilostí ducha a ctnostmi republikanskými. Těžká byla jeho úloha; s wojskem dobrowolným, necwičeným, špatně placeným a ošetřeným měl podniknauti boj proti mocnosti, jíž wšecko bylo k ruce, čeho ku platnému wedení wálky bylo potřeba; wojsko silné, wycwičené, wálce duší i tělem oddané, nástroj wždy ochotný, bez rozmyslu hotowý na slowo wůdců swých. Washington ale nezaufal. Duch jeho, pln důwěry w obecnau wěc, nalezal tisícero prostředků ku powzbuzení zmužilosti a horliwosti shromážděných bojowníků, a jak wýtečný byl u wálce, tak maudrý též w raddě zemské, jsa nejen bojowný wůdce ale i politik na slowo wzatý.

Již bylo krweprolití započalo. U Lexingtonu nejprwé, pak u Bunkershillu blíž Bostonu počaly se boje Amerikanů s Angličany. Šťastný prospěch jednoho oddělení, které dobylo některých pewností, powzbudil Amerikany proti Kanadě. Montgomery i Arnold wtrhli do země, porazili anglické wojsko, dobyli Montrealu a oblehli pewný Quebek. Při útoku na tuto pewnost přišel wšak Montgomery o žiwot, čímž

Kanada Angličanům ochráněna. Šťastněji bojováno we Virginii a w Carolině, kdežto vládařowé angličtí wojskem domácím wypuzeni a wyhlášena swoboda. Předce však byl boj Amerikanům samotným proti welemocné Britannii welmi těžký, a snadby jí zase byli musili podlehnauti, kdyby nebyli obdrželi spojenců, kteří je podporujíce sílu anglickau rozdělili a bauři válečnau z Ameriky také odlákali do jiných končin světa. Takowau podporu hledal kongress americanský we Francii, na mocnost britannskau wždy žárliwé a oslabnutí jejího žádostiwé. O to wyjednáwal při dwoře Ludwíka XVI weleváżný, oswětau i ctnostmi občanskými proslulý Benjamin Franklin, o swobodu amerikanskau wysoce zaslaužilý. Z počátku wláda francauzská přispěti odbojníkům se zdráhala, jen podtají do Ameriky propauštějíc důstojníky wojenské a zásoby válečné, a dalšího prospěchu Amerikanů očekáwajíc. Množstwí francauzských ochotníků wydalo se přes ocean, aby bojowali pro swobodu; nejslawnější z nich La Fayette, jenž wlastním nákladem wyprawil loď, a co pobočník Washingtonůw, jakož i co wůdce samostatný slawně bojowal.

Aby se horliwost republikanská wíce powzbuzowala a nebylo wíce odstupu, wyhlásil kongress spojené obce americké za swobodný a neodwislý stát (1776), a ustanowil jeho správu. Třináct bylo w jednotu státní spojených občanstwí, totiž: Nowý Hampshire, Massachusets, Rhode-Island, Connecticut, Nowý York, Nowý Jersey, Pennsilvania, Delaware, Maryland, Virginie, Carolina sewerní, Carolina jižní a Georgie; každé občanstwo činilo stát zwláštní, majíc wolený senat, sprawující wnitřní záležitosti, neodwisle od druhých obcí; toliko wýbor ze wšech we wšeobecném kongressu spojowal wšecky w občanskau jednotu, řídě wšeobecné záležitosti. Odhodlanost dodala Amerikanům wíce síly; anglický general Howe, sklíčen jsa w Bostoně od Washingtona, widěl se nucena odtáhnauti, a odebral se do Nowého Šotska. Tu poslali Angličané nowau pomoc z Ewropy, nakaupiwše k wyplnění řadů bojowných i Hessů a Brunšwičanů. Armáda anglická byla rozdělena na tři díly; prwní oddělení pod generalem Clintonem a admiralem Parker-em dobýwalo Charlestowna, ale se ztrátau zahnáno;

druhé pod generalem Bourgoynem wypudilo Amerikany z Kanady, zdrtilo loďstwo amerikanské na jezeru Champlain'ském a strojilo se wtrhnauti do krajiny New-Yorské. Třetí oddělení činilo wojsko hlawní, jež wedl Howe sám, třicet tisic mužů silné, kteréž wítězně proti Amerikanům postupujíc, opanowalo Long-Island, Washingtona zapudilo přes řeku Delaware, a Nowý York obsadilo. Wojsko Amerikanů bylo slabé, nesjednocené, složené toliko z ochotníků, kteří nejsauce uwyklí wojenské kázni, dle libosti sáhali ke zbrani a zase wystupowali, když se jim znechutilo. Toliko weliký duch Washingtonůw, wážnost a láska, kterau k němu měli, držela je pohromadě; on nezaufal ani w nejwětších nesnázích, drže se proti přewaze nepřátelské toliko obranně, až nowým wítězstwím wzbudil nowau důwěru we swých krajanech a nowé bojowníky wojsku swému. Bojowaw šťastně u Princetownu (1777) dobyl zase většího dílu krajin od Angličanů opanowaných, a wojsko anglické přítele jako nepřítele plenící a diwoké Indiany proti obcím štwaucí wíc a wíce upadalo w nenáwist, a záští proti sobě podněcowalo.

Zatím byl Bourgoyne s oddělením swým na seweru wítězně proti Amerikanům postupowal, mnohých pewností dobyl, mnohau mezi nimi učinil porážku, a protáhnuw s welikau nesnází pustiny nowo-anglické i Nowo-Yorské, řeku Hudson překročil. Tu jej obklopili se wšech stran republikani we mnohých plukách shromáždění, jež wedl general Gates, porazili jej we mnohých krwawých půtkách, zabawili mu náwrat do Kanady, a sewřeli jej tak, že se s celým wojskem swým wzdáti musil do zajetí (1777). Toto wítězstwí získalo sjednoceným obcím weřejnau pomoc francauzskau. Wláda franská uznala jejich neodwislost, a uzawřela s nimi nejprwé smlauwu obchodní, brzy též wálečný spolek proti Angličanům (1778). Nyní se rozšířila wálka po wšech dílech swěta, neboť s Francií držela dle rodinné smlauwy také wláda španělská, Angličanům též odpowěděwše; Hollandu pak odpowěděli tito sami, když byli s Amerikany uzawřeli obchodní smlauwu. Rusowé zřídili tak nazwanau ozbrojenau neutralnost k ochraně obchodu proti nátiskům wálčících mořských mocností, ku kteréž také dwory Bourbonské a téměř wšecky neutralní mocnosti přistaupily (1780). K tomu

pozdwihl také Hyder Ali, král w Mysore, těžkau válku proti Angličanům we wýchodní Indii (1780), s nímž se spojil silný a bojowný národ Marattů, aby opanowal krajiny od Angličanů podmaněné. Proti všem nepřátelům bojowali Angličané sami se statností a silau podiwení hodnau. Válčeno we wšech dílech světa, po zemi i po moři, boj s bojem se stíhal, rána za ranau střídaly se hrdinské činy, wítězstwí i porážky, z nichž pro pauhý přehled celé znamenité této wálky zde toliko nejznamenitější možno wytknauti.

Nejprwé wyprawili Francauzowé ku pomoci Amerikanům loďstwo, jež řídil admiral Estaing. Anglický general Clinton, jemuž Howe byl wojwodstwí postaupil, wida, že se we Filadelfii proti lidstwu tomuto nemůže držeti, wytáhl odtud do Nowého-Yorku, a zde se usadil. Estaing učinil útok na Rhode-Island, ale bauře mořská jemu překazila, a porauchala loďstwo tak, že se utéci musil do Bostonu. Zatím připlaulo loďstwo anglické pod světoplawcem Byronem, jímž Nowý-York ochráněn. Wojsko anglické wtrhlo do Georgie, dobylo Savannah (1779), a wpadlo do Caroliny. Nyní tedy bojowáno nejwíce w jižních obcích se strany anglické s ukrutností strašliwau, jakož spolčeni byli proti republikanům s diwochy. Odtud se táhla válka také do západní Indie, kdežto Francauzi Angličanům wzali ostrowy Dominique a Martinique, načež tito zase obdrževše posilu z Nowého Yorku, ostrow francauzský S. Lucie opanowali. Zato se zmocnil admiral Estaing ostrowa S. Vincence a Granady, ježto mu Byron marně zase hleděl wytrhnauti, odražen byw w boji mořském od loďstwa franského. Mezi hlawními wojsky na pewné zemi zatím skoro po dwě léta wládla bezčinnost, neboť byl Clinton seslábnul mnohými wýsilkami z wojska swého na jiné strany, Washington pak zwláště nedostatkem peněz a wší wálečné příprawy tak byl stísněn, že ničehož znamenitého nemohl podniknauti. W této nesnázi přispěla Amerikanům předůležitá pomoc francauzská jak na penězích, tak 6000 mužů wojska zemského, s nímž přirazil Rochambeau k Washingtonowu wojsku. Nemoha ničeho wyříditi na seweru, opustil Clinton Rhode-Island, a přeplaul do jižní Caroliny; neb po dobytí Georgie počalo lepší štěstí wykwétati w jihu. Zde se zmocnil důležité pewnosti Char-

lestownu, kdež Angličanům w ruce padlo mnoho střeliwa, kolik tisíc zajatých a několik válečných lodí. Odtud však wrátiti se musil nazpět k ochraně Nowého Yorku, kamž byl zatím Washington pokročil s amerikanským wojskem, chtěje krajinu i hlawní sídlo opanowati. W Carolině zůstawen lord Cornwallis, jenž amerikanského generala Gates-a porazil, a u wýboji w sewerní Carolině pokračowal, co zatím odpadlý od Amerikanů wůdce Arnold plenil Virginii a Connecticut. Cornwallis usadil se w Yorktownu, kdežto mu wojsko americanské, jež wedl La Fayette, nemohlo odolati, až připlaulo loďstwo francauzské pod generalem Grassem, a odraziwši anglické, jež wedl admiral Graves, Lafayettowi přiwezlo posilu. Tu opustili Washington a Rochambeau New-York, přitáhli nenadále do Virginie, spojili se s Lafayettem, a obklíčili wojsko anglické na zemi, co zatím loďstwo francauzské také se strany mořské je zawřelo. Prwé než Clinton a admiral Dighby přispěti mohli ku pomoci, přinucen Cornwallis wzdáti se po statném odboji s celým swým wojskem, sedm tisíc mužů silným (19 Října 1781), a wítězstwím tímto Amerika oswobozena. Neboť od této doby drželi se Angličané toliko obranně, jsauce k wýboji slabí, opustili Savannu i Charlestown, a podrželi toliko Nowý York, až uzawřen byl pokoj.

Stejným časem bojowáno také w *Ewropě*, *Asii*, též w *Africe*, wšudež na moři, krom we wýchodní Indii. Prwní boj mořský mezi Francauzi a Angličany swedený na wýšině *Guessantské* proti Brestu (1778) byl bez rozhodnutí, jen že mnoho bohatých lodí francauzských za kořist padlo anglickým křižákům. W roce na to spojilo se wojsko španělské s francauzským, a wyplaulo, 60 lodí válečných silné, do Kanálu, hrozíc přistáním na anglických březích, ačkoli toho nepodniklo. Španělowé oblehli Gibraltar, wšak nazmar usilowali se ho zmocniti; udatný Elliot zodrážel wšecky útoky spojené moci španělské a franské, oslawiw jméno swé zwláště ztroskotáním plawaucích batterií, kteréž mocnosti Bourbonské s welikým nákladem proti pewnosti této wyprawily (1782). W Hollandu dlauho nechtěla strana Oranská boje s Angličany připustiti; až když hynul wšechen obchod, wyplaul admiral Zoutmann k ochraně hollandských

lodí, a swedl bitwu s admiralem Parkerem (1781), s obau stran welmi krwawau, ale bez wítězstwí jedné i druhé.

W Africe zmocnili se Francauzi anglických osad na Senegalu, začež jim Brittowé odejmuli zase ostrow Gorée (1779), we wýchodní Indii pak již dříwe dobyli Pondichery (1778).

W západní Indii ustanowili Francauzi a Španělowé, spojeným loďstwem zmocniti se Jamaiky; prwé wšak, než se admiral francauzský Grasse se španělským mohl spojiti, porazil jej admiral Rodney u Guadeloupe (1782), jal jej samého, a rozplašiw francauzské loďstwo opanowal moře západo-indické. Nejtužší boj byl wšak Brittům we wýchodní Indii s bojownými Maratty, Hyder Ali'm sultanem Mysorským a s Francauzi. Neskončená lakota, nenasycená dychtiwost po nowých zemích a pokladech wzbudila odpor bojownych kmenů indických, jehož neopomíjeli Francauzi podněcowati a podporowati. S *Maratty* bojowali Angličané nešťastně, a musili jim postaupiti mnohé krajiny; za to ale ztratili Francauzi wšecky osady swé we wýchodní Indii. Nejnebezpečnější nepřítel Angličanů byl *Hyder Ali*, jenž s wojskem na 100,000 mužů silným wpadl do Carnatiku (1780), Angličany porazil, a celau zemi opanowal až na pewnost Madras. Neméně šťastně bojowal po něm *Tippo Sahib*, udatný syn jeho, s pomocným wojskem franským, a wýtečný *Suffren*, admiral franský, opanowal Indické moře, čtyrykráte nad loďstwem anglickým zwítěziw. Byli totiž Angličané u wálce s Hollanďany wyslali admirala Johnstona, aby opanowal předhoří Dobré Naděje. Suffren ale dostihl loďstwo anglické u ostrowů Capverdských, a potkaw se s ním, šťastně je předešel, ochránil předůležité stanowiště Dobré Naděje, a we wýchodní Indii moci franské na moři wydobyl přednost (1781—1782).

Ještě když w Ewropě učiněn byl pokoj, bojowal Tippo Sahib i bez pomoci francauzské dosti šťastně, až konečně, obáwaje se, aby Marattowé, již prwé s Angličany se smířiwše, newpadli do jeho země, uzawřel pokoj, w němž každá strana krajiny opanowané podržela.

Konečně se Angličané dlauhé, drahé a neprospěšné wálky nabažili, opposicí w parlamentu zwítězila, Torowé s wlády

swrženi, a wláda Whigická chýlila se k pokoji. Wyjednáwáno oň w Paříži prostřednictwím ruským a rakauským; konečně we Versailles šťastně uzawřen (1783). Angličané uznali *úplnau neodwislost třinácti spojených států severoamerických*, jejichž hranice ku Kanadě přizniwě jim odměřeny, práwo lowu na Terreneuve i záliwu sw. Wawřince powoleno, a plawba w Missisipi oběma národům učiněna wolna. Francauzům postaupili Angličané ostrowy St. Pietro a Miquelon, w západní Indii ostrowy Tabago a sw. Lucie, na Senegalu w Africe Gorée, a we wýchodní Indii Pondichery. Španělowé obdrželi Minorku a západní i wýchodní Floridu. Hollanďané konečně postaupili Angličanům Negapatnam we wýchodní Indii, začež jim tamtéž nawráceno Trinconomale.

Dobywše Amerikani swé swobody a samostatnosti, rozpustili wojsko, a Washington nawrátil se w saukromý žiwot. Ještě wšak nebyla správa zemská dostatečně spořádána, s nebezpečností mizela wážnost kongressu, a obáwati se bylo, aby po dosaženém pokoji obce porůznu se sprawujíce neosamotněly, a celý stát se nerozdrobil. Pročež ustanoweno na wšeobecném sněmu, aby byly wšecky swobodné obce americké na wždy spojeny w státní jednotu, a *společný kongress* aby obecné záležitosti celé jednoty sprawowal a řídil. Kongress tento skládá se z tak nazwaného *domu repraesentantů* a z raddy čili *senatu* wywolených k tomu od obcí. Práwo wolení má každý občan bez rozdílu stawu, náboženstwí a jmění, a každá dwě léta wolí se nowí repraesentanti do kongressu tak, že as na 33,000 wolenců wždy přichází jeden repraesentant; do senatu posílá každá obec dwa audy na šest let. Senatorem jako repraesentantem též může býti každý swobodný občan; toliko wytknuto, že senator musí býti stár nejméně 30, repraesentant 25 let. W čele tohoto kongressu stojí *praesident*, ode wšech wolenců obcí wolený většinau hlasů wždy na čtyry léta, k jehož ruce stojí radda ustanowených od něho ministrů. Sněmem čili kongressem tímto wyjednáwají se wšecky záležitosti státní dle weřejného usnešení a většiny hlasů. Zde se jedná o pokoj a wálku, určuje se síla wojska po zemi i po moři, zawírají se státní smlauwy, dáwají se zákony, sprawuje se obchod, cla, financí, a j. Zákony od

repraesentantů nawržené jdau do senatu, který je buď může potwrditi neb také zawrhnauti; žádný zákon wšak nesmí wydán býti proti swobodě w náboženstwí, w tisku a právu wolného obracowání se každého občana se žádostmi na kongress. Z ohledu států cizích představuje jednotu praesident; on přijímá cizí wyslance, zawírá smlauwy kongressem oblíbené, sprawuje weřejnau pokladnici, může wýroky senatu zastawiti nebo zrušiti zákazem (veto), a jest spolu w čas wálky nejwyšší wůdce nad wojskem i nad loďstwem. Stálého wšak wojska w jednotě americké není; nébrž w čas potřeby každý občan k tomu schopný k obraně wlasti zawázán jest od šestnáctého až do šedesátého roku. Záležitosti domácí sprawuje každá obec pro sebe dle wůle swé, jak káže potřeba a prospěch; wšude pak panuje stejné právo před zákonem pro každého swobodného občana, s wýjimkau wšak otroků negerských (černochů), jichžto bohužel ještě weliké množstwí, zwláště w obcích jižních, se nalezá. Takowé zřízení sjednocených obcí učiněno bylo r. 1787; nowý kongress sešel se r. 1789, a *Washington* wywolen za jeho prwního praesidenta.

Tak ustaweno bylo nowé swobodné občanstwo w nowém swětě na základu stejnoprávné wůle národní, a rychlým jeho wýkwětem rozněcowala se také w národech starého swěta tauha po podobném štěstí, ať již prawém neb toliko zdánliwém, po nestranné wládě zákonů národem samým stanowených, bez swéwole samowládců a bez wýsad urozenců. Jaké byly účinky procitlého tohoto ducha swobody, a jaké se jím w politickém swětě dály proměny, objewí se w následujícím okresu.

7. Přehled oswěty.

Po skončené bauři třicetileté wálky počal se wolněji rozwíjeti ušlechtilý strom ewropejské oswěty, rozkládaje mnohočetné wětwe swé zponenáhla po wšech říších tohoto dílu swěta a odtud až do jiných. Po celé říši prawdy pilně badáno, po celém oboru wěd bedliwě pracowáno, wšecka umění pěstowána, wšecky mocnosti dušewní wzděláwány. Wysoké školy, ústawy wědecké a umělecké se rozmnožowaly, wzděláwáním jazyků národních oswěta se rozšiřowala

po větším okresu obecenstwa, jehož duch se wyjasňowal, mrawy se šlechtily, stará surowost míjela, wášniwost krotla, powrchnost se hladila. To se owšem dálo zase na ujmu ráznosti osobní a swobodnějšího rozličných sil wywinowání, jakéž se předtím jewilo mocněji a rozmanitěji; cena osobní zmizela w obecnosti, swobodnost w poddanosti, národnost w rownováze politické nebo w přechváleném swětoobčanstwí.

Z počátku, pokud přewažowala moc španělsko-rakauská, panowal w Ewropě duch a mraw španělský, přísná španělská etiketta opanowala dwory králů a knížat, grandezza španělská urozenstwo. Později, zwlášť od časů Ludwíka XIV, obdržela wládu řeč a moda franská, wládnaucí až do nejnowějších časů, takže bez obyčejů, řeči a obleku franského nikdo neplatil za wzdělaného. Odtud pocházelo slepé následowání cizoty a zanedbáwání národnosti; mrawem a jazykem mateřským pohrdáno; urozenci a wzdělanci wždy wíce se od národu swého wzdalowali a odcizowali, čímž duch wlastenecký wždy wíce slabnul a ctnosti občanské hynuly. Když se urozenci a wzdělanci co newolní sluhowé otáčeli okolo trůnu Ludwíka franského, pokládala si to také šlechta jiných zemí za štěstí, když se jen we prázdné nádheře lesknauti mohla při dwoře swého mocnáře, nedbajic již o zastáwání a chránění práw neb wýsad swých, tím méně o zastáwání národu. Pročež swobody národní a ústawy občanské wždy wíce zanikaly, a wšecka wládomocnost w jediné toliko wůli wždy wíce se středila. Mocnář s dwojí swau armádau, wojínů a úředníků, byl pak celý stát; národowé powažowáni toliko za prostředek k obau armád wydržowání. „Stát jsem já," proslowil Ludwík w Paříži, a ten byl wzorem wzdělaného swěta. — Když se národnosti odcizili stawowé urození a wzdělaní, jakož i wšickni, kteří se k nim chtěli rownati, počali se také wyzauwati z nábožnosti a spojené s ní mrawopočestnosti. S modau franskau přijali také nowau jejich filosofii w oblíbených plodech wládnaucí franské literatury, která wšecko pauhému rozumu lidskému nedostižitedlné wyhlašowala za powěru a to zamítala, rozséwajíc netečnost w náboženstwí a newěru. Spisowé franských *encyklopaedistů* a *oekonomistů*, *Voltaira* a *Rousseauwa* po wšem wzdělaném swětě rozšíření welemocně rozněcowali

sice pochodeň osvěty, s mnohými však bludy a předsudky wykořenili ducha pořádku a nábožnosti, bez jehož dozorstwí pak ona pochodeň weliký a záhubný požár způsobila.

Mezi nejznamenitějšími učenými a umělci tohoto okresu wynikal u wědách přírodních a mathematických přede wšemi *Isaak Newton*, (narozen l. 1642, zemřel 1727 w Londýně), wyskumatel welikého zákonu wšeobecné tíže, rozličné lámawosti světla a z ní pocházejících barew, wynálezce dalekohledů zrcadelných a jiných znamenitých wynálezů původ, jak we silozpytu tak we hwězdářstwí a počitářstwí. Edmund *Halley* (nar. w Londýně 1656, zemř. 1742) byl wýtečný hwězdář, wypočítaw délky oběhu a drah bludic i wlasatic. Od něho wypočítaná wlasatice Halleyowa od roku 1682 w prawdě dle počtu tohoto wždy po 76 létech, roku 1759 a 1835 ke slunci se nawrátila. Po něm wyznamenal se též co hwězdář králowský *Bradley*, wyskumatel obludu světla co následku jeho rychlosti a rychlosti země we dráze její okolo slunce. Fridrich Wilém *Heršel* (narozen w Hannowru 1738, zemř. we Windsoru 1822) wystawěl swůj obrowský dalekohled, nalezl bludici Nebešťanku, a obohatil hwězdoznanstwí mnohými důležitými wýskumy na nebi. We Francii wyznačili se co siloskumci a mathematikowé *Descartes*, o kterém již prwé zmíněno, po něm *Pascal* (1623—1662), Dominik, Jakub a František *Cassini* (od r. 1625—1784), *Lalande* (1732—1807) a *La Place* (1749—1827); w Němcích skwěl se zwláště *Leibnitz* co mathematik a filosof (narozen w Lipsku 1646, zemřel w Hannowru 1716). Jakub Jan a Daniel *Bernouilli* (1654—1782) w Nizozemí, zwláště pak *Leonhard Euler* (1707—1783) slynuli w mathematice a fysice, *Tobiáš Mayer* (1723—1762) a Jan Elert *Bode* (1747—1826) byli welice zaslaužilí o hwězdosloví. *Torricelli* we Florencii (1608—1647), žák slawného *Gallilaei*, wynalezl tlakoměr, *Farenheit* a *Réaumur* spořádali teploměr. Benjamin *Franklin* w sewerní Americe a Prokop *Diwiš* na Morawě wynalezli ku konci 18 století hromoswody; Aloys *Galvani*, lékař Bononský, elektřinu *galvanskau*, kterýž důležitý wýskum zdokonalil *Alexander Volta*. Bywalé hlaubání metafysické u wědách přírodních, prázdné a swodné, wšudy

opuštěno, a základ postawen na pauhé zkušenosti rozumně wedené. Proto wědy přírodní tak rychle nade wšecky jiné wystupowaly, k čemuž i to přispíwalo mocně, že zwelebujíce též průmysl a rozmnožujíce tím státní wýnos, od mocnářů nebyly potlačowány, nébrž podporowány. Rychle se rozmnožowaly nálezy umělecké a strojnické: *Huygens* Hollanďan wynalezl hodiny s kywadlem, *Harrison* Angličan časoměry neb hodiny pomořské, *Montgolfier* Francauz wzdušné kaule, *la Chappe* dalekopisy, *Sennefelder* Pražan kamenopisy, *Boulton* a *James Watt* wystawili prwní parostroj (1774), Robert *Fulton* w Pennsylvanii prwní paroloď, *Edgeworth* seznámil Anglii prwní se železnau dráhau. Poslední tyto wynálezy teprw w dewatenáctém století a za našich dnů w mohutnosti a důležitosti swé wywinuly se, teprw nyní mocně působiti počaly na wšeobecnau oswětu. — W přírodopisu slynul po Konrádowi *Gessnerowi* a *Swammerdamowi* zwláště přírodozpytec šwedský *Linné* (1707—1778), mimo něhož we Francii wyznačowali se *Jussieu*, *Cuvier*, *Buffon*, w Nízozemí *Boerhave*, w Němcích *Werner*; *Lavoisier* w Paříži (1743 — 1794) welebí se co zakladatel nowé lučby neb chemie. — Co spisowatelé dějepisu wyznačowali se nad jiné *Muratori* Wlach, Alexander *Natalis* a *Fleury* Francauzi; *Robertson* a *Gibbon* Anglowé, *Schlözer*, *Eichhorn*, *Heeren*, *Müller*, *Niebuhr*, *Mosheim*, *Schrökh* Němci, *Dalin* Šwed, *Karamzin* Rus. — W krasowědě slynuli zwláště Francauzi, za Ludwíka XIV *Corneille* a *Racine* původowé franské tragoedie, *Molière* otec komoedie, skladatel Tartuffa; *Fénélon* skladatel Telemacha; *Le Brun* lyrik. W Italii wzděláwali básnictwí dramatické *Maffei*, *Metastasio*, *Alfieri*, *Goldoni*; w Angličanech kwětli básníkowé *Pope*, *Thomson*, *Young*; w Němcích *Haller*, *Klopstock*, *Gellert*, *Wieland*, *Lessing*, *Herder*, *Schiller* a *Göthe*. Jazyk německý pořádali a cídili *Gottsched* a zwlášť *Adelung*; mluwa wysokoněmecká teprw we druhé polowici 18 století powýšena za spisowný německý jazyk, a spisy jmenowaných učených wšeobecně rozšířena i přijata.

Pro jazyk a literaturu *českau* tyto doby od polowice sedmnáctého až ku konci osmnáctého století jsau ze wšech nejsmutnější. Když Musy české s pěstowateli swými wy-

puzené z wlasti do cizích zemí se utekly, literatura česká, nedáwno ještě nad jiné kwetewší, welmi rychle poklesla; knihy české, bez rozdílu wěku a obsahu co kacířské, zwlášť od Jesuitů pobírány a rušeny; jazyk český wypuzen ze škol, a uwržen w neważnost, wyšší stawowé za řeč a národnost wlastní se styděli, odcizowali se swému národu, a wšudy opanowala cizota, ano již se jazyk a národ český powažowal jako za mrtwý. Teprw ku konci osmnáctého století ukázána wysoká cena a dokonalost jazyka českého objewením některých starobylých památek literatury skrze některé učené, *Voigta*, *Procházku*, *Pelcla*, zwláště pak *Dobrowského*, potřeba jeho zřejmě wynešena zwláště skrze oswíceného knížete Kinského, načež se mu weřejně počalo učiti we wojenské akademii we Wídenském Nowém Městě, w universitě Wídenské a později teprw we Pražské. Doba wšak probuzené české národnosti a nowě wykwétající literatury padá teprw do dewatenáctého století.

Osmnácté století zwláště nazwáno jest filosofickým. Angličané *Locke*, *Bayle*, *Thomson* bojowali zbraní rozumu proti wšem předsudkům a saustawám založeným toliko na osobní wážnosti; *Shaftesbury*, *Berkeley* a *Hume* též co filosofowé se wyznačili w Anglii. Locków spis o rozumu lidském byl hlawním základem filosofů franských, dle něhož rozličné nauky sestawili. *Bonnet* wyhledáwal w úkazech přirozených pojem stwořitele, *Condillac* wyswětlowal wplyw smyslnosti w dušewnost, *Helvetius* zastáwal pauhau láteč-nost, *Montesquieu* porownáwal občanské ústawy, politiky a zákony; *Rousseau* stanowil wychowání člowěka na základech fiosofických, pojem o společenské smlauwě wystawil za základ státu, příčiny nerownosti mezi stawy občanskými objasnil, a roznítil lásku k republice; *Voltaire*, wše, co potud člowěčenstwu bylo swatého, wtipem swým podrýwal. Mezi Němci co filosof nejwíce se skwěl *Leibnitz*, po němž prosluli *Wolf*, *Baumgarten*, *Lambert* a nejwíce *Kant*.

OKRES III.

Od francauzské revolucí až na naše doby.

(1789—1845.)

ODDĚLENÍ I.

Od počátku revolucí až do počátku franského cisařstwí.

(1789—1804.)

Největší ze wšech dějin nowého dějepisu jest weliký přewrat občanský, který ku konci osmnáctého wěku uchwátil říši francauzskau, odkudž dále se rozwaliw celau budowu politického swěta jako hrozným zemětřesením podrtil, a nowau twářnost dal Ewropě, která jakkoli po přestalé bauři časem zase z většího dílu na předešlý spůsob ustawila se, předce co do wnitřní podoby aspoň k znamenitým přinucena byla proměnám, jelikož se na základu mnohonásobně wywráceném dle předešlého směru již nedalo docela zase stawěti.

1. Staw říše francauzské před revolucí.

Když *Ludwík XVI* dne 10 Kwětna 1774 po dědu swém Ludwíkowi XV dosedl na francauzský trůn, plesala nad tím celá říše francauzská, plna důwěry a naděje w lepší budaucnost, nazýwajíc jej swým *Žádaucím*. A wěru byl čas, aby se politický staw říše francauzské jednau konečně zlepšil, za dlauhé wlády Ludwíka XV tak hluboce poklesnuw. Za posledních časů tohoto mocnáře byl tento staw jak neslawný tak i nešťastný. Nespráwnost wlády wedené obyčejně toliko skrze milostníky bez schopností a zásluh, zpupnost prostopášné šlechty, swéwolnost a porušitedlnost úředníků, nátisky a daně nejtíže naléhající na stawy sprosté, přesahowaly snadno míru trpěliwosti lidu, který, nakwašen jsa ideami nowomodní filosofie, mudrowal o přirozených práwích lidských a rownosti wšech stawů. Wšeliké důstojenstwí jak měšťanské tak wojenské udělowáno urozencům, kteří často

rozmařilostí a wilností wyssáwali tuk národu, k potřebám obecným sami ničímž nepřispiwajíce. Auřady prodáwány za nejwyšší cenu bez ohledu na schopnost kupců jejich, kteří pak úřední wýkony, sprawedlnost i práwo zase prodáwali poddaným. Ústawy školní byly zanedbány neb zhnušeny nepotřebnau slátaninau; obchod a průmysl hynul, sewřen jsa tisícerými mezemi, nerownými cly a berněmi. Břemeno státní bylo welmi nestejně rozděleno, uloženo jsauc z většího dílu toliko poddaným chudým a sprostým, ješto bohatí, wznešení a urození wýborně znali se wšech daní zbawiti wýsadami, a je na staw sprostý dokonce uwaliti. Mimo privilegowané stawy byly též privilegowané provincie a města wíce méně swobodná od obyčejných platů, tak že jedna krajina musila mnohokrát wíce nésti nežli druhá. Státní daně rok od roku wzrůstaly, rozmnožowány jsauce wždy jinými a nowě smyšlenými poplatky, a předce byly při wšech těchto mnohonásobných berních financí státní na mizině, obecné dluhy splozené wálkami Ludwíka XIV wzrůstaly i w času pokojném rok od roku wýše; milliony z národu wytlačené mizely pod rukama newěrných úředníků, bohatě placených darmochlebů a nestaudně marnotratných dwořenínů. Parlamenty, nejwyšší saudnice w provinciích a zastánce jich před wládau Ludwík XV docela zrušil, když se protiwily swéwolnosti jeho ministrů, čímž rozmnožena jest nespokojenost národu. Mrawnost pak a ctnosti občanské národu samého byly též poklesly, nakaženy jsauce zlým příkladem stawů wznešených a učením newěry, oné doby wůbec panující. S nábožným duchem mizela wšecka kázeň, poslušnost zákonů a wážnost k wrchnosti, a místo její zaujala prostopášnost a drzá swéwolnost.

2. *Počátek wlády Ludwíka XVI.*

Takowý byl staw říše, když nastaupil wládu Ludwík XVI. Mrawnost, pořádnost, tichost a dobrota srdce šlechtila dwacetiletého panowníka, osprawedlňujíc důwěru a naději pro budaucnost, kterau lid na krále tohoto skládal. Každá twrdost a přísnost byla měkkému citu jeho odporná, krwe prolití dokonce nenáwiděl, sám nenosil nikdy ani wojenského obleku, ani kordu newytasil. Ale dobrosrdečnost,

jakkoli blahodějná wlastnost mocnářů, nepostačuje k řízení žezla weliké říše, když není spojena s pewným rázem silného samostatného ducha, kterýby mohl účely předewzaté wšestranně prohlédnauti, a uznaje prospěšnost krokem nezwratným je stíhati. Takowý duch nebyl dán Ludwíku XVI, jemu scházela mužnost, nemohl se sám k ničemu znamenitému odhodlati, byl wrtkawý w úsudcích a záměrech swých, hříčkau w rukau swých dwořanů a zpowědníků. Nejmocněji působila naň choť jeho Maria Antonia, arcikněžna rakauská, duchem i sličností podobná matce swé, slawné Marii Terezii, ale marností winčná a Francauzům jakožto Rakušanka nemilá.

Ludwík XVI snažil se upřímně stížnosti ulehčiti a rozmnožiti dobré swého národu. On obnowil zase parlamenty, zlepšil trestní zákony, zrušil mučírny, wyzdwihl robotu na královských panstwích, a schopní ministři jeho *Turgot* a *Malesherbes* pracowali wěrně na oprawě státu sauměrnějším rozdělením státního břemena, oswobozením a zwelebením obchodu a průmyslu. Ale stawowé privilegowaní každé oprawě se protiwili, jako škodné nowotě, obmezující práwa jejich, a slabý král jich se boje, rozumné tyto ministry propustil, načež se předešlé neřády wrátily. Dluhy státní wždy wíce rostly, ještě rozmnožowány jsauce wálkau amerikanskau, jižto Francauzowé wedli ku pomoci spojených obcí proti Angličanům. W této nesnázi powolán *Necker*, bohatý peněžoměnec Pařížský, rodilý z Genfu, w hospodářstwí státním dobře zběhlý, aby financí spořádal. Dluhowé dosahowali až 4100 millionů livrů, a roční deficit 24 millionů. Maudrau šetrností a pořádkem zmenšil jej Necker; wida wšak, že se při trwajícím nestejném rozdělení platů příjem státní nedá dostatečně rozmnožiti, stál na tom, aby se privilegia urozenců a duchowenstwa zrušila, a tito stawowé nejmohowitější aby dle poměru statků swých také zawázáni byli k platu. Tím ale je proti sobě popudil, upadl w nepřízeň při dwoře, a w nemilosti propuštěn. Po něm byl finančním ministrem *Calonne*, prodlužený, w pletichách wšeho druhu sestárlý dwořák, který jen plnýma rukama bral z pokladnice a rozhazowal, a nadělaw we třech létech nowých tisíc millionů dluhů, poradil králi, aby swolal *wý-*

bor stawů zemských (notables), kterýby powolil nowé daně. Shromážděn tedy tento wýbor r. 1787, složený z knížat kněžských i světských; ale nowé daně, taxa kolkowá a wšeobecná daň gruntowní, které mu ministr ku potwrzení přednesl, wzbudily nespokojenost wýboru, a ministr přinucen byl wystaupiti. Tím nebylo spomoženo, a nástupce jeho *Brienne*, arcibiskup Toulouský, kromě nowých daní též newěděl jiného prostředku. Daním se však protiwil po rozejití wýboru Pařížský parlament, dokládaje, že k swolení nowých wšeobecných daní nemá mocnosti, k tomu že powolán býti musí *wšeobecný sněm říšský*. Slowa tato byla ohlas žádosti celého národu, který připrawen jsa proniklau již do wšech tříd občanstwa nowau oswětau, žádal nezrušitedlné práwo lidské a oprawu zwetšelé státní budowy. I stawowé priwilegowaní se žádostí weřejnau w tom se shodowali, ano sami parlamenty podněcowali, owšem toliko w tom úmyslu, aby ochránili swé wýsady proti náwrhům králowských ministrů. Wšickni tedy stawowé, urozenstwo, duchowenstwo i měšťanstwo žádali wšeobecný sněm říšský. Wláda rozkázala parlamentu nařízením králowským, aby nowé daně stwrdil, zapudila ty, kteří tomu odporowali, a když wzdorowaly také parlamenty w provinciích, zrušila je wšecky, ustanowiwši na místě jich toliko tak nazwané swrchowané saudy bez politické moci. Nicméně parlamenty nechtěly se rozejíti, dokládajíce, že se jedná proti zřízení zemskému; lid se bauřil, wojsko též jsauc nespokojené, že wláda toliko urozence powyšowala za důstojníky, zpěčowalo se proti lidu bojowati, policie, nebezpečná toliko pokojnému občanu tajemným slíděním, byla proti pobauřenému obecenstwu neplatná, k tomu finanční bankrot a ještě nedostatek chleba, wšecko to konečně wládu přinutilo, že přísné rozkazy swé odwolala, a slíbila wšeobecné stawy říšské shromážditi. Brienne propuštěn, a Necker, miláček národu, zase powolán do státní raddy.

3. *Wšeobecný sněm stawů říšských.*

Nyní se jednalo o to, jakým spůsobem stawowé wšeobecného sněmu mají býti spořádáni, a jak se má rokowati, poněwadž sněm takowý již od roku 1614 žádný nebyl shro-

máždèn. Výbor stawowský o to powolaný do raddy stál na tom, aby se to dálo zcela dle starobylého spůsobu t. j. aby se wšickni tři stawowé říše, urozený, duchowní a městský sešli w stejném počtu, a dle stawů, ne dle počtu hlaw, aby bylo hlasováno. Wida Necker, žeby tímto spůsobem financím spomoženo nebylo, poněwadž by prwní dwa stawowé proti třetímu wždycky obhájiti mohli swá privilegia, wymohl to na králi, že stawu městskému ustanowen dwojnásobný počet deputowaných, tak aby z urozeného a duchowního stawu zwoleno bylo po třech stech, z třetího pak šest set plnomocníků. Sněm tento shromáždil se tedy we Versaille a 5 Května 1789 řečí královskau s trůnu slawně otewřen. Hned na počátku jewila se w něm neswornost. Prwní dwa stawy stály na tom, aby každý staw rokowal pro sebe, a po stawích aby bylo hlasováno, staw pak třetí žádal rokowání wšech společné a hlasování po hlawách. Mezi wedenými o to hádkami přistaupila část nižšího duchowenstwa k stawu městskému, a *abbé Siéyès*, wyhlášený spisem wydaným o práwích třetího stawu, ponawrhnul, aby se staw tento sám prohlásil za *národní sbor*. Tak se stalo, a tím učiněn počátek revolucí (17 Června 1789). Když sněmowna na rozkaz královský na čas byla zawřena, shromáždil se sbor na jiných weřejných místech, a wšichni zawázali se wespolek přísahau, že se dříwe nerozejdau, pokud zřízení zemské uspořádáno nebude na pewném nowém základu. Weliká část duchowenstwa s mnohými biskupy, též někteří ze stawu panského k nim přistaupili. Tu držel král nowé sezení, w němž deputowaným wytýkal jejich neposlušnost a opowážliwost, oprawy potřebné sám národu dáti slíbil, a přikázal aby každý staw rokowal obzwlášť w odděleném prostranství. Hned po wyjití krále opustily prwní dwa stawy síň, staw třetí ale zůstal bez pohnutí a slowútný *Mirabeau* odslowil poslu královskému napomínajícímu k rozejití, že plnomocníci národu toliko násilím k tomu mohau býti přinuceni. W raddě králově panowala wrtkawost, neodhodlanost a slabost, lid se bauřil, a když den na to staw třetí držel nowé rokowání, přidalo se k němu sedm a čtyřicet audů ze stawu panského, jejichž náčelník byl *wéwoda z Orleanu*, králi příbuzný ale odporný, popuzo-

watel Pařížské chátry, we wšech nešlechetnostech prohnaný. Král, obáwaje se buřičů, poručil nyní prwním dwěma stawům, aby se s třetím spojili w jedno, a společně rokowali; zároweň ale welel na raddu dwořanů stáhnauti wojsko třiceti tisíců mužů u Paříže proti popuzenému lidu. Tím roznícen tento ještě wíce; neb se roznášely zprávy, že wláda wšecky zastánce národu míní zahladiti, protiwníky urozenců uwězniti na pewnostech, sněmownu prachem wyhoditi do powětří. Zwláště to byla strana Orleanská, která z Palais royal, wéwodowi patřícího, co ze střediště wzpaury podněcowala sprostý lid, rozdáwajíc peníze mezi francauzskau gardu, jídlem a wínem ji častujíc, aby ji sobě přilákala. Darmo žádal národní sbor, aby král wojsko wzdálil a důwěřowal wěrnosti národu; král se naklonil k aristokratům, na jejichž radu Necker swržen, wypowěděn ze země, a na místo jeho powolán nenáwiděný baron *Breteuil*. Tím nanejwýš rozlícen Pařížský lid, dne 14 Července powstal u wzteklé bauři, pobral zbraň w domě invalidů a učinil útok na twrz we městě ležící řečenau Bastille, bywalé to strašliwé státní wězení, tehdy wšak za wlády dobrotiwého Ludwíka prázdné. Slabá posádka se wzdala, welitel její od rozkaceného lidu roztrhán, wojáci zwěšeni na lucernách; první přednosta městský, že se tomu wzteku opíral, zawražděn a rozsápán, twrz pak při zwuku wítězných písní ztroskotána. To byl prwní wýstup francauzské revolucí na hrůzyplném jewišti krwawém, které se nyní před očima swěta otewřelo, prwní wýjew rozpuštěných wášní pobauřeného lidu. Lid slawil wítězstwí swé w diwokém plesu; mnozí se z toho radowali, že klesají nástroje despotismu před mocným kročejem blížící se swobody; rozumnější ale hleděli na počátek krwawé wlády pobauřené wášniwosti sprostého lidu se strašliwau předtuchau. Král měl k utišení nastáwající bauře předloženy sobě dwa prostředky; aristokraté radili mu, aby mocí wálečnau wzpauru potlačil, demokraté pak we sboru národním žádali, aby wzdálil wojsko co příčinu wzpaury, aby opatrowání hlawního města swěřil *národní gardě*, t. j. ozbrojenému měšťanstwu, a nazpět powolal Neckera. Ludwík nemohl se k ničemu zcela odhodlati; wojsko u Paříže leželo bez rozkazů, jen jediný

pluk německý wtrhnul při wzbauření do města, maje wšak zápowěd užíwati zbraně, tak že slaužil luze toliko ku posměchu. Ludwík, jak nenáwiděl násilí aristokratů, tak také nemínil hned se swěřiti demokratům, nechtě zadati zděděného práwa králowské samostatnosti, a tak mezi oběma stranama kolisaje rozmnožowal bezděky wespolnau jejich urputnost, z níž pocházela hrůza občanského přewratu. Když krále došla zpráwa o powstání Paříže a dobytí twrze, kterau mu dwůr darmo se snažil tajiti, naklonil se Ludwík po mnohém rozpaku k žádostem národního sboru, šel sám do jeho sněmowny a prohlásil, že chce s národem býti sjednocen; dal rozkaz k odtažení wojska, propustil nelibé ministry, powolal Neckera nazpět, ano i do Paříže se wydal, aby smíření s lidem weřejně ukázal. Zde zwolen Lafayette za wůdce národní gardy, a Bailly, praesident národního sboru, za představeného (maire) města. Od těch přijat král u weliké sláwě, a když se s národní kokardau na klobauce ukázal na pawlánu radnice, jásal lid neskonalým plesem, a sprowázel jej při radostném hluku do Versaille. Zde wšak při dwoře bylo smutno; bázeň a oškliwost wzpaury nepřipauštěla radowánek; pojati strachem a záští princowé králowští, hrabě Artois bratr králůw a princowé z Condé, wystěhowali se ze země; weliká část urozenstwa je následowala, nesauc národu odpornau mysl do Němec, a připrawujíc odtud wálku proti rozčilené wlasti.

Luza Pařížská protrhši bez trestu swazky práwa a poslušenstwí, nacházela nyní zalíbení w činech krwawé ohawnosti, powažujíc je za důkazy swobody a sprawedlnosti. Mírní demokrati hájili sice práwa zákonů a obecný pořádek dle možnosti, jako Lafayette a Bailly, mnozí ale fanatikowé a opowrženci lid co nejhorliwěji pudili ke wšeobecnému násilnému přewratu, w němžby dosáhnauti mohli přepiatých a ohyzdných swých záměrů. Ze zkažené hlawy, Paříže, rozmáhalo se bezprawí po wšech audech říše. Dílem hladem, dílem pomstau a nenáwistí puzená a tajnými swůdci popauzená zběř lidu po městech i městečkách přepadala nejprwé auředníky, potom wšecky, kteří jí naznačeni byli co aristokrati a nepřátelé lidu. Wšude wylupowány obecní pokladnice, otwírány žaláře, hlásáno zrušení wšech daní a

robot, zámky šlechty bořeny a wypalowány, a držitelé statků, kteří dostiženi, trýzněni a mordowáni.

Mezitím rokowal národní sbor o přirozená práwa lidská, na jejichž základu wystawěti se snažil nowé zřízení zemské, na místě zřícenin předešlého. K tomu konci zrušena wšecka privilegia urozenců, ustanowena stejnost daní we wšech stawích, wšechněm občanům otewřen stejný přístup ke wšelikým důstojenstwím a úřadům zemským, wšecky roboty, služby a poplatky wrchnostenské i desátky duchowní wyzdwiženy, zwláštní práwa provincialní zrušena, a zřízen řád saudní s porotau t. j. aby sauzen byl každý občan od přísežných sobě rownych. Král nowé zákony tyto potwrdil, začež nazwán obnowitelem swobody. Hlawní článkowé nowého zřízení zemského byli: že se sbor národní wždy we dwau létech má shromážditi, a záležeti ne ze dwau, nébrž toliko z jedné sněmowny wšech stawů. Wšeliká moc zákonodární složena w tomto sněmu, králi pak powolen zákaz (veto) na wýroky sboru, po dwojí sněm platící.

Nowé toto zřízení spokojilo stranu mírně demokratickau, která žádala we Francii uwésti obmezenau monarchii, obsahujíc w sobě nejwětší část měšťanstwa, téměř celý staw prostřední; aristokrati wšak ztrátu práw swých želice, spřízniti se s ní nechtěli, a dwůr podtají zawrhowal, co král weřejně potwrdil. Největší ale protiwníci tohoto swobodného zřízení byli republikani, šílencowé shluklí ze wšech stawů, kteří s wolností obmezenau nespokojeni, žádali docela monarchii zrušiti, bezbožníci, kteří we wšeobecném přewratu daufajíce dosáhnauti ohawných záměrů osobních, aupl-nau newládu wyhlašowali za swobodu, jakož byla zwláště strana Orleanská, která chtěla krále swrhnauti a ohyzdného náčelníka swého učiniti wládařem. Ten najímal nejopowrženější zběř z chátry lidu sebranau k ruce své, aby tropila bauře, a nauzí o potrawu úmyslně zwětšowanau podněcowal wztek Pařížské luzy. Když se roznesla powěst, že král životní stráž swau rozmnožil nowým plukem, že při kwasu jemu daném činěny pohrůžky lidu, a národní kokarda pošlapána, srotilo se w Paříži několik tisíc zůřících žen, rybařek, hokyň, najatých kuběn, mezi nimiž i chlapi w oděwu ženském, wrazily s náramným křikem o chléb do radnice,

wylaupily kasy a zbrojnici, a táhli do Versaille, zeptat prý se krále a královny po příčině nauze. Wztek šílenců sdělil se hlukům nowým, krwawý plac de Greve naplňowal se wždy nowými zástupy; zwony a bubny šturmowaly, celá nesmírná směs lidstwa Pařížského zdwihla se, gardy národní, zwlášť odpadlé gardy franské wolaly, aby wedeni byli do Versaille, aby se pomstili nad královskau stráží a nowým plukem flanderským za potupení lidu, krále pak i sbor národní aby odwedli do Paříže. Darmo Lafayette a Bailly odpírali rozčileným hlukům; přinuceni jim powoliti pro uwarowání většího zlého. Lafayette sám se postawil za wůdce, a čtyrycet tisíc lidí se zbrojí a děly táhlo do Versaille. Prwní zástup ohyzdných ženštin wtrhnul do národní sněmowny, a přinutil praesidenta wésti je ku králi, od něhož žádaly potwrzení práw lidských a ulehčení nauze. Ludwík slibowal wšecko, snížiw se k nestydatým ženštinám až ku podlé přiwětiwosti, a zakázaw stráži své wšeliký odpor, tak že diwoká zběř wolně tropiti mohla wšelikau nezbednost. Když přitáhl Lafayette s Pařížským wojskem, utichla sice bauře a zjednána dworu bezpečnost; ale k ránu wtrhla zběř Orleanská řwaucí po krwi neostraženými zadními dwerми do královského zámku, sporážela wnitřní stráž, a wrazila do komnat královniných, chtíc tuto paní zawražditi, k níž wéwoda Orleanský měl nejwětší záští, namlauwaje zběři, že jest nepřitelkyně lidu. Křikem wražděných probuzena, sotwa že se utéci mohla tajným průchodem do komnat králowých; wztek wraždy naplňowal palác auzkostí a hrůzau, až za denního swětla Lafayette osoby královské ochránil. Wenku ale bauřili rozkacení zástupowé dále, wraždíce dostížené strážníky královy, a strašliwým pokřikem wolali, aby král odweden byl do Paříže. I tomu se Ludwík podrobil, a při hrůzyplném diwokém plesu wítězném sprowázela krwawá zběř krále swého do Paříže, nesauc nabodané hlawy zawražděných strážníků před wozem, w němž seděla králowská rodina. Dwůr měl nyní sídlo své w paláci Tuilleriích, a sněm národní též do Paříže přeložen (6 Října 1789), aby chátra Pařížská s wůdci swými tím snáze mohla wládnauti.

Přesazením dworu královského a národního sněmu do

Paříže dosáhla strana demokratická we sněmu úplné přewahy, a přes 300 plnomocníků, staré historické práwo a moc královskau potud zastáwajících, nespokojeni s tím, wystaupili ze sněmu. Tím strana konservativní ještě wíce seslábla, a revoluční obdržela neobmezenau wládu. Ještě sice měla i w této přewahu rozumná mírnost, protože většina zůstáwala při monarchii řízením demokratickým obmezené, ošklíwíc sobě wzpauru diwoké luzy, proti níž wyhlášen přísný nález a hlawní původ, wéwoda Orleanský, odstraněn do Anglie. Od té doby zprostěn byl Paříž skoro po dwě léta krwawých wýstupů, a náklonnost lidu ku králi zase se zmáhala, když we sněmu národním weřejně prohlásil, že se wšemi jeho nálezy úplně jest srozuměn (4 Unora 1790). Tím rychleji pokračowal nyní sněm w reformách státních dle pauze demokratických základů. Mimo krále, jehožto hlawu monarchickau, toliko zákonu podrobenau, měli wšickni rozdílowé stawů přestati, wšecko práwo historické, z časů předešlých dědictwím obdržené pominauti, a stát francauzský dle přirozeného práwa zcela znowu býti ustawen.

Celá říše rozdělena na 83 okrsků (departementů) se stejným we wšech řízením, které prwé w rozličných provinciích býwalo welmi nestejné; titule, erby a wšeliká wyznamenání šlechty zrušena, wšecky řády a kláštery wyzdwiženy, statky duchowenstwa i královské wyhlášeny za statky národu, a wydány na ně papírowé známky (assignaty) k uplácení dluhů státních. Repraesentací národní spořádána dle lidnatosti a daně; každý občan, který platil ročně 3 liwry měl hlas při wolení prwotním, w němž se stanowili wolenci, od nichž teprw měli woleni býti deputowaní k národnímu sněmu, 747 členůw. Důchody krále (civilní lista) určeny na 25 millionů liwrů, a zámky i letohrady některé rodu královskému ponechány. Když wšak wšecko bylo spořádáno, a králem stwrzeno, ustanowena na památku státní obnowy národní slawnost na 14 Čerwence, den zboření Bastilly, která byla nyní (1790) ponejprw po celé říši, zwláště pak w Paříži na poli Marském držána. Na wywýšeném místě pod šírým nebem wystawen oltář, při němž Talleyrand, biskup Authunský, se šedesáti kněžími slaužil

slawnau mši, a žehnal prapory wšech 83 departementů. Nato přistaupil k oltáři nejprwé Lafayette s praporem města Paříže, a přisáhal we jménu wšech národních gard wěrnost národu, zákonu a králi; totéž učinil praesident národního sněmu, wstaw se stolice na prawici královwě, a konečně powstaw král sám, wztáhnuw prawici swau, přisáhal národu, že wší moci, zákonem a zřízením zemským sobě udělené užíwati chce k zachowání téhož zřízení. W tomto okamžení, když i královna pozdwihši daufina, lidu na účastenstwí přísahy okázala, kdežto přes půl millionu shromážděného lidu po králi jednohlasně opětowali: přisáhám, a střelba z děl roznášela přísahu po zemi, w památné této době sstaupil genius swornosti a lásky s nebe k národu francauzskému; Francie slawila nejkrásnější dobu swé historie. Král obejmul chof a dítky swé, a wšickni přítomní, jak seděli a stáli, bez rozdílu stawu neb známosti wrhli se wespolek sobě w náručí, jako bratří a sestry se objímajíce, sobě i wlasti slibujíce lásku a wěrnost. Gardy a wojsko odwrhše zbraň, spojili se w bratrském objetí, wše slzelo radostným pohnutím, blaženost národu zdála se býti upewněna, a revolucí šťastně skončena.

Jak brzy a jak smutně se ale wšecko změnilo! Trojnásobný nepřítel zasadil sílu swau proti uzawřenému míru, a pudil revolucí dále ke hrůzyplným wýstupkům. Aristokrati, nemohauce oželeti ztráty swých předností, ponaukali krále ustawičně proti konstitucí stwrzené přísahau, předkládajíce náwrhy, kterak by ji mohl zwrhnauti, kteréž ačkoli Ludwík wywésti nechtěl a nemohl, předce přijímal ne s nelibostí, netaje wnitřní odpornost proti nowému pořádku, jížto nepřátelé královského důstojenstwí neopomíjeli roztrušowati mezi lid, zwětšowati, a tím rozmnožowati podezření a nenáwist ku králi. Celé zástupy šlechty wystěhowaly se ze země a shromáždili se we zbrani na německých hranicích pod náčelnictwím královských princů, hlawně w Koblenci, kdežto sídlel hrabě z Artois, strojíce odboj proti wlasti, a popauzejíce proti ní cizí mocnosti. K tomu se připojil nyní také odpor duchowenstwa, které saudilo přísahu wěrnosti k nowému zřízení zemskému od sněmu národního žádanau býti proti jejich swědomí, a potwrzeno w tom wýrokem

papežským, z většího dílu tu přísahu složiti odepřelo. Čím silnější byl odpor této strany, tím větší váhy dostáwala wášniwá strana republikanská, která usilowala monarchii dokonce zbořiti a wšecko z kořene wywrátiti.

Tato strana měla základ swůj zwláště we spolku čili klubbu *Jakobinském*, nazwaném tak od chrámu kláštera sw. Jakuba, kdež míwal své schůzky, prwotně sestáwajícím pauze z deputowaných Bretaňských, k nimž se pak přidáwali wšickni přepiatí demokrati, zpurníci a buřiči. Ohawní krwežízniwci: *Marat, Danton* a *Robespierre* byli jejich náčelníci. Dle wzoru tohoto klubbu byly uspořádány podobné Jakobinské spolky po celé říši, tak že přewratná strana brzy wynikala nade wšecky mírné přátely swobody, wládnauc také we sněmu národním. W těchto klubbích hlásala se weřejně republika s neobmezenau rowností a wolností obecenstwa, jemuž že přísluší neobmezená wláda, při hřmotném potlesku shromážděné luzy prohlašowáno. Následkem toho bylo rozpuštění wší kázně a pořádku; lid se wzpauzel proti úřadům, wojsko proti důstojníkům, každý chtěl panowati, žádný poslauchati; říše počínala se rozpadati w úplnau newládu. Spolky mírných demokratů zřízené proti běsným buřičům od strany maudřejších přátel swobody málo prospiwaly, zwláště když zemřel Mirabeau, hlawa této strany, jehož byla největší wážnost w lidu a we sněmu národním. Na něm ztratil král největšího zastánce své ústawní moci, kterauž w posledních dobách proti náwalu republikanů hodlal posilniti a zwětšiti. Od této chwíle klonil se Ludwik wždy wíce k náwrhům těch, kteří jej nabádali k autěku. Seznaw to lid střehl wšecky jeho kroky, a sněm národní ustanowil, že král, jakožto prý prwní úředník říše, nesmí se wzdáliti přes dwacet mil od hlawního města. Zdařilo se mu nicméně času nočního prchnauti z Paříže s celau rodinau, a šťastně přijel až blíže hranic, kdežto wšak od poštowního jednoho, Droueta, poznán, zabawen a wojskem národním nazpět zaweden do Paříže (26 Června 1791). Tím wzrostla ještě wíce nenáwist lidu proti králi, a mocnost strany republikanské, zwlášť poněwadž Ludwik zanechal w Paříži spis, w němž se wyjádřil, že jen z mušení nowé zřízení zemské potwrdil, a že je uznáwá za neplatné.

Jakobini žádali zpurně, aby byl král swržen, a wzbaurili lid proti demokratům, kteří se tomu protiwowali; posud wšak měli tito přewahu, Lafayette wzpauru utlačil, forma monarchie ještě zachowána, a král opatrowán w Tuilleriích jako wězeň. Brzo na to dokonal sněm národní welký úkol swůj, totiž ústawu francauzského státu, a předložil ji králi ku potwrzení. Po dwanácti dnech prohlásil král swolení swé úplné, a den na to složil na tuto ústawu přísahu (14 Září 1791). Z počátku této znamenité listiny stálo oznámení práw lidských a občanských. Ústawa sama, jak již swrchu dotčeno, byla úplně demokratická s králem obmezeným w čele, jemuž dána moc wýkonná a veto, jímž wýroky sněmu po dwě shromáždění mohl zrušiti. Sněm wolený z deputowaných národních ode wšech občanů stejným právem, scházeti se měl každá dwě léta w jedné národní sněmowně, kdežto jemu bylo rokowati o zákony, swolowati daně, stanowowati moc válečnau. Jeden zákon wládnauti měl celým národem bez rozdílu stawu a osoby; práwa wšechněm občanům stejná, saudy wedeny porotau, neobmezená swoboda náboženstwí a tisku, wšudy spořádáno wojsko národní k obraně wlasti a wnitřní bezpečnosti. Dne 30 Září 1791 skončil sněm konstitutivní swá sedění, trwaw skoro půl třetího léta, ustanowiw prwé zákonem, že žádný z deputowaných nynějších k budaucímu sněmu nesmí býti wywolen.

Celá Ewropa hleděla s podiwením na welké francauzské diwadlo; králowé i národowé, urozenci a občané posuzowali je každý jinak, dle zwláštního swého hlediště. Z počátku hledíce na to mocnářowé pauze brýlema kabinetníma a odwažujíce dle politické rownowáhy, někteří powděčni byli rozbrojům, říši francauzskau oslabujícím, ano i ztenčení králowské moci byloby jim bywalo lhostejné, kdyby bylo pocházelo od aristokratů jako w Polště a we Šwedech; widauce wšak, že obecný lid požaduje swá práwa, že se jím ruší wýsady urozenců a obmezuje mocnost králowská, ano půwod weškeré moci panowníkům odwozuje se od národu, ustanowili tohoto ducha nowoty potlačiti, který počal i jim samým hroziti. Nebo revolucí francauzská pronikla jako blesk skoro wšecky národy, roznítila we mnohých

lásku swobody a tauhu zbawiti se tak jako Francauzowé starých břemen, jichž snášení nowá oswěta wyhlašowala za pauhé předsudky. Wystěhowanci francauzští nepřestáwali popauzeti wšecky dwory proti lidowládcům ku podpoře trůnu francauzského; císař Leopold wyslal z Paduy list ke wšem ewropejským dworům, wyzýwaje mocnáře, aby ujmauce se francauzského krále, společně se snažili wzpauru potlačiti. Nato jednáno w Pilnici u kurfirsta saského s králem pruským o wálečný spolek proti Francauzům; i Kateřina ruská slíbila wystěhowancům pomoc, jichž počet po nezdařeném útěku krále wztahowal se až na 60,000 ozbrojenců. Gustav III, král šwedský, podáwal se osobně za wůdce spojenců. Když pak Ludwík ústawu přijal, horliwost císaře Leopolda proti Francauzům umírnila se, a taužícím na to wystěhowancům odpowěděl, že sliby w Pilnici dané, když nyní Ludwík se podwolil, nemohau dále býti wyplněny. Čekáno tedy dalších událostí a kterak se nowý sněm národní chowati bude ku králi.

4. *Sněm zákonodární.*

Nowý tento sněm otewřel swá rokowání dne 1 Října 1791, a jako předešlý konstitutivní, tak tento nazwán zákonodárním; neb se přede wším zanášeti měl správau wnitřní. Složen byl ze 747 deputowaných, nejwíce mladých práwníků a duchowních, z nichž asi 200 náleželo straně lewé, Jakobinské, a asi 260 ku prawé čili mírné demokratické, ostatní byli wrtkawi. Přátelé králowské moci, w předešlém sboru ještě znamenití, w nynějším docela zmizeli; boji bylo zde místo dáno toliko mezi stranau konstituční (Feuillans) a republikanskau čili Jakobinskau, kterážto zase se dělila w mírnější demokraty (Girondisty) a přísné republikany. Král mínil z počátku doléhati na sbor swau ústawní mocí, nepřijaw jeho wyslanstwa, které mu ohlásiti mělo počátek sněmu; tím wšak popudil jej proti sobě tak, že hned w prwním posezení ustanoweno, aby název králowská Milost (Majestátnost) byl zrušen a Ludwík jmenowán toliko slowy: král Francauzů. Ačkoli pak tento nález spůsobením strany mírnější, potud ještě přewahující, zase byl odwolán, Jakobini předce neustáwali ostatek wážnosti králowské pod-

rýwati, aby poznenáhlu trůn docela zwrátili. Girondisté podáwali sice králi ruce swé proti náwalu zmáhající se wždy wíce strany destruktivní, aby okolo trůnu snáze také samy sebe mohli ochrániti; ale králowa nedůwěra jimi opowrhla, spatřujíc w nich jen přetwářené nepřátely. Tak tedy i tato strana od Ludwíka se odwrátila. Jedinau naději swau skládal král francauzský we wkročení cizích mocností, rakauské a pruské, o něž podtají se ucházel, weřejně se wydáwaje za wěrného přítele konstitucí, a proti týmž mocnostem twář nepřátelskau ukazuje. To nezůstalo odpůrců tajno; tím wíce se rozmáhala nechuť ku králi, tím wíce wzrůstal wzdor Jakobinů. W bauřliwém sněmu obžalowán ministr de Lessart, že králi proti nim byl pomocen, srozuměn jsa s císařem, a přes odpor mírnějších zastánců swých uwržen do žaláře. Tu složili ostatní ministrowé, králi poněkud ještě oddaní, swé úřady, i přinucen byl ministry sobě wywoliti z Jakobinů, z nichž nejzpurnější byl Dumouriez, jenž wedl záležitosti zahraniční, hrdě buráceje k válce.

Mezitím zemřel císař Leopold (1 Března 1792), a nástupce jeho František dal oznámiti francauzskému wyslanci, že při spolku od otce swého s jinými mocnostmi uzawřeném tak dlauho setrwá, pokud Francie knížata usedlá w Lothrinsku a Elsasích nedosadí zase w jejich právomocnost, pokud papeži nenawrátí Avignon, a nebezpečné wšem státům bauřliwé články swého nowého zřízení zemského nezruší. Toto prohlášení bylo ministrům wálky žádostiwým wítáno, a bez prodlení přinutili krále, aby we sněmu wálku ohlásil proti Rakausům. Učinil to Ludwík se slzawýma očima, což rychle od sněmu přijato, a tu počaty ony přehrozné wálky, které po 23 let po celém swětě tak strašliwě bauřily. Z počátku byli Francauzowé w poli slabí a nešťastní; wojska jejich, jež wedli Rochambeau, Lafayette a Luckner, wpadla do Nízozemí, ale od císařských snadno zahnána; celé pluky prchaly k wystěhowancům ozbrojeným, zwláště důstojníci, nemohauce snésti nekážně podřízeného mužstwa, která postaupila tak daleko, že druhý woj generala swého Dillona zawraždil, hanbu útěku swého přičítaje zradě jeho.

Neštěstí we válce množilo nenáwist lidu proti králi, jejž Jakobini winili ze srozumění s nepřátely, jakkoli se upřímně snažil, aby pro něho válka wedena nebyla, žádaje mocnosti o prohlášení, že newytasili meče proti francauzskému národu, nébrž toliko proti Jakobinům, rušitelům wšeho pořádku. Nic wšak u těchto k osprawedlnění krále nestačilo. Aby jej zbawili wší obrany, a docela moci swé podnožili, ustanowili we sboru, aby životní stráž swau, složenau z 1800 mužů, propustil, aby wšickni duchowní, zpěčující se složiti přísahu na konstitucí, byli wyhnáni, a aby u Paříže staženo bylo pomocné wojsko dwaceti tisíc mužů. K prwnímu nálezu král přiwolil, a wěrnau stráž swau zrušil, ostatním ale dwěma odepřel, a propustil raději ministerium, namlauwající jej k swolení, načež Dumouriez jakožto generallieutenant odešel k sewerní armádě. Tím wzrostla wzpaura w Paříži, a Girondisté, zwláště Pethion, představený (maire) města Paříže, najali zběř Marseillskau a Pařížskau, aby králi přednesla žádost národu, jak prawili, a jej ustrašením přinutila k swolení (20 Června). Pikami ozbrojená luza tato přitáhla nejprwé do národního sboru, přednášejíc zde swým řečníkem, že národ francauzský hotow jest uraženau swau swrchowanost mstíti nad tyrany, kteří se protiwují wůli jeho; jestli král wzdoruje zákonům a příčinau jest nečinnosti wojsk, že má moc jeho býti zničena. Sbor národní přitušil, že wůle jeho we wšem s wůlí národní se srownáwá, a powolil na žádost wůdce, jenž byl sládek jménem Santerre, aby se počestné občanstwo před zákonodárci ukázalo. Tu se walila zběř do síně při zwuku bubnů a píšťal: roztrhané spodky na pice přednášejíc místo praporu, a na jiné pice krwawé howězí srdce nabodnuté s podpisem: srdce aristokrata. Odtud táhla do Tuillerií, a přímo do královských komnat, jež jí král sám poručil zotwírati. Chráněn jen několika národními gardisty, snášel Ludwík trpěliwě wšecku hanebnost nekázané této zběři, která jej nutila píti na zdrawí národu z jedné kolující lahwe, a červenau čepici Jakobinskau mu wsadila na hlawu, wyčítajíc mu přestupky královských powinností a ustawičně hulákajíc: swolení neb smrt. W komnatách královniných bauřily zatím opowržené ženštiny, mezi láním a tupením předkládajíce jí swazek prutů se sekerau

a šibenici, načež ona odslowila toliko, že jest jí líto zblauzeného franského národu. Mírnost krále i královny a tichá trpěliwost jejich zůřiwost zběři zponenáhla utišila, a když se dosti wybauřila, proměnil se wztek we zwědawost. Pethion kázal jim odtáhnauti, dosti maje pro tenkráte na weřejném potupení králowské welebnosti. Tím wšak Girondisté účelu swého, totiž zwýšení swé moci, nedosáhli; neboť hanebný tento wýjew hnusil se wšem wážnějším občanům; ze wšech stran docházely dopisy o potrestání buřičů a zachowání králowské moci; Lafayette přišel osobně do národního sboru, wytýkaje mu takowé jednání a hroze nespokojeností wojska. Král wšak této prospěšné doby nepoužil, a brzy opanowala w boji odporných stran ta, která byla nejhorší, totiž přísně Jakobinská.

Widauce totiž Jakobinowé slabost a neodhodlanost Girondistů, ustanowili nowým udeřením dokonati, oč oni se toliko na polo pokusili, wiklawau totiž stolici králowskau docela přewrhnauti. K tomu konci najali nowé zástupy zbojníků, z galeji propuštěných otroků, zločinců a wšeliké luzy z jižních krajin, kteří co spojenci a ochráncowé swobody přitáhli do Paříže. Postupowání nepřátel a prohlašowání wéwody z Brunšwiku, nejwyššího wůdce jejich, w němž hrozil město Paříž wywrátiti, a celý národ franský přísně strestati, jestliže se králi úplně nepodrobí, roznítilo wzpauru ještě wíce, a we sboru národním již weřejně hlásáno, že král, jakožto spojenec nepřátelů národu franského má býti swržen s trůnu. Darmo chtěl se král osprawedlniti, dokládaje, že se kroky nepřátel a wystěhowanců dějí proti wůli jeho, darmo obmýšleli jej příwrženci jeho wyswoboditi; nemohl se k ničemu rozhodnauti, a královna daufala pewně w pomoc zahraniční.

Konečně bylo zjewné, že se na noc 10 Srpna chystá útok na Tuillerie, a garda národní i šwejcarská postawena k obraně paláce; neboť hotowi byli wšickni správní měšťané ústawní trůn krále swého hájiti. Co wšak větší díl jich k tomu účelu stál we zbrani, Jakobini se srotili, zmocnili se radnice, swrhli raddu, a osadili ji swými příwrženci, kteří náčelníka gardy národní odwolali, zawraždili a krále zbawili ochrany. Tu se walili zástupowé najaté luzy z před-

městí sw. Antonína a Marcella útokem na Tuillerie; garda národní, zbawena wůdce, pustila je, stráž švejcarská po statném odporu zbita, palác celý wybit a wydrancowán, sotwa že se rodina králowská utekla do národního sboru, kdež uzawřena w těsném prostoru, musila poslauchati, kterak jí zůřiwí Jakobini wytýkali zrádu wlasti a ustanowili swržení krále s trůnu. Odtud odweden nešťastný král s rodinau swau do wězení Templu, wěže bývalého Templářského chrámu, w němž chowán byl až do žalostného swého skončení.

5. Národní konvent, republika francauzská, usmrcení krále.

Jakobini, swrhše krále, zůřili proti všem domnělým jeho přiwržencům, podezřelým jakožto royalisté neb aristokrati, ano proti všem, kteří se protiwili jejich nešlechetnosti, ježto wydáwali za nepřátely revolucí. Radda městská ustanowila krwawý saud, aby takowé oběti stíhal, a strašliwý nástroj stínací, guillotina, postawena pro wždy na weřejném place, aby odsauzence odprawowala. Brzy wšak k tomu nestačila; neb mordowáni od krwežízniwých celí zástupowé beze wšeho stínu práwa. Když totiž wojsko pruské wtrhlo do Champagne, sbor národní ustanowil, aby wšickni branní obywatelé Paříže pod trestem hrdla proti nepříteli se postawili; pod zámyslem pak, aby doma nezůstali žádní tajní nepřátelé, rozkázal ukrutný Danton, ministr sprawedlnosti, wšecky zatčené nepřátely revolucí usmrtiti. Počátek učiněn s několika sty duchownímí, kteří zatknuti byli pro swé pokojné smýšlení; odtud těkala krwežízniwá zběř od jednoho wězení k druhému, odkudž wěznowé wywáděni, a jak je Danton znamenal, bez rozdílu wěku, stawu a pohlawí od najatých drábů zmordowáni. W jednom nacházela se také sličná, šlechetná princezna, Lamballe, kněžna savojská, která z lásky ku králowně Antonii nedáwno se byla nawrátila do Francauz, s ní dělila wězení w Templu, potom wšak od ní byla odtržena. Nespokojili se tím, že ji katané usmrtili pikami a kyji, ale ufawše jí hlawu nosili nabodnutau na pice po městě, a wláčeli za ní nahé zohawené tělo její po ulicích až pod okna starého wéwody Penthievra, jejího testě,

a k Templu před oči královniny, kteráž nucena přistaupiti k oknu, klesla do mdloby. W jiném bywalý ministr Montmorin ještě položiwý naboden na týč a nešen do národního sboru, též jiné mnohonásobné ohawné ukrutnosti páchány. We špitále Bicetre wywedeni wěznowé wesměs na dwůr, a stříleno do nich z děl, jelikož byli wrahowé již unaweni. Jen zde počítáno 5000 zawražděných, ostatních byl počet neurčitý, To pak se dálo netoliko w městě Paříži, nýbrž po wšech městech, kde wládli Jakobini; neb městská radda Pařížská wšecky ostatní wyzywala, aby ji w tom následowali. Toto mordowání w Paříži trwalo celých pět dní (od 2—7 Září), a mezitím dálo se wolení deputowaných do nowého národního sněmu, nazwaného *„národní konvent.“* Správní občané, zastrašeni pobauřenau luzau, nedali swých hlasů, a tak luza w konventu opanowala, skrze ni pak Jakobini. Robespierre, Danton a Marat byli hrůzoplodní jejich náčelníci, od nichž také wéwoda Orleanský, přijaw jméno „Egalité“ do konventu se dal zwoliti. „Wolnost a rownost“ bylo heslo diwokých buřičů, pod nímž wlastně wšecken mraw, wšecken pořádek usilowali zrušiti, a celý stát wywrátiti z kořene, aby na jeho zříceninách zjednali wládu swým ohawným wášním; wšecko, co ještě dobrého a ctného we Francii pozůstalo, mělo býti wypleněno, aby panowala jen nešlechetnost. Girondisté proti tomu žádali si republiku dle wzoru staroswětských států, nepowáživše, že jen w občanstwích ctnostných, nadšených nezištným wlastenectwím, republika možná jest, nikoli pak w roztrhaných sobětnými stranami a mrawně pokažených, jak byla Francie. Měli sice lepší a wážné obecenstwo po své straně, ale málo sjednocenosti a důrazu, kdežto Jakobinům odwaha, zločinstwo a drzost Pařížské chátry wždy byla pohotowě.

Dne 21 Září 1792 držel konvent prwní shromáždění, w němžto uzawřeno, že důstojnost králowská w říši franské má přestati a Fransko býti jedinau nerozdílnau republikau. Tau samau dobau musila spojená wojska nepřátelská, ježto wpadla do Francie, ustaupiti nazpět, a počátek dán wítězné přewaze franského wojska nad wojsky spojených mocnářů, která od té doby po mnohá léta trwala. Byl totiž wéwoda z Brunšwiku po dlauhých rozwahách, pohrůžkám w proslowu

wyjádřeným špatně slušících, konečně s wojskem pruským hranice franské překročil (19 Srpna), zmocnil se pewností Longwy a Verdun, a odtud pokročiw rozložil se na rowinách champaňských. Wystěhowanci francauzští, s wojskem táhnauce, nabádali co nejsnažněji krále pruského, přítomného u wojště, aby bez prodlení pospíšil ku Paříži, že wětšina Francauzů k němu se přidá, očekáwajíc jen příležitosti, aby se mohla jarma Jakobinského zbawiti, a krále dosaditi. Ale wojsko francauzské nechtělo se nepříteli nakloniti, Dumouriez, hlawní wůdce jeho, bránil se mistrně, wojsko pruské bylo bez podpory národní proti Paříži příliš slabé, špatné powětří, choroba, nedostatek tenčily je den ke dni wždy wíce, tak že s welikau ztrátau přinuceno k odtažení (1 Října).

Krutější boj weden wnitř w konventu samém mezi Girondisty a Jakobiny, kteří po dosaženém wítězstwí bez obalu prohlašowali již zwrácení wšech trůnů, wyhlazení wšech králů a zřízení čisté wlády republikanské, wšem národům přislibujíce pomoc proti jich tyranům. Marat hlásal weřejně, že musí we Francii zmordowáno býti ještě půl millionu občanů nenáwistných republice, a Robespierre dotwrzowal, že ještě jednau musí w Paříži žíti srp rownosti. Darmo se snažili Girondisté hanebné toto Jakobinské břemeno swrhnauti, žalujíce na Robespierra, že baží po diktatuře; neodhodlanost zmařila aučel, a uwrhla je w záhubu. Nebo když přišlo k tomu, že měli proti němu weřejně wystaupiti a dokázati winu jeho, ostýchali se to učiniti, strachujíce se najatých wrahů Jakobinům služebných, čímž wážnost jejich tím wíce klesla, a tito w očích obecenstwa byli osprawedlněni.

Dosáhše přewahy w konventu, ustanowili Jakobini, krále Ludwíka, jakožto srozuměného s nepřátely wlasti a odpůrce její swobody, w konventu sauditi. Dne 11 Prosince 1792 uweden do sboru, a drže klobauk w ruce, zůstal státi před zábradlím, za nímž seděli poddaní jeho s přikrytými hlawami. „Ludwíku, jal se k němu mluwiti přednosta Barrere, národ francauzský obžalowal Wás, a konvent rozkázal, abyste postawen byl před saud jeho; budau se Wám čísti Waše prowinění, můžete se posaditi.“ Ludwík odpowídal na wšecky otázky neohroženě a maudře, tak že wšem wyswítala jeho newinnost; ale Jakobini ustanowili již napřed odsauditi jej

k smrti, a Girondisté neměli dost smělosti, by jim odpírali, obáwajíce se hněwu rozkacené luzy Pařížské. Darmo se tedy o wyswobození krále wynasnažili prawní zastáncowé, mezi nimiž wážný kmet Malesherbes, bywalý Ludwíkůw pěstaun, sám se k tomu nabídnuw; darmo řečmi pohnutedlnými newinu jeho dokazowali; když přišla otázka, jeli *Ludwík Capet*, jak krále swého dle praotce nazwali, winen zrády nad francauzským národem, wšickni audowé konventu odpowěděli: Jest. Na druhau otázku, zdali wýrok konventu nad Ludwíkem pronešený má potwrzen býti od samého lidu, prwé než obdrží platnost, prohlásila se většina, že nemá, načež přišla třetí otázka k hlasowání: Jaký trest Ludwík, bywalý král francauzský, zaslaužil? Hlasowáno celých 24 hodin, poněwadž každý dokládal mínění swé důwody, až pak wztek Jakobinů wšecku rozwahu mírnějších audů udusil, a ze 721 přítomných wyřklo 387: smrt. Se zaufanliwau žalostí zwěstowal Malesherbes hrozný tento wýsledek nešťastnému králi; ale Ludwík byl na to připrawen; jen laučení s milenau chotí a rodinau swau nejbolestněji proniklo duši jeho, a posílen swátostmi, odweden dne 21 Ledna na poprawu. „Francauzowé! umírám newinně. Odpauštím nepřátelům swým“, promluwil k zástupům, „žádám aby i bůh jim odpustil, a aby má smrt prospěla k blaženosti Francie.“ Třesk bubnů poslední slowa tato udusil, a hlawa králowa padla pod guillotinau.

Hrozný tento zločin pronikl celau Ewropu strašliwým úžasem, a dojal každého rozumného proti nowé republice francauzské hlubokau oškliwostí. Ze Španěl i Angličan wyslanci francauzští bez prodlení wyhnáni. Rakausy a Prusy stály bez toho již proti nim we zbrani, sama říše německá konečně jim odpowěděla, též Sardinie wystaupila wálečně, a u prostřed říše franské zňal se proti republice weliký a krutý odboj krajiny Vendée (předtím Poitou), kteráž wystaupila k hájení bywalého pořádku proti královým wrahům. Tito wšak podobali se tygřici, rozčilené teplau krwí uchwácené kořisti. „Zkáza wšem tyranům i otrokům jejich“ bylo heslo konventu. Ustanoweno nepřátely předejíti, a ohlášena wálka Angličanům, Hollanďanům i Španělům (1 Unora a 7 Března 1793), tak že najednau sedmero mocností wstau-

pila w zápas s republikau, w níž nad to plápolala hrozná válka občanská, a w konventu samém panowal rozbroj.

K ochraně wlasti proti zewnitřním nepřátelům postawil konvent nowých 300,000 mužů, a nowé armády rozložily se po francauzských hranicích, očekáwajíce nowá wítězstwí. Po odtažení spojenců prusko-rakauských ze Champagne wtrhla wojska mladé republiky bez prodlení do nepřátelských zemí. Armáda jižní, již wedl general *Montesquiou*, přepadla *Savojsko*, a dobyla ho úprkem; tauž dobau opanowáno i hrabstwí *Nizza* wůdcem Anselmem. Wojsko savojské sotwa se odwážilo obrany; obywatelé pak wítali Francauze co wyswoboditele. Proti swému prwnějšímu prohlášení, „že republika franská ničeho nechce dobýwati, kromě swobody," prohlásil brzo na to konvent Savojsko a Nizzu za dwa nowé francauzské departementy. Stejným časem wpadl *Custine* do *Němec*. S 15,000 muži wyskytnul se nenadále před Spýrem, pobral nashromážděné tam zásoby, chwátal odtud do *Wormsu*, do *Mohuče*, a zmocnil se důležité pewnosti této pauhými pohrůžkami. Neboť i Němci byli dílem opojeni franskau swobodau, bezžiwotný stroj wlády říšské majíce w neważnosti, pročež Francauzům wždy usnadňowali pokrok. Tak přitáhl Custine snadno až do Frankobrodu, wšudy wybíraje hojné kořisti za náwštěwu swobodníkůw, až jej wojsko pruské, zmocniwši se Frankobrodu, útokem zase zapudilo za Rýn. — Slawněji wálčil *Dumouriez* w *Belgii*, wtrhnuw do otewřené země této s osmdesáti tisíci bojowníky. Blíž města Mons, u *Jemappe*, stálo wojsko rakauské, silné 20,000 mužů, w pewném táboru. Na ně wrhli se Francauzi s celau swau silau, ztekli s welikau ztrátau tábor, a dobyli úplného wítězstwí (6 Listop. 1792). Nato opanowali celau Belgii rakauskau; i *Brussel* hlawní město otewřelo jim swé brány, jen pewnost Lucemburk zůstala nedobyta, a *Clairfait*, nyní nejwyšší wůdce císařský, ustaupil až ku Kolínu Rýnskému. Též *Lüttich* Francauzi snadno opanowali, neb se obywatelé protiwili wládě swého knížete biskupa. Wšecky tyto wítězné pokroky jejich dály se ještě před smrtí Ludwíka; po právní wraždě nad ním spáchané štěstí wálečné od wojsk jejich se odwrátilo. Neboť mnohým wůdcům zoškliwila se republika, spojena s takowými ohaw-

nostmi, a protiwno jim bylo poslušnu býti konventu, w němž panowala krwežízniwá luza Pařížská. Dumouriez obzwláště nenáwiděl republikanského počínání, přemýšleje, kterakby tomu mohl učiniti konec a králowstwí zase obnowiti. Když republika odpowěděla také Hollandu, wpadl Dumouriez nepřátelsky do této země, dobyl Bredy a jiných pewných měst, ješto zatím wůdce Miranda, dobrodruh španělský, obléhal Mastricht, a strojil se táhnauti proti Amsterdamu. Ale nehody, které přišly na wojsko zanechané w Belgii, wítěznau cestu jeho zastawily. Belgowé totiž brzy se republiky franské nabažili, která we jménu swobody a rownosti podmaněné země laupila a drancowala. Neboť určením konventu zřízena wláda belgická zcela dle francauzské, auřady wšecky zrušeny, wšecky statky duchowenstwa i obecní pobrány, desátky a wýsady panské i městské zrušeny, a pobauřena nejpodlejší chátra, aby žádala spojení Belgie s Francií. Sbor Sansculottů (bezspodkářů) zřízený dle wzoru Pařížského slawil nowau republiku belgickau welikým průwodem po ulicích Brusselských, kdežto wojáky franskými weden, zrušil wšecky znaky, sochy a malby, wšelikau prowozuje ohawnost jako w Paříži. Wšecko to popudilo národ proti Frankům tak, že očekáwali Rakušany co wyswoboditele, kteří z počátku jara (1793) pospíšili, aby Francauze z Belgie wypudili. Princ z Koburka byl hlawní wůdce císařský, a mladý arcikníže Karel nastaupil práwě tenkráte swau wálečnau dráhu. Wojsko franské poraženo, a stiháno do Luttichu; toto město samo wzato, a Mastricht oswobozen. S druhé strany také Prusowé táhli ku pomoci Hollandu, hrozíce Francauzům wpadnauti w zad, pročež Dumouriez ustaupil do Belgie, aby se proti Rakušanům ubránil. Tito wšak porazili jej u *Neerwindenu* úplně (18 Března), načež Brussel a jiná znamenitá města císařským zase wrácena, s nimiž nyní Dumouriez prostřednictwím Makka wyjednáwal, chtě s wojskem zrowna táhnauti proti Paříži, konvent swrhnauti a nowý trůn postawiti pro Filippa syna wéwody Orleanského (nynějšího krále franského). To když se konventu oznámilo, wyslal k němu deputací pěti členů, aby zrádce jali a postawili před saud, kteréžto wšak Dumouriez sám kázal zatknauti a odewzdati Rakušanům, wele bez prodlení táhnauti

na Paříž. Důwěra we wojsko, až potud we wšem jemu oddané, jej wšak zklamala; na rozkaz konventu opustilo jej skoro docela, wzbauřilo se proti němu, tak že s tíží s některými důstojníky, mladým wéwodau Orleanským a jedním plukem husarů uprchnauti mohl k Rakušanům.

Po něm přewzal náčelnictwí seslablého wojska franského hrdinský *Dampierre*, zmužile bráně Rakušanům postup krwawými bitwami; brzy wšak sám zahynul na bojišti. Tu se tlačili tito dál a dále do Francie, dobýwajíce hraničných pewností; *Custine* pak, od armády Porýnské proti nim powolán, ustaupil ku Cambrai do „táboru Caesarowa.“ Neboť jej Rakušané a Prusowé často na Rýnu porazili, a oblehše Mohuč, po dlauhém odporu této znamenité pewnosti zase se zmocnili. Wítězně pokračowali nyní w sewerní Francii Rakušané spojení s Angličany, jež wedl wéwoda z Yorku. Pewnost Condé wzdala se jim po statném odboji (10 Čerwence), brzo na to též Valenciennes (27 Čerwence); tábor Caesarůw opustili Francauzi, když se spojenci blížili, a wybojowána od nich pewnost Quesnoy (11 Září). Na to dobýwali Angličané Dünkirchen, a Rakušané oblehli Maubeuge.

Též na Rýnu hořejším bojowali spojenci šťastně. Prusowé sewřeli pewnost *Landau*, poraziwše wůdce Moreau'a u Pirmasenze (14 Září); Rakušané pak a wystěhowanci pod hrdinským *Wurmserem* ztekli přepewné hradby Vaubanowy, a pronikli až ke Strassburku. I wojsko sardinské wtrhlo do části ztracených swých zemí, a Španělowé s dwěma woji a pomocným portugalským, pronikše přes Pyrenejské hory, mnohých wítězstwí dobyli, a zmocnili se některých pewností.

Když takto zewnitřní nepřátelé na republiku franskau doléhali, zápasila tato sama s sebau; w konventu národním pozdwihla se „*Hora*“ proti „*Audolí*“, zůřiwí buřičowé proti mírnějším lidowládcům, Jakobini proti Girondistům. Odpraweném krále nebyla krwežízniwost strany „*Horní*“ w konventu daleko ještě nasycena, jejíž wůdcowé byli Robespierre,

*) Nejzůřiwější Jakobini sedali w konventu na sedadlech nejwýše wystupujících, mírnější Girondisté dole, pročež strana oněch slaula *Hora* těchto *Audolí* neb Rowina.

Danton a Marat. Když nebylo wíce krále a urozenců ani stawů a důstojenstwí, měl přestati také ještě wšecken pořádek a mraw, wšecka šlechetnost a sprawedlnost, aby wládnauti mohla jen jejich neobmezená zloba a ohawná wášeň. Každý, kdo se buď jménem nebo wážností, pořádností nebo ctností lišil od nejpodlejší zběře jejich, wše, co ještě šlechetnějšího a lepšího žilo we Francii, mělo násilně býti zahlazeno; to sobě buřičowé tito ustanowili, tak wykládali swobodu a wolnost, jíž chtěli oblažiti Francii. Ještě jim wšak w tom odpírali Girondisté, z většího dílu deputowaní z departementů, kteříž zastáwali pořádnau wládu ústawní dle zákonů; pročež měli dříwe tito býti zahubeni. Girondisté předčili sice nad diwoké Jakobiny wážností w zemi, učeností, mocí řečnickau i počtem; též ministerstwo bylo z jejich strany; ale Jakobini měli ke swé straně welemocnau raddu městskau a wždy hotowau k bauřkám zběř Pařížskau, která je na pawlačích w konventu podporowala hlukem a hřmotem, wenku pikami a bambitkami. Snadnější jim tedy byl zápas, a nebezpečenstwí republice hrozící dodáwalo diwokým záměrům jejich wáhy. Marat ustawičně hlásal, aby ustanowen byl diktator s plnau mocí nad žiwotem a smrtí wšech občanů, chtěje powýšiti na toto důstojenstwí wéwodu z Orleanu. Wzbaurení lidu mělo mu k tomu pomoci; když ale nesmělý hanebník tento neobjewil příhodné buřičům činnosti, byl od strany swé powržen, později obžalowán, jat, brzo na to odprawen. Potom zwolen „*wýbor blaha národního*," sestáwající z dewíti audů (6 Dubna), který opatřen plnau mocí pečowati měl o dobro wlasti; ale složen jsa ze samých audů strany Horní slaužil toliko k wywedení jejich záměrů. Girondisté obžalowáni co protiwníci swobody, oddělení Pařížská, to jest ozbrojené roty luzy, pozdwihly se, postawily *Henriota*, nejzůřiwějšího buřiče a wraha, w čelo swé, a táhly proti konwentu, žádajíce odprawení Girondistů. Bauře, z počátku přičiněním těchto udušena, obnowila se we dnech následujících měsíce Května a Června; Hora rozněcowala bauři; až konečně konvent, powoliw žádosti národu (jak luza nazýwána), čtyry a třicet spoluaudů swých, Girondistů, dal zatknauti, aby od wýboru byli sauzeni. Jen některým zdařilo se prchnauti do krajů, ostatní, a s nimi wšickni je

zastáwající, později odpraweni guillotinau. Po pádu Girondistů nastala krwawá wláda Jakobinů, wláda to hrůzy a strachu. Tu pracowala guillotina bez ustání nejen w Paříži, ale po celé říši; každý, kdo se jen slowem osmělil jewiti oškliwost nad ukrutenstwím a hanebnostmi zůřiwců, ano každý, kdo nesdělowal zločinstwí s nimi, wyhlášen za nepřítele republiky, a od „wýboru blaha národního“ odsauzen k smrti. Padl sice Marat, nejohyzdnější ze wšech ukrutníků, wražednau dýkau *Caroliny Corday*, díwky nadšené republikanským duchem, která nasadila žiwot swůj, aby wlast swau wyswobodila od této ohawy; ale tím jen ještě wíce popuzena wzteklost druhých, a prwní následek byl, že od wýboru ukrutníků nowě 73 deputowaných mírnější strany w konwentu odsauzeno ke smrti. Nowá konstitucí, která uwésti měla pořádek w zemi, zase zawržena, a uštanoweno, aby republika dále ještě zůstala w stawu revolucí, a wýbor konwentu aby dále podržel neobmezenau mocnost diktatorskau nad žiwoty i statky wšech občanů.

U prostřed těchto wnitřních bauří a mezi nebezpečím wálky zewnitřní plápolal nade wšecko nebezpečnější oheň wálky občanské, která wedena w západu a jihu Francie s přeukrutnau zůřiwostí. Bohatá města jižní, Bordeaux, Marseille, Toulon, Lyon a j. nechtěla hanebného jarma krwežízniwé Hory w konwentu déle nésti, a po pádu Girondistů strojila proti Jakobinům odboj. Nebylo wšak mezi nimi jednoty, pročež jedno po druhém kleslo w moc zůřiwých mstitelů, kteří proti nim wyprawili swé krwežízniwé zástupy. Weliký a bohatý Lyon bránil se wojsku konwentnímu jej oblehšímu sedmdesát dní; konečně podlehl hladu, a nyní wynešen nad podrobeným saud hrozného wítěze, aby wšickni obywatelé byli usmrceni, město zbořeno, a na místě jeho postawen wýstražný slaup s nápisem: „Lyon bojowal proti swobodě, Lyonu wíce není.“ Na tisíce obywatelů, bez rozdílu wěku a pohlawí zemřelo guillotinau; weliké jámy wykopány na poprawištích, aby se do nich shromáždila krew, předce wšak přetékajíc barwila ulice města, w němž najatá zběř bořila domy. Podobně zůřilo jiné wojsko konwentu w Marseilli, kteréž město dobrowolně se bylo wzdalo; pewnost přístawní Toulon wzdala se loďstwu anglickému,

podobného osudu se strachujíc. Tak padlo nejdůležitější pomořské město s nesmírnými zásobami wojenskými a znamenitým loďstwem beze wší obrany w ruce nepřátelské.

Nejzůřiwěji wšak válčeno w krajině Vendée, která byla powstala pro trůn a náboženstwí proti republice. Ze slabých počátků odboj rychle wzrůstal; we třech měsících bylo na 120,000 bojowníků pohromadě pod zmužilými wůdci, kteří w lesnaté a hornaté otčině swé wítězně proti wojům republikanským pokračowali. Jakobini, nemohauce jich jinak zmoci, nařídili, aby wšecky okresy okolní proti nim powstaly, a uzawřeli w konventu, aby celá Vendée w dwadceti dnech byla wyhubena. Přišlo k rozhodnému boji; již Vendéeané wítězili, tu wšak padli hrdinští jejich wůdcowé, a republika slawila krwawé wítězstwí. Jako diwé šelmy wrhli se nyní wítězowé na bezbranný lid; celá města a wesnice wymordowány, wypáleny, zbořeny, a ukrutnosti páchány, jichž nestačí péro wypisowati. Ale zaufalstwí pudilo nešťastné Vendéeany k nowému odporu; hlawní moc jejich, uprchši přes řeku Loire, wztýčila se znowu, nespokojenci bretaňští ji rozmnožili, a brzy stálo 80,000 royalistů (královských) proti republikanům Pařížským pohromadě.

W takowém nebezpečenstwí, wnitř i wně obklíčen nepřátely, zdál se konwent býti ztracen, a zničena konečně wláda Hory. Ta wšak stáwala se tím lítější a zůřiwější, a nasadila na to wši sílu, aby nepřátely swé porazila, a odwrátila záhubu republiky. Ustanoweno wýrokem konwentu, aby wšickni Francauzowé proti nepřátelům powstali; aby nejprwé táhli do boje mladíci, po nich ženatí, neschopní aby kowali zbroj a přiwáželi špíži, ženy aby dělaly oděw a přisluhowaly w nemocnicích, děti připrawowaly třepenku na rány, starší pak mladých napomínali k zmužilosti. Probuzena tedy wšeobecná národní obrana, kteraužto mistrně zřídil Carnot. Nesčíslní zástupowé spěchali k wojsku, neb každý, kdo se zpěčowal, propadl guillotině; assignaty na statky odprawených poskytowaly peníze, a celá Francie powstala proti králům, kteří právě tenkráte nešťastným rozdělením Polsky snahu republikanskau jako osprawedlnili. Widíte nyní, prawili Jakobini k národu, widíte, jak zacházejí králowé s právy národními; tak jako Polsku roztrhali,

chtí sobě rozděliti i Francii, pročež celý národ musí proti nim powstati.

Čím větší hrozilo republice nebezpečenství, tím potřebnější widěla se neobmezená mocnost konventního výboru, tím větší byla také zůřiwá jeho swéwolnost. Hrůzoplný wýbor tento činilo jedenáct mužů, jejichž hlawa byl *Robespierre*, ačkoli ani tak nebyl bauřliwý jako *Danton*, ani tak wýmluwný jako Barrère, ani tak krwežízniwý jako Collot d'Herbois a Billaud-Varennes, tím méně u wěcech wálky tak důwtipný jako *Carnot*, který w tomto sboru byl nejznamenitější. Přewaha moci Robespierrowy záležela we přízni obecného lidu, který w něm spatřowal upřímného a sprawedliwého zastánce, spoléhaje w oprawdowé jeho demokratické smýšlení, a newěda, jaká pod lidomilowným pláštíkem tohoto advokata skryta byla ukrutnost a wládyžízniwost. Záměr jeho byl strachem ohromiti celý národ franský, pak swrhnauti své saudruhy a sám wládnauti co diktator, čehož také nesčíslnými zločiny dosáhl.

Aby se strachowláda wýboru rýchle a účinně rozšířila, ustanoweny po celé říši „wýbory revoluční“, jimž každý úřad, každá společnost byla podrobena, sami pak podřízeni pauze wýboru Pařížskému co wykonatelé jeho wýroků. Nejprwé ustanoweno, aby wšickni „*podezřelí*“ byli stíháni a k smrti odsauzeni; podezřelý pak že jest každý, kdo se skutky, spisy neb slowy prohlásil proti Jakobinům, kdo nemůže dostatečně dokázati, že jest prawý republikan, wšichni pozůstalí bywalých urozenců, bywalí úředníci, též wystěhowanci, třeba se nawrátiwší. Tu se žaláře plnily nešťastnými obětmi záští, nepřízně a krwežízniwosti; neb každý pod některým zámyslem mohl udán býti co „podezřelý“, zwláště občané mohowití, poněwadž jmění odprawených připadlo státu a dle propowědi Cambona, finančního ministra, guillotina neméně assignatů nadělala než štempl w klášteře kapucinském. Když welikému množství zatknutých nepostačowala wězení, nařídil konvent odprawowati je bez průtahů a potwrzowání, což w každém městě každodenně u welikém počtu se stáwalo guillotinau; mimo to táhly ustawičně zástupy tak nazwané revoluční armády, složené z powrhele Sansculottského od města k městu, aby, které bylo celé

odsauzeno, mečem i ohněm wyhubili; slowem, we jménu swobody a rownosti pácháno takowé ukrutenstwí, takowé wykonáwáno tyranstwí, jakéhož se ani největší despotowé nikdy nedopustili. Za osmnáct měsíců tyranstwí Robespierreowa padlo přes million lidí rukau katowau; stejný počet sežrala válka; co zhynulo bídau a želem, nebylo počítáno. Mezi nejsmutnější wýjewy hrůzyplné této doby patří odprawení nejnešťastnější ze wšech králowen, *Marie Antonie*. Po mnohaměsíčném tuhém wězení wlečena před saud krwežízniwců, saužena hanebnými žalobami, a na káře zločinců odwezena ke guillotině (16 Října 1793). Podobně odprawena brzy nato též newinná *Alžběta*, Ludwíka XVI sestra; synáček pak jeho, jejž wenku nazýwali *Ludwíkem XVII*, umořen we wězení.

Přitom zůřeno proti wšemu, co ještě pozůstalo wážného a čestného z časů předešlých; umění a wědy stíhány, že šlechtí ducha, odporují Sansculottismu; proto zrušena Pařížská universita, zrušeny wšecky akademie a školy, a wšecko wyučowání zakázáno pod ztrátau hrdla. Wšecky knihowny, musea a jiné učené ústawy měly býti zničeny, wšecky obrazy, sochy a wšeliká wzácná díla umělecká rozbořena a roztrhána, slowem wšecko wywráceno, co člowěka powyšuje nad drawau šelmu. Aby se míra wšech hanebnosti dowršila, zrušeno konečně we Francii křesťanské náboženstwí a wyznáwání prawého boha; wšecky kostely a chrámy na rozkaz konventu wylaupeny, nádoby církewní, raucha kněžská a wšeliké duchowní náčiní u weliké potupě swážena do Paříže, a *Gobet* konstituční biskup Pařížský s welikým počtem duchowenstwa, předstaupiwše před konwent, prohlásili, že až potud učili powěrám, nyní pak, když národ dozrál, že úřady swé se sebe skládají, a chrámy odewzdáwají službě swobody jediné. Tu konána slawnost „bohyně rozumu“, jižto předstawowala rozpustilá ženština, kterau wýborowé národu we slawném průwodu wedli do hlawního chrámu, postawili na oltář, ctili kadidlem a zpěwy atd. což brzo po celé zemi se rozmohlo. I kalendář křesťanský zrušen, a místo něho uweden republikanský, počínajíc s 22 Zářím 1792, w kterýžto den byla prohlášena republika, ano slunce právě wstaupilo do znamení wáhy,

panující nyní rownosti. Již zmizel též wšecken weřejný mraw a stud; neb kdo mrawněji jednal a mluwil než powrhel Sansculottů, kdo jen čistěji se nesl, nebo se okázal býti mohowitějším, propadl saudcům revolučním a guillotině. Pominula wšecka společenská weselost, přítel se štítil přítele, každý se auzkostně uzawíral we swůj dům, očekáwaje každé chwíle, s třesením při každém hnutí, že již proň přicházejí pochopowé. Celý žiwot Pařížský, ondy tak hrdě-skwělý a nádherný, pominul; již nebylo widěti na ulicích jiného kromě špinawých, zarostlých, ohyzdných bezspodkářů (Sansculottů) a ohawných wzteklic w podobě ošklíwých ženštin; již nebylo slyšeti rachotu wozů kromě káry, která každodenně po stu a stopadesáti odsauzenců wozila ke guillotině. Kolem této obskakowala hejna wzteklic, jásajících nad srubanými hlawami a praudy prolité krwe; běsnost a šílenost zmocnila se takořka celého národu, a krásná říše franská klesala we hrozné barbarstwí.

U prostřed těchto strašliwých wýjewů wnitřních wálčila republika proti domácím i cizím nepřátelům wítězně; ano strachowláda nemálo přispiwala k jejímu wítězstwí, pudíc mužstwo k wojsku, u něhož bylo menší nebezpečí nežli doma. Snaha konventu byla přede wším, zprostiti republiku domácích nepřátel, a podrobiti Toulon a Wendée, i wyprawena tam četná wojska, aby se odbojníků zmocnila. Toulon hájen byl pewnými hradbami a bráněn anglickau a španělskau posádkau, jíž obywatelé domácí zaufanliwým násilím pomáhali, wědauce, že když republikani zwítězí, není očekáwati žádné milosti. Předce wšak zmužilostí a bystrostí obléhajících pewnost padla (9 Prosince 1793), mezi nimiž ponejprw se wyznamenal *Napoleon Bonaparte*, tenkráte plukownik dělostřelců. Loďstwo anglické, spáliwši franské lodě a zbrojnici Toulonskau, odplaulo asi s polowicí obywatelů nešťastného města, nad kterým tentýž ortel wyřčen byl jako prwé nad Lyonem. Wšickni obywatelé wehnáni na jedno místo, a kartáči z děl do nich střílenо. Kdo ještě žiw jest, ať wstane, republika mu odpauští, zwolal dozorce od konventu wyslaný, když již wšecko bylo zpořáženo; tu se wyhrabali ještě někteří spod mrtwol, a když powstali, ďábel tento znowu do nich welel střílеti.

Ještě strašliwěji válčeno w krajině Vendée, kdež powstala nowá wojska monarchická, rozmohše se w Bretagni a Normandii. Po mnohých udatných bojích poraženi od republikanů w bitwě weliké u *Mansu* (12 a 13 Prosince 1793), we kteréž padlo přes dwacet tisíc královských (royalistů), a brzy na to u Savenay i ostatek wojska jejich zničen. Někteří toliko jednotliwí uprchli přes řeku Loire do swé wlasti Vendée; ale i zde wůdce jejich *Charette* poražen, a rumy wojska jeho zapuzeny do nepřístupných bařin. Tu přišla na nešťastné pokuta; tak nazwané pekelné pluky táhly od místa k místu, pálíce a mordujíce, koho zastihli, celé zástupy zajatých odwádějíce do Nantesu, kdežto je krwežízniwec Carrier, wyslanec konventu, bez rozdílu kázal postříleti z děl, rozsekati nebo ztopiti.

Ne méně wítězně bojowali republikani také s wnějšími nepřátely. Dwojím wítězstwím, u Hondschouten a Maubeuge odrazili spojence od sewerních hranic, k čemuž jim nápomocna byla neodhodlanost a neswornost dworů i wůdcůw jejich, ještto wůdcowé wojsk republikanských strachem před jistau sobě sic guillotinau od wyslanců konventu wždy u wojště přítomných pohánění byli k neunawné činnosti a zmužilosti. Tak udeřil nejprwé general *Houchard* na wojsko anglické pod Yorkem, dobýwající Dünkirchena, přinutil je w třídenní bitwě k útěku, a porazil spojené s nimi Hollandany; že wšak jich docela nezahubil, a později od Rakušanů byl přemožen, powolán před saud konventu a odsauzen k smrti, jakož se prwé již bylo stalo Custinowi. Po něm obdržel náčelnictwí armády sewerní *Jourdan*, swedl boj s Rakušany pod princem z Koburka, a po dwaudenní kruté bitwě přinutil je ustaupiti přes řeku Sambre (15 Října 1793). I to bylo konventu málo; obžalowán také, a sotwa přímluwau wyslanců konventních oswobozen. Také na horním Rýnu štěstí spojenců prusko-rakauských brzo se skončilo. Wůdcowé republikanští *Hoche* a *Pichegru*, spojiwše wojska swá, odwážliwě se na ně obořili; neboť „Landawu nebo smrt“ byl konvent kázal wolati. Hoche sice poražen od wéwody z Brunšwiku w bitwě třídenní u *Kaiserslautern* (28—30 Listop.); brzy wšak spojen s Pichegru'm, prorazil linie rakauské u Froschweileru (22 Pros.), a přinutil re-

kowného kmeta Wurmsera k ustaupení; rumy wojska rakauského wracely se u Spýru přes Rýn, Prusowé k Mohuči nazpět, a wéwoda Brunšwický složil welitelstwí, že se newedlo dle jeho náhledu.

Když byli wšickni nepřátelé přemoženi, když nebylo wíce potřeba jednoty k jich potlačení, počala „Hora“ zůřiti sama proti sobě. Nejprwé zatčeni na rozkaz wýboru obecného blaha náčelníci raddy Pařížské, Hebert, Chaumette a Anacharsis Cloots, největší buřičowé, a se šestnácti jinými spolku swého odpraweni (1794, 24 Března). Několik dní po nich následowal sám strašliwý *Danton* se swými wrstewníky, jež Robespierre kázal zatknauti, aby nepřekáželi jeho samowládě. Tu se teprw okázala w plném swětle ohyzdná duše krwawého diktatora. Nedůwěra i k nejoddanějším nástrojům swým w ní panowala, množstwí tajných wyzwědačů donášelo mu každé podezřelé hnutí, a nejsnadnější práce jeho byla wydáwati každodenně listy těch, kteří měli wedeni býti před revoluční tribunal a k smrti. Každý den wedeny celé zástupy nešťastníků těchto ze wšech stran říše do Paříže, a zdálo se, že má celé nynější pokolení býti wyhlazeno, aby ustaupilo nowému w revolucí zrozenému a wychowanému. U prostřed hrůzoplných těchto wýjewů, když w Paříži i po wšech krajích praudy krwe proléwali katané, když dosáhla strachowláda nejwyššího stupně, rozkázal Robespierre, že wíra w jednoho boha we Francii zase se má obnowiti, a držel k tomu účelu weřejnau slawnost, od krwawých neznabohů s chladnau pompau spořádanau. Tu se doplnila míra nešlechetnosti rauhatele. Audowé wýboru, jak se we spolku nešlechetníků wždy stáwá, konečně mezi sebau rozpadli; dwa z nich: *Billaud Varennes* a *Collot d'Herbois*, žárliwi na Robespierrowu moc, pozdwihli se proti němu, a wzmužili tím dáwno tajené zášti odporníků jeho w konwentu. Robespierre, znamenaje přibližující se nebezpečenstwí, připrawowal pomocí nejwěrnějších saudruhů swých, ježto byli *St. Just* a *Couthon*, nowé poprawné listy proti swým nepřátelům, které měly předloženy býti konwentu. Tu ale powstal *Tallien* u welikém hřmotu konwentu žalobně proti němu: „Dolů s tyrannem“, baurilo celé shromáždění; tu wšeobecným powstáním odsauzen i se swými saudruhy,

a odwedeni do wězení. Chycená tato hyaena ještě se nebezpečně bránila; tlupy Jakobinů, jejichž byl modlau, oswobodily jej z wězení, uwedli jej na městskau radnici, a zde se shromáždili wšickni příwrženci okolo něho; radda obce, zástupowé zběři a Henriot, wzteklý wůdce městské gardy, chtíce na konvent udeřiti a wšecky odpornýky jeho zawražditi. Tu prohlásil konvent Robespierra, raddu obce i wšecky stranníky jeho za zbojníky, měšťanstwo správnější shromáždilo se do zbraně, radnice wzata útokem, Robespierre i s rotau swau zjímáni a wlečeni před revoluční tribunal, aby odewzdáni byli guillotině. Krwáceje, s rozstřelenau čelistí (neboť se chtěl zastřeliti), wezen nyní swržený tyrann na té samé káře ku poprawišti, na které tolik tisíc newinných občanů byl odeslal na smrt; s ním wezeni též wěrní jeho pomocníci, St. Just, Couthon, Henriot, Fleuriot, maire Pařížský, Vihiers praesident Jakobinského klubbu s jinými ukrutníky, a hrůzau ještě užásla luza kolem guillotiny jásající, když na ni ufatá hlawa Robespierreowa otewřelá rozstřelenau krwawau tlamu (28 Července 1794).

Z jara roku 1794 obnowili spojenci, Rakušané, Angličané, Hollanďané, Hannoverani a Hessi w žoldu anglickém tažení válečné proti franské republice. Proti nim stály dwě republikanské armády, sewerní, jižto wedl Pichegru, a Samberská a Maaská spojená s Ardennskau, jejíž wůdce byl Jourdan. Císař František nalezal se sám u wojska; we dwau wražedných bitwách u Chateau-Cambresis spojenci zwítězili, a dobyli pewnosti Landrecies, odkudž otewřen se býti zdál průchod ku Paříži. Tu ale wywinul Carnot obrowský náwrh swůj, dle něhož nepřátelská moc s obau stran najednau měla býti obklíčena a neustálými útoky unawena. Dne 26 Dubna nepřetržené bitwy tyto se počaly. Pichegru wrhnul se s hlawní silau swau na západní Flandry, a Charbonnier s wojskem Ardennským překročiw řeku Sambre, dobýwal Charleroy. W boji u Tournay (3 Června), jejž swedl Pichegru s Koburkem, padlo na 20,000 mužů bez rozhodnutí, *Moreau* wšak wzal pewnost Ypern, a tím se Flandry dostaly republikanům w moc. Ještě krutěji bojowáno na Sambře; čtyrykrát hnali Frankowé útokem přes tuto řeku, čtyrykrát od Rakušanů poraženi; císař František se wrátil

do Vídně, a po pátém útoku zmocnili se Frankowé Sambry i rozbořeného Charleroy (25 Června). Nevěda o jeho pádu, udeřil druhého dne Koburk na wojsko franské w rowinách u Fleurus, a poražen w boji welikém (26 Června), načež nastalo wšeobecné cauwání spojenců. Po více jiných wítězstwích obě armády franské spojily se, opanowaly Belgii, a wtrhly společně do Brusselu; wojsko císařské cauwalo za Maas, kdežto je Jourdan stíhal, co se zatím Pichegru za wojskem anglo-hollandským obrátil proti Hollandu. Pewnosti od spojenců dobyté, Landrecies, Quesnoy, Valenciennes a Condé wzdaly se na to samy, jsauce od spojenců odtrženy. W krátkém čase dobyli Francauzi také celého Hollandu. Ku konci Července wtrhnul Pichegru za cauwajícím wojskem anglo-hollandským s jedním oddílem wojska swého do hollandských Flander, a dobyl pewnosti Sluis (24 Srpna). Druhé oddělení udeřilo na hollandský Brabant; Pichegru porazil spojené wojsko anglo-hollandské pod Yorkem u Herzogenbuše w bitwě dwaudenní (14 a 15 Listop.), načež Flandry a Brabant hollandský Frankům podrobeny. Odtud taženo na Holland sám; tuhá zima připrawila Francauzům ledowé mosty přes wody; nebo wšecky řeky a jezera, přirozené zemí hollandských ohrady, byly pewně zamrzly, takže Pichegru snadno wtrhnauti mohl až do srdce Hollandu. Moc anglická a rakauská dědičnému wládaři přispíwající wšudy porážena, konečně odtržena od wojska hollandského, zahnána přes Lek a Yssel, až konečně na půdu německau. Tu pominul boj, wládař přinucen složiti žezlo, a prchnul do Angličan (17 Ledna 1795). Z Hollandu zřízena nyní *republika batavská* na spůsob franské; jediný nerozdílný *národ batavský*, shromážďující se we spolcích rozdělených dle okresů, prohlášen za samowládce, zřízení aristokratická wšecka zrušena, a zaplatiwši sto millionů zlatých a postaupiwši nejkrásnější část swých zemí, noworozená republika přijata pod ochranu laskawé matky franské.

Zatím byl také *Jourdan* na Rýnu mocně tisknul nazpět Rakušany, nad nimiž zde nyní stál *Clairfait;* neb princ z Koburka byl z mrzutosti, že Němci ničímž nechtěli proti společnému nepříteli přispíwati, wojwodství složil. Při wší swé udatnosti a statečném podnikání wšelikých nesnází

poražena wojska rakauská opět, protože byla toliko bezdušným nástrojem wůdců nejwíce cizozemských, kteří spoléhali toliko na swau uměleckau taktiku, ješto Francauzi, nadšeni duchem swobody, a wůdci wlastenskými řízeni, ne z powinnosti a ze žoldu toliko, nébrž pro wlast a čest bojowali. Wojsko pruské zůstalo téměř docela nečinné, pročež spojenci od Franků tím snáze zahnáni za Rýn, a wšecky krajiny na lewém břehu této řeky od nich jsau opanowány. Jen Mohuč a pewnost Lucemburk zůstaly ještě w moci spojenců.

Taktéž byli Frankowé šťastni w jihu proti *Savojsku* a *Španělům*. Z počátku byl těžký boj se Španěly, až po dobytí Toulona wůdce Dugommier pospíšil k horám Pyrenejským. Dwojí wojsko franské, Západo- a Wýchodopyrenejské bojowalo nyní se Španěly, nadto stížených ranau morowau; wýchodní porazilo je u Cereta (30 Dubna 1794), a wpadlo wítězně do Catalonie, kdežto se zmocnilo města Figueras a pewného přístawu Rosas. Tamtéž wtrhlo wojsko západní pod Müllerem, a dobylo města San Sebastian, též Navarru opanowalo. Španělowé se sice zotawili, a wypudili Francauze ze swých zemí; tito wšak wpadli znowu, wojska španělská porazili, a zmocnili se mnohých krajin, až konečně učiněn pokoj (22 Čerwence 1795).

Král sardinský, podporowán od Angličanů penězi a od Rakušanů wojskem, byl též nešťastný proti Francauzům, kteří opět wpadli do Piemontu a spojená wojska přemohli. W Dubnu a Květnu léta 1794 překročili republikani w šesti wojích na šesti rozličných stranách, které dělí západní Piemont od Savoje, předce wšak ještě jednau jsau odraženi. W Dubnu 1795 obnowili tažení w krajině Genuenské, a wypuzeni bywše z Finale, zřídili dwě wojska, jež wedli Scherer a Kellermann, od nichž spojenci přinuceni jsau k odtáhnutí.

U wnitř Francie hořela wálka občanská s obnowenau ukrutností, pokud panowala hrůzowláda, w krajině Vendée na lewém břehu Loiry pro krále a náboženstwí, w Bretagni pak zwláště pro ztrátu žiwnosti, kterau utrpěli tamější obywatelé, nazwani *Chouans*, když jim pokautný obchod w soli byl překažen. Mnohokráte bywše od wojsk republikanských

poraženi, powstali wždy zase znowa pod wýtečnými wůdci swými, z nichž *Charette*, *Stofflet* a *La Roche Jaquelin* mnohé krwawé rány republikanům zasadili. Po pádu hrůzowládců počal s nimi konvent wyjednáwati; mírnost wzbudila důwěru, a brzy uzawřel pokoj s republikau nejprwé Charette, hlawní wůdce Vendéejských, později Stofflet, nejurputnější protiwník republiky, náčelník Chouanůw. Krajiny odbojné podrobily se nyní republikanským zákonům, wymíniwše si swobodu w náboženstwí a oswobození od wálek wenkowských (w Un. a Dub. 1795).

Tu wšak wyprawili Angličané welikau wálečnau moc, aby sotwá udušený plamen hrozné této wálky občanské znowa roznítili. Weliký zástup wystěhowanců franských pod welitelstwím hraběte z Puisaye připlaul na lodích anglických ku břehům franským, přistal w záliwu Quiberonském, a zmocnil se pewnosti Penthiévre. Znowa powstala najednau celá Vendée i krajiny nad Loirau proti republice pro hraběte z Provence, jenž po smrti syna Ludwíka XVI († 8 Června 1795) od royalistů wyhlášen byl za krále franského co Ludwík XVIII. Rychle wšak se naděje jejich rozplynula w niweč. Rekowný wůdce republikanský Hoche wehnal je na poloostrow, wzal dobytau od nich pewnost, a wrazil nyní na jejich zástupy. Náčelníci asi se 2000 uprchli na lodě anglické, as 2000 padlo jich na bojišti nebo ztopeno, ostatní po zmužilém odboji wzdali se wítězi, z nichž wystěhowanci odsauzeni jsau k smrti. Tak tento nebezpečný náwrh anglický zmařen, a nesmírné špíže i náčiní wálečné dostaly se republikanům.

Tito bojowali posud ještě wespolek we středišti swém, konventu. Neboť ještě nebyla strana hrůzowládců zcela zničena, ještě stáli náčelníci její Billaud Varennes, Collot d'Herbois a Barrère, ne méně krwežízniwí než usmrcený tyrann, a za nimi byly klubby Jakobinské s celým tak nazwaným Robespierreowým ohonem. Strana mírná (*moderantistů*) wzrůstala wšak wždy wíce, jejíž přewahau mnohé nálezy tyrannské zrušeny, saud hrdelní lépe spořádán, poprawy zastaweny a nejukrutnější wrahowé potrestáni na hrdle. Na místo hrůzowlády nastupowaly mírné zákony; měšťanstwo počalo oživati, a proti tyrannstwí newázané

chátry spojowalo sílu swau. Tak zřízeny nowé měšťanské pluky, straně mírné slaužící, jejichž pomocí konečně jsau ukrutníci přemoženi. Diwoce sic ještě se bránili, bauříce wražedné pluky swé proti moderantistům a zastáwajíce krwežízniwé sluhy swého tyrannstwí, jež nazýwali horliwými wlastenci. Když nejopowrženější z těchto, Carrier, hyaena vendéejská, měl býti odsauzen, chtěli jej násilně wytrhnauti z rukau sprawedlnosti; *Fréron* ale swolal své mladíky, (jakž nazýwány pluky mírného měšťanstwa); ti učinili útok na Jakobinské klubby, rozplašili je, a den na to uzawřeno zrušení jejich sborů. Větší bauře strhla se, když byli náčelníci hrůzowládců, „tři welicí zlosynowé“ Billaud, Collot a Barrére, zatknuti a sauzeni. Předměstí sw. Antonína a Marcella, luzau Jakobinskau obydlená, powstala proti konventu, žádajíce wydání patriotů, hrůzowládu a chléb; opět wšak lepší měšťané zwítězili, zbojníci rozplašeni, a oni tři welicí zlosynowé odsauzeni, aby odwezeni byli do Cayenny. Nicméně se tisícihlawá saň Jakobinská ještě wztekala. Nowí zástupowé ozbrojené luzy, na 30,000 hlaw, shromáždili se a wtrhli útokem do konwentní síně, chtíce wšecky protiwníky ukrutenstwí pobiti. Již prchali deputowaní z konventu, již nabodány hlawy některých na pikách Sansculottů; jen přednosta jejich, *Boissy d'Anglas* wzdorowal wzteku, zmužile zůstaw na swém místě; tu přiwedl Legendre wěrné měšťanské pluky, kteří buřiče wypudili ze síně, načež pomocí jich odbojná předměstí podrobena, náčelníci zbojníků odsauzeni k smrti, hrůzowláda skončena, a říše Jakobinů nawždy stroskotána (w Kwět. 1795).

Zproštěn jarma jejich wypracowal a přijal konwent nowau ústawu (konstitucí) říše franské. Repraesentanti národní měli sestáwati ze dwau oddělených sborů (komor), totiž z raddy *Pěti set*, která měla zákony připrawowati, a z raddy *kmetů*, 250 členů, která je měla potwrzowati; moc wýkonnau mělo wésti *pět direktorů* se šesti ministry. Obě raddy měly se obnowowati každoročně třetinau, a z direktorů každoročně jeden wystaupiti. Wšickni občané přiměřené zámožnosti měli právo woliti repraesentanty we sněmích původních. Ústawa tato byla od národu přijata; jen dwa nálezy, totiž aby dwě třetiny konventu wstaupily do nowé raddy, a aby mohla

radda sama sebe doplňowati, popudili nyní měšťanstwo samo proti konventu. Na 40,000 ozbrojených měšťanů powstalo proti konventu, jejichž wůdcem byl general *Danican*. Naproti nim powolal konvent mnoho tisíc pořádného wojska, a zřídiw z měšťanstwa republikanského pluk dwau tisícůmužů, tak nazwaný „pluk wlastenců“ předsewzal odpor násilně utlačiti. Welitelstwí pluku tohoto obdržel *Napoleon Bonaparte*, jenž po swém wyznamenání u Toulona powýšen byl za generala brigady we wojsku italském. Bylo mu jedno, táhnauti proti měšťanům nebo proti nepřátelům; střelbau z děl rozdrtil řady měšťanů w krátké době, dwa tisíce mrtwol zůstalo na bojišti, náčelníci přemožených odpraweni, a tak wítězstwí konventu upewněno (5 Října 1795). Tu wywolil tento z prostředu swého ony dwě třetiny nowých zákonodárců, ustanowil z nich a nově wywolených obě komory, wywolil pět direktorů, prohlásil prominutí wšem minulým politickým přestupkům, dal placu revolučnímu jméno *plac swornosti*, a skončil nyní po třech létech swá hrůzopowěstná shromáždění (26 Října 1795).

Co se tyto změny u wnitř republiky franské dály, bojowala neustále také s wnějšími nepřátely, wítězně na wšech stranách proti spojeným mocnářům pokračujíc. Již nebyla těmto wíce řeč o tažení do Paříže a zničení republiky; nébrž naopak jednalo se wíce o zachránění swých wlastních zemí a zachowání korun a trůnů, které se mocným zatřásáním franským daleko široko počínaly wiklati. Ano starost tato přemohla u mnohých mocnářů přirozenau oškliwost k republice tak, že se s ní jali mířiti a jako s mocností rownau sobě jednati o pokoj. Prwní mocnář, který s republikau uzawřel pokoj, byl welko-wéwoda *toscanský*. Když se wojska franská blížila k jeho hranicům, wyprawil wyslance do Paříže, uznal republiku, zaplatil million franků, a obdržel neutralnost (15 Unora 1795). To byl owšem jen mocnář malý, který se proti Francii nemohl držeti; brzy wšak po něm odstaupila od spolku mocnářůw také mocnost weliká, totiž *pruská*, která nejprwé a nejhorliwěji proti republice franské byla powstala, utlačení jí pokládajíc sobě za čest a powinnost. W *Basilei* wyjednal pruský ministr Hardenberg s republikau pokoj zwláštní pro pána swého, který

za to spojence swé opustil, a wšecky krajiny na lewém břehu Rýnu postaupil Francauzům (5 Dubna 1795). Ne tak slabost a unawenost pohnula wládu pruskau k zrádnému tomuto pokoji, jako naděje, že oslabnutím Rakauska a roztržením říše německé královstwí pruské může získati; pročež tažena dle usnešení fransko-pruského rozhranní čára (Demarcations-Linie) mezi Německem sewerním a jižním, a wšem stawům říšským, ležícím nad tauto čarau, zwěstowán pokoj a neutralnost, jestliže odstaupí od Rakaus a s Francií držeti budau pokoj. Na čáře této postawil Prus swůj kordon, objímaje wšecky odpadliky říšské swau ochrannau rukau. Prwní z těchto chráněnců byl *Hessen-Kassel*, jenž zwláštní pokoj pro sebe s Francií uzawřel, daw jí za to pewnost Rheinfels a jedno hrabstwí. Takowé bylo tenkráte německé wlastenectwí při wpádu společného nepřítele.

Také koruna *španělská* uzawřela pokoj s Francauzi w *Basilei*, dle něhož tito krajiny we Španělích dobyté nawrátili, a za to obdrželi španělský podíl na ostrowě Domingo. Brzy na to spojil se král španělský, příbuzný Ludwíka XVI, dokonce s jeho wrahy, a Emmanuel Godoy, královnin milostník, který tento pokoj spůsobil, wyznamenán názwem: *kníže pokoje*.

Rakušané, opuštěni od swých spojenců na pewné zemi, nepřestáwali proto proti zpupným Nowo-Frankům mužně bojowati; ano štěstí válečné zaskwělo se jim jasněji než prwé we spolku, hned w tažení téhož roku 1795. Dwoje armády stály nyní proti sobě na Rýnu; na dolním lewém břehu welel Jourdan, silně dobýwaje Mohuče, proti němuž na prawém Clairfait pewnost bránil; na horním pobřeží pak naproti sobě stáli Pichegru a Wurmser. W noci 6 Září přešel Jourdan u Düsseldorfu přes Rýn, a zapudil Rakušany až za Mohan, Pichegru pak zmocnil se pewnosti Mannheima. Tu se wšak obrátilo štěstí. Wurmser dobyl pewného táboru franského u Mannheima, Clairfait zwítězil u *Höchstu* nad Jourdanem (11 Října), a stíhal wojsko franské, které w nepořádném úprku s welikau ztrátau utíkalo po dolním Rýnu, obrátil se na to rychle k Mohuči, přepadl a ztekl zde francauzské hradby (29 Října) w krwawé bitwě, a oswobodil Mohuč docela. Odtud přešel co wítěz na lewý břeh Rýnu,

Pichegru též ustaupil, a Mannheim wzdal se s posádkau 10,000 mužů (21 Listop.). Ku konci roku učiněno příměří mezi unawenými wojsky, a sbírána nowá síla k většímu zápasu budaucímu.

Násilněji, wytrwaleji a twrdošíjněji než wšichni mocnáři bojowala s republikau franskau swobodná Britannie. Swoboda totiž anglická záleží na mocné aristokratii, ješto franská založena byla na wládě demokratické, pročež se welitelowé angličtí obáwali, aby se nerozmohly náhledy franské w Britannii, jakož také z počátku bylo se obáwati, kdežto revolucí francauzská i w parlamentu nalézala znamenité zastánce. Duše odporu proti Francii byl ministr Pitt, který po mnohá léta řídil weslo říše, wši sílu její wynakládaje proti odporné lidowládě. Opposicí w parlamentu, již wedli wýteční *Fox* a *Sheridan* byla slabá; staré národní záští wzbuzowané proti Francauzům tížila sílu, a náwrhy ministra proti franským republikanům podporowala. Nesmírné summy peněz swoleny jemu k wálce, zlato anglické pohybowalo proti Francii celau Ewropu, peníze (subsidie) anglické ozbrojowaly armády spojenců proti Francauzům.

Již w prwním roce wálky (1793) byli se Angličané zmocnili wšech osad franských we wýchodní Indii. W západní Indii wzali jim nejprwé Tabago, pak po sobě wšecky jiné ostrowy, tak že jim roku 1794 w Americe nic nezbýwalo kromě Cayenne a části Guiany. Konwent o osady zámořské ani o obchod nedbal, pokládaje to za nerepublikanské, pročež bez obrany staly se snadnau kořistí Angličanů. I pomořím franským hrozila lodstwa jejich. Kterak admiral Hood obdržel w moc swau Toulon, a z něho zase wypuzen, swrchu již oznámeno; když pak wztek hrůzowládců Pařížských zůřil po wšech krajinách, powoláno lodstwo anglické do *Corsiky*, kterýžto ostrow *Paoli*, zoškliwiw sobě hrůzowládu, proti Francii pobauřil a pohnul ke wzdání se Angličanům. Tu přistal Hood na Corsice, zmocnil se pewností *Bastia a Salvi*, které wzdorowaly, a zástupowé národu shromáždiwše se w místě *Corte* poddali ostrow swůj *Jiřímu III*, králi anglickému jakožto čtwrté království, žádajice, aby dle spůsobu anglického řízení byli wlastním parlamentem a místokrálem. Elliot přijal we jménu

krále anglického jejich přísahu, a w krátkém čase byla celá Corsika w anglické moci (4 Srpna 1794).

Z počátku jara 1795 hrozili Angličané opět na zemi franské wystaupiti, k čemuž měli připraweno 25,000 mužů, obtáhnuwše wšecka pomoří loďstwem swým, zničiwše wšechen obchod, ano zamezením wšelikého přiwozu Francii chtěli hladem wymořiti. Na hladině Quessantské sweden boj mezi loďstwem anglickým a franským, wyslaným k ochraně lodí přiwážejících špíže z Ameriky. Franské loďstwo proti wšemu zmužilému odporu poraženo, šest lodí rozbořeno, sedmá pak, nežby se byla wzdala, rozwinuwši prapory trojbarewné s heslem: sláwa republice, ponořila se do mořské hlubiny. Ale i loďstwo anglické trpělo tak, že se nemohlo na moři držeti, a bez překážky připlauly lodě franské z Ameriky s potrawau do domácího přístawu. Ještě wíce rozšířila se wálka pomořská, když Frankowé dobyli Hollandu, což bylo Angličanům wítanau příležitostí, zmocniti se zámořských osad hollandských. Admiral Elphinstone opanowal *předhoří Dobré Naděje* (16 Září 1795), we wýchodní Indii též *Trinconomale* na Ceylonu s celým hollandským oddílem; taktéž od Angličanů wzaty ostrowy Kořenné a *Malacca*, a w západní Indii *Demerary*. Hollandské loďstwo pod admiralem Winterem stroskotáno na hladině Egmontské od *Duncana* (11 Října 1795). Obchod franský i hollandský byl zcela zničen, neb Angličané každau jejich loď i také cizí jim doważející prohlásili za swau kořist, a slídíce po wšech mořích zlapali obchodní koráby. Francauzi, nemohauce se s loďstwem wálečným proti nim držeti, wyprawili a wybídli množstwí lodí laupežných, které také obchodu anglickému welmi škodily, a národu tomuto kupeckému mnohau bolestnau ztrátu způsobily.

6. *Wláda direktorů franských.*

Slyšeli jsme, kterak konvent před skončením swých shromáždění raddu *Kmetů* i *Pětiset* ustanowil, kteráž wywolila *direktorstwo* republiky franské, sestáwající z pěti osob. Těchto pět wywolených bylo: *La Reveillére Lepaux*, muž dobrých nadání a republikanského smýšlení, *Sieyès*, místo

něhož ale, když toho nepřijal, zwolen *Carnot*, válečným uměním proslulý; dále prchlý, sobětný, ale welmi zkušený *Reubel Letourneur*, proslulý w posledních půtkách konventu, a *Barras*, předešlý náčelník wojenský, sebe více milowný než republiky. Nowau tuto wládu franskau swíraly z počátku welké obtíže. Wojska republikanská byla na zemi i na moři přemožena, we Vendéei zňala se nowá bauře, pokladnice státní byla prázdná, assignaty, jichž bylo wydáno přes čtyřidcet millionů a z Angličan síla falešných přiwážena, klesly w ceně téměř až na nic, ješto cena wšech potřeb neobyčejně wysoko wystaupila. W této nauzi powolila radda direktorům berni 600 millionů livrů, které měli občané dle poměru swé mohowitosti na spůsob půjčky státní složiti a zpomenáhla zase sobě spláceti odtahowáním od běžících daní. Po tomto nálezu assignaty dokonce padly až na půl procenta, ano ztratily docela wšecku cenu. Jelikož onau berní peníze jenom zdlauha docházely, a mnoho bylo rychle potřeba, wydány 11 Března 1796 nowé papíry, nazwané mandaty, upsané na národní statky w ceně 2400 millionů, které wšak brzy také w běžné ceně klesly welmi hluboko. Bankrot národní, k jehož uwarowání byla revolucí wypukla, nyní předce dokonán, a nesčíslné množství občanů přiwedeno na mizinu. — Od té doby žiwila se Francie tukem okolních národů, které wojska její wítěznau silau drancowala, nesmírné wýplaty a kořisti zasílajíce do Paříže.

Příměří ku konci roku 1795 učiněné mezi Rakušany a Franky wzbuzowalo naději pokoje, po kterémž pod břemenem wálky úpějící národowé taužili. Ale zpupnost franská a hrdost britannská tomu nepřipustila, a poznowu wytasen meč ještě ke hroznějším bojům než potud. Dle náwrhu učiněného od Carnota měla armáda italská skrze Piemont a Lombardii, Rýnská skrze Šwaby a Bawory, Dolnorýnská skrze Franky proraziti, tam se spojiti, společně táhnauti k Wídni, a císaře ponutiti. Wůdcowé těchto tří armád byli Bonaparte, Moreau a Jourdan.

Bonaparte *) obdržel náčelnictwí nad armádau italskau

*) Narozen w Ajaccio na Corsice 15 Srpna 1769. Otec jeho byl advokat; přízní hraběte Marbœufa dostal se B. do wojenské školy

w 28 roce věku svého (1796 30 Března). Staw wojska franského, když wojwodstwí nastaupil, byl bídný. Bez peněz, bez šatstwa i bez chleba leželo w zimě rozprostřeno po Savojsku od Savony až k Montenotte, schopné sotwa obrany, natož útoku, ješto spojené wojsko rakausko-sardinské přes zimu mocně bylo sesíleno a wedeno zkušeným starým wůdcem *Beaulieu'em.* Ale Bonaparte uměl rozněcowati zmužilost a wytrwalost svého wojska; jako ondy Hannibal okázal mu na krásnau Italii co konec wšech nesnázi, dobyl prwního wítězstwí u *Montenotte* (12 Dubna 1796), druhého u Dega a Millesima; rychlým obratem oddělil wojsko piemontské od rakauského, a přinutil wůdce piemontského neustálými útoky ustaupiti až k Turinu. Tu žádal ulekaný král o příměří, wydaw Francauzům tři nejsilnější pewnosti, a brzy nato wyjednán pokoj (15 Května), w němž Francauzům postaupeno *Savojsko* a *Nizza;* pewnosti piemontské jim wydány, wojsko rozpuštěno, zaplaceno mnoho millionů, a králowství sardinské učiněno Francii podnožím.

Podmaniw Piemont, spěchal Bonaparte proti císařským. K ochraně Milana byl zatím Beaulieu ustaupil za Pad, a na Tessinu se upewnil, očekáwaje nowé posily místo wojska sardinského. Předce wšak překročilo wojsko franské přes tuto řeku, načež Beaulieu cauwnul za Addu. Hrozným útokem zmocnil se Bonaparte mostu u *Lodi* (10 Května), porazil Rakušany, a wtáhl co wítěz do Milana. Přes Oglio, Mincio i přes Eč zapuzeno wojsko rakauské až do Tyrolska, celá Lombardie opanowána od Francauzů, jen pewná Mantua držela se ještě císaře. Celá Italie třásla se nyní před republikanským wítězem, zwłáště země na prawém břehu Padu po odtažení wojska rakauského náwalu franskému zcela otewřené. Přede wšemi spěchali wojwodowé z Parmy a Modeny, aby si s wítězem republikanským zjednali mír.

---

w Brienne. Při wypuknutí revolucí byl lieutenantem při artillerii; při dobývání Toulonu wzbudil na se pozornost deputowaného konventu Barrasa; po pádu Robespierra propuštěn, obžalowán a zatknut, na přímluwu Barrasowu ale oswobozen a užito ho k zničení Pařížských sekcí. Nato si wzal bohatau wdowu generala Beauharnois, Josefinu, a obdržel náčelnictwí italské armády na místě Scherera.

Onen, že byl infant španělský, zaplatil z ohledu na spřízněné nyní Španěly jen dwa milliony livrů, a wydal republice franské jistý počet skwostných maleb; Modenský ale musil zaplatiti sedm millionů, a wydati 20 nejkrásnějších obrazů, aby mohl kratičký mír obdržeti.

Též král Neapolský žádal Bonaparta o neutralnost, a uzawřel pokoj s Franky; Bonaparte wtrhnul do zemí papežských, a obsadil Bononii, Ferraru a twrz Urbino. Nato powolil papeži žádanau neutralnost za 21 millionů livrů, 100 nejskwostnějších obrazů, a 2000 wzácných rukopisů, které mu papež měl wydati, a mimo to postaupiti nejznamenitější města Ferraru, Bononii, Ánconu a j.

Nedbaje na pokoj, jejž byl s republikau roku předešlého uzawřel welko-wéwoda toscanský, obsadil Bonaparte *Livorno*, chtě se zmocniti anglických skladů, jež wšak tito, dowěděwše se o tom skrze wyzwědače, prawě byli uklidili. Předce wšak zde zůstala franská posádka, čímž obchod Livorna utrpěl welikau ujmu, poněwadž Angličané wšecko zboží sem plawené zajímali.

Pokořiw celau Italii, jal se Bonaparte wší silau dobýwati wzdorující Mantuy, jediné ještě císařských zaštity. Císařští statně se bránili; nowá wojska poslána jim ku pomoci; s 30,000 nowých bojowníků přitáhl starý Wurmser; krwawé boje následowaly; Bonaparte zwítězil u Lonata, u Castiglione (5 Srpna); Rakušané musili zase až do Tyrolu ustaupiti, a Mantua znowa sewřena.

Týmž časem, co Bonaparte wítězil w Italii, bojowáno také na Rýnu a w jižním Německu s odwážnými republikany, proti nimž nyní hrdinsky si počínal arcikníže Karel. Již byli Frankowé pod Jourdanem překročili dolejší Rýn, a wojsko rakauské porazili; tu přispíšiw Karel, dwakráte je porazil a zapudil nazpět za Rýn. Tu přešel Moreau u Strassburka s welikau silau přes Rýn, wtrhnul, wše před sebau poráżeje, do Šwabska, odtud do Bawor k Tyrolu, lewau ruku podati chtěje Bonapartowi, prawau Jourdanowi, který byl zatím znowu přešel přes Rýn, Sieg a Lahn, a proniknul do Horního Falcka až blíže Řezna. Tu se wšak náhle obrátil arcikníže Karel na Jourdana, přestaupil s 20,000 nejudatnějších bojowníků českých u Ingolstadtu na lewý břeh Dunaje,

padl Jourdanowi wzad, a porazil jej u *Amberka*, pak u *Würzburka* (3 Září) tak, že s rumy wojska svého ustaupiti musil přes Lahn, pak až k Düsseldorfu. Ztráta francauzská byla jak na lidech tak na auprawách válečných weliká, celé wojsko rozprášeno, a veliký díl zrubán na útěku od německých sedláků, mstících se nad swými wrahy a lupiči.

Zatím byl Moreau proniknul skrze Šwaby do Bawor až k řece Iser; markrabí Badenský, wéwoda Würtemberský uzawřeli pokoj, kurfirst baworský učinil příměří, franský a šwabský kraj žádaly o smlauwy, wšickni skládajíce Francauzům za krátký pokoj weliké summy peněz, jimiž při swornosti snadno nad nimi získati mohli wítězstwí. Již se zdálo, že se wšecky tři armády franské spojí w jedinau nepřemožitedlnau, w tom arcikníže Karel ranau na Jourdana wedenau Rakausy i říši německau tenkráte wyswobodil. Wida totiž oním uderením lewé křídlo swé obnaženo, musil Moreau též ustaupiti nazpět, kteréžto tažení zpáteční až k Rýnu mistrowsky wywedl přese wšechna pronásledowání, beze ztráty. K doplnění svého wítězstwí wzali Rakušané silně opewněný Kehl a twrz mostní u Hüningen po dlauhém obležení, načež učiněno příměří přes zimu.

Již byl náwrh wojsk těchto nepřátelských zrušen, w tom také Bonaparte táhl z Italie do Tyrolu, aby se spojil s Moreau'em w Bawořích. Wida to Wurmser, chtěl mu wpadnauti wzad u Bassana, zaskočiti jej od Italie a oswoboditi Mantuu. Bonaparte wšak obrátiw se, táhl z Trientu do Bassana za ním, porazil jej zde a obklíčil tak, že jen s welikau obtíží s ostatkem wojska swého mohl proniknauti a uwrhnauti se do Mantuy (12 Září 1796).

Nyní obrátil Bonaparte celau sílu swau k Mantui, aby se této přepewné záštity císařské w Italii zmocnil, jižto ochrániti Rakušané wší mocí se snažili. Dwakrát ji oswobodil hrdinský Wurmser; když wšak sám se tam musil uwrhnauti, pewnost wítězi franskému podlehla. Císař wyslal sice mocná wojska ku pomoci a k ochraně, z nichž hlawní wedl *Alvinzi* k Mantui, co zatím obležení činili udatné wýpady na nepřítele. Bonaparte ale porazil Alvinziho we třídenní bitwě u Arcole (13 – 16 Listop. 1796), a přinutil jej odtáhnauti. I nowé wojsko, s kterým přispěl z počátku 1796,

aby pewnost oswobodil, poraženo opětně u Rivoli a Corony, tak že téměř celé zničeno jest neb zjímáno (14—16 Ledna). Déle se nemohla Mantua držeti; Wurmser ji wzdal Frankům s pěti sty děly a celým válečným náčiním, obdržew swobodné odtažení pro sebe a generalstwo s wybranými 200 jezdci a 500 pěšími; ostatní pak posádka, ze 30,000 počítající ještě jen as 12,000 mužů, jako do zajetí propupuštěna domů, nemajíc bojowati do wyměnění zajatých s Francauzi.

Téhož dne, když se wzdala Mantua, wypowěděl Bonaparte příměří s papežem, a obrátil se proti Římu, aby prý potrestal tamější duchowenstwo za spolky jeho s císařem. Z počátku chystal se papež Pius VI k obraně; wida wšak, že po porážce císařských a pádu Mantuy marný by byl proti násilí odpor, wyprawil poselstwí do Tolentina k Bonapartowi, které by s ním wyjednalo pokoj. Uzawřen tento 19 Unora 1797; papež se odřekl práwa swého k Avignonu a Venaissinu, postaupil legací Bononskau, Ferrarskau, Romanskau, a nad to ještě třidcet millionů livrů složiti se zawázal.

Uzawřew tento pokoj, pospíchal Bonaparte zase proti wojsku císařskému, jehož náčelnictwí w Italii nyní přewzal arcikníže Karel. Wojsko toto wšak bylo ustawičnými porážkami seslablé, a prwé než přijíti mohla posila, dorazil na ně Bonaparte, doplniw armádu swau čerstwými pluky, přešlými u prostřed zimy přes Alpy. W těchto okolnostech nechtěl se arcikníže ke hlawnímu boji odwážiti, tím wšak přinucen k nebezpečnému ustupowání, na němž neustálými malými bitwami w dwadceti dnech ztratil přes 20,000 mužů, a zapuzen byw přes řeku Piave, Tagliamento a jiné pewné polohy až za Celowec, z počátku Dubna ustupowal k Widni. Blížící se nebezpečí probudilo rakauskau říši k neobyčejné činnosti. Císař žádal wšeobecné powstání, a národowé poslechli. Wšude shromáždili se plukowé dobrowolníků, we wšech zemích pořádali se nowí váleční zástupowé, Tyrolané již byli powstali we zbrani proti Francauzům, wše se hotowilo odwážliwého nepřítele obklopiti. Bonaparte, wida své nebezpečné položení, podáwal arciknížeti Karlowi příměří, stawě se, jakoby želel dalšího prolewání krwe lidské.

Karel liknował; ale již přešla zase přes Rýn nowá wojska franská, již porazil Hoche císařské wojsko, a táhl ke Frankobrodu. Moreau, přešed Rýn pod Strassburkem, dobyl Kehlu, a rozložil se po Šwabích. To pohnulo k mírnosti, w Lubně (Leobnu) we Štyrsku nawržen mír (18 Dubna 1797), který později w *Campo Formio* uzawřen. Mírem tímto postaupil císař republice franské rakauské Nízozemí, a odřekl se wšech swých zemí italských, z nichž pak zřízena republika Cisalpinská. Proti tomu Istrie, Dalmatie a Benátky, jejichž pád ustanowen, přislíbeny Rakausům.

Byl přišel čas, w němž také staroslawná republika Benátská měla skonati. Jakkoli se wynasnažila slawná radda Benátská, aby auplnau bezčinností dokázala we válce Francauzů s Rakušany swau nestrannost, Bonaparte obsadil předce pewnau zemi Benátskau, a sewřel město samo se strany zemní oddělením wojska swého. Když odtáhl do Rakaus, wzbauřil se proti Francauzům lid obsazených krajin, zwláště we Veroně, a Benátčané w té naději, že Bonaparte w zemích rakauských zapletený bude poražen, prohlásili se proti nim. Nenadále wšak přišla zpráwa o míru Lubenském, a nyní se obrátil Bonaparte proti Benátkám. Duch swobodnosti již byl w hrdinské ondy republice utuchl; bez obrany, jakkoli opatřena znamenitým wojskem i loďstwem, dala se w ruce franské, pokorně žádajíc o pokoj. Bonaparte učinil s ní nejprwé příměří pod tau wýminkau, aby posawadní wláda aristokratická přestala a uwedena byla demokratická. Tak se stalo; na místě senatu uwedena wláda 60 zástupců, jejichž přednosta byl advokat Cornaro; když pak lid proti ní se bauřil, Francauzi přitáhli (15 Května 1797), obsadili město, pobrali, kde bylo co skwostného, wyprázdnili zbrojnice a špižírny, odwezli loďstwo, a učinili republice Benátské konec.

Nato obdržela také Genua demokratické zřízení, když se město wedením franským pozdwihlo proti posawadní aristokratické wládě své. Na její místo nastaupily dwě raddy zákonodární a senat, načež Genua nazwána republikau ligurskau, s nížto také spojena býti měla italská léna císařská, jakožto kraj hor Ligurských, wše jak Bonaparte welel.

Ostatní od Francauzů opanowané italské země, Lom-

bardie, Modena a krajiny postaupené od papeže s části Benátského okresu spojeny též w republiku, nazwanau Cisalpinskau, ku kteréž welením Bonapartowým přiwtěleny také části krajin Graubündských. Zřízena zcela dle wzoru francauzského, direktory wšak ustanowil Bonaparte sám.

Když tímto spůsobem Horní Italie do nowého franského šatu byla oblečena, uzawřen pokoj w Campo Formio bliž Udine mezi Bonapartem se strany franské, a hrabětem Cobenzlem, Meerveldtem a marchésem de Gallo se strany rakauské. Hlawní články tohoto pokoje byly následující: Císař postaupil Nizozemí rakauské republice franské, a uznal též republiku Cisalpinskau za samostatnau mocnost. Naproti tomu obdržel ze zbořené republiky Benátské Istrii, Dalmatii, Benátské ostrowy w Adriatickém moři a město Benátky samo. Ostatek zemí Benátských, jižní Albanie a jonické ostrowy připadly Francauzům. K náhradě wéwody Modenského, jehož země připadly k republice Cisalpinské, postaupily Rakausy Breisgau, dále přiwolil císař, článkem tajným ku postaupení celého lewého Porýnska i s Mohučí, začež obdrženi měl Salzburk s částí Bawor. Konečně ustanoweno, aby držán byl sjezd w Rastadtu, w němž by se také wyjednal pokoj s říší německau.

Zatím se byl we wládě franské přihodil nowý přewrat. Když totiž do raddy wstaupila nově wolená třetina, která sestáwala téměř naskrze jen z audů míru milownych a protirewolučních, opanowala w obojí raddě strana pokojná, ku kteréž se přiznáwali také dwa z direktorů, Carnot a nově zwolený Barthelemy. Barras ale ještě se dwěma saudruhy swými zastáwali republikanský a wálečný pokrok, spoléhajíce zwláště na Bonaparta, od něhož Augereau a Bernadotte wysláni do Paříže, aby jim násilím wojenským stáli ku pomoci. Znamenajíce to raddy, žádaly odstranění wojska a obnowení národní gardy k swé ochraně; dříwe wšak než toho dowedli, překwapil je triumwirat direktorůw. W noci dne 3 Září 1797 přitáhl Augereau s pluky swými ticho do Paříže, obsadil Tuillerie, w nichž se rady držely, a wšecky wzdorující zatknul. Náčelníci jejich, direktoři Carnot a Barthelemy, též Pichegru, wydobytel Hollandu, nyní přednosta raddy pěti set, s množstwím jiných audů obojí raddy

a spisowatelů straně této příznivých odsauzeni k deportaci do Cayenne; jen některým, mezi nimi Carnotowi, podařilo se, že uprchli, větší díl zahynul w jízliwém podnebí oněch Ewropanům smrtonosných krajin.

Tak byla ústawa roku 1795 zase zbořena; neobmezená wláda dostala se direktorům, obojí radda stala se pauhým jejich nástrojem, z nížto dle swéwole každého wylučowali, kdo se jim zdál proti mysli. Tak zrušena wolení 48 departementů jakožto neplatná, protože se deputowaní nelíbili direktorům; zákony přísné proti wystěhowancům i kněžím obnoweny, a na přátely královského důstojenstwí trest hrdelní zase uložen. Wítězství swé obdrželi direktoři násilím wojenským, mocnost jejich nezáležela w zákonech a míru, nébrž w násilí a válce; pročež byla válka živlem jejich a žezlem bodáky, které je brzy samy měly zničiti.

Když učiněn byl pokoj w Campo Formio, opustil Bonaparte italskau armádu, a odebral se skrze Šwejcary, také zde nabádaje k revolucí, do Rastadtu, kdež od císaře powolaná deputací říšská jednati měla o pokoj s strany Německa. Zde uzawřel tajnau smlauwu s generalem Latourem a Meerveldtem, dle kteréž wydána Francauzům pewnost Mohuč (1 Pros. 1797), a odebral se do Paříže, zanechaw náčelnictwí wůdcům podřízeným, kteří si mezi rokowáním o pokoj počínali jako u válce, Mohuč obsadili, a dobywše násilně mostních hradeb u Mannheimu, i pewnost Ehrenbreitštein obléhali.

Ještě násilněji počínali si Francauzi w Italii, kdežto slabost mocnářů ještě wíce lákala k swéwoli. Starobylosti welebná, světu katolickému zaswěcená stolice papežská byla newěřícím nowotářům ku posměchu, a takowých w Římě samém dle ducha oněch časů množstwí se nacházelo, jichž Frankowé nepřestáwali popauzeti a nabádati k revolucí. Tím powstaly bauře w lidu; prwní rozplašena šťastně; druhá pak (28 Pros. 1797) stíhána jsauc, utekla se ku paláci Orsinskému, w němž bydlil Josef Bonaparte, bratr Napoleonůw co francauzský wyslanec. General Duphot, též Francauz, wedl odbojníky z paláce proti papežskému wojsku, a padl zastřelen. Jakkoli toho wláda papežská želela, u wy-

slance se omlauwajíc, tento nicméně wyšel ze Říma; direktoři to prohlásili za zrušení pokoje, a Berthier přitáhl s wojskem francauzským k Římským branám. Odporu žádného nebylo, neboť jej byl papež sám zakázal; Francauzi wolně wtrhli do města, a prohlásili republiku Římskau (10 Unora 1798). Ústawa francauzská měla i ji blažiti, jen pod jmény po Staro-Římsku znějícími; místo direktorů dáno jí pět konsulů, tribunat z 92 a senat ze 32 osob složený, země pak rozdělena na osm departementů. Osmdesátiletý swatý otec Pius VI dobrowolně se odřekl světské wlády, chtěje pokojně w Římě zůstati. Ale přítomnost jeho zdála se Francauzům býti nebezpečná, neb lid ctil a litowal dobrotiwého pána a nejwyššího pastýře swého; pročež času nočního pod wojenskau stráží odwezen ze Říma, nejprwé do Sieny, a když i zde se zdálo, žeby byl příliš blízko swých ctitelů, s mnohými nesnázemi od města k městu wožen, až konečně žiwot dokonal we Valenci w jižní Francii (29 Srpna 1797). Kardinalowé zatknuti, wypowěděni, ano šlechetný kardinal Borgia poslán na galeje.

Brzo sice swoboda, kterauž Francauzi s chlubnými slowy přinesli, peněžité i umělecké poklady kořistnau rukau za ni wybírajíce, Římany omrzela; i spikli se proti nim k odboji, který wšak potlačen a jarmo upewněno.

Nyní došel řad i na republiku šwejcarskau, která w boji mocnářů proti Francauzům přese wšecko nabádání zůstala netečná, zakládajíc celau jistotu w nečinnosti. Wlády aristokratické, jako Bern, Freiburk, Solothurn, Basilea, demokratické základy republiky franské owšem nenáwiděly; protiwiti se jí ale w čem, nikdy jim nepřišlo na mysl. Nicméně počaly hned po míru uzawřeném w Campo Formio nepřátelské kroky proti Šwejcarům. Prwní bylo spojení Veltelinu s republikau Cisalpinskau; pak obsadil *St. Cyr*, wůdce prawého křídla armády francauzské w Němcích, část biskupstwí Basilejského, w němž leží prosmyky hor Jurských, kteréž Francauzi žádali míti we swých rukau. Nato bylo republice franské přiwtěleno město Mühlhausen, rowněž Genf, proto že objat byl jejím okresem. Tu powstala krajina *Waadt*, obydlená od Francauzů, popuzena bywši od *La Harpa*, proti Bernu, žádajíc stejná práwa s aristokratií městskau, a hned

se prohlásili Francauzi pro ni, jakkoli přísně byli oznamowali, že žádný národ w záležitosti druhého nemá se nežádán jsa wkládati. Oddělení wojska italského wkročilo do Waadtu, a před ním wojsko Bernské ustaupilo, ačkoli silnější než francauzské, protože milostiwí páni Bernští ani k odporu ani k powolnosti nemohli se odhodlati, tráwíce drahý čas rokowáním, až přitáhla nowá wojska franská, která panstwí jejich skončila. Křik o wolnost a rownost jednateli francauzskými popauzený, rozléhal se nyní také po jiných kantonech aristokratických, a dosáhl aučelu swého nejprwé w Basilei, kdež nejwyšší cechmistr Petr Ochs sám nowau swobodu podporowal. Sedláci přitáhli do města, postawili strom swobody, a swrhše aristokraty, zřídili lidowládu. Podobně se stalo také w jiných kantonech a krajinách; nejmocnější ale ze wšech, Bern, nowotám těmto se protiwil; we sboru wšech kantonů drženém w Aarawě jednota šwejcarská stwrzena nowau přísahau, a uzawřeno dwojnásobnau moc postawiti určenau k její obraně. Wáhawost wšak a nesjednocenost wšecko zmařila. Dříwe než se odhodlali k wálečnému odporu, přitáhlo do Šwejcar dwoje francauzské wojsko, jedno z italské, druhé z německé strany, dobylo w jednu dobu Solothurna a Freiburka, a wtáhlo společně do Bernska (5 Března 1798). Tu teprw se Šwejcaři wztýčili; Erlach, Grafenried, Steiger bojowali hrdinsky pro zachowání wlasti, w pěti dnech padlo s obojí strany přes 15000 mužů, i ženy se odwážily w krwawý boj; ale přewaha Francauzů zwítězila; powstal hrozný zmatek po wši krajině, páni složili wládu, lid, domníwaje se zrády, zůřil proti wůdcům wlastním, a Francauzi wtrhli wítězně do Berna (5 Března 1798). Wylaupiwše zde bohaté poklady a špižírny, prohlásili wítězowé, že dle wůle národu franského posawadní ústawa šwejcarská, jakožto nedokonalá, swobodě nepřiměřená, musí přestati, a zato že wšecky krajiny šwejcarské spojeny býti mají w jednu *republiku helvetskau*, rozdělenau na 22 kantonů, jejíž správa bude demokratická, moc zákonodární swěřena raddě welikě a senatu, wýkonná pak pěti direktorům, wše dle wzoru franského, kteryž zponenáhla měl oblažiti wšecky národy. Za to štěstí uloženy wšem kantonům těžké daně, a kassy jejich, špižírny a zbroj-

nice považovány za majetnost francauzskau. Nový řád čili neřád tento oškliwil se starým, demokratickým malým kantonům: Uri, Schwytz, Unterwalden, Zug a Glarus; též Toggenburg, Rheinthal, Sargans, Appenzell a Sw. Hawel spojili se k obraně starého práwa a pořádku proti zpupnosti boha- a wíryprázdných Francauzů, jichž nadto nenáwiděli co horliwí katolici. Duchem praotců nadšeni, bojowali hrdinsky proti náwalu franského wojska wpadšího w tichá jejich audolí; u jezera Zurišského, okolo Richtenschwylu, u Morgartenu, na místech proslawených z časů Tellowých, rozléhal se břinkot udatné jejich zbraně; ale na dlauho nemohli přewaze síly odpírati; poddali se tedy pod čestnými wýminkami, a přistaupili též k jediné Helvetii. Ještě podrobení Wallisu stálo krwawý boj. Když ten byl přemožen, pozdwihlo se znowu Unterwalden; Francauzů do krajiny této wtrhších přes dwa tisíce pobito, začež od nich wypáleno a wydrancowáno městečko Stanz a obywatelé zahlazeni. Tak podrobeny wšecky kantony až na Graubündten, který zawolaw ku pomoci císaře, přijal posádku rakauskau. Nowě spořádaná republika helvetská přijata nyní pod ochranu francauzské tím spůsobem, že přinucena k aučastenství wšech jejich válek, a wojsko pomocné 18,000 mužů zawázala se míti pohotowě k jejím rozkazům. Genf též s krajinau swau již prwé (16 Dubna 1798) od Francauzů opanowán, a po dlauhém zdráhání k republice franské přiwtělen co nowý departement.

Republika franská, wítězná na pewné zemi, nešťastná byla na moři we válce s Angličany, jakkoli byla dosáhla nowých mocných spojenců na moři, totiž republiky batavské a sjednocených nyní Španělů. —

We wýchodní Indii dobyli Angličané, jak již swrchu praweno, wšech francauzských osad až na ostrowy u wchodu Indického moře, a republice batavské nezbylo tam ničehož, kromě Javy s hlawním městem Batawii. W Srpnu léta 1795 dobyla lodstwa anglická Trinconomale, 1796 opanowala celý ostrow Ceylon, poloostrow Malacca, pak ostrowy Molukky a wšecky osady na pewné zemi. Nic wšak Batawii nebolelo tak, jako ztráta mysu Dobré Naděje, pročež snažili se ho co nejdříwe zase wydobyti. W Unoru 1796 wyplauli ad-

miralowé *Braake* a *Lukas* s dwojím loďstwem tajně kolem Šotlandu a Irlandu do oceanu Atlantského, wzali na výšině Azorské kupecké lodě anglické wracující se z východní Indie, a plawili se odtud jeden do západní Indie, druhý, Lukas, k mysu jižní Afriky. Lukas připlaul šťastně na své určené místo, očekáwaje zde ještě pomocné franské wojsko, které připlauti mělo z Isle de France. Místo něho připlaulo loďstwo anglické, jež přiwedl admiral Pringle ku podpoře Elphinstona, stojícího u mysu. Lukas hlásal, že připlawují přátelé, ti wšak wpluwše do záliwu, w němž loďstwo batavské stálo, rozwinuli anglické prapory, a celé batavské loďstwo zajali (31 Srpna 1796). Šťastnější byl Braake u západní Indie, bráně tamější osady batavské proti Angličanům, ačkoli i zde se tito brzo zmocnili Surinamu.

Krutější byl boj na západo-indických ostrowích. Z počátku ztraceny byly Francauzům Antilské ostrowy; i podíl jejich na ostrowě Sw. Dominika od Angličanů opanowán. Tu prohlásila republika swobodu wšech černochů (negrů), bywalých otroků, přiwezených sem z Afriky i potomků jejich s Ewropany splozených (Mulatů), a ti powstali srdnatě proti bílým swým trýznitelům k ochraně své swobody a ku prospěchu republiky. W krátkém čase byli Angličané zapuzeni, podíl franský zase opanowán, ano mírem se Španěly učiněným přiweden celý ostrow w moc Francauzů. *Toussaint l'Ouverture* byl wýtečný wůdce černochů, a wítězně proti Angličanům bojowal; když pak s udáwšími se změnami w Paříži mnohé jej nemilé docházely rozkazy, zprotiwil se i Francauzům, přepadl w noci 21 Října 1798 hlawní jejich osadu, přinutil ji k autěku, a prohlasil swobodu ostrowa.

Zatím byli Angličané také zase ztratili ostrow Corsiku. Brzy totiž ostrowané wlády anglické se nabažili, a powzbuzeni wítězstwím Bonapartowým w Italii proti cizincům powstali. Wojsko franské, jež wedl Casalta, rozený Corsikan, wystaupilo na ostrow, Elliot s posádkau anglickau odplaul, a Corsika spojena s franskau republikau (w Říjnu 1796).

Když dle spolku uzawřeného s Francií také Španěly wálku wypowěděly (6 Října 1796), učinili Angličané nápad na španělské osady západo-indické, a zmocnili se ostrowa Trinidad na austí řeky Orinocco; útok ale na Porto Ricco

nezdařil se jim. — Francauzi nemohauce na moři Angličanům odolati, zamýšleli útok na samu jejich zemi. Příležitost poskytowala nespokojenost katolíků irských, kteří bywše bezprávně od Angličanů utlačowáni, proti nim se wzbaurili a Francauze žádali o pomoc. Chystáno tedy wyplawení se do Irska; ploské koráby staweny ku přijetí wojska, w Brestu shromážděilo se wojsko i loďstwo počítající as 44 plachet, a wyplaulo (16 Pros. 1796) k jihozápadnímu Irsku. Mnohonadějný zámysl se wšak nezdařil; bauře rozmetala koráby, tak že se do přístawů franských porůznu musily nawrátiti. Aby se pak nápad takowý tak snadno nemohl obnowiti, rozmnožili Angličané strážné loďstwo swé, strážíce batavské, franské i španělské přístawy. Když pak wyplaul admiral Cordova s loďstwem španělským, aby se s francauzským spojil, dostihnul jej anglický admiral Jervis u předhoří St. Vincent, prorazil obě španělské linie, a wzal jim čtyry válečné lodě (15 Unora 1797). Poražené loďstwo skrylo se u Cadixu, kdežto je *Nelson*, kontreadmiral anglický zawřel. Ale při wší wítězosláwě na moři byla Angličanům dlauhá válka již obtížná, a trpěli mnohé těžké rány, tak že počínali tauziti po míru. Dwakráte wyslán lord Malmesbury, aby jednal s republikau franskau o pokoj, wšak rokowání roztrženo její urputností, a když uzawřen byl pokoj w Campo Formio, ustanowili Francauzi proti jedinému ještě nepřemoženému a nejprotiwnějšímu nepříteli swému celau sílu swau wynaložiti.

Z počátku Prosince 1797 přišel Bonaparte co wítěz a smírce národu do Paříže, kdežto jej lid u weliké sláwě přiwítal, a direktoři sami přijali jako w triumfu. Měl se nyní odebrati k weliké *armádě anglické*, nad níž jemu poručeno bylo welitelstwí, aby zpupné ostrowany podrobil, a sláwu republiky powýšil nad celau Ewropau. Wšecko již bylo k welikému podniknutí tomuto, ku přesazení wálky na půdu anglickau, připraweno; we wšech přístawech od Antwerpenu až do Brestu a Rochefortu, od Toulonu až do Civita Vecchia wšecko se hýbalo při stawení válečných a příwozných lodí; w Toulonu zwláště bylo 35,000 mužů z jádra armády italské, množstwí umělců, přírodoskumců, znalců starožitností, sezwaných k mořské wýprawě; nenadále přišel Bonaparte, a na třech stech korábich loďstwem válečným chráněných místo

Britannie odplaul — do Aegypta (20 Května 1798). Záměr jeho byl owšem proti Angličanům; neboť opanowáním Aegypta chtěl se zmocniti kratší cesty do východní Indie, a škoditi anglickému obchodu; ano z Aegypta pomocí bojowných kmenů domácích stroskotati východo-indickau říši jejich. Mimo to měly dobytím Aegypta Francii nahraženy býti ztráty osad amerických a indických, a následujícím podrobením krajin pomořních w Asii i Africe moře Středozemní učiněno býti „franským jezerem.“ Ostrowy Jonické, odtržené od Benátek, byly prwní počátek tohoto náwrhu, dle něhož nyní následowala *Malta*. Dne 8 Června připlaul Bonaparte k tomuto ostrowu, a za čtyry dni byl jeho. Neboť ještě náležela sice Malta rytířům Swatojanským, tak jako w šestnáctém století, ale onoho hrdinského ducha, jímž tenkráte bojowali proti newěřícím, více w nich nebylo. W nepřemožitedlné Valettě, wzdorowawší ondy Solimanu Welikému, sídlel nyní welmistr Ferdinand Hompesch, starý německý baron, a několik pofranštilých rytířů, kteří welmistru swému úsilně radili, aby se wzdal. Tak se stalo, a při wtažení do přesilné pewnosti proslowil jeden důstojník francauzský: dobře že zde byli lidé, aby nám otewřeli, sice bychom se sem nebyli dostali. Dwanácte set děl a jiné wálečné příprawy, 6 wálečných lodí, potrawy na šest měsíců a kolik millionů na zlatě a stříbře přišlo Francauzům do rukau. Odtud sledowali dále cestu swau mořem, a 1 Července přistali u Alexandrie. Bez prodlení wzato město útokem, a zwěstowáno lidu, že Francauzi přišli, aby jej oswobodili od tyranstwí Mamelukůw, a aby nawrátili wládu prawému pánu. Z Alexandrie táhl Bonaparte proti hlawnímu městu aegyptskému Kairu. Mameluci, postawiwše se mu na odpor, poraženi nejprwé u Ramanieh a po druhé blíže Pyramid (21 Července). „Hleďte, s pomníkůw těchto díwá se na wás čtyry tisíce let“, zwolal Bonaparte k swým bojownikům. Mameluci byli přemoženi, Murad Bey, prwní wůdce jejich, uprchnul do Horního Aegypta, Ibrahim Bey, který byl Kairo obsadil, obrátil se do Syrie, a den na to wtáhl Bonaparte do hlawního města Kaira, obydleného 300,000 lidmi (22 Července 1798). Ale u prostřed wítězosláwy zaslechl wůdce franský strašnau zprámu o zkáze swého

loďstwa. Konečně totiž wyslaný proti němu Nelson po dlauhém slídění našel loďstwo franské zakotwené w zálewu *Abukirském*, a bez prodlení obořil se na ně (1 Srpna 1798). Francauzi hrdinsky bojowali, ale nešťastně; s obau stran obklíčili Angličané jejich řady; již bylo pět lodí ztroskotáno; tu wyletěla admiralní loď, Orient, se 120 děly a 1000 muži do powětří, a ostatní dílem wzaty, dílem pohřbeny we hlubinách. Porážka loďstwa franského byla úplná; přes 5000 mužů zabito, 4000 zajati a ze wšech jejich lodí toliko dwě z linie a dwě fregaty se zachowaly útěkem. Tímto slawným wítězstwím Angličanů u Abukira byl záměr Francauzů k opanowání Středního moře zničen, a Bonaparte s wojskem swým odlaučen jsa od wlasti, wydán welikým nesnazím.

Co se ony změny w Italii a Helvetii dály, rokowala říše německá (od 9 Pros. 1797) w Rastadtu o pokoj s Francií, z počátku s tau wýminkau, aby celost její přede wším byla zachowána. Francauzi ale stáli na tom, aby jim byly postaupeny wšecky země německé na lewém břehu Rýnském, sic že budau u válce pokračowati. Co měla říše počíti naproti tomu, když byly dwě nejwětší mocnosti její, Rakausy a Prusy, pole opustily? Zdráhala se, předstawowala, žádala, ale nic platno; musela Porýnsko postaupiti. Že Francauzi Mohuč již hned z počátku sjezdu osadili, hradby u Mannheimu útokem wzali a pewnost Ehrenbreitenštein oblehli, wše to za času trwajícího příměří, již swrchu oznámeno. — Knížata postaupením lewého Porýnska skrácená měla obdržeti náhradu, kterau jim měly dáti země duchownich knížat, těmto wzaté a swětským dané (saekularisowané), též některá města swobodná. Neboť knížata kněžská byla proti swětským slabší, pročež snadno mohla býti olaupena, když místo práwa platilo násilí. — Ještě nebylo rokowání skončeno, tu se připrawowal nowý předešlého ještě wětší zápas Ewropy s franskau republikau. Příčin k němu bylo nazbyt; w Italii byl Řím proměněn, Cisalpinie zbawena samostatnosti, Šwejcary přewráceny, násilnost republiky franské wždy wětší, zjewnější, a nejstrašliwější wojwoda její daleko w cizích zemích bawen, po ztrátě loďstwa odtržen od domowa; toť doba nejpohodlnější k obnowení wálky, i powstala Ewropa krom Prus a Španěl po druhé proti nenáwiděné Francii.

Dříwe wšak než budeme welký zápas tento sledowati, potřeba se ohlídnauti na wýchod a sewer Ewropy, jejž jsme dawem welikých příběhů na západu ztratili z očí.

7. *Hlawní proměny we wýchodní Ewropě. — Druhé roztržení Polsky.*

Mezi tím časem, co mocnářowé taužili na bezprawí a násilí franské demokratie a proti němu brojili, obrátili se také proti národu polskému, obáwajíce se, aby se duch revoluční také zde nerozmohl. Widauce totiž Poláci, že špatná ústawa říšská, podporující swéwoli každého jednotníka, byla hlawní příčinau prwního polského roztržení, snažili se ji oprawiti, zameziti swéwolnost, upewniti trůn a jednotu síly národní. Jelikož ale mocnosti, které byly Polsku rozdělily, také tehdáž zaručily předešlau ústawu, bylo se jí těžko sprostiti a zlepšiti staw pokleslé wlasti. Wálka dworu ruského i rakauského s Turky dodáwala naděje k oswobození, a množila odwahu. Wztýčiwše se opowrhli spolkem s Rusy, k němuž je cárowna proti Turkům wyzýwala, rozmnožili wojsko swé, a sprostili se ruských posádek. Ke wšemu tomu wláda pruská wlastence polské wzbuzowala, žárliwa jsauc na wýhody dworů císařských proti Turkům, a uzawřela s Poláky přátelský spolek, slibujíc jim pomoc, jestli žeby je kdo pro změnění ústawy říšské měl nepokojiti. Zrušen tedy neustálý říšský sněm a swobodné weto (27 Unora 1789), i ustanowen wýbor, který měl wypracowati nowau ústawu říše. W roce byla tato hotowá, a bez proměny přijata od wětšiny sněmu, tak že jen slabá menšina odpírala. Dle této ústawy mělo důstojenstwí králowské býti dědičné; moc wýkonnau měl prowozowati král s tajnau raddau, sestáwající z pěti ministrů a primasa, zákonodární pak měla odewzdána býti dwěma komorám, poslů a senatorů. Ministři měli skládati počet, král pak býti neodpowědný. Městům královským dáno práwo k wolení, rolníkům polehčeno jarmo, wše zlepšeno a oprawено. Ústaw tento bylby mohl říši polské zase pomoci; ale náčelníci strany nespokojené, *Potocki* a *Rewuski* spojili se proti němu w konfederací *Targowické*, a obrátili se se žalobau proti wlasti své osobně do Petrohradu.

Tu cárowna wlastencům polským hrozila, ale ostatní mocnosti okolní zdály se jim býti nakloněny; Švedowé a wysoká porta jim přáli, Rakausy nepřekážely, a pruský král weřejně s nimi uzawřel obranný spolek. Nebylo však příčinau této krátké přízně pruské k Polákům přátelstwí, nýbrž toliko zištnost; za odměnu totiž žádal král *Kdansko* a *Toruň*, a když se Poláci zdráhali, důležitých měst těchto se zbawiti, když také cárowna, skončiwši válku s portau, proti Polanům se zbrojila, zdálo se pruské wládě radněji, s ní se spojiti proti Polsku, aby žádaného zisku snáze dosáhla. Tak opuštěna Polska wnitř i wenku, a sto tisíc Rusů přitáhlo kongregací Targowické k ochraně. Wojska polská nebyla ještě dostatečná, přewaha ruská zwítězila, a král Stanislaw opustiw wlasteneckau stranu, přistaupil ku konfederací Targowické (23 Července 1792). Tu složili wlastenci zbraň, a prchli do ciziny; w Grodně pak shromážděn nowý sněm, na němž stará ústawa zase obnowena a brzy prohlášeno, že sobě mocnosti ruská i pruská oblíbily nowé rozdělení Polsky. Pozdě pykali Targowičtí zrády spáchané nade wlastí, nadarmo se sněm Grodenský násilnému nowému rozdělení protiwil; shromážděným mocnosti rozkázaly, aby bez odporu podepsali, co jim předkládají. Podepsáno tedy *druhé roztržení polské říše* (1793). Rusowé si wzali Wilno, Nowogrodek, Břešť, Kyjew, Wolyň a ostatek Podolí, dohromady půl páta tisíce čtwerečních mil se třemi milliony obywatelů. Prusi utrhli wojwodstwí Poznaňské, Hnězdno, Inowraclaw, Kališ, Sěraď, Plock a j., totiž největší část Welkopolsky a k tomu Kdansko a Toruň, prostoru přes tisíc čtwerečních mil a million obywatelů. Nadto musila Polska uzawříti jednotu s Rusy, práwa wšeho proměňowání bídné swé ústawy se odříci a wojsko swé rozpustiti až na sílu nepatrnau.

Tu powstali Poláci ještě jednau k zaufanliwému odporu (1794). Rekowný *Kosčiuško*, we válce seweroamerické za wůdce wzdělaný, zmocnil se Krakowa, obnowil zde zlepšenau ústawu, a učinil prowolání na celý národ polský, aby se chopil zbraně k oswobození wlasti. Bleskem rozlétla se bauře po wšech krajinách; *Madalinský* stoje w Pultusku nedaleko Waršawy, nejprwé s pluky polskými zprotiwil se

rozkazu, welícímu je rozpustiti, a přitáhnuw šťastně ku Krakowu, spojil se s Kosčiuškem. Tento wyhlášen za welitele celého národního wojska, a zřízen wýbor raddy wlastenské, který zatím měl wésti wládu. Tu powstala také Waršawa, pobila a zahnala ruskau posádku, a po wšech krajinách od nepřátel opanowaných zdwihali se Poláci ke zbrani. Mnohých slawných wítězstwí dobyli Kosčiuško a jiní wůdcowé proti rozličným wojům ruským; tu přitáhli s welikau mocí Prusowé, zmocnili se Krakowa, a táhli, wedeni od samého krále swého, k Waršawě. Zde byl král pruský poražen a přinucen od oblehání upustiti, když we Prusích samých powstala wzpaura, a Poláci, znowa se zmohše, nowých wítězstwí nabýwali w Litwě i Polště. Ještě jednau zaswitla Polákům naděje po odtažení Prušanů; byl to wšak poslední poblesk zhasínající swíce. Neboť přitáhl již hrozný Suwarow s welikým wojskem ruským z jedné, a Repnin z druhé strany; Kosčiuško poražen u Maciejowic (10 Října), raněn klesl (se slowy: finis Poloniae) a jat, Rusowé útokem dobyli Pragy, předměstí Waršawského na prawém břehu Wisly (4 Listop.), kdež přes 20,000 Poláků zmordowáno, a Waršawa se poddala mocnému wítězi. Zbytky polského wojska utekly se do Italie, někteří wůdcowé do Francauz. Tu wyřknuto od mocnářů třetí rozdělení Polsky, a smlauwa k tomu uzawřena mezi Rusy, Prusy a Rakausy. Dle této smlauwy rozdělen ostatek Polsky mocnářům sausedním následownĕ: Prusům připadla část ostatní Rawy, pak Mazowsko na lewém břehu Wisly a prawém břehu Buhu, i hlawní město Waršawa s okresem šesti mil na prawém břehu Wisly okolo Pragy, část Podlaší s dílem wojwodstwí Krakowského: část Litwy a Žmudi západně od Němenu, dohromady 900 čtwer. mil s millionem obywatelů. Rakausům se dostaly země mezi Wislau a Buhem až po Břešť Litewský, též Krakow a Sudomír na lewém břehu Wisly, as 800 čtwer. mil s wíce než millionem obywatelů, ostatek říše, as 2000 čtwer. mil, Rusowé sobě zanechali. Král polský dán na penzí, a skončil žiwot swůj w Petrohradě.

Tak ztroskotána také říše polská, hlawní příčinau neswornosti občanské, wýstrahu dáwajíc wšem národům, aby

se jakkoli jsauce udatní, chránili wespolných rûznic, nechtíli klesnauti pod moc cizí, ztratiwše swau wážnost, sílu a samostatnost. S říší zmizelo také spojené s ní wéwodstwí *Kuronské*; wéwoda *Petr Biron* powolán do Petrowa, a odřekl se swého wéwodstwí.

Po pádu říše polské dosáhla říše ruská největší jak rozšířenosti tak přewahy zewnitřní na wýchodu. Ale i o wnitřní wzdělání říše swé cárowna *Kateřina II* snažně pečowala, wíce tím zaslaužiwši jméno *Welíké* než wýboji wojsk swých. Obchod a plawba welmi se rozšířily; země znowa rozděleny, spořádány, wláda lépe sjednocena, wšecky oprati mnohočetné spřeže spojeny w jednu, aby jimi jediné kynutí cárowo mohlo wládnauti. Do posledních let wlády její padá revolucí francauzská, kteréžto ona wšak kromě wýhrůžek skutkem málo se dotýkala, a zemřela právě, když ustanowila pomocným wojskem Rakausům přispěti (17 Listop. 1796). Syn a nástupce její *Pawel I* byl horliwý nepřítel wšech francauzských nowot, a weliký ctitel řádu Malteského, pročež jej dobytí Malty Bonapartem na nejwýš popudilo, a když jej nadto ruský jazyk tohoto řádu wywolil za welmistra, ustanowil válečnau mocí na bezbožné Franky wytáhnauti, a s pomocí Turkûw samých Malty zase dobyti. S Rakausy učinil též tajný spolek proti Francii (1798), a tak ozbrojena Ewropa proti nenáwiděné republice k nowému zápasu.

8. *Druhý boj Ewropy s Francií.*

Widauce Francauzowé, kterak se neunawitedlná Anglie snažila celau Ewropu w nowý válečný spolek proti nim spojiti, kterak cár s císařem na ně brojí, a jiné mocnosti menší čekají jen na počátek wálky, aby se proti nim prohlásily a jim též odpowěděly, chystali se bez prodlení k obraně, wywinujíce swé obnowené síly, aby weliké bauři válečné statně mohli odolati. Dle náwrhu Jourdanowa přijata místo nepohodlné předešlé wšeobecné obrany zákonem konskripcí, dle kteréž wšickni mladíci od 20 až do 25 let powoláni ke zbrani; brzy stála nowá weliká wojska pohotowě, a nowě zwýšeny daně, aby se mohla držeti.

Prwní ránu we welikém tomto swětozápasu osmělila se učiniti Neapole, dychtiwa pomsty nad Francauzi tak, že se ani počátku wálky od wětších mocností nemohla dočkati. Před dwěma léty, když Bonaparte w Italii wítězil, uzawřel dwůr Neapolský s Francií pokoj; nyní wšak, když již Francauzowé panowali w Římě, obáwal se dwůr též nebezpečného tohoto sausedstwa, a po ztroskotání loďstwa franského u Abukira uzawřela královna, sestra nešťastné Antonie franské, opojena radostnau nadějí, i bez rakauské pomoci na Francauze uderiti. Z Wídně powolán za wůdce general Mack, který hubau wšude wítězil; wypraweno wojsko silné 60,000 mužů, a král Neapolský sám táhl w jeho čele k Římu, předeslaw prowolání, že přichází, aby wládu církwe a papeže obnowil.

Slabé wojsko franské ze Říma ustaupilo, a král Ferdinand wítězoslawně tam přijat (29 Listop. 1798); wšak jen několik dní trwala sláwa jeho. Francauzowé, sesíleni nowými pluky, obrátili se, porazili bídné a rozkauskowané wojsko Neapolské, zmocnili se Říma znowu, a Neapolitani na překot prchali k swým hranicům. W zápětí za nimi *Championnet*, wůdce franský, s wojskem as 30,000 mužů; dwůr králowský wzal poklad a kleňoty, a prchnul do Sicilie, zůstawiw lid osudu, a Mack učinil s Francauzi příměří, wydaw w ruce jejich pewnost Capuu, a Gaeta již prwé se jim byla wzdala. Nad tím bauřil se zrazený, k odporu proti Francauzům odhodlaný lid; Mack musil prchnauti k Francauzům jakožto zrádce, a w Neapoli zůřila chátra lidu, lazzaroni, proti wšem možným a wzdělaným, jakožto podezřelým, že jsau republikanského smýšlení. Odporem takowým příměří zrušeno, a Championnet táhl k Neapoli. Srdnatě bránil lid sprostý swé město, a bojowal wnitř proti pofranštěným wzdělancům, i zewnitř proti franskému wojsku s welikau odwahau a statečností. Útok Francauzů trwal kolik dní; konečně lazzaroni přemoženi, deset tisíc padlo na ulicích we městě, Francauzowé pomocí občanů zmocnili se Neapole, a prohlásili králowství toto za republiku *Parthenopejskau* (25 Ledna 1799).

Tím samým časem odňali Francauzowé také Piemont králi sardinskému, odpowěděwše mu proto, že prý s nepřátely republiky jest srozuměn, jakkoli nekonal ničehož, s ná-

božnau oddaností wšech zpupných příkazů Francauzů poslauchaje, ano posádku francauzskau přijaw do samého hradu Turinského. Tím více jím Frankowé pohrdali, zmocnili se wšech ostatních pewností ještě wěrných, a direktorstwo nařídilo, aby se *Karel Emmanuel* odřekl Piemontu, což on také učinil a odebral se na ostrow Sardinii, zde proti násilí sobě učiněnému se zařikaje (10 Pros. 1798).

Zatím byli již mocnářowé připraweni k válce. Aby je předešli, překročili Jourdan a Bernadotte s wojsky franskými Rýn (1 Března 1799), a direktorstwo wypowědělo wálku císaři i welkowéwodowi toscanskému, tomuto ze žádné jiné příčiny, než že byl císařův bratr. Kníže tento země swé welikau summau wyplatil, aby jich lakotní republikani nepohltili, a dal se w jejich ochranu; nyní wšak ochráncowé přitáhli, uwázali se w jeho země, a on sám musil prchnauti do ciziny. Celá Italie, od řeky Eče až do Calabrie, byla Francauzům podrobena.

Již wšak byli proti nim *Rusowé* na cestě. Wojsko bylo silné 60,000 mužů, jež wedl wítězoslawný *Suwarow*. Štěstí válečné obrátilo se nyní ke straně spojenců; rána za ranau na wojska franská záhubně padala. Nejprwé poražen Jourdan od arciknížete Karla dwakráte po sobě, u Ostracha a Stockacha, takže s rumy wojska swého cauwnauti musil za Rýn (20—26 Března). W Italii wítězil císařský wůdce Kraj, a když i Suwarow sám přitáhl, obdržew spojených wojsk rakausko-ruských náčelnictwí, rozptýlená síla franská nestačila. Moreau přewzaw wedení místo potlučeného Scherera, poražen u Cassana; útokem prorazil Suwarow přes řeku *Addu* (26, 27 Dubna), a Moreau cauwnul až k Alessandrii nazpět, zanechaw Milano i Turin wítězi. Macdonald, franský welitel w Neapoli, jsa w nebezpečenství odlaučenu býti od wojska franského w Horní Italii, spěchal jemu ku pomoci, zůstawiw republiku Parthenopejskau jejímu osudu; poražen wšak na Trebii, již Hannibalem powěstné (17 Června), načež spojencům w moc se dostala celá Lombardie. I Mantua s ostatními pewnostmi se jim wzdala. Přitáhl sice s nowým wojskem udatný Joubert, a u *Novi* sweden ještě jeden weliký boj rozhodný (15 Srpna), opět ale byli Francauzowé poraženi; Joubert sám padl hned

z počátku boje, a Moreau, přewzaw jeho místo, nemohl při wší zmužilosti wojsko franské od úplné porážky chrániti. Francauzowé ztratili zde přes 16,000 mužů, a asi polowici spojenci. S nowau pomocí wyslán ještě *Championnet* do Italie, ale ani on nemohl těchto welikých ztrát nahraditi. Jakkoli Suwarow s Rusy swými byl odtáhl do Šwejcar, předce žůstali císařští pod Krajem a Melasem w Italii wítězní, tak že ku konci roku Francauzům z celé Italie ničehož nezbylo než Nizza a Genua.

Po odtažení Francauzů z Neapole zřítila se brzo republika Parthenopejská. Bojowný kardinal *Ruffo* wzbauřil proti ní nespokojené Calabresy, a spojiw se též s pomocnými Rusy a Turky i se zástupy laupežnickými (Fra Diavolo), blížil se k Neapoli, aby zwrácený trůn krále Ferdinanda zase postawil, který, slyše o jeho pokrocích, ustanowil jej za swého místodržícího. Strana republikanská, zbawena franské pomoci, nemohla náwalu fanatického lidu odolati, s nímž se lazzaroni we hlawním městě spojili, a přehroznau bauři w něm spůsobili. Republikani se tedy wzdali pod tau umluwau, aby jim swobodno bylo odebrati se do Francie s franskými posádkami; ale Nelson zamezil jim plawbu; král, nawrátiw se ze Sicilie, umluwu zrušil, jakožto s odbojníky prý neplatnau, a wšickni, kteří se jakkoli, třeba nuceni k republice byli wyznáwali, nyní bez rozdílu ohawnau smrtí jsau odpraweni.

Též trůn papežský byl zase postawen, a sice společným přičiněním Angličanů, Rusů a Turků. Spojené loďstwo rusko-turecké wyplaulo pod admiralem Ušakowem z Dardanell k ostrowům jonickým, opanowaným od Francauzů, a zmocniwši se jich, plaulo k Italii, co zatím baša Janinský také oswobodil Albanii od franského jha, a podrobil ji wládě turecké. Po bitwě u Novi odewzdán Řím a Civita Vecchia od welitele posádek franských spojeným Angličanům a Neapolitanům, Anconu bránili Francauzowé déle; konečně wšak i tato spojeným Rakušanům, Rusům a Turkům wzdáti se musila (13 Listop.). Po obnowení stolice papežské stíhala zde stranu republikanskau krwawá pomsta, a jelikož Pius VI we Valenci w zajetí byl zemřel, shromáždili se příštího roku kardinalowé w Benátkách pod ochranau císařskau

a zwolili za papeže kardinala Chiaramonti, bývalého biskupa Imolského, slawného to Pia VII.

Dřiw sedmi měsíců byla tedy celá Italie Francauzů sproštěna; wojska jejich na středním Rýnu potlučena, dolní chráněn jen nečinností pruskau, w Batavii stálo mocné wojsko anglicko-ruské; wšecko to hrozilo republice franské ranau smrtelnau; ale nesjednocenost spojenců, přemudřelost válečných radd a neswornost wojwod, jakož i sobětnost politiků z větší části zase následky wšech wítězných pokroků těchto pokazila. Válka we Šwejcařích a w Hollandu tyto wady objewila. We Šwejcařích byl hned z počátku wálky Massena, wůdce franský, přepadl kanton Graubündten opanowaný od Rakušanů, a wojsko císařské pod generalem Auffenberkem zajal. Arcikníže Karel, poraziw Jourdana, přitáhl do Šwejcar, porazil Massenu u Winterthura a pak u Züricha (4 Června), a opanowal polowici Šwejcarska. Tu wšak nastalo ticho; dlauhý čas stál Karel pokojně proti Massenowi, a konečně w radě spojenců uzawřeno, aby wálka we Šwejcařích zanechána byla Rusům, Rakušané pak aby sami bojowali w Italii a na středním Rýnu. Odtáhl tedy arcikníže ze Šwejcar, zůstawiw tam toliko slabé oddělení wojska pod Hotzem, a Korsakow přiwedl 36,000 Rusů k Zürichu. Tu udeřil Massena kwapně na toto prwní oddělení ruského wojska, prwé nežli Suwarow s hlawním wojem mohl přitáhnauti, porazil Rakušany i Rusy na hlawu (25 Září), zapudil ony k Sw. Hawlu, tyto až za Rýn, a Suwarow přitáhnuw konečně přes nepřístupné Alpy, nalezl místo swých wojínů wítězného nepřítele. Tu se shledal sám býti w největším nebezpečenstwí, se wšech stran jsa nepřátely obklopen, a mezi horami chycen jako w pasti; ale co zůřiwý lew prorážel wšecky záwory, a přes skaliny a propasti bezcestných hor proniknul na rowiny šwabské.

Druhau těžkau ránu dostali spojenci w Hollandu, kdežto wojsko rusko-anglické 25,000 mužů silné pod správau wéwody z Yorku bylo přitáhlo, aby zbořilo republiku batavskau. Slabé wojsko batavské zapuzeno, a loďstwa se Angličané zmocnili; brzy wšak rozdrobili spojenci sílu swau tak, že franský general Brune jedno oddělení jejich po druhém porazil. Zwláště Rusowé ztratili mnoho zajatých, i swého

wůdce Hermanna; konečně uzawřel York s Francauzi a Hollanďany mír, a wydaw jim dobyté pewnosti, odplaul do Angličan. Tento hanebný konec tak nákladné a tak mnoho slibowawší wýprawy, weliké neštěstí we Šwejcařích, jehož příčinu Rusowé hlawně přičítali Rakušanům, rozdráždilo hněw císaře Pawla proti spojencům, u nichžto shledáwal jen pauhau sobětnost, wida že Rakušané Piemont králi jeho se zdráhají wydati, Angličané pak loďstwo hollandské si přiwlastnili; pročež odstaupil od spolku, a powolal wojska ruská nazpět.

9. *Zrušení direktoratu. Wláda konsulská.*

Když se wěci tyto w Ewropě dály, byl Bonaparte s wojskem swým w Aegyptě, a opanowaw tuto zemi, táhl do Syrie, aby také tuto podrobil. Ale u *Ptolemaidy (Acre)* byl wítězný pokrok jeho zaražen. Obranu této pewnosti, hlawního sídla syrského bašete, wedl hrdinský welitel anglický Sidney Smith. Dwa měsíce ji Bonaparte nadarmo obléhal, osmkráte hnaw k útoku, a ztratiw weliké množstwí lidu, zwláště morem, přinucen jest odtáhnauti (19 Kwětna). Nawrátiw se do Aegypta, zničil ještě wojsko turecké, které zatím bylo příplaulo, a dowěděw se proměn zběhlých w Ewropě, zanechal náčelnictwí aegyptského wojska Klebrowi, sám pak potajmu odplaul do Francauz.

Zde se byla zatím wláda direktorská mocně naklonila k pádu swému. Její násilí wzbuzowala wždy wětší nenáwist republikanské strany, a neštěstí wálečné, spojené s nesnází finanční, dodáwalo odporníkům mužnosti. Wolením tohoto a předešlého roku strana republikanská w obau raddách se rozmnožila; do direktorstwa wstaupil na místo Reubela, nejhorliwějšího direktora, *Sieyès*, nepřítel této wlády; jiní nelibí audowé wylaučeni, a tím přewaha direktorů, kterau si násilně byli osobili, zase zrušena. Spolu zničena byla také potřebná jednota celé státní austawy, poněwadž ani mezi direktory ani mezi raddami a ministry nebylo žádného sauhlasu, a wšecko u welikém zmatku se nacházelo, prawě když se Bonaparte nawrátil z Aegypta. Tři strany ucházely se nyní o přístup weleslawného wojwody, který

jakožto spasitel říše při náwratu swém w triumfu byl uwítán. Jakobini, (kteří zase byli obžiwli), chtěli jej míti za wojenského diktatora, *Barras* direktor podawál mu náčelnictwí wojska italského, Sieyès pak a s ním saudruh *Roger Ducos* i většina raddy starců zwal jej ku pomoci, aby nynější austawu zbořili a nowau postawili, w níž-by oba obnowitelowé obdrželi mohli nejwyšší wládu. Tento náwrh s tajnými žádostmi zchytralého Bonaparta nejlépe se shodowal, neb již dáwno o tom přemýšlel, kterakby mocí bodáků sobě oddaných wypnauti se mohl za welitele wrtkawé republiky. Tajná tedy umluwa stwrzena, radda kmetů swolána mimo pořádek, w níž uzawřeno, aby radda pěti set z Paříže přenešena byla do St. Cloud, a Bonapartowi aby swěřeno bylo wykonání tohoto nálezu a welitelstwí Pařížského wojska. Ubezpečiw se oddanosti wojska a wůdců jeho w Paříži, wystaupil Bonaparte nyní zřejmě proti wládě direktorůw, z nichž dwa, Sieyès a Ducos, dle umluwy dobrowolně složili wládu, Barras bezděky následowal, ostatní dwa uwrženi do wězení, a tak wláda direktorů zmizela (9 List. 1799). Podobně měly zničeny býti obě raddy. Kmeti sice neodporowali, neb již byl mezi nimi duch swobody republikanské ustaupil pauhé sobětnosti; ale w raddě pěti set nalezl Bonaparte neočekáwaný odpor. Zde obnowena přísaha na republiku, Lucian Bonaparte, bratr generalůw, jsa přednostau této rady, sám ji musil složiti, a když Bonaparte wstaupil do raddy, tu se wšech stran naň baurěno: Pryč s tyrannem, pryč s diktatorem! až jej granátníci jeho z tísně wywedli. Tu rokowála radda proti němu, odsauditi jej chtějíc k wyhnanstwí; bratr wšak jeho Lucian odwrhnuw známky swé co přednosty, wystaupil z raddy a sednuw na oře, prohlásil wojsku wenku shromážděnému, že jsau w raddě zbojníci, které welel mocí potlačiti. Tu pokynul Bonaparte swým granátníkům, ti we jménu Bonaparta wtrhli s nasazenými bodáky do sněmowny, zákonodárce wypudili, a ústawě direktorské učinili konec (10 Listop. 1799). Nato ustanowena prozatím wláda *tří konsulůw*, kteříž byli *Sieyès*, *Ducos* a *Bonaparte*, která záležitosti státní říditi měla s neobmezeným plnomocenstwím, pokudby nebyla zřízena nowá ústawa. To wšak se wíce nestalo, a wláda republikanská we Francii

nawždy zmizela, ustaupiwši wojenské swéwoli, kterau nyní Bonaparte uwedl na trůn. Brzy totiž objewila se nejwyšší mocnost konsulská w tomto jediném; Sieyès a Ducos sami se jemu kořili, lid byl po neustálých bauřích republikanských powděčen pokoji, jenž nyní nastal, a místo wlády demokratické přišla nyní wojenská. Z počátku sice stín republiky ještě zachowán; brzy wšak odwržen i tento, a nastaupila na místě krwawě dobytých swobod národních samowláda přísnější nežli za panowání královského. Radda zákonodární, z kteréž 62 audů Bonapartu odporných wylaučeno, měla býti zatím zawřena, a wýbor toliko 25 audů radd obau měl rokowati o nowau státní ústawu.

Prwé než přišel čas, w němž se obě raddy dle určené lhůty měly shromážditi, přijata nowá ústawa státní beze wšeho sněmowání, jejíž zřízení bylo následující: W čelo wlády postaweni tři konsulowé, na deset let wolení, a po lhůtě této opět wolitedlní. Prwní z nich, konsul wrchní, opatřen nejwyšší mocí, podobnau samowládě nebo diktatuře. On sám osazowal wšecky auřady wojenské i pokojné, on byl welitelem wojska, raddy státní i ministerstwa, kteréž si dle libosti wolil, žádnému z toho neodpowídaje. Jen u wěcech méně důležitých měli také druzí konsulowé hlas, wšak toliko radíce, nikoli nerozhodujíce. Wláda tato činila náwrhy k zákonům, a dáwala je wykonáwati; ona řídila financí a wedla celau politiku, jakož i mír a wálku i smlauwy státní wšeliké, podáwajíc je sněmům podřízeným toliko ku potwrzení. Druhá mocnost státní byl senat zachowatelský, složený z 80 audů, nejméně 40 let starých, zwolených k tomu na čas žiwota, neswržitedlných ani k jinému auřadu newolitedlných. Moc jeho byla dle hlasů w departementech sebraných, woliti konsuly, zákonodárce i tribuny, a rozhodowati, zdali se jednání konsulů srownáwá s ústawau. Moc zákonodární složena byla ze dwau těles, z tribunatu totiž a sboru zákonního, z nichž obau každoročně pětina se obnowowala. Tribunat měl 100 členů, nejméně 25tiletých, a mocnost jeho záležela w tom, že mohl náwrhy k zákonům skaumati, je schwalowati neb zawrhowati, a tři řečníky z prostředu swého wysílati k zastání swých nalezů do sboru zákonního. Sbor tento složen byl ze 300 občanů nejméně

30 let starých, mezi nimiž se z každého departementu nacházeti musil aspoň jeden saused. W něm se hlasowalo pauhým: ano neb ne, zdali zákony nawržené mají byti přijaty neb zawrženy. Když většina rozhodla ano, stal se náwrh zákonem, který nejdéle w desíti dnech od prwního konsula byl prohlašowán.

Prwním neb wrchním konsulem byl *Bonaparte*, ostatní dwa, Cambacerès a Lebrun, stínowé jeho samowlády. Prwní zřetel swůj obrátil na pořádek wnitřní a upokojení říše. Listy wystěhowanců přehlídnuty a zawřeny, a stotisícům užitečných občanů powolen náwrat do wlasti, nábožné obřady katolické zase obnoweny a slawnost na usmrcení krále zrušena. Správa wnitřní lépe spořádána, k čemuž ustaweno 100 prefektů, 400 podprefektů a 10000 mairůw co státních auředníků po celé říši; saudům wykázán lepší řád, a položen prwní základ obecnému zákonu. Finance stejnějším rozdělením daní zmáhaly se tak, že w minci již za půl léta služby se mohly wypláceti a druhý rok wydání s důchodem bylo srownáno. Plawba, lodnictwí, obchod a průmysl nowě zwelebowán, učenost, i umění, zwláště technická a mathematická, wšemožně podporowána. S takowauto wládau byl owšem národ welmi spokojen, jsa již dáwno syt republikanských bauří, které naň byly we jménu swobody a stejnosti uwrhly nejkrutší tyranstwí; žádali si pokoje a pohowení, a wládce, pod nímž mu obojí zaswítalo, byl mu wítán. Bonaparte snažil se také o mír wenkowský, čině náwrh pokoje Angličanům, když jim oznamowal swé wywolení za prwního konsula; též s císařem wyjednáwal o smíření. Obě tyto mocnosti kladly wšak welikau naději we wítězné pokroky swé proti Francii, hodlajíce obdržeti mnohem wíce, nežli Bonaparte nyní swolowal; pročež z nowu tasen meč, což Bonapartowi bylo tím wítanější, proto že se další weliké jeho záměry jen wálkau mohly dařiti.

10. Válečné tažení roku 1800.

Dle náwrhu wojenské raddy císařské určena byla za hlawní jewiště nowého válečného tažení Italie, odkudž Melas s wojskem rakauským proniknauti měl do samé Francie,

a Kraj stál w Němcích s menším wojskem wice pro obranu. Sesláblé franské wojsko w Italii wedl Massena, a Melas šťastnými boji wždy dále je tisknul, až i přinutil zawříti se w Genui. Odtud se strojil s pomocí Angličanů wtrhnauti do samé jižní Francie. W tom jeho došla nanadálá zpráwa, že Francauzowé w zadu jeho wtrhli do Italie. Neboť byl Bonaparte w rychlosti wojsko reservní 56,000 mužů zřídil w jihu, a s ním přes Dijon a Genf a odtud přese wšecky překážky a nesnáze we čtyrech kolonnách táhl přes Alpy, a šťastně se dostal do Piemontu. Melas chwátal k Turinu, chtěje město chrániti; Bonaparte ale rychle se zatočiw w lewo, táhl k Milanu, a jeho se zmocniw, obnowil zase republiku Cisalpinskau (Červen 1800). Celá Lombardie, Piacenza a Nizza w krátké době od Francauzů opanowána. Tím samým časem wzdal Massena Genuu, přemožen jsa hladem, jakožto we městě tak lidnatém a po moři i po zemi obklíčeném. Pro císařské wojsko bylo to wšak již pozdě, neb nyní od Francauzů tak bylo obklopeno, že Melas, aby se oswobodil, přinucen byl ke wšeobecnému boji. Sweden tento u Marenga dne 14 Cerwna 1800. Čtyrykrát byli Francauzowé již odpuzeni, wítězstwí se chýlilo k Rakušanům; tu wšak přispěl Desaix, wůdce franský od Bonaparta w rychlosti nazpět powolaný, s čerstwými pluky, wrhnul se znowa na císařské wojsko, padl sice při prwním útoku, ale tím učiněn zmatek takowý, jehož Francauzi wýborně užiwše, dosáhli wítězstwí. Pro zachowání ostatního swého wojska žádal nyní Melas o příměří, jež mu Bonaparte za welikau cenu powolil. Cisalpinie celá, též Piemont a Ligurie Francauzům se wšemi pewnostmi swými postaupena, wojsko císařské musilo odtáhnauti za řeku Mincio, podrżewši toliko Mantuu, Ferraru, Toscanu i Anconu.

Ještě nešťastnější byla císařská wojska w Němcích. Dne 25 Dubna překročil Moreau s wojskem franským Rýn na šesti místech, a zapudil Kraje, wojwodu císařského, mnohými wítěznými boji přes Černý les až do Bawor. Spolu také kryl wojsko italské, k němuž brzo poskytnauti mohl posilu 20,000 swých bojowníků. Kraj odtáhl k Ulmu do pewného ležení, které držáno bylo za nepřístupné; ale i odtud jej Moreau wypudil; překročil Dunaj, opanowal Ba-

wory, obsadil Mnichow a blížil se ke hranicům rakauským; zároweň pak s druhé strany Lecourbe, vůdce jemu podřízený, s oddělením swým opanowaw Vorarlsberg, wojsku italskému podáwal prawici. Tu uzawřeno příměří, jímž Francauzům mimo opanowané krajiny také otewřen prosmyk Reutte w Tyrolu a Řezno s Franky až po řeku Rednici. Zároweň wyslán byl hrabě St. Julien co plnomocník císařský do Paříže, aby wyjednáwal pokoj, a podepsal tam náwrh míru na základu onoho, jenž uzawřen byl w Campo Formio. Císař toho míru nepotwrdil, než toliko příměří prodlaužil na 45 dní wydáním pewností Ulmu, Ingolstadtu a Filippsburka, kteréž Francauzowé bez prodlení pobořili. Za trwání tohoto příměří sešli se nowí jednatelé w Luneville, se strany císařowy hrabě Kobenzl a s francauzské Josef Bonaparte, aby dále rokowali o pokoj; sjednotiti wšak se nemohli, neb Francauzowé na tom stáli, aby také na moři wálka přestala. Zatím čas příměří uplynul, a nowá wojska franská postawena na dolním Rýnu i na Mohanu, čímž moc francauzská nad císařskau w Němcích wysoko předčila. Nicméně udeřil na ně arcikníže Jan, přewzaw welitelstwí po Krajowi, po boku maje generala Lauera, a zapudil lewé křídlo hlawního wojska francauzského u Ampfingu. Ale dwa dni nato dobyl Moreau welikého wítězstwí u Hohenlinden (3 Pros. 1800), a wtrhnul za prchajícím wojskem císařským do Rakaus. W největším tomto nebezpečenstwí přewzal welitelstwí arcikníže Karel, a wšak nebylo wíce pomoci, než jen w rychlém míru. Pročež učiněno rychle, stůj co stůj, příměří w Šteyru (23 Prosince). Pewnosti Würzburk, Braunow, Kufstein a Finstermünz Francauzům wydány, Tyrol opuštěn, a ujištěno, že císař pokoj uzawře i proti wůli Angličanů.

Také w Italii neštěstí nepřestáwalo wojsko císařské stíhati. Francauzowé opanowali w čas příměří Toscanu, přešli přes Mincio i Eč, porazili Rakušany, jež nyní po Melasowi wedl Bellegarde, několikráte, a spojili se s wojskem swým německým w jižním Tyrolu. Nato i zde učiněno příměří, w němž wšecky ostatní a nejdůležitější pewnosti horno-italské Peschiera, Verona, Legnano, Ferrara, Ancona, pak i Mantua Francauzům postaupeny (w Lednu 1801).

11. Pokoj Lunevillský a Amienský.

Po tak těžkých ranách bylo nanejwýš třeba pokoje, který nyní po krátkém smlauwání mezi císařem Františkem a republikau franskau uzawřen w Luneville, městě lothrinském (9 Unora 1801). Se strany francauzské byly w něm obsaženy republiky batavská, helvetská, cisalpinská a ligurská (o Římské a Parthenopejské již nebylo zmíněno); císař pak také spolu uzawřel za říši německau. Pro Rakausy obnowen mír předešlý, uzawřený w Campo Formio, totiž ztráta Nizozemí a Lombardie proti náhradě w Benátkách až po řeku Eč. Ale mladší wětew rodu císařského ztratila welkowéwodstwí toscanské, začež náhradu obdržeti měla w říši německé, jakož i wéwoda Modenský, jemuž císař za náhradu powolil Breisgau. Říše německá postaupila znowu wšecky země na lewém břehu Rýnu, tak že právě řečiště jeho určeno za hranice mezi Francauzi a Němci; proti čemuž Francie wšecko na prawém břehu dobyté wydala. Knížata světská, která na lewém břehu Rýnském země swé postaupiti musila Francauzům, měla též w říši německé obdržeti náhrady, ku kterýmž určeny byly země a statky knížat a wrchností duchownich. Sněm říšský pokoj tento poníženě potwrdil (9 Března 1801).

Brzy na to (28 Března) učiněn we Florencii pokoj také s Neapolí, kterážto jediná potud stála proti Francauzům we zbroji. Král se zachowal dle wůle franské republiky, postaupil ostrow Elbu, Stato degli Presidi a Piombino, a zaplatil, co žádala. — W Madridu pak učiněna smlauwa mezi republikau a dworem španělským, w níž za odměnu poslušnosti a powolnosti této mocnosti k Francii dědičný princ Parmenský obdržel welkowéwodstwí toscanské, kteréž powýšeno za králowstwí pode jménem Etrurie. Zato wšak španělský dwůr postaupil Francauzům wéwodstwí Parmu a w Americe krásnau krajinu Louisianu.

Ostrow Malta byl se již w Září roku 1800, hladem jsa wymořen, po dwauletém sewření spojencům podrobil, a cár Pawel žádal, aby jemu co welmistru řádu Malteského byl postaupen. Což když Angličané učiniti nechtěli, wzrostla nechuť jeho ku kramářskému národu we zjewné nepřátel-

ství. Když pak týmž časem na moři také Danowé a Švedowé násilím anglickým trpěli, poněwadž Angličané zamezowali wšechen obchod těchto neutralních mocností; tu zwal cár Pawel mocnosti sewerní, Prusy, Švedy a Dany, aby s ním wstaupíce we spolek, uzawřeli proti Angličanům ozbrojenau neutralní jednotu, tak jako byla roku 1780. Swedowé a Prusowé to učinili bez prodlení, Danowé wšak útoku anglickému nejbližší, nejprwé zdráhali se, potom wšak také přistaupili. Wšechen obchod anglický s říší německau měl býti zamezen; pročež obsadili Danowé Hamkurk a Lübeck, Prusowé Hannower a Bremen. Tu wyplaulo loďstwo anglické čtyry a padesáti válečných lodí pod admirálem Parkerem a Nelsonem proti Dansku, proniklo pod střelbau z pewnosti Kronenburku, poněwadž s druhé strany Švedowé w Helsingborku mlčeli, skrze Sund, a blíž samé Kodaně (Kopenhagen) strhla se bitwa (2 Dubna 1801). Danowé učinili silné waly na břehu mořském, chráněné loděmi a bateriemi, z nichž loďstwu anglickému welikau činili škodu a udatně se bránili, předce wšak nemohli samotni proti tak weliké moci obstáti, když ostatní spojencowé nečinní seděli doma, hradba ochranná poražena, hlawní město samo bylo w nebezpečí; pročež král příměří od Nelsona podané konečně přijal. Zatím byl již cár Pawel, původ ozbrojené neutralnosti, usmrcen (23 Března 1801), a nástupce jeho Alexander I uzawřel s Angličany pokoj; powoliw jim úplnau wládu na moři, načež také ostatní spojenci sewerní s Angličany se musili smířiti a býti jim powolni. Danowé opustili Hamburk a Lübek, Prusowé Oldenbursko a Bremen, po míru Amienském též Hannower.

S franskau republikau nechtěli se wšak Angličané smířiti, pokudby držela Aegypt. Zde byl opuštěný Kleber s welikým wezirem tureckým, Jussufem bašetem, učinil smlauwu, dle které chtěl swobodně z Aegypta odplauti; když pak anglický admiral stál na tom, aby Francauzowé co zajatí byli odwezeni, tu Kleber zrušil smlauwu, obrátil se zůřiwě na turecké wojsko, sporážel je docela, wzal zase Kairo, a opanowal Aegypt znowu (20 Března 1800). Brzy nato zawražděn Kleber rukau fanatického Turka, a welitelství přewzal poturčený Menou, nemaje ani wážnosti ani

schopnosti k tomu potřebné. Tu wyprawili Angličané wojsko do Aegypta proti Francauzům, které wypluwší u Abukiru, Francauze zapudilo a porazilo u Ramanieh (w Dubnu 1801), načež Menou učinil smlauwu, dle kteréž wojsko franské na anglických lodích swobodně přewezeno jest do Francie (w Srpnu 1801).

Tím byla největší překážka míru mezi Francií a Anglií odstraněna, jehož tato neméně než ona potřebowala. Neboť panowaly wždy ještě nebezpečné rozbroje u wnitř britannské říše, jakkoli odbojné Irsko bylo skroceno a spojeno pod jeden parlament; dluh národní wzrůstal wýlohami na wálku wedenými w stupeň nesmírný, berně přesahowaly wšecku mohowitost, strach před útokem franským se rozmáhal. Konečně wystaupil Pitt z ministerstwa, a jednáno s republikau franskau o pokoj. Nástin jeho podepsán w Londýně (1 Října 1801), a w Amiensu držen sjezd, na němž mezi Angličany a Francauzi konečně uzawřen (25 Března 1802) we hlawních článcích následujících: Britannie nawrátila wšecko dobyté krom ostrowa Sw. Trojice, který postaupily Španěly, a Ceylon republika batavská. Předhoří Dobré Naděje mělo sice republice batavské zůstati, ale přístaw tamější otewřen býti lodím wšech národů. Země wysoké porty měly zůstati we swém celku, a republika sedmi ostrowů jonických, od Rusů a Turků stwořená pod dozorstwím tureckým, ode wšech smlauwajících mocností potwrzena. Ostrow Malta i s Gozzo a Comino měl hned po uzawření míru zase nawrácen býti rytířům Swatojanským, jazyk anglický a francauzský wšak w řádu tomto přestati, aby z těchto národů nikdo do něho nebyl přijímán. Přístawy těchto ostrowů měly býti otewřeny za mírné clo wšem lodím. Francauzské posádky měly z Neapole a státu církewního, anglické pak ze wšech přístawů w moři Středním a Jaderském wytáhnauti. Dům Oranský měl náhradu obdržeti w Nízozemích, wšak bez újmy batavské republiky. Mezi Portugalem a Španěly, Angličanům a Francauzům služebnými, uzawřen byl pokoj w Badajozu (6 Června 1801), w němž Španělům postaupeno město Olivenza se swým okolím až k řece Guadianě. Nyní podepsán též mezi Francauzi a Portugalem w Madridu (29 Září 1801), čímž Guyana francauzská

w jižní Americe o něco rozšířena. Též cár Alexander uzawřel nyní teprw zápis míru, jakkoli válka Rusů s Francauzi již dáwno byla přestala. Wše mělo býti mezi oběma mocnostmi jako před válkau, a přidán tajný článek, slibující, že wšecky proměny w Němcích a w Italii mají se státi jen s dorozuměním cárowým. Též s portau tureckau a s Barbaresky w Algiru učinil prwní konsul pokoj (w Prosinci 1801).

12. *Změny w říši německé a nowých republikách.*

Nejobtížnější bylo wyplniti článek míru Lunevillského w Němcích, který wšem knížatům dědičným za ztracené země na lewém břehu Rýnu, rowněž wéwodowi Modenskému a toscanskému náhradu ustanowil w říši německé. Za tuto náhradu určeny byly wšecky země a statky duchowní, jakoby nikomu nepatřily, též swobodná města říšská; w kabinetech pak mocnářů cizích, franském, ruském a toliko podřízeně též w pruském ustanoweno, kterak mají býti rozděleny. Powolána sice pro formu deputací říšská osmi stawůw do Řezna (w Srpnu 1802), aby w obtížné wěci této jednala; nebyl wšak národ německý tázán o swůj hlas, aniž powolána tato deputací, aby sama rozsuzowala, nýbrž aby pečetí říšskau náwrhy francauzské a ruské potwrzowala. Ne w Řezně, nébrž w Paříži rozdáwaly se německé země a statky, a w největší poníženosti otáčela se knížata německá okolo prwního konsula a lstiwého Talleyranda, ministra jeho, žebrajíce o tyto ostatky. Již prwé než se deputací říšská shromáždila, obsadili Prusowé země dle tajné smlauwy w Paříži sobě určené, totiž biskupstwí Hildesheimské a Paderbornské, okres Erfurtský, Eichsfeldský, wýchodní část biskupstwí Münsterského, říšská města Mühlhausen, Nordhausen a Goslar, pak opatstwí Herforden, Quedlinburk, Werden a jiných wíce. Welkowéwoda toscanský obdržel arcibiskupstwí Salzburské, proboštstwí Berchtoldsgaden a wýchodní část biskupstwí Passowského, tak že najednau byl arcibiskupem, biskupem a proboštem; wéwoda Modenský dostal Breisgau a Ortenau; kurfirst bawerský západní díl biskupstwí Passowského s tímto městem, též

biskupství Würzburské, Bamberské, Eichstädtské, Freisingské, Augšpurské, proboštství Kemptenské, 12 šwabských opatstwí, 17 měst a wesnic říšských. Knižata Nassawská obdržela díly kurfirstství Mohučského a Kolinského; markrabí Badenský část Spýrského a biskupstwí Kostnické s mnohými opatstwími a městy říšskými; wéwoda Würtemberský dewět měst říšských a t. d., ten wíce, onen méně, jak se uměl Bonapartu neb Talleyrandu zawděčiti. Někteří, jako Prus, Baden, Bawory, obdrželi mnohem wíce, než byli ztratili, ješto na jiné zase mnohem méně se dostalo. Tak obdržel welkowéwoda toscanský sotwa třetinu ztracených zemí, jež mu říše německá, owšem dle podiwného práwa, měla nahraditi. Proto také císař prwnímu náhradnímu náwrhu odpíral, w Paříži i Petrohradě zwláště wyjednáwaje, načež učiněn druhý náwrh, dle něhož Baden a Würtemberk obdržely ještě wíce opatstwí, a kurfirstu Mohučskému, jenž byl Karel Theodor z Dalberka, wykázána ještě dwě říšská města, Řezno a Wezlar, a podil na důchodech z plawby Rýnské. Konečně učiněna smlauwa w Paříži, dle kteréž císař obdržel biskupstwí Trient a Brixen, welkowéwoda pak toscanský Eichstädt a hodnost kurfirsta. I wéwodowi Oranskému za ztrátu w Hollandu dány Fulda a jiné statky w říši. Wšecky tyto změny hlawním uzawřením deputace říšské potwrzeny (15 Unora 1803), a tím wyhlášeno nowé zřízení německé říše a nowé práwo, totiž že jmění církewní a měšťanské od dědičných pánů světských dle libosti smí býti pobráno. Tak hluboko Germanie klesla pro nedostatek wšeho wlasteneckého citu, že ji sausedé dle libosti trhali, a caparty z ní nadělané pod nohy metali žebrawým knížatům jejím i cizím. — Nowá ústawa říše, změnami těmito powstalá, byla nemotorná směsice slohu rusko-franského. Z 48 swobodných měst říšských zůstalo toliko šest: Hamburk, Lübeck, Bremen, Augsburk, Normberk a Frankfurt, a těm dáno práwo neutralnosti w budaucích wálkách říšských, aby se wlasti odcizili. Ze stawů duchownich zůstaly jen dwa: kurfirst Mohučský, který ale místo předešlé země swé měl míti Řezno, Aschaffenburk a Wetzlar, a zůstati arcikancléřem říše, druhý pak udržel se ještě welmistr řádu německého, jsa princ rakauský. Proti tomu utwořeni byli čtyři nowí kurfirstowé: Salzburk, Würtemberk,

Hessenkassel a Baden a počet hlasů knížat říšských z 99 rozmnožen na 131. Z těch měli nyní protestanti o 27 hlasů wíce nežli katolíci, načež si tito wedli stížnost.

Také republiky od franské závisné změnily dle wůle prwního konsula své ústawy. W batávské wláda direktorská zrušena a dána státní raddě dwanácti členů, z nichž každoročně jeden měl býti obnowen. Radda tato dělala náwrhy k zákonům, podáwajíc je zákonodárnímu sněmu, a přijaté prohlašujíc Sněm zákonodární skládal se z 35 členů, dwakrát w roce na měsíc se scházejících a ročně třetinau wystupujících. Saud pak národní ustanowen z dewíti členů, majících dozorstwí nade wšemi úřady saudními a rozsuzujících rozepře mezi wysokými úředníky, jehož audowé woleni byli na čas žiwota.

Republika Cisalpinská obdržela ústawu swau we welikém sněmu swých wýtečníků (notabile), jež Bonaparte powolal do Lyona (w Lednu 1802). Místo Cisalpinské nazwána republikau italskau, jejíž hlawa byl přednosta (praesident), wolený na deset let, který stanowil swého místopraesidenta, ministry i generaly, a moc wýkonnau měl w rukau swých. Po straně jeho stála radda státní osmi osob, wolená na čas žiwota, a po ní dwa senaty zákonodární, složené z desíti a 75 osob, rokowaly o zákony od praesidentů nawržené. Tři sbory wolenců, zemanů, učených a kupců, prwní mající 300, druhé dwa po dwau stech členů, činily náwrhy k wolení státních auředníků, a wýbor 21 censorůw z nich tyto skutečně wolil. Za prwního praesidenta italské republiky wywolen Bonaparte sám.

Podobnau ústawu obdržela též republika ligurská. Tři sbory wolenců a syndikat, podobný censuře republiky italské, obsazowaly státní auřady; radda zákonodární složena z 29 členů, z nichžby po dwau létech wždy dwě třetiny wystupowaly. Moc wýkonnau měl doge, wolený na 6 let, se čtyrmi praesidenty senátu a čtyrmi senatory.

Papeži byl stát církewní od říše franské až na tři legace spojené s republikau Cisalpinskau nawrácen, a uzawřen s ním konkordát, dle něhož náboženstwí katolické we Francii zase weřejně obnoweno.

Republika Lucca obdržela též welkau raddu zákono-

dární složenau z 300 osob; moc wýkonná swěřena 12 staršim, woleným na čtyry léta, kteříž z prostředu swého každé dwa měsíce woliti měli praesidenta čili gonfaloniere.

Republika helvetská se wšak nemohla tak snadno jako wšecky tyto o nowau ústawu usnésti. Dle nowého náwrhu učiněného w Paříži měla republika helvetská činiti státní spolek, s ústawau staré podobnau, w nížto sněm (Tagsatzung) 77 členů a senat, sestáwající ze dwau přednostů (Landamann) a 23 radních, nejwyšší moc měl wykonáwati. Náwrh tento byl sice po dlauhém rokowání a mnohém rozporu od plnomocníků kantonských shromážděných w Běrně přijat; lid ale, a zwláště w malých kantonech, byl naproti němu. Zůala se wzpaura, rozmáhající se z malých kantonů skoro po wšech starých; Aloys Reding, zastánce kantonů malých a landammann, byl wůdce její. Zürich a jiná města přidala se k němu; nowá wláda w Berně wypuzena, a stará obnowena. Tu ale přišel wyslanec Bonapartůw do Berna; že chce prwní konsul býti prostředníkem mezi rozpornými stranami, od něho že přijmauti mají nowau ústawu. Po dlauhém wyjednáwání plnomocníků šwejcarských w Paříži konečně austawa tato přijata (19 Dubna 1803), která nerozdílnau republiku helvetskau zase proměnila w bywalé saustátí. Šwejcarský spolek složen byl z 19 kantonů, z nichž každý jsa we wšech záležitostech wnitřních samostatný, správu swau mohl dle libosti zříditi. Ze šesti wětších kantonů měl každoročně jeden býti předním (Vorort), w němž se držeti měl sněm (Tagsatzung), a jehož správce (Schultheiss) spolu byl přednosta (Landammann der Schweiz). Bonaparte pod názwem prostředníka oswojil si wlastně nejwyšší wládu Šwejcarska.

Když král sardinský Karel Emmanuel, po smrti manželky swé bezdětný a rozmrzelý nad korunau, která mu byla jen strastí a těžkým břemenem, královstwí postaupil bratru swému Victoru Emmanueli, prohlásil Bonaparte Piemont za franskau provincii, kteráž potwrzením zákonodárního sboru bez prodlení říši této přiwtělena (12 Září 1802). Brzo na to zemřel wéwoda Parmenský, načež také toto wéwodstwí dle prwnější smlauwy s dworem španělským s republikau franskau spojeno (9 Října 1802.)

13. Konsulat Bonapartův prodlaužený na čas života.

Prwní konsul, zjednaw republice franské mír, pokračowal u wywedení swého záměru, jejž dáwno chowal hluboko ukrytý w prsau swých, powýšiti totiž říši franskau za panownici světa, a sám sebe za neobmezeného jejího pána. K tomu konci snažil se nejprwé wládu republikanskau ponížiti a zrušiti austawu, která jej přiwedla na wrchol moci, hledě wšecky strany politické wespolek odporné pro sebe získati, aby wšeho užíwati mohl dle swé mysli. Nejprwé zrušena práwa městská čili municipalní, a místo předstawených od obcí wolených usazeni auředníci od wlády, kteří owšem, toliko této jsauce poslušni, jen potud blaha obecného šetřili, pokud se srownáwalo se ziskem jejich. Tím byly wšecky záležitosti měšťanské dány do rukau wlády, a život občanský pominul. Ku potlačení každého wolnějšího hnutí zřídil policejní jeho ministr, powěstný Fouché, celé zástupy tajných wyzwědačů, kteří po wšech společnostech po každém slowu slídili, ano i myšlénky čelící proti konsulowi uměli wypátrati. Zwláštní saudy zřízeny po celé říši, složené ze saudců, jež konsul sám ustanowil, prawé tribunaly revoluční, jen že nyní w rukau jediného samowládce. Wzpauzeli se sice proti tomu sprawedliwí někteří a neohrození audowé w tribunatu, ale hlas jejich hlukem otrockým přemožen, a tím wětší násilí wyzýwal nedostatitelný odpor. Nowé práwo občanské, jež Bonaparte sboru zákonodárnímu podal ku posauzení, wzbudilo mnohau odmluwu, ješto w něm práwa osobní na mnoze aučelu státnímu obětowána; pročež dal Bonaparte dwadcet tribunů a šedesát zákonodárců wyobcowati, aby zákon jeho (Code Napoleon) od sboru poslušnějšího byl přijat. To se po důkladném rokowání stalo, a zákon tento wůbec prohlášen (24 Března 1804). I náboženstwí a církwe znal Bonaparte k dosažení ctižádostných záměrů swých použíti. Dle konkordatu, uzawřeného s papežem, obnoweny zase obřady katolické we Francii; wšem biskupům ústawním přikázáno auřady swé složiti, a wolení wšech arcibiskupů i biskupů dáno prwnímu konsulu, toliko s potwrzením církewním od stolice papežské. Biskupowé usazowali faráře swé se swo-

lením wlády, kteráž ke správě církewních záležitostí ustanowila zwláštní auřad, a duchowenstwo platila z obecného pokladu. Řeholnictwo wšak ze Francie zcela wylaučeno, a protestantům stejná s katolíky práwa udělena; též Židům byla práwa, jichž w revolucí dosáhli, ponechána. Dne 17 Dubna byl tento konkordat weřejně ohlášen, a w prwní swátek welikonoční držána welká slawnost po celé říši. U weliké sláwě bral se Bonaparte do chrámu Notre Dame, jejž byla nedáwno ohawnost republikanské newěry opustila, a potwrdil zewnitřní wážnost náboženstwí katolického swau přítomností. Weřejné školy, w revolucí zašlé, též zase otewřeny, a dle náwrhu od konsula oblíbeného spořádány. — Také stwořil prwní konsul nowý spůsob šlechtictwa, totiž čestnau legii. Legie tato dělila se na 16 kohort; každá kohorta složena byla ze sedmi wrchních auředníků, 20 kommandujících, 30 důstojníků a 350 legionářů. Za audy přijímáni mužowé buď we wálce wyznačení hrdinstwím, nebo w obci uměním a občanskými ctnostmi; hodnost pak tato udělowána na čas žiwota, a každému audu byly dle pořádku jisté příjmy wysazeny. Každý člen zawázal še přísahau na swau čest, že chce službě státu a wlády zcela býti oddán. Prwní konsul byl této legie náčelníkem a přednostau správní raddy její. Zastáncowé republikanské rownosti proti nowé této šlechtě reptali, a dlauho se strana republikanská w raddě zákonní i w tribunatu protiwila; nicméně, ač jen nepatrnau wětšinau, předce stwrzena jest zákonem (19 Března 1802). Neboť mocnost prwního konsula jediného wždy wýše wzrůstala, wždy patrněji objewowal se jeho úmysl, wyzdwihnauti neobmezený trůn na zříceninách republiky. Již držel dwůr w Tuilleriích, podobný královskému; zničiw národní gardu, rozmnožil konsularní, a po uzawření míru Amienského nawrženo w senatu, aby Napoleon Bonaparte od národu franského wyhlášen byl za konsula dožiwotního. O to měl rokowati celý národ, pročež po wšech obcích otewřeny listy, do nichž každý napsati mohl swůj hlas, buď swolení neb neswolení. Kdo nehlasowal, powažowán za swolujícího. Ze wšech sebraných hlasů, jichž bylo 3,577,379, prohlásilo se toliko as 11,000 proti tomuto náwrhu, a w tribunatu jediný Carnot neohroženě

pronesl své: „Nikoli“. Lafayette, byw po míru w Campo Formio zase wlasti nawrácen, napomínal Bonaparta listem, aby swobodu republikanskau zase obnowil; ale takowé republikanské hlasy prwnímu konsulowi se wíce nelíbily, a když mu bylo od senatu oznámeno, že jej celý národ ustanowil za doživotního konsula, odpověděl, že jest poslušen wůle jeho, že pro swobodu, rownost a blahost národu franského, nejlepšího we světě, míní zcela býti živ, a jím také jiné národy ewropejské oblažiti (3 Srpna 1802). I na tom ještě dosti nemaje, otrocký a licoměrný senat wydal samowolně bez potwrzení sněmu pauze dle pokynutí welitele tak nazwaný organický statut, dle něhož prwnímu konsulowi dokonce wšeliká mocnost přiřknuta. Tribunat, w němž ještě se ozýwaly některé hlasy pro swobodu, zmenšen až na 50 osob, senat pak, wždy poslušný, rozmnožen, aby weliteli slaužil za nástroj samowolnosti.

Základ míru Amienského byl tak slabý, a náružiwé záští mezi Francauzi a Angličany tak rozníceno, že bylo nowé wypuknutí slabě dušeného plámene wálky snadno očekáwati. Angličané wáhali wydati Hollanďanům mys Dobré naděje, welitel ostrowa Gorée zdráhal se Francauzům jej postaupiti; Aegypt drželi Angličané potud, a ostrow Maltu zpěčowali se odewzdati rytířům. Příchodem anglického wyslance do Paříže zdálo se sice, že se rozepře aspoň poněkud urowná; ale důtkliwé články swobodných anglických nowin popauzely nedůtkliwého samowládce franského, jenž doma žádného swobodného hlasu netrpěl, a s obau stran činěny wálečné příprawy, když se ještě o splnění míru jednalo. Aegypt sice Angličané opustili, Malty wšak nechtěli dříwe wydati, pokudby wojska franská newytáhla z Hollandu, Šwejcar a Italie, a králi sardinskému dána nebyla od Francauzů náhrada. K tomu když Bonaparte nechtěl swoliti, opustil wyslanec anglický Paříž (12 Kwětna 1803), a wálka počala zase s takowým spěchem, že wálečné lodě anglické ještě před odjezdem wyslance započaly nepřátelstwí, pročež Bonaparte wšecky Angličany we Francauzích postižené prohlásil za wězně. Znowu pokrýwala loďstwa anglická wšecky wody, lapajíce obchodní koráby a osazujíce zámořské francauzské krajiny. Nejprwé se zmocnili Angli-

čané ostrowů Sw. Lucie a Tabago w západní Indii, též sw. Petra i Michala na Nowé zemi; Louisianu pak, aby jí neztratili, prodali Francauzi raději Amerikanům. — Krutější byl boj na ostrowě San Domingo, kdežto byl po zrušení otroctwí dekretem národního konventu *Toussaint l'Ouverture*, wýtečný wůdce černochů, sám jsa černoch, swým dobyl wlády nad Ewropany a w ní se upewnil. Tím powstal neodwislý stát černochů na tomto ostrowě, jenž dle starého indianského jména zase nazwán Hayti, a swrchowanost franské republiky toliko dle jména ještě uznáwal. I celý podíl španělský byl až na hlawní město San Domingo od něho podroben (1801). Hned jak nastal mír s Angličany, uzawřel Bonaparte důležité osady této zasě dobýti, a wyslal generala Leclerka, manžela sestry swé Pauliny, s welikým loďstwem a s 25,000 muži na ostrow San Domingo. Leclerc mínil černochy uchlácholiti sladkými slowy přízně a swobody a usnadniti si jich podrobení; tito wšak newěříce lahodným slowům, protiwili se wýplawu, a když předce byl wynucen (w Unoru 1802), popleniwše rowiny wtáhli se do krajin hornatých. Tu powstal záhubný boj, wedený s obau stran s diwokau ukrutností. Černochowé žádného Ewropana nežiwili, zwláště když Francauzi chtěli zase obnowiti otroctwí, a w krátkém čase padla polowice franského wojska mečem a jízliwým podnebím. Nedostatek síly jejich měla nahraditi lest; smlauwáno s wůdci černochů, a Toussaint sám, daw se oklamati lícoměrnými sliby, složil zbraň a swěřil se Francauzům, kteříž bezbranného zajawše, odwezli do Francie, kdež zemřel we wězení. Rozlíceni tauto zradau chopili se černochowé znowa zbraně; *Dessalines* a *Christof* je wedli. Bojováno s nelidskau zůřiwostí; Francauzowé se wšech stran skřičeni, pohůbeni nemocmi, odtlačeni jsau až na kraj mysu Cap Français, kdežto zwláště žlutá zimnice wojsko jejich až na 6000 mužů ztenčila. Leclerc sám zemřel, a nástupce jeho Rochambeau očekáwal nowé posily z Francie. Ale nowě wypuklá wálka s Angličany wšecku naději Francauzů zničila; učiniwše konečně smlauwu s Dessalinem, opustili ostrow, a wzdali se loďstwu anglickému w zajetí (30 Listop. 1803).

Bonaparte, nemoha na moři Angličanům odolati, mstil

se na pewné zemi, wyprawiw wojsko pod Mortierem do Hannowru, země patřící králi anglickému, kteréž se bez obrany zmocnilo. Neboť wojsko Hannoweranské ani se nesmělo postawiti k obraně; nébrž bez odporu rozpuštěno, a země se wší kořistí Francauzům ponechána. — Zatím se shromáždila hlawní moc franská pode jménem armády anglické na sewerním pomoří, připrawujíc útok na britannské ostrowy s větším důrazem, než se kdy prwé bylo stalo. Ku pomoci přinucena toliko Batavie; Španěly pak, smlauwau jsauce k témuž zawázány, wyplácely záwazek swůj peněžitým příspěwkem měsíčních šesti millionů livrů, neb se tato pomoc widěla Bonapartowi prospěšnější nežli válečná, jížby slabá tato říše byla mohla poskytnauti.

Proti takowým příprawám chystala se také síla britannská wšemožně. Loďstwo její panowalo mořem, zawírajíc wšecky přístawy hollandské i franské, a wnitř Francie podněcowána s této strany nespokojenost s Bonapartowau samowládau. Pichegru a George Cadoudal wrátili se z Angličan s tím aumyslem, aby Bonaparta swrhli, a rodinu králowskau zase dosadili na trůn; žárliw na sláwu jeho, stal se i Moreau účastným jejich spiknutí. To wšak brzy wyzrazeno, a náčelníci se saudruhy swými zatknuti, z nichž Pichegru zaškrcen we swém wězení, George s mnohými wystěhowanci poprawen, a Moreau wyhnán do Ameriky. Za hlawu tohoto spiknutí udáwán byl wéwoda z Enghienu, princ Bourbonský, který se zdržowal w Ettenheimu, městečku Badenském. Proti wšemu práwu mezi národy dal jej tam Bonaparte zatknauti, a dle wyřknutí hrdelního práwa wojenského na twrzi Vincennes zastřeliti. Ewropa se nad neslýchaným násilím tímto zhrozila; ale pokorný tribunat franský učinil náwrh, aby pro uwarowání podobných piklů a ujištění franské wlády Napoleon Bonaparte wyhlášen byl za dědičného císaře. We wší ochotnosti předložil jej plaziwý senat prwnímu konsulowi, wlastně původci jeho, který, že důstojenstwí toto k větší sláwě národu franského přijímá, milostiwě se prohlásil. Dne 20 Května 1804 prowoláno weřejně nowé císařstwí, a tak republice franské učiněn konec. Stín její sice ještě w některých formách se zachowal; ještě držíwány sbory wolenců, a wšak řízeny placenými auřed-

niky, z nichž císař zákonodárce wybíral neb zawrhowal dle libosti. Tribunat, z počátku ještě byw zachowán, wíce w auplném shromáždění o zákony rokowati nesměl; zákonodárci hlasowali sice ještě, též senat do raddy se scházíwal, ale císaři bylo wolno, zákon od nich nawržený přijmauti nebo zrušiti. Zato byl nowý císařský trůn ozdoben tím větším leskem zewnitřním. Nejblíže jej obstupowalo šestero nowě ustanowených arciauřadů s důstojenstwím knížecím, pak trojí třída welkoauředníků říšských, četný dwůr z nowé i staré šlechty složený, jak při císaři, tak císařownĕ a bratřích i sestrách jejich stupně důstojenstwí, titule, obřady dworní byly přísně předepsány. K doplnění sláwy pozwán sám papež ze Říma, aby nowého mocnáře zaswětil, což u weliké sláwě wykonal Pius VII w Paříži, a Bonaparta pomazal za *císaře Francauzůw* (2 Prosince 1804). Korunu pak nedal si Napoleon od něho wstawiti, nébrž sám ji s oltáře sňaw, sobě wstawil, a císařownu sám korunowal. Již před korunowáním uznáno nowě císařstwí ode wšech mocností kromě Anglie, Šwed a Rus, kteréž proti Francii brojily; císař František pak, uznaw je, spolu prohlásil, že pro země swé též přijímá název „*císař rakauský* (14 Srpna 1804), a také jakožto císař rakauský od arcibiskupa Wídeňského korunowán (7 Prosince).

ODDĚLENÍ II.

Císařstwí Napoleonské.

(1804—1815.)

1. *Proměna republik w monarchie.*

Nowý Caesar Augustus ustawil tedy na zříceninách republiky franské samowládný trůn, zásílaje s něho wládychtiwé zraky swé ještě dále po širem okresu swěta. Trůn jeho měl býti střediště weškeré pozemské moci, koruna jeho měla se stkwíti nade wšecky we swětě a přewažowati přitažliwostí swau hmoty weškerých ewropejských říší, které jen co planety otáčeti se měly kolem nowě wzešlého slunce. — Přede wším republiky od Francie utwořené změněny, a Na-

poleon, císař Francauzůw, stal se nyní také králem Lombardůw. Státní radda republiky italské ustanowila totiž přijmauti ústawu monarchickau, a zwolila jej za krále, načež Napoleon dle příkladu Karla Welikého na hlawu swau wstawil železnau korunu lombardskau (26 Kwětna 1805), a ustanowil *Eugena Beauharnais*, syna manželky swé Josefiny, za lombardského místokrále. Hned po korunowání w Milaně přijal Napoleon milostiwě také podrobení republiky Genuenské neb Ligurie pod žezlo swého císařstwí, a přiwtěliw ji k weliké swé říši, učinil z ní tři nowé krajiny neb departementy: Genua, Montenotte a Apennin, čímž počet departementů rozmnožen na 110. Stejnau dobau dle wnuknutí jeho také Lucca žádala o knížete z rodu Napoleonowa; i powolil císař jejím prosbám, a *Felix Bacciochi*, manžel sestry jeho Elisy učiněn dědičným knížetem Lukanským. Též republika batavská musila se proměniti w monarchii. Na místo posawadní wlády řečené Staatsbewind nastaupil jediný wládař (Rathspensionär), wolený na pět let, jenž nejwyšší moc státní w sobě spojowal s připojeným sborem zákonodárců (die Hochmögenden), od něho wolených, pak senatu a ministrů od něho jediného záwislých.

2. *Třetí spolek wálečný proti Francii.*

Swéwole, jíž Napoleon proti uzawřeným smlauwám w Italii a w Němcích jako neobmezený pán obcowal, wzbudila proti němu znowa spolek mocnářů, jejž utwořiti wšemožně se snažil Pitt, přewzaw znowu ministerium zahraničních záležitostí. Nejhorliwější byl proti Napoleonu Gustav Adolf, král šwedský, za příčinu wálky bera wraždu zpáchanau nad Enghienem, čímž také cár Alexander proti Napoleonu pohnut, žehraje naň spolu proto, že králi sardinskému nedal žádné náhrady, a Neapoli též i Hannower obsadil. Tak uzawřela Britannie w Petrohradě smlauwu (1805 11 Dubna), w níž ustanoweno, aby wšecky ewropejské mocnosti proti Napoleonu se spojily k dosažení stawu wěcí, který byl před revolucí. Půl millionu bojowníků mělo k tomu postaweno býti do pole, jež Britannie zawázala se wydržowati, za každých stotisíc wypláceti se uwo-

lujíc 1,125,000 liber sterlinků. Po mnohém wyjednáwání přistaupil k tomuto spolku také císař František (9 Srpna 1805), Prusy wšak, jako prwé, zůstaly netečné. Napoleon byl zatím silné wojsko postawil na sewerním pomoří, jakoby wpadnauti mínil do Anglie; dowěděw se wšak o příprawách spojenců, rozkázal, aby se armáda anglická obrátila do Němec. Také z Hannowru a Hollandu táhli se Francauzi k hornímu Rýnu, a na 300,000 wojínů hrnulo se do jižního Německa. Hlawní wojsko rakauské, silné 120,000 mužů pod arcikníže tem Karlem, stálo w Italii, kam srdce Františkowo nejwíce taužilo; země německé kryty toliko wojskem wedlejším 80,000 mužů, jež wedl arcikníže Ferdinand, a pod ním wlastně general Mack. Přede wším bylo potřeba, aby se knížata jižních Němec, zwlášť Bawory připojily k spolku; ale mezi zdlauhawým o to rokowáním opustil kurfirst Maximilian Josef Mnichow, odjel do Würzburka, wojsko jeho za ním, a tu se wrhnul Francauzům w náručí. Podobně učinili knížata Würtemberský a Badenský, když se k nim Francauzowé blížili, a tak se spojili Němci sami proti swé wlasti s nejhlawnějším jejím nepřítelem. Mack přitáhl zatím do Šwab, a postawil se u Ulma, chtěje zde nepřítele očekáwati. Napoleon nešetře neutralnosti pruské, welel wojsku pod Bernadottem a Marmontem táhnauti skrze Anspach k Dunaji, a wpadl wojsku rakauskému wzad. Bojem celau silau swedeným mohlo toto ještě wyniknauti, a wšickni podřízení wůdcowé k němu radili; Mack ale se nehýbal, očekáwaje wojsko ruské, které bylo teprwé w Haliči, ano wyzwědači od Francauzů uplacenými tak se dal zaslepiti, že postupowání Napoleona držel za autěk, nebo snad, sám jsa od Napoleona kaupen, wojsko rakauské umínil zraditi. Arcikníže Ferdinand s jízdau pod Šwarcenberkem bídného wojwodu opustil, a po mnohé ztrátě zdařilo se mu uprchnauti do Čech, ješto Mack, w Ulmu zawřen, nedaw ani rány, s celým wojskem, ještě 25,000 mužů silným, poddal se w zajetí (17 Října). Tak byla síla celého wojska rakauského hanebně zmařena neschopností nebo nešlechetnosti wojwody, a nepřátelům otewřena cesta w srdce rakauské říše. Jednotliwé slabé zbytky rakauského wojska nebyly s to, aby wítězný postup Napoleonůw zastawili; wojsko ruské,

jež konečně přiwedl Kutusow, bylo k tomu slabé, druhá wojska rakauská, stojící w Tyrolu pod arcikníżetem Janem a w Italii pod Karlem, byla příliš wzdálena, a nezastawitedlným pokrokem přitáhli Francauzowé do Wídně (13 Listop.). Spojené wojsko rusko-rakauské ustupowalo od Dunaje do Morawy, a w patách za ním přes most u Wídně neostřežený Francauzowé. U Olomauce Kutusow se zastawil, když byl Buxhöwden přiwedl nowau ruskau armádu. Císař Alexander a František sešli se w Olomauci, Napoleon ležel w Brně. Den ode dne bylo nebezpečnější jeho położení; neboť arcikníže Karel, zwítěziw w Italii nad Massenau, přitáhl k ochraně Rakaus, a stál w Uhřích nedaleko Wídně, kdežto se s ním spojil i arciwéwoda Jan s wojskem swým šťastně prowedeným skrze Korutany. W Uhřích a Čechách připrawowalo se pozdwižení wšeobecné obrany, a král pruský, uražen nešetřením swé neutralnosti, nyní též přistaupil ke spolku proti Napoleonu. Wojsko stojící we Slezsku mělo k spojencům přitáhnauti, a dwě jiná proti Francauzům postawena býti na Mohanu a Rýnu. Prwé wšak, než se to stalo, wyslal král pruský hraběte Haugwice k Napoleonowi, aby hleděl, coby se dalo získati, a tím nejdražší čas promeškán. Neboť zatím sweden byl rozhodný *boj u Slawkowa* (Austerlitz) (2 Prosince), w němž spojené wojsko rusko-rakauské poraženo s welikau ztrátau a puzeno na autěk. Tu odpadla císaři Františkowi chuť k další wálce; osobně šel k Napoleonowi do táboru we wsi Starošicích jednat o příměří, načež brzo uzawřen pokoj w Prešpurce (26 Prosince 1805). Články míru tohoto byly pro císařství rakauské welmi těžké; jím ztraceny země Benátské na obau stranách Jaderského moře; Tyrol, wěrnau a pewnau záštitu říše, musel císař wydati Baworům, též Vorarlberg, Eichstadt a část Passowa, Würtenberka a Badenu, pak krajiny šwabsko-rakauské a Breisgau. Naproti tomu měly s Rakausy spojeny býti Salzburk a Berchtesgaden a místo těchto zemí welkowéwodowi toscanskému, který je za ztracené italské země držel náhradau, od Bawor postaupen býti Würzburk. Kurfirstowé baworský a Würtemberský přijali králowské důstojenstwí, a Badenský též wyhlášen za samowolného zeměpána. Swobodné ještě říšské město Augsburg nyní též

přiwtěleno k Baworům. Ostatně wšecky proměny, od míru Lunevillského Napoleonem učiněné, od císaře přijaty.

Hned po bitwě u Slawkowa spěchal také Haugwitz se strany pruské s Napoleonem se smířit, uzawřel smlauwu we Widni (16 Pros.), dle kteréž Prusy Ansbach Baworům, Cleve a Neufchatel Francauzům postaupili, začež jim Napoleon wydal wšecky německé země krále anglického. Wláda pruská nestyděla se laupeže této přijmauti, která jí před celým světem uwrhnauti musila w ošklíwost a s Angličany w nepřátelstwí, jakož Bonaparte ošemetným darem tímto obmýšlel.

3. *Následky míru Prešpurského. Proměna w Neapoli. Rýnský spolek a konec říše německé.*

Prwé než se tato mírem Prešpurským skončená válka počala, učinil Napoleon smlauwu s wládau Neapolskau, dle kteréž přístawy tohoto králowstwí měly wšem mocnostem nepřátelským býti zawřeny. Když pak z počátku války spojené wojsko rusko-anglické připlaulo k Neapoli (19 List.), powoleno mu se wyplawiti, ano s ochotau přijato; neb králowna Karolina nemohla hluboké zášti proti Francauzům utajiti. Ale mimo nadání uzawřen mír; Rusowé s Angličany odplauli, zůstawiwše wládu Neapolskau samu sobě, a Napoleon ohlásil uzawřením daným ze Schönbrunnu (27 Pros.): „Dynastie Bourbonská přestala w Neapoli panowati.“ *Josef Bonaparte*, bratr císařůw, wyprawen tam s franským wojskem; dwůr králowský, sebraw klenoty a poklady, prchnul do Sicilie, Francauzi wtrhli do hlawního města (15 Unora 1806), a Josef Bonaparte wyhlášen od Napoleona za dědičného krále w Neapoli a Sicilii, tak totiž, aby toto králowstwí císařstwí franskému bylo podřízeno, a w něm založeno šest lén říše franské za odměnu zaslaužilých služebníků císařowých. Prwní takowau odměnu, knížetstwí Beneventské, obdržel ministr Talleyrand, druhau, knížetstwí Ponte-Corvo, maršal Bernadotte. Wzpaura Neapolského lidu, zwláště w Calabrii, udušena, pewnost Gaëta, která se nejdéle držela, konečně wzata, a mírná wláda Josefowa neměla dalšího odporu.

Království italské, nad nímž ustanowen byl Eugen Beauharnais, nyní zasnaubený s Augustau, kněžnau baworskau, rozmnoženo více než o třetinu připojením zemí Benátských, w nichž pak též mnohá knížetstwí ustanowena za odměnu wyznačeným sluhám Napoleonowým. Tak učiněn maršal Soult wéwodau dalmatským, Bessiéres wéwodau Istrianským, Murat Bassanským a t. d. Wéwodstwí Cleve a Berg, ono od Prusů, toto od Bawor postaupené, udělil Napoleon Joachimu Muratowi, swatu swému, a republiku batavskau proměnil we *království hollandské*, nad nímž králem učinil druhého bratra swého *Ludwíka* (5 Června 1806). Tím spůsobem owěnčil Napoleon císařský trůn swůj korunami drabantů, tížících ke franskému swému prostředu. Bylať nyní dwojí říše franská; hlawní, sestáwající z Francie wlastní a krajin k ní přiwtělených, a odwislá zewnitřní, složena ze států od Napoleona zřízených, a odwislostí wládařů swých s ní spojených. O politické rownováze již nebylo řeči; politikowé francauzští hlásali, že potřebí jest jednoho přewažujícího státu, aby se zachowala bezpečnost, a přední nade wšecky přewažující že musí býti říše francauzská. Císař Napoleon byl hlawau této prwní říše světa, a wšecky ostatní měly jí býti podružné. On dosazowal wládce států s Francií spojených, a určowal jejich správu; on byl slunce, kolem něhož se otáčely saustawy bludic, králů a králíků.

Tuto přewahu Francie dobrowolně rozmnožila knížata německá, která, prázdna wšeho wlasteneckého citu, za starobylau říši německau se stydíce, a staroslawnau tisíciletau korunau císařstwí swého pohrdajíce raději lpěla ke franštině, a nowému císaři franskému w lesknawé otroctwí se poddáwala. Šestnáct německých knížat, totiž králowé baworský a Würtemberský, kníže arcikancléř, kurfirst Badenský, wéwoda z Cleve a Berg — tenť owšem Francauz, Murat, — landkrabí Darmstadtský, knížata z Nassowa, z Hohenzollern, ze Salmu, Isenburka, z Lichtenšteina, Aremberka a hrabě Leyen uzawřeli w Paříži wespolek zwláštní jednotu, nazwanau spolek Rýnský, odřekli se dalšího swazku s říší německau, wyhlásili se za neodwislé mocnáře, a císaře Napoleona za ochránce čili protektora Rýnského spolku. Za odměnu nowého poslušenstwí dány jim od nowého pána

nowé tituly: arcikancléř — Dahlberg — slaul nyní kníže primas, Baden, Berg a Darmstadt nazwány welkowéwodstwí, Nassow wéwodstwí. Společný sněm, skládající se ze dwau kollejí, královské a knížecí, měl o záležitosti celého spolku rokowati pod primasem we Frankobrodu, tak ale, aby jím mocnářstwí jednotliwých audů nebylo obmezowáno. Přednostu primasa měl dosazowati protektor, a ruku ochrannau držeti nad spolkem. Zato se mu zawázal tento k válečné pomoci 36,000 mužů, již postawiti měl w každé válce na zemi, a města Augsburg a Lindau ustanowena za společné zbrojnice. Wyslanec franský oznámil sněmu říšskému, wždy ještě sedícímu w Řezně, nowau tuto smlauwu, doložiw, že Francie žádné německé říše wíc neuznáwá. Tu císař František důstojenstwí císařstwí Římsko-německého složil, a swatá Římsko-německá říše i dle jména pominula (6 Srpna 1806).

Tím spůsobem Němci sami staroslawnau říši swau zbořili, když místo swornosti, jednotu říšskau upewňující, mezi knížaty jejich rozmohl se rozpor, a místo národního citu, opanowala pauhá sobětliwost. Jen kterakby každý sám sebe powýšil, země swé rozšířil, wládu swau upewnil, byla jejich snaha, a dle příkladu násilného protektora widělo se wolno utlačiti menší a slabší, aby větší a mocnější tím wíce se mohli sesíliti. Protož mezi audy spolku Rýnského uzawřeno, že wšickni menší mocnářowé, jejichž země w oboru zemí jejich leží, neodwislost swau ztratili, a jim mají býti poddáni s podržením toliko některých nepatrných swobod, což nazwáno panstwím prostředním neb *mediatisowaným*. Tak se stalo s městy říšskými Normberkem a Frankobrodem, též s rytířstwem šwabským, franským i ostatkem Rýnského. Až potud byli páni tito swobodní, záwisíce toliko od říše; nyní wšak přišli w područenství těch, s nimiž prwé požíwali stejného práwa a důstojenstwí. Bylli snad národ německý šťastnější pod wládau protektora franského než prwé pod císařskau? — Odpowěď krátkau na to dáwá osud nešťastného Palma, kněhkupce Normberského, jejž Napoleon proto, že prodáwal spis na snížení říše německé taužící, násilně z prostředu rodiny jeho dal wytrhnauti, odwésti do pewnosti Braunowa a zastřeliti. Ústawy státní, které prwé w každém knížetství německém wládu mocnářowu obme-

zowaly, a právo občanstwa chránily, nyni na rozkaz Napoleonův jsau zbořeny, a sněmy stawowské buď zřejmými nálezy knížat zrušeny buď pohřbeny w zapomenutí. Nowí auřadowé státní a dworní, nowé stupně šlechty, důstojenství a služby následowaly, pofranštěná knížata německá snažila se podlým následowáním forem franských weliteli swému se zalíbiti, začež jim tento přízeň swau dokazowal tím, že mu musili dáwati wždy wíce peněz i wojska k válkám proti wlastním bratřím swým a kmenowcům. Jako pak nejurputnější nepřátelé každého národu bywají wlastní odrodilí neb odcizilí jeho synowé, tak se objewilo i w těchto válkách franských, že pomocní plukowé němečtí surowostí a ukrutenstwím páchaným nad swými kmenowci wojska wlastní francauzská daleko přewyšowali.

4. *Válka prusko-francauzská.*

Když říše rakauská, neštěstím válečným poražena a přinucena w drahém míru hledati úlewu, z bojiště odstaupila, došel řad na stát pruský, jehož číhawá politika krátce ale přísně potrestána.

Wláda pruská kojila se totiž nadějí, že snížením moci rakauské a zrušením německého císařstwí sama se w Němcích rozšíří a dosáhne nejwyšší moci; pročež až potud wíce držíc s Napoleonem na utlačowání Německa lhostejně se díwala. Widauc ale, že zřízením spolku Rýnského wlastně Napoleon sám polowic Německa opanowal, zanewřela naň, a snažila se aspoň druhau polowici spojiti pod swým náčelnictwím we spolek jiný, sewerní, jehož protektorstwí wésti chtěl král pruský. Napoleon z počátku, pokud s Rusy jednal o pokoj, slibowal, že se spolku sewernímu protiwowati nebude, podtají ale jednal proti němu, wyhrožuje Sasům a Hessům, kteří byli nejprwé pozwáni ku přistaupení, a dosáhnuw s Rusy smlauwu, odstranil wšecken ohled na pruskau mocnost. Smlauwaje totiž s Angličany, podáwal jim nejprwé nawrácení zemí Hannoweranských, jež byl prwé Prusům wnutil za náhradu, patrně dáwaje na jewo, že i sewerním Německem tak jako jižním hodlá wládnauti. Beze wší obrany tyto země wydati, zdálo se Prusům hanebné,

jejichž wojsko se ještě od času Fridricha II drželo za nepřemožitedlné, a zmužilost swau dokazowalo notným pohrdáním občany. Jakkoli se král zdráhal, předce se mu widěla válka newyhnutedlná. Doba k tomu ale nebyla příhodná, neboť Angličané byli Prusku odporní pro Hannower, ano wypowěděli mu válku, dorážejíce na pruská pomoří a hubíce obchod. I král šwedský Adolf byl proti Prusům válečně wystaupil jakožto nenáwiděného Napoleona spojencům. Když wšak míru s Francauzi náchylný ministr anglický Fox práwě zemřel, a politika anglická zase se sklonila k válce, uzawřen s Anglií i Šwedskem mír, Rus slibila pomoc, čímž wzrostla důwěra, a konečně wypowěděna válka (8 Října). — Wojsko pruské, 120,000 mužů silné, stálo shromážděno u Erfurta, a staroslawní i urození wůdcowé jeho radili se, coby bylo počíti. Napoleon zatím bez prodlení obešed s pluky swými jejich položení s lewé strany a se zadu, nenadále na ně udeřil. U *Jeny* a *Auerstädtu* strhnul se onen smutně powěstný weliký boj (10 Října), w němž Prusowé poraženi na hlawu, celá moc jejich zničena, a jedním dnem celému téměř mocnářstwí učiněn konec. Prusowé ztratili tímto bojem přes 50,000 bojowníků, a ostatních zmocnil se strach takowý, že téměř beze wšeho odporu pewnosti dobře osazené poddáwali nepříteli. Již dwa dni po bitwě wzdal se Erfurt s pewnými twrzemi a čtrnácti tisíci obránci swými; den na to poražena od Bernadotta reserva, kterauž wedl princ Würtemberský u Halle; bez odporu překročili Francauzi Labe, wzali Potsdam, pewnost Spandawu a wtrhli do Berlína (25 Října). Ostatky wojska, nemohauce držeti pole, hledaly spásu w časném se poddáwání. Tak wydal kníže z Hohenlohe oddělení wojska sobě od krále swěřeného 16,000 mužů silné beze wšeho odporu nepříteli w zajetí, a podobně se stalo i dwěma jiným plukům. Mnohem hanebněji jednali welitelowé Štětína a Kěstřina, kteří tyto předůležité pewnosti na Odře, opatřené střeliwem i špíží, a dost dobře osazené, slabým plukům nepřátelským, k dobývání jich neschopným, nedawše ani jedné rány, otewřeli a wydali. Podobnau bázliwostí padl také Magdeburk (10 Listop.), hlawní záštita královstwí, držená za nedobytedlnau, a pewnosti Hannoweranské od Prusů

držené následowaly. Jediný Blücher zůstal we zbrani, a wrhnul se do swobodného Lübeka, kteréž slabě ohražené město od Francauzů wzato útokem, ukrutně wydrancowáno, a Blücher s ostatkem pluků swých přinucen ke wzdání. Wšecky pruské země od Rýna až přes Odru řeku, s dewíti milliony obywateli, w šesti nedělích od Francauzů opanowány, též neutralní krajiny Brunšwik, Hessenkassel, Meklenburk a Oldenburk i města Hanseatská od nich obsazena. Zwláště na wéwodu Brunšwického za manifest od roku 1792 přišla francauzská pomsta, a nešťastný tento wojwoda, jemuž byly oči prostřeleny, ještě před bolestnau smrtí swau ze zemí swých wyhnán, dokonal žiwot na útěku. Kurfirstu hesskému, který s 25,000 bojowníky zachowati chtěl nestrannost, ohlásil Napoleon, že jej poważuje za nepřítele, a na wůli mu zůstawuje, chceli se brániti, načež on zanechaw své země Francauzům, prchnul do Šleswíka. S kurfirstem saským naproti tomu, ačkoli bylo wojsko jeho s Prusy spojeno, naložil Napoleon mírně, učiniw s ním pokoj, w němž mu přiřknul důstojenstwí královské, a přijaw jej do Rýnského spolku, drabantem trůnu swého jej učinil. Též wéwodowi Wýmarskému, jenž slaužil co general we wojště pruském, po wystaupení z něho zem nawrátil. Wýplaty wšak a sbírky nesnesitedlné tížily tyto spřízněné země tak jako dobyté, a sewerní Německo úpělo tak jako jižní pod břemenem železného císaře franského.

5. *Válka rusko-francauzská. Mír w Tilži.*

Moc pruská byla již zlomena, když ku pomoci jí wystaupil na diwadle válečném Alexander, císař ruský, wida krwawé jewiště již se přibližowati ke hranicům samé říše jeho. Neboť již za hranicemi Německa, w Prusích wlastních a Polště bauřily zbraně; čas pomsty se blížil za roztržení královstwí polského, a radostně wyswítalo Polanům nowé wzkříšení wlasti jejich. Přitáh ku polským pomezím, prowolal Napoleon, že má Polska býti zase samostatná, a swolal národ do zbraně k oswobození swé wlasti. Tu se horliwě pozdwihlo jedno wojwodstwí za druhým, nejprwé Kališské, a odtud dále we Waršawě a za Wislau wítáni Francauzi co ochráncowé, a Napoleon od Polanů welebeu co obnowitel

wlasti. Než kterak mohlo přijíti prawé oswobození Polsky od mocnáře, který sám wšelikau swobodu národů podmaněných utiskowal, sám sebe toliko powažowal za pána, wšecko ostatní za nástroje wůle swé? Pročež také byla stawba této nowé Polsky Napoleonem welmi nedokonalá, slabá a malicherná; neboť stawěl toliko pro swau politiku, tak aby nic nemohlo samo státi, coby nedržela jeho ruka, a wše zase se musilo zřítiti, kdyby rámě swé odtáhl.

Ku konci roku 1806 (19 Pros.) přitáhl Napoleon co oswoboditel Polsky osobně do Waršawy, aby odtud řídil nowé tažení válečné proti Rusům, s nimiž také král pruský spojil posledních swých as 40,000 mužů. S obau stran blížila se strašliwá wojska; Bennigsen, za ním Kamenskoj a Buxhövden wedli welikė armády ruské, za nimiž ještě přijíti měla obrana zemská, silná 600,000 mužů. I Napoleon swolal nowé pluky z Francauz, Italie a podnožené Germanie. Jako černá mračna táhla se wojska mezi Wislu a Němen; hrozné strhly se bauře jedna za druhau, kruté wražedné bitwy, ale bez rozhodnutí. Prwní weliká bitwa swedena u Pultuska (26 Pros.) na prawém břehu Narewy, w níž Rusowé po mnohém autoku opanowali sice bojiště, odtud ale zas ustaupili k Němenu; Napoleon na Wisle se držel. Z počátku roku 1807 počali Rusowé nowý útok, a sweden weliký šestidenní boj u Jilawy (Eilau) (zwláště 6 a 7 Unora), w němž s obau stran padlo na 30,000 mužů; obě strany přičítaly si wítězstwí, a obě ustaupily nazpět. Potom bylo několik měsíců ticho, kteréž jewilo oslablost obau stran, a Francauzowé bawili se mezi tím dobýwáním pewností na Odře a Wisle. Neboť ještě bylo w moci pruské Slezsko, které Napoleon na rychlém tažení do Polsky nechal ležeti stranau, zůstawiw opanowání této země pomocným Baworům a Würtemberským, pod správau nejmladšího bratra swého, Jeronyma, jemuž general Vandamme stál po boku. Snadno mohla se země slezská slabe této moci nepřátelské obrániti a jí odolati. Chránilať ji dwojí řada pewností; na Odře Hlohow, Wratislaw, Břeh a Kozel, w horách Kladsko, Nisa a Swídnice; duch občanstwa byl dobrý, k boji s nepřátely hotowý; ale wůdcowé wojenští, welitelowe pewností neměli žádného wlasteneckého ducha, jsauce slepí obdiwowatelé

welikého jim Napoleona, a taužíce rychlým wydáním swěřených pewností získati si jeho milost. Pročež rychle za sebau padly: Hlohow, Wratislaw, Břeh i Swídnice, beze wšeho téměř odporu proti mnohem slabšímu nepříteli, později též ostatní pewnosti slezské wzdaly se.

Statečněji držely se Kolobřeh w Pomoří, Hruděz w západním Prusku a důležitý Kdansk (Danzig), kterážto pewnost mužně nepříteli odpírajíc, teprw po dlauhém obležení pod čestnau kapitulací se poddala, nemajíc žádné podpory. Obléháním těchto pewností stráweny tři měsíce, od Března až do Června roku 1807, kdežto pak hlawní wojsko ruské, hnuwši se ze swého položení u městečka *Fridlandu* přinuceno k boji, a od Francauzů poraženo (14 Června). Tu se wzdal Královec, Rusowé ustaupili za Němen, a císař Alexander jednal o příměří a pokoj, kterýž brzy na to uzawřen w *Tilži* (Tilsit), kdežto se císař Alexander, Napoleon i král pruský osobně sešli (7 a 9 Července 1807). Pro stát pruský těžké a smutné byly články tohoto míru; wšecky země na lewém břehu Labe musil Napoleonowi zanechati, též wšecky země polské, obdržew nazpět toliko západní a starowýchodní Prusko s Pomořím a Slezskem, a to s tím trpkým doložením, že Napoleon pauze z wážnosti k císaři ruskému země tyto králi wrací. Z oněch království pruskému odňatých zemí německých, s nimiž spojil také krajiny hesské, Brunšwické a Hannowerské, utwořil Napoleon nowé *království westfalské*, a postawil mu za krále nejmladšího bratra swého, Jeronyma, který zapudiw swau manželku, pojal dceru krále Würtemberského. Z krajin polských, Prusům wzatých, učinil *wéwodstwí Waršawské*, a wládu jeho odewzdal králi saskému. Kdansko s okolím wyhlášeno za swobodné občanstwo pod pruskau a saskau ochranau, wlastně wšak pod panstwím francauzským. Část Polska pruského, krajina Bialystocká, přiwtělena mocnářstwí ruskému, začež cár Alexander uznal wšecka nowá Napoleonem utwořená království. Mimo to postaupil cár ruský Napoleonu Jonické ostrowy a Kotor (Cattaro), a zawázal se pokoj učiniti s portau tureckau, s níž byla osnowau franskau powstala wálka, jakož i Moldawu a Walachii opanowané jí zase nawrátiti.

Pokojem učiněným w Tilži ztratilo králowstwí pruské polowic swého objemu, půl třetího tisíce čtwerečních mil s pěti milliony obywatelů. Ale i ponechané jemu země nebyly králi pruskému hned wydány, nébrž teprw po wyplacení 130 millionů franků válečné daně, kterauž nemoha oslábly stát tak rychle sebrati, ještě až ku konci roku příštího zůstal od Franků osazen, kteří co jen možno až ku konci roku pilně jej wyssáwali. Až do auplného wyplacení zůstaly od Francauzů na autraty pruské osazeny pewnosti Hlohow, Kèstřín a Štětín, a wojsko pruské sníženo na 42,000 mužů. Králi saskému musil pruský powoliti wolnau válečnau silnici do Waršawského wéwodstwí, z něhož wšichni auřednící pruští wypuzeni, a wšecka mohowitost pruská pobrána. W tak krátké době bylo králowstwí pruské pro nešťastnau obojetnau politiku swau sníženo, že jen z milosti Napoleona a na přímluwu Alexandra nuzně ještě zanecháno při žiwobytí. Ale neštěstí toto mělo pro budaucnost dwojnásobný užitek, že totiž Němci, uznawše obtížnost franského břemena, od slepého wychwalowáni franštiny upustili a pewněji přilnuli k swé národnosti; druhý že wláda, zakládawši si předtím toliko na wojsku a auřednictwu, nyní widauc, že podpora tato tak snadno zlomena, lépe seznáwala také cenu swého národu, a počala sílu národní probuzowati, z níž wyjíti mělo budaucí oswobození.

6. *Kontinentalní system.*

Největším záštím hořel Napoleon proti Angličanům, nejmocnějším a nejstálejším odpůrcům jeho podmanitelstwí, a nemoha se přímo mocí válečnau uwrhnauti na ostrowy britannské, poněwadž Angličané wládli mořem, umínil si zrušiti obchod jejich s Ewropau, a tím spůsobem ztenče jejich moc hrdé soky swé pokořiti. Pročež hned po wítězstwí u Jeny prohlásil Napoleon z Berlína (21 Listop. 1806) ostrowy britannské za postawené w blokadě, wšechen obchod s nimi že je zapowěděn, wšecky lodě tam neb odtamtud se plawící propadlé za kořist, wšecky přístawy francauzské i zemí s Francií spřízněných že mají lodím anglickým býti zawřeny, a wšecky wýrobky anglické, kdekoliw dosti-

žené, pobrány. Naproti tomu prohlásili Angličané zase blokadu na všecka pomoří franská a všech zemí od Francie závislých, lapajíce všecky lodě a pobírajíce všeliké zboží jejich, takže obchod ewropejský hynul, a pewnina mnohem více trpěla nežli Britannie, jíž zůstal otewřen obchod druhých dílů světa. Dle Napoleonowy žádosti měly všecky mocnosti ewropejské přistaupiti ke spolku proti Angličanům, a země své zawříti jejich obchodu, aby Brittowé od celé ewropejské pewniny byli wylaučeni, což nazwal kontinentalním systémem, a ten nejen w zemích od Francie závislých, nébrž i w mocnářstwích rakauském a ruském byl uweden. Jen Šwedowé a Turci, pak Sicilie a Sardinie k systemu kontinentalnímu nepřistaupili, ostatní všecka pomoří ewropejská byla Angličanům zawřena. To se stalo ne samým tolikо welením císaře francauzského, nébrž i odpornosti, kterau Brittowé některými neprawými činy proti sobě wzbudili. Neboť, když roku 1805 válku wedli se Španěly, jakožto spojenci Francauzů, přepadl Graham Moore, kommodore anglický, prwé než byla válka ohlášena, čtyry španělské lodě, které se šestnácti milliony franků na zlatě a jinými klenoty domů se wracely z Ameriky, a wzal je násilím, při čemž jedna z těchto lodí, naplněná cestowníky, wyletěla do powětří. To rozmnožilo nenáwist k Angličanům na poloostrowě Pyrenejském, která ještě wíce wzrostla, když spojené loďstwo fransko-španělské, wypluwši z Cadixu, u předhoří *Trafalgaru* poraženo a stroskotáno jest od loďstwa anglického pod správau Nelsona (21 Října 1805); ale Nelson wítězství zaplatil swým žiwotem.

Ještě wětší nenáwist wzbudili proti sobě Brittowé laupežným tažením swým proti Dansku, aby se zmocnili loďstwa jeho. Domníwajíce se totiž, žeby Napoleon, nešetře nestrannosti slabých Danů pro opanowání Pruska sám se loďstwa danského zmocnil, ustanowili jej předejíti, a wyprawili welikau moc, aby loďstwo danské odwezli z Kopenhagenu. Wyslanec anglický oznámil žádost, aby se Danowé spojili s Angličany, a loďstwo swé zaslali do bezpečného anglického přístawu, sice že má býti wzato násilím. Nad tak hanliwým bezprawím Danowé se zazlili, a chystali se k obraně; ale wojsko anglické wyplaulo předce, poborilo

náramnau střelbau welikau část hlawního města danského, takže konečně raději loďstwo nyní neplatné wydali, aby odwrátili záhubu (7 Září 1807). Loďstwo toto počítalo 18 korábů řadowých, 15 fregat, 6 brig a 25 lodí menších ozbrojených. Teprw když tyto byly odwezeny a Dansko z nejsilnější zbraně swé olaupeno, prohlásili mu Angličané wálku. Tu se wrhli Danowé Francauzům w náruč, dali jim osaditi swé ostrowy, a zahořeli proti Angličanům takowau zlobau, že wšecky saukromí w Dansku se nacházející Britty kázali zatknauti, a psáti do Angličan pod ztracením hrdla zapowěděli. Wšak nejen w Dansku, nébrž po celé téměř Ewropě wzešlo záští proti Brittům pro toto nesprawedliwé násilí, takže i cár Alexander nejen wšecken spolek s nimi zrušil, ale i wálku proti nim wypowěděl. Prawda owšem, že ještě mnohem horších násilí se dopauštěl Napoleon, nežli se tuto dopustili Angličané; ale neprawost jednoho nešlechetností druhého nikdy se nedá osprawedlniti, a zde nadto byla škodliwá i w ohledu politickém; nebo odpor proti utiskowateli národů ztenčowala a jej dráždila ještě k wětšímu násilí.

7. *Přewraty trůnů na poloostrowě Pyrenejském.*

K takowému násilí lákala Napoleona nyní slabost wlád na poloostrowě Pyrenejském a odwislost Portugalu od Britannie zawdala zámysl, pod kterým opanowatel Ewropy také sem mohl zasáhnauti železnau swau lewicí, když prawice w hrdle wýchodu byla zařata. Po míru w Tilži wyslal Napoleon do Portugalu rozkaz, aby princ *Jan*, který wládl na místě matky swé *Marie*, ustaupil od spolku s Angličany, aby se připojil ke wšeobecnému spolku proti nim, a loďstwo portugalské Francauzům wydal ku potřebě proti Angličanům. Spolu učiněna tajná smlauwa s wládau španělskau, dle kteréž se Španělowé s Francauzi spojiti uwolili k dobytí Portugalu. Za to mělo králowstwí portugalské mezi obě mocnosti býti rozděleno, tak aby část sewerní dostala králowna hetrurská, španělská princezna, za Toscanu, již Napoleon žádal pro sebe, a wládař španělský „kníže míru“, pro sebe za odměnu krajiny Alentejo a Algarbii. Zámořské osady portugalské měly oběma mocnostem stejně býti rozděleny,

a král španělský zweleben býti názwem „císaře obau Amerik.“ Z Toscany byl Napoleon již prwé od powolného spojence španělského 15,000 statných mužů wylákal ku pomoci proti Prusům, pročež nyní zaslal jen jednoduchý rozkaz královně hetrurské, we jménu nezletilého syna Ludwíka zde wládnuwší, aby se wystěhowala do Španěl, tam že ji očekáwá nowý osud. Uposlechla bez odporu, a nowospůsobené královstwí hetrurské splynulo s welikau říší francauzskau. Zatím bylo spojené wojsko španělské a francauzské beze wší překážky wtrhlo do Portugalu, ješto slabá wláda říše této, wplywem anglickým i francauzským semtam zmítána, wšeho odporu byla neschopna, dlauho pochybujíc, máli Francauze přijmauti co přátely, čili dle rady anglické před nimi se wystěhowati do Brasilie. Konečně přijata tato rada druhá, a když se Francauzi blížili k Lissabonu, wyplaul dwůr králowský pod stráží anglického loďstwa do Brasilie (29 Listop. 1807). Francauzowé opanowali Lissabon a celé královstwí, a wojwoda francauzský Junot prohlásil we jménu swého císaře, že opuštěním země princ wládař koruny portugalské se odřekl, a dům Braganza tedy přestal wládnauti. Tak dobyl Napoleon zase jednoho královstwí, ale děliti se o ně s korunau španělskau, jak bylo uzawřeno, netoliko nemínil, nébrž i této koruny uzawřel se zmocniti.

Slabost, nehodnost a pokaženost španělského dworu laupež tuto mu usnadnila. We Španělích totiž kralowal dle jména *Karel IV*, kníže ducha slabého, kterýž oddán jsa toliko lowu a honbě, starosti králowské zcela ponechal swé manželce Marii Luise z Parmy a milostníku jejímu Emmanueli Godoy, již jmenowanému knížeti míru (Principe de la Paz). Tento dwořan, který milost královninu byl získal co gardista a kytarista, od níž powýšen k nejwyšším důstojenstwím říše, wládl wlastně říší španělskau sám, jsa wrchním welitelem (generalissimus) wšech wojsk, welkoadmiralem Španěl a Indie, udělowatelem wšech auřadů a ředitelem weškeré wlády, jehož rozkázáno bylo poddaným ctíti jako krále samého. On měl swau wlastní osobní stráž, kněžna z rodu králowského dána mu za manželku, a wšecky lesklé řády, wšecky hrdozwučné titule shledány, aby miláčka královnina ozdobily. Proto wšak předce zůstala hlawa jeho welmi

obmezená, a wláda jeho pro Španěly hanebná i nešťastná. Nepřirozený spolek s Francauzi, do něhož říši španělskau upautal, snížil ji w područenstwí Napoleona, jenž krew i tuk její neustále wyssáwal k swým osobním záměrům. Tím klesala říše wždy u větší slabost; nesmírné platy Francauzům a k tomu nenasycená lakotnost panujícího ministra prázdnili státní poklad, sprawedlnost byla zadána swéwolnosti, milosti a auřady rozdáwány za mzdu pochlebenstwí a otrocké powolnosti k jeho žádostem. Poměr jeho ku královně dáwal pohoršení, a wzbuzowal nemrawnost; opowržliwá slabost králowa uwrhla trůn w neważnost, a dáwala wolnost pletichám, které se nyní osnowaly při královském dwoře, až se skončily se ztrátau koruny. Nesmírné powyšowání šťastného milostníka, neobmezená jeho hrdost, jakož i záhubná wláda jeho wzbudily mu mnohé nepřátely w zemi i při dwoře královském, w jejichž čele stál wéwoda z Infantado, který wšemocného ministra hleděl swrhnauti. K tomu konci získal si pomocí kanowníka Escoiquize, učitele králewiče Ferdinanda, samého tohoto čekance španělské koruny, na duchu i těle slabého, kterýž wystaupiti měl co hlawa proti panowníku. Tento ale, osnowu proti sobě znamenaje, přestrašil krále skrze královnu, že jej Ferdinand swrhnauti chce s trůnu ano i zbawiti žiwota, načež tento syna s přátely jeho dal zatknauti a weřejně wyhlásiti za zrádce a trůnokrádce. Obáwajíce se wšak wzbauření lidu, který w králewiči Ferdinandu zakládal naději w lepší budaucnost, ustaupili Godoy a královna od swého předsewzetí, dle něhož byli si umínili tohoto docela zkaziti, a Godoy sprostředkowal to tak, že Ferdinand na písemné skraušené wyznání winy proti němu weřejně pronešené jako na přímluwu matčinu, přijat byl od otce swého na milost.

Tyto roztržky w královském domě byly Napoleonu wítány, který hned po podnožení Prus ustanowil koruny španělské se zmocniti. Nebo když nastala wálka pruská, počal Godoy we Španělích sbírati pole, wolaje národ do zbraně proti nepříteli, který, ač nebyl jmenowán, dle wšech okolností žádný jiný býti nemohl nežli Napoleon, jehož královna španělská nenáwidíc, z područenstwí francauzského chtěla se wytrhnauti. Když pak Napoleon dobyl tak rych-

lého wítězstwí, wymlauwal se Godoy, že se zbrojil proti Angličanům, a Napoleon, stawě se, jakoby tomu wěřil, uzawřel s ním smlauwu proti Portugalu, aby wojskům swým bez odporu otewřel cestu do Španěl. Tak se stalo; Francauzi wtrhli do Španěl, táhnauce proti Portugalu se španělskau pomocí; zatím wšak se také zmocnili pewností španělských Pampelony, San Sebastian, Figueras a Barcellony, a když byl Portugal podroben, wyslal Napoleon do Španěl nowé wojsko, aby i toto králowstwí opanowalo.

Místo obrany, ku které národ odporný Francauzům byl nachýlen, prohlašowala králowská oznámení přátelstwí s Francauzi; teprw když se Murat, wůdce jejich, blížil k Madridu, otewřely se zaslepenému ministru oči, a zmocnil se ho strach takowý, že s rodinau králowskau dle příkladu dworu portugalského chtěl utéci do Mexika. Lid, wida přípravy k odjezdu dworu z města Aranjuez, wzbauřil se proti ministru, jehož powažowal co původa wšeho neštěstí a zrádce wlasti, i wrazil wztekle do jeho paláce, a bylby jej roztrhal, kdyby ho byl na prosbu králowny neochránil králewič Ferdinand, kterýž jej krwí zbroceného wytrhnul z rukau lidu, a dostawil do žaláře k saudu. Král, bauří tauto ulekán, a boje se i o swůj žiwot, složil den na to korunu, a odewzdal ji Ferdinandowi (19 Března 1808), čímž zůřiwost lidu obrácena w nesmírnau radost. Když wšak nejbližší nebezpečenstwí pominulo, litowala králowna ztracené wlády, a sotwa minuly dwa dni, prohlásil starý král, že odřeknutí jeho bylo wynuceno, a že jest tedy neplatné. Nicméně držel Ferdinand jakožto nowý král slawný wjezd do Madridu, od Francauzů obsazeného, a oba králowé, otec i syn, ucházeli se o pomoc a přízeň Napoleona. Aby se přízně této ubezpečil, raděno Ferdinandowi, aby císaři, jenž sám byl na cestě do Španěl, wyjel wstříc, a žádost swau osobně mu přednesl. Nepowážliwý princ učinil to, a nedbaje wýstrah a proseb wěrných Španělů, wydal se až přes hranice francauzské do Bayonnu, kdežto se Napoleon schwalně zdržel. Císař jej přijal s chladnau přiwětiwostí, a brzy mu oznámeno, že jest nezrušitedlná wůle císařowa, aby dům Bourbonský we Španělích wládnauti přestal, že tedy žádá, aby se Ferdinand koruny španělské za sebe i za rod swůj od-

řekl ku prospěchu Napoleona. Užasnut nad takowau řečí domnělého přízniwce, Ferdinand se zdráhal, a wěrní jeho, mezi nimiž Escoiquiz a ministr Cevallos, wyznamenáwali se zmužilostí; tu wšak dal Napoleon přiwésti ze Španěl starého krále s královnau a jejím milostníkem do Bayonnu. Ferdinand se musil postawiti před oblíčej swých rodičů, a s mnohými wýčitkami i pohrůžkami přikázal mu otec, aby mu nepráwě odňatau korunu bez průtahů zase nawrátil. Ferdinand se odwoláwal na swolení sněmu (cortes); dowěděw se ale, že wypuklá w Madridě wzpaura byla od Murata krwawě potlačena, odřekl se španělské koruny beze wší wýminky, a odewzdal ji otci swému, kterýž ji bez odkladu písemně postaupil Napoleonowi (5 Května 1808). Zato obdržel starší dwůr španělský zámek Compiegne s lesy bohatými na zwěř, w nichž Karel IV dle libosti mohl honiti; Ferdinandu pak wykázán zámek Valencay za obydlí. Tím spůsobem swržen rod Bourbonský se španělského trůnu, a za krále španělského wyhlášen Josef, bratr Napoleonůw; trůn Neapolský obdržel na jeho místě Murat, jehož welkowéwodstwí Berg a Cleve postaupeno Napoleonowi, a později dáno nejstaršímu synu krále hollandského. Murat wedl zatím nejwyšší správu w Madridě, a krwawě potrestaw wzbauření lidu, který se odjezdu knížat protiwowal, nařídil wýboru státnímu od Ferdinanda zůstawenému, aby císaře žádal o brzké ustanowení nowého krále. Napoleon powolal 150 osob z wyšších stawů španělských do Bayonnu, aby zde rokowali o nowé zřízení, což měl býti wšeobecný sněm říše, ačkoliw se ani tyto wybrané osoby wšecky nesešly. Zřízení toto bylo w krátkosti hotowo, jak je Napoleon powolil, načež král a sbor přísahau je potwrdili a 20 Čerwence držel *Josef Napoleon I* slawný wjezd swůj do Madridu.

8. *Powstání Španělů.*

Tím zdálo se Napoleonowi jednání we Španělích býti skončeno, a poloostrow Pyrenejský opanowán, poněwadž dle obyčejného náhledu celý stát, totiž král a wláda s auřednictwem a wojskem se nacházel w jeho moci. Ale we

Španělích byl ještě živ také národ, jehož si panovníci ovšem málo všímali, který však, opuštěn od svých velitelů, sám se vztýčil k obraně své národnosti a samostatnosti naproti cizí porobě. Po celé říši zřízeny sbory (junta) k obraně vlasti proti cizincům, jejichž středištěm byla *junta Sevillská*, která všecky věrné Španěly volala do zbraně pro krále Ferdinanda VII a svatá práva národu. W týž den, we který Napoleon bratra svého za krále španělského prohlásil, wypověděla mu junta Sevillská válku, a skoro týž den, když slavně přijel do Madridu, poraženi byli Francouzowé w Andalusii u *Baylena*, kdežto general Dupont od zbouřených Španělů obklíčen, se 14,000 muži se vzdáti musil (24 Července). Vítězstwím tímto rozmnožila se důvěra we vlastní sílu, a od té doby bojoval národ španělský proti převažné moci Napoleonské bez ustání, wzbuzuje příkladem svým také národy jiné, aby proti podmaniteli Evropy powstali a těžké okowy vlády cizinské roztrhli.

Nejprvé následowali příkladu jejich Portugalowé, zřídiwše sbor národní w Oportě, který zřídil spolek se Španěly a ozbrojení národu proti Francouzům. Ku pomoci jim připlaulo wojsko anglické, jež wedl Arthur Wellesley, pozdější wévoda z Wellingtonu; jehož přispěním Junot wévoda Abrantský, vůdce franský, poražen od Portugalů blíž Lissabonu (21 Srpna 1808), wzdal se na kapitulací, dle kteréž se Francouzowé zawázali Portugal opustiti proti swobodnému přewozu na lodích anglických. K tomu angličtí vůdcowé swolili, čímž země portugalská, oswobozena od Francouzů, Angličanům poslaužila za základ války proti Francouzům na poloostrově Pyrenejském. Také Španělům Angličané ochotnau pomocí na Francouze přispíwali penězi, zbrojí a wšelikými potřebami válečnými; než zwláštní radostí wítáno wojsko wlastenecké, kteréž k obraně wlasti své z nehodného porobenství vůdce Romana na anglických lodích nazpět přiwezl z dalekého Danska, kamž jej byl Napoleon postawil. Wždy dále se rozmáhala horliwost národní proti podmanitelům cizím, po všech krajinách rozléhal se válečný ryk; i w Madridu, nawzdor franským bodákům, jewila se wzpaura lidu, takže král Josef, wida sebe w nebezpečenství, hlawní město opustiw, ustaupil až do Vittorie (1 Srpna). Tu oswo-

bozena také Saragossa, kdežto se Palafox s 10,000 muži a srdnatým obywatelstwem w dlauhém obležení hrdinsky bránil proti Francauzům, a umdlená wojska franská ustaupila za řeku Iberu, očekáwajíce císaře swého s nowau posilau.

Napoleon ustanowil s celau mocí na wzdornau Hispanii se obořiti a pokořiti ji jedním rázem železnému žezlu swému. K tomu konci sebrány nowé armády we Francii, a swolány do pole Wlaši i Němci, aby táhli do Španěl a proléwali krew swau ku potlačení práwa a swobody národu, který jim w ničem neublížil. Prwé wšak nežli tažení wálečné nastaupil, hleděl Napoleon ubezpečiti zad swůj spolkem přátelským s Alexandrem cárem ruským. K tomu konci sjeli se oba císařowé w Erfurtě (28 Září 1808), kdež rozdělili mezi sebau Ewropu, tak aby Napoleon swobodně wládl na západu, Alexander na wýchodu a seweru. Oba mocnářowé učinili z Erfurta dopis ku králi anglickému o pokoj, s tím doložením, že tento krok jest následek nejužšího spolku obau největších mocnářů pewné země k míru i k wálce sjednocených. Náwrh tento zůstal wšak bez následku, a tu se wyřítil Napoleon s celau mocí na nešťastnau Hispanii. Dwakrátstotisíc nowých bojowníků z Francie a zemí spojených walilo se přes hory Pyrenejské k Iberu, kdežto stály ostatky předešlého wojska francauzského, as 40,000 mužů silné. Proti této moci postawili Španělowé as 150,000 bojowníků, k nimž přirazil pomocný woj anglický, jejž wedl general Moore, a obrana zemská počítající na půl millionu občanů od junty hlawní k ochraně wlasti k boji powolána. Ale Napoleon hrozným náwalem swým w krátkém čase armádu španělskau rozdrtil we třech strašliwých bojích (w Listop. 1808); Madrid se wzdal, a král Josef se tam zase nawrátil. Též pomocné wojsko anglické poraženo, zapuzeno, a město Saragossa po zaufanliwém odporu wzdalo se přesilnému nepříteli. Španělowé wšak proto neustáli bojowati, a nemohauce moci a wojenské cwičnosti franské odolati u wálce weliké na širém poli, zřídili wálku malau (guerillas) we swých hornatých krajinách, neustále stíhajíce a nepokojíce swé nepřátely, zwláště když Napoleon polodobyté země jejich brzy opustil, wolán jsa na jiné jewiště wálky proti rakauskému císařstwí.

9. *Čtvrtá válka rakausko-francauzská.*

Laupež korun královských spáchaná na poloostrově Pyrenejském musila každého pozorného přeswědčiti, že Napoleon žádné samostatné moci wedlé sebe nechce strpěti, nébrž wšecky potud ještě neodwislé říše sobě chce podrobiti. Podobně bylo z toho patrno, že ani mírnost a powolnost, ani přátelstwí a spojenstwí proti nenasycené wládožízni násilníka korsikanského neprospíwá; jen síla wlastní, jen mužný odpor že musí trůny ochrániti proti mocnému bořiteli. Přeswědčení toto potwrzeno ještě více hanebným olaupením státu církewního, jehož se Napoleon stejnau dobau beze wší příčiny proti wšemu práwu dopustil. Pod zámyslem totiž, že se Pius VII nechce spojiti s ním proti Angličanům, dal nenadále osaditi Řím francauzským wojskem, zwrhnul papežskau wládu, a přiwtělil větší díl církewního státu ku královstwí italskému.

Takowé násilnosti, tak zřejmé wším práwem obecným pohrdání wolalo k mocnářům ještě samostatným hlasitě, aby se spojenau silau společnému swému utlačowateli opřeli; nechtíli bezedným jícnem franského welikána také býti pohlceni. Nicméně jen dwa mocnářowé na pewnině Ewropy se ještě nacházeli, kteří s obrem tímto odwážiti se mohli w zápas, císař František a cár Alexander, od nichž tedy prawá politika požadowala sjednocení. Alexander wšak byl w tenata franská tak zapleten, že se weřejně wyhlašowal co nejwraucnější přítel Napoleona, s nímž w míru i válce státi se zawázal, a netoliko s císařem rakauským se nespojil, nébrž nezdráhal se k ruce Napoleona proti němu wystaupiti. Stál tedy císař František samoten proti franskému kolossu, a bylo na rozmyšlenau, zdali se po tolikerých ranách od něho utrpených ještě jednau proti němu má odwážiti. Ale tauha po náhradě weliké ztráty utrpené předešlými porážkami lákala, a zpupnost wítěze, který císaři Františkowi ondy z Erfurta psáti se neostýchal, že bylo w jeho moci mocnářstwí rakauské rozbořiti, nutila k obraně; powstání Španělů dodáwalo naděje; tedy činěny příprawy k válce, a s Angličany i Španěly uzawřena tajná smlauwa. Důwěrně oznámil císař František stížnost swau swým ná-

rodům, a s nadšenau horliwostí chwátali tito za mileného mocnáře nasaditi žiwot i jmění swé. Armáda na 400,000 mužů silná, postawena w krátkém času; k doplňku a ku podpoře její zřízena četná obrana zemská, a pro čas potřeby připraweno wšeobecné powstání wšech schopných ke zbrani od 18 až do 48 let.

Dne 6 Dubna 1809 prohlášena se strany rakauské wálka, a arcikníže Karel, nejwyšší wojwoda wšech císařských wojsk, wtrhnul s hlawním wojskem, 200,000 mužů silným, do Bawor. Druhé wojsko, 80,000, wedl arcikníže Jan do Tyrolu a Italie, třetí, 36,000, arcikníže Ferdinand na Waršawu. Neboť netoliko s Francauzi, nébrž s celau téměř Ewropau bylo Rakušanům bojowati. Mimo strašného mistra wálečného táhly proti nim wšecky mocnosti od něho záwislé, Italie, Holland, se zwláštní pak horliwostí králowé a knížata německá spolku Rýnského; též ubohé Dansko muselo táhnauti do boje; na wýchodu pak powstali Polané, a též Rusowé proti Rakausům brojili.

Překročiw hranice, učinil arcikníže Karel prowolání k národu německému, aby se sebe swrhnul jarmo cizího podmanitele a spojil se s Rakušany, aby oswobodili Ewropu. Ale ještě byl mezi nimi duch národní příliš utlačen, příliš těsná byla pauta poroby, a wšecky tížil strach před mohutným protektorem, tak že na pokynutí jeho Němci sami nejlítěji wálčili proti Rakausům, nejochotněji krew swau proléwali, aby se upewnila poroba Germanie. — Hlawní wojsko císařské zwolna se pohybowalo k Rýnu, a Napoleon, dalekopisem o tom zprawen, rychle pospíšil k německému wojsku. W pětidenní bitwě od 19—23 Dubna u Thannu, Ahensberka, Landshuta, Eckmühlu a u Řezna, aneb w pětidenním wítězném tažení rozdrcena od něho wojska císařská tak, že arcikníže s rumy jejich ustaupiti musil do Čech, a nepříteli wolnau cestu zanechati po Dunaji k Widni. Čtyry neděle po začátku wálky stál Napoleon již u Widně, a hlawní město říše rakauské bez odporu se mu wzdalo (13 Kwět.). Zatím byl arcikníže Karel s doplněným wojskem přitáhl z Čech a Morawy k Widni, a rozložil se na lewém břehu Dunaje; i arcikníže Jan, uslyšew o neštěstí hlawního wojska, opustil Italii, kdežto byl wítězně bojowal s místokrálem

Eugenem, a chwátal nazpět k ochraně Rakaus. Napoleon, chtěje wojsko císařské nowau porážkau zničiti, překročil Dunaj tam, kde se řeka dwěma ostrowy, z nichž větší Lobau slowe, dělí na tři prameny, usnadňujíc tudy zdělání mostu ku přechodu; obsadil wesnice Aspern, Enzersdorf a Esslingen, a wyzýwal arcikníže te k boji (21 Května). I udeřil naň Karel s wojskem rozčileným hněwem a msty žádostí. Jako lwowé počínali si zwláště Čechowé, porážejíce železné jezdce francauzské; Aspern byl opětně dobyt, a ztracen, konečně we hrozném boji w den prwní strašliwé bitwy opanowán. W noci dal arcikníže po řece spustiti welike klády a hořící čluny proti mostům nepřátelským, čímž tyto zbořeny, a Napoleon od prawého břehu Dunaje odlaučen. Tím zůřiwěji obnowil strašliwý zápas dne druhého (23 Května), chtěje wojsko císařské wší silau proraziti. Toto wšak stálo w přelítém tom boji s hrdinskau zmužilostí; Francauzowé byli wždy wíce tísněni, wždy wíce slábla zaufanliwá wztečlost jejich, až konečně Napoleon, wida, že tenkráte obwyklého wítězstwí nedosáhne, krwácející wojsko swé nazpět přewedl na ostrow Lobau, zanechaw na bojišti 11,000 mrtwých a 30,000 raněných bojowníků, mezi nimiž také maršal Lannes hrob swůj nalezl. Tedy dobyli Rakušané u Aspern slawného wítězstwí, a dokázali světu, že Napoleon může býti přemožen. Ale i jejich ztráta byla weliká, tak že nemohli nepřítele dále pronásledowati, a z krwawého wítězstwí swého získati auplného užitku. Šest neděl stála wojska pokojně proti sobě, oddělena Dunajem; zatím poražen arcikníže Jan od místokrále Eugena, stíhajícího jej, u Rábu (14 Června), a wojsko fransko-italské s hlawním wojskem Napoleonowým se spojilo. Tu přešel tento po druhé přes Dunaj w tom samém místě k nowému mocnějšímu útoku. Beze wšeho odporu nechal arcikníže Karel celé wojsko franské přejíti, 150,000 mužů se 600 děly, a w týchž rowinách Podunajských, kde ondy Otakar náš nešťastně bojowal s Rudolfem z Habsburka, swedena nowá obrowská bitwa, jmenowaná od místa Wagramu (5 a 6 Července). Dwa dni setřwalo wojsko císařské w přehrozném ohni nepřátelském, bojujíc hrdinskau udatností a očekáwajíc se wší jistotau arcikníže te Jana k posile, který táhna od Rábu po

lewém břehu Dunaje wzhůru, již se nacházel na blízku. Dřiw ale než dostaupil, dobyl Napoleon, ač se ztrátau větší nežli Rakušané, wítězstwí nad Karlem, a w ustawičném boji cauwal arcikníže w dobrém pořádku ke Znojmu. Zde se již počínal nowý boj (11 Čerwence), a wšak císař František beznadějnému krwe proléwání učinil konec obdrženým od Napoleona příměřím. Třetina mocnářstwí rakauského příměřím tímto zůstawena w nepřátelských rukau; wšecky provincie německé, též část Haliče a Uher s městy Widní, Lincem, Hradcem štyrským, Celowcem, Lublaní, Terstem, Solnohradem, Brnem, Lwowem, Krakowem, Břetislawau w Uhřích, Šopronem a Rábem; též Tyrol opuštěn a zanechán swému osudu.

Zde byl při počátku wálky general Chateler s pomocí rakauskau jako oswoboditel radostně uwítán, a jednomyslně pozdwihl se prostosrdečný, nábožný, starých obyčejů swých nad jiné milowný a domu rakauskému s horliwau wěrností oddaný lid proti Baworům, nowým sobě wnuceným pánům, kteří nedbajíce práw jejich, swéwolně nepřátelsky ano často ukrutně s nimi nakládali. Tyrolané powstali, w rychlosti dobyli Innsbruku (12 Dubna), zajali wojsko baworské, hájící hlawní město, a druhého dne musil se také francauzský general Pisson s wojskem swým wzdáti sedlákům tyrolským u Wiltawy bliž Innsbruku. Později podlehli sice Tyrolané nowým silným nepřátelským wojskům, a strašliwá, barbarská nad nimi konána pomsta, zwlášť od Baworů; ale po wítězstwí u Aspru nowau jsauce nadšeni nadějí, nowými nabádáni sliby, že jich císař František nikdy neopustí, powstali znowu sami, — neb pomoc rakauská, prwé málo platná, byla docela odtáhla — proti zůřiwým nepřátelům swým a utlačitelům. Náčelníkem jejich byl *Ondřej Hofer*, sprostý, nábožný hospodský z audolí Passeyerského, který pro wšeznámau sprawedliwost, poctiwost a zbožnau mysl, co hospodský na písku (Sandwirth) we wšeobecné držán byl wážnosti u lidu. Powaha země, kostry to nebetyčných alp, rozwětwené na dlauhá a auzká audolí, nedala se wojskům nepřátelským rozwinauti, a usnadňowala odpor mužů tyrolských, kteří newiditedlní táhnauce nad hlawami nepřátel zásekami tížili pochod, balwany s hor spaušténymi je drtili, a jistými stře-

lami swými poráželi. Na pohoří řečeném Isel blíž Innsbruku poražen od nich maršal francauzský Lefevre auplně (13 Srpna); celý Tyrol kromě pewnosti Kufšteina byl oswobozen, a na hradě císařském w Innsbruku prohlásil Hofer co nejwyšší kommandant obnowenau wládu rakauskau. Wítězoslawná radost wěrných Tyrolanů trwala wšak na krátce; příměřím Znojemským byli pod wýminkau prominutí zase nepřátelům wydáni; naděje zmizela, odpor pominul, wojska nepřátelská opanowala zemi, a Hofer po zmařeném nowém powstání odwlečen z horní skrýše swé do Italie, a na rozkaz Napoleonůw w Mantui zastřelen.

W Polště byli Rakušané též nešťastni. Wtrhnul sice z Haliče arcikníže Ferdinand až do Waršawy, a opanowal ji pod wýminkami (21 Dubna), dle nichž wojsko polské ustaupilo za Wislu. Ale kníže Poňatowský, wojwoda Polanů, táhl po prawém břehu Wisly wzhůru, a wpadl do Haliče, kdežto se lid proti Rakušanům wzbauřil, a sílu jeho rozmnožil. Lublín, Sudomír, pewný Zámost, Jaroslaw i Lwow od Polanů dobyty, a nyní přitáhlo také wojsko ruské dle smlauwy s Napoleonem, aby se s Poláky proti Rakušanům spojilo. Tu wytáhl arcikníže Ferdinand z wéwodstwí Waršawského k ochraně Haliče; ustaupil po mnohých půtkách do Krakowa, wydal Polanům také toto město pod wýminkami (15 Čerwence), a odtáhl do Morawy. Slabé a jednotliwé okusy w sewerních Němcích ke swržení franského jarma zůstaly bez účinku; neb síla nepřátelská welice přewažowala. Dwa wšak předce pro neobyčejnost swau obrátili na se pozornost Ewropy. Prwní wywedl powěstný Schill, major pruský, který s jízdným plukem swým wytáhl z Berlína, aby proti wládě franské powzbudil sewerní Německo. Nenalez wšak nikde k tomu chuti, a po wšech krajinách stíhán, wrhnul se konečně do odňatého Francauzům Stralsundu, zde se chtěje brániti. Ale Stralsund wzat autokem, a mladý hrdina s plukem swým porubán. Šťastnější byl Wilém wéwoda Brunšwický, syn onoho proslulého pruského wojwody, jejž byl Napoleon po wítězstwí u Jeny zbawil dědičných zemí, nyní we wojště rakauském slaužící. Po příměří Znojemském wytáhl s patnácti sty w Čechách najatými ochotníky ze Zwickowa přes Lipsko, Halle, Eisleben, Halberstadt

w ustawičném boji do Brunšwika, sídla swých otců, kamž wtrhnul, a odtud přes Hannower dosáh břehu mořského na lodích anglických se zástupem swým do Angličan se přeprawil.

Za příměřím Znojemským přišel po tříměsíčném rokowání *pokoj Widenský* (14 Října 1809), w němžto císař František wzdáti musil nowé weliké oběti. Mocnářství rakauské ztratilo jím přes dwa tisíce čtwerečných mil, na nichž as půl čtwrta millionu obywatelů; totiž země Salzburk a Berchtesgaden, pak Innviertel a Hausruckviertel s Braunowem, které připadly k Baworům; dále wéwodství Krajinské, Terst, Gorici, Friaul, Istrii a část Chorwatska, kteréžto země Napoleon spojiw s Dalmatii, Benátskau Istrií a Dubrownikem, utwořil nowé králowstwí Illyrii, které přidal ke swé koruně. Dále postaupil císař celau západní Halič s Krakowem, též kraj Zámostský we wýchodní Haliči wéwodstwí Waršawskému, ano i Rusům část této země, totiž kraj Tarnopolský, musil wydáti. Konečně uznal wšecky změny učiněné od Napoleona w Italii a na poloostrowě Pyrenejském, a přistaupil auplně ku kontinentalnímu systemu. Než co činili Angličané ku podpoře císaře Františka, jejichž pomoc on též bral do počtu? Díwali se lhostejně, až byla krwawá hra skončena, a tu teprw wyprawili 40,000 mužů proti Antwerpenu, kamž se bylo uteklo franské loďstwo, zmocnili se pewnosti Vliessingen, a pobořiwše její hradby, nawrátili se domů.

Ještě w běhu této wálky dowršil Napoleon násilnost swau proti papeži, ohlásiw ze Schönbrunnu, že světská moc papežská dokonce má přestati, wšecky ještě ostatní země státu církewního připadnauti ku králowstwí italskému, město Řím že bude swobodným městem císařským, a papež spokojen býti má s ročním platem dwau millionů franků. Darmo swatý otec proti bezprawí takowému protestowal, a klatbu wynesl na wšecky, kteří by se této swatokrádeže dočiníli; Francauzowé se zmocnili celého Říma, papeže násilně jali w Quirinalu, a odwezli welebného kmeta w zajetí do Savony, kdežto nechtěje se wůli světotyranna kořiti, jako zločinec držen jest u wězení. Křesťanstwo katolické nad takowým násilím, spáchaným na swatém otci, ustrnulo, ale žel a tauha zazníwala jen podtají, neboť nebylo wíce

mocnářstwí katolického we swětě, kteréby se tak těžce uražené hlawy církwe swaté důrazně mohlo zastati.

10. *Napoleon na wrchu swé sláwy.*

Po uzawření pokoje Wídenského sezwal Napoleon wšecky korunowané hlawy z dílny swé, jež nazýwal swými spojenci, kteří wšak wlastně byli jeho wasally, do Paříže ku pětileté slawnosti swého korunowání, aby zwýšili přítomností swau lesk trůnu a rozmnožili sláwu jeho triumfu. Tu se sešli králowé saský, westfalský, Würtemberský a hollandský, místokrál italský a kníže primas; též král baworský a španělský očekáwány, a we slawném sněmu wychlaubal se Napoleon, prawě: „Od posledního posezení sněmu zákonodárního podrobil jsem Castilii s Arragonií; z Madridu neprawau Angličany usazenau wládu wyhnal jsem, a již jsem táhl na Cadix a Lissabon, než nawrátiti jsem se musel, abych zasadil orly swé na hradbách Wídenských. Tři měsíce spatřily počátek i konec této čtwrté wálky punické. Smlauwau míru rozšířeny země wšech mých spojenců, i dále ještě se rozšíří. Až zase překročím hory Pyrenejské, bude utikati wyděšený leopard k moři, aby ušel hanbě, porážce a záhubě. Triumf zbraně mé bude triumf genia dobrého nad zlým, triumf mírnosti, pořádku a mrawnosti nad wálkau občanskau, bezprawností a záhubnými wášněmi.“ Tak mluwil muž ten, který wíce než wšickni despoti před ním sprawedlnost šlapal nohama, který celé člowěčenstwo měl za stwořené jen k otrocké službě swé; a podlý senat i králowé od ného utwoření kořili se slowům jeho.

Ale na wrcholi swé swětosláwy necítil se císař francauzský šťastným, neb mu scházel přirozený dědic, jenžby také pro budaucnost císařský trůn zachowal w rodu jeho. Dal se tedy s Josefinau, půwodkyní prwního štěstí swého, rozwésti, a chtěje ukrýti temnost rodu swého nejwyšší urozeností nowé manželky swé, a příbuzenstwím prwního domu w Ewropě wstaupiti we sbor mocnářů rodilých, žádal o ruku Marie Ludowiky, nejstarší dcery císaře Františka. Pečliwý otec pro upewnění míru swolil, a arciknežna rakauská stala se francauzskau císařownau (11 Března 1810). W roce

porodila očekáwaného prince Napoleona Františka Karla Josefa, který hned po narození wyhlášen za krále Římského, a od otrockého senatu pocta králowská w kolébce mu wzdáwána.

Tak tedy štěstí wšecky žádosti milence swého wyplnilo. Z temného rodu Corsikanského powýšilo jej na nejmocnější trůn we swětě, ozdobilo hlawu jeho korunau císařskau, učinilo jej zetěm nejwelebnějšího mocnáře w celém křesťanstwu, obhrnulo trůn jeho stráží korunowaných wasallů, a obdařilo jej též dědicem této wznešenosti. Nyní se nacházel na nejwyšším stupni sláwy, a jen na něm záleželo, aby přestana již od bezprawného násilí, na něm se udržel mírností a sprawedliwostí. Ale duch Napoleonůw, práwě tímto přílišným štěstím opojen, neznal wíce žádných mezí, kdeby se mohly žádosti jeho stanowiti, a pokud se ještě kdo nacházel we swětě od něho nezáwislý, nebyla wládožízniwost jeho upokojena. Ještě wládla mořem nedostižitedlná hněwu jeho Britannie, ještě na wýchodu prosta byla Rus jeho okowů; pročež neměl ani při největším lesku a blahu pozemském stání a pokoje, nébrž jako daemonickau mocí tažen k nowým wálkám a násilím. Zbawiw swatého otce wlády světské, ustanowil zrušiti také poslední ještě pozůstalé duchowní knížetstwí, proměniw země knížete primasa we světské welkoknížetstwí Frankobrodské, k němuž připojena také Fulda a Hanau, Řezno pak postaupeno Baworům, a místokrál Eugen wyhlášen za nástupce Dalberkowa a budaucího dědičného welkoknížete i primasa spolku Rýnského. Aby dokázal, že knížata a krále jím dosazené má za pauhé nástroje wůle swé, proti níž ani přízeň a příbuzenstwí omluwy neposkytuje, odňal wlastnímu bratru swému Ludwíkowi udělené jemu králowstwí hollandské, proto že pečliw jsa prospěchu swých poddaných, zpěčowal se nesmyslnými jeho rozkazy proti Angličanům weškeren obchod, hlawní tepnu žiwota hollandského, násilně přetrhnauti. Šlechetnější Ludwík odřekl se (2 Července 1810) raději koruny otrocké k ruce syna swého, a wyžádal si pokojné sídlo co hrabě St. Leu we Hradci Štyrském, a země hollandská odtud docela s říší franskau spojena. Ještě hanebněji jednal s druhým bratrem Jeronymem, králem westfalským. Nejprwé při-

kázal, aby s královstwím westfalským spojen byl Hannower; sotwa se to wšak stalo, prohlásil, že města Hanseatská jakož i wšecky země mezi mořem Sewerním a Wýchodním po jisté meze běžící od Rýnu k Labi, tedy nejwětší díl Hannowru i se znamenitau částí celého královstwí jest s říší franskau spojeno, proto že prý toho požaduje wýhoda Francie proti despotii britannské (10 Pros. 1810). Z nowého tohoto lupu utwořeny čtyry nowé departementy, jako prwé z Hollandu osm, tak že nyní říše franská počítala 130 departementů s 42 milliony obywatelů. A tato ohromná, z tak rozličných nejmocnějších a nejwzdělanějších národů nakupená říše kořila se jediné wůli samotného Napoleona, který nad ní we wšem ohledu neobmezeně panowal. Zachowal sice ještě formu zákonodárního sněmu, samostatnost wšak jeho již dáwno byla zničena, a senat, až na 140 osob rozmnožen, stal se pauhým schwalowatelem a registrantem císařowých rozkazů. Národům k říši franské připojeným wždy hlásáno od jednatelů franských jako přeweliká čest a štěstí, že se jim dostalo k welikému národu býti přičtenu a sláwy jeho aučastnu. Ale sláwa tato byla sláwa otroků připiatých k triumfnímu wozu hrdého podmanitele. Wládaři a úředníci franští wyssáwali tuk i krew jejich neustálými těžkými bernèmi a sbírkami wojenskými; mnohonásobná tajná policie slídila po každém slowu a hnutí, každý swobodnější wýjew ducha byl utlačen, wšecky wědy wznášející se nad pauhau materialnost byly co nebezpečná hlaubání (ideologie) zakázány, kněhkupectwí a literatura sklíčena nejpřísnější censurau, wšeliký obchod zahraniční překažen zůřiwými rozkazy proti Angličanům, které šly tak daleko, že wšecko zboží anglické již prwé kaupené, a s něhož bylo clo zaplaceno, majitelům pobíráno a páleno. Ewropa mlčky poslauchala swého despota, pod jehož železnau berlu ji uwrhnůl na čas hospodin, aby opykajíc hřích neswornosti a soběctwí, poznala cenu sprawedlnosti a nezištného wlastenectwí.

11. Válka rusko-franská.

Ještě byly w Ewropě dwě mocnosti, kterých Napoleon nepodrobil, anglická totiž a ruská, (neboť Turecko, chrá-

něné swau slabostí, a málomocné Švedsko byly nepatrné), a jelikož na ostrowy britannské nemohl se odwážiti, zaměřil nyní neukojitedlné zraky swé na wzdálenau Rus. Cár Alexander nazýwal se potud císaře franského přítelem a ctitelem, chtěje za mzdu přátelstwí ještě rozmnožiti ohromnau swau říši, a zdálo se, zwláště po sjezdu Erfurtském, že oba největší mocnářowé w Ewropě wládu swěta mezi sebau rozdělili. We válce s Turky, která plápolala od roku 1806, opanowali Rusowé Moldawu a Walachii, a jakkoli mírem w Tilži na žádost Napoleona, Turkům přízniwého, určeno bylo těchto krajin nawrácení, podrželi je nicméně až do příštího pokoje s Turky (1812), kdežto řeka Prut ustanowena za hranici obau říší, a Moldawa wýchodní a Bessarabie Rusům zůstaly. — Ještě většího zisku nabyl Alexander za času přízně s Napoleonem na seweru, dobyw celého Finnlandu švedského. Nad Švedy panowal totiž Gustav IV, syn Gustava III, který, že ztenčowal wýsady šlechty, upadl w její nenáwist, a od jednoho mladého šlechtice Ankarströma při plesu zawražděn (16 Března 1792). Gustav IV zdědil po otci swém nenáwist proti franské revolucí, a odporen jsa násilníku Napoleonu, jejž poważowal za zwíře we zjewení sw. Jana počtem 666 znamenané, spojil se s odpůrci jeho Angličany. Tu na něm cár Alexander žádal, jakožto spojenec Napoleonůw, aby odřekna se anglického spolku, wystaupil proti Britům, a nápomocen byl Wýchodní moře jim zawříti. Gustav odepřel, a wojsko ruské wpadlo do Finnska (Čudska) (w Unoru 1808). Slabé pluky švedské, jimž jediným ochrana země zůstawena, jsauce nechány bez wší posily, nebyly s to, aby přewaze nepřátelské odolaly; nedobytedlná pewnost Sweaborg wydána Rusům zradau, a hned na to wyhlásil úkaz císařský, že Finsko jest s Rusí spojeno. Čudowé ještě se sice bránili; ale místo potřebné jim pomoci rozdrobil swéhlawý Gustav swau válečnau moc nezdařilau wýprawau proti Norwegům, a spolek s Angličany swéwolně roztrhnul; s Dany též započal boj, wše proti wůli národu, až konečně osnowáno proti němu spiknutí, kterým swržen jest s trůnu (13 Května 1809). Na jeho místo powýšen Karel XIII, wéwoda ze Südermannlandu, strýc jeho, a říši dána nowá ústawa, dle

kteréž moc králowská více obmezena. Nyní uzawřen s Rusí pokoj, w němž Šwedowé postaupili celé Finsko, wýchodní a západní Bothnii až po řeku Torneå, země welmi obšírné a Rusům předůležité. Též s Dany učiněn mír a s Francauzi smlauwa w Paříži, dlé kteréž jim wráceno Pomoří a ostrow Rujana, začež přistaupili ku kontinentalnímu systemu. A nejen Gustav IV sám, nébrž i celé potomstwo jeho trůnu šwedského nawždy odsauzeno, a jelikož Karel XIII neměl dědiců, wywolen od sněmu říšského za nástupce jeho maršal francauzský Bernadotte (28 Srpna 1810).

Tím spůsobem proměněno králowstwí šwedské téměř we francauzskau provincii; sněm říšský, odporný králům wlastním, kořil se Napoleonowým rozkazům. Wždy wíce se blížily obrowské kroky welikého podmanitele ke hraniçům říše ruské, wždy chladněji se měl k cáru, spláceje náklonnost jeho hrdau nešetrností, a urputně na tom stoje, aby wšecken obchod mořský dle systemu kontinentalního docela zastawil. Alexander se zpěčowal, spoléhaje na práwa samostatnosti, a když se chystal proti násilníku k obraně, wyřítil se tento s celau Ewropau na něho. Již z počátku roku 1811 počal Alexander sbírati pole, zřídil silnau zemskau obranu, postawil nowé armády, a nyní učinil také pokoj s Turky (28 Května 1812), aby tamější wojska obraceti mohl k ochraně říše. Zároweň hledal smířiti se s Angličany, a jednal o spolek se Šwedy. Napoleon rozkázal, aby se Šwedowé spojili s Dany a Poláky proti Rusům, a když se zdráhali, wtrhlo wojsko francauzské náhle do šwedského Pomoří, kdežto slabá posádka šwedská zajata a odwedena do Francie. Tu prohlásili Šwedowé, že se spojí s tau mocností, která jim za náhradu za ztracené Finnsko pomůže k dosažení Norwejska, patřícího ku koruně danské. Rusowé to slíbili, načež mezi oběma mocnostmi uzawřen wálečný spolek (24 Března 1812), k němuž později přistaupili také Angličané.

Naproti tomu sbíral Napoleon weškerau moc obrowské říše swé. Již wlastní jeho armády činily nesčíslné množstwí; k těm pak přišly ještě branné pluky mnohonásobných wasallů a spojenců, kteří wšickni powoláni. Spolek Rýnský sám přidal k armádě franské 100,000 mužů; Šwejcaři dali

12,000, Polané 60,000, mezi nimiž 18,000 jezdců bojowalo co nejhorliwěji s Napoleonem pro wlast swau, a 12,000 ještě krwácelo we Španělích. Pruský král musil postawiti 20,000 mužů, a císař František wyprawil ku pomoci 30,000 mužů pod Šwarcenberkem. Nikdy newídal swět wojska silau i duchem tak mocného jako to, které nyní Napoleon wedl na Rusy. Počet jeho obnášel přes půl millionu bojowníků, a sice 492,000 pěších, 96,000 jezdců, 1372 welikých i malých děl, 21,000 dělostřelců, přes 164,000 koní potažních s nesčíslným množstwím wozů a jiného wálečného náčiní, tak že wesměs wtrhnulo do říše ruské 610,000 mužů a 187,000 koní. Od Wýchodního moře až ku pořičí Buhu wojska tato se sbírala, kdež we prostředu wedl wojsko Napoleon sám, lewé křídlo, složené z Poláků a Prusů, Macdonald, prawé z Rakušanů a Sasů, Šwarcenberk. Dne 9 Května 1812 wyjel Napoleon k armádě. Císařowna sprowázela jej až do Drážďaň, kdežto jej císař František a král pruský nawštíwili. Dne 22 Června prohlásil počátek tak nazwané druhé wálky polské, a překročil ruské hranice. Tu zřídili Poláci wšeobecný národní sbor, a wyhlásili obnowení říše polské, což wšak Napoleon potwrdil jen s wýjimkau Haliče, císaři rakauskému zaručené. Nemohlať samostatnost Polsky býti w záměrech toho, jenž toliko na své jediné osobě samowládnau mocnost zakládal.

Nyní teprw wypowědčl wálku také císař Alexander, swatým slibem se zawázaw, že jí neskončí, pokud bude jediný bojownik nepřátelský na zemi ruské. Ale wálečná síla jeho, jakkoli čítající 300,000 mužů, nestačila, aby na poli otewřeném tak náramný příwal nepřátelský zastawila; pročež byl úmysl wojwod ruských newpauštěti se w rozhodné boje, nébrž před nepřítelem zponenáhla ustupowati do wnitř nesmírné říše, a pleniti před nim wšecky krajiny, aby se nikde nemohl držeti; kterýžto záměr schwalowala a podporowala přirozená powaha země a podnebí.

Hlawní cíl Napoleonůw byla Moskwa, staroslawná, poswátná hlawa říše Moskwanské, jejímž dobytím hodlal wálku skončiti a cára pohnauti k uzawření pokoje, jimžby jej sobě podnožil. Dne 28 Června přišel do Wilna, hlawního města Litwy, odkudž se byl Alexander práwě při požáru wšech

zásob válečných odebral do wnitř říše, aby zřídil nowau obranu, zanechaw náčelnictwí wojsk ruských polnímu maršalu Barclay de Tolly, který cauwal k Witepsku a dále ke Smolensku na silnici do Moskwy, chtěje se spojiti s wojem, jež od jihu wedl kníže Bagration. Napoleon, zřídiw kwapně Litwu dle franského spůsobu, chwátal za ním na bezedných, deštěmi rozbahněných, mrchami a mrtwolami pokrytých cestách ruských, a doštihl jej we Smolensku (17 Srpna). Udatně Rusowé toto znamenité město bránili, wšecky útoky odrážejíce; nemohauce se zde wšak udržeti, zanechali jich nepřátelům co spáleniště a zbořeniště. Odtud ustaupili dále, wždy bojujíce, přes Dorogobuž, Wjazmu, Gzatek, jež spálili, a teprw u Borodina zastawili se. Místo cizorodého Barklaje přewzal byl welitelstwí Kutusow, saudruh ondy hrdinského Suwarowa; neb lid i wojsko na nesmělost wojwody cizozemského žehralo. K ochraně poswátné Moskwy Rusowé hořeli podniknauti boj; pročež zarazil tábor, kde padá potok do řeky Moskwy, a nepřítele očekáwal. Hrozná se tu strhla bitwa (7 Září), jedna z nejkrutějších a nejkrwawějších; bojiště bylo pokryto wíce než 70,000 zbitými a raněnými z obojí strany; Kutusow času nočního ustaupil, tak že se Napoleon honositi mohl wítězstwím nad Moskwau. W pořádku cauwaje přitáhl Kutusow k Moskwě; wida wšak, že nemožno jest tak obšírné město seslablým wojskem swým brániti, obrátil se na prawo ku Kaluze, umluwiw prwé s hrabětem Rostopčinem, wládařem Moskewským, aby celé hlawní město bylo wyprázdněno, tak, aby zde nenalezl Napoleon žádné spíže a podpory. Tak se stalo, a z 240,000 obywatelů zůstalo w obšírném městě, když wojsko franské přitáhlo toliko několik tisíc lidí, chátry a cizinců (14 Září). Město bylo jako wymřelé, okenice uzawírány, dwéře zataraseny, žadná deputací nepřicházela Napoleonu wstříc, by mu pokorně podáwala klíče města a prosila o milost. Zaražen a rozzloben wtáhl do domowé pauště, a uhostil se w Kremlu, staroslawném sídle Moskewských cárů. Tu začalo na mnoha místech město hořeti; k hašení scházelo přípraw, prudký wítr rozháněl plamen s náramnau rychlostí po budowách nejwíce dřewěných; brzy pohltil welikánské město wšeobecný požár, a weliká armáda francauzská

w ohniwém moři potápěla se. S hrůzau uprchnul Napoleon z Kremlu na letohrad Petrowský před městem, zanechaw ostatek města drancowání hladowého wojska swého, které zůřiwost překonalo diwau ukrutností. Po šesti dnech plamen zponenáhla zhasl, když téměř celé město, až na malau část bylo spáleno, wěkoslawná hlawa říše proměněna w ohromnau spaustu kaučících se zřícenin. Ale požár Moskwy roznítil we wšech srdcích ruských horliwost proti nepříteli, obnowil pewný úmysl jejich ke smrtelnému zápasu; byl to ohniwý slaup, jejž wšemohaucí wládce wšech dějů lidských zpupnému podmaniteli postawil w cestu, ne aby jej uwedl dále, nébrž aby mu hlásal: až potud a ne dále! Moskwa byla postupu Napoleonowa hranice; zde počala hwězda štěstí jeho hasnauti, a mohutnost jeho klonila se k západu.

Napoleon očekáwal, že ztráta Moskwy cára Alexandra oblomí a pohne ku přijetí míru Francauzům žádaucího. K tomu konci wyprawil poselstwí do táboru Kutusowa, ježtoby jednalo o mír, což on slíbil císaři oznámiti do Petrohradu, chtěje získati času, aby wojsko franské, možnáli, zadržel až do počátku zimy, a sám čerstwými pluky nabyl posily. Newrle očekáwal Napoleon poselstwí míronosné z Petrohradu; neb již on sám s hlawním wojskem byl daleko proniknul, kdežto woje ostatní daleko zůstaly pozadu w krajinách polských. Wojsko jeho den ode dne sláblo, a ruské se wždy wíce zmáhalo; zpustlé krajiny a spálená Moskwa nedala dlauhého pobytu, a zima byla přede dwermi, w níž mohl od Polsky a Němec zcela býti odtržen; pročež nezbýwalo ničehož, než nastaupiti tažení zpáteční, což po dlauhém čekání, wida se býti sklamána, konečně učinil (17 Října). Tau samau cestau, kterau byl přišel, zpustlými krajinami, táhl nyní nazpátek. Z počátku sice zaměřil přes Kalugu, kdež stálo hlawní wojsko ruské; potom wšak rozmysliw se po boji u Malojaroslawce, uhnul se w stranu předešlau, a přes Možajsk a Wjazmu táhl ke Smolensku. Jak hrozné a smutné to tažení! Špíže, w Moskwě ještě nakořistěná, docházela, krutá zima ruská nastáwala, a s tří stran stahowala se wojska, aby odwážliwé nepřátely zničila. Po weliké ztrátě na lidech i wálečných strojích dosáhl Napoleon Smolenska (10 Listop.). Zde wšak nebylo pobytu;

neboť již hrozil Witgenstein od severu, Čičagow od jihu, s hlawním wojskem Kutusowým, w zápětí následujícím, se spojiti, a zameziti mu náwrat. U Krásného obořil se Napoleon na Kutusowa, a utrpěl znamenitau ztrátu (17 List.), ještě pak větší druhého dne maršal Ney. Hlad a mráz byly ale ještě mnohem mocnější nežli meče ruské, každodenně na tisíce bojowníků francauzských porážejíce. Nejwyššího stupně newýslowné bídy zakusilo wojsko franské u přechodu přes řeku Berezinu (26—28 Listop.), přes niž se na břeh dostaly toliko smutné rumy ondy weliké armády, rozbité zbraní ruskau, poražené hladem a zimau, pohlcené lednatými wlnami. Napoleon, wida armádu swau ztracenu, opustil ji, zanechaw správu Muratowi; wšecka kázeň přestala, wojsko odházelo zbroj, celé zmrzlé tlupy pokrýwaly sněhowau půdu, jednotliwá kopí kozácká hnala před sebau celé pluky strašliwých ondy hrdin a zajímala je; slowem porážka Francauzů byla takowá, že z celé weliké armády, 480,000 mužů, jen 400 pěších a 600 jezdců se nawrátilo přes ruské hranice (14 Prosince). — Rusowé tedy byli prwní, kteří Napoleona z říše swé s přehroznau ztrátau wypudili; a jakau mocí, jakau posud newídanau silau to dokázali? Žádnau jinau nežli swornosti a čistau přesnau národností. Kdyby byli obywatelé Moskwy bywali tak pofranštěni, jako západních hlawních měst ewropejských, zdažby byli opustili tak ochotně hlawní město swé, a nepříteli je zůstawili? zdažby se byli raději nepokořili obdiwowanému welikému francauzskému císaři? Od nich wšemi potřebami zaopatřen, bylby se Napoleon přes zimu snadno w Moskwě udržel, a pak bylo wíce než možné říši ruskau opanowati. Duch národnosti tedy, nezkalené národnosti slowanské, zasadil podmaniteli Ewropy ránu smrtelnau. Raněný tygr ještě sice dlauho a strašliwě se bránil; mnohau stihatelům swým ještě zasadil krwawau ránu, než přewaha jeho byla w Rusi zdrcena; nyní potřeba bylo jen směle beze strachu proti němu se postawiti. Mocnářowé dlauho wáhali to učiniti, strachujíce se, žeby při nawrácení válečného štěstí ku praporům Napoleonowým odpad swůj zaplatiti musili ztrátau korun; národowé wšak dychtili hanebné okowy franské rozlámati, a jelikož na wýhru byl lesk samostatných korun,

tedy se spojili konečně mocnářowé s wůlí národů swých, pokudby jimi dosáhli swého aučelu.

12. *Wálka o oswobození Ewropy.*

Nejprwé powstali proti potlačiteli swému Prusowé, kteří nejwíce trpěli. General York, wojwoda pomocného wojska pruského, uzawřel (30 Pros.) na swau ruku s Witgensteinem, wůdcem ruským, kapitulací, kteraužto krajina mezi Memelem a Tilží prohlášena za nestrannau, a Rusům otewřen průchod skrz ni. Hned na to opustil také general Massenbach prapory maršala Macdonalda, a s wojskem Yorkowým spojil se. Král pruský sice káral toto počínání; wida wšak, kterak wšecko obecenstwo Francauzům jest odporné, odebral se z Berlína, jimi opanowaného, do swobodnější Wratislawě, odkudž lid swůj wolal k obraně wlasti. A hle! powstal tento wšeobecně, dobrowolně; we wšech stawích, wšem wěku i powolání jewila se proti zpupným Frankům horliwost potud newídaná, a wšeliké oběti pro oswobození wlasti chutě snášeny. Tím ujištěna, pokračowala wojska ruská směle ku předu přes Němen, Wislu i Odru, až musili Francauzi za Labe a Zálu ustaupiti. Z mnohých stran přirůstalo jim darmo posily; darmo Poňatowský we Waršawě nařídil wšeobecnau obranu; wojsko rakauské pod Šwarcenberkem ustaupilo do Haliče, usnadnilo postup Rusů, a Miloradowič wtrhnul do Waršawy (6 Unora 1813). Winzingerode porazil o několik dní později Sasy u Kališe, načež při nešťastných bojích cauwali přes Odru. Místokrál italský, který byl hlawní správu wojska franského přewzal místo Murata, nemoha slabau mocí swau takému náwalu odolati, ustaupil nazpět až k Labi. W Kališi uzawřel král pruský spolek s Rusy (28 Unora), a wypowěděl Francauzům wálku; nato wtrhnul kníže Repnin s wojskem ruským do Berlína, kdež uwítán co oswoboditel (5 Března). W Kališi učiněno prowolání od spojených Rusů a Prušanů na celý národ německý, aby se wzchopil a oswobodil wlast swau od cizího tyranstwí; spolek Rýnský že již pominul, a wšecka knížata jeho aby se s mocnáři sewerními spojila proti společnému nepříteli. Než prowolání toto málo potud prospělo u knížat,

jimž zisk wlastní byl milejší než blaho wlasti společné. Král saský, aby nemusil uposlechnauti a spolek s Napoleonem opustiti, ustaupil do Čech, a Winzingerode obsadil Drážďany, Blücher wzal zase kraj Chotěbuzsky, prwé od Prusů Sasům postaupený (27 Března).

Zatím byl Napoleon postawil nowé četné armády do pole. Nawrátiw se totiž do Paříže, nařídil senatu, aby mimo wýpis roku 1813 ještě jiných 350,000 mužů wypraweno bylo na bojiště, jež senat ještě rozmnožil o 50,000 za náhradu odpadlých Prusů. Když Prusi wypowěděli válku, powoláno nowých 180,000 Francauzů do pole, tak že armáda franská rozmnožena býti měla na 800,000 bojowníků. Z jara 1813 stála nowá armáda francauzská, složená z Francauzů i Němců podmaněných, nejméně 150,000 mužů silná, w Němcích pohotowě, a znowu přišel Napoleon, aby ji wedl proti spojeným mocnářům. Znowu počal krwawý zápas; blíž Lützena porazil Napoleon wojsko prusko-ruské, které jemu zabrániti chtělo tažení k Lipsku (2 Května), načež ustaupil do Lužice, a Napoleon, opanowaw Sasy, w Drážďanech se usadil. Nowé wítězstwí u Budišína a Wuršowa (20 a 21 Května) získalo mu také Lužice; spojenci cauwali do Slezska, a Francauzi pronikli až do Wratislawě. Též Hamburka, jenž se byl nedáwno oswobodil, poznowu silau nepatrnau se zmocnili, neb nebylo žádné obrany, a město, počítající přes 100,000 obywatelů, dalo se od sotwa tisíce Francauzů wydrancowati. Jakkoli wšak bylo wojsko Napoleonowo počtem mocnější než wojska spojenců, předce nebylo ještě dosti silné, aby je udeřením welikých hmot mohlo rozdrtiti, jak tomu welmistr wálky byl uwyknul. K tomu zwláště neměl dost těžkého jezdectwa, pročež wítáno mu bylo příměří, zjednané prostřednictwím rakauským (4 Čerwna), w němž pluky swé hodlal doplniti. Bauře válečná na čas utichla, a držán sjezd w Praze, na němž se jednati mělo o pokoj. Za předběžné články jeho žádal císař František (7 Srpna), aby mocnářství pruské w předešlé wáze swé zase bylo postaweno, wéwodstwí Waršawské aby se jako prwé mocnářům rozdělilo, města Hanseatská aby byla swobodná, krajiny illyrské aby se wrátily Rakausům, a samostatnost mocnářů welikých i malých aby byla

společně zaručena. Naproti tomu podáwal Napoleon Illyrii, ale bez Terstu, swolil k rozdělení Waršawska, ale chtěl podržeti Kdansk, a žádal, aby spolek Rýnský rozšířen byl až k Odře, začež Prusům mělo Polsko býti postaupeno. Wida císař František, že Napoleon k žádnému jen poněkud sprawedliwému pokoji není nakloněn, a wždy ještě nad Ewropau míní wládnauti, ohlásil swé přistaupení k rusko-pruskému spolku, a wypowěděl Francii wálku (12 Srpna).

Přístup rakauského mocnářstwí dal spojencům proti Napoleonowi přewahu, jemuž již také Šwedowé byli odpowěděli, jichž 25,000 sám čekanec koruny šwedské Karel Jan (Bernadotte) wedl z Pomoří k sewernímu wojsku spojenců. — Konečně tedy poznali mocnářowé jediný prawý záměr swé politiky, totiž pewný sworný spolek proti wšeobecnému podmaniteli, jenž právě nesjednoceností, žárliwostí a sobětnostĺ jejich swé přewažné moci dosáhl. Žádost swého wlastního zisku musela umlknauti, kde se jednalo o přemožení toho, který wšecko pobíral; pročež nelákalo wíce ani nawrácení Slezska, jež Napoleon Františkowi slibowal, kterýž opowrhnul stkwostným darem, podáwaným rukau laupežnau, a upřímným srdcem mocnářowé wespolek i s národy swými se spojili, aby oswobodili Ewropu. Tu počal boj pamětihodný, weliký, wšech předešlých toliko o majetnost wedených znamenitější, wznešenější a šlechetnější, boj proti násilníku a wšeobecnému rušiteli práw trůnů i národů. Powstalyť proti sobě dwě polowice Ewropy, aby rozhodly mečem, máli tento díl swěta klesnauti w porobu jednoho muže, čili nabýti ztracené rownowáhy. S obau stran wywinuty nesmírné wálečné síly; s jedné spojení mocnářowé postawili na 800,000 bojowníků w dlauhé čáře od moře Wýchodního až k Italii; s druhé půl millionu řídil Napoleon mistrnau swau prawicí.

Aby se spojených mocnářů jednota ničím nerušila, umínili společně zůstati wždy při hlawním wojsku, které se shromáždilo w Čechách, a kníže Šwarcenberk učiněn nejwyšším wojwodau wšech spojených wojsk. Prwní ránu zaměřil na Drážďany, kdež Napoleon pewně ohražen wládl; awšak nepowedla se, nébrž po bitwě dwaudenní (26 a 27 Srpna) musili Rakušané s welikau ztrátau ustaupiti, ne-

chawše w rukau nepřátelských as 13,000 zajatých. W bitwě této padl také Moreau, jenž se byl na pozwání císaře Alexandra wrátil z Ameriky a proti osobnímu nepříteli swému wstaupil do ruské služby; kaule z děla urazila mu obě nohy, a odnešen byw z bojiště, skonal. Tau samau dobau wšak dobyl Blücher we Slezsku nad Macdonaldem welikého wítězstwí (26 Srpna), a brzy na to poražen Vandamme wpádew do Čech od spojenců u Chlumce (30 Srpna), kdežto sám přišel w zajetí. Tak též maršalowé Oudinot a Ney, táhnauce k Berlínu, jsau poraženi na hlawu a přinuceni cauwnauti do Torgawy a Wittenberka. Následkem těchto nešťastných bojů swých maršalů widěl Napoleon, že mu neradno déle se w Drážďanech držeti; neb se wšecka tři wojska nepřátelská, severní pod Bernadottem, slezské pod Blücherem a hlawní pod Šwarcenberkem, naproti němu spojowala; se wšech stran zmáhalo se nebezpečenstwí, naděje, aby spojence každého obzwlášť sporážel, pominula, a nezbýwalo ničehož, nežli buď boj wšeobecný se wšemi, nebo rychlé odtažení zpáteční. Po dlauhých rozpacích opustil konečně Napoleon Drážďany (6 Října), a táhl k Lipsku, kamž jej hlawní woj spojenců wytrhší z Čech následowal. Zde swedena ona na wěky znamenitá, weliká, rozhodná bitwa národů, w níž od 16 až do 19 Října krwawě, krutě, přehrozně bojowáno, a kdežto bůh zástupůw sprawedliwé při spojenců uděliti ráčil auplné wítězstwí. Na 300,000 mužů čítalo wojsko spojenců, 200,000 francauzské, u Lipska bojující; dlauho bojowáno bez rozhody, dlauho bylo wítězstwí pochybné, až při sklonku dne 18 k spojencům se naklonilo. Na příští ráno ustanowil Napoleon wytažení z Lipska; dříwe wšak, než to wykonal, ztečeno město, a nesčíslné množstwí zajatých, raněných, střeliwa a wálečného náčiní wšeho druhu padlo w ruce wítězům. Mnoho tisíc prchajících bylo zaskočeno, když příliš časně za Napoleonem swržen most, a kníže Poňatowský, wůdce Polanů, utonul w Elsteře. Ztráta Napoleonowa počítala se na 80,000 mužů; ale také wítězů ostalo na hrozném bojišti skoro 50,000 mrtwých neb raněných.

Král saský, jemuž Napoleon ještě 16ho posílal wítězné zprawy; uzřel se nyní we swém wlastním městě zajata, odkudž s dworem swým zatím odeslán do Berlína, a wojsko

i země jeho potaženy k rukaum spojenců. Některé pluky byly již w boji (18 Října) řady francauzské opustily, a přestaupili ke spojencům. Brzy před bitwau obrátili také Bawoři, widauce, že štěstí Napoleona opauští, a rozhodli se též jej opustiti. Dne 8 Října učiněna smlauwa na zámku Riedu w Rakausích mezi knížetem Reussem, wůdcem rakauským a Wredem, generalem baworským, w níž se král baworský zawázal pomocen býti proti Napoleonu, začež mu císař důstojenstwí královské, Napoleonem obdržené, zaručil. Wítězstwí u Lipska dodalo slowům prawdy; wojsko rakauské stojící proti Baworům spojilo se nyní s baworským pod náčelnictwím Wredowým, kterýž je wedl k Würcburku, jehož dobyl a dále táhl k Rýnu, aby Napoleonu cauwajícímu zamezil cestu. Již nebylo Napoleonu wíce ochrany w Němcích; stíhán od wítězů utíkal bauřliwým kwapem a s mnohau ještě ztrátau k Erfurtu, wrhnul se jako postřelený lew na Bawory do cesty mu přišlé u Hanawy, mocnau ranau je porazil (29 Října), a ustaupil za Rýn, přes nějž se wíce newrátil. — Budowa spolku Rýnského rychle se za ním zbořila; neboť příkladu baworského krále následowala knížata ostatní bez odkladu; královstwí westfalské rozpadlo se zase we staré části swé, a Jeronym Bonaparte prchnul; též Dalberg, welkowéwoda Frankobrodský, ztratiw sláwu světskau, odebral se do Kostnice, později do Řezna. Frankobrod wyhlášen za swobodné město, a též městům Hanseatským swoboda nawrácena. Pewnosti na Odře a Labi, jež Francauzi potud drželi, wzdaly se jedna za druhau, a Germanie byla franského jha auplně zproštěna; také Dansko, po statném odporu od Švedů přemoženo, uzawřelo mír (14 Ledna 1814), w němž Norwegy postaupiti musilo Švedům, Helgoland Angličanům, začež mu přiřknuto Pomoří swedské. Též z Hollandu byli Francauzi brzy wypuzeni. Když tam spojené wojsko pruské a ruské pod Bülowem a Winzingerodem přitáhlo, powstali obywatelé sami proti swým utiskowatelům, wypudili je, a powolali prince Oranského zase ke wládě, kterýž, když wšecko bylo wyklizeno a připraweno, z Angličan se nawrátil, a na trůn pohodlně se posadiw, prohlásil se za neobmezeného krále (w Prosinci 1813). W jihu postupowalo

zatím wojsko rakauské, jež wedl general Hiller, proti místokráli italskému wítězně; oswobodiwši w krátkém čase wšecky krajiny illyrské od násilí franského wojska, a nawrátilo je zase otcowské wládě císaře Františka.

Tím spůsobem říše Napoleonem utwořené, hned jak je welikán opustil, rozpadaly se, a dříwe, než uplynul rok, byly wšecky trůny jejich zbořeny, a panownik Ewropy přinucen hájiti wlastní domow swůj proti mnohočetným nepřátelům, kteří se naň walili se wšech stran, nesauce pomstu za spáchaná nad nimi bezprawí, a za dwadcetileté utiskowání. We Frankobrodě rokowali spojení mocnářowé, kterakby wálka do Francie samé měla býti nešena, aby se Napoleon konečně podrobil. Celá síla spojenců i mocností k nim připadlých byla na to připrawena; knížata německá sama, nedbajíce tolikerých ztrát uwolila se postawiti přes 100,000 mužů, a to bez Prus, Rakaus i Bawor, kteréžto mocnosti nowá wojska sebraly. Hlawní woj spojenců měl čítati 150,000 mužů, slezský 140,000, sewerni 120,000, k tomu armáda italská, španělská, anglická, portugalská, weliké množstwí w reservách a zemských obranách, tak že ozbrojenců wšeho druhu z celé Ewropy ano i z Asie na Francii se walilo as 880,000.

Ještě dřiw než za Rýnem, skončila se říše Napoleonowa také za horami Pyrenejskými. Opustili jsme swrchu králowstwí španělské w boji národním proti podmanitelům franským, když se Napoleon odtamtud byl odebral k wálce rakauské 1809. Po odchodu jeho zůstalo we Španělích ku podpoře trůnu Josefowa a ku podrobení krajin wzdorujících sedmero wojsk franských. Maršal Jourdan wedlé krále Josefa byl wojwodau. Při wší udatnosti a horliwosti národní nemohli jim Španělowé odolati, a jen pomoc britannská držela ještě wzhůru wlastenecké jejich prapory. Canning, ministr anglický, uzawřel s nimi wálečnau smlauwu, dle kteréž se Britannie zawázala k mocné Španělů podpoře. Wojsko anglické, které bylo u Coruny, odplaulo domů, wrátilo se s nowau posilau pod Wellesley-em nazpět, a wtrhlo rozmnoženo pluky portugalskými a španělskými zase do Španěl. U Talavery w Nowé Castilii dobylo slawného wítězstwí (27 a 28 Čerwence 1809), začež od krále an-

glického powýšen Wellesley za *viscounta Wellingtona z Talavery*. Wítězství toto mělo wšak málo následků; brzy předčila zase síla franská, a rychlým wítězným skončením wálky rakauské přewaha její upewněna. Neboť hned po zawření míru Wídenského wyslal Napoleon do Španěl nowau wálečnau sílu, a nejwýtečnější wůdce, maršal *Soult*, přewzal od Jourdana náčelnictwí. Wšudež musily slabé pluky španělské před ním ustupowati; i jižní krajiny byly podrobeny, nejwyšší junta utekla se na ostrow Leon; jen Cadix, pewnost při moři, hrdému wítězi wzdorowala. Též wojsko anglické, tlačeno jsauc od Masseny, ustupowalo do Portugalu, kamž je také Francauzi stíhali. Král Josef opanowaw znowu španělský trůn, spořádal wládu dle franského spůsobu, wyzdwihl wšecky kláštery a řehole, a wydal přísné zákony proti wšem, kteříby se odbojné junty přidrželi, neb ji jakkoli podporowali. Po celý rok 1810 a 1811 wláda franská w utlačené Hispanii panowala; celé králowstwí, až na hrdinský Cadix, bylo opanowáno; wysoká šlechta, zpronewěřilá wěci národní, slonila se w lesku nowého trůnu, wšeliký odboj národu zdál se marný býti. Proto wšak wlastencowé nezaufali; aby ducha národního mocněji powzbudili, wypsali wšeobecný národní sněm (Cortes), k němuž deputowaní ze wšech krajin swobodně wywolení shromáždili se w Cadixu (Září 1810). Od těch wypracowána nowá austawa říše dle wzoru swobodné francauzské od roku 1791; Ferdinand VII uznán za španělského krále, ale dle swrchowané wůle národní; trojí mocnost státní, wýkonná, zákonodární a saudná, od sebe odděleny, wšecky okowy feudalní zrušeny, a místo bywalých stawů woleni deputowaní k sněmu národnímu. Nowá tato ústawa prohlášena w Březnu 1812, a uznána od Britannie i od cára Alexandra, když tento z počátku wálky francauzské uzawřel smlauwu se Španěly. Wálka rusko-francauzská Španělům odlehčila; neb zřetel Napoleonůw hlawně obrácen byl k seweru. U Salamanky dobyl Wellington welikého wítězstwí nad maršalem Marmontem (22 Čerwence 1812), po němž král Josef opustil Madrid, a Wellington u weliké sláwě přitáhl do hlawního města, načež tam nowá ústawa bez prodlení prohlášena a stwrzena přísahau. Francauzowé se sice opět wztýčili, Soult a Suchet

dobyli nowých wítězstwí, znowu zapudili Wellingtona až do Portugalu; ještě jednau wrátil se Josef do Madridu; ale neštěstí Napoleonowo na hlawním jewišti wálky ztenčilo sílu francauzskau we Španělích, Soult powolán (w Březnu 1813) s 50,000 swých zmužilých bojowníků k seweru, a Jourdan přewzaw zase welitelstwí, nemohl se déle držeti. Brzy opustili Francauzi Madrid zase, a wždy dále cauwali k swým hranicům. Spojené wojsko anglo-španělské za nimi; u Vittorie sweden weliký boj, w němž hlawní wojsko franské docela bywši poraženo, utíkalo k Pampeloně. I zde wšak ho welká část zbita, takže jen slabé rumy jeho půdy franské stíží dosáhly. S nimi prchnul též král Josef, a Španěl wíce nespatřil. Ještě jednau wyprawil Napoleon hrdinského Soulta s 30,000 muži do Španěl, kdežto pewnosti Pampelona a San Sebastian potud se držely w rukau franských; ale Wellington porazil jej we třídenní bitwě Pyrenejské (28—30 Čerwence 1813), načež pewnosti dobyty a wládě franské na poloostrowu Pyrenejském učiněn konec.

Netoliko od Rýnu, nýbrž také od hor Pyrenejských blížila se ke hranicům říše franské mnohonásobná nepřátelská wojska, proti nimž Napoleon nyní samoten se měl brániti. Usnešením senatu wypsána čerstwá armáda 300,000 bojowníků, a činěny příprawy ke wšeobecnému powstání národu. Než nebylo již wíce we Francii republikanského nadšení, kteréž byl Napoleon sám udusil; pročež rozkazy císařowy jen wáhawě a nuceně plněny, když lesk wítězosláwy jeho, oči francauzské zaslepující, se zatemnil. Předce wšak spojenci dlauho wáhali překročiti Rýn a doraziti na tygra we wlastním jeho daupěti, obáwajíce se, žeby powstáním celého národu owoce wšech drahých wítězstwí zase mohlo býti zmařeno. K tomu jsauce ještě w náhledech swých nesjednoceni, podáwali Napoleonowi mír, dle něhož mu koruna říše franské, až po Rýn rozšířené, zůstati měla; brzy wšak smlauwání přetrženo, neb Britannie žádala swržení Napoleona a dosazení Bourbonů na trůn franský. Takž ustanoweno pak tažení do Francie. Hlawní wojsko spojenců, wojsko české pod Šwarcenberkem samým, 120,000 wojínů, wtrhlo skrze Šwejcary, prohlásiwší se za nestranné, přes hranice (20 a 21 Prosince 1813); Blücher, as s 80,000

překročil Rýn u Mannheima a Koblence (1 Ledna 1814), od seweru pak Bülow se přibližowal z Hollandu. Proti této náramné síle nepřátel, se wšech stran se na Francii walících, nemohl Napoleon postawiti jiné obrany krom zbytků wojsk a w rychlosti sebraných nowáčků; předce však postupowali spojenci ku předu zwolna a bojácně. Pewnosti, chránící hranice sewerní, toliko obešli, nezdržujíce se jich dobýwáním, a za třidcet dní po přechodu přes Rýn stál Šwarcenberk na wýšinách Langresských, Blücher w audolí Maasu, Bubna blíž Lyonu, a wojsko reservní postupowalo k Saoně. Záštita hor Vogesských tak jako Rýn opanowána bez odporu, a strašného powstání národního nikde nebylo číti. Nicméně se bránil Napoleon jako raněný lew hrdinskau udatností, a hrstkau wojska swého nesčíslné pluky nepřátelské mnohokráte porážel. Celá spojená Ewropa nebylaby ho přemohla, kdyby se nebyla s ní spojila zrada domácí, která wšemožně pracowala o jeho swržení. Sám o své osobě zůstal až ku konci nerowného tohoto zápasu strašliwý, we mnohých bojích wítězný, jako u Brienne, Champ-Aubert, Montmirail, Montereau, z jednoho nepřátelského woje na druhý se wrhaje a střídawě je poráżeje. Šwarcenberk i Blücher musili ustupowati, a také od jihu přišly zprawy, že maršal Augereau zapudil Bubna až do Genfu. Při těchto okolnostech Šwarcenberk ke hlawnímu boji, jejž mu Napoleon nabízel, neodwážil se, nébrž nazpět cauwal přes Marnu a Aubu. Od 1 Unora, kdež spojenci po obdrženém wítězstwí nad Napoleonem společně nastaupili pochod ku Paříži, přišlo 13 tak daleko, že knížete Lichtenšteina wyslali k Napoleonu, žádajíce o příměří. Rokowáno o pokoj w Chatillonu, jejž Napoleon nyní přijímal jen pod těmi wýminkami, aby říše franská dosahowala až na Rýn; králowství italské a ostrowy jonické aby připadly Eugeniowi; králi saskému a welkowédowi z Berku aby země jejich byly nawráceny. Toho však spojenci nepřipustili, widauce, žeby Napoleon tímto spůsobem wlastně pánem Ewropy zůstal; pročež spojiwše se aužeji w Chaumontu, znowa ustanowili táhnauti na Paříž. Ku předu! welel ohniwý stařec Blücher, přepadl Napoleona u Laonu (10 Března), a porazil křídlo jeho, načež se také hlawní wojsko hnulo ku předu, s nímž se Napoleon

krwawě setkal u Arcis. Bitwa trwala od poledne až do půlnoci (20 Března), načež Napoleon, wida, že přewaze nepřátel cesty k Paříži zameziti nemůže, umínil si wzad jejich se táhnauti, zaskočiti je od Rýnu, a přenésti válku do Němec, domníwaje se, že spojenci potáhnau za ním, a tudy od Paříže budau odwráceni. Spojenci ale nedali se tím ani odstrašiti, ani od záměru swého odlákati, neboť již bylo připraweno srozumění w Paříži se stranau Napoleonu podtají odpornau; w jihu opanowán důležitý Lyon, a Wellington s druhé strany od hor Pyrenejských wítězně pokračowal ku Paříži. Ochranu tohoto nesmírného hlawního města byl Napoleon poručil bratru swému Josefowi, bywalému králi španělskému, a wládařství w nepřítomnosti swé odewzdal císařowně. Celá wšak obrana Paříže skládala se z části národní gardy a ostatků wojska poražených maršalů Marmonta a Mortiera, kteříž položiwše se na wýšině Montmartre blíž Paříže, bránili přístup ke městu. Wládařstwo widauc této obrany nedostatečnost opustilo Paříž; wojska spojená přitáhla; Montmartre ztečen (30 Března), a město se wzdalo na kapitulací (31 Března 1814).

W čele 200,000 bojowníků wtrhli spojenci do Paříže, ne wšak jako nepřátelé franského národu, znělo prohlášení jejich, nýbrž jakožto oswoboditelé od Bonapartowa tyranstwí a obnowitelé předešlé prawé wlády Bourbonské. Několik set Bourbonských přiwržencův zwolalo na ulicích: Sláwa králi, sláwa Bourbonům, a s Talleyrandem smlauwáno o swržení Napoleona. Druhého dne swolal Telleyrand senatory, aby zřídili nowau wládu, kteřížto nyní rowně powolní žádosti cizinců, jako prwé plaziwše se před swým despotem, učinili wýrok, že je císař Napoleon s trůnu swržen, a národ i wojsko zproštěno složené jemu přísahy (2 Dubna). Napoleon pozdě se přeswědčil, že se wojsko spojenců za ním nazpět, jak byl daufal, netáhne, a chwátal nyní ku Paříži, aby, možnáli ještě, podrobení hlawního města překazil, přišel ale již pozdě; Paříž byl již w rukau spojenců, a z Fontainebleau, kdežto se byl postawil, smlauwal s cárem Alexandrem w Paříži, chtěje trůn francauzský postaupiti synu swému. W tom wšak se mu nezdařilo, neboť znowu wítězil Wellington; Angličané stáli na dosazení starého krá-

lowského rodu; i Paříž se prohlásil pro Bourbony; maršalowé opustili jeden po druhém swého císaře, jemuž tedy nezbýwalo ničehož, než buď s wojskem sobě oddaným učiniti zaufanliwý útok k dosažení trůnu, nebo dle wůle spojenců docela se koruny franské odříci. Od bojowného hrdiny bylo se nadíti, že raději rekowně klesne na bojišti, nežby se nepřátelům podnožil; ale Napoleon zakládal ještě naději w budaucnost na wrtkawosti francauzské, a odřekl se pod wýminkami od spojenců podanými pro sebe i rod swůj koruny franské i wlaské docela. Za obydlí i majetnost dán mu ostrow Elba s dwěma milliony franků ročního platu, kamž se s malým zástupem wěrných swých skutečně odebral (28 Dubna).

W Italii držel se ještě až do konce welikého tohoto přewratu statně a wítězně Eugen proti Rakušanům; když ale zpráwa přišla, že se Napoleon trůnu odřekl, učinil příměří, dle něhož se wojsko franské wrátilo domů, a smlauwau uzawřenau (23 Dubna) celá země wojsku rakauskému postaupena; Lombardie obsazena we jménu císaře Františka, Piemont a Toscana wráceny předešlým pánům swým; Modena dána arciknížeti Františkowi z domu Este, Parma pak wykázána Marii Ludwice, bywalé franské císařownĕ, která manžela swého wíce nespatřiwši, se synem jeho se byla utekla pod ochranu otce swého.

Zatím senát w Paříži nowau ústawu šťastně dokonal, dle kteréž koruna franská jakožto ze swobodné wůle národu přiřčena Ludwíkowi, bratru zawražděného krále, a obmezena sněmem deputowaných, začež si senatorowé wymínili dědičnost swého wýnosného auřadu. Ludwík ale tuto ústawu zawrhnul, prawě, že mu koruna náleží práwem dědičným, ne wůlí národu, a nawrátiw se z Angličan do Paříže, na trůn francauzský se posadil co Ludwík XVIII (3 Kwětna). Nahlížeje wšak, žeby wláda neobmezená bez bodáků cizinských proň we Francii byla nemožná, udělil Francauzům jako z pauhé milosti konstitucí jinau, a weřejně prohlasiti dal listinu (charte), w níž byla obsažena (4 Čerwna). Tauto chartau bylo ustanoweno, že osoba králowská má býti swatá a neporušitedlná, a králi samotnému že přísluší moc wýkonná, jakož i práwo wálky a míru; ministři pak jeho že

powinni jsau za činy wlády odpowídati. Moc zákonodární měl král sdělowati s dwěma sněmownami (komorami), totiž komorau pairů, od krále wolených na čas žiwota, a komorau deputowaných, wolených od národu. Každoročně se obě tyto komory měly shromážditi, aby swolowaly berně a weřejně sněmowaly o zákony králem nawrhowané. Každý deputowaný musel býti nejméně 40 let stár a tak zámožný, že ze jmění swého ročně pořádné daně platil tisíc franků. Wolení mělo se stáwati we sboru wolenců po departementech, z nichž každý musil býti 30 let stár a mohowitý na 300 franků roční daně. Deputowaní wolili se na pět let, a každoročně pětina komory se musila obnowiti. Moc právní swěřena saudcům stanoweným od krále, ale neswržitedlným; saudy držány austně a weřejně, při nichž wina neb newina wypowídána dle uznání nezáwislých od wlády wolených přisežných (jury). Jen zločiny proti státu a wládě měla sauditi komora pairů, ostatně měl každý Francauz míti stejné práwo před zákonem, a osobní swoboda každého, jistota jmění, wolnost swědomí wšem stejně zaručena a slibem swobody tisku chráněna. Swobodomyslnau tauto ústawau hodlal se Ludwík XVIII národu franskému zawděčiti, a w míru nyní uzawřeném w Paříži (30 Kwětna) snažili se spojení mocnářowé wšemožně, aby nawrácení Bourbonů znamenáno nebylo Francauzům žádnými ztrátami. Mírem tímto zachowána říše franská we swé auplné celosti, w těch hranicích, kteréž měla 1 Ledna 1792, ano i s některými krajinami wíce, jako Avignonem a Venaissinem hrabstwími papežskými, též wéwodstwím savojským. Taktéž nawráceny jí wšecky osady zámořské opanowané od Angličanů, toliko ostrowy Tabago, Sw. Lucie a Isle de France musila jim ponechati a část ostrowa Sw. Dominika mírem Basilejským obdrženau nawrátiti Španělům. Největší část zemí od Francauzů dobytých a nyní zase oswobozených připadla předešlým majitelům; jen král saský, že nejdéle s Napoleonem stál, měl za to koruny a země swé zbawen býti k rozmnožení králowstwí pruského; rozličné pak země německé měly pod mocnáři swými samostatnými w jeden spolek býti sjednoceny. K upořádání toho wšeho položen sbor císařů, králů, knížat a jednatelů jejich do Widně.

Tento prwní pokoj Pařížský trwal wšak jen na krátko; neboť po odtažení spojenců nastala wůbec nespokojenost s Bourbonskau wládau, jížto zwláště wojsko franské nenáwidělo, taužic po pomstě a nowých wítězstwích pod slawným swým císařem, nepowažujic císařstwí za přemožené, nébrž zradau podmaněné, a při sjezdu Widenském nastalo nedorozumění a neswornost, kteráž hrozila mezi spojenci samými wypuknauti w plamen wálečný. Wšeho toho Napoleon pilně šetře, ustanowil z ostrowa swého náhlým wpádem do Francie nowau wládu překwapiti, shromážditi oddané sobě wojsko, a koruny franské znowu se zmocniti. Ku podiwu šťastně i rychle se jemu zdařilo. Dne 1 Března 1815 wystaupil s několika sty staré gardy a hrstkau ochotníků, Poláků a Corsů, wšeho as 1,200 mužů, u Frejus na zemi franskau; wojska proti němu wyslaná k němu se přidáwala; jako w triumfu táhl rychle dále. Grenoble, Lyon přijaly jej s plesáním, wšudy Bourbonowé opuštěni prchli, a císař Napoleon uwítán zase w Paříži (20 Března). Sem powoláni deputowaní wšech departementů k weřejnému sněmu, na němž Napoleon swobodnau ústawu potwrdil a slibem se zawázal, že pokoj Pařížský we wšem zachowá, a wzdálen wšeho wýboje toliko wnitřního blaha říše své bude šetřiti. Ale mocnářowé shromáždění we Widni, jak jich nenadálá zpráwa o wyniknutí strašliwého odpůrce z Elby došla, prohlásili jej za obecného nepřítele a rušitele ewropejského míru, kterýž wystaupením z wykázaného sobě ostrowa wšelikého práwa nejen k wládě, nébrž i k žiwotu zbawen, wšeobecnau klatbu na sebe uwalil, kterauž nad ním mocnosti wšecky, od nichž mír Pařížský podepsán, chtějí wykonati. Tak powstala celá Ewropa proti jedinému muži. Wojska spojenců stála ještě shromážděna w poli, a obrátila se znowu proti Francii. Předběžně poražen *Murat*, král Neapolský, který whod prwé odpadnul od Napoleona, newhod nyní powstal pro něho a wálečně wytáhl proti Horní Italii. Rakušané wšak jej brzy odtud wypudili, a bojácné Neapolitany jeho několikráte rozehnawše, u Tolentina w dwaudenním boji Murata porazili (2 Května). Tím dobyta celá Neapole pro krále Ferdinanda IV. Murat prchnul do Franska, obnowil později z Corsiky wpád do Neapole, kdežto wšak jat a co zbojník zastřelen.

Wida Napoleon, že mu mírnými sliby nemožno nowau bauři odwrátiti, a sklamán w té naději, že neswornost spolek mocnářů roztrhne, wztýčil se jako lew, obstaupený kolem lowců, k poslední obraně proti nesčíslnému množstwí nepřátel. Sebraw na rychlo wěrná wojska swá, roznícená mstyžádostí a wýhledem na nowau sláwu, udeřil obwyklau prudkostí na wojsko pruské, rozložené na hranicích nízozemských, a porazil je w krwawém boji u *Ligny* (16 Čerw.), kdež Blücher sám zůstal mezi raněnými na bojišti, nepoznán wšak zajetí ušel. Odtud se obrátil Napoleon na Wellingtona, který s wojskem Brittů, Irů, Hannoweranů, Nízozemců a Brunswíčanů chránil přístup ke Brüsselu; a zde sweden onen weliký rozhodný boj u *Waterloo* neb Belle Alliance (18 Červwna), w němž Napoleon poražen a síla jeho nawždy zlomena. Dlauho sice bylo wítězstwí na wahách; již se ztenčené řady anglické sklánčly k ustaupení; jen chladná zmužilost wojwody je držela ještě w pořádku; tu k wečeru Bülow, pak Blücher, zotawiwše se, přitáhli s pluky swými a Frankům w prawý bok udeřili. Ještě jednau hnal Napoleon osobně k útoku proti srdci Angličanů na wrchu swatého Jana s gardami swými; marné wšak bylo wšecko hrdinstwí; nemohlť jich wíce poraziti, a zatím prawé křídlo bylo od Prusů poraženo. Tu jest wojsko franské se wšech stran stísněno; nastalo weliké pobití, noc rozmnožowala zmatek, až pohřížen jsa w dawu prchajících a nazpět puzen, přišel bez armády do Paříže. Komory shromážděné, místo slíbené wěrnosti, žádaly, aby složil korunu, a dle náwrhu Lafayetta měla zase obnowena býti republika; strana jeho ale radila mu, aby se odřekl koruny k rukaum swého syna; což Napoleon učinil, a prozatím zřídil wládu, w níž přední místo měli Carnot a Fouché. Ale zchytralý, wší wíry prázdný Fouché zradil jej spojencům, a když wyslanstwo komor přišlo do welikého táboru spojených mocnářů, aby wyjednáwalo pokoj, dána odpowěd, že nebude jednáno, pokud by nebyl Napoleon osobně wydán w ruce mocnářů. Napoleon, wida nezbytí, chtěl se z Rochefortu přeplawiti do Ameriky; Angličané wšak wýplaw zabawili, tak že zbawen wší naděje, odewzdal se kapitánu anglickému Maitlandu na lodi Bellerophon, žádaje w Angličanech pohostinnu přijat

býti co saukromá osoba. To wšak jemu jakožto wylaučenci bylo odepřeno, a zawezen co wězeň wšech spojenců na daleký ostrow sw. Heleny (7 Srpna), za wězení a hrob jemu wykázaný.

Zatím byla wojska pruská i anglická zase přitáhla do Paříže (8 Čerwence), wedauce s sebau zase Ludwika XVIII, který pomocí spojenců znowa dobytý trůn zase obdržel. Nato uzawřen nowý, *druhý mír Pařížský* (20 Čerwence 1815), w němž hranice franské ustanoweny tak, jak byly roku 1790. Některé krajiny tedy ještě od říše franské oddělany, a dílem přiwtěleny k Nízozemsku, dílem k Německu. Mimo to musila Francie wydati wšecky památky wítězstwí a umělecká díla z rozličných zemí do Paříže swezená, wyplatiti sedm set millionů franků náhrady, a po pět let wydržowati wálečnau posádku wojska spojenců, 150,000 mužů. Rod Bourbonský na trůně utwrzen, konstitucí wšak zachowána, a od krále zaručeno dle charty se říditi.

Tak se skončila weliká swětoborná revolucí francauzská. Po pět a dwadcetiletých bauřích a strašliwých wálkách konečně snažně žádaný mír světu nawrácen. Spojení tři mocnářowé, císař František, Alexander a král pruský, pro uwarowání budaucího podobného neštěstí, uzawřeli ještě w Paříži wespolek jednotu řečenau swatau allianci (26 Září 1815). W této se zawázali tři mocnářowé w oblíčeji celého swěta, že se wespolek chtí powažowati jako bratří a krajané, we wšem a wšudy společně si pomáhati, a we wšem jednání swém jak wespolek tak u wládě národů swých sprawowati se dle swatých zákonů náboženstwí Kristowa. Wšickni národowé křesťanští že se mají powažowati za audy jednoho lidu křesťanského, jejž oni co otcowé rozličných rodin dle zákonů lásky křesťanské pod nejwyšší wládau Kristowau budau sprawowati a říditi. Krásný, wznešený, bohumilý to účel; na zříceninách říše zloby měla wzrůsti říše swatá, říše míru, sprawedlnosti a lásky. Wšickni mocnářowé křesťanští pozwáni k aučastenstwí tohoto swatého spolku; král anglický wšak nepřistaupil, že mu nedowolují zákony státní samowolně we spolek wstaupiti, a papež se nepřipojil, prawě, že netřeba swatého spolku politického, když jest církew swatá říší Kristowau na zemi.

13. *Sjezd Widenský.*

Když násilný rušitel míru ewropejského konečně spojenau silau Ewropy byl přemožen, drželi císařowé, králowé a knížata weliký sjezd we Widni, aby společná radda jejich rozrušenau saustawu říší zase spořádala, trůny pobořené oprawila, náhrady wykázala ztrátám a odměny zásluhám, slowem aby oswobozené Ewropě nawrátila nowý politický pořádek. Dwa císařowé, čtyři králowé, množstwí knížat, pak ministři, wyslanci a jednatelowé wšech ewropejských mocností shromáždili se w císařském sídle, aby hájili a zastáwali wýhodu wlastní nebo swých welitelů; zřetel celé Ewropy, ano celého občanského světa byl obrácen k Widni, žádostiw, jaké oprawy z rady tak slawného sněmu budau pro člowěčenstwo wyplýwati. Předměty, o něž se jednalo, byly rozděleny na dwě třídy: ewropejské a německé, z nichž prwní šetřeny ode wšech mocností, které mír Pařížský podepsaly, německé pak wyjednáwány od mocnářů německých. Ze záležitostí ewropejských bylo nejprwnější wyplnění žádostí mocnářů nejwětších, kteří mocí swau spojenau oswobození Ewropy ode jha Napoleonowa hlawně spůsobili. K císařstwí rakauskému připadlo tedy za mzdu draze zaslauženau králowstwí lombardsko-Benátské, císaři ruskému králowstwí polské, a pruský král žádal za odměnu o králowstwí saské. Že wšak tomu jiné mocnosti odporowaly, nechtíce nechati krále saského zcela klesnauti, ustanoweno konečně, aby toliko dwě pětiny Sas ku králowstwí pruskému byly přiwtěleny, a za ostatek aby ku koruně pruské připadly některé části Polsky, jakožto welkowéwodstwí Poznaňské, a některé krajiny za Rýnem. Část starobylé Polsky, Krakow se swým okolím, o nějž se mocnářowé, komuby připadnauti měl, neshodli, ponechán jako na památku někdejší říše polské co swobodné město pod ochranau tří okolních mocností. Pro pewnější záštitu proti Francii zřízeno králowstwí spojených Nizozemí, k němuž připojena také Belgie a některé krajiny francauzské i welkowéwodstwí Lucemburské jakožto část spolku německého, město pak Lucemburk samo ustanoweno za spolkowau pewnost.

Angličané podrželi ostrow Maltu, ostrowy Jonické, Helgoland, mys Dobré Naděje s mnohými osadami we wýchodní i západní Indii, a králi anglickému nawrácen Hannower, jakožto králowstwí patřící k německému spolku. Koruně šwedské potwrzeno králowstwí norwejské, Dansko pak Pomoří šwedské, obdržené za náhradu, postaupilo Prusům za část Lauenburka. Ke Šwejcarům kantony Neufchatel, Wallis a Genf zase připojeny, a potwrzena stálá nestrannost wšech 22 spojených kantonů. Konečně spořádány záležitosti bywalé říše německé. Místo minulého císařstwí zřízen nyní totiž tak nazwaný *spolek německý*, jejž základní listina, nazwaná „Teutsche Bundesakte“ (8 Čerwna 1815), wůbec takto stanowila: Samostatná mocnářstwí a swobodná města německá spojují se we stálý spolek, jehož aučel jest zachowání wnitřní i wnější bezpečnosti a neporušenosti jak Německa celého tak i jednotliwých jeho států. Tato mocnářstwí a města jsau: Císařstwí rakauské, s tak nazwanými německými zeměmi swými, králowstwí pruské, baworské, saské, Hannowerské a Würtemberské, dále welkowéwodstwí Badenské, kurfirstwí hesské, welkowéwodstwí hesské, welkowéwodstwí i wéwodstwí saská, Brunšwické a Nassowské, Meklenburk-Swěrinské a Střelické, Holštein, Oldenburk, Anhalt a Šwarcburk, Hohenzollern, Lichtenštein, Reuss, Šaunburk-Lippe, Lippe a Waldeck, Dansko pro Holštein, Nízozemsko pro Lucemburk, a konečně swobodná města Lübek, Frankfurt, Bremen a Hamburk, dohromady 35 knížat a 4 swobodná města. Země wšech těchto knížat jsau samostatné; toliko o záležitosti celého spolku rokuje sněm plnomocníků jejich shromážděný we Frankfurtu, válka jednoho auda s druhým nemá býti připuštěna, nébrž wšecky rozepře rozhodowány wýborem sněmu, proti zewnitřnímu nepříteli pak ode wšech společně dle welikosti a síly jednohokaždého drženo býti má spolkowé wojsko. We wyznání náboženském zachowáno katolíkům i protestantům stejné práwo, a zřízení stawowská čili konstitucí, swoboda tisku, obchodu a plawby wšem státům německého spolku přislíbeny jakožto odměna za krwawé obětí we swaté válce.

ODDĚLENÍ III.

Od Widenského kongressu do Červencowé revolucí we Francauzích.

(1815 — 1830.)

1. *Wláda swaté allianci.*

Zachowati nawrácený světu mír a chrániti nowě uwedený do Ewropy pořádek byl nejwyšší účel mocnářů, kteří se byli k tomu we spolek swatý spojili; pročež jednomyslné bylo w tom jejich wynasnažení, aby wšecky další wýjewy ducha revolučního udusili, wšecky revolucí, kdekoliby se wyskytly, utlačili a wše zase maudrostí swau nazpět uwedli do ustanoweného pořádku. Ale pořádek tento nenacházel wšude obliby, nébrž w rozličných zemích mnohé protiwníky, domníwající se, že se sliby před wálkau o wyswobození Ewropy národům od mocnářů dané nesplnily, a stěžující sobě na skrácení očekáwaných za odměnu swobod. Zlomyslnost, sobětnost, nepokojnost a rozličné jiné náružiwosti nespokojenost tuto podněcowaly k nowému odporu proti nelibému pořádku; semtam powstáwaly nowé revoluční bauře, jejichž utlačowáním spolek swatý bawen, takowého blaha národům spůsobiti nemohl, jaké byli očekáwali.

We Francii jewila se s jedné strany weliká nechuť k restaurací rodu Bourbonského, jakožto wnuceného nepřátelskau mocí, k jehož podpoře spojenci 150,000 brannych mužů w zemi franské zůstawili. K této straně náleželi wšickni bywalí demokrati a přátelé republiky i ctitelowé swrženého císařstwí. Proti nim pak stáli wšickni chwalitelé starobylého pořádku, aristokrati, wrátiwší se wystěhowanci, kteří trůn králowský objímajíce, Ludwíka XVIII. ač ústawě dané přízniwého, ustawičně nabádali ku kročejům zpátečním proti swobodám charty. W komoře deputowaných roku 1815, kterauž byl král po náwratu z Gentu swolal, opanowaly hlasy těchto zpátečníků. Nastalo stihání a utlačowání strany republikanské a swobodomilowné neb liberalní,

z čehož se již počal bauřiti lid, až král onu komoru rozpustil, načež nastala větší mírnost. Aby se tato mírná wláda upewnila a větší obliby došla w národu, ustanowili spojení mocnářowé na *sjezdu w Cachách* (w Říjnu 1818), aby celé wojsko, ležící w posádce stanowené we Francii pod wrchní správau Wellingtonowau již nyní odtáhlo, a přijali krále franského též do swatého spolku. S tím wšak byla strana republikanská welmi nespokojena, a neustálé její horlení proti Bourbonům ponuklo jednoho šílence, že mladšího synowce králowa, knížete z Beřry, aukladně zawraždil (13 Unora 1820), chtěje jím wyhubiti rod starších Bourbonů, protože jen od něho ještě bylo očekáwati potomstwo. Tu nastala znowa větší přísnost proti straně liberalní, kterauž zpátečníci celau z toho zločinu winili. Aučeť pak jeho dosažen nebyl, neb wéwodkyně z Berry při smrti swého manžela byla w naději, a brzy porodila syna Jindřicha wéwodu z Bordeaux, naději royalistů až podnes.

Mnohem smutněji wyhlíželo we Španělích. Zde wládl zase Ferdinand VII, jejž byl Napoleon z Valençay před prwním pádem swým propustil. Prwní čin jeho wlády bylo obnowení neobmezenosti králowské; pročež ubezpečiw se wojskem, ústawu kortesů zrušil. Wšickni auředníci a důstojníci, kteří slaužili pod wládau ondy francauzskau, jakkoli od Ferdinanda samého tenkráte schwálenau, jsau i s rodinami swými ze Španěl nawždy wypowědění; wšickni audowé kortesů, wšickni ze strany liberalní, kteří předce pro wlast a pro krále nasazowali jmění i krew swau, kteří hrdinstwím swým ji oswobodili od cizinské poroby, nyní od toho samého krále, pro nějž bojowali, stíháni, ano hanebnau smrtí odprawowáni. Ten král, který se prwé co slabec před Napoleonem až k oškliwosti plazil, jewil se nyní co nejpřísnější mocnář nad swými poddanými. Přitom panowal zmatek a nepořádek u wládě wnitřní, tak že ani k zaprawení největších potřeb nestačily prostředky, a stroj státní ustawičně wáznul. Nespokojenost národu jewila se wzpaurami wždy násilně utlačowanými, až roku 1820 wypukla nowá revolucí we Španělích. Část wojska u Cadixu shromážděného proti odpadlým osadám amerikanským, jemuž weleli general Quiroga a plukownik Riego, prowolala

konstitucí kortesův, a wlastní gardau swau přinucen Ferdinand konstitucí tuto obnowiti a potwrditi. Bez prodlení powolán národní sněm, w němž král na konstitucí od roku 1812 složil přísahu, kteráž také od jiných mocností, Angličan, Francauz, Nizozemí, Bawor, Sas, Šwed, Šwejcar i od stolice Římské uznána. Revolucí španělská měla, jak obyčejně, ohlas swůj w Portugalu. Král Jan VI dlel i po wypuzení Francauzů w Brasilii, a Angličan Beresford byl náčelníkem wojska wlády portugalské. W Srpnu roku 1820 prowolalo wšak wojsko nejprw w Oportě, pak w Lissabonu konstitucí, w čemž i Brasilie následowala. Potomního roku wrátil se Jan VI do Ewropy, načež sněm i král nowau ústawu potwrdili.

I w celé Italii jewil se poznowu revoluční duch, jejž tajný demokratický spolek nazywajících se karbonari podněcowal, a téhož léta 1820 stal se též přewrat w Neapoli. Wojsko zde prowolalo konstitucí španělskau, kteraužto král s rodem swým musil přijmauti a we sněmu potwrditi.

Později (1821) také w královstwí sardinském se stala podobná revolucí, kterauž král Victor Emmanuel nemoha utlačiti, a potwrditi nechtěje, složil korunu a postaupil synu swému Karlu Felixowi.

I w Němcích jewil se nepokojný duch demokratický, obmýšlející wšudy swobodné ústawy a jednotu celého Německa. K udušení jeho wydala swatá alliancí dle usnešení učiněného w Karlowařích (20 Září 1819) přísné zákazy wšech swodných piklů, a na sjezdu w Opawě (w Říjnu 1820) usnesli se spojení mocnářowé, nowě powstalé revolucí ku prospěchu míru a předešlého pořádku utlačiti. A snadno se jim powedlo; neboť nikde nekořenila wzpaura w národech, míru powděčných; pročež w Neapoli již prwním pohledem přitáhšího wojska rakauského spolek karbonarský rozprášen, a král Ferdinand uweden w předešlau moc absolutní (15 Kwětna 1821). I w Piemontu revolucí jedinau bitwau (8 Dubna 1821) od wojska rakauského zničena, a učiněna restaurací. Původy přewratu a příwržence demokratů smrt stihala.

Nyní došlo také na konstitucí španělskau. Na sjezdu Veronském (w Říjnu 1822) usnesli se shromáždění mocná-

řowé, aby král franský revolucí we Španělích udusil, a zase tam ustawil trůn absolutní. Tedy wedl wéwoda z Angoulemu 100,000 branných přes hory Pyrenejské (w Březnu 1823); neswornost strany konstituční, odpor protiwné, netečnost lidu, zrada a zištnost snadnau mu klestily cestu, a bez obrany přitáhl do Madridu (23 Května). I Cadix a Barcellona po marném wzdoru se wzdaly; kortesy se rozplynuly, Riego odprawen, demokrati wyhubeni, a Ferdinand uchopil zase neobmezené žezlo.

Proměny we Španělích ozýwají se také obyčejně w Portugalu. W týž čas, když wojsko franské přitáhlo do Madridu, zbořena také konstitucí portugalská skrze královnu a Miguela, druhého syna králowa. Ona, Ferdinanda VII sestra, nepřála lidowládě, a don Miguel ponuknul část wojska, aby zase obnowilo neobmezenost královskau. Stalo se, a konstitucí zawržena; že wšak král Jan wolnomyslným dosti neodporowal, ano nowau se strojil dáti konstitucí, spikli se králowá i Miguel proti němu, obmýšlejíce jej swrhnauti (w Květnu 1824). Jan se utekl na lodě anglické, a podporowán jsa wůlí anglickau, odňal Miguelowi náčelnictwí wojska, powolal jej k odpowědi, a wyznawšího se wyslal na cestu, načež tento se odebral do Wídně. — Již prwé se odtrhla Brasilie od Portugalu. Neboť i tam učiněn podobný přewrat, jako w Portugalu (roku 1822), a don Pedro, starší syn krále Jana, jejž tam tento při náwratu swém do Ewropy zanechal co místodržícího, přinucen byl Brasilii prohlásiti za císařstwí od Portugalu neodwislé, a korunu nowého konstitučního císařstwí přewzíti. Dlauho se král Jan zdráhal k tomu swoliti; Angličané wšak to žádali, pročež konečně neodwislost Brasilie uznal (1825).

I na wýchodu Ewropy duch revoluční se wyjewil. Řekowé spoléhajíce na wnitřní slabost osmanské porty, jewící se odporem bašat, jako byl Ali baše Janinský, i wzdorem janičárů, a daufajíce w pomoc náboženstwím příbuzných Rusů, hodlali swrhnauti se sebe čtyrstoleté jarmo turecké, a wstaupiti mezi státy křesťanské. Alexander Ypsilanti, syn bywalého knížete multanského, nyní general we službě ruské, přišed s některými přiwrženci do swé otčiny, pozdwihl w Moldawě a Walachii křesťany řecké proti Turkům (w Březnu

1821), dáwaje naději w ruskau pomoc. Zklamala je wšak truchliwě, neboť cár Alexander zawrhnul je co odbojníky; zmužilý zástup Řeků zradau Walachů Turkům wydán a w zaufanliwém boji u Dragasan (19 Června 1821) z většího dílu porubán, ostatek umučen w zajetí ukrutnau smrtí. Ypsilanti prchnul do zemí rakauských, a zde uwězněn na pewnosti. Tu wypuklo barbarské pronásledowání křesťanů od roznícených Turků. Welebný patriarcha Constantinopolský, hlawa církwe řecké, w den slawnosti welikonoční we chrámu řeckém při službách božích od Turků jat a s biskupy swými na hlawních wratech chrámowých oběšen, po wšech místech křesťané stíháni a wražděni, ano ustanoweno od Turků wyhlazení celého řeckého národu. K tomu účelu smyšlena zrada, a náčelníci řečtí w Peloponnesu sezwáni, pod zámyslem porady, do Tripolizzy, kdežto měli byti zjímáni a usmrceni. To se wšak prwé proneslo, a widauce Řekowé, že se jedná o zachowání jejich bytosti, powstali, aby se wrahům bránili. Prostředky jejich byly slabé, síla nespojena, podpora wnější žádná; ale cit národnosti a wážnost wíry Kristowy, kterauž proti wzteklým Turkům hájiti měli za nejswětější powinnost, dodáwala Řekům nadobyčejné zmužilosti a síly; s podiwením hleděl swět na hrstky hrdin na Morei i ostrowích řeckých s wojsky tureckými wítězně bojující; duch starowěkých reků řeckých, zdálo se, že se zase nawrátil k Marathonu a Thermopylám proti barbarům perským; z celé wzdělané Ewropy přicházeli Řekomilowé, aby osobně pomáhali půdu klassickau oswoboditi.

Již ku konci roku 1821 byla celá Morea oswobozena až na některé pewnosti, Hellas i část Thessalie Turků zproštěna; též na moři lodstwo řecké opanowalo. K řízení záležitostí obecných ustanowili Řekowé střední wládu, powolali národní sněm, jenž spořádal občanskau ústawu, ustanowil prostředky k wálce, sjednocowal obranu, a ewropejské mocnosti křesťanské žádal o pomoc. Ale jakkoli s nimi národowé sauhlasili, u mocnářů neměli žádného sauzwuku; politika widěla w nich toliko odbojné poddané proti legitimnímu mocnáři, pročež na sjezdu Veronském ani nebyli wyslanci jejich slyšeni.

Ale i beze wší pomoci křesťanských mocnářů Řekowe

sami se přewaze turecké ubránili, pokud jen porta sama válčila; barbarské od Turků páchané ukrutenstwí, jako na ostrowích Scio, Chios, Ypsara podněcowalo tím wíce smrtelné proti nim záští, a w zápasu o Missolunghi, kteréžto pewnosti Turci darmo celau silau usilowali se zmocniti, swět hrdinnosti řecké se obdiwowal. Tu wšak připlaul Turkům ku pomoci Ibrahim paša, syn Mehmeda Aliho místokrále aegyptského, s wojskem aegyptským (1825 w Unoru), wzal Navarin, Tripolizzu i jiná pewná místa a poplenil celý Peloponnes diwokau ukrutností. Ewropa nad mukami a zaufanliwým zápasem nešťastných Řeků strnula, wzkřik wšeobecné newole pronikal národy, že se w našem oswíceném století trpí takowé násilí proti člowěčenstwu, že celý národ křesťanský odewzdán býti má lítým Turkům; ale politika zůstala studená, bezčinná, sotwa že se které péro diplomatické hnulo k ochraně nešťastných obětí; a wěc řecká zdála se docela ztracena, kdyby nebyla jinak usaudila wěčná prozřetelnost.

W těchto smutných dobách obdržela Ewropa nenadálau zprámu, že cár Alexander náhle zemřel w Taganrogu (1 Prosince 1825). Poněwadž neměl žádných dětí, přešla wláda na staršího bratra Constantina, který se jí wšak byl prwé dobrowolně odřekl ku prospěchu mladšího Mikuláše (26 Ledna 1822). Nicméně byl nyní Mikuláš prwní, který bratra swého za cára uznal, a poslušenstwí jemu slíbil, čehož i celá říše následowala, a wypraweno poselstwí od senatu do Waršawy ku Constantinu, zwěstujícímu, co se stalo. Constantin wšak zůstal při swém odřeknutí, pročež Mikuláš plným právem nastaupil na trůn. Nacházeli se ale i we wojště ruském někteří nespokojenci, nakaženi tak nazwaným swobodným duchem, který válkami wedenými na západu proniknul byl až do Rus, a přese wšecko namáhání cára Alexandra nedal se zcela wypuditi. Obmýšlejíce snad rod císařský zahubiti a wládu proměniti, stropili tito odbojníci, jichž hlawa byl w Petrohradě kníže Trubeckoj a jeho wrchník Pestel, spiknutí u wojště, udáwajíce, že odřeknutí se Constantina není dobrowolné, on že jest prawým cárem. W den nastaupení cára Mikuláše I, když se mu w Petrohradě skládala přísaha poslušenstwí, zpěčowal se to učiniti pluk

Moskewský a strážních granátníků, zawraždil důstojníky odporu nepowolné, a rozmnožen welikým zástupem rozličného lidu, táhl k císařskému paláci, prowoláwaje Constantina. Darmo dal Mikuláš swedené odbojníky po dobrém napomínati; když nic neprospělo, ano generał Miloradowič, když je napomínal, zastřelen, tu přikročeno k zbrani, a w krátké době wojsko wěrné odbojné pluky rozprášilo, jež swůdcowé jich prwé bylí hanebně opustili. Původů pak těchto pět nejwinnějších odpraweno, ostatní odwedeni do Sibiře, a swedené pluky odeslány do Kaukasu.

Smrt cára Alexandra auzký swazek swaté allianci roztrhla, a jakkoliw si cár Mikuláš předewzal w duchu slawného bratra a předchůdce pokračowati, jewila se předce brzy proměna politiky důrazným wystaupením jeho proti Turkům. Pro zachowání pokoje byl cár Alexander se strany turecké raději snášel mnohau Rusům učiněnau křiwdu, jakkoli onino, mírnost pokládajíce za slabost, wždy si počínali wzpurněji, tak že wyslanec ruský musil opustiti Carhrad. Mikuláš stál nyní na tom, aby divan smlauwy uzawřené přísně držel, načež učiněno porownání w Akjermanu (25 Září 1826), jímžto záležitosti Podunajských provincií tureckých spořádány, a potwrzena Rusům swobodná plawba na Černém moři. Widauce Angličané, že cár Mikuláš pauze trpnau politiku proti Turkům opauští, a obáwajíce se, žeby moc ruská w říši turecké mohla opanowati, čímž by se weliká ujma stala jejich obchodu a wplywu na wýchodu, snažili se odstraniti wše, coby mohlo Rusům dáti příčinu, aby činně proti Turkům wystaupili, jakýž byl přede wším jiným smrtelný zápas nešťastných Řeků, skládajících na cára Mikuláše poslední naději. A jelikož právě wládli w ministerstwu anglickém Canning, lidomilejší swých předchůdců, uzawřeno w radě diplomatůw, aby se mocnosti o oswobození Řeků ode jha tureckého u sultana přičinily. K tomu konci učiněna smlauwa mezi wládau ruskau i anglickau, ku kteréž později w Londýně (6 Srpna 1827) přistaupila také francauzská, že tyto tři mocnosti pracowati budau o wyproštění Řecka společně. Že wšak se to díti mělo toliko prostředky mírnými, ne wálečnými, aby tím říše turecká neoslábla, nedbal sultan náwrhů křesťanských

mocností, a hubení Řeků trwalo neustále. Peloponnes Ibrahim baše popleniw, wtrhnul na pewnau zemi řeckau, dobyl po hroznych bojích pewnosti Missolunghi (22 Dubna 1826), a potom toho roku padl též Athen w krwawé jeho ruce. Stará neswornost řecká, panující mezi rozličnými jejich náčelníky, postup Aegyptanů ještě usnadňowala, kterauž konečně wadu z nesjednocení pocházející Řekowé chtíce odstraniti, zwolili hraběte Kapo d'Istrias, rodem Joňana a bywalého ruského ministra, za praesidenta řeckého (1827). Dle oné smlauwy Londýnské nařízeno spojenému loďstwu ochrannych mocnářůw stanowenému u pomoří řeckého, aby pohnulo Mehmeda, by z Řecka wytáhl; což když tento po dobrém nechtěl učiniti, strhnul se boj mořský u Navarina (20 Října 1827), w němž loďstwo aegyptsko-turecké od křesťanského ztroskotáno. I zaplesali nad tím národowé křesťanští; ale politika zachwěla se auzkostí, že wywolené dítko nejautlejší péče její, porta turecká, udeřením tímto bude poraněna. Wellington, nyní po smrti Canningowě prwní anglický ministr, litowal newhodné této události a snažil se portu wšemožně zase udobřiti; tato pak, jsauc ztrátau Navarinskau rozezlena, zahořela slepým wztekem, zwlášť proti Rusům, tak že tito konečně Turkům prohlásili wálku (26 Dubna 1828), a bez prodlení překročili řeku Prut na turecké hranici. Čas jim k tomu byl přízniwý; neboť byli právě wítězně skončili wálku swéwolně započatau od Peršanů, když *Abbas Mirza*, princ perský, bez odpowědi wtrhnul do krajin ruskych. Rychle wšak Peršané od Rusů poraženi; general Paskěwič dobyl Erivanu i Taurisu, šach perský prosil o pokoj, za nějž Rusowé obdrželi 80 millionů rublů a chanaty *Erivan* i *Nachičevan*, jež spojili w nowau prowincii, *Armenii*.

Před dwěma léty byl sultan Mahmud sám násilně zahubil jádro tureckého wojska, wzdorné janičary, spořádaw wojsko dle spůsobu ewropejského, protož tím méně se bylo nadíti, žeby se Osmané mohli Rusům ubrániti. Předce wšak za prwního tažení nebyly prospěchy Rusů takowé, jaké swět očekáwal. Bez odporu sice obsadili Moldawu a Walachii, překročili Dunaj, a dobyli pewností tureckých Brailowa, Hirsowy a Izakči, a stejnau dobau podlehly také na wýchodní straně Černého moře Anapa a Poti ruskému loďstwu. General

Paskěwič, wítěz nad Peršany, podmanitel Eriwanu, wtrhnuw z Armenie do Malé Asie, wítězně postupowal a zemí tureckých dobýwal. Když ale hlawní wojsko, u něhož se cár Mikuláš osobně nacházel, dále proniklo k Balkánu, nalezli Rusowé zmužilý odpor u pewností Šumna a Warny, tak že teprw pozdě (11 Října) této poslední se zmocnili, od oné wšak musili ustaupiti nazpět. Předce wšak již nyní byla tato wálka utlačeným Řekům welice prospěšná. Wojsko turecké musilo z většího dílu k seweru proti Rusům, a wláda franská wyprawila nyní pomocné wojsko pod generalem Maisonem do Peloponnesu samého (w Září 1828), načež Ibrahim s diwokými pluky swými odplauti musil do Aegypta. Dle diplomatických náwrhů měla oswobozená Graecie, obmezena toliko na Peloponnes a ostrowy Cyklady, zůstati pod ochranau mocností, ažby ji sultan sám se zwláštní wládau přijal pod swau ochranu; tím ale ani Řekowé ani sultan nebyli spokojeni; oni, že Hellas wlastní zůstawiti w rukau tureckých widělo se hanebné, tento, že nechtěl w ničem od auplné swrchowanosti upustiti; pročež ponecháno wšecko dalšímu běhu wěcí, kterýž wítězným pokrokem potomního tažení ruského proti Turkům ku prospěchu Řecka se obrátil. Tažení toto (1829) bylo wítězoslawné. Dne 11 Června 1829 porazil general Děbič, náčelník wojska Podunajského, welikého wezira u Šumna; nato se wzdala Silistria; we čtyrech nedělích přešli Rusowé hory Balkanské, poważowané za nepřemožitedlnau záštitu turecké říše, a přitáhli k Adrianopoli (20 Srpna). Bez odporu toto druhé hlawní město turecké wzdalo se jim, a cesta ku Constantinopoli stála otewřena. Též na wýchodním břehu Černého moře loďstwo ruské wítězilo, a Paskěwič dobyl u wítězném postupu Erzerum, hlawního města turecké Malé Asie (14 Červnence). Již byla říše turecká w rukau ruských; ještě jen snadné tažení po rowinách do Carhradu, a Ewropa byla barbarstwí Muhamedanského sproštěna; celé křesťanstwo jásalo radostí; ale jinak saudila politika kabinetů. Aby měli Rusowé sami opanowati w ladném Carhradě, nechtěla připustiti; rozděliti se o kořist, bylo nesnadné, aby se nezňala wálka nepřízní; pročež úsilně ode wšech diplomatů pracowáno o zachowání porty a smíření cára. Mikuláš powolil, a uzawřel pokoj

w Adrianopoli (14 Září 1829), w němž všecko dobyté Turkům zase nawrátil, a toliko si wymínil swobodnau plawbu po Dunaji a skrze aužiny Bosporus a Dardanelly; s strany zemí Podunajských, Moldawy, Walachie a Srbska, ustanoweno, aby wlastní wládu měly sice pod swrchowaností tureckau, ale také pod ochranau ruskau, a Řekům konečně udělena samostatnost, dle obšírnějších hranic, obsahujících také celý Hellas s Atheny a ostrow Euboea, ač wždy ještě pod swrchowaností tureckau. Teprw později (1830) nowým usnešením kabinetů swrchowanost tato odstraněna, Řecko uznáno za zwláštní králowstwí, ostrowy wšak důležité, Samos a Kreta, Turkům wydány.

Strašný požár byl tedy opět udušen, který celau Ewropu znowa hrozil zachwátiti; nebezpečenstwí nowé wálky powšechné bylo přičiněním kabinetů a mírností cárowau odstraněno; ale u wnitř států mnohých trwaly posud rozepře, a zápas strany wolnomyslné s newolnau, demokratické s aristokratickau, konstituční s absolutní, který konečně propuknul w nowé revolucí franské, a w Ewropě weliké změny spůsobil. Prwé, než o znamenité události této můžeme jednati, potřeba jest krátkého přehledu dějepisného obzoru.

W ohledu politickém dělila se Ewropa na dwě weliké státní saustawy, totiž mocnosti ústawní čili konstituční a samowládné čili absolutní, z nichž ony panují hlawně na západu, tyto na wýchodu a seweru, slowauce také mocnostmi sewerními. Patero jest mocností prwního stupně, tři absolutní: Rus, Rakausy a Prusy, dwě konstituční: Britannie a Francie. Přemožením Napoleona wynikla Britannie wysoko nad bywalau swau strašnau sokyni. Náwrat Bourbonů bylo wlastně její dílo; pod jejím wojwodau, Wellingtonem, stála w opanowané Francii wojska spojenců; nawrácením a rozmnožením Hannowru obdržela ještě větší wáhu také na pewnině ewropejské; Jonickými ostrowy a Maltau opanowala Středozemní moře; nowými wýboji we wýchodní Indii rozšířila tamější welikau říši swau obšírnými zeměmi, opanowala takořka celý swět wýhradním obchodem, a zanesla nowě otewřenau pewninu ewropejskau nesčíslnými zásobami rozmanitých wýrobků welikánského swého průmyslu, wšecky země ku prospěchu swému wyssáwajíc, plo-

dinám pak i obchodu jejich říši swau závistně zawírajíc. Ale ani welikostí wnější ani bohatstwím celého světa nestala se Britannie šťastnau. Tížily ji nesmírné státní dluhy, nakupené válkami franskými; hrdá aristokratie tížila většinu ostatního národu swými přednostmi a výsadami; parlamenty se nacházely výhradně w jejích rukau; na bývalých zřícených hradech spoléhalo právo wolení, kdež zatím weliká lidnatá města zůstáwala bez zástupců. K tomu přicházelo wždy nerownější rozdělení mohowitosti, ješto se wšecka majetnost shromažďowala w rukau jednotliwců, a tisícowé lidí pro ně pracujících přicházeli na mizinu. Nade wše bídný byl staw katolíků irských, kteří wšech práw občanských zbaweni a hrdau zpupností protestantů jsauce utlačowáni, w zaufalství sáhali ke wzpaurám, načež následowal tím větší nátisk.

Dne 25 Ledna 1820 zemřel král anglický Jiří III, po němž již 58létitý syn jeho, který za málomyslného otce swého již od roku 1811 wládařem byl, nyní co Jiří IV na trůn dosedl. Nejsa od národu milowán, málo prospíwal k jeho blahu, a weda před parlamentem ohyzdný process s králownau, swau manželkau, s níž se chtěl dáti rozwésti, uwalil na sebe potupu a nenáwist lidu. W politice srownáwala se wláda britannská s jednotau swatau auplně; teprw po smrti hlawního ministra Castlereagh'a (1822 12 Srpna) za krátké wlády Canningowy objewily se swobodnější záměry. Za něho zaswitla katolíkům irským naděje wyproštění, ustanoweno oswobození Řecka, uznány od Britannie nowé republiky americké, utwořené z bývalých osad španělských, nastala větší swoboda w obchodu, a připraweno ulehčení národu. Když ale Canning zemřel (8 Srpna 1827), přišla brzy strana aristokratická (Tory) zase k wládě pod náčelnictwím Wellingtona, který se ku předešlé konservativní politice zase nawrátil (1828). Tu obnowen zákaz přiwážení obilí do Angličan, a miliony lidu odsauzeny k nedostatku, aby bohatí statečníci a zemané mohli draho prodáwati své obilí. Stížnosti katolíků irských měly spůsobem obyčejným utišiti anglické bodáky; že wšak za Canninga prošla billa o wyproštění (emancipací) katolíků w dolejším parlamentu, spojili se katolíci irští u welikau

jednotu, aby oswobození swého w parlamentu spojenau silau dowedli. Původem weliké této katolické jednoty byl *Daniel O'Connell*, wýtečný prawník a znamenitý irský katolík, který spojiw utlačené krajany své ku pokojnému zákonnému wýboji, což potud neslýcháno, sám ucházel se o uprázdněné parlamentní místo we hrabstwí Clare, a přese wšechen odpor aristokratů protestantských wywolen za deputowaného (7 Ledna 1828). Wellington, wida, jak mocně jednota katolická wystaupila, a obáwaje se, aby se dalším bezprawím nezňala občanská wálka, předložil sám parlamentu, aby newolnost občanská, tížící kalolíky britannské, byla zrušena, a přístup do parlamentu i ke wšem hodnostem občanským jim otewřen. Weškerá státní církew anglická bojowala proti tomu, též strana protestantů horliwá se wší mocí swau, a wšak jí to neprospělo. Billa emancipační w obau domích parlamentu prošla, a katolíci britannští wyproštěni (30 Břez. 1829).

Pro ohled na tyto domácí roztržitosti nemohli Angličané takowého důrazu jewiti w politice wnější, jakého se od weliké moci jejich očekáwalo, zwláště w záležitostech portugalských, které tím časem na se obracely zřetel Ewropy. Král Jan VI zde zemřel (10 Března 1826), a nejstarší syn jeho don Pedro, který panowal co císař w Brasilii, uznán též za krále portugalského. Že wšak dle zákonů základních král portugalský spolumocnářem jiné říše býti nesmí, postaupil Don Pedro korunu portugalskau nedospělé dceři své Marii da Gloria, ustanowiw, aby se tato královna napotom s Miguelem, bratrem jeho, zasnaubila, a udělil království portugalskému konstitucí, dle kteréž se wláda měla sprawowati. Proti té powstala strana absolutní, w jejímž čele Carlotta, králowa matka, sestra krále španělského, chtíc konstitucí zwrátiti; k čemuž král španělský byl pomocen. Canning ale wyslal wojsko anglické přátelům charty ku pomoci, načež odpůrcowé bywše poraženi, uprchli do Španěl (1827). W krátce potom ustanowil don Pedro bratra swého Miguela za wládaře, aby až do plnoletí královnina wedl dle charty správu země. Miguel, wrátiw se z Widně, připlaul do Lissabonu, přisáhal konstitucí držeti 26 Unora 1828, a 17 Března se prohlásil, že tutauž konstitucí zawrhne.

Místo kortesů ústawních powolal do sněmu swé přiwržence, dal se ohlásiti za neobmezeného portugalského krále, a počal proti wšem zastawatelům charty Pedrowy zůřiti žalářem a mečem katowým. Chystali se tito sice k obraně w Oportě, daufajíce w pomoc anglickau; ale Canninga více nebylo, pročež nejen pomoci nebylo žádné, nýbrž, když se uteklí odebrati chtěli na ostrow Terceiru, královně Marii posud wěrný, loďstwem anglickým násilně jsau zapuzeni. Předce wšak Terceira zůstala Miguelem nepodmaněna, a byla jediné strany ústawní proti wládě jeho útočiště.

Bauře revoluční zasahowaly z Ewropy také do Ameriky. Swobodní státowé sewerní Ameriky s rychlostí podiwu hodnau wzrůstali a wykwétali, rozmnožiwše obywatelstwo swé od dobytí samostatnosti až do počátku swaté jednoty ze tří až na deset millionů, a počet států jednotliwých z třinácti na dwaadwacet. S lidnatostí pokračowalo rolnictwí, průmysl a obchod, wědy i umění. Po slawném a šlechetném Washingtonowi wywolen za praesidenta kongressu Adams, po něm Jefferson, pak Madison, později Monroe (4 Března 1817), kteří wšickni mauďře a mocně žezlo spojených obcí řídili, hledíce je zwelebiti ozdobau a blahem wnitřním a wyhýbati se wnějším roztržitostem, pokud se srownáwalo zachowati mír a neporušiti důstojenstwí swobodných států. Předce wšak uchrániti se bauře válečné, starým světem zmítající, ani we světě nowém docela se nezdařilo. Již postaupení Louisiany od Španěl Francauzům působilo starost nebezpečného sausedstwí, pročež se wynasnažil Jefferson nakloniti prwního konsula Bonaparta ku prodeji této země; což když se po mnohých rozmíškách se Španěly pro hranice s Floridau stalo, pozdějí také wýchodní i západní Florida za pět millionů dolarů těmto odkaupena (1819). Wálkau Brittů s Franky trpěl také obchod americký; pročež nejprwé obce samy pomořský obchod swůj zastawily, později jej powolily toliko s jinými mocnostmi, mimo Britty a Francauze. Brittowé tím uraženi, sáhli k násili, a powstala wálka (1812), w níž Brittowé wpády činili z Canady i od pomoří do swobodných obcí, a nowě wystawené hlawní město Washington wzali, a z většího dílu obrátili w popel (1814 24 Srpna). Jinau

stranau Amerikani i na moři statně se bránili, škodíce zwláště anglickému obchodu, pročež obě strany přály si pokoj, a ten konečně po pádu Napoleona také uzawřen (25 Pros. 1814). Od té doby požíwaly swobodné obce stálého pokoje, bojujíce jen sem tam s diwochy, jimž owšem často bezprávně odjímaly jejich země neb za maličkost je kupujíce wždy dále Indiany wypuzowaly a wyhlazowaly. Na ostatní Ameriku působily swobodné obce mocně tím, že w nich podněcowaly ducha swobody, a dodáwaly zmužilosti k odporu proti ewropejským panowníkům. Léta 1824 uznaly sewerní obce neodwislost nowých států powstalých w jižní Americe, odpadlých od Španěl, a prohlásili se proti wšelikému násilí, které by se jim od mocností cizích mohlo státi.

Celá španělská Amerika, krom ostrowů Cuba a Portoricco od říše mateřské se odtrhla, a na mnohé samostatné státy se rozdělila. Obšírné krajiny na řece La Plata, Buenos Ayres a Montevideo, dále Peru a Chili, Venezuela a Nowá Granada, též Mexico od wlády španělské se odtrhly, a zřídily nowé neodwislé státy. Wojska španělská, nutíce je ku poslušenstwí, zporážena; despotická wláda Ferdinanda VII budila w Americe nenáwist a wětší odpor, i cizinci přicházeli dobywatelům swobody na pomoc, když je Ferdinand VII, nawrátiw se na trůn španělský po pádu Napoleona, zase usilowal podmaniti. Zwláště se wyznačowal hrdinský Bolivar w Columbii, jakž se nazwala spojená Venezuela a Nowá Granada; z Chili wtáhl zástup republikanský do Peruanska, zmocnil se Limy, a zničil moc španělskau pomocí Bolivara, jenž oswobodiw Columbii také wyproštění Peruanska z poddanstwí španělského wítězně dokonal (1824). Powstalé republikany w Mexiku měl pokořiti Augustin Iturbide, který ale s nimi se spojiw, wládě španělské učinil konec (1820). Nato se wyhlásil za mexikanského císaře, ale brzy od strany republikanské přinucen korunu složiti, a uwedena wláda republikanská. Mimo tyto nowé republiky znamenitější powstaly rozličné státy menší, utwořené dílem z předešlých osad španělských, dílem z těchto nowých říší, jako Guatimala mezi Mexikem a Columbií, Bolivia w Horním Peru, nazwaná tak ke cti oswoboditele Bolivara, též Paraguay, kdežto neobmezeně wládl doktor Francia. Ostrow San

Domingo neb Haiti rozděleny již prwé na dwě neodwislé říše pod Kristofem a Pethionem, spojil w jeden stát nástupce Pethionůw, general Boyer, když Kristof w powstalém spiknutí byl zawražděn (1822). Po dlauhých smlauwách uznala konečně za peněžitau náhradu také Francie bywalé části swé. — Když se tímto spůsobem z bywalé Ameriky španělské utwořily nowé republiky a říše ústawné, proměnila se Brasilie portugalská w neodwislé císařstwí. Po náwratu krále Jana VI do Ewropy (1822) powstala mocnější strana w národu, žádající se odtrhnauti od Portugalu, ku kteréž se zůstawený zde wládař don Pedro sám musil přidati, aby wládu swau ochránil, načež po krwawých rozbrojích se stranau portugalskau držen národní sjezd we hlawním městě Rio Janeiro, a don Pedro wyhlášen za konstitučního a dědičného císaře (1823, 25 Září). Pedro konstitucí sněmem tímto ustanowenau zrušil, že mocnáře příliš obmezowala, za ni pak udělil jinau, která od potomního národního sněmu přijata a přísahau císařowau stwrzena (25 Března 1824). Zatím opanowali Brasiliani také Montewideo, jehož se byli Portugalci w rozbrojích zde powstalých zmocnili, kterážto krajina wyhlášena za nowý stát s Brasilií spolčený. Prostřednictwím anglickým uzawřena konečně smlauwa s Portugalem (29 Srpna 1825), jíž neodwislost a samostatnost císařstwí brasilianského uznána a potwrzena pod tau wýminkau, že obě koruny, brasilská a portugalská, nesmějí nikdy na jedné hlawě býti spojeny. — Léta 1826 držán sjezd oswobozených států amerických w Panamě, na němž Columbia, Guatimala, Peru a Mexiko uzawřely spolek ke wzájemné obraně a podpoře, který wšak nowě wypuklými rozbroji wnitřními zbawen jest swého aučelu. Nebo sotwa se nowé republiky amerikanské wlády španělské sprostily, počaly mezi sebau wálčiti, přitom zmítány jsauce ustawičnými rozbroji domácími; neb strana proti straně powstáwala, každá chtíc wládnauti, žádná poslušna býti druhé, a ctižádostiwí neb sobětliwí wojenští wůdcowé wystupowali proti sobě, jeden druhého usilujíce swrhnauti; trudné to kwašení politických prwků, newýnosné pro znamenitost dějepisnau, dílem trwající až podnes.

2. *Červencowá revolucí francauzská roku 1830.*

Když se takto w nowém swětě státy kwasily, a w starém wše se wracelo k starému, zasáhla w obyčejný kolostroj nowá revolucí we Francii, kterauž dynastie starších Bourbonů swržena s trůnu, a nowá Orleanská dosazena, aby usadíc se, tau samau cestau pokračowala jako stará.

Kterak byl Ludwík XVIII přijat do spolku alliancí, swrchu jsme slyšeli. Od té doby tím zjewněji se wynasnažowal, aby také we Francii ducha revolučního udusil a wládu swau powýšil na bywalý stupeň auplné neobmezenosti. Zawraždění wéwody z Berry připisowáno celé liberalní straně, pročež swobodnějšího ducha minister Decazes propuštěn, a přísně absolutní hrabě Villéle ustanowen nejprwé co finančník, pak co praesident w raddě ministrů (1822). Kterak za jeho wlády na rozkaz swaté alliancí revolucí španělská byla wojskem franským potlačena, a trůn absolutní Ferdinanda VII uzawřen, též nahoře powěděno. Brzy nato Ludwík XVIII zemřel, a 67 let starý bratr jeho Karel X byl jeho nástupce (16 Září 1824). Roku na to dal se korunowati w Remeši, a přisáhl, že chce dle charty wládnauti. Karel byl pán welmi nábožný, a snažil se, aby duchowenstwo franské dosáhlo zase bywalé swé wážnosti, čímžby se nábožnost a mrawnost w zemi rozmáhala. Pročež powolal do říše franské řád Jesuitský, od Pia VII roku 1814 zase obnowený, obnowil bywalé nábožné spolky, a Jesuitům odewzdal jich řízení. Jako w zemi newěřicích chodili missionáři Jesuitští po Francii, hlásajíce obrácení a pokání, a zatím strana církwi odporná roztrušowala w lidu spisy Voltairowy. Předce wšak duch bywalé newěry slabnul, wždy wíce ustupuje citu nábožnému, radostně po celé Francii se zmáhajícímu.

Hlawním ministrem byl potud Villéle, který se králi zwláště podporowáním Jesuitů zalíbil, a úsilně pracowal o odstranění mezí králowské plnomocnosti. Wolení deputowaných prodlauženo z pěti na sedm let, prworozenstwu dána wýhradně přednost w dědictwí, wystěhowancům určeno tisíc millionů franků za náhradu, swoboda tisku ztenčena, a přísné zákony wydány proti lehkowážnosti we wíře. Tím

ale také strana liberalní wždy wíce popauzena, tak že při weřejné přehlídce národní gardy od krále držené tato hlasitě wolala o propuštění nelibého ministra. W noci nato držána rada ministrů, a ráno wyšel rozkaz královský, kterým garda národní zrušena (29 Dubna 1827). Druhým královským rozkazem následowala censura tisku. Předce wšak se nemohl Villéle proti hlasu obecnému déle udržeti. Před shromážděním komory 1828 propuštěn, a mužowé wládě konstituční přizniwější, Portalis, la Peyronnet a Martignac přewzali službu králowu. Swoboda tisku zase wrácena a školy Jesuitské zawřeny, ale mysl králowa při wolnowládě nebyla; u něho měla stará sláwa neobmezeného dworu nejwětší cenu; pročež brzy se od ministrů konstitučních odwrátil; mírný Martignac s druhy swými propuštěn (8 Srpna 1829) a k wládě powolán kníže Polignac, starý přítel králův, jemuž po straně stáli Labourdonnaye, general Bourmont, který byl právě před bojem u Waterloo opustil Napoleona, pak Montbel a Courvoisier, co nepřátelé konstitucí od strany konstituční nanejwýš nenáwidění. Otwiraje sněm dne 1 Března 1830 prohlásil král, že charta postawila swobody národní pod ochranu koruny, že tedy ustanowil práwo koruny proti wšem sporům zlomyslných mocně zastáwati. Naproti tomu podalo 221 deputowaných králi addressu, wyjadřující, že se politické záměry wlády se žádostí národu francauzského nesrownáwají, že národ wládě, swobodám jeho nebezpečné, důwěry přikládati nemůže. Tímto prosloweňím Karel cítě se uražena, kázal sněm rozpustiti, a chtěje obrátiti nepokojného ducha francauzského na jiné předměty, ustanowil tažení válečné do Algiru. W tomto laupežnickém státu pomořském panowal pod jmenowitau swrchowanosti sultana tureckého Hussein dey, který od Francie žádal několik millionů daně za wolnost obchodu, a neobdržew ji, konsula franského při weřejné slawnosti udeřil oháňkau na mauchy. Rychle wyprawila wláda franská wojsko proti Algiru pod správau generala Bourmonta; kterýž přeplawiw se s 30,000 muži do Algiru, we mnohých bojich Turky a Beduiny porazil, dobyl hlawního města (5 Července 1830), a hanebné říši laupežníků učinil konec. Ale ani tauto wítěznau sláwau nemohla wláda nenáwisti

národu smířiti. Wolení do nowé komory jewilo přese wšecko přičinění wlády ještě wětší počet odporných, což chtěw Karel předejíti, wydal na radu swých ministrů rozkazy (ordonnance) králowské, z nichž prwní zrušil swobodu tisku nowin, druhau nowau, ještě ani nepowolanau, komoru zase rozpustil, a třetí ztenčil počet deputowaných ze 430 na 258 (25 Čerwence 1830). Tím byla charta ústawní protržena, národ winil krále z přestaupení přísahy, a w Paříži strhlo se wzbauření lidu. Z tiskáren propuštění dělníci počali w zástupech probíhati ulice; k těm se připojili dělníci jiní a rozličná chátra; druhého dne (27 Čerwence) bylo již celé město pobaušeno, wylámanau dlažbau a jinými zawazadly zataraseny ulice, a učiněny hradby proti wojsku, kteréž nemajíc k boji s lidem welikého podnětu, a jednateli buřičů swedeno, z wětší části k němu se přidáwalo. Tři dni trwal boj lidu s wojskem královým, na něž se střech domowních metány klády a kamení, s oken wyléwána wřelá woda a jizliwé kyseliny, ještě se strany wlády nepřicházela žádná pomoc ani potrawa. Měšťané zmocniwše se radnice wypowěděli wládě poslušenství, zřídili prozatímní wládu, swolali národní gardy, a wyhlásili Lafayetta za jejich wůdce. Ještě se drželo wojsko králowské w Tuileriích, a Šwejcaři bránili Louvre udatně; dowěděw se ale maršal Marmont, welitel králowský, že se zástup odbojníků, silný 20,000 mužů, táhne k St. Cloud, kdež se král zdržowal, opustil Paříž, a odebral se jej chránit. Sem se byli utekli také ministři ku králi nešťastnau radau sklamanému; darmo nyní chtěl obrátiti, darmo slibowal zrušení ordonnancí. „Již jest pozdě, wzkázala mu wláda provisorní, Karel X není wice králem francauzským.“ Náčelníci lidu na radnici shromáždění žádali míti republiku; ale wýtečnější deputowaní strany liberalní, zwláště Lafayette a Lafitte, weliký peněžník, wymohli to, že we shromáždění deputowaných wyhlášen wéwoda Orleanský Ludwík Filipp za zemského wládaře.

Karel X odřekl se koruny francauzské pro sebe a syna swého, wéwodu z Angoulému, ku prospěchu wnuka swého wéwody z Berry, který měl býti králem co Jindřich V; Francauzi ale starší dynastii Bourbonů docela zawrhli, a rodina králowská s některými přiwrženci odebrala se ze

země, nejprwé do Šotska, pak do Prahy a na Buštěhrad, později do Gorice, kdežto Karel X zemřel w osmdesátém roce wěku swého (1836). Wéwoda Orleanský držel prwní sněm jakožto wládař zemský (3 Srpna 1830), na němž charta oprawena, národu zaručeny wětší swobody, censura zrušena, mocnost králowská wíce obmezena. Tu wywolen schytrale powolný wládař wětšinau hlasů deputowaných za krále, a složiw přísahu na nowau konstitucí, dosedl co Ludwík Filipp na trůn.

Nenazýwal se wšak králem Francie a Navarry, jako jeho předchůdcowé, králowé z milosti boží, nébrž slaul králem Francauzů, na znamení, že powýšen jest na trůn swrchowanau mocností a wůlí národu (9 Srpna 1830).

ODDĚLENÍ IV.

Následkowé Čerwencowé revolucí.

1. Revolucí belgická.

Bauře dnů Čerwencowých rozléhala se z Paříže po celé Ewropě, a nejprwnější ohlas její zazněl w Belgii. — Na sjezdu Wídenském spojili státníci Belgii s Hollandem, chtíce ustawiti mocnější hranice proti Francii. Ale spojené části byly řečí, mrawem i náboženstwím nestejné, pročež se nedaly w ústrojí státní tak snadno sjednotiti, jak se to na mapě stalo olůwkem diplomatickým. Hollanďané počínali si nad Belgy jako národ panující nad podrobeným, a jakkoli počtem slabší, dwa milliony proti čtyrem, chtěli, aby se tito řídili jejich jazykem i zákony. Protestantská wláda hollandská chtěla sprawowati katolickau církew belgickau, což tato powažujíc za ujmu swých práw, pokládala za nesprawedliwé. K tomu přišlo, že měla Belgie spolu nésti wysoké dluhy národu hollandského, a kwětaucí průmysl swůj obchodu hollandskému z části obětowati, což wšecko spojeno spůsobilo proti Hollanďanům welikau nespokojenost a nenáwist. — Šťastný konec revolucí Pařížské dodáwal w Brüsselu smělosti k odboji, a jedné noci po diwadle, když se prowozowala Němá z Portici (25 Srpna 1830), srotily se zástupy lidu, přepadly tiskárnu nepřízniwých Belgii

nowin, palác nenáwiděného ministra sprawedlnosti a policejního direktora pobořili, roztlaukli wše a zapálili. Druhého dne wzpaura se rozmohla; lid se zmocnil zbrojnice, zřízena garda měšťanská, wojsko zapuzeno, a wláda hollandská zrušena.— Zpráwa o tom, co se w Brüsselu stalo, roznesla se letmo po celé Belgii, wšudy následowán příklad hlawního města, a w několika dnech wlál po celé Belgii mimo twrz Antwerpskau prapor oswobozené Belgie. Král hollandský wyslal oba swé syny, knížete z Oranie a knížete Fridricha proti Brüsslu s mocí válečnau. Ale princ z Oranie, w násili nedůwěřuje, jal se s wýborem měšťanstwa a welitelstwem gardy národní wyjednáwati, kteříž žádali toliko oddělení Belgie od Hollandu w ohledu zákonů a správy, nikoli pak auplného odtržení. To slíbil princ králi přednésti, a posádka hollandská wytáhla na rozkaz jeho z Brüsslu. Lid wšak sprostý, nabádán stranau horliwých republikanů, nechtěl o smlauwě s Hollanďany nic wíce slyšeti, a sesílen jsa zástupy přitáhšími z Lüttichu, přemohl stranu mírnější i gardu měšťanskau, swrhnul wýbor měšťanů, a ustanowil jiný dle swého smyslu, w jehož čelo powolán Potter, wolnomyslný Belgičan, od wlády hollandské ze země wypowězený pro odporné jí spisy. Rozbroje tím powstalého mezi Belgy samými chtěje použíti k utlačení wzpaury, wyprawil král hollandský nowé wojsko, které sice do Brüsslu wtrhlo (23 Září), zde wšak od měšťanstwa bywši nepřátelsky přijato, po krwawém boji musilo wytáhnauti. Krweprolití toto a násilnost generala Chassé, který Antwerpen z twrze opanowané bombardowal, rozmnožily nenáwist i mírné strany proti Hollanďanům, pročež na sněmu národním, shromážděném dne 10 Listopadu, prohlášena neodwislost Belgie, a dům Oranský wylaučen. Mocnosti, jimž nad zachowáním smlauwy Wídenské bylo bdíti, zůstawiwše již revolucí franskau wlastnímu běhu, nechtěly se také k wůli Hollandu dáti w nebezpečenstwí wšeobecné walky, nébrž plnomocníci pěti welikých ewropejských mocností wzali Belgii w Londýně do protokollů, jimiž po dlauhém rokowání samostatnost Belgie uznána, a za krále konstitučního wywolen Leopold kníže saso-Koburský (4 Června 1831).

Neuznal ho sice Wilém král hollandský, ano ještě

jednau s welikau mocí válečnau wpadl do Belgie; zatím wšak byl ustaupil Wellington od wlády anglické, jehož místo zaujal swobodomyslný lord Grey, který jsa Francauzům spřízněn, Belgii přispěl ku pomoci. Loďstwo anglické welelo Hollandu pokoj, a wojsko franské přitáhši dobylo twrze Antwerpské, kterau Chassé potud urputně bránil.

2. *Revolucí polská.*

Powzbuzena šťastným zdařením revolucí franské, powstala také Polska, aby dobyla samostatnosti a zbawila se ruské wlády. Cár Alexander byl královstwí polskému ponechal řízení konstituční s říšskými sněmy a s wojskem národním, ustanowiw bratra swého Constantina za wládaře. S tím wšak byli Poláci nespokojeni, zwláště wojsko, stěžujíce si na mnohé jeho nátisky a swéwole; tauha po bývalé neodwislosti zmáhala se u šlechty revoluční wždy wíce, strana franská slibowala podporu, a tak wzniklo spiknutí proti Rusům, které brzy propuklo w odboj krwawý. Wečer 29 Listopadu 1830 wrazilo dwadcet spiklých kadetů wojenské školy do Belvederu, kdežto welkokníže Constantin bydlil, porazili strážníky, a byli by se zmocnili jeho osoby, kdyby se byl při nastalém hřmotu neutekl k ruskému wojsku. Tauž dobau powstalo wojsko polské w jiných částech města proti ruské posádce; bojowáno sem tam po celau noc, z rána se hrnulo měšťanstwo swým ku pomoci, Rusowé musili po mnohé ztrátě z města odtáhnauti; w rychlosti zřízena wláda národní, s kterauž učiniw Constantin smlauwu, Rusy swé pokojně odwedl přes hranice. Ze wšech krajin polských spěchali mladíkowé do Waršawy pod národní prapory; k straně aristokratické připojila se také liberalní wlastenecká, w jejímž čele stál učený Lelewel, a náčelnictwí wojska obdržel Chlopicki, bývalý důstojník ze školy Napoleonské. Strana wlastenecká, která se byla dostala ku prozatimní wládě, stála na tom, aby wojsko polské bez prodlení wpadlo do Rus, a aby též Poláci pruského a rakauského mocnářstwí byli powzbuzeni k odboji; Chlopicki ale odporowal, chtěje raději pokojně wyjednáwati s Rusy, a podporowán wojskem dal se až do sejití sněmu říšského

wyhlásiti za diktatora. Cár podáwal Polanům prominutí, jestliže se dobrowolně k poslušenstwí nawrátí, což Chlopicki aby přijali radil; když wšak sněm zatím otewřený odpíral, žádaje nawrácení odtržených polských krajin, složil wládu i wojwodstwí, a wstaupil co sprostý woják w řady bojowníků. Po jeho odstaupení wznikla strana odwážliwější; obě komory sněmu říšského přijaly náwrh Romana Soltyka, že jest dům Romanowský trůnu zbawen, a zřídili wládu říšskau z pěti audů, při níž ustanowen kníže Čartoryjski za praesidenta, kníže Radziwil za welitele wojenského. Weřejným prowoláním oznámeno pak, že je trůn polský uprázdněn a národ powolán do boje proti Rusům (3 Unora 1831). Dwa dni na to přitáhlo weliké wojsko ruské pod Děbičem Zabalkánským do Polsky; zástupy polské proti němu wyslané při wší ohniwé bojownosti nemohly ho zastawiti, a brzy přitrhnul až ku Praze Waršawské. Zde ale přiwítali jej Polané hrdinskau udatností: krwawými boji po osm dni ustawičně w okolí wedenými (od 19 aš 25 Unora) přinuceni Rusowé s welikau ztrátau ustaupiti; Skřinecki, nyní wůdce polský, zapudil Děbiče zcela od prawého břehu Wisly, překročil řeky Buh i Narew, a tisknul wojsko ruské nazpět. Děbič znowu se sesíliw, postaupil zase ku předu; u Ostrolenky chtěl jej Skřinecki zastawiti; bitwa wšak již Polanům ztracena (26 Kwětna), načež ustaupili do Prahy nazpět. Děbič zůstal u Pultuska státi, wyslaw jedno oddělení wojska do Litwy, kdežto byla též wypukla wzpaura, podporowána částí wojska polského. Tím upadl Děbič w podezření wáhawosti, a brzy na to zemřel na choleru, kterážto jizliwá nemoc z wýchodní Indie rozšířila se po Asii, wálkami Rusů s Peršany a Turky přinešena byla do Ewropy, a wálkau tauto rusko-polskau rychle se rozmohla na západ po wšech zemích. W několika nedělích zemřel týmž morem také welkokníže Constantin w Minsku. Neodhodlanost, která po smrti Děbičowě nastala u wojště ruském, dáwala Polanům naději, že přewahu nepřátel swých zniknau, a mnozí národowé jim toho přáli. Jinak ale padly losy osudné. Nebof ustanowila wláda pruská Rusům podati pomocnau ruku, a francauzská umínila si Poláky zanechati osudu Ano, když mohl Skřinecki odwážným udeřením wojsko ruské poraziti,

neb aspoň zameziti postup jeho, raděno mu od wlády franské, aby se držel pokojně. Proto zůstal wojwoda polský bezčinný, důwěřuje Francauzům, a zatím wůdce ruský, nyní Paskěwič Eriwanský, táhl přes Plock ke hranicům pruským, a podporowán pruskau pomocí, přestaupil u Oseku na lewý břeh Wisly beze wšeho odporu. Spolu také wojsko litewské pod Gielgudem a Chlapowským od Rusů jsauc tlačeno, ustaupiwši do Prus, zbraň složilo; jen Dębinski, opowrhnuw takowau ochranau, se 4,000 swých chrabrých prosekal se do Waršawy. Když se Rusowé wždy wíce k Waršawě blížili, a Skřinecki wždy ještě stál bez činu, wzešla mu z toho weliká nespokojenost; radda wojenská na rozkaz wlády ustanowená pronesla proti němu úsudek, načež welitelstwí složil. Tu wšak neměli Poláci žádného wůdce, kterýby byl weliké úloze swé mohl dostáti; ani Dębinski, ani Prądzinski nechtěli toho na se přijmauti; lid se bauřil, čije zradu, a zmordowal u wzteku politické wězně, podezřelé náchylností k Rusům. Konečně wywolen od sněmu říšského general Krukowěcki za welitele Waršawy a za přednostu wlády s mocí téměř diktatorskau, který náčelnictwí wojska podal starému Malachowskému, sám ale wšecko chtěl říditi. Tím powstala nesjednocenost a slabost; nejschopnější wůdcowé odstaupili, o gardě a obraně národní nechtěl hrdý a swéwolný wládař nic slyšeti, a když k tomu přišlo, že Polska toliko sjednocenau silau národu mohla býti chráněna, nebylo jednoty u wojště ani u wládě, wšudy nejistota, neodhodlanost, pochybnost a zmatek. Když Paskěwič konečně s hlawním wojskem ruským, silným 100,000 mužů, přitáhl k Waršawě, a počal dobýwati předměstí, Poláci pod správau Uminského a Malachowského bránili se sice udatně, a odrazili Rusy se ztrátau jich znamenitau; ale Krukowěcki sám další obranu zmařil, powolaw pluky Uminského nazpět, načež se Waršawa Rusům wzdala (8 Září), a wojsko polské dle záwírky učiněné swobodně odtáhlo, Krukowěckého co zrádce wywrhnuwši, jenž také u Rusů žádného díku nenalezl. Toto wojsko, ještě as padesát tisíc mužů silné, opřené na dwě pewnosti, Modlín a Zámost, mohlo při wšeobecné nenáwisti národu k Rusům jistě dlauho se držeti pod schopným a odhodlaným welitelem, nebylo wšak ani toho ani

jednoho pewného záměru mezi wůdci rozličnými, pročež musil brzy jeden po druhém padnauti. Romarino, cizí dobrodruh, wedl pluky swé na horní Wislu, a stíhán jsa od Rusů, wrhnul se do rakauské Haliče, kdežto musil složiti zbraň; s většim oddělením, za nímž šel také prchající sněm říšský, wrhnul se Rybinski do Modlína, odtud do Plocka, a konečně po marném smlauwání s Rusy hledal útočiště w zemi pruské, kdež wojsko polské odzbrojené bylo přijato (5 Října 1831). Tak se tato smutná revolucí polská skončila; sprostým wojínům byl náwrat do Polsky powolen, wšickni ostatní důstojníci, audowé sněmu říšského, a kdožkoli té wzpaury byl účasten, jsau na wždy wypowěděni ze země a zbaweni wšech statků, kteříž wystěhowali se do Franska, do Anglie, do Ameriky; zůstalými zalidněna Sibiř, neb doplněny pluky Kaukaské; wojsko polské a ústawa králowství zrušena, university Waršawská i Wilenská zawřeny, silné wojsko ruské položeno w upewněné Praze, wšecky swobody národní zrušeny, a králowství polské proměněno w ruskau provincii.

3. *Wzpaury w zemích ostatních.*

Wítězstwí revolucí we Francii a Belgii také w zemích německých a wlaských wšecky ty, kteří žádali swobodné ústawy a jednotu říše, powzbudilo, tak že na rozličných místech pokaušeli se o dosažení toho, bauříce lid a proti wládám popauzejíce. Takowé hnutí stalo se nejprwé w Brunšwiku, kdežto ústawě nepřízniwý wéwoda Karel wzbaurením lidu wypuzen a zámek jeho spálen (7 Září 1830), pak w králowství Hannowerském, kdežto powstali študenti a měšťané w Göttingu (8 Ledna 1831), w Hildesheimu a Osnabruku, chtíce míti propuštění nelibého ministra a swobodnější konstitucí, kterážto wzpaura rychle sice potlačena, a původcowé potrestáni; předce wšak ministr propuštěn, a ustawena wolnomyslná wláda s nowau konstitucí (1832). Podobně dálo se též we králowství saském roku téhož (1831) we Drážďanech a w Lipsku, též i we kurfirstwí hesském, w Porýnsku, Bawořích a jiných zemích, čemuž chtíc učiniti přítrž, wydalo shromáždění německého spolku přísné rozkazy proti

všem lidoswodným popudům a piklům, obmezilo wolnost tisku, zakázalo všecky spolky a společné známky, a wšickni mocnářowé němečtí spojili se ke společné ochraně proti revolučnímu duchu. Nicméně však wynikal tento ještě w rozličných proměnách; we Würtemberku uzrálo spiknutí nejwíce mezi študujícími mládeží a wojenskými důstojníky, jehož záměr byl zajmauti krále, prowolati nowau konstitucí, ano spolku německého we Frankobrodě samém se zmocniti a ze středistě toho národ německý powolati k swobodě a jednotě. K snadnějšímu prowedení tohoto přepiatého záměru pozwáni také wystěhowanci polští z Francie, kteříž demokratům německým přislíbili w určitau dobu se dostawiti. A wěru, jak nesmyslné se býti widělo odwážliwé podniknutí toto každému saudnému, předce k němu přikročeno. Dne 3 Dubna 1833 spojili se tři ozbrojení zástupowé, silní as čtyry sta mužů, u Frankobrodu, wrazili násilně do města, uhodili na zwony, wzbuzujíce měšťanstwo k boji pro swobodu, a hnali útokem na hlawní wojenskau stráž, která však téhož dne bywši sesílena, je odrazila a rozehnala, načež mnozí zjímáni a mnozí prchli do Francie. Čtyři dni později hnuli se teprw Poláci ze Francie, newědauce o tom Němců překwapení, udeřiwších před určeným časem, i wtrhli do Šwejcar, odtud chtíce učiniti wpád do Němec, w čemž jim ale na hranicích překaženo. Wojsko rakauské a pruské obsadilo nato Frankobrod, čímž dalším wzpaurám učiněn konec, ačkoli podtají nepřestáwaly pikle nespokojených, jewících tauhu po wětších swobodách, přislíbených konstitucích a po jednotě Německa.

Také w Italii zahřímaly bauře revoluční na rozličných místech, kterýchž plamen však wždy hotowá moc rakauská rychle udušowala. W Modeně nejprwé, kdežto wéwoda František, auhlawní nepřítel revolucí franské, nechtěl Ludwíka Filippa uznati za krále, spletl pikle proti wládě Menotti, mladík, jejž wéwoda potřebowal za tajného wyzwědače proti swobodomyslným, což ačkoli se wyzradilo a Menotti zatknut, nicméně bauře w lidu wypukla, když také w církewním státu sausedním revolucí pozdwihla swau hlawu. Nebof hned druhého dne pozdwihli audowé mladé swobodné Italie obywatelstwo we městě Bononii, zapudili papežského

wládaře, a zřídili zatímní wládu demokratickau (w Unoru 1831). Rychle se odtud zňal plamen revoluční po wšem okolí; sedm provincií papežských odtrhlo se, a spojiwše se wespolek mínily zříditi swobodný stát, jádro budaucí swobodné Italie, spoléhajíce přitom na pomoc franskau. Též w Modeně, Reggio a Parmě přewraty následowaly; mocnářowé těchto zemí prchli, a ustawena wláda republikanská. Ale republika italská byla jen krátký sen; neboť wláda franská nechtíc popuditi na se mocností neobmezených, a sama se strany republikanské we Francii obáwajíc, nechala republikany italské bez podpory; wojsko rakauské wtrhlo na žádost papežskau do Bononska, obsadilo w krátké době wšecky odpadlé krajiny, rozprášilo republikany bez odporu, a nawrátilo wlády předešlé, které držely krwawé saudy nade wšemi členy republikanské strany, jejíž náčelníci wšak většim dílem uprchli do Francie. Po odtahu rakauského wojska následowala nowá wzpaura w Římansku, znowa wšak tímto wojskem udušena, aniž wláda franská k ochraně swobody italské čeho učinila, jakož národu franského byla žádost. Aby se pak předce zdálo, jakoby něco učiniti chtěla, wyslala loďstwo k Anconě, a položila w pomořskau pewnost tuto francauzskau posádku, aby mohla w komorách oznámiti, že stojí wláda papežská netoliko pod rakauskau, ale i pod franskau ochranau.

Také w republikách šwejcarských dály se po nowé revolucí franské politické přewraty; nebo demokrati, nabywše nowého ducha, počali se zasazowati proti wládám aristokratickým, po swržení Napoleona zase usazeným. Nejprwé se zjewilo takowé hnutí w kantonu Aargauském, kdežto se lid spolčil w jednotu, žádaje welkau raddu o oprawení zemské ústawy (1830 w Září); což se také w jiných kantonech brzy opakowalo. Wšudy žádány ústawy, obnowené dle základu lidowlády, swoboda tisku, weřejnost sněmů, swobodné práwo žádostí ke wládě, stejnost wšech občanů před práwem, zrušení priwilegií urozenců, stejné zastání při sněmích obecních wenkowu jako městům. Odpírali sice aristokrati, předností obwyklých hájíce; wšudy ale konečně musili ustaupiti sworné wůli lidu, a ústawy aristokratické z většího dílu změněny jsau dle náhledu lido-

wládních, což se často dálo násilně i krwawě. W Aargauském kantonu wtrhli wenkowané násilně do Aarawy, hlawního sídla kraje, a zmocniwše se zbrojnice, přinutili welkau raddu, aby wládu změnila. Pánowé Bernští, slyšewše, že lid ozbrojený táhne na město, podwolili se dobrowolně jeho žádosti, a přijali ústawu demokratickau. W Basilei též powstal kraj proti městu, a nemohauce se shodnauti w ústawu jednu, po krwawých bojích odtrhli se od sebe, tak že z jednoho učiněny dwa kantony, Basilea město a Basilejský kraj. Taktéž we starodemokratickém kantoně Schwytz čtyry okrsky chtěly se odtrhnauti, a wůbec roztržkám a zmatkům nebylo konce. Kantony s obnowenými ústawami uzawřeli mezi sebau k ochraně ústaw těchto spolek, proti němuž zase kantony starého spůsobu postawily swůj spolek. Rozbroje domácí wždy dále se rozmáhaly, jimiž nejwyšší radda zemská toliko slabě mohla wládnauti. Pro větší zmatek přitáhlo ještě do Šwejcar čtyry sta wystěhowanců polských ze Francie, žádajících hostinstwí, odkudž nejprwé se strojili táhnauti do Němec, a když jim zde bylo překaženo, do Savojska ku podpoře strany demokratické, čímž wšak mocnosti okolní na Šwejcary rozhněwány, žádaly wzdálení Polanů s pohrůžkami. Kantony demokratické s citem samostatnosti swé wzdorně mocnostem odpowídaly, konečně wšak předce ustaupila wášniwost náhledům powážliwým; Poláci wypowědění, po wšem světě se rozešli, a zewnitř následowalo smíření. I wnitř snažila se nejwyšší radda (Tagsatzung) wšecky bauře skončiti, chtíc aužeji sjednotiti celé Šwejcary obnowenau demokratickau ústawau, s podržením wšak samostatnosti jednotliwých kantonů; ale odpor zastaralců s jedné, přepiatost nowotářů s druhé strany nedaly potud přijíti k jednotě, a rozbroje, w něž se později také wmísily wěci náboženské o zrušení klášterů Aargauských, nyní pak o wypuzení Jesuitů z kantonu Luzernského, trwají sem tam we Šwejcařích swobodných až podnes.

4. *Oprawa parlamentu britannského.*

Také přes kanál na ostrowy britannské překročil duch swobody z Francie po revoluci Červencowé. Wláda bri-

tanská jest posud, a bývala předtím ještě více sjednocena w rukau rodin nejpřednějších stawem a bohatstwím, při níž weliká většina národu žádného neměla hlasu. Od smrti Canningowy panowali ustawičně Torowé, jejichž hlawa Wellington, obsazujíce w parlamentu téměř wýhradně dům pairůw, a též i dům obecní, posílajíce většim dílem swé poslušné twory, které jakožto držitelowé někdejších zřícených hradů práwo měli zasílati do parlamentu. Z pěti set a třinácti audů, kteréž Anglie a Wales do domu obecního čili dolejšího w parlamentu zasílaly, bylo sotwa sedmdesát oprawdiwých zástupců, prawidelně od hrabstwí a měst wolených, a byla mnohá znamenitá i lidnatá města nowěji wykwetlá, která dle starobylého tohoto pořádku čili wlastně neřádu ani žádného zastaupení w parlamentu neměla. Wšecky důstojnosti duchowní i swětské, wšecky wýnosné auřady byly w rukau rodin Torických, nedbajících na rozmáhající se bídu většiny lidu, když jen wlastní jejich zisk tím netrpěl. Proti tomuto stawu byla přede wším potřebná oprawa parlamentu, w ten spůsob, aby w něm národ nalezal oprawdowé swé zástupce a organy swých žádostí, jimižby prawau wůli swau dáti mohl na jewo. Již byl Wellington dopustiti musil wyproštění katolíků; obnowenau silau nyní strana liberalní naň dorážela; přinucen z ministerstwa wystaupiti, jež nyní opanowali Whigowé, hrabě Grey co načelník. Tu předložil lord John Russel w domě obecním billu o oprawě parlamentu, dle kteréž mělo zničeným twrzím práwo wolení zástupců do parlamentu býti odejmuto, a dáno městům dle lidnatosti. Odporující parlament rozpuštěn, a powolán nowý, kterýž ten náwrh w domě dolejším welikau většinau přijal, dům hořejší čili pairůw ale po dwakráte urputně zawrhnul. Znowu přewzali wládu Torowé, znowa wšak museli bez pořízení ustaupiti, neboť národ se bouřil, weřejný hlas neodwratně žádal oprawu. Pročež billa oprawní konečně také w domě hořejším přijata (4 Června 1833), starý parlament rozpuštěn, a powolán nowý oprawený, od něhož očekáwal národ úlewy mnohých swých stížností. Této potřebowali ze wšech částí říše britannské nejwíce nešťastní utlačení obywatelé Irska. Celá půda tohoto ostrowu patřila několika anglickým rodinám, a duchowenstwo státní církwe

anglické, jakkoli z osmi millionů irských obywatelů téměř sedm přináleží ne k této církwi, nébrž k náboženstwí katolickému. Majitelowé tito jak světští tak duchowní žijí pohodlně w Londýně, podáwajíce statky po částech domácím nájemníkům, z nichž wynucují co možná nejwyšší nájem, a rodiny nuzně se tím živící dle libosti wyhánějí. Nadto musejí tito nuzáci katoličtí wydržowati anglickau církew, dáwati wysoké desátky, stawěti její fary a kostely, ješto we mnohých okresích farních nebývá ani jediného nekatolika. Odtud pochází, že u prostřed hojné aurody této plodné země hynau milliony sprostého lidu nauzí, a jednotliwci trávi tuk země w cizině, a že bída irského lidu přewyšuje dle nestranných pozorowatelů bídu celého ostatního světa. Učiněny sice od Whigické wlády anglické některé kroky k úlewě wšak slabé a newýdatné, a odpor jednotliwců působil tím větší nátisk. Když po smrti krále Wiléma IV trůn britannský nastaupila (20 Čerwna 1837) mladistwá bratrowkyně jeho *Victoria*, nabýwali od lidomilowné kněžny této dobré naděje wšickni přátelé prawé swobody; též Irowé daufali dosici dáwno žádané sprawedlnosti a rownosti s ostatními částmi říše, ale odpor aristokratie překazil potud wšecky důkladné oprawy, a zwláště církew anglikanská protiwila se wšem proměnám, jimiž by mohla na nesprawedliwých wýsadách a přednostech swých w této zemi něco ztratiti. Pročež složena wšeliká naděje w lepší budaucnost w Daniele O'Connella, welikého agitatora a zastánce národu irského, kterýž, přeswědčen jsa, že parlament anglický, ať wládnau Tory nebo Whigowé, Irům sprawedlnosti neudělí, národ irský spojil w jeden weliký a pokojný sbor, repeal, aby dosáhl na cestě zákonní zwláštního irského parlamentu. Jednota střídmosti, k níž apoštol střídmosti pater Matthew přiwedl milliony lidu wšech stawů, kterauž se odřekli pití wšech horkých nápojů, snahu O'Connellowu znamenitě podporuje, tak že weliké schůzky repealní, nawštěwowané od mnoha tisíců, wedau se beze wší roztržitosti w tichém a pokojném pořádku. Dali jej sice nicméně odsauditi, jakožto buřiče lidu Wellington a Peel, náčelníci nynější wlády Torické, ale celá liberalní strana w samém Londýně i po wšech znamenitých městech slawila přítomnost jeho jako w triumfu, když přišel do parlamentu. Wýrok saudů

irských od wrchního domu parlamentu zrušen, O'Connell propuštěn z wězení na swobodu, a nedosáhne-li Irsko wlastního parlamentu, aspoň dobude wynasnažením O'Connellowým sprawedliwé rownosti s ostatními částmi britannského státu.

5. *Přewraty na poloostrově Pyrenejském.*

Po revolucí Červencowé a po pádu wlády Wellingtonowy pominula přízeň wlády franské i anglické k Miguelowi, samowládci portugalskému, a strana liberalní počala se zmáhati na ostrowech Azorských. Když pak také Brasiliani wládu císařskau ještě wíce obmezili nowau konstitucí, složil Don Pedro brasilianskau korunu ku prospěchu swého synáčka, Pedra II, a odebral se do Ewropy, aby koruny portugalské Marii da Gloria, dceři své, kteréž wlastně náležela, na bratru swém Miguelowi zase wydobyl. Pomůckau anglickau i franskau sesílen, sebral stranu liberalní, pro Marii bojující, a zmocnil se Oporta (w Červnu 1832), nejprwé druhého města králowství portugalského, odkudž jej don Miguel dlauhým obležením nazmar usilowal wypuditi. Odtud wyprawil část wojska po moři do krajin jižních, kteréž wedli Villaflor, wéwoda z Terceiry a Palmella, a w krátkém čase opanowali celé jižní pomoří. Welitel malého loďstwa Pedrowa, Angličan Napier, zmocnil se většího loďstwa Miguelowa; Villaflor a Palmella přiblížili se Lissabonu, a obywatelé prowolali Marii da Gloria za královnu (24 Srpna 1833). Ještě se sice Miguel držel w krajinách wýchodních, a general Bourmont, wůdce legitimistů franských, wodil wojsko jeho statečně a wítězně; když ale we Španělích přízeň se obrátila w odpor, nastala neswornost mezi absolutisty a legitimisty samými, Bourmont wojwodství složil, Miguel wida nezbytí, rozedrané Portugaly opustil, a na lodi anglické se přeplawil do Italie. Pedro powolal kortesy, zřídil ústawní wládu, zrušil wšecky řehole a kláštery, a wládl jakožto poručník do plnoletí své dcery. Po brzké smrti (24 Září 1834) prohlášena šestnáctiletá královna za plnoletau, a zasnaubena nejprwé s knížetem Augustem z Leuchtenburka, wdowy Pedrowy bratrem, a když

tento brzy zemřel, s Ferdinandem, knížetem z Koburka, kterýž splodiw potomstwo, slowe nyní portugalským králem. Posud wšak zažily Portugaly pod nowau wládau ústawní málo blaženosti; neustálé rozbroje swíraly je, a plodily občanské wálky, jimiž země tato wždy hlauběji klesala, stísněna jsauc nadto wýsadami anglického obchodu, poněwadž ji Brittowé powažowali téměř za swau provincii, překážejíce její samostatnosti, wzrůstu a wyzdwihnutí. Straně demokratické widěla se ústawa Pedrem uwedená čili charta Pedrowa příliš uzká; ona oblíbila ústawu wolnější od roku 1822, jíž dwůr a strana Pedristů čili chartistů odpírala. Wzpaura lidu přinutila královnu k ústawě demokratické; hlawy Pedristů, Palmella, Villaflor, Saldanha, wyswoboditelowé Portugalu od wlády Miguelowy, sami nyní wyhnáni ze země; u wládě učiněny wšeliké proměny, čímž sice zponenáhla nespokojenci utišeni, duch wzpaury wšak nejnowěji opěty se objewil.

We Španělích panowal Ferdinand VII po utlačení konstitucí dle zásad přísné samowlády. S tím byla nespokojena strana, která slaula apoštolská, která požadowala duchowenstwu a wládě větší moc, obracejíc zřetel swůj na Karla, bratra králowa, sobě přízniwějšího, kterýž powažowán byl za nástupce bezdětného krále. Ale po smrti královny Josefy pojal Ferdinand neť swau Marii Kristinu, kněžnu Neapolskau, a když byla w naději, zrušil Salický zákon, dle něhož ženy we Španělích kralowati nesměly, ustanowiw, aby budaucně w nedostatku synů také dcery královské korunu dědily. Když pak na to Maria Kristina skutečně porodila dceru, přilnula k straně liberalní, aby její pomocí, kdyby král zemřel, dceři swé proti Karlistům obhájila korunu a sobě wládařstwí. Ferdinand zemřel (29 Září 1833), a tříletá dcera jeho Isabella wyhlášena w Madridě za budaucí královnu, w jejíž nedospělosti wládnauti měla matka. Ale weliká část národu, zwlášť duchowenstwo a wšickni milowníci pořádku starého, přidrželi se Karla, uznáwajíce jej za krále. Nastala wálka občanská, nejprwé powstaly proti nowé wládě krajiny Basků, hájíce především zwláštní swé swobody (fueros), kteréž jim nowau ústawau státní měly býti odejmuty. Brzy totiž po smrti Ferdinandowě

powznesla utlačená strana liberalní znowa swau hlawu; z ní woleni ministři, nejprw Martinez de la Rosa, wýtečný básník a přítel mírné wolnosti; ctitelowé pak její od Ferdinanda zapuzení, když ohlášeno prominutí, nawrátili se do Španěl. Tu wydán královský statut, dle něhož měl každá dwě léta powolán býti sněm říšský (kortes) dwau komor, pairůw a deputowaných, aby powolowal daně, a dle návrhu wlády rokowal o státní záležitosti. S Portugaly, Anglií a Francií uzawřen spolek, dle něhož se tyto mocnosti zawázaly k wylaučení Miguela i Karla a k ochraně mladých královen na portugalském i španělském trůně. Do Portugalu wyslala wláda španělská pomocné wojsko proti Miguelowi, u něhož se také nacházel don Carlos, kterýž se po pádu onoho odebral do Angličan, a odtud přes Francauzy tajně do Španěl k wojsku swých příwrženců, kdežto drobnými boji (guerillas) wítězně si počínal Zumalacarregui, udatný wůdce Basků w hornatých těchto krajinách. Přišed do Elisonda, wydal co král španělský, Karel V, prowolání k celému národu, slibuje obnowení bywalých kortesů provincialních, zwelebení cirkwe, zrušení wšech škodliwých nowot a uwedení starého pořádku. Zástupowé Carlistů, powzbuzeni jsauce přítomností pána swého, množili se. Rodil, general královnin, ničehož proti nim nemohl wyříditi; plamen wálky občanské wždy dále šlehal, wždy wíce se rozněcowala zůřiwá ukrutnost obau stran w krwawém zápasu. I když padl udatný Zumalacarregui, bojowali wůdcowé Carlistů Cabrera a Gomez wítězně s wojsky královninými, podporowáni jsauce penězi sewerských mocností, a rozličtí po sobě wůdcowé strany wládnaucí, Mina, Cordova, Sarsfield, Oraa i s pomocným plukem anglickým pod Evansem nemohli jich zniknauti. K této zarputilé občanské válce připojily se ještě rozbroje we straně liberalní čili austawní samé, která se zase dělila w mírnau (moderados) a přepiatau (exaltados). Tato poslední, žádostiwa wětších swobod národu, popauzela lid a wojsko proti wládě a straně mírné we welikých městech, jako w Barcelloně, Saragosse, Valencii. Zřízeny demokratické sbory; ozbrojenci městští w Madridě baurili se, několik tisíc jiných buřičů přitáhlo k Madridu; wojsko proti nim wyslané přidalo se k nim, a přinutilo královnu k ustano-

wení wlády demokratické. Tu jsau powoláni nowí kortesi; přísný na buřiče Toreno z ministerstwa propuštěn, a powolán lehkowážný Mendizabal; kláštery porušeny, statky duchownim pobrány, a wypsány nowé dluhy, aby se naplnila prázdná pokladnice státní a kapsa ministrowa. Brzy wšak nastaly nowé zmatky a pikle, ministři obau stran rychle se střídali po sobě, semtam zůřily rozličné roty s hanebnau ukrutnosti proti Carlistům i straně mírné, prohlašujíce konstitucí od roku 1812, a jeden wzbauřený pluk wojenský, zmocniw se násilně paláce královnina, přinutil ji násilím, že konstitucí tuto slíbila přijmauti. Dle ní nezůstala králi téměř nižádná moc, a wše ponecháno sněmu národnímu, který wolen býti měl ode wšech občanů, umějících čísti a psáti. Předce wšak kortesowé we mnohém wládě powolili, načež Kristina nowau konstitucí potwrdila přísahau (18 Čerwna 1837). Wálka občanská zatím trwala dále; Carlisté pronikli až k Madridu; bez následku wšak nawrátili se zpět, nebof i mezi nimi nastala neswornost a slabost. Konečně je přemohl Espartero, wéwoda z Victorie; don Carlos s příwrženci swými utekl se do Francauz, kdežto potud držán jest jako w zajetí; po něm wšak také Kristina, bywši ze Španěl wypuzena, uchýlila se do Paříže. Espartero wywolen od kortesů za wládaře až do dospělosti Isabelly; nyní wšak zase zawržen a wyhnán přičiněním Kristiny a krále francauzského, odebral se do Anglie. Isabella, prohlášena za plnoletau, přewzala wládu, Kristina powolána zpět, strana demokratická swržena, a moderadowé pod generalem Narwaezem wládu obdrželi. Nowé wzpaury, jako w Alicantě, utlačeny krwawě; stíhání strany demokratické, ztenčowání swobod ústawních trwá až podnes.

6. *Události na wýchodu Ewropy.*

Od přewratů západních obracel se zřetel politiky ewropejské ne méně starostliwě k událostem na wýchodu, které hrozily zastaralau portu tureckau, jakkoli od mocností křesťanských se wšech stran podpíranau, uderením na ni Muhammedanů samých zbořiti, a pracně sestawenau budowu nowého saustátí ewropejského pádem jejím otřásti.

Sultan Mahmud, wyhladitel Janičárů, obmýšlel chorobnau říši tureckau wzkřísiti nowotami ewropejskými ze mdloby, a hasnaucího ducha Muhammedowa obžiwiti mrawy křesťanskými. Wojsko zřídil zcela dle taktiky ewropejské, w níž důstojníci franští Turky cwičili; místo turbanu rozkázal nositi fes, a místo kaftanu frak, posílal wtipné mladíky do Paříže, Wídně a Berlína na cwik, pil Champaňské, konal cesty, a prohlásil, že křesťanští poddaní jeho, jež Turci nazývají newěřícími psy, mají stejného práwa s těmito užíwati. Tím wzbudil na se nespokojenost prawowěrných Mahommedanů, kteréž použiw zchytralý Mehmed Ali, bašc a místokrál aegyptský, proti sultanu wystaupil jakožto zastánce prawé wíry. S mocí válečnau wyprawil syna swého Ibrahima nejprwé do Syrie, kdežto se k němu přidal emir Bešir, panownik nad Drusy a Maronity na Libanonu, zmocnil se celé Palaestiny a Syrie, dobyw pewnosti Akre, a porazil wojsko turecké, jež byl sultan proti němu wyslal pod Hussein'em bašetem (29 Července 1832). Ze Syrie táhl wítězně přes hory Taurus do Přední Asie, porazil wojsko turecké zrowna blizko Ikonium (Konjah) (21 Pros. 1832), jež proti němu wedl weliký wezir Rešid baša, a blížil se k Brusse a Constantinopoli. W tomto nebezpečenstwí newěda si sultan pomoci, a opuštěn jsa od domnělých přátel swých Francauzů i Angličanů, kteří jej chlubnými slowy wynášeli co reformatora Turecka, obdržel neočekáwanau pomoc od posawadního nepřítele swého, cara ruského, a swět spatřil newídané diwadlo, že wojsko ruské přitáhlo sultanu ku pomoci proti odbojnému wasallu jeho ku Constantinopoli. Tu se kabinety strachowaly nad sultana samého, že se Rus Carhradu zmocní a říši turecké učiní konec, a chlácholili wšemožně Ibrahima, aby dále nepokračowal, i sultana, aby pod každau wýminkau uzawřel pokoj, jen aby Rusowé do wálky této se newmísili. Tedy powolil sultan wše, co Mehmed Ali žádal, potwrdil mu wládu Aegypta, Abyssinie a Kandie, udělil mu Syrii, Palaestinu i Arabii, we kterýchžto zemích bez toho již téměř žádné moci neměl, proti jisté roční dani, načež Ibrahim zpět odtáhl přes Taurus, a Rusowé odplauli, učiniwše prwé se sultanem přátelskau smlauwu ke společné obraně proti wšelikým nepřátelům, w nižto se porta za-

vázala všem válečným lodím cizím Dardanelly zawříti (8 Července 1833). Na tuto smlauwu dle místa Unkiar Skelessi jmenowanau hněwali se Angličané i Francauzi, ale oni mluwili, a Rusowé jednali, a porta jim odpowěděla, že do toho žádnému nic není, co ona s přítelem swým w říši swé wyjednala. Zato odpustil cár sultanowi dlužnau ještě váleční náhradu, a přátelství politické mezi oběma mocnostmi trwá podnes.

W nowém státu řeckém jewila se brzy neswornost a odpor některých wládyk proti praesidentu, který tyto náčelníky neważanosti uwyklé usilowal držeti w přísné poslušnosti, newlídně a urputně s nimi nakládaje. Tato wolnosti řecké nepřizniwost a záwislost od wlády ruské wnukla národu domnění, že se Capo d'Istrias učiniti chce samowolným pánem Řecka pod swrchowaností ruskau, a wzbudila proti němu nenáwist wšech wlastenců. Jeden z nich, Pietro Mauromichalis, náčelník Mainottů bytujících we staré Lakonii, nyní spoluaud řeckého senatu shromážděného w Nauplii, rozwadiw se s praesidentem, chtěl se odebrati domů, přinucen wšak bauří mořskau se swým korábem přistati, chycen a od praesidenta uwězen. Tu se zbauřili Mainoti, též plawectwím wyteční Hydristi, pak i Rumelioti; Capo d'Istrias od synů Mauromichala zawražděn (9 Října 1831), a když po něm wlády se uchopil bratr jeho, nastala wálka mezi jeho stranau a odbojnau; Rumelioti wpadli do Peloponnesu, obsadili Argos, a chystali se proti Nauplii, sídlu wlády. Chtíce rozbauřené Řeky upokojiti, ustanowily mocnosti ochranné, Rus, Anglie a Francie, dáti jim krále ode wšech jich neodwislého, za něhož, když Leopold z Koburka koruny řecké nepřijal, wywolen princ baworský Otto. S příchodem mladého tohoto mnohonadějného knížete (6 Unora 1833) nastala Řecku lepší budaucnost. Wálka občanská pominula; ustaweno wládařstwí až do králowa plnoletí, a mocnosti ochranné zaručily se za půjčených státu řeckému šedesát millionů franků, aby se wláda mohla spořádati. W čelo této wlády postawen nejprwé hrabě Armansperg, který s mnohými Bawory a s pomocným wojskem následowal mladého krále do Řecka; w dwadcátem pak roce wěku swého nastaupil Otto I wládu sám (1 Června 1835), jakkoli

mu bylo zápasiti s mnohými obtížnostmi, aby tolik rozčilených wášní polowzdělaného národu udržel na uzdě, tolikeré křížící se žádosti spokojil, a celé ústrojí nowého státu spořádal. Většina národu wládu německau nenáwidělá, a bažila po konstitucí. Spletky diplomatické mezi wyslanci, zwlášť anglickým a francauzským, rozmnožowaly nesnáz, a konečně wypukla revolucí (15 Září 1843) beze wšeho násilí, následkem kteréž Otto wšecky Němce přinucen jest propustiti ze služby a přijmauti konstitucí.

W Srbsku wládl pod swrchowaností tureckau a ochranau ruskau mocně a prospěšně k zwelebení wlasti swé kníže *Miloš Obrenowič*, platě sultanu roční daň, ostatně od něho jsa neodwislý (od roku 1834). Než samostatnost Srbska nesrownáwá se s politikau mocností okolních, pročež knížata k tomu směřující se odstraňují; Miloš cizinci zosnowanau wzpaurau wypuzen (1839), a syn jeho *Michal* dle zdání slabší, ustanowen za knížete. Ale i ten nechtěl býti pauhým nástrojem, pročež i on zapuzen, a *Černý Alexander*, syn ondy bojowníka proti Turkům proslulého Jiřího, přijat za knížete, který co powolný poddaný ochranné moci potud má jméno panowníka. Wíce ještě powažowati se mohau za provincie ruské *Multany* a *Walachie*, ačkoli pod wlastními knížaty, sultanu poplatnými, chowají stín neodwislosti. Swobodnější jsau *Černohorci* pod duchownim wládykau swým, neustálými boji s Turky utužení a wyznačení.

ODDĚLENÍ V.

Nynější staw občanský.

1. Císařství rakauské.

U prostřed bauřliwého pohybu, jímž se po přewratu Červencowém Ewropa zatřásala, zůstalo císařství rakauské nepohnuté a pokojné, aniž třeba bylo jakého násilí, aby maudrá a mírná wláda tichost tuto mezi národy rozličnými, wespolek málo wzájemnými, z nichž weliké mocnářství toto složeno jest, zachowala. Léta 1835 dne 2 Března zemřel prwní císař rakauský František I w 67 roce wěku a 43

swého panowání. W poslední wůli odkázal lásku swau wšem swým poddaným, kteří jej pro jeho neunawenau o blaho jejich pečliwost, ke wšem nestranně zachowáwanau sprawedliwost, i k nejsprostšímu wlídnost, u wšech wěcech jewenau maudrost a prawau nábožnost jako otce wlasti ctili a wěrně milowali, obětowawše ochotně statky i krew swau pro ochránění jeho trůnu we strastiplných dobách válečných, které za panowání jeho po tolik let baurily. Po něm nastaupil wládu prworozenec jeho císař *Ferdinand I*, co král český a uherský toho jména V, na králowstwí uherské korunowaný již léta 1830, na české 1836 a lombardo-Benátské 1838. Při nastaupení prohlásil, že na dráze otcem swým nastaupené a s wytrwalostí zachowáwané bude pokračowati, což dokázal potwrzením hlawních rádců jeho, knížete Metternicha, od otce sobě poručeného co wěrného přítele, a hraběte Kolowrata, již prwé zwlášť o králowstwí české wysoce zaslaužilého. Zachowání wšeobecného pokoje a mírný pokrok we proměnách wěkem a tauhau národů potřebných jest hlawní zásada dobrotiwé wlády jeho, wšem národům weliké říše rakauské blahodějné. Lombardy, wládě rakauské ještě nezwyklé, zawázal sobě welikodušným wšeobecným prominutím trestů za prowinění politická; Uhrům, žádajícím většího wzrůstu národnosti, dowolil powýšiti jazyk maďarský za státní, jehož rozkwětu však sami překážejí přepiatau horliwostí, každau jinau národnost, swětějším právem w Uhřích domácí, usilujíce ztenčiti, ano wykořeniti. Také nowě wykwétající národnost českau chrání král český Ferdinand V, od níž není se obáwati, žeby potlačiti chtěla národnost německau, s ní w jedné wlasti sausedící, s níž ona žádala jen stejného práwa, které jí sprawedliwě přináleží, a kteréhož jí zajistě neodepře král, jehož heslo jest: hájiti práwo. Taužebnosti národu po domu císařském dán arcikníže Štěpán za zemského wládaře, jehož neunawitedlnau přičinliwostí země česká we wšem ohledu prospíwá, a srdce Čechů blíže spojuje s trůnem, o blaho zemské co nejhorliwěji pečuje, wady se wyskytující maudře a mírně odstraňuje, w nešťastných pádech přináší rychlau a mocnau pomoc, jakož posledně dokázal i osobní odwahau, když Praha a krajiny Powltawské i Polabské ku

konci letošního Března trpěly welikau powodní. Šlechetného příkladu následowala ochotně šlechta, a nikdy nebýwalo pro nuzné w Čechách tak wýdatných a štědrých příspěwků jak od nejmilostiwějšího zeměpána samého, tak i od celého nejwznešenějšího rodu císařského, wzácných urozenců a mohowitých lidomilů jako tenkráte. — Ne méně žehnána jest wláda Ferdinandowa wšem ostatním zemím rakauským; wypočísti zde wšech ústawů dobročinných, wědeckých, promyslných, směřujících k rozmnožení národního blaha, které za něho buď powstaly neb se rozmnožily, zde možno není; budiž jen to připomenuto, že jsau břemena státní dle možnosti ulehčena, služba wojenská ze čtrnácti zkrácena na osm let, a že drahami železnými we spůsobu welikánském na autraty státní stawenými brzo spojeno bude moře Adriatské se Sewerním.

2. *Prusy a spolek německý.*

Králowstwí pruské, ač polohau nesjednocené, předce zeměmi swými jest nejwětší a nejprwnější mocnost w Němcích, a Prusowé také sami za nejoswícenější národ se wyhlašují. Duch národní mezi Němci, jímžto spojiti se tauží w jeden weliký občanský celek, dobře w tom wladě pruské poslaužil, že wětší díl států německých spojila u welikau celní jednotu, dle kteréž mezi jednotliwými státy klesly záwory obchodu, a k oswobození jeho pro wšecky země jednoty ustanowena toliko cla wšeobecná, též stejná mira a stejná mince we wšech uwedena. Tím připrawena sice také jednota národní, ale nestejnost zřízení zemských jest jí na ujmu, a očekáwaná konstituční wláda w králowstwí pruském posud uwedena není. *Fridrich Wilém III* zemřel 7 Čerwna 1840 w sedmdesátém roce wěku swého, o zachowání pokoje w Němcích i celé Ewropě we spolku s císařem Františkem wysoce zaslaužilý. Syn a nástupce jeho, *Fridrich Wilem IV*, wzbudil při nastaupení swém w Prusích a celých Němcích radostné naděje, jež také činy swými, plody oswíceného ducha, zaujatého pro zwelebení swého národu, potwrdil. Spory náboženské mezi katolíky a protestanty před ním powstalé, zwláště o církewní žehnání smíšených man-

želstwí, utišil swau mírností a sprawedliwostí, jednotu celní utužil smlauwami s cizími národy, ducha národního wice powzbudil širším wywinowáním provincialních stawů, rozmnožil obchod, zwýšil průmysl, a různice pobauřením nuzných tkadlců proti bohatým fabrikám we Slezsku powstalé owšem snadno udusil.

W Bawořích wyznačeno jest panowání krále *Ludwíka I* zwláště pěstowáním krásných umění, malířstwí, sochařstwí, stawitelstwí, jehož skwostné, wznešené a krásné důkazy přiwabují we hlawním městě Mnichowě, w Řezně a blíž něho množstwí obdiwowatelů. Obnowené uwedení řádu Benediktinského a jiných nábožných ústawů projewuje hluboký cit nábožný jak u krále tak w lidu. Mezi wládau a zastánci lidu je zde auplná swornost; ne tak wždycky *w Hannowru*, kdežto král *Ernest August*, wéwoda Cumberlandský, přišed na trůn l. 1837, ústawu od roku 1833 uwedenau zrušil, a obnowil předešlau wládu stawowskau. Krásně kwetauci *králowstwí saské* jest patrným důkazem, jak šťastné mohau býti také státy malé w trwanliwém pokoji pod maudrau wládau. W komorách *Badenských* a *Würtemberských* ozýwají se často weřejné hlasy pro dosažení wětších swobod, jako swobody tisku, rozwinutí národnosti německé; obratné wlády jim pak wždycky tak znají wyhowěti, že jen tolik powolí, co samy uznáwají státu býti prospěšné.

3. *Říše francauzská.*

We Francii wynasnažil se *Ludwík Filipp* předewším, aby wiklawý trůn swůj upewnil, a korunu franskau ujistil rodu swému. K tomu widělo se mu býti newyhnutedlně potřebné zachowání pokoje jak wnitřního tak wnějšího, aby udušením wšelikých rozbrojů wnitřních odstranil nebezpečenstwí nowého přewratu, a aučinliwým přispěním ke wšeobecnému míru mocnosti jiné, nowé wládomocnosti franské nepřízniwé, sobě zawděčil. Přičiněním Talleyranda, staré lišky diplomatické, tehdáž wyslance w Anglii, uznán za krále franského nejprwé od Angličanů, ano uzawřen s ním spolek, načež následowalo také uznání od ostatních mocností. Mezi

hlawními politickými stranami, legitimisty a republikany, snažil se Ludwík Filipp držeti prawý prostřed, hledě zponenáhla náčelníky strany republikanské, jako byli Lafayette a Laffitte, od wlády odstraniti, a powolaw k ní přízniwce ústawní jednowlády, mocnost swau neustále rozšiřowal. Nespokojené s tím buřiče republikanské, ztropiwší wzpauru w Paříži i Lyonu, krwawě potlačil, aukladům na žiwot swůj strojeným wždy šťastně ušel, a zameziti je hleděl přísnějšími zákony proti newázané wolnosti tisku. I náwrhy legitimistů a Bonapartistů wždy šťastně překazil; wéwodkyně z Berry, wlaudiwši se do Francie, aby pomocí legitimistů korunu získala synu swému, jata a wypowěděna; Ludwík Napoleon, bratrowec císařůw, spoléhaje na jeho obdiwowatele, wystaupiw nejprwé we Strassburku, potom u Boulogne, uwězněn na hradě Ham; jakkoli se swolením Angličanů wyzdwižen mrtwol císařůw z ostrowa Heleny a u weliké sláwě w Paříži pochowán (1840). I w politice zewnitřní Ludwík Filipp mistrně se zachowal. Zásadau newkračowání u wnitřní záležitosti států, přijatau za diplomatické prawidlo, zastáwal přízniwé sobě proměny we Francii a státech okolních; čtwerospolkem s Anglií, Španěly a Portugalem konstitučnímu západu Ewropy proti nekonstitučnímu wýchodu zjednati se přičiňowal wětšího záwaží; Belgii wypuzením Hollanďanů z Antwerpenu, Španěly podporowáním z počátku strany liberální hodlal sobě zawděčiti. Když se čtyry mocnosti spojily proti Mehemedu Alimu w Syrii, opominuwše přitom Francauze, nakloněné wíce Alimu, tu hrozil minister *Thiers* wpádem do německého Porýnska, wzbuzuje sláwožízniwost Franků, wždy žádostiwých hranic Rýnských. Možnosti wálky ewropejské použil Ludwík Filipp k tomu, aby Paříž upewněn byl welikánskými hradbami a twrzemi, čehož powolení w komorách prowedl skrze téhož ministra s pochwalau strany republikanské i Bonapartské, která za hradbami Pařížskými wzdorowati chtěla celé Ewropě. Když dosáhl swého aučelu, že nepokojný Paříž, hlawní sídlo revoluční, sewříti mohl pewnau uzdau, musil bojowný Thiers u wládě ustaupiti pokojnému *Guizotowi*, který přetržený spolek s Anglií zase obnowil, a pro zachowání pokoje přinášel oběti, za něž od strany protiwné welice winěn.

W Algerii Francauzowé se usadiwše, wládu swau rozšířili neustálými boji s domácími kočujícími kmeny od hranic Tunisu až k Marokku, od moře až ku pohoří Atlasu. Brzy opanowána města a krajiny *Oran*, *Bona*, *Bugia*, mnohé kmeny Beduinů domácích podrobeny, zakládány osady francauzské. Nejwětší ale nepřítel Francauzů byl zde *Abd-el Kader*, náčelník Beduinů z kmene Hašem w krajině Oranské, který rozličné bojowné kmeny domácí popauzeje k válce swaté proti newěřícím Frankům, s nimi válčil welmi wytrwale a zmužile, a potud není zcela přemožen. Nejprwé činil opětné wpády do Oranu; když jej wšak Francauzi wždy odehnali, a wzawše Arzew i Mostaganem přinutili jej ku pokoji (1834), Abd-el-Kader brzy jej zrušil, čině nowé záhubné wpády, načež maršal *Clauzel*, sprowázen od *wéwody Orleanského*, zmužilého prworozence královského, pronikl až do *Maskary* hlawního sídla Kaderowa (1835), a wypáliwše je zase odtáhli. Hned nato zmocnili se *Tlemsanu*, než do *Medeah* bylo tažení marné, a proti pewné *Constantině* nešťastné (1836). Teprw když general *Bugeaud* učinil s Abd-el-Kaderem smlauwu u řeky *Tafny* (1837), kterauž mu postaupen *Tlemsan* a krajiny za Tafnau, tu obdržewše Francauzowé wolnější ruku, znowu proti Constantině táhli, a zmužilý Valée dobyl jí útokem (13 Října 1837). Zde ustaweno nowé wládařství franské; opanowána místa Stora, Milah a Rusicada, kdež powstalo nowé město *Filippowo*. Opět wšak Abd-el-Kader proti podmanitelům se wztýčil, popudil proti protiwným křesťanům horliwé Mohammedanské kmeny Kabylůw, kteří osady franské po krajinách zhubili, pleníce na wše strany až k samému Algiru. Opětnými taženími s rozmnoženým wojskem, po mnohých často ukrutných plenech a bojích zdařilo se Bugeaudowi teprw, že se krajin jeho zmocnil, dobyl Maskary a Tlemsanu, Šeršel, Medeah, Milianu obsadil, a Kadera tak sklíčil, že nemaje wíce podpory u kmenů swých, utekl se k Marokkanským (1842). Snadno nadchnul i tyto fanatismem proti Francauzům, tak že hranice Algerie válečně přepadli. Z toho pošla válka Francauzů s Marokkany (1844), ježto Bugeaud porazil na řece *Isly*; princ z Joinville bombardowal pomořní pewnost *Mogador*, načež uzawřen se sultanem Marokkan-

ským pokoj, w němž hranice Algerie franské proti Marokku určeny, a Abd-el-Kader měl Francauzům býti wydán. Drží se wšak mezi kmeny sultana málo poslušnými potud, snowaje proti tomuto i Frankům nowý odpor.

Oswěta ewropejská počíná se z Algiru rozšiřowati po sewerní Africe, správa zemská přičiňuje se o zakládání a rozmnožowání ewropejských osad, pořádek s mírem se upewňuje, domácí kmeny okolní wždy více spřízňují se s Francauzi obchodem a wojenskau službau. W Algiru založeno jest biskupstwí, kteréž, že swětlem swatého ewangelium brzy oswítí sewerní Afriku, radostná jest naděje.

I w Oceanii založili Francauzowé nowé osady na ostrowích *Marquesas*, a osobili si swrchowanost na *Tahiti*, čímž wšak proti sobě wzbudili nechuť Angličanů. Potud sice mír ewropejský nezrušen, a nepochybně Ludwík Filipp obezřetností swau jej zachowá, wšemožně o to pečuje, aby budaucímu nástupci, hraběti z Paříže, wnuku swému, nedospělému synu nešťastným pádem zemřelého wéwody z Orleanu, trůn francauzský zanechal upewněný pokojem.

4. *Říše britannská.*

O wnitřním stawu říše welkobritannské již swrchu powšechně zmíněno. Agitaci *repealní* po oswobození O'Connella zmírnila se tím více, když wláda staw katolíků irských snaží se oprawiti, a spolek tak nazwaných *chartistů*, čelící k dosažení větších swobod demokratických, téměř docela utuchnul. W Kanadě s wládau země mateřské nespokojené wypuklá wzpaura (1837) brzy utlačena, a osadníci francauzští i angličtí upokojeni. Otroctwí na anglických ostrowích západo-indických již prwé zrušeno, a osadníkům welikomyslně powolena weliká peněžitá náhrada, nyní pak s welikými mocnostmi ewropejskými uzawřena smlauwa proti hanebnému obchodu s otroky, kterauž lodím anglickým právo dáno wšecky lodě národů jiných na moři prohlížeti a obchodem tím podezřelé poháněti před saud (1841). Nepřistaupili k smlauwě této Sewero-Amerikani, sami w jižních státech držíce otroky, a též Francauzowé protiwí se

jí, ačkoli od vlády přijaté, horlíce na ni co na prostředek, jímž Angličané prowozowati mohau samowládu na moři. Wláda franská, aby stranu smlauwě této odpornau upokojila, usnesla se s anglickau na tom, aby se wyskaumal jiný méně nelibý prostředek, jímžby se ohawný ten obchod mohl zameziti.

Z dějů zewnitřních říše welkobritannské jest nejznamenitější *válka anglo-čínská* a pokračowání podmanitelské we *wýchodní Indii.*

We wýchodní Indii připrawuje se weliké množstwí opium, stuhlé šťáwy makowé, která se hojně wywáží, zwláště do Číny, kdežto ji obywatelé kauří a ní se opíjí. Chtíc toto škodliwé, ducha i tělo zmalatňující požíwání přetrhnauti, wydala wláda čínská opětně přísné zákazy proti obchodu s opium, který se wšak pokradmo prowozowal welmi walně, a nařídila, aby wšecko opium od Angličanů swezené do Kantonu wydáno bylo ke zkažení. Tím trpěl i ostatní wýnosný obchod anglický, a když kupcům anglickým činěny byly i osobné nátisky, chopil se *Elliot*, plnomocník britannský, zbraně, a rozbil část loďstwa čínského, které zabraňowalo dwěma lodím válečným příplauti ku Kantonu, čímž se počala válka anglo-čínská (1839). Loďstwo anglické příplaulo ze Sinkapore ku Kantonu (1840), zawřelo weliké město od moře, zlapalo státní lodě, wyplaulo k sewerozápadnímu pomoří, a opanowalo ostrow *Čusan*, odkudž Elliot se přiblížil až na 20 mil ku Pekinku. Číňané počali w Kantonu smlauwati, načež se wrátil Elliot na Čusan, a *Ke-šem* místokrál čínský uzawřel předběžní smlauwu, dle kteréž měl Angličanům wydán býti ostrow *Hong-kong* s přístawem a cly, též přiřknuta náhrada za ztráty utrpené w obchodu. Císař ale této smlauwy nepotwrdil, místokrále swého swrhnuw, načež se válka obnowila. Angličané dobyli twrzí w austí řeky Kantonu, hrozili malau silau celého welikánského města se zmocniti, a wzali pewné město *Amoy*, jehož pewné hradby zbořili, a pět set děl čínských zatlaukli (1841). Ostrow Čusan i hlawní město *Čing-hae* opanowali znowa, osadili město přístawní *Ning-po*, a jiných znamenitých míst dle způsobu čínského pewných snadno se

zmocnili. Zmalátnělí Číňané neobstáli nikde w boji proti válečnému umění ewropejskému, a jen wojsko jejich z kmene mongolského činilo mužný ač marný odpor. Konečně wyprawili Angličané po řece Jant-se-Kiang válečné tažení do *Nankingu*, a dobyli welikánského města tohoto malým počtem, načež teprw císař čínský, syn nebeský, se zrzawými barbary, jakž Angličané tupohrdým Číňanům slauli, přinucen jest uzawříti pokoj. Mírem tímto dána Angličanům i všem národům ostatním swoboda bezpostředního obchodu s Číňany, jejž prwé prowozowati směli toliko prostřednictwím kupců Kantonských, nazwaných *Hong*. Nyní jim k tomu otewřeno patero rozličných přístawů, ostrow Hong-kong postaupen, a bohatá náhrada peněžitá wyplacena za válečné autraty. Větších, ale i nade wše důležitějších následků nad rozšíření ewropejského obchodu nabude znamenitá tato válka anglo-čínská tím, že mírem tímto usnadněn do Číny přístup náboženstwí křesťanskému, které z rozmnožených ústawů missionářských zajisté brzo po celé nesmírné říši wydáwati bude blahoplodné swé owoce.

We Wýchodní Indii Brittowé říši swau rozšiřují neustále. Wztahuje se již téměř přes celý Hindostan, obsahujíc přes 50,000 čtwerečních mil se 120 milliony obywatelů. Polowic obšírných těchto zemí náleží bezpostředně britannskému spolku wýchodo-indickému, totiž provincie bengalská, alahabadská, Madras a Bombay s 83 milliony obywatelů. W druhé polowici sídlí rozličná domácí knížata, od spolku wíce méně odwislá, z nichž některá, postaupiwše wládu Angličanům, táhnau od nich roční platy, jakož bywalý weliký mogul w Delhi; jiná zase jsau poplatná a stawí pomocná wojska. Z těch, kteří ještě neodwislost zachowali, byl nejmocnější *Rundžit Sing*, sultan w *Lahore*, který, podrobiw sobě zponenáhla ostatní knížata w aurodné zemi *Pendžab* neb *Punjab*, založil mocný stát, opanowal krásné audolí *Kašmírské*, a podrobil sobě krajinu *Pešawer* (1833). Až do smrti swé (1839) zůstal wěrným spojencem Angličanů, a říši pomocí Ewropanů pořádal; po něm wšak seslábla rozepřemi dědiců, a Angličanům podlehla. I neodwislý kníže čili radžah *Nepalský* přestal býti Indii britannské nebezpečným, a mocná ondy knížata *maharatská* potratila

samostatnost. Na celém širém východu není soka Britannii dostojného, ale mocné rameno welikána ruského počalo sáhati až ke hranicím indickým přes Persii, pročež obraceli Brittowé zwláštní zřetel na pohraniční krajiny na západu swé indické říše. Welmi důležitý jim byl w tom ohledu *Afghanistan*, weliká aurodná výšina mezi Indií a Persií. Zde bydlí bojowní kmenowé Afghanů co národ panující pod rozličnými dědičnými náčelníky; mimo ně pak i četní kmenowé Peršanů, Tatarů a Hindů.

Zakladatelem říše *Afghanů* byl *Ahmed Šah* z mocného rodu *Suddosi*, učiniw sobě panowníky domácí mečem i smlauwami poplatné, takže se panstwí jeho wztahowala od pořičí Oxu až k oceanu. Po smrti jeho (1773) rozpadla se říše neswornosti nástupců, jak bývá na východu obyčejně; poplatní emirowé se oswobodili, a w říši wlastně afghanskau rozdělili se tři bratří z rodu Baruksi (1823). *Dost Mohammed chan*, nejmocnější z nich, panowal w *Kabulu*, části sewerní; w jižnějších *Kandaharu* a *Pešaweru* dwa bratří jeho, mezi sebau nesworní. Poslední tuto zemi podrobil Rundžit Sing docela, a jen w *Heratu* držel se ještě *Kamran* z rodu Suddosi, ač we stálé bázni před odpornau mocí perskau. W *Persii* totiž čili *Iranu*, nedáwno přemoženém od Rusů, snažili se Brittowé, aby zase dosáhli ztraceného wplywu proti mocnějším zde sokům; ale šah *Abbas Mirza* byl nejwíce spůsobením ruským na trůn perský powýšen, protož wíce powolný záměrům Rusů. Přese wšecko zrázení wyslance anglického wtrhli Peršané mocí wálečnau do Afghanistanu, a oblehli Herat (1837). Tajné spolky s panowníky w Kandaharu a Kabulu i s neodwislými knížaty indickými zdály se prozrazowati působení Rusů, a hrozily nebezpečím samé britannské Indii. To chtěje předejíti, ustanowil *lord Auckland*, hlawní wládař anglický we wýchodní Indii, mocí wálečnau wtrhnauti do Afghanistanu a tam wypuzeného prwé wnuka Ahmedowa, jménem *Šah Šudšah*, co powolný nástroj anglický dosaditi na trůn. Na austí Indu staženo wojsko indo-brittické, silné 15,000 mužů; emirowé sindští, postupu jeho se protiwíce, poraženi, hlawní město jejich Hyderabad wzato, a sami přinuceni postawiti pomocné wojsko čtyr tisíců mužů. Spojenau silau přešlo

celé wojsko přes Indus, wtrhło po mnohých nesnázích nepřístupnými horami a prosmyky do Afghanistanu, a opanowalo *Kandahar*, kdežto Šudšah powýšen jest na trůn (1839). Dost Mohammed s Afghany swými zmužile se bránil; starobylá pewnost *Gasni* wzata autokem, Mohammed prchnul s rozplašenými jezdci swými do hor, a bez odporu také *Kabul* se wzdal Šudšahowi. Wojwoda anglický *John Keane*, dosáhnuw swého aučelu, odebral se přes Lahore do Indie nazpět, odeslaw jedno oddělení wojska proti *Kelatu*, hlawnímu městu w Beludžistanu, kteréž wzato autokem; i *Herat* obsazen, od jehož dobývání Peršané již prwé byli upustili, a tak celý Afghanistan w krátké době od Brittů opanowán. Dwakrát sice ještě přitáhl Dost Mohammed k obraně zemí swých s nowými zástupy; byl wšak poražen, konečně jat a poslán do Indie w zajetí. Neschopný Šah Šudšah byl od Afghanů nenáwiděn jakožto dosazený od jejich nepřátel, a brzy wzbaurila se celá krajina Kabul proti Angličanům rozloženým w rozličných pewnostech. Wůdce powstalých byl *Akhbar-Khan*, syn Dost-Mohammedůw; Angličané, ještě as deset neb třináct tisíc mužů silní, musili se uzawříti we twrzích, kdežto jsau od Afghanů obleženi, a w příkré zimě sauženi nedostatkem potraw. Nemajíce naděje wyniknauti, uzawřeli s Akhbarem smlauwu, že proti swobodnému odtažení Kabul wydají. Swoleno tak, ač byl wyslanec anglický od Akhbara zawražděn; když pak po mnohých nesnázích času zimního wojsko anglické pod náčelníkem Elfinstonem přitáhlo do jistého obtížného přesmyku nazwaného Kotul, nenadále Afghanowé na ně wypadli, a celé wojsko anglické hroznau porážkau zahubili (9 Ledna 1842). Tu powstal celý Afghanistan proti cizincům, protiwný Šah Šudšah zawražděn, a posádky anglické w pewnostech uzawřené obléhány. Celá Britannie wzkřikla bolestí nad tauto nenadálau ranau, silné přípraway konány ke smazání této hany a potrestání zpronewěřilých Afghanů. S nowau mocí wálečnau táhl na Afghany general *Pollock*, prorazil obtížný a pewně zatarasený prosmyk Keiberský, wedaucí z krajiny Pešawer do Džellalabad, wzal nedobytau pewnost Ali-Mučid autokem, a oswobodil Džellalabad, kdežto se wrchník *Sale* držel jsa obležen. Podobně proniknul general England

obtížným prosmykem nazwaným Kudšuk, a wyprostil Kandahar, kdež general *Nott* obležen, útokům Afghanů potud wzdorowal. Poražený Akhbar-Khan prchnul do hor, ale i Angličané Afghanistan opustili, neb se spolku východoindickému widělo opanowání této země příliš drahé. Pročež také lord Ellenborough, hlawní wládař indický, že nákladná tažení válečná činil, ode spolku odwolán, a poslán do Indie sir Henry Harding, který se snaží wše pokojně spořádati.

Tak stojí welemocná říše welko-britannská také na wzdáleném wýchodu jakožto wládkyně obchodu celého swěta. Jako nesmírnau sítí obtahuje osadami swými po wšech mořích rozloženými wšecky díly swěta, wšudy rozwážejíc wýrobky swého welikánského průmyslu, ze wšech končin swážejíc poklady a bezkonečně rozmnožujíc nesmírné bohatství jednotliwců, wedlé nichž tisícowé wždy wíce klesají w nauzi. Otwíráním nowých obchodních cest a wšelikými prostředky k rozmnožení wýdělku snaží se maudrá wláda tuto wadu zmenšiti, i k potlačowaným obyčejně katolíkům irským prokazujíc se sprawedliwau.

5. *Říše ruská.*

Na wýchodu Ewropy až k jejímu prostředu a přes nesmírné spausty zemí asiatských, od Krakowa až k Číně, od Ledného moře k Černému a Chwalinskému, ano dále za hory Kaukaské až k Iranu panuje welikánská říše ruská. Wůle jediného samowládce spojuje mnohotwárné části její w jeden weliký celek, nabywající žiwota wdechnutím jeho, a jediným pokynutím zdwihá se tělo welikána k činům obrowským. Tuto jednotu wšemožně upewniti, snaží se dle příkladu Petra Welikého obzwláště cár *Mikuláš*, zasazuje se o to celau pružností čilého ducha swého, aby po celé říši jako jeden cár, také panowal jeden jazyk a jedna církew. Proto rozkázáno, aby na wšech školách wyšších w Polště i w tak nazwaných zemích německých na pomoří wýchodním učeno bylo také jazyku ruskému, aby každý auředník státu ruského mocen byl také toho jazyka. Tím wšak se nezabraňuje těmto národům, wzděláwati se w jazyku mateřském, nébrž i polské i německé školy jsau jim

docela ponechány. Nesprawedlností wšak i násilností winí se cár ohledem na náboženstwí, že sjednocené katolíky řeckého wyznání přinutil přestaupiti k. církwi wýchodní, že Římské katolíky w Polště tiskne a k též církwi ruské nutí. S nepodrobenými ještě kmeny na Kaukasu Rusowé neustále bojují, nemohauce se této welikánské přirozené pewnosti potud zmocniti, kteráž také se strany asiatské činila říši jejich wšem nepřátelům nepřístupnau. Každého jara od roku 1834 činí Rusowé válečná tažení proti Čerkesům a Čečencům, nejbojownějším kmenům Kaukaským, zakládajíce twrze na pomezích proti obyčejným jejich wýpadům, jakož i na pomoří Černomořském wýchodním, aby je wždy aužeji sewřeli w nepřístupných horách; posud se wšak brání udatní horané podněcowaní z počátku dobrodruhy anglickými, a posud nezřídka wítězně přepadají pluky a twrze ruské; co Abd-el Kader proti Francauzům w Algerii, jest Šamyl, bojowný wůdce Čečenců, proti Rusům w Kaukasii.

Wnitř zwelebuje se říše ruská rostaucím průmyslem, rozmáhajícím se stawem měšťanským, wýkwětem wěd i umění. Rabstwí na statcích korunních cár zrušil, a wšem urozencům powolil newolníky swé smlauwami proměniti w swobodné rolníky. Ministerstwo oswěty pečuje o wzděláwání národu wysokými školami a učenými ústawy; akademie Petrohradská patří mezi nejznamenitější, hwězdárna mezi největší w Ewropě; ke zrychlení obchodu wnitřního brzy má býti kladena železná dráha z Petrohradu do Moskwy.

6. *Ostatní státowé w Ewropě.*

Mimo patero těchto hlawních čili panujících států ewropejských w krátkosti přehlédneme ještě občanský staw ostatních, od wýchodu, kdež se nacházíme, postupujíce na západ.

W *říši turecké* i po spokojení Mehmeda Aliho pomocí ruskau trwala slabost, aniž byl sultan Mahmud s to, aby nowotami ewropejskými wdechnul nowého ducha w umírající tělo její. Zwláštní péči swau měl o rozmnožení wálečné moci a loďstwa swého, aby nad wítězstwím hrdého

aegyptského vasalla mohl zase podrobiti. K tomu konci hledal přízeň welikých mocností, uzawřel s Angličany a Francauzi přízniwé jim smlauwy obchodní, čímž tyto státy sobě získal; s Rakausy pak, Prusy a Rusy nadto již trwal we přátelském poměru. Ujistiw si tak náklonnost mocnářů, wystaupil sultan proti místokráli aegyptskému válečně; *Hafiz baša* překročil s wojskem tureckým Eufrat; proti němu *Ibrahim baša* s wojskem aegyptským; u *Nisibi* přišlo k rozhodnému boji; 37,000 Turků bojowalo proti 30,000 Aegypťanům; již tito klesali, již počali ustupowati, tu obnowil bitwu *Soliman baša*, francauzský renegat, ondy wrchník *Selves*. Znowu Aegypťané dorazili, a wojsko turecké poraženo na hlawu (24 Června 1839). Osm tisíc mrtwých Turků krylo bojiště, sto děl jim wzato; wšecko náčiní válečné dobyto, a Hafiz baša s ostatním jezdectwem prchnul až za Ikonium.

Když se tato nowá rána na portu tureckau strhla, ležel sultan Mahmud na smrtelném loži, a zemřel na wodnatelnost (1 Července 1839). Slabý šestnáctiletý syn jeho *Abdul Medžid* nastaupil wládu, kteraužwšak wlastně wedl *Chosrew* baša co weliký wezir. Ale náčelník loďstwa tureckého čili kapudan baša, *Ahmed Fewzi*, odplaul s loďstwem tímto do Alexandrie, a tam je Mehemed Alimu wydal. Mehemed žádal nyní dědičnau wládu Aegypta a wšech ostatních zemí swých s auplnau neodwislostí, a že jen pod tím se sultanem zachowá pokoj, a loďstwo jemu nawrátí. W této nauzi mladého sultana prohlásilo se patero welkých mocností za ochránce jeho a celosti turecké říše. Mladý sultan, aby dokázal swau powolnost Angličanům a Francauzům, prohlásil pověstný *hattišerif Gulhanský*, dle něhož wšickni obywatelé říše turecké powýšeni za občany se stejným právem před zákony, s bezpečností žiwota a jmění, ustanoweny prawidelné daně, a uweden býti měl w říši turecké auplný pořádek dle spůsobu ewropejského (1839). Škoda jen, že wšecky tyto krásné oprawy stojí toliko na papíře, a zastaralí obyčejowé Turků proniknauti jim nedají.

Když přišlo k jednání, nemohly se mocnosti w tom sjednotiti, kterak by proti Mehemedu měli pokračowati, ano wláda franská wšeliké násilí proti místokráli aegyptskému zawrhla, a když i bez ní ostatní čtyry mocnosti proti němu

se spojily (1840), hrozil Thiers vpádem válečným do Němec. Nicméně připlaulo loďstwo anglo-rakauské pod admiraly Stopfordem a Bandierau k Alexandrii, a kommodore Napier přistál s oddělením swým u Berytu w Syrii. Když pak Mehemed-Ali předce nechtěl Syrie wydati, spoléhaje na pomoc francauzskau, spojilo se loďstwo u Berytu, 16 válečních lodí anglických, 3 rakauské a 5 tureckých, a když se wzdáti nechtěl, bombardována pewnost, a Aegypťané wypuzeni. Zatím byl Napier s wojskem tureckým, sesíleným bojowníky anglickými a rakauskými, nad Berytem sewerně wyplaul, a *Sidona* (Saida) dobyl autokem, při čemž se osobně wyznamenal arcikníže *Fridrich*, syn slawného wojwody Karla (26 Září 1840). Brzy také dobyty Tripolis, též Tartus a Latakia (Laodicea), a ohromnau střelbau zbořen pewný *Akkon*. Ulekše se Aegypťané wšude prchali; po sobě padly Antakia, Jaffa, Jerusalem, Baalbek, Aleppo, a konečně Gaza, načež Ibrahim baša s rozprášeným wojskem ustaupil do Damasku. Wida Mehemed Ali, že jest marno na pomoc francauzskau se spoléhati, sultanu se podrobil, wydal loďstwo jeho, jakož i Syrii, Adanu, Arabii a Kandii, začež mu na radu ochranných mocností sultan dědičně udělil pašalik aegyptský pod swrchowanosti tureckau (1841). Staw Syrie se tím ale nezlepšil, nébrž následowalo to, že násilní Drusowé křesťanské Maronity na Libanonu pod slabau wládau tím swéwolněji mohau utlačowati. Ani doma tím porta turecká nezískala síly, nemohauc ani polodiwých Albanesů držeti na uzdě, kteří krajiny křesťanské lupem a wraždami drancují. Jen na podporách patera mocností křesťanských porta turecká potud stojí, z nichž žádná jí nechce pustiti, newědauc, na kterau stranu by padla.

We mladém *státu řeckém* wláda konstituční, o jejímž zřízení již swrchu podotknuto, počíná se mezi mnohými nesnázemi rozwinowati, ne bez welikého rozjitření jedné strany proti druhé, z nichž každá se snaží dosáhnauti wlády, prospěch národu powažujíc toliko za wěc wedlejší. Prostředky státní wždy jsau ještě welmi slabé a potřeby weliké, tak že prozřetelný král Otto celé síly a maudrosti k tomu potřebuje, aby loď státní mnohonásobným auskalím bez porušení proplawil.

Obracujíce od jihu zraky na sewer, spatřujeme *říše skandinavské*, w nichž se zase počíná rozmáhati tauha po bywalé jednotě. We Šwedsku zemřel starý Bernadotte, *Karel Jan XIV* (1844), wyznačený maudrau wládau, a na trůnu šwedském i norwejském nastaupil syn jeho *Oskar*. Žádostem národu powoleny mnohé oprawy, sněmy říšské místo pátého ustanoweny na každý třetí rok, a připrawena proměna jich u wšeobecný sbor zástupní. W králowstwí *danském* uwedl *Fridrich VI* r. 1834 w německých wéwodstwích Šleswiku a Holštejnu rokující stawy provincialní dwojího shromáždění, kteréž také w králowstwí wlastním zřízeny jsau pro Jüttland a ostrowy. Po něm panuje *Kristian VIII* s týmiž zemskými stawy; rozpor wšak mezi národností danskau a německau we Šleswiku a Holštejnu ruší swornost těchto stawů.

Bywalá říše nízozemská byla přewratem r. 1830 rozdělena na dwoji králowstwí, *belgické* a *hollandské*, a smlauwa r. 1833 upewnila neodwislau obau samostatnost. Dlauho wšak panowal mezi nimi ještě odpor, wždy zase wypuknauti hroze w nowý požár wálečný; mnohé ještě sepsány protokoly w Londýně od plnomocníků, a teprw roku 1839 přijal Wilém, král hollandský pokojnau smlauwu. Dle ní skládá se králowstwí belgické z provincií Brabantské, Antwerpské, Wýchodo- i západo-Flanderské, Hennegauské, Namurské, Lüttišské, Limburské na prawém břehu Maasy a z wallonské části Lucemburska. Králowstwí hollandské pak čili nízozemské obsahuje provincie Holland, Utrecht, Geldern, Oberyssel, Drenthe, Groeningen, Friesland, Zeeland, Brabant, německau část Lucemburska a as polowic Limburka, kteréžto poslední krajiny přiwtěleny jsau co zwláštní wéwodstwí spolku německému, a Lucemburk město zůstalo spolkowau pewností. Belgie za krále Leopolda rychle wykwétá čilým obchodem a průmyslem welmi rozšířeným pod wolnau ústawní wládau; Holland trpěl nepořádkem we financích; shromáždění stawowé nechtěli králi Wilémowi I powoliti nowé zápůjčky, načež se dobrowolně odřekl koruny, odewzdaw ji synu swému Wilémowi II (1840). Ten dal wládu ústawní welkowéwodstwí Lucemburskému; nauzi finanční pomohla zatím swobodná půjčka sebraná mezi občany, a

obchodu Porýnskému, w Hollandu potud bawenému, přislíbena wětší swoboda.

We *Šwejcařích* rozbroje wnitřní potud trwají, jak w kantonech jednotliwých, tak mezi kantony wespolek. Strana přewratní čili radikalní užíwá wšelikých prostředků, aby wlády změnila wšudy dle smyslu swého, wystupujíc posledně zwláště proti kantonu Lucernskému, že powolal Jesuity za učitele swého duchowenstwa. Pluky ochotníků, shluklé z kantonů protestantských, wtrhly we zbroji do Lucernska, chtíce konservativní wládu násilně swrhnauti; Lucernským ale přispěli půwodní kantonowé katoličtí ku pomoci; odbojníci po dwakráte poraženi (1845) a zjímáni, a zewnitř zjednán pokoj. Podnět wšak různic není tím odstraněn, nechuť mezi kantony liberalními a konservativními, mezi protestantskými a katolickými wždy dále se rozmáhá, obecný sněm wšech kantonů (Tagsatzung) nemůže ničehož rozhodnauti, diplomatické noty mocností sausedních nemohau smířiti pobauřených myslí, slowem obáwati se jest, že wypukne nepřátelstwí brzo w nowý wálečný požár, čímž sama neodwislost Helvetie uběhnauti může w nebezpečenstwí.

Tím pokojnější jest zato říše *sardinská*. I jí sice zimnice Čerwencowá zatřásla, mladá Italie se spikla proti wládě, spiknutí wšak wyzrazeno, a aučastníci krwawě potrestáni. Po druhé odwážili se zástupowé Poláků a italských utečenců s některými Němci a Francauzi w rozličných odděleních ze Šwejcar wtrhnauti do Sardinie (1834); kteréž wšak opowážliwé podniknutí hned z počátku zmařeno. Léta 1831 zemřel král *Karel Felix* bez mužských dědiců, načež se koruna sardinská dostala rodu Savojsko-Carignanskému w osobě krále *Karla Alberta*.

Stát církewní, upokojený pomocí rakauskau a maudrostí papežské wlády, zwelebuje se péčí swatého otce Pia IX (od r. 1846), který při slawném řízení weškeré katolické církwe nepřestáwá míti na země swé zwláštní zřetel, aby také řízení jich zlepšil maudrými a potřebnými oprawami, spořádal, zdokonalil a w rozmnožowání blaženosti poddaných swých jak časné tak i wěčné mocnářům swětským slaužil za příklad.

W králowstwí *Neapolském* a *sicilském* počíná se též pokoj blahodějným owocem swým odměňowati národu za

přestalé bauře. Nápad několika nesmyslníků ze spolku roztraušené Mladé Italie, kteří z ostrowa Korfu na rybářské loďce přeplauli do Calabrie, aby wládu přewrátili, potrestán jich odprawením (1844).

Také we *Španělích* utichla konečně záhubná bauře občanské wálky, když přičiněním franským a Kristiny, matky královniny, Espartero wypuzen, a moderadowé pod generalem Narvaezem obdrželi wládu. Následowalo smíření wlády s duchowenstwem; statky posud neprodané jemu nawráceny, králowá *Isabella II* brzy od stolice Římské uznána, načež také se očekáwá uznání mocností ostatních. Mnohé krwawé rány, jež nešťastné říši rozbroje domácí zasadily, zponenáhla se počínají léčiti; wláda se upewňuje, průmysl a obchod okříwá, a nadíti se jest, že Španěly, požíwajíce pokoje, brzy wystaupí na onen stupeň, který jim dle welikosti, bohatství přírody a nadání národu mezi státy ewropejskými přináleží.

O *Portugalu* nyní málo co jest slyšeti. Snad jest to důkaz tichého štěstí, kteréhož nyní říše požíwá, zmítaná wlnami přewratů a rozbrojů domácích. Když králowá *Maria da Gloria*, jak swrchu dotčeno, ústawní wládu od r. 1822 přijala, powoláni stawowé (cortes), kteříž ustanowili wládu dwaukomorní, při níž králi přiřknuto práwo, wýroky sněmu zawrhnauti. Tomu se wšak protiwili přátelé charty Pedrowy, nazwaní chartisté neb Pedristé, wálečně postupujíce zwláště na seweru. W čele jejich stáli maršal *Saldanha* a general *Setubal*, k nimž také se připojil wéwoda z Terceiry. Prohlásiwše královnu za zajatau od protiwné strany přitáhli brannau rukau k Lissabonu, odkudž wšak stranau wládnauci po krátkém boji zapuzeni (1837). Následowalo wzbaurení w Lissabonu samém; *Septembristé* (jak se staupencowé nowé wlády ústawní nazýwali), chtěli královnu swrhnauti s trůnu, že Pedristy držela, jsauc wládě této odporná. Odbojníci wšak byli od strany králowské přemoženi, a prowolána *nowá konstituci* (1838), dle kteréž wládomocnost národu uznána, ustanowcny dwě sněmowny, prwní 52 senatorů, druhá 114 deputowaných, wše od lidu swobodně na jistý čas zwolitedlných, králi pak dáno neobmezené práwo sněm powolati a zawříti, wýroky jeho potwrditi neb zawrhnauti.

Tím však nebyly rozbroje ukončeny; znowu se pozdvihli Pedristé w Oportě, demokrati z wlády wypuzeni, a *charta Pedrowa* konečně přijata (1841), dle níž ustanowena dědičnost senatorů, a králi udělena větší moc. Se stolicí Římskau smlauwa učiněna s strany uprázdněných biskupstwí, načež králowá Maria II od Řehoře XVI uznána.

7. *Amerika.*

a) Swobodní *státowé severo-američtí* wždy dále se rozmáhají. Přijawše nyní do spolku swého také zemi *Texas*, odtrhnuwší se od Mexika, rozmnožili se již na 29 rozličných občanstwí (1845). Tím popudili záwist Angličanů, a když se nynější nowý praesident *Polk* projewil, že chtí také opanowati západní krajiny *Oregonské*, k nimž si Angličané přikládají právo, hrozila wláda anglická wálkau, we kteréžby především pobauřila otroky jižních států proti jich držitelům. Nerownost tato mezi státy otroky držícími a ostatními, ať nic nedíme o nedůslednosti we státech swobodných a opowrženosti w ohledu mrawním, překáží také w ohledu politickém pewnějšímu swazku amerických obcí, plodíc strany, z nichž jedna se snaží otroctwí zrušiti, druhá z hanebné zištnosti, je zachowati.

b) *Říše mexikanská* skládala se z dwadceti rozličných krajin a několika okresků, kteréž wšecky na spůsob obcí severo-amerických dohromady spojeny byly generalním kongressem, složeným ze senatu a komory deputowaných, majíce w čele wlády své praesidenta. Nikoli však nebyla tato upewněna; často panowaly rozbroje, až se praesident *Santa-Ana* zmocnil samowlády, a zrušiw ústawu, uwedl wládu saustřední (1835). Nespokojena s tím krajina *Texas*, odtrhla se ode spolku, a prohlásila se za samostatnau, aniž ji diktator Santa-Ana mohl zase podrobiti; wojsko jeho tam wpadší poraženo. Nejprwé severní Amerika, pak Francie i Anglie swobodu státu texaského uznaly (1840), kterýž nyní se připojil k severním swobodným obcím. Rozbrojowé mezi rozličnými politickými stranami, z nichž jedna zastáwala wládu foederativní, druhá saustřední, trwali neustále; k tomu přišla rozepře s Francauzi powstalá utlačowáním francauz-

ských poddaných, načež připluwši loďstwo franské, dobylo přístawu Veracruz (1838). Prostřednictwím anglickým zjednán pokoj (1839), jímž požadowání franskému učiněno jest zadost. Také krajina *Yukatan* odtrhla se od Mexika, a prohlásila se za swobodnau. W nejnowější revolucí Santa-Ana swržen, jat, a ustawena nowá wláda (1845).

c) Saustátí *středoamerické*, utwořené z bywalé provincie *Guatemala*, skládá se z patera států neodwislých: Guatemala, San Salvador, Honduras, Leon a Costa Ricca, woleným kongressem s praesidentem w čele wlády welmi wolně spojených, podrobených ustawičným politickým změnám.

d) *Columbie* rozdělila se po smrti Bolivarowě na tři swobodné státy, ježto jsau *Nowá Granada*, *Venezuela* a *Ecuador*, bywalá provincie Quito, s ústawami, podobnými mexikanské, podrobenými wšak častým proměnám, kteréž spůsobují neustálé různice mezi politickými stranami. W Nowé Granadě w čele wlády nejdéle se držel general *Santander*, we Venezuele *Paez*.

e) W republice *de la Plata* čili *argentinské*, powstalé z patnácti rozličných krajin bywalého místokrálowství Buenos-Ayres, powýšen *Manoel de Rosas* za diktatora (1835), wyniknuw největší důrazností w domácích rozbrojích mezi rozpornými politickými stranami. Wládu jeho wyznačují newole s Francauzi, kteří po dwě léta zawírali argentinské přístawy, též wálka s republikau Uruguay. Nyní zamýšlí se Rosas také zmocniti státu Paraguay, w čemž mu wšak spolek státu tohoto s Brasilií dle nejnowějších zpráw uzawřený, bude na překážku.

f) Mezi Brasilií a republikau La Plata powstala wálka o krajinu Montevideo, která se skončila tím, že se země tato prohlásila pode jménem *Uruguay* za swobodnau, a obdržela republikanskau ústawu (1830). Wnitřní rozepře, jako we wšech těchto nowých republikách, obyčejně slabau semtam zmítají, a uwrhly ji w nebezpečnau wálku s diktatorem republiky La Plata.

g) W republice *Chile* stál w čele demokratů general Ramon *Freyre*, až jej konečně porazil hlawa aristokratů, Joachim *Prieto* (1831) a sám zůstal přednostau.

h) Republika *Peru* stála pod správau Šimona *Bolivara*, diktatora columbského, který držící se zde ještě Španěly poraziw u *Ayacucho*, docela je wypudil, a nazwán oswoboditelem. Oswobodiw také Horní Peru, nawrátil se zase do Columbie, a dobrowolně wládu složil. *Peru Horní* činí zwláštní republiku, jemu ke cti nazwanau *Bolivia*, a obě ustawily wládu podobnau columbské. Mezi rozbrojnými politickými stranami opanowal w obau státech general *Santa Cruz*, který je dle spůsobu sewero-amerikanského spojil w saustátí, a wládu sjednotil w rukau jednoho *protektora* (1836). Ale republiky Chile, La Plata a Ecuador spojily se proti němu, a zwítězili nad ním, tak že musil náčelnictwí wlády w obau státech složiti a prchnauti (1839). Jiní náčelníci wystaupili, a s nimi nowí rozbrojowé, trwající až podnes.

i) *Paraguay*, když zemřel diktator doktor *Francia* (1837), otewřel se wíce obchodu s jinými národy, za něho jim byw zawřen; nyní pak dle zpráw ještě nepotwrzených wešel w ochranný spolek s Brasilií, aby neodwislost swau zachowati mohl proti zámyslům Rosasowým.

k) W *Brasilii* musil císař Pedro I, jak jsme widěli již nahoře, přewratem r. 1832 korunu odewzdati bezletnému synu swému *Pedrowi II*, načež se odebral do Ewropy. We jménu Pedra II wedlo správu říše wládařství až do roku 1840. Již wšak při wolení nowých zákonodárců powstály krwawé půtky w provinciích Minas a Para; komora deputowaných wymohla změnu w zemském zřízení, dle kteréž we wšech provinciích uwedeny zwláštní sněmy zákonodární na spůsob sewero-amerikanský. Následowali nowí rozbrojowé w krajinách Para, Bahia a Rio grande, we hlawním městě Rio de Janeiro wzbauřil se lid, žádaje změnu wlády, načež mladý Pedro II prohlášen za plnoletého, a korunowán za císaře (1840).

l) Na ostrowě *Hayti* panowal co praesident republiky černochů Petr *Boyer*, který celý ostrow spojil pod jednau wládau, obdržew od Francie postaupení části její za 150 millionů franků. Moc jeho byla weliká, wolen na čas žiwota. Nedáwno wšak stal se nowý přewrat (1844), Boyer swržen

a zapuzen, spojené části franská a španělská se roztrhly, a ustaweny nowé wlády.

Občanský staw weškeré Ameriky, wyjmauc swobodné státy sewerní, jest ještě wrtkawý, neupewněný, podobný bauřliwým wlnám, z nichž se pewnina teprw počíná usazowati. Prostory zaujímají státowé tito weliké, lidnatost wšak jest welmi řídká, obywatelé w dalekých od sebe městech a osadách rozptýleni, na půdě zemské málo zakořeněni, proto tedy nestálí a wrtkawí. S malau mocí může se ctižádostiwý wůdce učiniti pánem, děle wládu se swými pomocníky, a ne méně snadno zase jiný šťastnější neb wíce slibující swrhne jej, a nastupuje na jeho místo. Wšecko se zde nalezá teprwé w počátcích; upewnění a zdokonalení možno očekáwati teprw od budaucna.

Wšickni tito státowé založeni jsau od Ewropanů nebo jejich potomků, takže téměř weškeren nowý swět od nich jest opanowán. Toliko nejjižnější špici Ameriky, nazwanau Patagonii, drží ještě nepodrobení kmenowé původně amerikanští u wětší rozsáhlosti; w ostatních zemích w okresích jmenowaných států bytující oswětě ewropejské wždy wíce ustupují, a počtem rychle se tratí, na seweru toliko z části přijímajíce tuto oswětu zponenáhla s náboženstwím. W nejjižnější ze wšech známých končin země, ostrowí Magellanském, obýwají diwochowé *Pešeres* nazwaní, nacházející se ještě w stawu zwířecím; šíré pustiny patagonské probíhají rozličtí kmenowé *Tehuelhetů*, z nichž někteří pro weliký zrůst držáni za obry; mezi Patagonií a Chile na západu hor Andesských bytují *Arankani*, národ bojowný, wyznačený mnohými wálkami se Španěly, kteryž spojiw se w čas přewratu w jeden celek, proti republikanům bojowal, a mnohá města, jako Conception, strašliwě wydrancowal a rozbořil. Tito diwochowé stojí již na wyšším stupni lidskosti, znajíce orbu a stawíce pewná obydli. *Pampas-Indiani* byli nejbojownější ještě nepodrobený amerikanský národ w jižní Americe we státu Buenos-Ayres, po dlauhý čas obywatelům na řece La Plata strašný wedením *Pincheiry*, syna jistého Ewropana s Indiankau, nyní pak skoro docela wyhlazený.

Peruani, hlawní obywatelstwo nynějších států Peru a Bolivie, byli před příchodem Ewropanů nejwzdělanější národ

jižní Ameriky, jakož dokazuje jejich bývalé zřízení občanské a náboženské, jejich nádherné a důkladné stawby, chrámy, paláce, pewnosti, města, silnice, průliwy, mosty, jejich uměle wytwořené zlaté nádoby, oruží, skwostné šaty a j. Přes celau Brasilii a větší část bývalé jižní Ameriky španělské rozprostřeni jsau kmenowé čeledi *Quarani*, jejichž znamenitá část obrácena bywši prostřed osmnáctého století od Jesuitů na wíru křesťanskau, skládala většinu theokratického státu Paraguay. Plawbau po Amazonce prosluli *Omaguas*, ale i lidojedi *Botokudowé* také bydlí w Brasilii.

Na řece Orenoko sídlí potud zbytky *Karibů*, wyznačených silau a welikostí wzrůstu, kteříž ondy zaujímali welikau část středoamerické pewniny a Malé Antilly, hrozní jsauce osadníkům ewropejským diwokými nápady. Dále kočují zde we franské Guyaně a Columbii bojowní *Oyampis*, *Guahiva*, zeměžrauti *Ottomákowé*, lidožrawí *Manitivitani*, w provincii Para *Manaos*, z weliké části obráceni na křesťanství. Na aužině Panamské bydlí bojowní *Čunačuni*, *Mainowé*, *Taukowé* a dále rozličtí jiní dílem potud neodwislí, dílem podrobení kmenowé. W největší části sewerní Ameriky ondy španělské obývají kmenowé čeledi *mexikanské*, před objewením Ameriky ze wšech nejmocnější a nejwzdělanější. Znaliť rozdělení roku zewrubněji než Římané a Řekowé, měli obrazné písmo a papír, kreslili zeměpisné mapy, stawěli města, silnice, průplawy, hráze a welikánské jehlance zaměřené dle úhlů světa. Plémě *columbické* mezi Columbií a Missuri rozprostřené čítá potud mnohé kmeny swobodné; w okresu států sewero-amerikanských nepodrobeni jsau ještě *Nadowesowé*, *Dakotowé* a různokmenní *Siusowé*, wespolek wálečně se potírající, dále *Osagowé*, *Nachezowé*, *Krikowé*, *Čaktasowé*, *Čerokesowé* z většího dílu již wzdělaní orbau a křesťanstwím, nebo zapuzení na daleký západ. Čeleď *irokezská* skládá se ze mnohých kmenů ondy mocných, jako *Mohawáků*, *Huronů*, *Oneidů* a j. ondy sjednocených u weliký spolek, nyní podrobených Sewero-Amerikanům a oswětau ewropejskau z většího dílu wymořených. Čeleď *Lenappe*, obsahující kmeny *Delewarů*, *Mohekanů*, *Sawanů*, *Sakisů* a j. ondy Angličanům nebezpečné, nyní též až na nepatrné rumy jest wyhubena. W Kanadě a dále

bydlí ještě mnohočetní kmenowé *Čipawesů*, *Knistenů*, *Šepajanů* a j., na nejwyšším seweru obywají *Eskimákowé*, *Aleutowé* a *Čukčowé*.

8. *Asie.*

Jako weškerá téměř Amerika, podobně také Asie z welké části od Ewropanů a sice na seweru od Rusů, w jihu od Britů jest opanowána, jejichž obau wláda wždy dále po nesmírných končinách tohoto největšího dílu swěta se rozšiřuje. O nejznamenitějších státech a říších zde postupem časů utwořených, pokud zasahují do wšeobecného dějepisu, bylo již na rozličných patřících místech jednáno; nyní toliko nynější občanstwí asiatská, od Ewropanů neodwislá, w krátkosti ještě přehlédneme.

a) Největší a nejznamenitější ze wšech jest *říše čínská*, mimo Čínu wlastní obsahující také země Tibet, Butan, Korea, Mongolsko, Malau Bucharu a země Mandčů, rozprostřena přes čtyry milliony čtwerečních mil, a počítající na dwě stě millionů obywatelů. Obšírné tyto země buď jsau císaři čínskému auplně podrobeny, buď poplatné aneb stojí toliko pod jeho ochranau, jako Tibet, jehož panownik, Dalai-Lama poddán jest císaři jen co ochránci, wšecky dohromady rozděleny jsau na osmnáct provincií s císařskými náměstky w čele swé wlády, z nichž každá zase rozdělena jest na okresy menší, stojící pod nižšími auředníky. Wláda jest despotická; jediný nejwyšší mocnář, císař, nazywající se synem nebes, jest neobmezený pán říše, jemuž wšickni millionowé w nejhlubší opowrženosti se koří jako bezwolní otroci. Kolem nepřístupného trůnu jeho točí se hejna drabantů, rozwinující se po celé říši w bezpočetné auřednictwo, wždy k tomu hotowé, aby dle pokynutí despota wšeho ducha w národech se jewícího udusili a z nich udělali plachá ochočená stáda, která se bezwolně dají potřebowati a honiti buď na práce neb na jatky. Tím také národ čínský tak zmalátněl, že při wší swé wzdělanosti a umělosti, při wší lidnatosti welikých měst a úrodných krajin nebyl s to, aby wálečnému nápadu hrstky Angličanů odolal, jakž swrchu oznámeno.

Náboženstwí největší části obywatelstwa čínské říše jest *Buddhické*, pocházející z Indie, podobné Brahmanskému, k němuž se přiznáwají Tibeťané, Koreané, Manču, Mongolowé a Kalmukowé; náboženstwí státní jest *Confuciowo*, jež následují nejwyšší a nejwzdělanější stawowé w Číně a Korei. W malé Buchaře a mezi Kirkis-Kaisaky panuje *Islam*. Swatowláda a náboženské obřadowé Tibeťanů welmi podobní jsau katolickým.

Literatura čínská jest ze wšech asiatských nejwýtečnější jak množstwím tak důležitostí a přesností swých plodů. Spisy klassické, nazwané *king*, sáhají do dáwné starobylosti, na nich založeno jest učení mudrců školy Confuciowy. Letopisowé čínští jsau nejobšírnější a nejauplnější dílo tohoto druhu; jejich slowníky, encyklopedie welmi pořádné a zewrubné, bibliotheky na wšeliké spisy, mudrcké, bohowědné, lékařské, básnické a t. d. welmi bohaté, a nyní se wydáwá tiskem wýbor domácích spisů, který obnášeti má 180,000 swazků. Také w krásných uměních, malířstwí, sochařstwí, stawitelstwí, Číňané učinili weliký pokrok, ač zde za Ewropany daleko zůstáwají pozadu. Průmyslností swau slynuli Číňané již za dáwných časů nad jiné národy. Dáwno již znali knihotisk stereotypní a prach ručniční, prwé než w Ewropě byl wynalezen; jejich tkaniny hedbáwné, jejich porcelán, jejich živé a stálé barwy, teničký a předce pewný papír, tuše, rozličné welmi bedliwě pracowané nádobí a nástroje, tapety, koberce, strojené kytky a j. potud zůstáwají nepřekonány. Obchod čínský jest nejwíce tolikó wnitřní, usnadněn mnohými průplawy; mořský Číňané zanedbáwají, nawštěwujíce toliko některé hlawní přístawy indické a japanské. Kterak obchod cizích mocností s Čínau, potud obmezený na jediný Kanton, wálkau anglo-čínskau rozšířen jest na patero přístawů, swrchu jsme slyšeli.

b) *Říše japanská* složena jest z patera ostrowů, z nichž největší *Nipon*, obnášejíc as 5,200 čtwerečních mil s 25 milliony obywatelů. Wláda její jest nyní rozdělena w duchowní a světskau, ježto ondy hlawa wlády duchowní, *dairi*, býwal neobmezeným samowládcem čili císařem. Na konci šestnáctého století zmocnil se nejwyšší politické moci náčelník wojska, *kubo* neb *seogun*, od něhož dairi co císař

toliko dle názwu bývá poctěn. Rozličnými zemskými okresy wládnau dědičná knížata, *damios*, přijímajíce panstwí swá od mocnáře swětského w léno, a jemu w rozličném stupni jsauce podrobeni. Dairi bydlí we hlawním městě *Miako*, zawřen we skwostném paláci, z něhož jen někdy wychází, aby nawštíwil hlawní chrámy w říši.

Náboženstwí panuje w Japanu dwojí: učení nazwané Sinto, poraučející ctění duchů ochránců wšech widitedlných i newiditedlných wěcí, w jakéž se proměňují duše zemřelých ctnostných, kdež zatím zlí přicházejí do říše kořenů čili pekla. Druhé hlawní náboženstwí jest Budhistské, přišlé sem z Korey a roztříděné na osmero sekt. Také učení Confuciowo, jakož i oswěta a průmysl přišly z Číny do Japanu. S příkladnau pilností pěstuje se zde orba, wzděláwají se rozličné kowy, hedbáwné a bawlněné tkaniny, porcelán, papír, sklo a j. Některá knížata mají bohaté knihowny s welikými sbírkami wyobrazení přírodopisných a map dělaných od japanských umělců. Nepowrhují jako Číňané ewropejskými wědami, než dychtiwě je přijímají, a mnozí z učených mocni jsau jazyka hollandského, kterýmž s Ewropau přicházejí we známost. Wláda wšak wšemožně se průchodu oswěty ewropejské protiwí, hledíc říši zcela osamotniti. Z té příčiny wšecken obchod s cizími zeměmi přísně jest zakázán, a toliko w jediném přístawu powoleno jest Číňanům a Hollanďanům kupčiti pod přísným dozorstwím.

c) W *Indii* přední neodwislé říše *Lahore*, *Sindhia*, *Nepal*, jakož s wrchu zmíněno, nyní již téměř docela weliké říši anglo-indické jsau přiwtěleny; w zadní Indii zůstaly říše *Birmanů*, *Siam*, *Anam* a poloostrow *Malakka* z weliké části ještě neodwislé. Říše tyto jsau sice objemem welmi obšírné, ale příliš tence zalidněny, pod nestálými wládami despotickými, jejichž staw občanský ničehož dějepisně znamenitého neposkytuje.

d) Weliká *říše perská*, která ondy obsahowala wšecky obšírné země mezi Tigrem a Indem, nyní rozdělena jest na čtwero neodwislých států, totiž wlastní Persii neb *Iran*, *Kabul*, říši *Afghanů*, *Kandahar* a *Beludžistan*. Wlastní Persie neb Iran obnáší na 338,000 čtwer. mil toliko asi s 9 milliony obywateli, dělíc se na 11 nestejných provincií,

každá pod vládařem nazwaným beglerbeg, podrobeným neobmezenému mocnáři (*Šah*). Země i obywatelé považují se za majetnost panownika, kterýž, dostili mocný, všemi despoticky wládne, jinak ale náměstkům swým často musí powoliti. Časté přewraty trůnu, jako we wšech státech despotických i zde jsau obyčejné. Panující národ jsau Turci, z jejichž kmene pochází také nynější šah; wlastních Peršanů je část menší, ostatně sídlí w Persii také Kurdowé, Arabowé i Armenowé. Hlawní náboženstwí jest Mohammedanské, toliko Parsowé w malém počtu posud chowají učení Zoroastrowo; Armenowé, nyní postaupení Rusům, jsau náboženstwí křesťanského, buď armenského neb katolického, dílem i Nestoriani. Někteří kmenowé Kurdů a Turkmannů jsau zcela neodwislí, jiní toliko poplatní. Turci, Kurdowé, Lurowé, Arabowé a Beludžowé w Persii jakož Afghani w Kabulu a Kandaharu i Beludžowé w Beludžistanu jsau potud národowé kočowní, řízení zwláštními *chany*, jejichž důstojenstwí bývá dědičné, kromě u Beludžů, kteří své náčelníky čili *serdary* wolí. Nejnowější události w těchto říších jsau již swrchu podotknuty.

e) *Arabie* rozpadla se po pádu říše Wahhabitů na mnohá rozdílná občanstwa, jež sobě podrobil Mehemed Ali, nyní pak postaupiti musil sultanu tureckému, který jimi aspoň dle jména wládne, tak že toliko *imam Maskatský* považován býti může za neodwislého panownika. Jeho říše jest nejmocnější w Arabii, k níž také náležejí některé krajiny perské, ostrow Ormus, Zanzibar a některá místa protějšího pomoří asiatského, znamenitá obchodem. Města *Aden* s pohodlným přístawem w imamstwí *Yemen* zmocnili se Angličané, a obsadili je co důležitý klíč k záliwu Arabskému.

f) Bywalý Turkestan jest nyní rozdělen na mnohé neodwislé chanaty, nejmocnější *Bukhara* a *Chiwa*; z nichž ona zawražděním dwau anglických důstojníků Conolly a Stoddarta, tato zmařeným tažením Rusů dosáhla poněkud dějepisné znamenitosti. Bukharowé prosluli již dáwno znamenitým a welmi rozšířeným obchodem s hedbáwím, bawlnau, zlatým pískem, baurcowými wajíčky a rozličnými wýrobky swého průmyslu. Většina oddána jest dobře wedenému rolnictwí, kmenowé kočowní chowání dobytka a laupeži.

Země *Kirgisů veliké hordy* roztahující se od jezera Aralského a Kaspického až do Číny, rozdělena se nachází pod rozličnými sultany, z nichž někteří se poddávají brzy pod ruskau, brzy pod čínskau ochranu, aby za to obdrželi dary. *Turkomanowé*, kočující mezi jezerem Kaspickým a Aralským, roztrženy jsau na weliký počet rozličných kmenů z části ještě od Chiwy neodwislých.

9. *Afrika.*

Ze wšech dílů světa jest oswětau ewropejskau nejméně proniknuta *Afrika.* Toliko pomoří její s příležícími ostrowy jsau wíce neb méně pokryta ewropejskými osadami, z nichž na seweru nejznamenitější nyní franská *Algerie*, w jihu nejdůležitější osada *Kapská*, založená od Hollanďanů, nyní náležející Angličanům, přepewný to článek řetězu, jímž Brittowé kauli zemskau obláčejí. Portugalci ještě drží ostrowy Maderské a Cap-Verdské, též Angolu a na wýchodu pomoří Mosambique; Španělům pak patří ostrowy Canarské a některé pewnosti w říši Marokkanské.

Nejznamenitější zůstáwá w Africe od šedowěkosti až podnes říše *aegyptská*, dle jména sice podrobená portě turecké, nyní wšak ponechána zwláštnímu dědičnému weliteli. Kterak nynější tento welitel, *Mehemed Ali*, mocnost říše aegyptské wzbudil a rozmnožil, opanowaw Arabii, Nubii a okolní krajiny Libye pomocí bojowného syna swého Ibrahima, kterak po dwakráte portu tureckau samu hrozil zbořiti, a od spojených mocností ewropejských w nynější meze své byl zapuzen, swrchu již oznámeno. Mehmed Ali wynasnažil se zasaditi w Aegyptě oswětu franskau, podporowán jsa horliwě od Francauzů, kteří jej wyhlašowali co welikého reformatora wýchodu. Posílalť mladíky aegyptské do Francie na cwik, založil školy a wědecké ústawy, dal stawěti fabriky, parostroje, parní lodě, dalekopisy, průplawy, uwedl trestní zákon, zřídil knihtiskárny, powzbuzuje především rolnictwí, průmysl a obchod; wše ale toliko pro wlastní zisk, nikoli aby tím powýšil blaho poddaných národů. Neboť tito jsau o málo wíce než pauzí jeho otroci; wšecka půda zemní patří bašeti, jejíž pracně wyzískané plodiny ubozí rolníci musí za cenu od bašete ustanowenau odwáděti do stát-

ních skladů. Zdali se všecky tyto nowé oprawy ewropejské w Aegyptě ujmau, zdali se wůbec oswěta tato s nábožen-stwím Mohammedanským může srownati, musí rozhodnauti teprw budaucnost; potud aspoň w národ málo zasáhla, který většinau swau zůstáwá wšemu křesťanstwu nenáwistný, jakož za dnů těchto znowa dokázal fanatický wýstup w Damiatě. Wláda mistokrále aegyptského dále na jih po řece Nilu přes celau *Nubii* se wztahuje. Tato objímá celé bywalé králowstwí *Senaar*, které ondy mocně wládlo po celé Nubii až přes Dongolu a Kordofan; dále bywalé králowstwí *Šendy* po Nilu dolů, kde kwetlo staroslawné Meroe; též země *Damer*, *Barbar*, *Saykie*, *Dongolah* a jiné krajiny menší, ondy samostatné, nyní od wálečného wpádu *Ismaila*, syna Mehemeda Aliho, podrobené Aegyptanům (1822). Powstaly sice wšecky tyto země proti násilným podmanitelům; *Nimr*, swržený král w Šendy, upálil Ismaila bašu w jeho obydlí u města Šendy, načež celá Nubie strašliwě proti Aegyp-tanům se wzbauřila; brzy wšak wzpaura ukrutně utlačena, a již jsau wšecky země bašeti aegyptskému poddány, pla-tíce roční daň, zlato z Fazoglu a otroky.

Bywalá křesťanská říše *abyssinská* čili *Habeš*, která se po mnohá století proti náwalům pohanstwa z Afriky a Mohammedanstwa z Asie statečně bránila, nyní bezwládau se rozpadla w rozličné rumy. Z počátku nynějšího století panowal zde Welleta *Selassé*, král w *Tigré*, spojen nebo spřízněn jsa s panowníky krajin ostatních, w *Gondaru*, *Gojam* a *Samen*. Nyní wšak tam není wíce žádného občan-ského swazku a pořádku; wálky wnitřní a diwoké wpády kočujících černochů, zwaných *Galla*, nešťastné tyto krajiny bywalého welikého císařstwí abyssinského sauží neustále. *Axum*, hlawní město bywalé říše aethiopské, která žezlo swé také wztahowala přes část Arabie, a od samých císařů Byzantinských dostáwala daň, kde oswěta aethiopská s ře-ckau spojena kwetla, nyní jest nepatrné; toliko welikánské zříceniny s řeckými nápisy a obelisky s hieroglyfy swědčí o minulé sláwě jeho. W krajině Samen panowal od šedé starowěkosti až na naše doby znamenitý kmen židowský, který snad již po dobytí Jerusalema od Nabukadnezara z Judska wytáhnuw, přestěhowal se do Arabie a odtud do

Aethiopie. Židé tito zachowali zde posud swau řeč, své náboženstwí a národnost, a byli ještě w předešlém století tak mocní, že mohli 50,000 bojowníků postawiti do pole. Roku 1800 wymřel jejich králowský rod, a přišli pod wladu panownika křesťanského, který nyní stojí pod mocnářem králowstwí Tigré. Křesťané abyssinští jsau jako Koptowé aegyptští monofysité, připaušťejíce jen jednu wůli w Kristu, náboženstwí pak jejich zprzněno jest mnohými pohanskými powěrami.

Z bywalých států Barbaresků na pomoří sewero-afrického učiněno *Tripolis* od r. 1835 provincií tureckau; méně od porty záwisí bey *Tuniský*, *Algir* pak opanowán od Francauzů. Nejwětší a nejmocnější w sewerní Africe jest wždy ještě na západu císařstwí *Marokkanské*, ačkoli síla jeho neustále klesá, a nedáwno dokonanau wálkau s Francauzi, o níž swrchu zmíněno, přišlo k nebezpečnému aurazu. Weliká tato říše objímá hranicemi swými nyní ještě králowstwí *Fez*, *Marokko* a králowstwí *Tafilet*, jižně za Atlasem. Ondy bywalo ji poplatné také králowstwí *Tombuktu*, a králowstwí *Sus* celé jí náleželo, které se r. 1810 z weliké části od ní odtrhlo, a utwořil z něho *Hešam*, syn šerifa Achmeda, nowý stát. Mnohočetní kmenowé atlantští i arabští, w této říši přebywající, stojí pod wlastními náčelníky, od sultana neb císaře Marokkanského málo záwislými, takže každý takowý náčelník *šelluk* neb *šeikh* téměř neobmezeně wládne swým kmenem, pročež se wypuzený z Algerie Abdel-Kader i proti wůli sultanowě může w říši Marokkanské mezi kmeny těmito držeti.

Na oasách nesmírné pauště *Sahary* a prostranstwí nazwaného *Biledulgerid*, kočují rozličtí kmenowé neodwislí, jako na západu *Maurowé*, we prostředu Sahary bojowní *Tuarikowé* a dále na wýchod *Tibu*, kteří spojují obchod sewerní Afriky s prostřední. Nesmírné prostranstwí málo powědomé *Střední Afriky*, wůbec znamenané jménem *Nigritie* neb země černochů a w ohledu zeměpisném rozdělené w rozličné části: *Sudan*, *Senegambii*, *Guinea*, *Kongo*, jest welmi řídce zalidněno národy černochů, z nichž nejčetnější jsau: *Mandingowé*, národ mocný, dosti wzdělaný a umělý, u nichž se nachází weškeren obchod senegambický

w zlatě, slonových kostech a otrocích. Spojeni jsau w rozličná občanstwa, jakož jsau královstwí *Bambuk*, *Kasson*, *Barra*, *Kollar*, *Kaarta*, *Kabu* a j. *Fulanowé* neb *Pulowé* jsau weliký národ, rozšířený po celé Nigritii západní a prostřední čili Sudanu, twořící královstwí mnohá, jako *Bondu*, *Fuladu*, *Bruko* a j. w. W západních krajinách sudanských jest znamenitá říše *Bambarra*, nyní rozdělená w Horní a Dolní, jejížto panownik *Sego-Ahmadu* zřídil wládu polowzdělanau, založil školy a rozšířil obchod. Od této říše záwisí také bywalé královstwí *Tombuktu*, znamenité obchodem, nyní wšak welmi pokleslé. Jiná občanstwa černochů polodiwá, jako tak nazwaná královstwí *Tappa*, *Funda*, *Benin*, *Fellan*, *Bornu* a j. objemem sice weliká, dějepisu wšak neznamenitá, smíme zde opominauti mlčením.

W krajinách guinejských jest nejmocnější říše černochů *ašantských*, národu bojowného na pomoří zlatém, nebezpečného samým Angličanům; w jihu pak nejobšírnější a nejznamenitější jest královstwí *Kongo*, nyní od Portugalu neodwislé. W jižní Africe mimo osadu Kapskau nad mysem Dobré Naděje žádné občanstwo se nenalezá; kmenowé Hottentotů a Kaffrů, pokud od této ještě neodwislí, porůznu zde bytují, ostatní nesmírná část mimo některá pomoří na wýchodu jest neznáma.

Na ostrowě *Madagaskar*, prwé pod mnohými wládci rozděleném, založil za dnů našich jeden z nich, *Radama*, welikau říši podrobením a spojením mnohých jednotliwých občanstwí, ježto se snažil oswětau ewropejskau spořádati. Z Londýna a Paříže powoláni učitelé, kteří Madegassy wyučowali potřebným řemeslům a uměním, wojsko zřídili dle spůsobu ewropejského, uwedli dělostřelstwo, stawěli silnice a mosty, dílny zakládali. Ale mladého krále tohoto otráwila jeho žena, aby sama s milencem swým mohla wládnauti, načež se wynikající královstwí zase rozpadlo.

10. Oceanie.

Pátý díl světa, Australie čili Oceanie, w ohledu občanském znamenitá jest toliko ewropejskými osadami. Nejstarší, bohatstwím a lidnatostí nejwýtečnější osady mají zde Hollanďané, totiž celý ostrow *Javu*, největší díl *Su-*

matry, část *Bornea*, část ostrowí *Sumbawa-Timorského*, skoro celé *Molukky* a část ostrowů *Papusských*. Španělům náleží ostrowí *Filippinské* a *Marianské*; Angličané opanowali wýchodní polowici *australské pewniny*, weliký ostrow *Diemenii* neb zemi Van Diemenowu, *Nowý Seeland* a ostrowí *Norfolské*. Část ostrowa *Timor* a několik malých ostrowů poddáno jest Portugalům. Z občanstwí od mocností ewropejských ještě neodwislých stačí zde podotknauti *králowstwí Ašem* na ostrowě Sumatře, ondy mocné plawectwím a obchodem, nyní slabé rozbroji wnitřními, obmezené sewerní špicí ostrowa; dále králowstwí *Bima*, nejmocnější na ostrowě Sumbawa, králowstwí *Borneo* na západním pomoří welikého málo známého tohoto ostrowa, králowstwí *Mindanas* na wýchodu ostrowa *Magindanas*. Weliká pewnina Australie, nazwaná *Nowý Holland*, jest potud známa toliko na pomořích, a zde osazena Angličany. Pomoří wýchodní čili *Nowý Jihowallis*, nejwíce zaujaté od Angličanů, kteří sem zasílají swé zločince, rozděleno jest na dewatenáct hrabstwí, z nichž nejprwnější Cumberlandské, w němž hlawní město *Sidney* wykwetá wšemi plody ewropejské oswěty a anglické průmyslnosti. Má na dwa tisíce domů čistě a prawidelně stawených, z nichž wynikají palác gubernatora, hlawní chrám, kasárny, diwadlo a káznice; zde se nacházejí mnohé ústawy wědecké a umělecké, fabriky a rukodílny; zde se stawí lodě wedaucí rozsáhlý obchod; zde se obywatelé wšech národů usazují. Také na pomoří západním, sewerním a jižním zakládají Brittowé osady. Za nimi obýwají po krajinách neobmezených nuzní diwochowé na nejnižším stupni člowěčenstwí, postawau i powahau sotwa wznešenější než opice.

Weliký ostrow *Nowá Guinea* neb *Papusie* zalidněna jest černochy z kmene *Papuas*, wzrostu pěkného, štíhlého, kteří se živí z části rolnictwím, wíce lowem a rybářstwím, a pod rozdílnými náčelníky swými na mnohé části jsau rozděleni. Ostrowy *Nowo-Seelandské* drží diwochowé kmene malajského, potud lidožrawí, kteří křesťanstwím teprw poněkud počínají krotnauti. Země *Van Diemenowa* osadami anglickými wždy radostněji se wzděláwá. Ostrowí *nowobritannské*, nejpěknější a nejlidnatější celé Oceanie, zalidněno jest též Papusy, kteříž na Nowém Irlandu jsau nad

jiné wycwičenější, w modlářstwí wšak potud pohříženi. — We wýchodní Oceanii čili Polynesii jest největší ostrowí *Sandwičské* čili *Owaihi*. Na ostrowě *Owaihi* neb *Hawaihi* nachází se zwláštní občanstwo, jehož obywatelstwo wzděláno jest již dle ewropejského spůsobu. Hawaihané mají swé wlastní loďstwo, prowozují obchod do Kantonu, do Kamčatky a do sewerozápadní Ameriky. Missionáři amerikanští rozsili zde křesťanstwí, založili školy a tiskárny. Od roku 1784 až 1819 wládl zde král *Tameamea I*, a po něm syn jeho, *Tameamea II*, který modlářstwí wykořenil, a wykonaw cestu do Londýna, tam zemřel (1824). Nyní panuje *Tameamea III;* ten umí psáti a čísti, mluwí též poněkud anglicky a španělsky. Na rozlehlém ostrowí Carolinském, ze mnoha set ostrowů menších i větších se skládajícím, sídlí polodiwochowé, rozdělení w rozličné obce pod wlastními náčelníky, wyznačení nad jiné Polynesy plawectwím. Ostrowí *Tahitské* stalo se za našich dnů w Polynesii nejznamenitějším. Zde wyswítlo nejprwé náboženstwí křesťanské horliwými missionáry, zwlášť anglickými, od nichž zakládány školy, zřízeny tiskárny, swaté písmo překládáno do národní řeči. Největší ostrow *O-Tahiti* s některými blízkými činí zwláštní občanstwo, jímž nyní wládne královna *Pomarě*, kterauž, jak swrchu oznámeno, Francauzowé wzali pod swau ochranu.

Ze wšech národů obýwajících w Oceanii jsau nejznamenitější *Malajowé*, rozšíření zwláště na ostrowí Malajském, čili wýchodo-indickém, a rozdělení na mnohonásobné kmeny. Malajowé wlastní, přebýwající na ostrowích Sumatra, Borneo, Sumbawa, na Molukách, wyznačují se původní wzdělaností a národní literaturau, jakož i Javanesowé, nejwzdělanější národ oceanský. Tato původní malajská oswěta od wplywu národů ewropejských i asiatských neodwislá, za dáwnowěkosti rozšířena byla mnohem dále než nyní, wztahujíc se od wýchodních pomoří afrických přes Oceanii až na západní pomoří americká. Jazyk wšech národů malajských rozpadá se na welmi mnohá nářečí, jakož i náboženstwí a obyčejů odrůdy mnohonásobné se zjewují. Náboženstwí Mohammedanské, mezi nimi nejwíce rozšířené, jest mnohými spůsoby změněno a přetwořeno; jen při malé části wíra

brahmanská ještě trwá, nejwíce pak panuje modlářstwí ještě na ostrowích oceanských, kromě těch, kde Ewropané založili osady, s nimiž uwedeno křesťanstwí, kteréž blahoplodné paprsky swé wždy dále rozesílá.

Závěrek.

S tímto přehledem wšech poněkud znamenitějších občanských spolků we wšech dílech světa tento wšeobecný dějepis končíme. Co znamenitého weškeré pokolení lidské od počátku zachowané paměti swé wykonalo, w jaké spolky wstaupilo k snadnějšímu dosažení swých záměrů, buď dobrowolně neb nuceně, jaké byly spolků neb občanstwí těchto událostí, kterak prospíwaly nebo hynuly, na jakém stupni wzdělanosti a oswety stály, co znamenitého předsewzaly, kterak wíce neb méně se blížily k wyššímu konci člowěčenstwa: o tom o wšem zpráwa aspoň přehledná se zde nalezá. Widěli jsme, kterak se utwořili prwní státowé w Asii i Africe Ponilské, kterak twárnost občanská odtud překročila do Ewropy, kdežto nejprwé w nesmrtné Helladě a blažené Hesperii wznikli swobodní státowé řečtí, wzdělaní záhy oswětau, přišlau snad z daleké Indie přes Aegypt, kteří jakkoli objemem skrowní, wíce silau dušewní a živau láskau swobody a wlasti ochránili swau samostatnost proti nejmocnějším náwalům weliké říše perské, ano sjednoceni bywše pod slawným Alexandrem macedonským, samu tuto wládkyni na wýchodu rozbořili a wládu oswěty řecké rozšířili po Asii i Africe. Spatřili jsme na západu, kterak z počátků nepatrných powstala republika Římská, která pokračujíc w duchu podmanitelském zponenáhla opanowala celau Italii, w těžkém zápasu s mocným Karthagem přemohši strašného Hannibala, a zwítěziwši nad sokyní africkau, stala se panownicí na západu, načež pak rychle se rozmáhajíc také na wýchod, brzy Řecko a Macedonii, neodwratně pak již celau známau Asii i Afriku sobě podrobila a stala se jedinau světowládnau říší. Dlauho panowala jediná nepřemožitedlná wládkyně světa pod slawnými Caesary, až rozmařilostí přinešenau z wýchodu utuchlo hrdinstwí, wlastenectwí ustaupilo zištnosti a sobětnosti, wšeobecná nákaza mrawů se rozmohla, swornost pominula, síla slábla, načež surowí národowé,

od seweru se přiwaliwše, říši Římskau rozbořili. Tím se končí dějepis starého swěta. W středním nato následujícím spatřili jsme, kterak tito národowé kmene germanského na zříceninách říše Římské založili nowé státy křesťanské, z nichž nade wšecky wynikla říše Karla Welikého, po němž wšak rozdělena, a prwní místo zaujalo císařstwí německo-Římské na západu Ewropy, ješto na wýchodu Constantinopolské potud trwalo. Státowé slowanští, rozložení nad ním k seweru a po střední Ewropě, počali nyní z šera dáwnowěkosti mocně wystupowati na dějepisném jewišti. Hlawní žiwel wšelikých ewropejských států a říší bylo náboženstwí křesťanské, na wýchodu řecké, latinské na západu, z počátku sice spojené, potom wšak po mnohých půtkách docela rozdwojené. Mocnější wplyw na státy, u nichž panowalo, zwláště na říši Římsko-německau mělo latinské; nebo lesk císařské koruny pocházel dle tehdejších náhledů od tiary papežské, jako lesk luny od slunce. Odtud přeweliká mocnost Římských papežů we wšech záležitostech občanských, odtud dlauhý zápas moci duchowní se swětskau, odtud ono weliké hnutí západu na wýchod w taženích křižáckých k dobytí swaté země, jižto po oslabnutí Byzantinců Arabowé, nadšení nowým náboženstwím Mohammedanským, byli opanowali, rozložiwše swětomocnau říši swau náramnau rychlostí po celém wýchodu, w Asii, sewerní Africe, a w Ewropě přes celau Hispanii až do Gallie. Brzy sice weliká říše chalifů arabských se rozpadla, a jiní bujaří národowé Mohammedanští, zwláště kmene tureckého dělili se w její rumy; předce wšak říše řecká na wýchodu trwanliwě se wíce nezmohla, ano již w Ewropě samé brzo ji Mohammedanstwo hrozilo. W ty doby, co se křesťané ewropejští ještě snažili o dobytí swaté země, wpadli diwochowé mongolští do samé wýchodní Ewropy, a pronikli záhubně až do říše české, kdežto zaraženi bywše hrdinstwím českým, wrátiti se musili na wýchod, jejž bauřliwým náwalem téměř docela přewrátili. Brzy na to wznikla říše česká nad jiné státy střední Ewropy mocí a sláwau za krále Otakara II, a jakkoli hluboko poklesla truchliwým jeho pádem, stala se předce nedlauho nato středištěm moci a oswěty středoewropejské za císaře Karla IV, až pak upadla w záhubné

rozbroje náboženské. Státowé ewropejští wždy mocněji se wywinowali; jen stará říše Byzantinská klesala wždy hlauběji, až jí dobytím Constantinopole docela konec učinili Turci. Tím a objewením Ameriky končí se středowěký dějepis, a následuje wěk nowý. Z počátku tohoto spatřili jsme, kterak w ohledu občanském nade wšecky ewropejské státy wynikal dům Habsburský za Karla V a Ferdinanda I, zápas o přewahu w Italii se žárliwými Franky i odtrhšími se od církwe Římské protestanty. Widěli jsme, kterak odpadem Nízozemí w starém i nowém swětě oslábla panující říše španělská, anglická pak se wypnula; kterak záhubnau třicetiletau válkau říše německá na množství dílů téměř neodwislých se rozpadla, franská pak rozmohla se k její škodě. Mírem westfalským, jenž tuto válku skončil, položen státům ewropejským a politice jejich nowý základ. Již nepřewládala w ní wíce idea náboženská, nébrž materialní zisk, zwětšowání, zokrauhlowání a rownowáha států, o niž wedeny mnohé wálky, až ji přewrátila hrozná revolucí franská jejížto síly zmocniw se Napoleon, opanowal celau téměř Ewropu kromě mořem wládnaucí mocné sokyně swé Britannie a welikánsky zatím urostlé Rusi. Po jeho pádu wracel se stroj politický opět do předešlých kolejí, z nichž jej přewrat Čerwencowý poněkud wyšinuw, plodil nynější změny občanského stawu. Idea swobodnosti národů w plápol powšechný rozžehnutá revolucí předešlau a oswobozením se států amerických, Napoleonem wšak utlačowaná, po něm mírněná a obmezowaná, pronikla národy po nowém přewratu znowa; nyní wšak ji prawau cestau může wésti nowě wzbuzený duch nábožný, w předešlém přepiatém bažení po wolnosti docela zanedbaný, pakliže náboženstwí míru a lásky užíwati bude k mírnému a laskawému chybujících poučení, ne pak ku podnětu wespolné nesnášeliwosti, nenáwisti a roztržek. Idea národnosti, probuzená nyní we wšech národech wzdělaného swěta, jest třetí dušewní mocnost, která we spolku s nábožností a swobodností powznáší ducha lidského nad přewládající záležitosti pauze materialní, kteréž jej při nynějším wýwinu swém hrozí potopiti we wlnách pauhého soběctwí a osobní zištnosti. Z ní zrozuje se ctnost wlastenectwí, podstatný to základ wšech ostatních

ctností občanských, která wše podniká ku prospěchu wlasti, k jejímu blahu skládá wšecky oběti, wšelikau moc jeji dušewní i tělesnau probuzuje, sjednocuje a zwelebuje obžiwujícím dechem swým.

Přehledše takto hlawní děje a staw občanský člowěčenstwa od známého počátku spolků lidských až na naše doby, seznáwáme s potěšením, kterak na dráze k cíli sobě od Stwořitele wytknutému mocně pokročilo, totiž u wywinutí, zdokonalení a ušlechtění wšech sil a mohutností. Neboť jak neskončeně dokonalejší jest nynější staw pokolení lidského wůbec při wšech wadách swých nade staw středowěký aneb wěku starého! Wšecky díly swěta jsau nyní proniknuty oswětau stanowenau na wíře křesťanské, wšudy zakládají se aneb již dáwno kwetau státy a občanstwa wzdělaná, jejichž občané wlohy swé tělesné i dušewní wíce neb méně swobodně mohau wywinauti. Wšudy pěstují se wědy a umy šlechtící lidského ducha, wšudy zapuzuje se bywalá diwokost a surowost, wšudy dobýwá si wzdělanost wždy většího okresu, průmysl umělými wýtwory wšeho druhu usnadňuje a ozdobuje žiwot wnější, obchod rozmnožený a ku podiwu zrychlený i nejwzdálenější země k sobě wíže. Zapříti sice se nedá, že k občanskému wzdělání weškerého člowěčenstwa schází ještě welmi mnoho, že celé weliké díly powrchu zemského potud pohříženy jsau w barbarstwí, že i w nejwzdělanějších státech hmota lidu stojí na welmi nízkém stupni oswěty a blaženosti občanské, že celé ondy kwetaucí a wzdělané země a říše nyní se nacházejí w bídném stawu otrockém; prawda, že se skwělého wrchu oswěty starowěké člowěčenstwo zase klesalo dolů, a jen zponenáhla zase se mohlo powznésti; ze wšeho wšak toho nenásleduje, že w celosti swé na dráze k dokonalosti sobě wytknuté nepokročilo. Pohybuje se člowěčenstwo w kole časů, kteréž otáčejíc se o swau osu, částmi swými brzy wystupuje, brzy klesá; osa wšak tohoto kola není spautána, nébrž swobodná, s kolem na ní se otáčejícím wždy dále postupujíc tam, kam ji wede wšemohaucí ruka neskončené prozřetelnosti božské.

OBSAH

dílu třetího.

Stránka

Úwod 683

Okres I. Od objewení Ameriky až do skonání třicetileté války (od r. 1492—1648).

Dějepisný obzor.

I. Odkrytí Ameriky a cesty mořské do wýchodní Indie 687

II. Zápas domu Habsburského s Francií.

A. Původ a události předběžné.

1. Rozepře Maximiliana I s Ludwíkem XI . . 690
2. Tažení Karla VIII proti Neapoli 691
3. Ludwík XI proti Milanu a Neapoli 692
4. Liga Cambrayská . . . . . —

B. Karel V a František I.

1. Karel wywolen za císaře 693
2. Prwní a druhá válka francauzská 695
3. Tažení Karla do Tunisu 696
4. Třetí a čtwrtá válka francauzská 698

III. Reformací.

1. Luther 699
2. Zwingli a Calvin 700
3. Prwní následky reformací.

a) Anabaptisté 701
b) Válka sedlská . . . . . —

4. Rozšiřowání reformací 702
5. Spolek Šmalkaldský 703
6. Válka Šmalkaldská 704
7. Interim. Smlauwa Passowská a mír Augsburský 705

IV. Dokončení válek francauzských.

1. Poslední válka Karla V s Francauzy, odřeknutí jeho a smrt 706
2. Válka Filippa II s Jindřichem II 707

V. Děje w Britannii.

1. Jindřich VIII . . . . . —
2. Edward VI a Johanna Gray 709
3. Maria 710
4. Alžběta. Maria Stuartowá . . . . . —

Stránka

VI. Odboj Nízozemska a počátek republiky hollandské.
1. Staw Nízozemska z počátku wlády Filippowy . 712
2. Příčiny a počátek odboje 714
3. Jednota Utrechtská, republika hollandská . . . 716
VII. Pád moci španělské, wznik anglické.
1. Staw Španěl za Filippa II 717
2. Spojení Portugalu s říší španělskau 719
3. Válka Filippa s Angličany 720
VIII. Rozbroje občanské we Francauzích.
1. Wálky Hugenotské 722
2. Jindřich IV 725
IX. Dům rakauský.
1. Ferdinand 727
2. Maximilian II 732
3. Rudolf II. Matiáš 733
X. Třicetiletá válka.
1. Wzbaurení w Čechách 736
2. Kristian IV, král danský 741
3. Gustav Adolf, král šwedský 744
4. Francauzowé s Šwedy proti císaři 747
5. Mír westfalský 750
XI. Občanský staw Ewropy ku konci třicetileté wálky.
A. Ewropa západní.
1. Říše španělská. Filipp III a IV. Odtržení se Portugalu. Mír Pyrenejský 752
2. Říše francauzská XIII a XIV. Richelieu, Mazarin 755
3. Říše britannská. Jakub I a Karel I. Revolucí anglická 757
4. Státy italské 760
5. Šwejcary 763
B. Ewropa sewerní a wýchodní.
1. Říše skandinawská 764
2. Říše polská 766
3. Říše ruská 769
4. Říše turecká 771
XII. Asie.
Persie. Hindostan. Čína 773
XIII. Amerika 774
XIV. Přehled oswěty w tomto okresu 778
Okres II. Od míru westfalského až do revolucí francauzské (1648—1789).
Dějepisný obzor.
I. Časowé Ludwíka XIV.
1. Staw západní Ewropy z počátku Ludwíkowy wlády 783

Stranka

a) Cromwell protektor. Restaurací w Anglii . 784
b) Děje w Hollandu 786
2. První dvě války Ludwíkowy. Mír Nymwegský —
3. Válka na severu. Mír w Oliwě a St. Germain . 790
4. Výklady francauzské na články míru . . . 792
5. Zrušení ediktu Nantského 794
6. Převrat w Angličanech 795
7. Třetí veliký boj Ludwíka XIV. Mír w Ryswiku 797
8. Války turecké za císaře Leopolda 799
9. Válka o poslaupnost španělskau.
a) Za Leopolda I 803
b) Za Josefa I 806
c) Mír uzawřený w Utrechtu a Rastadtu . . 810
10. Powstání Uhrů 811
11. Počátek králowstwí pruského 812
12. Válka severská. Karel XII a Petr Veliký . 814
13. Smrt Ludwíka XIV 822

II. Od smrti Ludwíka XIV až do smrti Karla VI.
1. Záměry španělské 823
2. Válka s Turky. Mír Požarowecký 825
3. Smlauwa o poslaupnost rakauskau. Sbor Cambrajský. 826
4. Válka o krále polského. 828
5. Válka s Turky 829
6. Smrt císaře Karla VI. Staw politiky 830

III. Od Marie Therezie až do welké revolucí francauzské.
1. Válka o poslaupnost rakauskau.
a) První válka s Prusy. Císař Karel VII. Ztráta Slezska. 840
b) Angličané s Marií Terezií; opanowání Bawor . 843
c) Druhá válka slezská. Císař František I . . 845
d) Válka s Italií a w Nizozemích, maršal saský, princ Edward 847
e) Mír w Čechách 849
2. Sedmiletá válka 850
3. Staw Ewropy po sedmileté válce 858
4. Rozbroje w Polště. Válka rusko-turecká. První rozdělení Polsky 864
5. Císař Josef II.
a) Válka baworská 867
b) Nowoty Josefowy 868
c) Válka turecká 870
d) Wzpaura w Nizozemích 871
e) Upokojení za Leopolda II císaře 872
6. Oswobození severo-amerických států 873
7. Přehled oswěty 881

Stránka

Okres III. Od francauzské revolucí až na naše doby) od roku 1789—1845).

Oddělení I. Od počátku revolucí až do počátku francauzského císařstwí (1789—1804).

1. Staw říše francauzské před revolucí 886
2. Počátek wlády Ludwíka XVI 887
3. Wšeobecný sněm stawů říšských 889
4. Sněm zákonodární 899
5. Národní konvent, republika francauzská, usmrcení krále 903
6. Wláda direktorů franských 926
7. Hlawní proměny we wýchodní Ewropě. — Druhé roztržení Polsky 942
8. Druhý boj Ewropy s Francií 945
9. Zrušení direktoratu. Wláda konsulská . . . 950
10. Válečná tažení roku 1800 953
11. Pokoj Lunevillský a Amienský 956
12. Změny w říši německé a nowých republikách . 959

Oddělení II. Císařstwí Napoleonské. (1804—1815).

1. Proměna republik w monarchie 968
2. Třetí spolek válečný proti Francii 969
3. Následky míru Prešpurského. Proměna w Neapoli. Rýnský spolek a konec říše německé. . . . 972
4. Válka prusko-francauzská 975
5. Válka rusko-francauzská. Mír w Tilži . . . 977
6. Kontinentalní system 980
7. Přewraty trůnů na poloostrově Pyrenejském. . 982
8. Powstání Španělů 986
9. Čtwrtá válka rakausko-francauzská 989
10. Napoleon na wrchu swé sláwy 995
11. Válka rusko-franská. 997
12. Válka o oswobození Ewropy 1004
13. Sjezd Wídenský 1019

Oddělení III. Od Wídenského kongressu do Červencowé revolucí we Francauzích. (1815—1830).

1. Wláda swaté alliancí. 1021
2. Červencowá revolucí francauzská w roku 1830. 1036

Oddělení IV. Následkowé Červencowé revolucí.

1. Revolucí belgická 1039
2. Revolucí polská 1041
3. Wzpaury w zemích ostatních 1041
4. Oprawa parlamentu britannského 1047
5. Přewraty na poloostrově Pyrenejském . . . 1050
6. Události na wýchodu Ewropy 1053

Oddělení V. Nynější staw občanský.

1. Císařstwí rakauské 1056

Stránka
2. Prusy a spolek německý 1058
3. Říše francauzská 1059
4. Říše britannská 1062
5. Říše ruská. 1077
6. Ostatní státowé w Ewropě 1068
7. Amerika 1074
8. Asie 1079
9. Afrika 1083
10. Očeanie 1086
Záwěrek 1089

REGISTŘÍK

jmen osobních a místních.

A.

Aarau 936. 1047.
Aargau 612. 619. 1046. 1047.
Abaelard 342.
Abafi Michal 800.
Abantidas 148.
Abbas (Abul) I. 312. 313. 467. 468. 470. 773.
Abbas II 773.
Abbas III 839.
Abbas Mirza 1028. 1068.
Abbasowci 312 — 314. 477.
Abdalazie 311.
Abdallah 306. 311. 480.
Abdel Kader 1061. 1062. 1085.
Abdel Mumen 481.
Abdel Rahman (Abdorrahman) 266. 313.
Abdul Hamid 867.
Abdol Malek 311.
Abdul Medžid 1069.
Abensberk 990.
Aberdeen 673.
Abo 862.
Aborigines wiz Ausonowé.
Abraham patriarcha 4. 10. 11. 15. 45. 305.
Abraham awarský 282.
Abrantes 987.
Abubekr 307. 308. 472. 480.
Abuhafi 481.
Abuhafci 668.
Abukir 941. 946. 958.
Abulfeda 314.
Abulites 92.
Abu Obaida 491.
Abu Said 467. 661.
Abu Sofian 307.
Abu Taher 467.
Abu Taleb 306. 307.
Abydos 59. 461.
Abyssinie (Habeš) 16. 305. 306. 669. 670. 1054. 1084. 1085.
Acadie 778. 850. 858.
Acesines 91.
Acre wiz Ptolemais.
Ada 86.
Adalbert 330. 337. 339. 345. 400. 421. 423.
Adam 6.
Adams 1033.
Adana 505. 521. 1070.
Adda 418. 928. 947.
Adel 670. Seiffedin 477.
Adela 374.
Adelaida 325.
Adelung 884.
Aden 1082.
Aderbeidžan 476. 488.
Adherbal 167.
Adiabene wiz Rachebot- Ir.
Adolf Nassowský 435. 545. 546.
Adolf švedský 976.
Adolf; wiz Athaulf.
Adrian papež 702.
Adrianopole 232. 444. 453. 454. 655. 802. 820. 1029. 1030.
Aeakos 113.
Aeduowé 192.
Aege, wiz Edessa.
Aegejské ostrowy 58.
Aegina 53. 59. 63. 69.
Aegospotamos 73. 75.
Aegypt, Aegyptané 4. 11—25. 28. 29. 40—49. 56. 57. 74. 77. 84. 87. 93. 94. 147—154. 183. 194—196. 199. 201. 205. 206. 210. 213. 220—222. 225. 238. 298. 303. 304. 309. 311. 313. 468—481. 488. 509—511. 514. 515. 519. 520. 526. 534. 536. 537. 660. 663. 667. 668. 670. 686. 689. 865. 940. 950. 957. 958. 965. 1026—1029. 1054. 1069. 1070. 1083—1085. 1089.
Aelius Capitolinus 213.
Aemilianus 219.
Aemilius Paulus 135. 136 wiz Regillus.
Aeneas 207.
Aeneas Sylvius 565. 570. 572. 573. 595. 598. 599. 613.
Aeolie, Aeolowé 27. 28. 31.
Aeschylos 68. 112.
Aeschynes 81. 110.
Aesop 112.
Aestieotis 28.
Aethiopie, Aethiopowé 13. 16. 17. 19. 20. 22. 25. 49. 194. 303. 669. 670. 1084. 1085.
Aetius 234. 235.
Aetolie, Aetolowé 148 — 153. Afghanowé, (Afgnaistan) 664. 773. 838. 1065. 1067. 1081. 1082.
Afrodite 113.
Agamemnon 30.
Agathokles 121.
Agesilaus 74—77.
Agilulf 278.
Agis 90.

Aglabité 478—479.
Agorakritos 68.
Agradates 20. wiz Cyrus.
Agricola 214.
Agrigent 38. 96. 97. 99. 122. 141.
Agrippa 200. 207. 212.
Agrippina 208.
Aguntum 278.
Ahmed (Achmed) 470. 472. I 772. III. 819. Fewzi 1069. Šah 1065. Šerif. 1085. wezir 800.
Ahriman 47. 48. 50.
Achaea, Achaja, Achaeowé 28. 31. 38. 70. 94. 148. 149. 153. 161. 162. 274.
Achaemenidowé 20. 21. 50.
Achaeus 28. 151.
Achilles 30. 117. 195.
Aichstädt; wiz Eichstädt.
Aiolos 28.
Aistulf 261.
Aix; wiz Aquae Sextiae.
Ajaccio 927.
Ajesha 308.
Ajubité 476. 477. 480. 526. 667.
Akarnanie 62. 70.
Akbah 311.
Akbar 773.
Akhbar chan 1066. 1067.
Akjerman 871. 1027.
Akkad 10.
Akkon, Akre, wiz Ptolemais.
Akra 509.
Akropolis 33.
Aktisanes 13.
Aktium 200.
Al Mamun, Al Motassem oc. wiz Mamun oc.
Alahabad 1064.
Aland 820.
Alanowé 218. 230. 231. 234. 235. 237. 240.
Alarich 233. 262. 297. II 262.
Alba (Longa) 36. 363.
Alba wéwoda 706. 707. 715. 720.
Albanie 271. 272. 275. 301. 455. 826. 933. 948. 1070.
Albe 286.
Alberich 325.
Alberoni 824. 825. 833.
Albertus Magnus 673. 674.
Albert saský 352. Saso-Těšinský 871.
Albertinská linie 704.
Albi, Albigenští 367. 368.
Albinus 168. 217. 260. wiz Aulus, Spurius.
Albrecht císař I 546. 551. 611. 612. 618. II 593. 594. 612. 618. 652. 653.
Albrecht V rakauský, wiz Albrecht II.
Albrecht wéwoda rakauský 435. 437. 555. 569. 592. 867.
Albrecht Medwěd 340. 341. 346. 415. 417.
Albrecht baworský 594.
Albrecht Brandenburský 647. 648. 702. 705. 766. 812.
Albrecht Fridrich pruský 812.
Albrecht saský 544.
Albwín 261.
Alcantara 634.
Alcazar 635.
Alcibiades 71. 72. 112.
Aldringer 747.
Alembert 859.
Alençon 626.
Alentejo 382. 982.
Aleppo 472. 475. 476. 660. 1070.
Alexander Ferejský 76.
Alexander I macedonský 63. 77. A. Welikỳ 5. 49. 66. 83—91. 109. 149. 173. 199. 247. 281. 300. 305. 484. 663. 1089. A. syn jeho 93.
Alexander syn Herodesa 211.
Alexander syn Persea 157. 158.
Alexander aegyptský 195.
Alexander III šotský 379.
Alexander papež II 330. III 345. 375. 420. 421. IV 361. VI 635. 638. 649. 689.
Alexander Newský 484. 650. car ruský 957. 959. 969. 971. 977 — 982. 988 — 1020. 1025 — 1027. 1041.
Alexander litewský 649.
Alexander abyssinský 670.
Alexander Farnese wéwoda Parmenský 716 — 721.
Alexandra 210.
Alexandretta 505.
Alexandrie 87. 194. 195. 200. 201. 219. 222. 227. 228. 297. 309. 314. 345. 479. 642. 668. 669. 940. 947. 1069. 1070.
Alexej Michajlowič 771. 815. Petrowič 836.
Alexius I císař řecký (Komnenus) 460. 495. 496. 499 — 501. 519. II 461. III 461. 462. 464. (Dukas) 462.
Aleuti 1079.
Alfieri 884.
Alfons španělský II 637. V 632. VI 380. 381. 480. VII 381. 382. VIII 382. IX 382. X (Maudrý) 361. 364. 382. 431. 543. 637. XI 633.
Alfons Neapolský 644. 691. 692.
Alfons I portug. 381.
Alfons Welikỳ 370 — 372.
Algarbie 380. 982.
Algerie 1061. 1062. 1083.
Algeziras 633.
Algir 481. 668. 697 — 699. 794. 959. 1037. 1061. 1062. 1085.
Ali 306. 307. 309—311. 472. 479. baše 1024.

Ali Bey 865.
Ali Mučid 1066.
Aliates 27.
Alicante 1053.
Alkmene 30.
Alkamenes 68.
Alkuin 316.
Allemannowé 220. 228. 230. 234. 237. 238. 240. 264. 279. 288. 318. 319.
Allia 107.
Almagro 776. 777.
Almenara 809.
Almerie 718.
Almerich, wiz Lusignan.
Almohadowé 381.
Almoravidowé 481.
Almus 456. 459. 651.
Alp Arslan 469. 471.
Alpy 130. 170. 206. 233. 235. 259. 261. 288. 321. 344. 417. 807. 931. 949. 954.
Altai 482. 490.
Altenburk 385. 704.
Altona 815. 817.
Altorf 341.
Altranstädt 818.
Alyinzi 930.
Alžběta, manželka Václava II 435. 546. 550 — 554.
Alžběta, dcera císaře Sigmunda 593.
Alžběta, manželka Fridricha falckého 833.
Alžběta královna anglická 721. 722. 757. 758. 777.
Alžběta carowna 836—838. 856. 862.
Amadaeus II 798.
Amalasuntha 260.
sw. Amand 279.
Amasia 518.
Amasis 13. 23. 49.
Amazonka 1078.
Amberk 585. 930.
Ambrakia 70. 153. 200.
Amerigo, wiz Vespucci.
Amfiktioni 29.
Amfipolis 71. 77 — 79. 156.
Amfyssus 82.
Amida 225. 301.
Amiens 756. 957. 958. 965. wiz Petr.
Ammonie 74.
Ammonité 14. 582.
Ammonium 16. 49.
Amoy 1063.
Ampfingen 955.
Amru 308. 309.
Amsterdam 244. 716. 753. 786. 788. 908.
Amulius 36.
Amyntas 78. 85. 90. II 76. 78.
Anabaptisté 701. 703.
Anah 305.
Anacharsis Cloots 917.
Anaklet II. pap. 340.
Anakreon 112. 734.
Anaktorie 70.
Anapa 1028.
Anastasius 295. 298. 300. 301. 305. wiz Radla.
Anatolie 45. 865.
Anaxagoras 67. 110.
Ancona 348. 349. 356. 636. 762. 929. 948. 954. 955. 1046.
Ancus Martius 37.
Ancyra 518. 656. 660.
Andalusie 262. 380. 753. 754. 987.
Andes 1077.
Andosini 129.
Andranodor 141.
André 723.
Andriskus 158.
Andromache 30.
Andronikus 461. II 465. III 465. 655.
Andrušow 815.
Aneška 330. 550.
Angelo wiz Buonarotti.
Angelowé 460.
Anglicko, Angličané, (Britowé, Britannie) 25. 39. 42. 192. 193. 208. 214. 217. 220 — 223. 225. 228. 229. 232. 233. 237. 240. 242. 257. 263. 320. 343. 345. 346. 348. 361. 366 — 379. 384. 495. 522. 531. 533. 558. 561. 566. 571. 620 — 631. 649. 655. 671. 673. 674. 685 — 689. 691. 693. 699. 703. 707 — 712. 716 — 721. 744. 753. 757 — 759. 774. 777 — 779. 782 — 789. 795. 798. 804 — 810. 817. 820 — 834. 843 — 860. 873 — 895. 906. 909. 911. 915 — 929. 937 — 941. 945. 948 — 958. 965 — 976. 980 — 983. 987. 989. 994 — 999. 1008. 1010 — 1070. 1074. 1075. 1079 — 1083. 1087. 1091.
Anglikanská církew 711. 1032. 1049.
Anglowé (Anglosasi) 238. 257. 263. 370 — 372. 844. 852.
Angola 1083.
Angouléme 1024. 1038.
Anhalt 702. 739. 863. 1020.
Anjou 373. 374. 636. 637. 651. 691. wiz Plantagenet.
Anjou Filipp 804. 810. Jindřich 767. Karel (apulský) 362. 363. 369. 537. Ludwík III 636. 637. Robert 435.
Anka 473.
Ankarström 998.
Anna manž. Ferdinanda I 607. 728.
Anna I carowna 445. II 837 — 839.
Annam 1081.
Annese 760. 761.
Anselm 907.
Anselm arcib. Canterburský 374.
Anspach 870. 970. 972.
Antalkidas 75. 76.
Antakia 1070.
Antenor 36.
Anthemius 236. 296.
Anthenus 79.
Antifilos 904.
Antigonus 93. 95. (Doson) 148.
Antillia 687.
Antilly 670. 688. 938. 1078.
Antiochia 184. 186. 222. 224. 226. 228. 247. 297. 302. 309. 355. 460. 472. 474. 503. 505 — 508. 510. 516 — 521. 528. 538.
Antiochus I (Soter) 150. II (Theos) 150.

III (Veliký) 151. 153. 158. 183. 184. 247. IV (Epifanes) 183. Eupator 183 — 186. Sidetes 184. 187. Asiaticus 184. Gonnatas 147 — 149.
Antipas 211. 212.
Antipater 84. 90. 93. 94. 95. 147. 210. 211.
Antisthenes 110. 111.
Anton král navarrský 723. 731.
Antonia pewnost 212.
Antonie (Marie) 888. 903. 946.
Antoninus (Pius) 215. 225.
Antonius 175. 180. 189. 193. 196 — 203. 210.
Antowé 243. 268—271.
Antwerpen 614. 645. 690. 713. 714. 753. 939. 994. 1040. 1041. 1060. 1071.
Aornos 89. 91.
Apamea 301.
Apelles 112. 185.
Apenniny 343. 969.
Apilius 162.
Apion 195.
Apis 12.
Apollo 29. 81. 82. 112. 114. 115. 190. 204.
Apollonie 197.
Appenzell 620. 937.
Appius, wiz Claudius.
Apraxin 852.
Apries 22. 23. 40.
Apsimarus 298.
Apulie 117. 193. 326. 329. 333. 340. 347. 349. 350. 352. 356. 359. 361 — 363. 498. 519. 535. 643.
Aquae Sextiae (Aix) 170.
Aquileja 218. 225. 235. 338. 355.
Aquilius 174.
Aquitanie 317 — 319. 398.
Arabie, Arabowé (Mosleminowé, Moriskos, Saraceni) 4. 10 — 15. 24. 25. 44. 45. 147. 187. 194. 192. 225. 253. 256. 257. 262. 264. 266. 297 — 299. 304 — 315. 379 — 382. 460. 465. 481. 491. 517. 526. 633. 636. 663 — 665. 668. 669. 672. 674. 697. 753. 1054. 1070. 1082 — 1085. 1090.
Arabie Šťastná, wiz Jemen.
Arachosia 45.
Aranjuez 985.
Arankani 1077.
Ararat 8.
Aratus 148.
Araxes 45.
Arbaces 18.
Arbela 88. 488.
Arbelowci 18. 22.
Arbogastes 232.
d' Arc Johanna (panna Orleanská) 624. 625.
Arcadius 233. 329.
Arcesilaus II 40.
Arcis 1013.
Arcole 930.
Ardea 100. 107. 127.
Ardenny 918.
Arelat 327. 328.
Aremberk 973.
Areolus 220.
Ares 113.
Aretas 187.
Argaeus 77. 78.
Argentina 1075.
Arginusy 73.
Argos (Argonauti) 28 — 31. 70. 71. 75. 94. 148. 1055.
Argyle 796.
Archelaus 77. 174. 211.
Archidaeos 93.
Archidamus 70.
Archimedes 141.
Archipelagus 642.
Aria 45. 89. 90.
Ariani 228. 231. 232. 237. 258. 259. 261. 262.
Aribo 389. 390.
Ariobarzanes 173. 182.
Ariosto 779.
Ariovistus 192. 239.
Aristagoras 52. 53. 56. 58. 62 — 65. 71.
Aristippus 110.
Aristobulus 187. 200. 211.
Aristodemus 31. 33.
Aristofanes 112.
Aristogiton 33.
Aristomenes 35.
Aristonikus 164.
Aristoteles 68. 83. 93. 110. 112.
Arius 228.
Arkadie 35. 76. 80.
Arkona 384. 450.
Armagnac 623. 626.
Armansperk 1055.
Armenie, Armeni 45. 89. 178 — 184. 200. 214. 238. 246. 247. 300 — 302. 392. 470. 474 — 476. 488. 504. 507. 517. 527. 839. 1028. 1029. 1082.
Armfeld 820.
Arminius 206. 239.
Arminium 193.
Armorika 237. 263.
Arnheim 745.
Arno 395.
Arnold Brescienský 342. 343.
Arnulf král něm. 320. 321. 389. 390. 396. 447. 457.
Arnulf Zlý 323. 324.
Arpad 435. 636. 651.
Arpinum 168. 188.
Arragonie 349. 364. 369. 380. 382. 547. 631 — 633. 636. 685. 686. 691. 694. 708. 808. 809. 995.
Arras 563. 691.
Arsaces 246. 247.
Arses 84.
Arsuf 515. 516. 519.
Artabanus 65. 246.
Artafernes 52. 53. 55.
Artanas 273.
Artaxerxes I Dlauhoruký 65. 66. 73. II Mnemon 74. 84. III 84.
Artaxerxes parthský 218.
Artemis 113.
Artemisium 60. 62.
Artemita 303.
Arthur 736.
Artois 354. 537. 614. 656. 696. 714. 892. 896.
Arum-Azab 16.

Aruns 99.
Arvernowé 192.
Aryhbas 80.
Arzew 1061.
Arzilla 635.
Asculum 119.
Asdrubal 124. 126 — 129. 139. 140. 142 — 145. 160.
Asichis 22.
Asinelli 360.
Askalon 513 — 515. 517. 536.
Askanské jezero 501.
Askanský rod 346. 593.
Askanius 36.
Askold 442. 443.
Askolin 489.
Aspar 294.
Asparuch 272. 273.
z Aspelta Petr 548.
Aspern 991. 992.
Aspowé 90.
Assassinowé 472.
Assur 17.
Assyrie 4. 5. 17 — 20. 22. 24. 43. 44. 88. 214. 301. 303. 476.
Asterabad 836.
Astrakan 484. 650. 661. 769.
Astrida 384.
Astura 225. 363.
Asturie 380.
Astyages 20.
Ašaffenburk 960.
Ašantes 1086.
Ašdod 22.
Ašem 1087.
Atabegowé 469. 470. 476.
Atahualpa 776.
Atbar 16.
Athalarich 260.
Athanarich 231.
Athanasius 228.
Athaulf (Adolf) 233.
Athelstan 372.
Athény 21. 29. 31 — 32. 51 — 60. 62 — 83. 96. 105. 110. 113. 115. 148. 149. 174. 194. 199. 203. 207. 219. 240. 296. 801. 1028. 1030.
Athesis 171.
Athos 54. 59.
Atlanti 43.
Atlanty 16.
Atlas 311. 1061. 1085.
Atosa 57.
Atreowci 29.
Attalus 149. 151. 163. 164. 233.
Attika 28. 29. 31 — 33. 55. 62. 63. 70. 72. 73.
Attila 234. 235. 286. 315. 453.
Attilius, wiz Regulus.
Atyadé 26.
Aube 1012.
Auckland 1065.
Auerbach 585.
Auerstädt 585.
Auffenberg 949.
Aufidus 135. 136.
Augereau 933. 1012.
Augias 30.
Augila 16.
Augilowé 43.
Augsburg 225. 324. 342. 348. 398. 567. 702. 703. 705. 706. 732. 733. 737. 743 — 745. 846. 960. 971. 974.
August I saský 705. II saský a polský 814. 815. 817 — 821. 823. 828. 848. III 828. 829. 838. 851.
Augusta Jan 731.
Augusta kněžna baw. 973.
Augustiani 700.
Augustus Octavianus 5. 196—198. 200—203. 205—207. 210. 211. 239. 246.
Augustulus Romulus 236.
Auletes, wiz Ptolemaeus.
Aurelianus 220. 240. 247.
Aurelius M. 215. 216. 226. 240.
Aureng Zeb 839.
Ausena 380.
Auson 849.
Ausonowé 35. 36.
Austerlitz 971.
Austí 583. 728. 729.
d' Austria Juan 716. 718. 760. 771.
Australie 1086 — 1089.
Austrasie 264. 288.
Autharis 261.
Authun 895.
Auvergne 374.
Auxerre 318.
Aveira 834.
z Avennes Gerhard 515. 516.
Aversa 329.
Avicius 155.
Avignon 343. 547. 548. 564. 566. 568. 571. 621. 638. 672. 900. 931. 1015.
Avitus 235.
Awarowé 234. 266. 267. 269 — 279. 282. 287 289. 297. 303. 315. 391. 393.
Axum 1084.
Ayacucho 1076.
Azincourt 623. 629.
Aziz 479. 480.
Azory 635. 689. 720. 938. 1050.
Azow 660. 803. 817. 820. 829. 830. 867.

B.

Baal, Beel 20. 47.
Baalbek (Heliopolis) 45. 1070.
Babekan 246.
Babel 9.
Babenberk 426.
Babur 661. 665. 839.
Babylon 4. 10. 17. 18. 20. 21. 23. 25. 27. 46. 51. 57. 86. 89. 92. 93. 115. 150. 309. 313.
Babylonie 43. 44. 46. 47. 50. 74. 89.
Bacchidas 186.
Bacchus 41. 662.
Bacciochi 969.
Baco 673. 674. 779.
Badajoz 380. 480. 958.
Baden 362. 364. 528. 802. 805. 870. 930. 960. 961. 967. 970 — 975. 1020. 1059.
Baetula 143.
Bagdad 266. 313. 314. 466. 468 — 470. 472. 474. 476. 479. 488. 518. 527. 660. 773.
Bagi Sejan 505.
Bagration 1001.
Bahia 1076.
Bahram 302.

Bailly 892.
Bajan 272. 287.
Bajazet 655. 656. 660.
Bakolt 701.
Baktra, Baktriana 17. 45. 49. 50. 88—91. 150. 247. 311.
Baku 836.
Balamír 231.
Balas 184. 186.
Balbinus 218.
Balboa 671. 688.
Balbus 608.
Balduin král Jerusalemský I 499. 503. 504. 506. 516—520. II 520. III 520. 526. IV 526. V 526.
Balduin císař latinský I 563. 564. II 355. 369. 464.
Balearské ostrowy 39. 258. 266. 267. 380. 382. 632.
Balhys 502.
Baliol 379.
Balk 483.
Balkán 1029.
Balkis 305.
Bambarra 1086.
Bamberk 327. 329. 491. 563. 567. 585. 960. 1086.
Banat 272. 803. 825. 826. 871.
Bandiera 1070.
Bandurowé 842.
Banner 748. 749.
Banotbourne 628.
Barak 23.
Barbar 1084.
Barbaresky 959. 1085.
Barbarossa 771. wiz Hairaddin.
Barbora 592.
Barcellona 380. 799. 806. 811. 985. 1024. 1052.
Barclay de Tolly 1000.
Barčaj 799.
Bardyllis 77. 78.
Barenberk 743.
Bareyt 585.
Bargusowé 129.
Barchanec 729. 730.
Barka 40. 49.
Barkairok 469.
Barkas 125. 127. 139.
Barneveld 716.
Barra 1086.
Barras 927. 928. 933. 951.
Barrére 905. 913. 921. 922.
Barthélemy 933.
Baruksi 1065.
Barzelch 270.
Basilea (Basel) 339. 586—587 593. 613. 620. 657. 672. 763. 923. 924. 935. 936. 1015. 1047.
Basilius 275. 445. 455. 456. 459. 460.
Baskowé 1051. 1052.
Bassano 930. 973.
Bassianus, wiz Caracalla, Elagabalus.
Bassora, Basra 313. 314. 467.
Bastarni 238. 280.
Bastia 925.
Batanaea 211.
Batavie 238. 287. 919. 937—939. 949. 956. 958. 961 967. 969.
Bathyani 846.
Bathysus 462.
Batis 87.
Bátory 767. 771. 772.
Battos 40.
Batu 446. 484. 485. 487. 488. 650.
Batzur 186.
Baumgarten 885.
Bawory 254. 266. 267. 278. 279. 281. 285. 317—319. 322—324. 326. 328. 332. 334. 339—342. 345. 346. 352. 358. 362. 364. 388. 389. 393. 394. 398. 402. 426. 428. 457. 496. 518. 523. 557. 558. 562. 567. 583. 611. 612. 616. 617. 742. 745. 750. 751. 797. 805. 810. 842—844. 846. 867. 868. 870. 927. 929. 930. 933. 954. 959. 960. 970—975. 978. 990—996. 1008. 1009. 1020. 1023. 1044. 1055. 1059. 1072.
Bayle 885.
Baylen 987.
Bayonne 985. 986.
Bazir 91.
Beatrix 344.
Beaufort 583.
Beauharnais (Eugen) 928. 969. 973. 991. 996. 1012. 1014.
Beaulieu 928.
Bedford 629.
Bedřich 582.
Beduini 305. 1037. 1061.
Beel, wiz Baal.
Behaim 687.
Bech 393.
Bechyně 410. 433. 434. 551. 573.
Beket 375.
Bela II 416. IV 426. 428. 429. 458. 485. 487. 488. 528.
Bělehrad 495. 496. 596. 653. 697. 802. 825. 826. 830. 863. 871.
Belesis 18.
Belgie 210. 240. 241. 264. 907. 908. 919. 1019. 1039—1041. 1044. 1060. 1071.
Belizar 258. 260. 295—297. 301.
Belle Alliance 1017.
Bellegarde 955.
Belleisle 842. 857.
Bellerophon 1017.
Bellovesus 37.
Beloch 18.
Bělochorwatsko 268. 276. 281. 287. 399.
Bělojezero 442.
Bělorusi 243.
Bělosrbsko 276.
Belotarus 18.
Belt 791.
Beludžistan 1066. 1081. 1082.
Ben Hinnon 509.
Benátky 26. 337. 342. 345. 461—465. 517. 519. 527. 529. 537. 563. 639. 640—643. 651. 655. 671. 685. 687—689. 692. 693. 695. 742. 743. 761. 762. 771. 773. 801—803. 824—826. 932. 933. 940. 948. 971. 973. 994. 1019.

Bender 819. 820. 865. 871.
Benedikt XIII 568. XIV 834.
Benediktini 316 — 372. 419. 1059.
Benešow 595. 598.
Benevent 120. 225. 329. 972.
Bengalen 248. 489. 773. 857. 1064.
Benin 1086.
Benjamin 23. 24.
Bennigsen 978.
Bentivoglio 360. 762.
Beraun 290. 568. 729.
Berbeři 477. 478. 480.
Berengar 320. 321. 325.
Beresford 1023.
Berezina 284. 1003.
Berg 973. 984. 986. 1012.
Bergamo 235. 554.
Bergen 645. 690. 854.
Berg-op-Zoom 849.
Berchtesgaden 959. 971. 994.
Bering 838.
Berka 554. 578. 611.
Berkeley 885.
Berlín 853. 855. 976. 980. 993. 1004. 1007. 1054.
Bern 618. 935. 936. 962. 1047.
Bernadotte 933. 947. 970. 972. 976. 999. 1007. 1071.
Bernard 317. 448. 521. 522. 525.
Bernek 585.
Bernoulli 883.
Bernsdorf 861.
Bernulf 371.
Berry 859. 1022. 1036. 1038. 1060.
Berta 366.
Berthier 935.
Berwik 808. 828.
Beryt 297. 1070.
Berzilius 270.
Besançon (Vesontio) 792.
Bessarabie 865. 998.
Bessiéres 973.
Bessora 305.
Bessus 90.
Bešir 1054.
Bethel 24.
Bethlen Gabor 772.
Bethune 461.
Bethzura 186.
Betlem 509. 518. 533. 535.
Bevern 852. 853
Bezděz 414. 433.
Bezdružice 600. 780.
Bezetha 509.
Beziers 368. 369.
Białystok 979.
Bibars 470.
Bibrakte 191.
Bibulus 191.
Bílá Hora 736. 740. 742. 748.
Bílejowský 780.
Biledulgerid 1085.
Bílina 405. 413. 583. z B. Jakaubek 583.
Billaud-Varennes 913. 917. 921. 922.
Billung 398.
Bima 1087.
Bingen 334. 824.
Birma 1081.
Biron 838. 945.
Bišbalik 490.
Bithynie 147. 153. 173. 174. 178. 465. 497. 499.
Blacherne 462.
Blake 785.
Blandrate 518.
Blanka 354. 368. 536. 538. 558. 561. 632. 644.
Blatné jezero 387.
Blažena 348.
Blois 498. 502. 518.
Blücher 977. 1005. 1007. 1011. 1012. 1017.
Bobr 279. 283.
Boccacio 640. 674.
Bocchoris 22.
Bocchus 169.
Bočkaj 772.
Bode 883.
Bodrici 283. 285. 417. 446 — 452.
Boemund 498 — 503. 507. 516. 517. 519.
Boeotie 28. 29. 63. 69. 70. 80. 83. 94.
Boerhave 844.
Boethius 260.
Böheim 779.
Bohemia 286.
Bohumír 376. 383.
Boissy d' Anglas 922.
Bojislaw XIV 745. 748.
Bojky 276.
Bojowé 129. 239. 285. 286.
Bojohemum 239. 281. 286
Bokhara 311. 471. 474. 475.
Bolek Swídnický 555
Boleslaw český I. (Ukrutný) 324. 340 — 342. 397 399. II (Pobožný) 399. 401. 402. III. (Zrzawý) 402. 403 411.
Boleslaw polský I (Chrabrý) 327. 401 — 404. 450. II. 440. III (Křiwoustý) 440. IV 415. 416. 441. V 485.
Boleyn (Anna) 708. 710.
Bolivar 1034. 1075. 1076.
Bolivia 1034. 1076. 1077.
Bologna, wiz Bononia.
Bombay 662. 1064.
Bona 1061.
Bonaparte Carolina 972.
Bonaparte Jeronym 978. 979. 996. 1008.
Bonaparte Josef 934. 972. 986 — 988. 1009 — 1011. 1013. 1051.
Bonaparte Lucian 951.
Bonaparte Ludwík 973. 996. Ludwík Napoleon 1060.
Bonaparte Paulina 966.
Bonaparte Napoleon, wiz Napoleon.
Bonapartisté 1060.
Bonde 386.
Bondu 1086.
Bonfinius 608.
Bonifacius III 435. VIII 546. 620. IX 568. 569.
Bonifacius místodržící w Africe 234.
Bonn 561.
Bonnet 885.
Bononia 225. 343. 344. 348. 359. 360. 561. 673. 705. 761. 780. 929. 931. 1045. 1046.

Bontius 298.
Bopart 423.
Bordeaux 225. 672. 911. 1022.
Bořek 589.
Borgia 935.
Boris 392. 453. 454.
Bořiwoj I 291. 392. 395. 396. II 408. 410 — 413.
Borň 729. 730.
Bornemissa 609.
Borneo 489. 1087. 1088.
Borodino 1001.
Bornu 1086.
Borut 279.
Bosforus 181. 182. 206. 229. 500 566. 1030.
Bosna 276. 488. 651. 655. 802.
Boso 320.
Bossuet 823.
Boston 874. 875.
Bosworth 631.
Bothnie 999.
Bothwell 712.
Botokudowé 1078.
Botta 847.
z Bouillona Bohumír 497 — 517.
Boulogne 369. 374. 615. 699. 709. 1060.
Boulton 884.
Bouquoi 738.
Bourbon 369. 622. 695. 696. 723. 725. 782. 804. 811. 823. 824. 831. 835. 857. 858. 860. 876. 878. 967. 972. 985. 986. 1011. 1013. 1014. 1016. 1018. 1021. 1022. 1030. 1036. 1038.
Bourdalone 823.
Bourgogne 808. 875. 876.
Bourmont 1037. 1050.
Bouvines 350. 367. 377.
Boyer 1035. 1076.
Boyne 798.
Bŏžeň 414.
Božena 403.
Božetěcha 414.
Braake 938.
Brabant 359. 614. 699. 714. 716. 717. 792. 807. 871. 872. 919. 1071.
Bradley 883.
Braganza 983.
z Braganzy Jan 753.
Brahmani, Bramini 41. 1089.
Brailow 1028.
Brandenburk, Branibor 340. 341. 352. 358. 433. 434. 448 — 450. 555. 558. 560. 564. 565. 583. 584 — 586. 593. 609. 614. 647. 651. 652. 702. 705. 741. 743. 745. 747. 751. 787 —789. 791. 812. 813. 846. 847. 852. 854. 866. 870. 872.
Branický 864.
Brasidas 71.
Brasilie 635. 671. 688. 712. 719. 722. 860. 983. 1023. 1024. 1032. 1035. 1050. 1075. 1076. 1078.
Braumow, (Braunow) 737. 844. 955. 974. 994.
Breda 786. 908.
Brederode 715.
Břeh 978. 879.
Breisach 792. 799.
Breisgau 613. 846. 933. 956. 959. 971.
Bremen 330. 348. 359. 398. 523. 648. 749. 751. 791. 820. 821. 957. 960. 1020.
Bremenský Adam 384.
Brennus 107.
Brescia 344. 418. 554. wiz Arnold.
Brest 878. 939.
Břešť 943. 944.
Bretagne 263. 319. 374. 376. 625. 626. 685. 691. 825. 912. 916. 920.
Bretenil 891.
Bretigni 628.
Břetislaw I 404 — 407. 424. II 410.
Břetislawa 992.
Breton 671. 857. 858.
Břewnow 400. 413. 566.
Breziči 274.
Břežané 283.
Briel 715.
Brienne 533. 889. 928. 1012. Walther z B. 639.
Brikeí 780.
Britannie, wiz Anglicko.
Britannicus 208.
Brithrik 371.
Brixen 960.
Brixia 332.
Brixillum 209.
Brno 406 — 408. 410. 411. 413. 575. 576. 609. 749. 971. 992.
Brod Český 577. 729.
Brod Německý 579.
Broglio 844. 854.
Brömsebröe 766.
Brown 847. 851. 852.
Bruce Dawid 628. Robert 379. 628.
Brügge 645. 690. 713. 808.
Bruko 1086.
Brukterowé 238.
le Brun 823. 884.
Brundusium 193. 197. 199.
Brune 949.
Brunšwik 345. 348. 358. 645. 690. 702. 791. 832. 833. 836. 838. 850. 854. 870. 875. 902. 904. 916. 917. 977. 979. 993. 994. 1017. 1020. 1044. Otto z B. 352. 353.
Brussa 654. 1054.
Brüssel 848. 872. 907. 908. 919. 1017. 1039. 1040.
Bruttowé, Bruttium 117. 121. 132. 144.
Brutus 100. 101. 196. 198. 202.
Bubeneč 429.
Bubienum 286.
Bubna 735. 1012.
z Bückeburka Wilém 850.
Budeč 397.
Budějowice 427. 432. 728. 729. 736. 738. 741.
Budín 594. 610. 653. 655. 732. 801.
Budini 243. 244.
Budišín 408. 439. 1005.
z Budowa Wácslaw 735. 740.

Buenos Ayres 1034. 1075. 1077.
Buffon 844.
Buga 276.
Bugeaud 1061.
Bugia 1061.
Buh 268. 270. 279. 944. 1000. 1042.
Buchara 484. 1079. 1080. 1082.
Buidowé 468. 469. 471. 472. 474.
Bujaemum 286.
Bujah 468.
Bukingham 758.
Bukowec 452.
Bukurešt 865.
Bulhaři, Bulharsko 254. 269 — 276. 281. 295. 296. 298. 299. 312. 387. 389 — 392. 428. 444. 445. 453. 455. 460. 495. 496. 499. 528. 657.
Bülow 1008. 1012. 1017.
Bunkershill 874.
Buonarotti (Michel Angelo) 779.
Burdowaly, wiz Bordeaux.
z Burgu Balduin 498. 519.
Burgos 380.
Burgund, Burgundioni 230. 234. 237. 238. 240. 257. 259 — 262. 264. 284. 320. 325. 327. 328. 344. 366. 381. 522. 563. 611. 613 — 616. 620. 623 — 625. 630. 655. 656. 685. 690. 691. 695. 696. 699. 713. 716. 787. 790. 798. 804. 823. 870.
Burnet 779.
Buštěhrad 1039.
Buxhövden 971. 978.
Buzung Mihir 302.
Bužané 268.
Bydžowský 734.
Byron 877.
Byrsa 39. 160.
Byzanz 81. 222. 224. 229. 236. 243. 443. 458 — 460. wiz Řecké císařstwí, Constantinopole.

C.

Cabot 671.
Cabral 688.
Cabrera 1052.
Cadix (Gades) 126. 144. 382. 720. 721. 939. 981. 995. 1010. 1022. 1024.
Cadoudal 967.
Caelesyrie 147. 151. 184.
Caelius 145.
Caepio 162. 169.
Caesar 190 — 197. 199. 238. 242. 243. 281. 909.
Caesarea 222. 224. 303. 309. 509. 517. 519. 535. 538.
Cagliari 698.
Cahera 609. 728.
Cáchy 282. 333. 348. 350. 359. 548. 560. 849. 850. 859. 613. 1022.
Calabrie 180. 233. 326. 332. 340. 947. 948. 972. 1073.
Calach 17.
Calais 621. 625. 627. 707. 710.
Calatrava 634.
Calcutta 667. 857.
Calderon 779.
Caledonowé 217. 229.
Calicula 138.
Caligula 208. 212.
Calixtus II 338.
Calonne 888.
Calpurnius Bestia 167.
Calvin 700. 722. 728.
Calvinisté 701. 709 — 711. 714. 723. 724. 726. 736. 737. 739. 794.
Calvisius 780.
Cambaceres 953.
Cambon 913.
Cambray 692. 827. 909.
Cambyses 23.
Camillus 107. 108. 171.
Camoens 779.
Campanella 779.
Campanie 103. 109. 121. 134. 135. 140. 191. 233. 236.
Campo Formio 932 — 935. 939. 955. 956. 965.
Campo Santo 844.
Canada 778. 1033. 1062. 1078.
Canarské ostrowy 633. 1083.
Cankle 38.
Cannae 135. 137—139. 142. 143.
Canning 1009. 1027. 1028. 1031 — 1033. 1048.
Canossa 331. 332.
Cantabrie, Cantabrowé 380.
Canterbury 372. 374. 375. 377. 708.
Canusium 137.
Cap Verd 635. 1083.
Capello 761.
Capet 621. 627.
Capetowci 365. zč.
Capitolinus 108.
Capreae 207.
Capua 138. 139. 142. 179. 225. 352. 807. 946.
Caracalla (Bassianus) 218.
Carbo 174. 175.
Carcassonne 369.
Carhrad, wiz Constantinopole.
Carignan 763. 1072.
Carinus 220. 221.
Don Carlos 718. 824. 827. 828. 829.
Carlotta 1032.
Carnatik 879.
Carnot 912. 913. 918. 927. 933. 934. 964. 1017.
Carnuntum 282.
Carolina 670. 777. 875. 877. 878.
Carolinské ostrowy 1088.
Carpi 805.
Carrier 916. 922.
Cartagena 849.
Casale 763. 798.
Casalta 938.
Casilinum 134.
Cassano 947.
Cassini 883.
Cassiodorus 260.
Cassius 193. 196—198. 215. 216.
Castiglione 929.

Castilie 361. 380—382. 431. 480. 631—634. 685. 686. 688. 693. 694. 718. 809. 995. 1009.
Castlereagh 1031.
Catalaunum 286.
Catalonie 267. 632. 752-754. 793. 799. 806. 809. 811. 920.
Catilina 188—190.
Catinat 798. 805.
Cato 158. 191. 196. 202. 203. 839.
Cattaro 979.
Catulus 124. 171. 177.
Cayenne 922. 925. 934.
Cebes 110.
Cedrag 447.
Cedron 511.
Cekropia 29.
Cekrops 28. 32.
Cele 596. 653. Oldřich z C. 225.
Celowec 931. 992.
Celsus 227.
Celtibeři 139. 142.
Celtowé 35. 37. 44. 147. 286.
Cevallos 986.
Censorinus 159. 160.
Cerdagne 633. 691.
Cerealis 239.
Ceret 920.
Cervantes 779.
Cesarini 585.
Cestius 212.
Cethegus 146. 189.
Ceuta 480. 635.
Cevenny 806.
Ceylon 667. 926. 937. 958.
Cicero 181. 188—190. 198. 202—204. 236.
Cidlina 400.
Cidra 199.
Cikáni 593.
Cilicie 86. 180—182. 199. 460. 503. 506. 519. 521.
Cilly, wiz Cele.
Cimbrowé 169—171.
Cimon 65. 66. 69.
Cincinnatus 105. 106.
Cineas 117—119.
Cinna 174. 175. 190.
Circesium, wiz Karchemiš.
Cirkassie 484.
Cirta 146. 167. 169.
Cisalpinská republika 933. 935. 941. 954. 956. 961.
Cisjuranská říše 320.
Cisterciáci 368. 419. 423.
Civilis 239.
Civita Vecchia 948.
Clairfait 907. 919. 924.
Clairvaux 522.
Clare 1032.
Clarence 630.
Clarendon 375. 779.
Clarus 220.
Clastidium 132.
Claudius 105. 106. 118. 122. 124. 208. 212. 220. 240.
Clauzel 1061.
Clemens sw. 227.
Clermont 225.
z Clermontu Robert 369.
Cleve 709. 972. 973. 986.
Clinton 875. 877.
Clive 857.
Clodius 180.
St. Cloud 951. 1038.
Clusium 102. 107. 133.
Cobenzl 933.
Codicillus 734.
Coelestinus III 347. IV 354. 355.
Coelesyrie 86. 94.
Colbert 783. 794.
Colchis 74.
Coligny 707. 723. 724.
Collatinus 100.
Collinus 780.
Collot d'Herbois 913. 917. 921. 922.
Colonna 638.
Columbia 688. 1034. 1035. 1075. 1076. 1078.
Columbus 635. 670. 671. 683. 687. 688.
Comino 958.
Commodus 216. 217. 240.
Como 343.
Compiegne 986.
Conception 1077.
Condé 723—726. 756. 757. 787—789. 831. 892. 909. 919.
Condillac 885.
Conflans 754.
Confucius 1080. 1081.
Connaught 375.
Connecticut 778. 875. 878.
Conolly 1082.
Constans II 277. 297.
Constantia 346, 349, 351, 364, 366, 636.
Constantin Weliký 205. 223, 224, 226, 228, 241, 247, 491. II 228. III 297. IX (Pogonatus) 272, 274, 297. 298. V (Kopronymus) 274, 275, 299, 300. VI (Porfyrogeneta) 276, 300, 444, 445, 459. VII 459. X 460. XI 658.
Constantin ruský 1026, 1027, 1041, 1042.
Constantine 1061.
Constantinus Chlorus 221, 222.
Constantinopole (Byzanz, Carhrad) 230, 232, 233, 255, 256, 260, 273, 275, 295—298. 303, 310, 312, 314, 355, 391, 392, 417, 419, 442—445, 453, 454, 459—465, 471, 488, 496, 497, 499, 506, 518, 524, 529, 596, 640, 649, 656, 658, 659, 685, 691, 772, 801, 865, 871, 1025, 1027, 1029, 1054, 1091.
Constantius 228, 229.
Constanz, wiz Kostnice.
Conti 845, 846.
Coq 622.
Corday 911.
Cordova 313, 314, 380, 382. 692, 939, 1052.
Corduba 480.
Corfinium 193.
Coriolanus 104, 105.
Corioli 104.
Cornaro 932. (Kateřina) 643.
Corneille 823, 884.
Cornelia 165.
Corneliani 176.
Cornelius, wiz Scipio.

Cornwallis 176, 263. 371, 878.
Cornwallský Richard 359, 361, 364, 428, 536, 543.
Corona (Coruna) 931. 1009.
Correggio 779.
Corsika 123, 199, 258, 260, 266, 342, 479, 480, 642, 835, 860. 925—927, 938, 1016.
Corte 925.
Cortenova 353.
Cortez 688, 775, 776.
Corvey 383.
Costa Ricca 1075.
Cotta 178.
z Courtenai Petr 464.
Courvoisier 1037.
Couthon 917, 918.
Cranmer 708—710.
Crassus 155, 180, 190—192. 204. 246.
Creçy 556, 621, 627, 763.
Crema 554.
Cremona 127, 129, 278. 343.
Crequi 788, 789.
Crescentius 326.
Crespi 699.
Creveld 854.
Crinitus 780.
Cromwell 754, 759, 760, 782, 784—786.
Croton 38.
Cuba 688, 775, 857. 1034.
Cumae 38. 103.
Cumberland 848, 852, 1059, 1087.
Cunctator, wiz Fabius.
Curio 193.
Curius (Dentatus) 119, 120, 189.
Custine 907, 909, 916.
Cuvier 844.
Cwikawa 701.
Cyaxares 19, 20, 21, 50.
Cyklady 55. 1029.
Cymerowé 27.
Cyprian 225, 226.
Cyprus 66, 73, 75, 93, 94, 184, 460, 518, 520, 532—534. 537. 610, 643, 668, 762, 771.
St. Cyr 935.
Cyrene 17. 22. 39. 40. 49. 77. 96. 195. 206. 213. 238.
Cyrillus 391. 392. 442.
Cyrrha 82.
Cyrus 17. 20—23. 26. 27. 43. 45. 49. 50. 54. 56. 57. 73. 89.
Cythera 70.
Cyzicum 72.

Č.

Čafar al Motawakkel Billah 466.
Čagataj 484. 490. 657. 659.
Čaktasowé 1078.
Čanaheddoula 507.
Čand 473.
Čapek Jan 589. 590.
Čartoryjski 1042.
Čáslaw 413. 416. 433. 577. 578. 580. 582. 729. 843.
Čečenci 1068.
Čech 287.
Čechowé, Čechy 238, 246. 279. 281. 283. 285—293. 324. 332. 344. 345. 348. 349. 353. 354. 358. 388—441. 447. 450. 485—488. 528. 550—612. 616. 647. 649. 654—656. 674. 685. 686. 694. 727. 728. 731—752. 757. 772. 780. 813. 826. 833. 841—856. 867. 868. 929. 970. 971. 990. 991. 1005—1007. 1057. 1058. 1090.
Čejka z Olbramowic 729. 730.
Čekermie 519.
Čelaleddin Mangberni 469. 474. 475. 483.
Čen-Kue 42.
Čerkasie, Čerkesi 488. 668. 1068.
Čermny 295.
Černigow, Černihow 268. 270. 768. 770. 815.
Černín 589. 740.
Černoboh 245.
Černobýl 611.
Černohorci 1056.
Černohorský Jan 600.
Černý Alexander 1056.
Jiří 1056.
Černý les 954.
Černý princ, wiz Edward.
Čerokisowé 1078.
Čerwen 439. 444.
Čerwenohorský Půta 580.
Čestmír 291.
Čeští bratří 731.
Čičagow 1003.
Či-Hoang-Ti 665.
Čimislaw 447.
Čína (Kytaj) 4. 25. 40—42. 44. 231. 247. 248. 304. 309. 474. 482—484. 489. 490. 635. 665—667. 672. 686. 773. 774. 783. 1063. 1064. 1079—1081. 1083.
Činghae 1063.
Čingischan 315. 470. 475. 483. 484. 489. 659.
Čintsong 666.
Čipawesowé 1079.
Čistow 873.
Črezpjeňané 283.
Ču 666.
Čudowé 242. 273. 284. 383. 386. 648. 820. 821. 862. 998. 999.
Čukčowé 1079.
Čunučuni 1078.
Čusan 1063.

D.

Dacie, Dakowé 43. 214. 222. 231. 240. 241. 259. 268. 269. 271. 280. 390.
Daghestan 838.
Dagobert 278. 285. 288. 289.
Dahar 311.
Daimbert 516.
Dakotowé 1078.
Dalai-Lama 1079.

Dalberg 960. 974. 996. 1008.
Dalekarlie 764.
Dalemil 289. 674.
Dalin 884.
Dalmatie 126. 206 271. 275—278. 456. 458. 498. 643. 651. 743. 801. 826. 932. 933. 973. 994.
Damaskus 18. 24. 26. 45. 99. 303. 309—311. 314. 472. 474—476. 507. 517. 525. 536. 660. 1070.
Damasus II. 329.
Damer 1084.
Damiate 534. 537. 538. 1084.
Damnic 846.
Damokles 97.
Dampierre 738. 909.
Dan 24.
Danaus 13. 29.
Dandolo 461. 462.
Danican 923.
Daniel 344. 417—419. 423. 428.
Danowé, Dansko 169. 266. 280. 324. 325. 359. 370—373. 383—385. 446. 447. 450. 485. 562. 645. 646. 648. 690. 734. 743. 744. 749. 765. 766. 791. 792. 813—815. 817. 820. 821. 827. 833. 835. 849. 861. 957. 981. 982. 987. 990. 998. 999. 1008. 1020. 1071.
Dante 640. 674.
Danton 897. 903. 904. 910. 913. 917.
Dara 301.
Dardanelly 51. 865. 948. 1030. 1055.
Dardanie 295.
Dardanum 72.
Darius I (Hystaspes) 50—57. 59. 246. II (Nothus) 74. III (Codomannus) 84. 86. 88. 89.
Darmstadt 973. 974.
Darnley 711.
Dastagard 303.
Daškow 863.
Datis 55.
Daufiné 621. 695.
Daun 807. 852. 854. 855.
Daupowec 730.
Dawid 24. 26. 378. 510.
Děbič 1029.
Dębinski 1043.
Debling 584.
Decazes 1036.
Decebalus 214.
Decelie 72.
Decius 219. 226. 240.
Děčané 287.
Děčín 287. 414.
z Dědic Milota 432.
Dego 928.
Dejanira 30.
Dejoces 18.
Dejotarus 182. 195.
Dekak 507.
Delaware 875. 876.
Delewarowé 1078.
Delfi 29. 40. 80. 81. 98. 112. 114.
Delhi 839. 660. 662. 664. 665. 773 1064.
Delium 71.
Delmenhorst 646.
Delos 69.
Delta 22.
Demaratos 37.
Demerari 926.
Demeter 113.
Demetrius 94. 95. 147. 148. 150. 154. 155. 183. 184. 186. 274. 658. (Eukairus) 187.
Demirtaš 820.
Demonax 40.
Demosthenes 80. 81. 94. 112.
Děpolt, Děpoltici 416—419. 485. wiz Theobald.
Derbent 483. 659. 836.
Dercyllides 74.
Dermod 375.
Derwan 284. 288.
Desaix 954.
Descartes 779. 883.
Desiderius 261. 265. 316.
Desnice 276.
Dessalines 966.
Dessau 743. 852.
Dettingen 845.
Dětřich, 234. wiz Theodorich.
Dětřich z Prahy 564.
Deukalion 28.
Děwín 291. 387. 389.
Diadumenos 218.
Diaeus 161.
Diana 85. 112. 141. 204.
Diaz 635. 689.
Diderot 859.
Dido 39.
van Diemen 1087.
Dighby 878.
Dijon 954.
Dilem 468.
Dilemité 471.
Dillon 900.
Dimitri 770.
Diocletianus 221. 226.
Diodor 98.
Diogenes 83. 111.
Dioklea 276.
Diokles 97.
Diomedes 30.
Dion 98.
Dionysius 54. 97. 98.
Dir 442. 443.
Ditmar 399. 400.
Diwiš Maudrý 635.
Diwiš Prokop 883.
Dizier 699.
Dněpr 231. 244. 268. 439. 442. 445. 484. 866. 873.
Dněstr 231. 268. 865. 866. 873.
Dobrá Naděje 635. 663. 667. 671. 672. 689. 879. 926. 937. 958. 965. 1020. 1086.
Dobrowský 885.
Dobrohost 269.
Dobruč 272.
Dogzany 419.
Dolenci 283.
Dolgoruký 837. 838. 865.
Domažlice 288. 393. 575. 583. 586. 729.
z Domažlic Baltazar 562.
Domingo 720. 849. 883. 924. 938. 966. 1015. 1035. wiz Hayti.
Dominikani 489. 673. 725.
Dominique 857. 858. 877.
Domitianus 213. 225.
Dom-Remi 624.
Don 231. 242. 270. 272. 284. 484. 817.

Dongola 1084.
Donín 414. 729. 730.
Donští Kozáci 866.
Doria Ondřej 696. 698. 699. 762. Petr 642.
Dorie, Dorowé 27. 28. 31. 38.
Dornik 808.
Dorogobuž 1001.
Doros 23.
Dorylaeum 502.
Dost Mohammed 1065. 1066.
Douai 787.
Dowran 839.
Dragasan 1025.
Dragowiči 274.
Dragowit 446.
Drahomíra 397.
Drake 720.
Dráwa 271. 277.
Drážďany 408. 847. 851. 854. 855. 858. 1000. 1005. 1006. 1044. 1077.
Dražko 447.
Dregowiči 268.
Drenthe 1071.
Drepanum 124.
Drewané 268. 283. 443.
Driady 113.
Drina 276.
Drontheim 343.
Drouet 897.
Druč 866.
Drusowé 1054. 1070.
Drusus 172. 206. 207. 239.
Duab 660.
z Dubé Roháč 589. 590.
Dubice 871.
Dubois 831.
Dúbrawka 399. 438.
Dubrownik 994.
Dúdlebi 287. 414.
Dudley 709.
Duero 380. 381.
Dugommier 920.
Duilius 123.
Dukas, wiz Michal VI.
Dukla 276.
Duljebi 268. 270. 443.
Dumouriez 900. 901. 905. 907. 908.
Dunaj 10. 83. 182. 205. 206. 214. 219—221. 229. 231. 232. 234. 236. 238—240. 242. 269. 271. 272. 281. 282. 387. 389. 396. 399. 404. 424. 428. 430. 431. 439. 455. 523. 580. 587. 601. 749. 772. 802. 805. 865. 868. 929. 954. 970. 971. 990—992. 1028. 1030.
Duncan 926.
Dünkirchen 123. 785. 909. 916.
Duns Scotus 673.
Dunstan 372.
Duphot 934.
Dupont 987.
Durač 271.
Durazzo 271.
z Durazza Karel 636.
Dürer 779.
Durham 628.
Durynci, Durynsko 264. 283—285. 287. 288. 291. 323. 324. 349. 352. 359. 388. 398. 408. 437. 528. 546. 562. 583. 701. 702. 852.
Düsseldorf 924. 930.
Duši 484.
Dwina 268. 284. 442. 866.
Dyrrhachium 271. 519.
Džemšid 11.

E.

Eber 14.
Eberhard 323. 324. 433. 567.
Eboracum 225. wiz York.
Ebro (Iber) 127. 129. 139. 140. 143. 266. 267. 315. 380. 988.
Eckmühl 990. 1075. 1076.
Eč 928. 947. 955. 956.
Edessa (Erech) 10. 78. 225. 247. 504—507. 516. 518. 519. 521.
Edgeworth 884.
Edinburk 848.
Edmond 372.
Edmund 372. 373. 386.
Edom 24.
Edred 372.
Edris 477.
Edrisité 477—479.
Edward I 377—379. 627.
Edward II 627. 628.
Edward III 621. 627. 629. 630.
Edward IV 630. 631.
Edward V 631.
Edward VI 709—711.
Edward danský 372. 373.
Edward princ Anglický 538. 847. 848. (černý princ) 621. 628.
Efesus 53. 85. 112. 151. 152. 222. 228. 524.
Effingham 720.
Efialtes 61. 68.
Egbert 263. 370. 371.
Egerie 37.
Egesta 71. 96.
Egidius 237.
Eginhárd 316.
Egmont 707. 714. 715.
Egmontská hladina 926.
Ehrenbreitenstein 934. 941.
Ehud 23.
Eider 266. 283.
Eichhorn 844.
Eichstadt 329. 344. 567. 585. 971.
Eichsfeld 959. 960.
Eilau, wiz Jilawa.
Eisleben 993.
Ekbatana 18. 44. 50. 89.
Ekkard 398. 405.
Elagabalus (Bassianus) 218.
Elam (Elimais) 11. 17.
Elatea 24. 52.
Elba 642. 956. 1014. 1016.
Elbing 820.
Elea, wiz Hyela.
Eleasar 186.
Elefante 662.
Elefantine 11.
Eleonora 376.
Eleutheria 509.
Elfinstone 865. 926. 938. 1066.
Elchanes 497.
Elis 29. 211.
Elisa, wiz Dido.

Elise, sestra Napoleonowa 969.
Elisium 113.
Elisondo 1052.
Ellenborough 1067.
Elliot 878. 925. 938. 1063.
Ellore 662.
Elsasy 615. 701. 748. 751. 792. 809. 832. 845. 852. 900.
Elster 408. 1007.
Emad Eddin Zenghi 476. 521. 525.
Emathia 77.
Emaus 509.
Emesa 218. 309. 474. 507.
Emina 306.
Emma 401. 402.
Emmanuel císař 418. 458. 521.
Emmanuel Veliký (portug.) 635. 719. 753.
Emmanuel III sardinský 860.
Emmanuel savojský 763.
Sw. Emmeran 401.
Enghien 699. 750. 756. 967. 969.
England 1066.
Ennius 203.
Enzersdorf 991.
Enzio (Enzius) 353. 354. 358 — 360.
Enže 279.
Epaminondas 78. 271.
Epicydes 141.
Epidamnus 69. 271.
Epidaurus 69.
Epiklet 214.
Epikur 111.
Epipolae 79.
Epirus 35. 62. 80. 82. 117. 120. 147. 148. 193. 196. 238. 274.
Erech, wiz Edessa.
Eresburk 265.
Eretrea 53. 55. 57. 116.
Erfurt 959. 976. 988. 989. 1008.
Erich XIV (švedský) 766.
Erich danský 646.
sw. Erich 386.
Eriwan 771. 839. 1028. 1029.
Erlach 936.
Ermannerik (Hermannreich) 231.
Ernest rakauský wéwoda 394 (Železný) 612.
Ernest švabský 328.
Ernest August Hannoweranský 1059.
Eronosowé 129.
Eryx 124.
Erzerum 488. 1029.
Escoiquiz 984. 986.
Eskimakowé 1078.
Espartero 1053. 1073.
Essex 371.
Esslingen 991.
Estaing 877.
Este 762. 1014.
z Este Caesar 762.
Estoni, Estonci 648. 768. 769. 791. 814. 820. 821.
Estremadura 380. 707.
Ethelbald 371.
Ethelred 371 — 373.
Ethelwolf 371.
d'Etrées 852.
Etrurie, Etruskowé 35. 37. 101. 102. 107 — 109. 133. 188. 189. 982. 983.
Ettenheim 967.
Euboea 53. 55. 63. 69. 72. 125. 152. 1030.
Eudoxia 235. 460. 836.
Eufrat 6. 9. 14. 20. 22. 24. 26. 44. 45. 88. 92. 205. 238. 246. 247. 301. 305. 308. 310. 460. 469. 478. 504. 988. 1069.
Eugen princ savojský 802—806. 808. 810. 825 — 830. 991.
Eugen, wiz Beauharnais.
Eugenius III pap. 327.
Eugenius IV pap. 343. 522. 523. 588. 591. 657.
Eugenius 232.
Euklides 110.
Euler Leonhard 883.
Eumenes 93. 150. 153. 154. 183.
Eunus 164.
van Eupen 872.
Eupolemus 186.
Eurich 262.
Euripides 68. 112.
Euripus 55. 60. 62.
Euristhenes 31. 33.
Euristheus 30.
Eurydike 78.
Eurymedon 65.
Eutemi 697.
Euthalité 300. 301.
Eutropius 233.
Eutyches 295.
Eva 6.
Evander 35. 36.
Evans 1052.
Evesham 378.
Exarchat 261. 265. 297. 298.
Eyub 537.
Eziongeber 24.
Ezzelino da Romano 383. 639.

F.

Fabia 108.
Q. Fabius Maximus 107. 108. 128. 133 — 135. 142. 145. 156. 179.
Fabius Pictor 203.
C. Fabricius 119. 120.
Fabricius tajemník 738.
Fairfax 76. 759.
Falc 553. 558. 560. 564. 567. 741. 750. 751. 757 — 759. 795. 797. 823. 845. 867. 868. 870. 929.
Faleris 96. 97.
Faleron 68.
z Falkenšteina Záwiše, wiz z Rosenberka.
Fantaines 522.
Fantinus de Valle 599.
Faraonowé 11 — 13. 15. 21. 194.
Farenheit 883.
Farnabazus 74.
Farnaces 181. 182. 195. 196.
Farnese 824. Alexander 762. Aloisius 762. Octavianus 704.

Faros 194. 195.
Fars 20. 469. 476.
Farsalus 193. 196.
Fasaël 210.
Faselis ost. 66.
Fatima 307. 310. 312. 479.
Fatimowci 310. 312. 468. 469. 474. 476—481. 509.
Faust 672.
la Fayette 878. 892. 894. 896. 898. 900. 902.
Fedor I cís. 770. 865.
Fehrbellin 791. 813.
sw. Felicitas 226.
Fellan 1086.
Fels Leonhard 735.
Fembrane 283.
Fenelon 823. 884.
Feodor cár 815.
Feraea 80.
Ferdinand I císař Římský 607. 611. 616. 686. 694. 703. 706. 727 — 732. 771. 841.
Ferdinand II cís. 732. 735. 736. 738 — 743. 746. 748.
Ferdinand III cís. 747—749. 772.
Ferdinand I (V) císař rakauský 990. 993. 1057. 1058. 1091.
Ferdinand III castilský 381. 382. 632.
Ferdinand Guastallský 762.
Ferdinand Katolický 615. 632— 634. 637. 685. 691 — 694.
Ferdinand III španělský 381. 718.
Ferdinand V španělský 847.
Ferdinand VI španěl. 859.
Ferdinand VII španěl. 984 — 987. 1010. 1022. — 1024. 1034. 1036. 1051. 1052.
Ferdinand I Neapolský 637.
Ferdinand IV Neapolský 946. 948. 1016. 1023.
Ferdinand portugalský 634.
Ferdinand II Toscanský 761.
Ferdinand sicilský 859.
Feresité 14.
Feroras 211.
Ferrara 657. 762. 929. 931. 954. 955.
Ferreras 779.
Feuillans 899.
Fez 478.
z Fictum Oppel 611.
Fidias 68. 112. 114.
Fiesco 355. 642.
Figueras 920. 985.
Fikar z Wratu Jakub 730.
Filadelfia 874.
Filibert Savojský 707.
Filipp císař 347 — 350. 423. 461.
Filipp I francauzský 366. 498. 556.
Filipp II August 348. 349. 366. 367. 376. 377.
Filipp III franc. 621. 670.
Filipp IV Slíčný franc. 370. 378. 382. 620. 621. 693.
Filipp V franc. 621.
Filipp VI (z Valois) franc. 621. 627.
Filipp II španělský 706. 707. 710 — 715. 717 — 719. 723 — 725. 841. 844.
Filipp III španěl. 722. 724. 739. 752. 757.
Filipp IV. španěl. 752 —754. 760. 803. 804. 806 — 809.
Filipp V španěl. 811. 823. 824. 834. 847. 859.
Filipp Smělý 614. Dobrý 614.
Filipp hesský 702 — 704.
Filipp korutanský 428
Filipp Krásný 618. 693.
Filipp I maced. 77 — 83.
Filipp II macedonský 140. 149. 150. 152 —155.
Filipp (Lago) 76. 194.
don Filipp infant španělský 849.
Filipp syn Herodesa 211. 212
Filipp syn Persea 157.
sw. Filippa pewnost 851.
Filippi 198.
Filippikus Bardanes 298. 299. 628.
Filippina 628.
Filippiny 1087.
Filippowo město 1061.
Filippsburk 623. 624. 790. 795. 799 955.
Filištinští 14. 582.
Filomelos 80.
Filopoemen 153. 154.
Fimbria 174.
Finale 847. 920.
Fink 854.
Finnland, wiz Čudsko.
Finstermünz 955.
Firuz IV 664.
Flaminius 133. 149.
Flandry 531. 614. 696. 698. 699. 713. 714. 716. 717. 787. 792. 793. 807. 845. 848. 918. 919. 1091.
z Flandern Balbin 461.
z Flandern Balduin 463.
z Flandern Robert 498. 500. 501. 510. 512.
Flarcheim 408.
Flaška 578.
Flavius Josefus 211.
Fléchier 823.
Flemming 817.
Fleuriot 918.
Fleury 828. 829. 831. 844.
Florenc 225. 558. 639 — 641. 657. 670. 672. 685. 688. 696. 761. 956.
Florianus 220.
Florida 858. 880. 1033.
Florus 212.
Flos 424.
Fobbah 305.
Focion 81. 94. 95.
Foebidas 76.
Foenicie, Foeničané 4. 14. 20. 22. 24 — 26. 29. 39. 41. 43 — 46. 57. 62. 65. 86. 87. 93. 94. 116. 126. 151.

182. 184. 186. 194. 199. 218. 242. 303. 309. 508.
Fohi 42.
Fokas 302.
Fokie, Fokowé 38. 54. 61. 70. 80. 81.
Folkungar 386.
Fontainebleau 792. 858. 1013.
Fontenay 318.
Formosus papež 321.
le Fort 816.
Fouché 963. 1017.
Foundland 671.
Fouquet 784. 855.
Fox 925. 976.
Fraates IV 181. 246.
Fra Diavolo 948.
Français cap. 966.
Francia 1004. 1076.
Francauzi 339. 345. 348. 349. 351, 354. 362—365. 374. 376. 377. 382. 387. 394. 398. 402. 447. 455. 459. 460. 462. 463. 476. 485. 491. 493. 495—500. 510. 517. 518. 522. 523. 527. 531—533. 536. 556—562. 566. 569. 583. 586. 596. 614—617. 620—630. 633. 636. 637. 639. 642. 643. 649. 655. 667. 669. 671. 672. 674. 684—688. 690—699. 701. 703—707. 710—712. 716—719. 722—727. 747—762. 779. 782—785. 787—800. 802—814. 816. 827—833. 835—837. 840—858. 870. 875—880. 883. 884. 886. 888. 891. 893. 896—909. 971 1056. 1059—1063. 1069. 1070. 1074—1078. 1083. 1088. 1091.
Frangipani Jan 363, 610. 800.
Franche Comté 614.
Frank 414.
Frankenhausen 702.
Frankenthal 797.
Frankfurt (Frankobrod) 341. 348. 349. 359. 447. 560. 566. 583. 702. 739. 745. 842. 841—847. 854. 855. 907. 932. 960. 974. 996. 1008. 1009. 1020. 1045.
Franklin Benjamin 883.
Frankowé 220. 230. 237. 240—242. 254. 257. 259. 261—267. 273. 277—279. 282. 284. 285. 287—289. 315—318.
František I francauzský 693—699. 703. 706. 707. 709. 732. 763. 771. II 711. 722. 723. 725.
František I císař 723. 793. 829. 840. 858. 859. 867.
František II císař 900. 918. 956. 968. 971—1020. 1056. 1058.
František Modenský 1045.
František Toskanský 760.
Františkani 489. 672. 673. 834.
Freher 780.
Freiburk 613. 620. 672. 673. 790. 799. 810. 846. 856.
Freising 960.
Freya 241.
Freyre 1075.
Friaul 994, wiz Berengar.
Fridland 742. 746. 979. wiz Waldštein.
Fridman 562.
Fridrich I (Barbarossa) císař 341—347. 384. 417—420. 422. 423. 523. 527—531. 639. II 347. 349—350. 363. 423. 424. 485. 534. 535. 636. 639.
Fridrich III (IV) císař 595. 598. 601. 612. 613. 615. 616. 618. 654.
Fridrich Badenský 362. 363.
Fridrich Bojowný mišenský 353. 425. 426. 555. 558. 576. 593.
Fridrich Brandenburský 585. 787. 791.
Fridrich I český 419—422.
Fridrich I danský 765. II 765. III 791. 792. 815. IV 817. 835. V 861. VI 1071.
Fridrich falcký 737. 739—742. 751. 757—759. 833.
Fridrich Maudrý saský 700.
Fridrich I prusky 805. 812. 813. 835. II 783. 840—843. 845—847. 850—858. 861. 863. 868. 870. 976. III 813. 1058.
Fridrich rakauský 424. 426. 548. 549. 554. (štyrský) 594. (tyrolský) 612. 619.
Fridrich arcikníže 1070.
Fridrich purkrabí Normberský 593.
Fridrichshall 821.
Frisland, Frisowé 238. 267. 361. 614. 714. 1071.
Fritzlar 334.
Froila 380.
Fronde 756.
Frošweiler 916.
Frygie 29. 74. 86. 174. 503.
Fthia 22. 46.
Fthiotis 28.
Ful 18. 24,
Fuladu 1086.
Fulanowé 1096.
Fulda 398. 996.
Fulvia 189. 199. 200.
Fulvius 142. 153.
Fulko 521.
Fulton Robert 884.
Funda 1086.
Fünen 791.
z Fürstenberka Egon 795.
Füssen 846.
Fyllidas 76.
Fyskon 195.

G.

Gabae 90.
Gabor, wiz Bethlen (739. 741. 743.)
Gad 16.
Gadebuš 820.
Gades, wiz Cadix 126.
Gaeta 946. 972.
Gagrabey 484.
Gaisatowé 127.
Gaité 14.
Gajuk 484. 488. 490.
Galac 871.
Galacie 182. 195. 206. 656.
Galata 462.
Galba 209.
Galeazzo, wiz Visconti.
Galerius 226, 247.
Galičín 865.
Galipole 461. 529.
Galla 1084.
Gallas 747. 748.
s. Gallen (sw. Hawel) 763. 764. 937. 949.
Gallicie 237. 380.
Gallie (Gallowé) 4. 37. 107. 109. 119. 121. 122. 126. 127. 129—131. 134. 136. 143. 150. 169. 170. 177. 182. 191—193. 196—198. 205. 211. 212. 220—223. 225. 228. 230. 232—234. 237. 239—242. 257. 262. 264. 280. 286. 312. 1090.
Gallienus 219. 220.
Gallilaea 186. 210—212.
Gallilaei 778. 883.
de Gallo 933.
Gallovay 808.
Gallus císař 219. 228.
Galvani Alois 833.
de Gama Vasco 683.
Gambia 39.
Gangaridé 247.
Ganges 42. 90. 247. 472.
Garamonti 16.
Garcias IV arragonský 382.
Garcias navarrský 381.
Gasi 473.
Gaskonie 233.
Gasna 469. 472—474. 664.
Gasni 1066.
Gasnowci 471—472.
Gassendi 779.
Gates 876. 878.
Gaugamela 88.
Gaulonitis 211.
Gaur 473.
Gauridé 664.
Gaza 87. 536. 1070.
Gebhard 329, wiz Jaromír.
Gebel al Tarik, wiz Gibraltar.
Gedimín 648. 650.
Gedrosie 45. 92.
Gehon 6.
Geisa II uherský 341. 418. 458.
Gela 38. 95.
Gelasius II 338.
Geldern 714. 716. 788. 1071.
Gelimer 258.
Gellert 884.
Gelon 64. 95. 96. 141.
Gelonos 244.
Genf 700. 714. 716. 888. 935. 937. 954. 1012. 1020.
Genserich 234. 235. 258. 259. 295. 297.
Gent 693. 716. 808. 848. 1021.
Gentius 155.
Genua 342. 349. 354. 355. 465. 506. 511. 516. 519. 529. 531. 534. 537. 538. 547. 548. 626. 639. 641—643. 655. 658. 670. 687. 692. 693. 695. 696. 762. 794. 835. 847. 848. 860. 920. 932. 948. 954. 969.
Georgie 469. 473. 475. 484. 839. 865. 871. 875. 877.
Gepidowé 230. 234. 240. 259. 261. 271. 281. 284. 287.
Gerbiga 413.
st. Germain en Laye 724. 756. 790. 813.
Germanicus 207. 208. 239.
Germanowé (Germanie 43. 109. 169. 192. 206. 207. 209. 214. 215. 218. 221. 225. 230. 236—241. 244—246. 253. 256. 257. 265. 386. 446.
Germanus 269. 271.
Gero mark. 438. 448. 449.
Gertruda 339. 341. 366. 425. 426.
Gertruidenburk 809.
Gerunium 135.
Gessler 618.
Gessner 884.
Geta 218.
Getowé 43. 83. 281.
Ghesing 562.
Giafar 472.
Gibbon 844.
Gibellini 340 — 361. 417. 464. 547. 548. 639. 642. 644.
Gibraltar (Gebel al Tarik) 39. 480. 806. 810. 827. 865. 878.
Gideon 23.
Gielgud 1043.
Gihon 473.
Gijon 380.
Girondisté 836. 838. 899. 902. 905. 906. 909 — 911. 923 — 926.
Giselbert 323. 324.
Giskon 125. 142. 143. 145.
Giustiniani 658.
Glabrio 152.
Glarus 618. 937.
Glasgow 673.
Gliňané 283. 447.
z Glocestru Richard 629. 631.
Glomači 284. 448.
Glycerius 236.
Gnězno wiz Hnězdno.
Gobet biskup 914.
Godemar 262.
Godoy Emmanuel 924. 983—986.
Godunow Boris 770
Godwin 373.
Gojam 1084.
Goldast 780.
Goldoni 884.
Golešinci 284.
Goletta 698.

Gomez 1052.
Gomorra 11. 14.
Gondaru 1084.
Gondebald 262.
Gondi Pawel 756.
Gonfaloniere Rainero 360.
Gonzaga 762.
Gordian 218. 219.
Gorée 857. 879. 880. 965.
Gorgias 112.
Gorice 994. 1039.
Gorm 383.
Görz 821.
Goscelin 521.
Gosen 75.
Goslar 334. 959.
Gotha 218. 704.
Göthe 884.
Gothland 647.
Gothowé 219. 220. 229. 231—233. 237. 240. 241. 284. 295. 312. 329. 379. 381. 386.
Gottfrid lothrinský 328. 331.
sw. Gotthard 800.
Göttingen 1044.
Gottorp 815. 821.
Gottschalk kr. Bodriců 550. 551.
Gottsched 884.
Götz 748. 749.
Gozzo 958.
Gracchowé 165. 166, 203.
Gracchus Sempronius 138. 165. 172. Tiberius 165. 166.
Gradenigo 641.
Gradiště turecké 873.
Grafenried 936.
Granada 380. 381. 631. 633. 685. 686. 694. 877.
Granikus řeka 84. 85.
Granvella 715.
Grasse 878. 879.
Gratianus 229. 238.
Graubündten 764. 933 937. 949.
Graves 878.
Gray Johanna 709. 710.
Grazias a Dios 671.
Gregorius 311.
Grenada 481. 858.
Grenoble 1016.
de Greve 894.
Grevelingen 707.
Grey 1041. 1848.
Griffo 265. 285.
Grimaldi 642.
Grodno 943.
z Grojska Jind. 415.
z Grojska Wiprecht 408.
Gröningen 714, 716. 1071.
Grönland 385. 670. 687.
Gronu 448.
Grotius Hugo 779. 780.
Grozwiňané 283.
Guadeloupe 857. 879.
Guadiana 958.
Guatemala 1034, 1035, 1075.
Guelfowe 547, 639, 642, 644.
Guerike Otto 780.
du Guesclin Richard 623.
de Guesne 790.
Guessantská výšina 878. 926.
Gueusowé 715.
Guiana 671. 925.
Guibert 332.
Guicciardini 779.
Guido Spoletanský 320. 321.
Guienne 366, 369, 374, 377, 378. 635. 669. 722. 1085. 1086.
Guiscard 332.
Guise 706, 707, 711, 722—725, 761.
Guizot 1060.
Gulhane 1069.
Gulussa 167, 168.
Gundamund 258.
Gundebald 259.
Gundechar 233, 261.
Gunimund 261.
Gustav I (Wasa) švedský 646. 764, 766. II (Adolf) 744—746. 766, 768, 770. 821. 969. III 862. 899. 998. IV 998, 999.
Gutta 433, 435.
Guttenberk 672.
z Guttenšteina Krištof 610.
Guyana 958. 1078.
Guyenne 625, 626.
Guzerate 664.
Gyges 26.
Gylippus 72.
Gyllenborg 835.
Gzatek 1001.

H.

Haarlem 715.
Habeš, wiz Abyssinie.
Habsburk 543. 611—613. 618—620. 654, 690, 694, 695, 699. 706, 752, 754—756. 762, 763, 782, 803. 830, 839, 841, 868. 1091.
Habsburk hrad 619.
Haddik 853, 854, 856.
Hadrian cís. 213, 214, 225, 392.
Hadrian papež 300.
Hadrumentum 25, 39.
Haemus 272, 273.
Hafiz baše 1069.
Hairaddin Barbarossa 697, 698.
Hájek z Libočan 780.
Hájek Tadiáš z Hájku 734.
Hakim 470, 480.
Hakon danský 359.
Hakon IV norwejský 385. VII 385.
Halberstadt 751. 813. 993.
Haliartes 75.
Halič 268, 276, 287, 399, 428, 438, 439, 443, 866, 970, 972, 973, 994, 1000, 1004, 1044.
Halikarnassus 585, 86.
Halil 865.
Halle 976. 993.
Haller 884.
Halley Edmund 883.
Halys řeka 27.
Ham 1060.
Hamadan 472.
Hamburk 321, 449. 960. 702. 743. 957. 960. 1025, 1020.
Hamilkar Barkas 96. 124—126.
Hammerštein 412.
Han 248. 666.

Hana 487.
Hanau 996. 1008.
Hannibal 126— 28, 130 — 146, 149, 151 — 153, 158, 236. 928. 947. 1089.
Hannibal z Cypru 610.
Hanno 39. 40. 122, 125 —129, 139—141, 330.
Hannower 820, 832, 842, 845, 850, 851, 854, 856, 870, 918, 957, 967, 969, 970, 975, 976, 979, 994, 997, 1017, 1020, 1030, 1044, 1054.
Hansa 645, 650, 689, 690, 765. 977, 997. 1005, 1008.
Harald 373, 383, 385.
Harant, wiz z Polžic.
Hardenberg 923.
Harderich 234.
Harding 1067.
Harmodius 33.
Harpalus 92.
la Harpe 935.
Harrison 884.
Hartiknud 373.
Harun al Rašid 266. 313. 314. 466, 478.
Hasištein, wiz z Lobkowic.
Hasmonowci 185, 186, 210.
Hassan Ebn Sabah 310. 311. 472.
Hastings 373.
Hašem 306, 307, 310, 1061.
Hatzfeld 749.
Haugwitz 971, 972.
Hausruckviertel 994.
Hautville 329.
Havaihi 1088.
Havanna 857
sw. Hawel, wiz st. Gallen.
Hawela 288.
Hawelané 283. 812.
Hawelburk 449.
Hawke 849.
Hawraň 414.
Hayti (Hispaňola) 670, 688, 966, 1076.
Hebert 917.
Hebreowé 4, 14 — 16, 23, 24.
Hebridy 385.
Hedwika 649, 652.
Heeren 844.
Hefaestion 90, 91, 93. 113.
Heg 477.
Hehu Tsin 247. 665.
Heidelberk 742, 797.
Heinsius 808.
Heister 812.
Hektor 30.
Helena 26. 303. 419, 491.
sw. Helena, ostrow 1018, 060.
Helenopolis 497
Helgoland 1008, 1020.
Heliodorus 183.
Heliopolis wiz Baalbek.
Hellas 1025, 1029, 1030. 1089.
Hellen 28, 29.
Hellenowé, wiz Řeci.
Hellespont 27, 31. 63, 64, 73, 84, 96, 151, 152, 296, 497, 655, 957.
Heloti 63.
Helvetie, Helvetowé 191, 192, 328, 706, 733, 736, 937, 941, 956, 962.
Helvetius 859, 885.
Hemath 26.
Hengist 263.
Hennegau 614, 628, 714, 071
Henrietta Marie 758.
Henriot 910, 918
Heraklea 503, 504.
Herakleones 297.
Herakleopolis 11, 46.
Herakles 60.
Herakleum 118.
Heraklidé, Heraklowci 26, 31, 33.
Heräklides 98.
Heraklius 270. 275 — 277, 297, 302, 303, 309, 460, 491, 865, 871.
Herat 475, 483, 1065, 1066.
Herculanum 213.
Hercules 31, 41, 77, 113.
Herculesowy slaupy 25, 262.
Hercynský les 286.
Herder 113.
Herford 959.
Heriman 396.
Heristal, wiz Pipin.
Heritě 14.
Hermann arcibiskup Kolinský 332, 703, 950.
Hermann durynský 349.
Hermannreich, wiz Ermannerik.
Hermenegild 262.
Hermeniáš 151.
Hermioni 238.
Hermokrates 97.
Hermon 14.
Hermundurowé 238.
Herodes 210 — 212, 510.
Herodot 16, 18, 21, 40, 41, 60, 68, 112, 242, 244.
Herostrat 85.
Herulowé 230, 233, 236, 238, 257—259. 281, 284.
Heršel 883.
Herzogenbuš 919.
Hesiodus 112.
Hesperie 1089.
Hessenkassel 747, 751, 835, 850, 924, 961, 977.
Hessy 702—704, 737, 845, 851, 854, 856, 870, 875, 918, 975, 979, 1020, 1044, 1085.
Hetrurie 35.
Hewelowé 397.
Hexham 630.
Hia 42.
Hiempsal 167 II 169.
Hiero 96, 121, 122, 124, 132, 139—141.
Hieronym 141.
Hieropolis 225.
Hika 448.
Hildebrand 330.
Hilderich 258.
Hildesheim 959, 1044,
Hildichunda 235.
Hiller 1069.
Himera 64, 96.
Himilko 39, 40, 140.
Hindostan, wiz Indie.

Hindu 1065.
Hiongnu 231.
Hipparchos 33.
Hippias 33, 53, 55.
Hippolyta 30.
Hippokrates 68. 113, 141.
Hippona 125.
Hirsowa 1028.
Hiskias 24.
Hispanie, wiz Španěly.
Hispaňola; wiz Hayti.
Histiaeus 51, 52.
Hlohow 978—980.
Hluboká 435.
Hnězdno (Gnězno) 280. 401, 405, 406, 437—440. 943.
Hoai-tsung 774.
Hoang-Ti 42.
z Hodějowa Jan 780.
Hof 585.
Hofer Ondřej 992. 993.
Hohenburk 408.
Hohenfridberk 847.
Hohenheim 359.
Hohenlinden 955.
z Hohenlohe hrabě 739. 976.
Hohenstein 813.
Hohenštaufowé 254. 322. 339. 361. 426. 428. 430. 543. 559. 636. 639.
Hohenzollern 431. 812. 973. 1030.
Hoche 916. 921. 932.
Hochkirchen 854.
Höchst 924.
Hochstadt 805. 806.
Holešowice 429.
Holfeld 585.
Holland 614. 627. 688. 690. 714. 716. 717. 721. 722. 742. 749. 752—754. 756. 778. 782. 784—791. 798. 799. 804. 805. 809. 810. 813. 816. 817. 824. 827. 834. 848. 870. 872. 873. 876. 878. 879. 884. 906. 908. 916. 918. 919. 926. 933. 949. 950. 965. 967. 970. 973. 986. 990. 995—997. 1008. 1012. 1039—1041. 1060. 1071. 1072. 1981. 1083. 1086.
Holoscín 819.
Holštein 283. 450. 743. 749. 765. 791. 817. 820. 862. 1020. 1071. wiz Gottorp.
Homer 26. 30. 33. 46. 112. 246. 734.
Hompesch Ferdinand 940.
Honan 774.
Hondschouten 916.
Honduras 1075.
Hong-kong 1003. 1004.
Honoria 234.
Honorius cís. 233. 234.
Honorius III papež 350. 351. 356.
Hood 925.
Hoorn 715.
Horatius 203. 207. 734.
Horatius Cocles 102.
Horažďowice 413. 551.
Horeb 15.
Hořelice 853.
Hořice 580.
z Horké Pardus 589.
Hormayr 305.
Hormuz IV 301. 302.
Horn 835.
Horuk 697.
z Hořowic Beneš 674.
Horsa 263.
Hosea 24.
Hosein 310. 313.
Hostinné 416.
Hostiwit 291.
Hostýnow 486.
Ho-ti 248.
Hottentoti 1086.
Hotze 949.
Houchard 916.
Howard Kateřina 739.
Howe 875—877.
z Hradce Adam 611. Jan 600. Jindřich 600. Menhart 589. 594. 595.
Hradčany 730.
Hradec Králowé 413. 551. 553. 580. 729.
Hradec Štyrský 992. 996.
Hradecký kraj (Králowéhradecko) 576. 595. 846. 847. 851.
Hradiště 409. 413. 423. 427. 486. 573. 605.
Hrob 707.
Hron 281. 457.
Hroznata 423.
Hruděz 979.
Huana Kapak 776.
Huaskar 776.
Hudson 876.
Huesca 380.
Hugenotti 701—705. 725. 755. 756. 758. 764. 784. 794. 806. 813.
Hugh Spenser 627.
Hugo Capet 321. 365. 366. 506.
Hugo Cyperský 538.
Hugo biskup Salisburský 533.
Hugo VIII švedský 645.
Hugo syn Ludwíka dolnoburgundského 328.
Hugo Weliký 321. 518.
Hulagu 470. 484. 488.
Hume 779. 885.
Hunajum 773.
Hunerich 258.
Hüningen 930.
Hunnowé 230. 231. 234. 241. 245. 246. 248. 259. 262. 266. 269. 278. 286. 300. 482.
Hunyad Jan 596. 652. 653. 657. Ladislaw 653.
Huroni 1078.
z Husince Jan (Hus) 571—573. 609. 728.
z Husince Mikuláš 573.
Husité 574—593. 600. 601. 656. 657.
Hussein 473. 838. 1037. 1054.
Huygens 884.
Hydaspes 91. 92.
Hyder Ali 877. 879.
Hyderabad 1065.
Hydristé 1055.
Hyela (Elea) 38.
Hyfasis 91. 247.
Hyksos 12.
Hyrkanie 45. 88.
Hyrkanus Jan 187. 210.
Hyskias 19.
Hystaspes 50.

Ch.

Chabrias 77.
Chadidša 306.
Chaerea 208.
Chaeronea 82. 83.
Chalcedon 178. 303. 461.
Chalcidice 70.
Chalcis 38. 80. 152. 309.
Chaldaeowé 19—21. 43.
Chaled 491.
Chalid 308. 309.
Chalil 661.
Chalné (Ktesifon) 10. 220.
Chalifat 254. 266. 465—471. 474. 476. 477. 479. 480. 488. 491. 509. 510. 514. 518. 1090.
Chalons 234.
Cham 14.
Cham město 405.
Chambery 844.
Chamité 9. 10.
Champagne 365. 370. 382. 699. 903. 905. 907. 1054.
Champ-Aubert 1012.
Championnet 946. 948.
Champlain'ské jezero 876.
la Chappe 884.
Charbonnier 918.
Chares 77.
Charesme 475.
Charette 916. 921.
Charilaus 33.
Charleroy 787. 918. 919.
Charlestown 875. 877. 878.
Charlois 625.
Charlisté 1062.
Charrae 192.
Chartres 370. 498.
Chassé 1040. 1041.
Chatam 786.
Chateau Cambresis 707. 763. 918.
Chateauneuf Petr 368.
Chateler 992.
Chatillon 1012.
Chaumette 917.
Chaumont 1012.
Chazaři 473.
Cheb 423. 430. 431. 435—437. 546. 554. 556. 583. 585. 594. 747. 750. 844. 848.
Chemnice 748.
Cheops 22.
Cherespontus 31.
Cherson 445. 871.
Chersonesus 51. 391. 392.
Cheruskowé 206. 238. 239.
Chiaramonti 949.
Chiari 805.
Chilbud 269.
Childebert 264. 278.
Childerich III 265.
Chile, Chili 712. 720. 1034. 1075—1077.
Chios 1026.
Chirondas 38.
Chiwa 1082. 1083.
Chlapowski 1043.
Chlodemir 264.
Chlodwik 262. 263.
Chlopicki 1041. 1042.
Chlotilda 262.
Chlum 405. wiz Litobor.
z Chlumčan Matiáš 587.
Chlumec 415. 1007.
z Chlumu Jan 572.
Chočim 865. 871.
Chodkiewicz 768.
Choiseul 859.
Chomútow 577. 583. 609.
Chorité 14.
Chorassan 313. 469. 471. 474. 475. 488.
Chorwati, Chorwatsko 267. 275. 276. 278. 287. 390. 391. 397. 402. 428. 437. 443. 454—456. 651. 800. 842. 994.
Chosrew 1069.
Choshroes wiz Koshru.
Chosru wiz Kosru.
Chotěbuz 1005.
Chotěšow 577.
Chotěmír 279.
Chotisk 280.
Chotusice 843.
Chouans 920. 921.
Chowaresm 356. 470. 473. 475. 476. 483. 536. 659.
Christof 966.
Chrodobert 279. 288.
Chrudím 413. 551. 729.
Chrudoš 290.
Chur 322.
Chwalinské moře 270. 482. 783.
Chyniladon 19.
Chýnow 414.
Chyžané 283.

I.

Iberie, Iberowé 35. 43. 122. 126. 127. 183. 301.
Ibn al Arabi 266.
Ibrahim baše 312. 313. 773. 1026. 1028. 1029. 1054. 1069. 1070. 1083.
Ibrahim Bey 940.
Ibrahim-Ebn-Al-Aglab 478.
Ida 518.
Icetas 98.
Ifikrates 77.
Iftikhar Eddaula 510.
Ignatius 224. 225.
Igor 442. 443.
Ikonium 475. 476. 488. 497. 501. 503. 504. 524. 529. 654. 1054. 1069.
Ilal 475.
Ildisg 271.
Ilergeti 129.
Ilium 30. wiz Troja.
Illo 747.
Illyrikum 220. 222. 223. 238. 277.
Illyrowé, Illyrie 28. 43. 77—79. 83. 126. 140. 149. 155. 169. 170. 217. 228. 233. 240. 260. 271. 272. 274. 295. 461. 994. 1005. 1006. 1009.
Ilmenské jezero 268.
Ilovardan 20.
Imam al Hak 468.
Imbros 275.
Imola 344. 949.
Inachus 28.
Indibilis 142. 143.
Indie, Indowé 4. 10. 16. 20. 25. 40—42. 44. 51. 59. 89—92.

225. 247. 307. 311. 472. 473. 483. 593. 635. 660—666. 670—672. 683. 686—689. 712. 713. 717. 719. 721. 754. 762. 773. 799. 826. 827. 835. 839. 857. 858. 861. 876. 877. 879. 880. 925. 926. 937. 938. 940. 966. 983. 1020. 1030. 1034. 1042. 1046. 1062. 1063. 1065—1067. 1077. 1081. 1089.
Indus 4. 90—92. 147. 247. 304. 311. 475. 1065. 1066.
Infantado 984.
Ingaevoni 238.
Ingermanland 769. 770. 817. 821.
Ingolstadt 572. 745. 929. 955.
Inka 776. 777.
Inn 750. 868.
Innichen 278.
Innocenc II 340. III 348—350. 356. 368. 378. 547. IV 355. 357—359. 427.
Innsbruk 992. 993.
Innviertel 994.
Inowraclaw 943.
Insubrowé 127.
Ipsus 5. 49. 86. 93. 94. 95. 117. 147. 150. 184.
Izak 469. 470. 474. 476. 483.
Iran 473. 490. 660. 661. 1081.
Irenaeus 227.
Irene 275. 300.
Irmengarde 317.
Irminsul 266.
Irokezowé 1078.
Irsko 237. 374. 375. 379. 627. 629. 747. 759. 760. 797. 938. 939. 958. 1017. 1031. 1048—1050. 1062. 1067.
Isaak 15.
Isaak řecký císař 461. 462. 528. 532.
Isabella španělská 615. 632. 633. 670. 688. 693. 718.
Isabella II španělská 1051. 1053. 1073.
Isabella francauzská 621. 627.
Isak Ibrahim 478.
Isaurie 219.
Isel 993.
Isenburk 973.
Iser 930.
Sw. Isidor 230. 296.
Isis 13.
Island 385. 670.
Isle de France 938. 1015.
Isly 1061.
Ismael Sofi 471. 472. 661. 773. 873. 1084.
Ismaelité 472.
Isokrates 68. 112.
Ispahan 469. 472. 474. 476. 838. 839.
Israelité 13. 15. 16. 18. 23. 24. 40. 484.
Istaevonowé 238.
Ister, wiz Dunaj.
Istrie 277. 278. 430. 932. 933. 973. 994.
Italie 4. 17. 28. 35—38. 44. 45. 59. 69. 71. 109—111. 117—121. 126—128. 130—132. 137. 139. 140. 144. 146. 148. 152. 156. 157. 170. 172. 174—177. 179. 180. 182. 188. 192. 197—199. 203. 205. 209. 215. 217. 218. 221—223. 225. 228. 232—236. 254. 257—264. 267. 277. 282. 295. 297—299. 306. 317—364. 398. 408. 409. 418—420. 430. 458. 461. 479. 491. 493. 495. 518. 519. 544. 547. 555. 557. 558. 560. 561. 563. 564. 570. 608. 617. 620. 626. 635—644. 653. 657. 672. 673. 685. 689. 690. 692. 693. 695. 696. 698. 699. 703. 707. 760. 763. 764. 771. 779. 784. 785. 797. 804—806. 823. 828. 829. 844. 848. 884. 923. 927—934. 936. 938. 941. 944. 946—949. 951. 953—955. 959. 969. 970—973. 978. 988—995. 1004. 1009. 1012. 1014. 1016. 1023. 1044—1046. 1050. 1072. 1073. 1089. 1091.
Iturbide 1034.
Iwan I Wasilčwič 645. 648. 650. 685. 690. 769.
Iwan II Hrozný 767. 769. 770.
Iwan Alexejewič 815. 816. 837.
Iwan syn Anny II 838. 863.
Izakči 1028.
Izborsk 268.

J.

Jabloň 868.
Jaderské moře 958.
Jaen 382.
Jafetité 9.
Jaffa 476. 1070.
Jagello 648. 649. 652.
Jagellowci 649. 766. 767.
Jager 439. 734.
Jahkam 468.
Jakaubek 573.
Jakobini 897—906. 909—913. 918. 921. 922. 951.
Jakub patriarcha 15.
Jakub I anglický 739. 742. 757. 758. 777. 803. II 796—798. 804. III praetendent 804. 805. 824. 825. 833.
Jakub I aragonský 382.
Jakub Ebn Leith 471.
Jakub V šotský 711.
Jamaika 785. 879.
Jan I (papež) 260. IV 277. XII 325. XXII 548. XXIII 572. 612. 619.
Jan arcikníže 955. 971. 990. 991.
Jan II arragonský 632.
Jan Bezzemě 376. 377.
Jan Dobrý burgundský

614. 622. 623. 624. 655.
Jan castilský 633. 634.
Jan český 548. 552—556. 560. 561. 592. 621.
Jan z Damasku 314.
Jan danský 646.
Jan francauzský 627. 628.
Jan lužický 565. 568.
Jan I portugalský 635. II 635. III 719. V 834. 860. VI 982. 1023. 1024. 1032. 1035.
Jan V řecký císař 655. VII (Palaeologus) 656. 657. 658.
Jan saský 702 — 704. 728. 739. 757.
Jan II sicilský 607.
Jan III švedský 766. 790.
Jan walašský 464.
Jan syn Jana českého 556.
Janičaři 1028. 1054.
Janina 948. 1024.
Jankow 749.
z Janowic Burkhard 434. Jan 605.
Jansenisté 822.
Jant-se-Kiang 1063.
Janus 102. 149.
Japan 489. 1080. 1081.
Jaroměř 578. 729. 868.
Jaromír kníže 402 — 404. biskup (Gebhard) 406 — 409.
Jaropluk 444.
Jaroslaw 442. 446. 993.
Jason 30. 185. 186.
Jasy 865. 866.
Jatreb 307.
Java 937. 1086. 1088.
Jawor 564.
Jaxartes 90. 473. 483.
Jebusité 14.
Jefferson 1033.
Jefte 23.
z Jeleního Řehoř Hrubý 608. Wácslaw 730.
Jemappe 907.
Jemen (Šťastná Arabie) 305 314. 413. 669.
Jena 976. 993.
Jenikale 867.
Jenizej 482.
z Jenšteina Jan 567.
Jericho 187.
Jeroboam 24.
Jeronym Pražský 571. 572.
sw. Jeronym 230.
Jerusalem 19. 22. 24. 25. 185—187. 210—213. 224. 225. 303. 309. 334. 345. 346. 351. 352. 414. 417. 473. 476. 477. 491—493 495. 498. 508—521. 524 — 527. 533—535. 538. 539. 558. 640. 1070. 1084.
Jervis 939.
Jesenský Jan 734.
Jesuité 731. 735. 738. 740. 746. 822. 860. 1030. 1047. 1072. 1078.
Jethro 15.
Jewický Mikuláš 562.
Jezed 47.
Jezid 311.
Jezdežerd 304. 309.
Ježíš 306. 307. 311.
Jihlawa 578. 597. 609. 978.
Jilawa (Eilau) 978.
Jílové 563.
Jindřich I císař 323. 325. 397. 447. 448. 522. 812. II 326. 327. 374 — 376. 401. 403. 404. III 328. 329. 331. 377. 378. 405. 406. 408. 410. 411. 450. 458. IV 330—332. 439. 498. V 333 — 339. 411. 412. VI 346. 347. 529. VII 376. 547. 548. 559. 618.
Jindřich I anglický 374. II 346. 366. 374. 375. III 361. 377. IV 629. V 623. 624. 629. 630. VI 624. 629. 630. VII 630. 631. 636. 644. 685. 686. 691. VIII 631. 686. 693. 695. 699. 707. 708. 711.
Jindřich Nádherný baworský 339. 340. 341.
Jindřich Lew 341. 342. 345. 346. 348. 417.
Jindřich Brunšwický 702.
Jindřich II castilský 633. III 633. IV 632. 633.
Jindřich Břetislaw 422.
Jindřich Černý 342.
Jindřich I francauzský 366. II 706. 707. 711. 716. 722. III 722. 724. IV (z Bearnu) 724 — 726. 755.
Jindřich Jasomirgott 341. 342. 420.
Jindřich korutanský 550 — 552.
Jindřich lothrinský 336.
Jindřich markrabí franský 402. 403.
Jindřich pruský princ 855. 856. 868.
Jindřich latinský císař 464.
Jindřich syn Fridricha II 349. 351. 352.
Jiří I anglický 820. 821. 827. 832. 833. II 834. 845. 851. 856. III 856. 860. 925. 1031. IV 1031.
Jiří I Brandenburský 609. 749. 812.
Jiskra 596.
Jitka 318. 404. 407. 408.
Jizera 868.
Joachim I Brandenburský 812.
Jodok (Jošt) 565. 568—570.
Johanna arragonská 382.
Johanna I Neapolská 636. II 632. 637.
Johanna navarrská 370.
Johanna španělská 615. 693.
Johannes, Řecký císař 461. 521.
Johannité 520. 536. 621.
John Bull 629.
Johnston 879.
Joinville 1061.
Jojachim 24. 25.
Jolanta 351.
Jonathas 186.
Jon 28.
Jonické ostrowy 933. 940. 948. 979. 1012. 1020. 1030.

Jonie, Jonowé 4. 27. 28. 31. 38. 44. 52 — 54. 57. 64. 1028.
Joppe 511. 517. 534 538.
Jordan 11. 16. 23.
Jordan biskup 438.
Jornandes 268.
Jory 725.
Josef I císař 828. 841. II 783. 842. 859. 867 — 872.
Josef aegyptský 14. 15.
Josef Emmanuel portugalský 860.
Josef arcikníže 805.
Josefina manželka Napoleona 928. 969. 995.
Josiáš 24.
Josua 15.
Jošt wiz Jodok.
Joubert 947.
Jourdan 916. 918. 919. 924. 927. 929. 930. 945. 947. 949. 1009. 1010. 1011.
Jovian císař 229. 247. 300.
Juba 196.
Juda kmen 24.
Juda Makkabbi 185. 186.
Judsko, Judowé 19. 22. 24. 87. 94. 151. 183 187. 194. 195. 206. 207. 210 — 213. 998.
Jugurtha 166 — 170. 173.
Julia 192. 207. 281.
Julian Cesarini 657.
Julian císař 228. 229. 247.
Julianus Didius 217. 262.
St. Julien 955.
Jülich 264. 737. 813.
Julius císař 236.
Julius II papež 638. 761. 792. 693. III 705.
Junius 100. 138.
Juno 204.
Junot 983. 987.
Jupiter (Zeus) 37. 185. 303. 304.
Jurské hory 320. 935.
Jussieu 844.
Jussuf 380.
Jussuf Ebn Tasfin 480.
Jussuf Ebn Zeiri 480.
Jussuf wezir 957.
Jussuf syn Ibna 266.
S. Just 706. 717. 718.
Justin I 295. II 297. 301.
Justinian I cís. 258. 260. 269. 271. 273. 282. 295 — 297. II 298. 301. 311.
Justus 230.
Jütland 383. 749 791. 1071.
Jütowé 263.
Juvenalis 214.

K.

Kaaba 306.
Kaarta 1086.
Kabardaj 867.
Kabátník 608.
Kabu 1086.
Kabul 51. 247. 1065. 1066. 1081. 1082.
Kabylowé 1061.
Kadaň 393. 610. 729. 741.
Kadesia 304.
Kadlubek 304.
Kadmeia 29. 76. 83.
Kadmus 29.
Kadusowé 18. 43.
Kafrowé 1086.
Kaifáš 509.
Kain 6.
Kairo (Kahira) 311. 474. 479. 534. 537. 669. 940. 957.
Kairwan 311. 468. 478 669.
Kaiserslautern 916.
Kajem 469.
Kajetan kardinal 700.
Kalich 578.
Kalikut 635.
Kališ 943. 977. 1004.
Kališníci 609.
Kalka 446.
Kalikrates 154.
Kalmar 645.
Kalmukowé 231. 1086.
Kaluga 1001. 1002.
Kalus 481.
Kalykadnus 530.
Kamboža 248.
Kambyses 20. 49. 50.
Kamčatka 1088.
Kamel 534—536.
Kamenec 414.
Kamenskoj 978.
Kamin 751. 813.
Kamran 1065.
Kanaan 14. 15.
Kanada 854. 858. 874 — 876. 880.
Kanaxa 74.
Kandahar 475. 483. 1065 — 1067. 1081. 1082.
Kandie 642. 773. 1054. 1070.
Kandaulus 27.
Kank 578.
Kant 885.
Kantakuzenos 519. 655.
Kanton 667. 1063. 1064. 1080. 1088.
Kanuč 664.
Kanut (Knut) Veliký 280. 372. 373. 384. 385.
Kap 1083. 1086.
Kapadocie 45. 74. 86. 93. 173. 174. 179. 182. 206. 207. 303.
Kapčak 484. 490. 650. 659. 661. 769.
Kaplíř Burian z Sulewic 560. Kašpar 740.
Kapo d'Istrias 1028. 1055.
Kapsa 169.
Kapverdské ostrowy 879.
Karakorum 483. 484. 488. 489. 666.
Karamanie 45.
Karamzin 884.
Kara Mustafa 801.
Karantanie 278. 279.
Karanus 77.
Karbonari 1023.
Kardinal 573.
Kardius 51.
Kardusie 88.
Karel I anglický 778. II 786. 787 — 790. 795. 796.
Karel Blbý 319. 321. 323.
Karel Bonde 646.
Karel Brunšwický 1044.

Karel Veliký 253. 254. 261. 263. 265. 267. 277. 279. 282. 285. 300. 315—317. 320. 371. 383. 393. 394. 447. 459. 546. 638. 694. 757—759. 969. 1090.
Karel Tlustý 319—321.
Karel IV císař 254. 399. 419. 441. 446. 447. 556—565. 572. 594. 602. 605. 607. 651. 652. 812. 1090. V císař 616. 684. 693—700. 702. 706. 708. 713. 717. 727. 728. 760. 765. 771. 1091. VI 732. 783. 808. 809. 811. 817. 823—841. VII 840. 842—846.
Karel III z Durazzo 636. 637.
Karel IV francauzský 560. 621. V 623. VI 569. 623. 624. VII 569. 624. 627. VIII 626. 637. 644. 685. 691. 692. IX 722 724. 767. 777. X 1036—1039.
Karel Koktawý 319.
Karel Lysý 318. 319.
Karel Martellus 264. 312.
Karel II navarrský 622.
Karel II Neapolský 636. 651. 652.
Karel Odvážliwý 614—616. 620. 626.
Karel III Savojský 763.
Karel Emmanuel I 763. II 763. III 835. IV 947. 962.
Karel Felix 1023. 1072.
Karel II šotský 784.
Karel II španělský 803. III 560. 806. 859. IV 983—986.
Karel II švedský 820. 821. IX 766. X 750. 790. 791. 799. XI 794. 814. XII 782. 814. 817. 819. 824. 825. 835. 862. XIII 998. 999. XIV (Bernadotte) 1036. 1071.
Karel arcikníže 804. 806—808. 929—932. 947. 949. 955. 970. 971. 990—992. 1070.
Karel syn Ferdinanda I cís. 733.
Karel syn Ludwíka Německého 388. 389.
Karelie 769. 770. 820. 821.
Karchedon 39. 121. 145. 146. 160. 163.
Karchemis (Circesium) 22. 24.
Karlmann syn K. Mart. 264. 265.
Karlmann syn Pipina Krátkého 265.
Karlmann syn Karla W. 279.
Karlmann syn Ludwíka Němec. 38. 319. 320. 389.
Karlmann syn Karla Koktawého 319.
Don Karlos 707. 1051—1053.
Karlowci 254. 447. 803.
Karlowy Wary 413.
Karlstadt wiz Bodenštein.
Karlštein 563. 564. 579. 607.
Karibowé 1078.
Karie 26. 27. 86.
Karinthie 281.
Karmath (Al Farač Othman) 467.
Karmati 281. 467. 472. 479.
Karňowské knížetstwí 841.
Karpetani 127.
Karpini 489.
Kartalon 137. 138.
Karteja 25.
Karthago Karthaginci 4. 5. 17. 25. 39. 40. 43. 44. 95—99. 109. 115—129. 139. 140. 144. 146. 155. 158—161. 173. 174. 203. 205. 223. 225—228. 234. 235. 242. 258. 311. 478. 1089.
Karthago Nowé (Carthagena) 126.
Kasbin 838.
Kasi 289.
Kaskar 225.
Kastor 113.
Kaspické moře 4. 10. 20. 43. 44. 45. 90. 231. 248. 301. 304. 475. 836. 839.
Kassander 93—95. 147.
Kassel 836.
Kasson 1086.
Kašgar 659.
Kašmír 472. 483. 664. 1064.
Kašubi 437. 438.
Katana 38.
Kateřina carowna I 820. 836. 837. II 856. 863. 864. 870. 871. 873. 899. 945.
Kateřina de Medicis 722. 724.
Katibah 311.
Katolická (Římská, latinská) církew 237. 258. 259. 261. 262. 315. 493. 525. 573. 576. 588. 598. 700. 703. 705. 710—712. 722. 724. 725. 728. 732. 733. 735—737. 741. 743. 744. 751. 752. 757—759. 761. 763—768. 794—797. 815. 833. 994. 1020. 1031. 1032. 1039. 1049. 1068. 1072. 1080. 1082.
Kattowé 214. 238. 239.
Kauba 283.
Kaukasus 10. 201. 231. 235. 301. 836. 838. 1027. 1044. 1068.
Kaunice 423. 849. 850.
Kauřím 414. 575. 577. 611. 729.
Kazaň 484. 650. 661. 769. 866.
Kazimír I 440. 441. II (Veliký) 555. 564. 649. 651. III 600. 605. 606. 649.
Kazimír (Jan) 790.
Kazule 865.
Kdansko 645. 649. 690. 828. 866. 943. 979. 1006.
Kdyň 405.
Keane 1066.
Kedor Lasmor 11.
Kefalonie 200.

Kehl 799. 828. 930. 932.
Keiber 1066.
Keith 852.
Kelabité 472.
Kelat 1066.
Kellermann 920.
Keltowé 43. 237.
Kemene Jan 800.
Kempten 960.
Kenne 211.
Kent 371. 373.
Kennet II šotský 379.
Kepler Jan 34. 778. 780.
Kerbela 310.
Kerč 867.
Kerman 472. 475.
Keřský 595. 589. 590.
Kěstřín (Kostřín) 586. 853. 976. 980.
Keš 659.
Ke-šem 1063.
Kettler Gotthard 767. 769.
Khevenhüller 780. 843. 844.
Khosru II Parwiz 308.
Kibot 497. 502.
Kiel 283.
Kilidž Arslan II 501—503. 528.
Kimbrowé 238. 286.
Kinský 747. 885.
Kirgis-Kaisaci 1080.
Kirgisowé 1083.
Kiuperli Muhammed 799. 802.
Kladruby 413. 568. 577.
Kladsko 414. 427. 468. 564. 843. 846. 847. 849. 852. 855. 978.
Klatowsko 580. 600.
Klatowy 575. 725.
Klearchus 74.
Kleber 950. 957.
Kleist 856.
Klen 290.
Kleomenes 52. 148. 149.
Kleon 71. 164.
Kleopatra 82. 194. 195. 199. 201. 202. 210.
Kleve 813.
Sw. Kliment 391. 392. 395.
Kliment II. pap. 329. III 332. 531. 695. IV 695. V 621. VI 560. 561. VII 695. 761. 762. VIII 566. 702. 762. IX 834.
Kliment Josef bavorský princ 795.
Klinias 71. 148.
z Klingenberka Jindřich 556.
Klisow 818.
Klitus 93.
Klopstock 884.
Klukas 276. 277.
Klupea 123.
Knidos 75.
Knín 456. 575.
Knisteri 1079.
Knox 711.
Knut wiz Kanut.
Koaenus 77.
Kobad 301. 303. 304.
Kobenzl hrabě 955.
Kobi 490.
Koblai 484. 489.
Koblenz 340. 896. 1012.
Koburk 871. 908. 916. 918. 919. 1043.
z Koburka Fridrich 1051. Leopold 1055.
Kocín 779.
Kočinčína 489.
Kodaň wiz Kopenhagen.
Kodrus 31. 32.
Kofenes 90. 91.
Kolberk 584.
Kolda 595.
Koldice 584.
Koledici 284.
Kolchis 182. 206. 301.
Kolín Český 433. 579. 852.
Kolín Rýnský 225. 321. 322. 328. 330. 334. 344. 350. 359. 492. 495. 560. 567. 577. 605. 645. 690. 703. 729. 787. 789. 795. 805. 810. 907. 960.
Kollar 1086.
Kolmany 495. 496. 499.
Kolobřeh 440. 856. 979.
Koloman uherský 411.
Kolowrat 1057.
z Kolowrat Hanuš 589. Jan 600. 610. Jaroslaw 554. Ješek 568.
Komagene 206. 207.
Komenský 779.
Komnena Marie 418.
Komnenus Petr 419.
Komnenowci 532. 460.
Konáč 779.
Konawlje 276.
Konfucius, Kon-fu-tse 42.
Kongo 1085. 1086.
Konie 476.
Königseck hrabě 830. 852.
Königsmark 749 750.
Königstein 564.
Konjah 1054.
Konon 73. 75. 95.
Konrád I císař 321. 323. II 327. 328. 373. III 340. 341. 417. 522—525. IV 353—361. 404. 424. 487.
Konrád I Brněnský 406—410.
Konrád Otto český 421. 422.
Konrád mazowský 427.
Konrád švabský 339.
Konrád Znojemský 416. 417. 421. 422.
Konrád syn Jindřicha IV 332. 333.
Konrád arcibis. Pražský 577. 578. 701.
Konrád kardinal 351.
Konradin 361 — 364. 632. 636.
Kopenhagen (Kodaň) 673. 791. 814. 815. 957. 981.
Kophes 247.
Kopias 28.
Koprník 778.
Kopronymus wiz Constantinus.
Koptowé 392. 1085.
Korea 248. 483. 489. 1079—1081.
Koreiš 306. 307.
Kořenné ost. 926.
Koreš (Kor) 47.
Korfu 1073.
Korinna 112.
Korinth, Korinťané 5. 31. 38. 53. 59. 69. 70. 71. 75. 81. 83. 94. 98. 115 — 117. 148. 161—163. 203. 718. 801. 865.
Korneuburk 431. 957.
Koronaea 75.
Korosten 268.
Korsakow 949.

Korsika 37. 39.
Korutany, Korutanci 278. 279. 288. 320. 332. 390. 429. 430. 523. 544. 550. 552. 611. 733. 736. 841. 971.
Korybut Sigmund 579—584.
Kos 31. 116.
Kosčiuško 943. 944.
Kosenec 276.
Koshan 301.
Koshru (Choshroes) 301.
Koshru II Parwiz 302. 303.
Koshru III 491.
Kosmas 289. 291. 409. 410. 414. 416.
Kosowo 655.
Kosru Nuširwan (Chosru) 306.
Kostelec n. Labem 580. 581.
Kostka z Postupic Albrecht 608. Bohuše 729. 730. Wilém 584. 589.
Kostnice 228. 348. 572. 573. 587. 592. 612. 619. 960. 1008.
Kotor 979.
Kotul 1066.
Kotys 79.
Kozáci 767—769. 815. 816.
Kozarowé 269. 270. 391. 442. 444.
Kozel 978.
Kozí řeka (Aegospotamos) 73.
Kraj 947. 948. 954. 955.
Krajina 278. 430. 611. 733. 841. 994.
z Krajku Arnošt Krajíř 729. 730. Wolf mladší 729. 730.
Krakow Český 289.
Krakow Polský 281. 389. 402. 405. 417. 428. 435. 437. 438. 440. 485. 555. 649. 672. 818. 864. 943. 944. 992—994. 1019.
Krakus 281.
Kralice 779.
Králowé Hradec, wiz Hradec Králowé.
Králowé hradecký kraj wiz Hradecký kraj.
Králowec 428. 813. 825. 979.
Králův Dwůr 729.
Krása Jan 576.
Krasikow 577.
Krásnoj 1003.
Kraterus 91. 94.
Kreml 1001. 1002.
Kremž 613.
Krenida 79.
Kresčaky 561.
Kresina 403.
Křesomysl 291.
Kressenbrunn 428.
Křesimír II a III 456.
Křesťané 208. 214. 221. 224. 229. 246. 379. 380. 381. 383. 387. 391. 395. 404. 437—439. 445. 450. 527. 534. 536. 537. 685. 687. 696—699. 775.
Kreta 92. 156. 180. 532. 1030.
Krikowé 1078.
Krim 661. 801. 829. 865. 867. 870. 873.
Křinecký Wilém z Ronowa 729.
Kristian Anhaltský 739.
Kristian Brunšwický 741.
Kristian II danský 764. 765. III 765. IV 742. 791. V 791. 815. 817. VI 835. VIII 1071.
Kristian švedský 646.
Kristian, wiz Strachkwas.
Kristina španělská 1051—1053. 1073.
Kristina švedská 766. 790.
Kristof král danský norw. a švedský 646.
Kristof 1035.
Kritolaus 161.
Křiwiči 268.
Křiwoklát 410. 413. 551. 731.
Křižowníci 423.
Krkonoše 283. 285. 287. 413. 430.
Kroesus 21. 22. 26. 27.
Krok 289.
Kronburk 791.
Kronos 113.
Kropáč Kašpar 780.
Krukowěcki 1043.
Krumlow 736.
Krumus 273. 274. 453.
Krušina Hynek z Lichtenburka 576—278. 582.
Krušwice 437.
Krysa 82.
Ktesias 21. 40.
Ktesifon wiz Chalné.
Kublaj 489. 666.
Kublajewic 487.
Kuban 870. 873.
Kubrat 272. 273.
Kučuk Kainardži 867.
Kudšuk 1067.
Kufa 305. 314. 467.
Kufstein 955. 993.
Kujawie, Kujawané 437. 441.
Kulichan 839.
Kulmbach 585.
Kumaní (Plawci) 426. 428. 429. 458. 464. 477. 651. 671.
Kunc 564.
z Kunětic Bořek 580.
Kunigunda manž. Otakara II. 327. 429. 430. 434. 435.
Kunnersdorf 854.
Kunratice 573.
z Kunštatu Boček 583. z Kunštatu a Poděbrad Harant 589.
Kurdistan 476.
Kurdůwé 667. 1082.
Kurja 444.
Kurland 837. 838.
Kuroni 767. 769. 817. 945.
Kurowé 648.
Kurteghin 468.
Kušité 10.
Kutan 1079.
Kuthen 779. 780.
Kutná Hora 433. 435. 546. 553. 557. 563. 575. 577—580. 595. 602. 605—607. 611. 741.
Kuttub 664.
Kutusow 971. 1001—1003.
Kyjew 244. 268. 270.

399. 417. 428. 439. 442—446. 483. 484. 648. 650. 815. 866. 943.
Kymengard 862.
Kynoskefale 150.
Kyros, wiz Cyrus.
Kyšané 283.
Kytaj, wiz Čína.
Kyzikos 178.

L.

Labe 196. 238—240. 242. 266. 283—286. 325. 400. 438. 439. 448—450. 580. 581. 704. 743. 812. 976. 979. 1004. 1008. 1057.
Labienus 199.
Laborosoardoch 20.
Labourdonnaye 1037.
Labyrinth 46.
Lacedaemon 33. 35. 64. 90.
z Lacenboka Jindřich 572.
Ladislaw Neapolský 572. 652.
Ladislaw I uherský 409. 458.
Ladislaw Posthumus 594—598. 612. 613. 653.
Ladrony ost. 689.
Laelius 145.
Laetus 217.
Laevinus Valerius 118. 140. 141.
Lafayette 875. 965. 1017. 1038. 1060.
Lafeld 849.
Lafitte 1038. 1060.
Lahn 929, 930.
Lahore 664. 1064. 1086. 1081.
Lakonie 28. 33. 1055.
Lalande 883.
Lamachus 71.
Lamballe 903.
Lambert 321. 885.
Lamego 634.
Lamie 94.
Lampsakus 461.
Lancaster 627. 629. 630.
Lancia Blanka 361.
Lancia Galvan 363.
Landawa 805. 810. 909. 916.
Landshut 855. 990.
Landrecies 918. 919.
Langres 1012.
Languedoc 369. 806.
Lannes 991.
Lanzelot 637.
Laodicaea 506. 515, 519. 524. 529.
Laon 622. 1012.
Laristan 476.
Lartius 102.
Lascy 829. 855. 868.
Latakia 1070.
Lateran 299. 330. 340.
Lathyr 195.
Latinus 36.
Latiníci 100. 102. 103. 108. 261. 268.
Latium 35. 36.
Laud 759.
Lauda 588.
Laudon 853—856. 868. 871. 872.
Lauenburk 1020.
Lauer 955.
Launy 578. 610. 729.
Laureacum (Lorch.) 225.
Laurentius 226.
Lauritas 272.
Laurium 59.
Lautrek 689.
Lavinium 36.
Lavoisier 844.
Law John 831.
Láwa 554. 601.
Lawička 611.
Learchus 40.
Lebrun 953.
Leclerc 966.
Lecourbe 955.
Ledowé moře 783.
Lefevre 993.
Legendre 922.
Legnano 345. 420. 955.
Lehél 399.
Lehnice 354. 425. 485. 841. 855.
Lehwald 852.
Lech 324. 399. 437. 745.
Lechowé 279.
Leibnitz 883.
z Leicestru hrabě 379.
Leiningen 569.
Leinster 375.
Lek 919.
Lektorie 27.
Lekusici 283.
Lelevel 1041.
Lemnos 178. 287.
Lenappe 1078.
Lenčin 448.
Lentulus 137. 189. (Sura) 188.
Leo armenský 454. 459.
Leo III (papež) 267.
Leo III Isauricus 236. 295. 298. 299. IV Charazus 300. V Mudrc 443. 459.
Leo III papež 267. IX 329.
Leo X. papež (Lew) 695. 700.
Leoben 932.
Leon 225. 380. 381. 1010. 1075.
Leonidas 60. 61. 733.
Leonnatus 93. 94.
Leontes 14.
Leontie 71. 98. 141.
Leopold wév. rakauský 339—341. 376. 408. 413. 421. 518. 532. 534. 566. 567. 612. 618. 619.
Leopold I císař 789. 791. 793. 797. 799—806. 813. 826.
Leopold II císař 872. 873. 899. 900.
Leopold belgický 1040. 1071.
Leopold biskup Passowský 736. 745. 749.
Leosthenes 94.
Leotychides 63.
Leowigild 262.
Lepanto 771.
Lepidus 177. 196—198. 200.
Leptis 39.
Lerna 30.
Lesbos, Lesbičané 54. 70. 116. 300. 697.
Lesčinski Stanislaw 918—820. 827. 828.
Lesghowé 836.
Lessart 900.
Lessing 884.

Lešek 280, 881. 437, 438.
z Leštna Wácslaw 572.
Letno 429.
Le-tse-čing 774.
Leti, Letonci 429. 769.
st. Leu 966.
z Leuchtenberka August 1050.
Leukadie 70.
Leukas 502.
Leukopetra 161.
Leuktra 76.
Leuthen 853.
Levante 761.
Lew syn Daniele Kyjewského 428.
Lewellyn 378.
Lewes 378.
Lewi 16.
Lewité 15.
Lewý Hradec 395.
Lexington 874.
Leyden 701. 716. 973.
Leywa 696.
Libanon 45. 107. 310. 472. 1054.
Libeň 581.
Liberec 852.
Libice 400, 401, 412.
Libočany, wiz Hájek.
Libofoeničané 39.
Liburnie 277.
Libuše 289—291.
Libye 20. 39. 40. 147. 303. 1083.
Licinius Stolo 108. 165. 166.
Licinius (Caesar) 222.
Liefkenshoek 870.
Liehu-Pank 666.
Liland 648. 650.
Ligny 1017.
Ligurie, Ligurowé 35. 122. 130. 143. 217. 932. 954.
Ligurská repub. 956, 961.
Lichtenštein 849. 973. 1012. 1020.
z Lichtenšteina Jindřich 600. Karel 735.
Lichtenburk, wiz Krušina.
z Lichtenburka Jan 556. Oldřich 551.
Ljubeč 268, 270.
Lilibaeum 25. 119, 124, 132, 145.
Lille (Ryssel) 787. 808.
Lillo 870.
Lima 777. 1034.
Limburk 614. 714.
Limoge 376.
Limousin 374 560.
Lindau 474.
Linec 772. 801. 842. 843. 992.
Lincoln 225.
Linné 844.
Lipá 583.
Lipa, wiz Trčka.
Lippe 1020.
Lippe Bückeburk 551. 553. 554.
Lipsius 779.
Lipsko 572. 672. 749. 852. 993 1005. 1007. 1044.
Lissabon 635. 720. 806. 834. 860. 983. 987. 995. 1023. 1032. 1050. 1073.
Litice 604.
Litoborský Jan z Chlumu 611.
Litoměřice 413. 578. 728. 729. 852.
Litoměřický kraj 393. 580.
Litomyšl 413. 419. 602.
Litwa, Litwané 445. 555. 562. 579. 646—650. 652. 685. 819. 828. 866. 944. 987. 1000. 1042. 1043.
Livadie 275.
Livius 203.
Livorno 761. 929.
Liwony 648. 767—769. 791. 814. 816—821.
Lobau 991.
Lobel 276.
Lobkowice 843.
z Lobkowic Bohuslaw Hasišteinský 607. 608. Sebastian 730. Děpold 738. Jan 608. Jindřich 729. Popel 735. Wilém 738.
Lobosice 851.
Locke 885.
Loděnice 421. 422.
Lodi 343. 344. 928.
Lohel 739. 928.
Loire 233. 622. 912. 916. 920. 921.
Loket 553. 607
Loketský kraj 287. 427. 594.
Lokietek (Loktík), wiz Wladislaw.
Lokris, Lokrowé 38. 70. 80.
Lombardie 121. 254. 260. 265. 266 297. 321 325. 328. 329. 332. 333. 342—345. 351—359. 361. 362. 497. 500. 502. 558. 638—644. 689. 807. 841. 847. 927. 928. 933. 947. 954. 956. 969. 1014. 1019. 1059.
z Lomnice Jan 578.
Lomnický 780.
Lonato 929.
Londýn 225. 372. 622. 623. 628—630. 645. 690. 710. 759 777. 785. 786. 848. 958. 1027. 1028. 1040. 1049. 1071. 1086. 1088.
Long-Island 876.
Longobardowé 233. 238. 240. 260. 261. 265. 271. 278. 279. 282 287. 288. 299. 316. 393.
Longwy 950.
Lorek 410.
Lorch, wiz Laureacum.
z Losu Otto 740.
Lot 11. 14.
Lothar I a II franský 264.
Lothar král francauzský 326. V. 321.
Lothar král lombardský 325.
Lothar císař I 317—319. 320. II 338—340. 415.
Lotharingie 319. 326.
Lothofagowé 43.
Lothrinky 323. 324. 328. 331. 336. 448. 498. 506. 510. 512. 523. 705. 723. 761. 787. 799. 830. 843

—848. 852. 900. 956. wiz Gottfrid z Lothringen. Karel 723. 843—848. 852. 853.
Louisiana 857. 858. 956. 966. 1033.
Louvois 788.
Louvre 1038.
Löwen 614. 672.
Lövendal 849.
Löwenhaupt 818. 819.
Löwenštein 786. 856.
Lowreta 272.
Lubek 645. 690. 743. 744. 862. 957. 960. 977. 1020.
Lublaň 485. 992.
Lublín 993.
Lubušané 284.
Lubuzwa (Lebusa) 448.
Lucca 38. 117. 119. 121. 192. 639. 961. 969.
Lucemburk 332. 548. 557. 592. 593. 611. 612. 614. 626. 699. 714. 792. 793. 797. 848. 870. 872. 907. 920. 1019. 1020. 1071.
sw. Lucie 877. 880. 966. 1015.
Luckner 900.
Lucretia 100. 101.
Lucretius 203.
Lucullianum 236.
Lucullus 178. 179. 184. 204.
Lučané 287. 291.
sw. Ludmila 395. 397.
Ludolf 326. 398.
Ludwík wéwoda baworský 352. 362. 544. 548—550. 554. král 1059, wiz Ludwík IV císař.
Ludwík Brandenburský 558.
Ludwík český a uherský 607. 611. 654. 697. 801.
Ludwík Dítě 331. 332.
Ludwík Dolnoburgundský 325.
Ludwík etrurský 983.
Ludwík falcký 569.
Ludwík II francauzský 320. III 319. IV 321. 324. 377. 391. 397. V (Leniwý) 321. 365. VI (Tlustý) 366. 522—525. VII 366. VIII 367. 368. IX (Swatý) 354. 362. 368—370. 464. 477. 485. 536. —538. 667. 669. X 621. XI 615. 625. 626. 630. 685. 690. 691. XII 626. 637. 644. 685. 692. 693. XIII 726. 755. 756. XIV 68. 754—756. 782—825. 830. 833. 839. 882. 884. 887. XV 823. 827. 828. 831. 859. 886. 987. XVI 886—888. 891. 892. 894. 896. 897. 899—901. 905—907. 914. 921. 924. XVII 914. 921. XVIII 1014. 1015. 1018. 1021.
Ludwík Filipp 1036. 1037. 1045. 1059. 1062.
Ludwík I král německý 317. 319. 385—389. 390. 393. 395. 396. 447. 448.
Ludwík IV cís. 555. 557. 612. 618. 636.
Ludwík Napoleon wiz Bonaparte.
Ludwík Nassawský 715.
Ludwík Pobožný císař 317. 318. 320. 394. 395. 447.
Ludwík I Weliký uherský 549. 564. 566. 636. 649. 651.
Ludwík syn Filippa V 825.
Ludwík syn Ludwíka Němce 319. 388.
deLugue Hernando 776.
d'Luines 726.
Luitpold 390. 391.
Luitprand 261. 268. 269.
LuitprechtMohuč. arcib. 395.
Lúka 423.
Lukas 938.
Lumír 246.
Lüneburk 283. 345.
Luneville 955. 956. 959. 972.
Lupáč Martin 588.
Lupjané 284.
Lupoglawci 284.
Lurowé 1082.
z Lusignanu Almerich 526. II 533. Guido 526. 532. 533. 643. Jakub 643. Peter 668.
Lusitanie 107. 162. 191. 209. 380.
Luther 609. 699—703. 708. 780.
Lutherani 648. 701—703. 728. 733. 736. 737. 739. 765. 767.
Lutici 283. 285. 397. 417. 446—450. 452.
Lutter 734.
Lüttich 336. 414. 907. 908. 1040. 1071.
Lutzelburský Adolf 506.
Lützen 746. 766. 1005.
Luxenburk 788. 789.
Luzern 618. 763. 1047. 1072.
Luzon ost. 858.
Lužíce 283. 284. 393. 396. 423. 436. 438—440. 554. 556. 564. 565. 566. 568. 599. 602. 727. 739. 747. 749. 851. 854. 1005.
Lwow 399. 818. 992. 993.
Lyanaea 66.
Lycie 93. 66. 206.
Lycus 45.
Lydie 21. 23. 26. 27. 65. 74. 86.
Lykani 842.
Lykofron 80.
Lykurg 33. 34. 154.
Lyon 225. 227. 312. 320. 355. 367. 537. 911. 915. 961. 1012. 1013. 1016. 1060.
Lysá 403.
Lysander 73. 75.
Lysimachia 152.
Lysimachus 93. 94. 147. 149.
Lysiáš 68. 183. 184. 186.

M.

Maas 336. 918. 919. 1012. 1071.

Macdonald 947. 1000. 1004. 1007.
Macedonie 5. 49. 51. 54. 59. 63. 67. 70. 71. 76—86. 89—95. 113. 140. 147—149. 153—158. 160. 174. 193. 197. 198. 205. 222. 238. 271. 272. 274. 275. 296. 300. 391. 453. 455. 464. 655. 1089.
Maciejowski 944.
Mack 946. 970.
Maçon 369.
Macrinus 218.
Madagaskar, Madegassowé 1086.
Madalinski 943.
Maďaři 242. 276. 321. 323. 324. 390. 396. 398. 399. 454. 1057.
Madeira 635. 1083.
Madison 1033.
Madras 879. 1064.
Madrid 695. 808. 809. 956. 958. 985—988. 995. 1010. 1011. 1024. 1051—1053.
Maeotis 268. 270. 391.
Maffei 779. 884.
Magdalena 596.
Magdeburg 348. 349. 400. 438. 705. 742. 745. 751. 813. 976.
Magellan 671. 689.
Magellanské ostrowy 1077.
Magindanas 1087.
Magnentius 228.
Magnesia 65. 80. 152. 657.
Magnus I 384. 385. II 645. III 385.
Magnus wéw. Holštejnský 769.
Mago 40. 96. 132. 139. 142. 143 146.
Magowé 49. 50.
Magrab, Magreb 479—481. 668.
Maharat 1064.
Mahmud 660. 838. 839. 1028. 1054. 1068. 1069. (Gasni) 469. 472—474.
Mahommed 304. 306—308. 312. 366. 382.
Mahommed al Amin 466.
Mahommed Gaur 664.
Mahommedani 253. 254. 270. 349. 352. 356. 357. 368. 370. 465 — 481. 490 — 541. 657. 664. 687. 1029. 1053. 1054. 1061. 1082. 1084. 1088. 1090.
Machiavelli 779.
Mailberk 408.
Maillebois 842. 844.
Maimun 481.
Mainhard Tyrolský 544.
Main 374. 823. 824.
Mainoti 1801. 055.
Mainowé 1078.
de Maintenon 807.
Maison 1029.
Maitland 1017.
Majorca 811.
Majorianus 235.
Makk 908.
Makkabaeus, wiz Judas.
Malá Asie 4. 26. 27. 31. 45. 51. 52. 54. 75. 147. 205. 238. 240. 255. 303. 490. 654. 660. 1029.
Malacca 926. 937. 1081.
Malaga 806.
Malachowski 1043.
Malajowé 1088.
Malajské ostrowy 1088
Malbork 837.
Malek šah 469. 474. 475. 491.
Malesherbes 888. 906.
Malherbe 779.
Malfi 329.
Mallorca 380.
Malmesbury 939.
Malojaroslawec 1002.
Malopolsko 649.
Malorusi 442.
Malowec Petr z Chýnowa 729.
Malplaquet 808.
Malta (Melita) 39. 132. 517. 697. 698. 940. 945. 956. 958. 965. 1030.
Maltesowé 419. 520. 621. 697. 945.
Mamelukowe 470. 477. 488. 538. 667. 668. 940.
Mamertini 121.
Mamesta 505.
Mamilius 102. 103.
Mammaea 218.
Mamun 466. 471.
Man 241.
Manaos 1078.
Manasse 16.
Mancinus 162. 165.
Manču (Mandču) 667. 686. 1079. 1080.
Mandingowé 1085.
Manes 11.
Manfred 361. 362. 364.
Mangberni 476.
Manchester 759.
Maniana 779.
Manichaeowé 227.
Manitivitani 1078.
Mannheim 742. 797. 924. 925. 934. 941. 1012.
Mannsfeld 738. 739. 741. 742.
Manilius 159.
Manilla 858.
Manlius 107. 169. 181. 188.
Mans 916.
Mansur 313. 477.
Mansura 537.
Mantinea 40. 76.
Mantua 225. 554. 754. 762. 798. 811. 829. 841. 928—931. 947. 954. 955. 993.
Manuel 461. 656.
Marasia 504. 505.
Marat 897. 904. 905. 910. 911.
Marathon 55—58.
Marathus 86.
Marattowé 839. 879.
Maraza 488.
Marbod 239. 286
Marboeuf 927.
Marcellus 127. 140. 141. 149. 622.
Marcianopolis, wiz Přeslawa.
Marcius 143.
Mardyk 785.
Mardonius 54. 63.
Mareb 305.
Marengo 954.
Marchek 429. 432.
Mariamna 210. 211.
Mariany 1087.
Marie burgundská 613. 615. 616. 691. 693.
Marie královna anglická 708—710. 778.

Maria da Gloria 982. 1032. 1033. 1050. 1073. 1074.
Marie uh. 649. 651. 652.
Marie Antonie 914.
Marie Kristina 871.
Marie Ludowika 995. 1014.
Marie Luisa 983—986.
Marie Stuart 710- 712. 723. 757.
Marie Terezie 783. 826. 840—843. 849. 850. 853. 858. 867. 868.
Marienburk 647.
Marignano 694.
Marignola 564.
Marinus 219.
Marius 168– 177. 220.
Mark 813.
Marketa Maultaš 554. 612.
Marketa danská 645. 646. 670.
MarketaParmenská 714. 715.
Markomanni 214—216. 220. 238—240. 286. 287.
Marlborough 805. 807—810. 833.
Marmont 970. 1010. 1013. 1038.
Marne 234. 1012.
Marobuduum 286.
Marokko 311. 480. 481. 683. 668. 669. 697. 1061. 1062. 1083. 1085.
Maronité 310. 1054. 1070.
Maroš 274.
Marot 779.
Marozia 325.
Marquesas 1062.
Marseille 225. 531. 695. 698. 798. 901. 911.
Marsowé 239.
Marstonmoore 759.
Martignac 1037.
Martin V papež 583. 585.
Martin arragonský 632.
Martin Gallus 280.
Martinez de la Rosa 1052.
z Martinic Bořita 600. 735. 738. Jan 554.
Martinique 857. 877.
Martinopole 300.
Maryland 778. 875.
Masaniello 753. 760.
Maskara 1061.
Maskat 1082.
Massaessilie 146.
Massageti 43. 243.
Massachusets 778. 874. 875.
Massena 949. 954. 971. 1010.
Massenbach 1004.
Massilia 130. 139. 144. 230.
Massilon 823.
Massinissa 144—146. 159. 166. 169.
Massiva 168.
Massud 469. 473. 474. 664.
Mastanabal 167.
Mastricht 845. 908.
Mathew 845. 1049.
Mathilda 331—333. 337. 338. 340. 348. 374. 638. 522.
Matatiáš 185.
Matiáš Corvinus 597. 598. 602. 603. 605—607. 613. 653. 654.
Matiáš císař 733—736. 738. 772.
Matra 274.
Maubeuge 909. 916.
Maupertuis 622.
Maurenínowé 311. 312.
Mauric saský 704. 705.
Mauric z Oranie 717. 753.
Mauritius 302. 244. 297.
Mauritanie 43. 169. 206. 262. 477.
Mauromichalis 1055.
Maurowé 311. 635. 697. 718. 1085.
Mavalipuram 662.
Maxentius 222.
Maximilian I císař 606. 607. 609. 613. 615—617. 620. 626. 644. 685. 690—694. 700. 732. 733. 735. II 761. 768.
Maximilian baworský 737. 739—742. 744—746. 750. 787. 846. 867. 870. 970.
Maximinianus 221. 222.
Maximinus 218. 222. 226.
Maximus 232. 235.
Mayenne 725.
Mayer 883.
Mazanderan 836.
Mazarini 755—757. 783.
Mazeppa 819.
Mazowsko, Mazowané 279. 437. 438. 441. 944.
Meander 524.
Mečislaw (Meško) 280. 399. 401. 404. 438. 439. 441.
Mečowí rytíři 647. 648. 767. 769.
Medeah 1061.
de Medicis 640. 641. 673. 761. 823. Alexander 696. 761. Cosmo 640. 641. 761. Ferdinand 761. Jan 640. Julian 641. Julius, wiz Kliment VII. Kateřina 722. 724. Lorenzo 641. 761. Maria 755. Petr 641.
Medie, Medowé 4. 17—21. 27. 43—45. 47. 50. 55. 60. 74. 88. 89. 151. 304. 309. 469.
Medina 305. 307. 474. 477. 479.
Medina Celi 807.
Medina Sidonia 720.
Medinat al Nabi 307.
Mediolan (Milano) 37. 127. 220. 221. 225. 228. 235. 260. 326. 328. 342—345. 348. 349. 353. 417. 418. 518. 547. 554. 558. 626. 639. 643. 644. 685. 691—699. 707. 712. 715. 754. 760. 769. 804. 805. 810. 828. 829. 835. 841. 843. 928. 947. 954. 969.
Medšed Hosein 310.
Meerveldt 933. 934.
Megakles 33.
Megalopole 161.
Megapole 90.
Megara 38. 63. 69. 70. 148. 161.
Mehadia 481. 826.
Mehemed 734. 865.
Mehemed Ali 1026. 1028. 1054. 1060.

1068. 1070. 1082—1084.
Mehemed Elutas 668.
Mecheln 614. 714.
Mekka 305—307. 313. 467. 477. 479.
Mekleuburk 283. 447. 742—745. 821. 868. 870. 977. 1020. z M. Albrecht 645.
Melanchton 702. 710.
Melas 948. 953—955.
Meleddin Malek Kamel 534—536.
Melech 529.
Melis 61.
Mělník 287. 409. 414. 421. 563. 729.
Melos 70.
Melrichstadt 408.
Memel 852. 1004.
Memfis 11. 12. 22. 23. 46. 87. 309.
Memnon 84. 85.
Menčikow 837.
Mendizabal 1033.
Menelaus 30. 185.
Menenius Agrippa 103.
Meninitowé 381.
Mennon, Mennonité 701.
Menon 99.
Menotti 1045.
Menou 957.
Meran 419.
Mercie 371.
Merinowci 481. 668.
Mermnadé 26. 27.
Meroe 13. 16. 22. 49. 1084.
Merowingowé 265.
Merseburk 324.
Meru 483.
Merwan 311—313. 510.
Mesopotamie 10. 14. 44. 45. 214. 220. 225. 238. 247. 300. 302. 521.
Messalina 208.
Messana 121. 122.
Messenie 35. 38. 69. 70. 80. 132. 154.
Messina 329. 362. 531. 790. 824.
Meško, wiz Mečislaw.
Metafuz 699.
Metastasio 884.
Metaurus 144.
Methodius 391. 392. 395.
Methona 78.
Metellus 124. 161. 168. 169. 177. 181.
Metternich 1057.
Metz 225. 359. 360. 705. 706. 751. 792.
Mexico 671. 688. 712. 720. 774—776. 985. 1034. 1035. 1074. 1075. 1078.
Mezirječané 283.
Miako 1081.
Micipsa 167.
Midas 26.
Middelburk 715.
Midian 15.
Miguel 1024. 1032. 1033. 1050—1052.
Michal I císař ř. 459. II 277. 459. 478. III 392. 459. IV 460. V 460. VI 460. 468.
Michal Fedorowič 770. 771.
Michal srbský 455. 1056.
Michal doge 517.
Michal syn Seldžuka 474.
z Michalowic Bohuslaw 740. Jindřich 600. Petr 564.
Michelson 867.
Mikuláš papež I 392. II 330. V 549. 638.
Mikuláš cár 1026—1030. 1067. 1068.
Milah 1061.
Milano, wiz Mediolan.
Milčané (Milci) 284. 393. 448.
z Milčína Herrmann 556.
Miletus 26. 51—54. 85. 112. 150. 296. 423.
Miliana 1061.
Milič 564.
Mil iduch 394. 447.
Millesimo 928.
Miloradowič 1004. 1027.
Miloš 1056.
Miltiades 51. 55—57 65.
Milton 779.
Mina 1052.
Minos 844. 1076.
Mincia 928. 954. 955.
Mindanas 1087.
Minden 751. 813. 855.
Minerva 73. 79. 204.
Ming 666. 667. 774.
Minorca 810. 827. 851. 858. 880.
Minos 113.
Minsk 866. 1042.
Minturnae 173.
Minucius 135.
Miguelon 880.
Mirabeau 890. 897.
Miranda 908.
Mirowič 863.
Mirza Sain 773.
Misitheus 219.
Misenum 206.
Missisippi 858. 880.
Missolunghi 1026. 1028.
Missuri 1078.
Míšeň 287. 324. 335. 358. 393. 396. 405. 408. 422. 523. 436. 437. 439. 546. 555. 558. 562—564. 567. 568. 576. 583. 584. 593. 647. 745.
Mithra 47.
Mithridates 172—182.
Mitrowice, wiz Wratislaw.
Mlada 400.
Mnata 291.
Mnichow 745. 843. 844. 846. 955. 970. 1059.
Moabité 582.
Moaddan 477.
Moatam 537.
Moawijah 309—311. II 311—314.
Modain 302.
Modena 343. 554 761. 795. 844. 928. 929. 933. 956. 959. 1014. 1045. 1046.
Modi (Al-) 313.
Modlín 1043. 1044.
Modon 865.
Moesie 206 209. 214. 219. 259. 271—273. 444.
Moeris 12. 13.
Mogador 1061.
Mogulská říše 662. 773.
Moháč 610. 697. 727. 801.
Mohadi (Obeid Allah al-) 468. 479.
Mohammed, wiz Mahommed.

Mohammed Abu Bekr Ebn Rajek 468. Atsiz 375. Ben Ebad 480. Mahadi 481. Thakifi 311.
Mohammed I turecký 656. II 657 — 659. III. 772. IV. 801. V 864.
Mohammed Aglabowec 478.
Mohammed chowaresemský 470. 483.
Mohammed mongolský 661.
Mohan 240. 283. 393. 924. 955. 971.
Mohekani 1078.
Mohuč 225. 230. 322. 323. 327. 328. 333—335. 338. 339. 344. 346. 348. 349. 359. 361. 395. 400. 401. 408. 421. 423. 424. 491. 527. 543. 546. 560. 561. 567. 569. 672. 745. 870. 907. 909. 917. 920. 924. 933. 934. 941. 960.
Mohwakowé 1078.
Mohylew 819.
Mojmír 283. 387. 390. 391, 394. 396.
Mojžíš 4. 6—8. 15—17. 23. 40. 41. 307.
z Mokrowaus Beneš 587. 595.
Moktasi 476.
Molay 621.
Moldawa(Multany) 214. 271. 272. 649. 651. 664. 799. 865. 979. 998. 1024. 1028. 1030. 1056.
Moldawani Ali 865.
Moliére 823. 884.
Molukky 635. 689. 937. 1087. 1088.
Molwice 841.
Monastas 519.
Mongolowé 254. 355. 470. 475. 476. 481—490. 536. 650. 654. 656. 659—667. 685. 769. 773. 839. 1079. 1080.
Monk 785.
Monmouth 795. 796.
Monofysité 1085.
Monomachus 460.
Monroe 1033.
Mons 907.
Montaser Billah 467.
z Montbarry Aloisie 522.
Montbel 1037.
Monte Cassino 265.
Montecuculi 789. 800.
Montenotte 928. 969.
Montereau 624. 1012.
Montesquieu 859. 885.
Montesquiou 907.
Montevideo 1034. 1035. 1075.
Montezuma 775. 776.
Montferrat 343. 461. 464. 532. 762.
z Montfortu Filipp 536. Šimon 368. 378.
Montgolfier 884.
Montgomery 722. 874.
Montkassel 790.
Montmartre 1013.
Montmirail 1012.
Montmorency 698. 707. 714. 723.
Montreal 857. 874.
Montreuil 378.
Moore 981. 988.
Morabethowé 380. 381. 480. 481.
Moračané 283.
Morawa, Morawané 279. 281—283. 288. 321. 354. 386—392. 394—396. 398. 402. 404. 406—410. 413—418. 421—433. 436. 438. 439. 457. 486. 487. 553. 560—565. 568—570. 577—580. 585. 587. 597—600. 603. 605—609. 654. 727. 735. 738—742. 749. 800—802. 843. 852. 853. 883. 971. 990. 993.
Morawa řeka 271. 281. 428.
Morea 762. 801. 803. 825. 826. 1025.
Moreau 909. 918. 927. 929. 930. 932. 947. 948. 954. 955. 967. 1007.
Morgarten 618. 937.
Moria 509. 510.
Morio princ Dessawský 852.
Moričané 283.
Moriskowé, wiz Arabowé.
Moro (Ludwík) 644. 691—693.
Morosini 801.
Mortagon 453.
Mortier 967. 1013.
Mortimer 627.
Morus 708.
Mosheim 884.
Moskwa 484. 650. 660. 767. 768. 770. 816. 819. 837. 866. 867. 1000—1003. 1027. 1068.
Moskwa řeka 1001.
Moslem (Abu) 313.
Mosleminowé, wiz Arabowé.
Most 398. 405. 423.
Mosta Abul Kašem 509. 514.
Mostaganem 1061.
Mostanser 470.
Mostasem 470.
Mosul 472. 476. 479. 507. 519.
Motamed 467.
Motassem 466. 488.
Mowaheddin 481.
Moez 480.
Moez ed Daula 472.
Moez Leddin Allah 479.
Mozambique 1083.
Možajsk 1002.
Mrtwé moře (Asfaltické) 14.
Mstiwoj 449.
Muaheddi 668.
Mucius 102. 172.
Muhamed, wiz Mohamed.
Mühlberk 704. 728.
Mühldorf 428. 548. 554.
Mühlhausen 935. 959.
Muchlo 276.
Mukačow 802.
Mukow 566.
Muley Hašem 698.
Müller 844. 920.
Multany wiz Moldawa.
Mulucha 169.
Mummius 161. 162.
Munichia 95.
Münnich 829. 838.

Münster 701. 751. 787. 789. 791.
Münsterberk 959.
z Münsterberka Karel 610.
Münzer 609. 702.
Muradal 382.
Muraena 178.
Murad I 655. II 656—658. 772. III. 771. IV 772.
Murad bey 940.
Murat Joachim 973. 985. 986. 1003. 1004. 1016.
Muratori 779.
Murcia 380. 382.
Murzuflos 462. 463.
Musa 263. 311. 312. 656.
Mustafa 656. 772. II 803. III 864. 867.
Mutina 197. 564.
Mutines 141.
Mydraotes 91.
Mygdonie 179.
Mykale 31. 64. 67.
Mykene 30.
Myron 68.
Myrtis 112.
Mysie 26. 93.
Mysore 877. 879.
Mýto 411. 414. 551. 602.

N.

Naarden (Naerden) 715. 788.
Nab 283.
Nabis 153.
Nabonnides 20.
Nabopolassar 19. 20.
Nabuchodonosor (Nabukadnezar) 19. 20. 22. 25. 26. 43. 1084.
Načerat 416. 417.
Nadasdy 800. 853.
Nadir 838. 839.
Nadowesowé 1078.
Naefels 619.
Nachičewan 839. 1028.
Nais 271.
Namur 614. 714. 797. 1071.
Nançy 615.
Nanking 667. 1063.
Nantes 225. 321. 726. 794. 916.
Naowaš 305.
Napier 1050. 1070.
Napoleon (Bonaparte) 915. 923. 927—934. 938—941. 945. 946. 950 — 1018. 1022. 1033. 1034. 1037. 1091.
Napoleon mladší 996.
Narbonne 225.
Narew 978. 1042.
Narses 247. 260. 297. 302.
Narvaez 1053. 1073.
Narwa 279. 769. 817. 818.
Naseby 759.
Naser (Nasr) 470. 471.
Nasir-Eddin 470. 488.
Nassow 569. 715. 960. 973. 974. 1020.
Natalis 844.
Nathezowé 1078.
Naupaktus 70.
Nauplia 1055.
Navarin 1026. 1028.
Navarra 370. 380—382. 622. 631—634. 693—696. 724. 809. 920. 1039.
Naxus 38. 69.
Nazaret 533. 535.
Neapole (Apulie) 207. 225. 326. 329. 354. 361. 363. 538. 548. 565. 566. 572. 626. 632. 634—637. 644. 651. 652. 685. 686. 691. 692. 694. 696. 698. 706. 707. 712. 753. 754. 760. 761. 807. 810. 828. 829. 835. 836. 841. 844. 847. 859. 929. 946—948. 956. 958. 972. 1016. 1023. 1051. 1072.
Nearchus 663.
Necker 888. 890. 891.
Neerwinden 797. 908.
Neftis 13.
Negapatnam 880.
Negrowé 697.
Nekao 22. 24—26.
Nekar 220.
Neklan 395.
Neletice 284.
Neles 31.
Nelson 939. 941. 948. 957. 981.
Nemánic Walter 495—497.
Němci, Německo 254. 278. 281. 318—364. 367. 377. 387—389. 392—398. 403. 405. 406. 408—412. 414. 415. 423. 427—432. 435. 438—440. 446—452. 457. 458. 461. 495. 497. 518. 522. 534. 543—550. 555—557. 559. 562. 565. 566. 568. 571. 574. 576. 578. 582. 583. 585. 586. 600. 608. 611—613. 615—617. 626. 636. 643. 646. 647. 655. 656. 674. 684—686. 689. 690. 694. 696. 701—703. 715. 725. 727. 728. 732. 735. 736. 739. 741—745. 748—752. 755. 764. 766. 768. 778. 780. 782. 784. 787. 788. 790—793. 797. 799—801. 804. 806. 816. 820—823. 831. 844—849. 853. 856. 859. 861. 867. 884. 885. 892. 906. 907. 919. 924. 929. 930. 933—936. 941. 954—961. 969. 970. 973—975. 980. 988. 990. 993. 1009. 1019. 1020. 1023. 1044. 1045. 1047. 1056—1059. 1067. 1070. 1072. 1090. 1091.
Německý řád 531. 647. 648. 766. 812 960.
Nemea 30.
Němen 944. 978. 979. 1004.
Nemours 626. 693.
Neokles 57.
Nepal 1064. 1081.
Neplach 564.
Nepomuk 419.
Nepos (Cornelius) 203.
Neretwa 276.
Nero 143. 144. 203.

208. 209. 213. 225. 239.
Nerva 214.
Nestor 270.
Nestorius 480.
Nestoriani 482. 1082.
Neufchatel 810. 972. 1020.
z Neumarku Jan 564.
Neumarkt 405.
Neuperk 841.
Neustrie 264.
z Neversu Karel 762.
Newské jezero 270.
Newton 883.
New-York 876—878.
Ney 1003. 1007.
Nezamysl 291.
Nicaea 81. 91. 92 228. 233. 240. 300. 464. 497. 501. 502. 524. 654.
Niceforus 274. 277. 300. 453. 454. 459. 460.
Nicias 70—72.
Niebuhr 844.
Nienschanz 818.
Niger 478. 669.
Nigritie 1085. 1086.
Nikomedes 173. 178.
Nikomedie 221. 240. 518. 654.
Nikopole 509. 529. 652. 655.
Nil 11—13. 16. 44. 46. 303. 534. 537. 1084.
Nimburk 414. 552. 577. 605. 729.
Nimfenburk 841.
Nimr 1084.
Nimrod 10. 17.
Nimwegen 716. 786. 790—792.
Ning-po 1063.
Ninias 18. 22.
Ninive 17—19. 47. 303. 488.
Ninus 5. 9. 13. 17.
Nipon 1080.
Nis 271.
Nisa 978.
Nisabur 471. 474. 483.
Niseni 408.
Nisibis (Akkad) 10. 179. 225. 229. 507. 1069.
Niš 495. 496. 802.
Nišané 284.
Nitokris 20.
Nitra 387. 388.
Niuč 489.
Nizowci 284.
Nízozemí 263. 287. 613—616. 645. 649. 686. 687. 690. 691. 693. 694. 701. 704. 706. 712—716. 720. 721. 739. 740. 747. 752. 753. 757. 787—789. 797. 804—811. 826. 827. 841. 844. 845. 847—849. 870—872. 883. 900. 932. 933. 956. 958. 1017—1020. 1023. 1071. 1091.
Nizza 698. 907. 928. 948. 954.
Noailles 845.
Nod 6.
Noe 7—9.
Nogajci 661.
Nogaret 620
Nola 140. 174.
Nonconformisté 711.
van der Noot 872.
Norbanus 176.
Nordhausen 959.
Nordlinky 747.
Norfolk 712.
Norfolské ostrowy 1087.
Noricum 233. 239.
Normandie 329. 366. 372 375. 377. 506. 621. 623. 625. 916.
Normanni 319—321. 324. 329. 332. 371. 383. 437. 460. 480. 481. 498—500. 503. 507. 517. 670.
Normberk 431. 544. 560. 564. 566. 567. 585. 593. 594. 601. 687. 702—704. 745. 746. 812. 960. 974
Northumberland 371. 709.
Norwegy 343. 373. 384. 385. 644—646. 765. 791. 815. 821. 998. 999. 1008. 1020. 1071.
Nòvi 871. 947. 948.
Nowá Anglie 778. 876.
Nowá Granada 1034. 1075.
Nowá Guinea 1087.
Nowá Macedonie 140. 147—150.
Nowá země 966.
Nowé Karthago 143.
Nowé Město Wídeňské 811.
Nowé Španěly 776.
Nowé Sotsko 874. 875.
Nowé zámky 800. 801.
Nowgorod (Nowohrad) 242. 244. 268. 270. 442. 484. 645. 650. 690. 815. 837. 863.
Nowobritanské ostrowy 1087.
Nowogrodek 943.
Nowý Hampshire 875.
Nowý Holland 1087.
Nowý Jersey 875.
Nowý Jihowallis 1087.
Nowý Irland 1087.
Nowý Seeland 1087.
Nowý York 875. 876. 878.
Nuanon 186.
Nubie 669. 1083. 1084.
Nuč 666.
Nudici 284.
Numa Pompilius 37. 126.
Numantie 5. 117. 162. 163. 165.
Numerianus 220. 221.
Numidie (Numidowé) 43. 130. 132. 136. 141. 145. 166—169. 196. 205.
Numitor 36.
Nunnia 381.
Nur Eddin 476. 521. 525.
Nystadt 821.

O.

Oberyssel 714. 716. 1071.
Obeidallah 479.
Obodriti, wiz Bodrici.
Obři 270.
Occam 673.
Oceanie 1062. 1086—1089.
Ocene 663.
O' Connell 1032. 1049. 1050. 1062.
O' Connor 375.
Octavia 208.
Octavianus, wiz Augustus.

Octavianus (kardinal) 344.
Octavius 122. 155. 156. 166. 174. 175. 184.
Očakow 829. 871. 873,
Očko Jan z Wlašimě 567.
Odo 321.
Odoakar 236. 237. 258. 259.
Odolen 418.
Odora 283, wiz Eider.
Odoeum 68.
Odra 279. 283. 284. 289. 325. 439. 485. 486. 812. 854. 858. 976. 1004. 1008.
Oenotrus 35.
Oeta 30. 61.
Oglio 928.
Ogyges 28.
Ogra, Ohře 286. 393.
Ochrida 455.
Ochs Petr 936.
Ochsenstjerna 746. 766.
Ochus 73.
Ojeda 671.
Oktaj 470. 484. 488. 489. 666.
Olaf norwejský I 385. II 385. 386. V 645. švedský 386.
Oldenburk 646. 791. 957. 977. 1020.
Oldřich kníže české 402. 403. 404. Brněnské 410. syn Soběslawa I 420.
Oldřich Korutanský 428.
Oldřich Würtemberský 703.
Oleg 442. 444.
Olešnice 585.
Olga 443. 444.
Olibrius 236.
Olivenza 958.
Oliwa 790. 791. 813. 814. 821.
Oliwet 510 — 512.
Olomauc 354. 387. 406. 407. 409. 411. 413. 415. 416. 437. 486. 580. 749. 843. 853. 971.
Olympia 80. 114.
Olynth 76. 77. 79. 80.
Omaguas 1078.
Omar 304. 309. 480. 491. 510.
Ommajah 307. 310 — 314. 380.
On 46.
Ondřej I král uherský 407. II 533. III 435. 459.
Onejdowé 1078.
Onias 185.
Onomarchus 80.
Opatowice 409. 413.
Opawa 433. 586. 772. 1023.
Opimius 166.
Oporto 987. 1023. 1033. 1050. 1074.
Oppenheim 331.
Oppius 174.
Oraa 1052.
Oran 668. 697. 1061.
Orange 494. 795.
Oranien 696. 716. 786. 788. 796. 799. 809. 849. 878. 958. 960. 1008. 1040. wiz Mauric.
z Oranie Fridrich 753. 1040. Wilém 782. 793. wiz Wilém III.
Orcady 113. 385.
Ordogno II 380.
Orebští 576. 577. 582.
Oregon 1074.
Orenburk 866.
Orenokko 1078.
Orestes 236.
Orfeus 27.
Orchan 654. 655.
Origenes 226. 227.
Orinoko 688. 938.
Orleans 264. 365. 624 — 626. 723. 789. 795. 823. 825. 831. 890. 891. 893 — 895. 904. 909. 910. 1036. 1038. 1039. 1061. 1062. wiz d' Arc.
z Orleanu Jan 623. Ludwík 623. Gasto 755.
Orlow 863. 865.
Ormond 810.
Ormus 773. 1082.
Ormuzd 47. 48 50.
Orontes 184. 505. 506. 508.
Orpheus 780.
Orsines 92.
Orsini 638. 934.
Ortenau 959.
Ortok 476.
Osagowé 1078.
Osek 423. 1043.
Osel 769. 820.
Osiris 13.
Oskar 1071.
Osman 309. 654. II 772. III 864.
Osmanowé 255. 465. 654. 668. 687. 863. 865. 870.
Osnabrück 528. 562. 751. 1044.
Ostende 826. 828. 848.
Ostermann 838.
Ostfalowé 265.
Ostia 37. 134. 531.
Ostrach 947.
Ostřehom 410. 439. 609. 801.
Ostrogothowé 257 — 260. 296.
Ostrolenka 1042.
Ostrow 404. 413.
O-Tahiti 1088.
Otakar I 348. 349. 421 — 424. II 254. 399. 425 — 433. 544. 611. 647. 991. 1090.
Othman 311.
Othniel 23.
Otho 209.
Otmachow 486.
Otrar 483.
Otrepiew 770.
z Ottersdorfu Sixt 730. 780.
Otto I císař (Veliký) 254. 322. 324 — 326. 329. 398. 438. 448. 449. 457. II 326. 400, 401. 439. 444. 449. III 326. 449. 457. IV 347 — 350. 377.
Otto wéw. baworský 358. 426. 651.
Otto Brandenburský 428. 429. 433. 434. 544. 564.
Otto kníže Olomucké 406 — 408. 411 — 413. 415.
Otto Oswícený 323.
Otto saský 423.
Otto Swinobrodský 404. 405.

Otto král řecký 1055. 1056. 1070.
Ottomakowé 1078.
Oudinot 1007.
Ovidius 203. 207. 734.
Oviedo 380.
Owaihi 1088.
Owenec 576.
Owruč 268.
Oxfort 571. 673.
Oxus 90. 304. 469· 1065.
Oxyartes 90.
Oyampis 1078.

P.

Pacuvius 138.
Paderborn 266. 959.
Padua 225. 353. 640. 643. 899.
Paeonie 77 — 79.
Paez 1075.
Paflagonie 182. 206.
Paidar 484.
Palaeologowé 464. 465. 658. 659. 692.
Palaestina 14. 16. 23. 45. 147. 182. 195. 309, 347. 363. 376. 417. 476. 493. 508. 515. 532—537. 647. 669. 1054.
Palafox 988.
Palatium 36.
Palermo (Panormus) 25. 96. 124. 225. 360. 824. 829.
Palfy 812. 842.
Palibothra 247.
Palm 974.
Palmella 1050. 1051.
Palmyra 25. 45. 219. 247.
Palos 688.
Pamfylie 65. 86. 93. 206. 524.
Pampas 1077.
Pampelona 266. 985. 1011.
Panama 671. 689. 775. 1035. 1078.
Pandolf Alopus 637.
Pandosia 118.
Paneas 211.
Pangaejské hory 79.
Panin 865.
Pankratius 504.
Pannonie 209. 214. 218 — 220. 229. 232 — 266. 239. 259. 260. 277. 271. 273. 274. 287. 278. 282. 284. 234. 387 — 390.
Panormus, wiz Palermo.
Paoli 860. 925.
Papež 254. 265. 322. 330—364. 440. 454. 462. 485. 487. 489. 493. 495. 498. 516. 537. 559. 560. 564 — 566. 568. 569. 571. 576. 605. 612. 619 — 621. 635 — 638. 647. 649. 651. 657. 674. 689. 725. 761. 804. 827. 900. 929. 931. 933 — 935. 946. 948. 989. 994. 1015. 1023. 1045. 1046. 1072 — 1074. 1090. Wizjména jednotliwých papežů.
Papianus 219.
Papirius 169.
Pappenheim 746.
Paprocký 780.
Papuas 1087.
Papusie 1087.
Para 1076. 1078.
Paraguay 860. 1034. 1075. 1076. 1078.
Paratacena 90.
Pardubice 605.
z Pardubic Arnošt 561. 563.
Paria 671.
Paris 30.
Paříž 68. 225. 264. 320. 321. 326. 343. 365. 369. 414. 500. 523. 537. 538. 556. 560 — 562. 621 — 623. 625. 673. 699. 707. 723 — 725. 756. 757. 823. 827. 844. 850. 858. 873. 880. 882. 888. 889. 891 — 898. 901 — 906. 908 — 912. 914. 915. 917. 918. 923. 925. 927. 928. 933. 934. 938. 939. 951. 955. 959. 960. 962. 965. 973. 995. 999. 1005. 1012 — 1018. 1038. 1053. 1054. 1060. 1062. 1086.
Parker 875. 879. 957.
Parkstein 424.
Parma 824. 714. 716. 720. 725. 761. 762. 827—829. 841. 847. 849. 860. 928. 956. 962. 983. 1014. 1046.
Parmenio 85. 86. 89. 93.
Paropamisus 45. 90. 247.
Parr (Kateřina) 709.
Parrhasius 68. 112.
Parsowé 44.
Parthenopejská republika 946—948. 956.
Parthowé, Parthie 43. 45. 89. 91. 150. 151. 163. 181. 184. 192. 199. 214—216. 238. 246—248. 280. 281. 300. 469.
Parysatis 74.
Pasargadowé 20.
Pascal 883.
Paschalis II 333. 337. III 345.
Paskěwič 1028. 1029. 1043.
Passaro 824.
Passeyr 992.
Passow 282. 348. 387. 391. 523. 528. 705. 736. 751. 959. 971.
Patagonie 1077.
Patani 664.
Pattala 247.
Paulus (Aemilius) 155 —157.
Pausanias 63 — 65. 77. 78. 82.
Pavia 235. 236. 261. 265. 328. 343. 345. 644. 672. 695.
Pawel sw. 503.
Pawel diakon 278.
Pawel II papež 599. 605. 638. 762. III 704. 705. 739. 762.
Pawel I car 945. 950. 956. 957.
Payne Petr 587.
Pazzi 641.
Pečenci 444.

don Pedro 1024 1032. 1033. 1035. 1051. 1073. 1076. II 1050. 1076.
Peel 1049.
Peking 661. 667. 774. 1063.
Pelasgowé 27. 28. 35.
don Pelayo 380.
Pelcl 885.
Pelekanum 499.
Pelhřimowský Mikuláš 587.
Pelopidas 76. 78.
Pelopidowé 31.
Peloponnes 13. 28. 29. 31. 33. 61. 63. 66. 69. 70. 76. 77. 80. 90. 148. 149. 199. 200. 271. 274. 275. 300. 658. 1025. 1026. 1029. 1055.
Pelops 26. 29.
Pelusium 23 87.
Pembroke 377.
Pěna 821.
Pendžab 1064.
Peneus 27.
Pennsylvanie 777. 875. 884.
Penthiévre 903. 921.
Peraea 211.
Perdikkas 77. 78. 90. 91. 93.
Perez 667.
Pergamus 149 — 151. 153. 154. 163. 183. 235.
Perche 626.
Perikles 67. 68. 70. 71. 112. 113. 194. 822.
Perinth 81.
Perno 564. 584. 851.
z Pernšteina Petr 578. Wilém 600.
Perolla 138.
Perozes 300.
Perperna 177.
Perpetua 226.
Perpignan 754.
Pers 369.
Persefona 113.
Persepolis 44. 89. 92. 93.
Perseus 157. 158.
Persie, (Peršané) 5. 10. 11. 14. 17. 20. 23. 25. 26. 44. 45. 47. 49 — 51. 53 — 57. 59 — 75. 82 — 86. 88 — 93. 109. 183. 186. 194. 218 — 221. 225. 228. 238. 246. 247. 256. 257. 295 — 297. 300 — 304. 308. 309. 311. 469 — 475. 483. 490. 659 - 661. 672. 685. 734. 771 — 773. 836 — 839. 1028. 1029. 1042. 1065. 1066. 1081. 1082. 1089.
Pertinax Helvidius 217.
Peru 671 712. 720. 774. 776. 777. 1034. 1035. 1076. 1077.
Perugia 637.
Perylus 97
Pescara 696.
Pescennius Niger 217.
Peschiera 955.
Pestel 1026.
Pešawer 1064. 1065.
Pešeres 1077.
Pešť 274.
Peta 485.
Petavius 4. 779.
Petawa 225.
Pethion 901. 902. 1035.
Pětipeský Albrecht 734. Wácslaw 729. 730.
Petr sw. 700.
Petr Amienský 492 — 497. 501. 506. 511. 513.
Petr II arragonský 349. 364. 368. III 632. IV 632. 636.
Petr cár I (Veliký) 782. 803. 814 — 822. 824. 836 — 839. 863. III 856. 862. 863. 866.
Petr bulharský 454.
Petr Pisanský 316.
Petr I portugalský 634. II 806.
Petr Ukrutný 633.
Petraeus 189.
Petrarca 563. 640. 674.
Petrohrad 818. 942. 944. 960. 969. 1002. 1026. 1068.
Petronell 282.
Petrow 945.
Peucetius 35.
Peyn 489.
Peyronnet 1037.
Pfaffenhof 846.
Pflug Jan z Rabšteina 611. Kašpar 728. 729.
Phasis 45.
Photinus 195.
Piacenza (Placentia) 127. 129. 133. 143. 144. 342. 344. 761. 762. 824. 827 — 829. 841. 847. 849. 860. 954.
Piast 280. 281. 438. 649.
Piastowci 441.
Piave 931.
Picardie 365. 615.
Piccolomini 598. 747. 749.
Piemont 233. 698. 763. 798. 845. 920. 927. 928. 946. 950. 954. 1014. 1023.
Pierie 70. 78.
s Pietro 880.
Pigmalion 39.
Pignerol 763. 798.
Pichegru 916. 918. 919. 924. 925. 933. 967.
Pikarti 609. 728.
Piktowé 237. 263. 379.
Pilnice 899.
Pindar 84. 112.
Pincheira 1077.
Piombino 956.
Pipin z Heristallu 261. 264.
Pipin Krátký 264. 265. 285. 638.
Pipin syn Karla Wel. 279. 317.
Pipin syn Ludwíka Pobožného 317 — 319.
Piraeeus 64. 68. 73.
Pirmasenz 909.
Pisa 340. 342. 348. 354. 362. 363. 461. 516. 519. 527. 529. 531. 534. 537. 538. 547. 548. 558. 639 — 642. 685.
Pisidie 206.
Pisistratus 33. 112.
Piso 160.
Pisson 992.
Pitt 854. 860. 861. 925. 958. 969.
Pius II 599. V 771. VI 931. 935 948. VII 949. 968. 989. 1036.
Pizarro 776. 777.

la Place 883.
Placentia, wiz Piacenza.
Plachý 750.
Plaňany 852.
Plantagenet 366. 374.
Plasy 419.
la Plata 1034. 1075 — 1077.
Plataea 55. 56. 63 — 65. 70.
Plato 98. 110. 215. 226. 779.
Plautus 203.
Plawci, wiz Kumani.
Plawno 585.
du Plessis Armand 726.
le Plessis des Tours 626.
z Plettenberka Walter 648.
Plinius 214. 225. 236. 238.
Plock 1043. 1044.
Ploňané 283.
Plotina 214.
Pluthana 663.
Plutarch 214.
Plymouth 720. 721. 777.
Plzeň 413. 573. 575. 577. 579. 580. 584. 588. 589. 604. 611. 728. 729. 738. 739. 741. 747.
Plzensko 577. 600.
z Plzně Prokop 588.
Po (Padus) 131. 233. 928.
z Poděbrad Boček 577. Hynek 600. 602. 603. 608. Jiří 595 — 605. 610. 613. 653. Viktorin 605.
z Poděhus Jaroš 428.
Podiwín 414.
Podlaší 944.
Podlažice 419.
Podolí, Podolsko 443. 652. 803. 943.
Podtatrané 437. 439.
Poekile 68.
Poenowé (Punowé) 121 — 146. 149. 158 — 160. 163. 286.
Poitiers 264. 374. 624. 627. 722.
Poitou 374. 377. 378. 537.
st. Pol 626.
Polabci, Polabané 283 — 285. 393. 446.
Poljané 268. 270.
z Polžic Harant 740.
de la Pole Wilém 629.
Polička 552. 729.
Polignac 1037.
Polk 1074.
Pollock 1066.
Pollux 113.
Polock 268. 648. 769.
Poločané 268.
Poloch 442.
Polota 268.
Polowci 446. 483.
Polsko, Polané 279 — 281. 283. 327. 344. 354. 391. 396. 399. 401 — 403. 405 — 407. 411 — 413. 416. 417. 425. 426. 435 — 441. 445. 450. 484. 485. 555. 556. 562 — 564. 566. 569. 605. 606. 611. 636. 647 — 652. 661. 685. 724. 739. 744. 748. 766 — 771. 782. 783. 790. 791. 801. 811 — 822. 828. 829. 838. 851. 855. 861. 864. 866. 898. 912. 942 — 945. 977. 978. 990 — 994. 999. 1000. 1002. 1006. 1019. 1041 — 1045. 1047. 1067. 1068. 1072.
Polybius 157. 184.
Polykarpus 226.
Polyklet 68.
Polynesie 1088.
Polysperchon 93. 95.
Pomaré 1088.
Pombal 860.
Pomoří, Pomořané 279. 384. 437 — 439. 646. 751. 813. 820. 821. 852. 979. 999. 1006. 1008. 1020.
Pompadour 850. 859.
Pompeji 213.
Pompejus 173. 175 — 177. 179 — 183. 187. 190 — 198. 200. 210.
Pompilius 281.
z Pomuku Jan 568.
Poňatowski 864. 866. 993. 1004. 1007.
Ponce de Leon 688.
Pondichery 799. 857. 879. 880.
Pontani 179.
Pontecorvo 972.
Pontus 172. 179. 181. 182. 195. 222. 268 — 270. 303. 464. 518.
Popaea Sabina 209.
Pope 884.
Popel 280. 290. 437. 438.
Pordenone 430.
Porga 277.
Pornowa 820.
Porsenna 102. 107.
Portalis 1037.
Porto 381.
Portobello 671. 849.
Portoricco 688. 938. 1034.
Portugal 237. 380. 381. 631. 634. 635. 667. 671. 686. 688 — 690. 698. 713. 717. 719. 752. 753. 773. 779. 784. 808 — 860. 834. 857. 858. 810. 909. 958. 982. 983. 985. 887. 1009 — 1011. 1023. 1024. 1032. 1033. 1035. 1050 — 1052. 1060. 1073. 1074. 1083. 1086. 1087.
Porus 91. 247.
Porýnsko 909. 933. 941. 1044. 1060.
Postoloprty 413.
Posthumius 103. 220.
Potemkin 871.
z Potenšteina Konrád 437.
Poti 1028.
Potidaea 70. 79.
Potocki 942.
Potsdam 976.
Potter 1040.
Poznaň 435. 437. 438. 440 818. 943. 1019.
Požarowac 825. 826.
Praemonstrati 419. 423. 604.
Praeneste 103. 175.
Praga 944. 1042. 1044.
Praha 285. 290. 291. 344. 395 — 413. 416.

417. 421 — 425. 429. 432 — 436. 439. 550 — 557. 561 — 582. 587 — 589. 591. 593. 595. 596. 599. 604 — 611. 672. 728 — 731. 736. 738. 740. 741. 744. 745. 747. 750. 842 — 844. 846. 848. 852. 884. 885. 1005. 1039. 1057.
Prachatice 577.
Prachyň 413. 572.
Praxiteles 112.
Přemysl 290. 291.
Přemysl polský 435. 649.
Přemysl město 439.
Přemyslowci 403. 406. 413. 417. 420. 437. 546. 550. 560. 570.
Presbyteriani 711. 757. 795.
Presiam 453.
Preslaw 450.
Přeslawa 445. 454.
Prespa 455.
Prešpurk 391. 397. 429. 801. 842. 971. 972.
Přeštický Duchek 611.
Priamus 26. 30.
Přibislawa 582.
Prieto 1075.
Přimda 414. 420.
Princetown 876.
Pringle 938.
Pripetí 268.
Priwina 387.
Prkoš 405.
Probus 220. 240.
Procida Jan 364.
Procházka 885.
Prokles 31. 33.
sw. Prokop 404. 409.
Prokop Holý 579 — 581. 584 — 590.
Prokop morawský 565.
Prokopius 230. 243. 268. 296.
Prokůpek 582. 586. 589. 590.
Prometheus 28.
Propylaea 68.
Propontis 178. 461.
Protestanti 702. 703. 705. 717. 732. 733. 735 — 737. 739. 744. 747. 751. 752. 755. 757. 772. 868. 1020. 1031. 1032. 1039. 1091.
Provence 319. 355. 369. 695. 699. 763. 807. 847. 848. 951.
Provençalowé 501.
Prusias 153. 155.
Prusy 25. 401. 427. 428. 439 — 441. 646 649. 685. 731. 741. 766 — 768. 782. 783. 791. 810. 812. 813. 816. 821. 827. 835. 840. 843. 845 — 856. 858. 861. 863. 866. 868. 873. 905 — 909. 916. 917. 920. 923. 924. 941. 943 — 945. 949. 957. 959. 960. 970 — 984. 993. 1000. 1004 — 1020. 1030. 1041 — 1045. 1058. 1069.
Prut 268. 271. 819. 829. 998. 1028.
Psammenit 23. 49.
Psammetich 22.
Psammis 22.
Pšowané 287.
Ptaček z Pirkšteina 589. 593. 594.
Ptolemaeus historik 242.
Ptolemaeus macedonský 78. 85. 194. Keraunus 147. 150.
Ptolemaeus král aegyptský 147. 154. 184. 309. Auletes 194. 195. Dionysius 195. Epifanes 195. Euergetes 150. 194. Filadelfus 194. Lagi 93. 94.
Ptolemais (Akre, Akkon) 508. 517. 519. 525. 531 — 533. 535. 538. 642. 954. 1054. 1070.
Pubienus 218.
Puffendorf 779. 780.
Pugačew 866. 867.
Pulcheria 234.
Pulkawa 564. 674.
Pulowé 1086.
Pultawa 819.
Pultusk 943. 978. 1042.
Pu-on-ku 42.
Puritani 711. 758. 759.
Purkrabek 611.
Puisaye 921.
Puy 494. 500. 502. 503. 505. 506. 508. 514. 516.
Puzzolo 352.
Pydna 79. 156.
Pylos 70. 71.
Pyrenaee 129. 130. 139. 170. 233. 262. 264. 266. 311. 312. 690. 693. 752. 754. 757. 784. 857. 909. 920. 987 — 989. 995. 1011. 1024.
Pyrrho 111.
Pyrrhus 117 — 121. 147. 148. 156.
Pythagoras 38. 111. 112. 226.
Pythia 29.

Q.

Quadowé 220. 230. 238.
Quanahani (S. Salvador) 688.
Quarani 1078.
Quastalla 849.
de Quasto 698.
Quebec 857. 874.
Quedlinburk 959.
St. Quentin 707. 763.
Quesnoy 909. 619.
Quiberon 921.
Quito 776. 1075.
Quirinalis 36. 994.
Quirinus 37.
Quiroga 1022.

R.

Ráb 390. 800. 991. 992.
Rába 266. 267. 315.
Rabelais 779.
Rabí 578.
z Rabšteina Prokop 599. 600, viz Pflug.
Racine 823. 884.
Radama 1086.
Radamanthos 113.
Radehost 245.
Radějow 118.
Radim 401. 440.
Radimice 443.

Radimiči 270.
Radla 400.
Radulf 285. 289.
Radziwil 864. 1042.
Rafael wiz Sanzio.
Rafajští 14.
Raimund 521, 526.
Rainalucci wiz Mikuláš V.
Rainold 344.
Rainulf 329.
Rajhrad 413.
Rakausy 282. 288. 324. 339—342. 347. 348. 353. 358. 376. 388—390. 408. 413. 420. 424—426. 429—431. 496. 518. 523. 544. 550. 551. 555. 562. 564. 566. 567. 569. 577—580. 585. 586. 595. 601. 607. 609. 611—620. 652. 654. 684—686. 691. 694. 697. 726. 727. 732. 735. 736. 738. 739. 741—743. 748. 749. 754. 756. 763. 768. 772. 782—784. 799—803. 808—810. 826. 828. 835. 837. 840—860. 863. 866—873. 880. 888. 900. 906—909. 916—920. 924. 927—933. 937. 941—950. 953—956. 960. 968. 970—972. 975—1058. 1069. 1070.
Rákocy 772. 799. 800. 811. 872.
Rakownik 393.
Raleigh Walter 777.
Rama 535. 536.
Ramanich 940. 958.
Ramillies 807.
Ramla 509. 519. 533.
Rana (Rügen, Rujana), Ranowé 283. 384. 450. 751. 820. 999.
Rangwald 648.
Raspe 352. 359.
Rastadt 810. 933. 934.
Rastislaw (Rastic) 387. 388. 392. 428.
Rataři 283.
Ratibor 772.
Ratra 450.
Ravaillac 726.
Ravenna 193. 206. 225. 232. 233. 235. 259—261. 265. 298. 299. 356. 693.
Ravensberg 813.
Rawa 944.
Réaumur 883.
Řecko, Řekowé 4. 10. 14. 17. 22. 26—31. 38. 39. 41. 44. 48. 49. 51—86. 88. 90—96. 109—113. 116. 117. 127. 147—154. 161. 174. 200—205. 211. 225. 232. 238. 240. 242. 244. 261. 268. 272. 274. 275. 280. 296—327. 385. 392. 418. 442—445. 453—455. 464. 479. 497. 498. 502. 517. 520. 525. 527. 528. 640. 662. 663. 665. 762. 865. 866. 1024—1031. 1055. 1056. 1070. 1089.
Řecké císařství (Byzantinské, Východořímské) 238. 253.—261. 269—278. 294—305. 308—312. 314. 326. 329. 347. 355. 369. 390. 454. 460—465. 469. 474. 478. 479. 488. 491. 492. 495. 499—501. 506. 518. 519. 615. 642. 654—660. 664. 687. 692. 1084. 1090. 1091.
Řecká církew 277. 311. 356. 493. 503. 657. 768.
Reding 962.
Rednice 283. 955.
Reggio 761. 1046.
Regillus 152.
Reginhar 282.
Regulus 103. 123. 124. 135.
Rehabeam 24.
Řehoř II. papež 299. III 298. IV 318. V 401. VII 330—332. 408. 453. 456. 458. 498. VIII 338. IX 351—354. 356. 487. 647. X 543. 544. XI 565. 638. XVI 1072. 1074.
Rechobot-Ir (Adiabene) 17.
Reichenbach 585. 873.
Reinald 497.
Rekared 262.
Rembrandt 779.
Remeš 624. 625. 1036.
Remus 36.
Řepice 280. 281.
Repnin 944. 1004.
Requesenz 715.
Resen 17.
Rešid baše 1054.
Retz 756.
Reubel Letourneur 927. 950.
Reuss 1008. 1020.
Reutte 955.
La Reveillére Lepaux 926.
Rewuski 942.
Řezno 283. 348. 352. 358. 394. 396. 399. 401. 404. 417. 491. 523. 563. 567. 605. 704. 742. 744—747. 749. 792. 793. 832. 851. 929. 955. 959. 960. 974. 990. 996—1008. 1059.
al Rhadi 468.
Rhaetie 318.
Rhea Sylvia 36.
Rhegium 38 121.
Rheinfels 924.
Rheinthal 937.
Rhode-Island 778. 875. 877.
Rhodis 697.
Rhodus 31. 94. 116. 149. 151. 153. 155. 174. 176. 190. 206. 520. 532. 621. 660. 668. 697.
Rhone (Rhodanus) 130. 169. 170. 233. 259. 261. 312. 368. 531.
Ricimer 235.
Ried 1008.
Riego 1022. 1024.
Rienzi 638.
Riga 768. 817. 820.
Richard I angl. (Lwí srdce) 347. 366. 376. 531—533. 538. II. 628. 629.

Richard wéwoda normandský 372. 373.
Richard syn Cromwellův 785.
Richelieu 727. 744. 748. 754—756. 852.
Richtenschwyl 937.
Richmond 630. 631.
Řím 4. 5. 36—38. 44 95. 99—109. 117—130. 133. 135—147. 151—241. 246—248. 254. 259. 260. 265. 267. 277. 294. 297—299. 321. 325. 326. 328. 329—333. 337. 338. 340. 342—344. 348. 351—354. 357. 358. 362. 363. 373. 391. 392. 400. 407. 408. 414. 432. 436. 454—456. 459. 493. 498. 528. 531. 543. 544. 546. 547. 549. 558. 559. 563—566. 568. 569. 571. 613. 620. 636. 638. 663. 692. 696. 731. 735. 744. 761. 766. 779. 844. 931. 934. 935. 941. 946. 948. 968. 989. 994 996. 1089. 1090.
Římané, Římská říše (německá říše) 39. 48. 100. 102 103. 104. 108. 109. 117—147. 149—156. 159—161. 163. 165. 167. 169—184. 186. 187. 190—196. 202. 203. 205. 206. 210. 212. —216. 218. 219. 221. 230—234. 236. 242. 246. 247. 253—267. 281. 284. 286. 305. 317—364. 380. 384. 438. 491. 495. 505. 527. 557—560. 563. 565. 566. 569. 570. 594. 598. 605. 606. 611. 613. 615. 619. 636. 638. 643. 647. 652. 654. 665. 675. 686. 690. 693. 702. 703. 705. 706. 792. 805 935. 1090.
Římská (katolická) církew 204. 254. 255. 277. 367. 368. 569. 571—591. 599. 657. 699. 700. 702. 708—710. 1091.
Římská republika 956.
Rimník 871.
Rio grande 1076.
Rio de Janeiro 1035. 1076.
Řip 286.
Risenberk 431. 586. 600.
z Risenberka Děpold 433.
z Risenburka Půta 608. Racek 575.
Rivoli 931.
Rizzio 711.
Rječané 283.
Robert francauzský 365.
Robert burgundský 366.
Robert normandský 374. 500. 502. 510. 512. 516.
Robert císař latinský 464.
Robert Maudrý 636.
Robert Neapolský 547.
Robert skotský 711.
Robertson 844.
Robespierre 897. 904. 905. 909. 913. 914. 917. 918. 921. 928.
Rocroy 756.
Roderig 262. 263. 312.
Rodil 1052.
Rodney 879.
Roger 333. 480. Petr 560.
Roger II sicilský 340. 341.
Roháč, wiz z Dubé.
Rohan 755. 852.
Rochambeau 877. 900. 966.
Rochefort 939. 1017.
la Roche Jacquelin 921.
Rochelle 755.
Rochester 708.
Rokycany 412.
z Rokycan Jan (Rokycana 581. 597. 591. 595—597. 604.
Rokytno 414.
Roland 345.
Rollo 321.
Romagna 636.
Romana 931, 987.
Romancow 856. 865.
Romano 987.
Romanow 768, 770, 837.
Romanus 326. III 460.
Romarino 1044.
Romowé 427.
Romulus 36, 37. 108.
Romulus Augustulus 258.
Roncale 337, 342, 344.
Ronow 729. z R. Anděl 730.
Rosamunda 261. 376.
Rosas 920. 1075. 1076.
z Rosenberka Jan 600. Jindřich 556. Oldřich 578, 589, 594. Petr 556. Záwiše (z Falkenšteina) 431, 433—435.
Rosny 726.
Rossbach 853.
Rostopčin 1001.
Rotharis 261.
Rouen 625.
Rousseau 859, 882, 885.
Roussilon 633. 691. 754.
Roxana 93.
z Rožďalowic Ješek 556.
z Rožmitala Zdeněk Lew 600, 608—611.
Ršawa 826, 873.
Ruben 16.
Rubens 779.
Rubicon 193.
Rudohoří 283, 285. 414.
Rudolf I (z Habsburka) císař 254 611. II 733—737, 768, 772.
Rudolf wéwoda rakouský 546, 564. IV 612.
Rudolf král český 550, 551.
Rudolf II arelatský 327.
Rudolf burgundský 320.
Rudolf šwabský 332. 498.
Rudolf falcký 558, 564. 867.
Ruffo 948.

Rufinus 233.
Rufus 162.
Rügen (Rujana), wiz Rana.
Rugowé 233, 281.
Rumelioti 1055.
Rumili Hisari 658.
Rundžit Sing 1063. 1064.
Ruprecht falcký 567. 569. 570. 759.
Rûra Melichar 729.
Rurik 442.
Rurikowci 768. 770.
Rusi, Ruská říše 51. 268. 270. 271. 273. 354. 425. 426. 439. 440—446. 460. 483—485. 562. 563. 650. 651. 657. 659. 685. 690. 734. 766—770. 782. 783. 801. 814—822. 827—830. 835—839. 840. 850—856. 861—867. 871. 873. 876. 880. 884. 899. 942—945. 947—950. 958. 959. 968. 970—972. 975. 977—982. 988—1056. 1065. 1067—1069 1079. 1082. 1083. 1091.
Rusicada 1061.
Rusíni 438. 439. 652.
Russel 796. 798. 1048.
Rustan 304.
Rutilius 172.
Rutilowé 100.
Ruyter 786. 788—790.
Rybinski 1044.
Rýn 192. 205. 206. 220. 230. 234. 238—242. 261. 263. 264. 283. 288. 327. 339. 393. 412. 457. 528. 546. 556. 566. 567—701. 745. 747. 748. 750. 788. 789. 791. 797. 799. 805—808. 813. 828. 832. 842. 844—846. 852. 854. 907. 909. 916. 917—919. 920. 924. 927. 929. 930. 932. 941. 947. 949. 954—956. 959. 960. 970. 971. 990. 1008. 1011. 1012.
Rýnský spolek 973—975. 990. 996. 999. 1004. 1006. 1008.
Ryssel wiz Lille.
Ryswick 797—799. 808.

S.

Saba 305. 669. wiz Meroe.
Sabako 20.
Sabarie 282.
Sabaudie 328.
Sabini 27. 100.
Sadská 413.
Safakos 481.
Sagramento 860.
Sagunt 127. 128. 139.
Sahara 669. 1085.
Sahin Guerai 870.
Said 304. 467.
Saida 1070.
Sais 22. 28.
Sakisowé 1078.
Sakowé 43. 60. 88.
Sakulati 274.
Sala 238. 283. 439.
Salští Frankowé 327.
Saladin (Salah-Eddin) 345. 346. 469. 470. 476. 477. 526. 527. 530. 532. 533. 535. 667.
Salamanka 1010.
Salamis 62. 63. 65. 66. 96.
Salankemen 802. 825.
Saldanha 1051. 1073.
Sale 1066.
Salee 480.
Saleh 667.
Salerno 332. 673.
Salinator 143. 144.
Sallustius 203.
Salm 973.
Salmanassar 18. 19. 24. 26.
Salomon 24. 26.
Salsette 662.
Saluzzo 763.
Salvador 1075. wiz Quanahani.
Salvi 925.
Salvianus 230.
Salviatti 641.
Salza 868.
Salzburk 279. 322. 345. 358. 391. 421. 428. 518. 613. 835. 933. 959. 960. 971. 992—994.
Saman 471. 472.
Samanowci 471.
Samaří 18. 24. 187. 211. 212.
Samarkand 311. 474. 475. 659. 660.
Sambre 916. 918. 919.
Samen 1084.
Samnité 108. 109. 117. 119. 175.
Samo 278. 279. 282. 284. 287—289.
Samos 54. 55. 64. 69. 72. 200. 1030.
Samosata 225. 227. 504.
Samothrake 156. 275.
Samuel 23. Šišmanowič 455.
Sančar 475.
Sandrokottus 247.
Sandwich 1088.
Sangala 91.
Sangipan 234.
Sanherib 19. 22. 24.
Sancha 381.
Sanchez 779.
Sancho 381.
Sansculottowé 908. 913. 914. 915. 922.
Santa Ana 1074. 1075.
Santa Cruz 1076.
Santander 1075.
Santerre 901.
Sanzio Rafael 779.
Saone 1012.
Sapor 219. 228. 229. 246. 247. II 247. 300.
Saraceni 319. 326. 329. 380. 381. 460. 462. 520. 534. 535. 537. wiz Arabowé.
Saragossa 266. 380. 809. 988. 1052.
Sardanapal 18.
Sardes 21. 53—55. 85.
Sardinie 39. 123. 125. 126. 140. 177. 196. 198. 199. 258. 260. 266. 297. 342. 353. 382. 479. 632. 639. 642. 807. 810. 824. 825. 828. 829. 834. 835. 841. 843—845. 847. 860. 906. 909. 920. 928. 946. 947. 965. 981. 1023. 1072.

Sardowé 125.
Sargans 937.
Sarmati 43. 219. 220. 229. 230. 242. 268.
Saronský záliw 62.
Sarsfield 1052.
Saruč 504.
Sasi 230. 238. 240. 242. 263. 265—267. 283. 285. 315. 316. 319. 322—327. 332. 334. 338—341. 345. 346. 348. 352. 358. 383. 388. 389. 393. 398. 408. 411. 415. 417. 446. 447. 450. 560. 562. 567. 584. 586. 593. 616. 700. 702—705. 731. 846. 847. 850—852. 855. 856. 858. 868. 870. 899. 975. 980. 995. 1000. 1004. 1005. 1012. 1015. 1019. 1020. 1023. 1059.
Sassanowci 238. 247. 308. 309.
Saul 23.
Savannah 877.
Savenay 916.
Savoje 698. 699. 707. 763. 797. 798. 802. 804. 806. 810. 825. 834. 844. 903. 907. 920. 928. 1015. 1047.
Savona 928. 994.
Sáwa 272. 276—278. 496.
Sawani 1078.
Saykie 1084.
Sázawa 404. 407. 409. 413.
Scaurus 169. 187.
Scipio 129. 130—133. 139. 140. 142—146. 152. 153. 156—158. 160. 163. 165—168. 183. 236.
Scurzola 363.
Seamed 661.
Sebaste 211.
Sebastian (San) 920. 985. 1011.
Seckendorf 830. 844.
Sedlec 413. 419.
Sedličané 287.
Sedmihradsko 214. 271. 272. 458. 610. 651. 652. 727. 732. 733. 771. 772. 799—803.
Sedželmessa 478. 480.
Sedžestan 473.
Seeland 79. 320. 383. 614. 714. 716.
Sefie 480.
Segedin 652. 657.
Sego Ahmad 1086.
Seifeddin 476.
Seikowé 839.
Sejanus 207.
Selassé 1084.
Seldžuk 469. 473.
Seldžukowé 254. 469. 470. 472—476. 488. 491. 505. 509. 654.
Seleucie 220. 225.
Seleukus 93. 94. 147. 154. Kalinikos 150. Keraunus 150. 151. IV (Philopater) 183. (Nikator) 247.
Seleukowci 178. 184. 186.
Selim I 668. 696. II 733. 771.
Selinga 483.
Selinus 71. 96.
Sellas 149.
Selun (Thessalonika) 271. 274—276. 391.
Selves 1069.
Sem 17.
Semčici 283.
Semigalie 769.
Semimysl 280. 438.
Semiramis 17. 41.
Semité 9.
Semlín 496.
Semowit 280. 281. 437. 438.
Sempach 567. 612. 619.
Sempronius 129. 132. 191. (Grachus) 166.
Senaar 16. 1084.
Senegal 39. 857. 858. 880.
Senegambie 1085.
Seneka 208.
Sennefelder 884.
Sennoni 107.
Senta 803.
Sepias 60. 62.
Septembristé 1073.
Septimanie 262.
Septimulejus 166.
Sequani 192.
Sěrad 943.
Seraja Dowlah 857.
Serbiae 276.
Serdice 495. 496.
Sertorius 174. 177.
Servilius 133—135.
Servius Tullius 37.
Servius 99. 100.
Serowé 18.
Sesostris 12. 13. 41.
Seth 6.
Sethon 22.
Setubal 1073.
Severus 217. 218. 222. 226. 235. 236. 246.
Sevilla 230. 262. 380. 382. 480. 827. 987.
Sewerané 443.
Seweroamerické obce 1033. 1034. 1062. 1074. 1076. 1078.
Sestus 59.
Sextius*108.
Sextus 100. 103.
Seymour Johanna 709.
Sezima 423.
Sfakteria 70.
Sfendadates 49. 50.
Sforza František 644. 695. Jakub 637. Maximilian 693—696. wiz Moro.
Shaftesbury 885.
Shakespeare 779.
Sheridan 925.
Scherer 920. 928. 947.
Schill 993.
Schiller 718. 884.
Schlözer 844.
Schönbrunn 972. 994.
Schrökh 884.
Schwarz 672.
Schwytz 617. 937.
Siam 248. 1081.
Sibirie 231. 488. 490. 661. 837. 838. 1027. 1044.
Sibylla 526.
Sicilie 25. 35. 38. 39. 69. 71. 72. 95—99. 104. 110. 117—119. 121—123. 125. 126. 129. 137. 139. 141. 145. 146. 159. 164. 176. 180. 181. 198. 199. 200. 219. 225. 233. 259. 260. 267.

297. 329. 340. 346—352. 356—359. 362—364. 382. 435. 478—481. 531. 547. 632. 635—637. 668. 685. 686. 694. 698. 712. 760. 807. 810. 824. 825. 829. 835. 849. 859. 946. 948. 972. 981. 1072.
Sicyon 28. 148.
Siddim 14.
Sidney 796. 1087.
Sidon 14. 19. 22. 25. 86. 508. 535. 538. 1070.
Sieg 929.
Siena 595. 639. 761. 935.
Siéyès 890. 926. 950—952.
Siget 733. 802.
Sigfrid 491.
Sigibert 285. 287. 288.
Sigmund 262.
Sigmund císař (kurf. Brandenburský) 565. 569. 570. 572—593. 612. 619. 649. 651. 655. 656. 812. 867.
Sigmund král polský 609. 611. 648. 732. 739. 766—768.
Sigmund Tyrolský 612.
Sichaeus 39.
Sikambrowé 238.
Sikelie 59.
Sikulowé 35.
Silanus 169.
Silistria 1029.
Silve 511.
Simeon 225. 492.
Simeon car bulharský 454.
Simon 186.
Simpach 844.
Simson 23.
Sinai 15.
Sind 311. 1065.
Sindhia 1081.
Sinear 10. 17.
Sineus 442.
Sinkapore 1063.
Sinope 111.
Sion 185. 186. 701.
Sirmium 216. 220. 223. 259. 271.
Sirotci 582—584. 587.
Sirujeh 303.
Sisak 24.
Sisek 277.
Sisikrates 161.
Sitňané 283.
Siusowé 1078.
Sixtus biskup 226.
Sixtus IV papež 605.
Sjewerané 268. 270.
Skála 414. 421.
Skandinavie 320. 383. 442. 644—646. 687. 764. 835. 861. 1071.
Skio 865. 1026.
Skotsko, Skotowé wiz Šotowé.
Skřinecki 1042. 1043.
Skutari 461.
Skylax 52.
Skythowé 18. 19. 21. 27. 43. 44. 51. 55. 90. 91. 182. 221. 272. 274.
Slanař 611.
Slaný 413. 578. 729.
Slawata 600. Diwiš (z Chlumu) 729. 730. Wilém 735.
Slawkow 971.
Slawník 400. 401. 412.
Slawomír 389. 447.
Slawonie 488. 801. 803.
Slezsko 279. 281. 354. 399. 401. 433. 436—441. 485. 486. 562. 564. 565. 585. 586. 593. 597. 599. 600. 602. 606. 607. 654. 727. 735. 739—741. 743. 749. 750. 752. —813. 818. 840. 841. 843. 845. 847—885. 971. 978. 979. 1005—1007. 1009. 1059.
Slowáci, Slowensko 281—283. 288. 399. 402. 562.
Slowané 43. 242—246. 253. 256. 257. 266. 268—293. 296. 300. 315. 319. 321. 324. 325. 352. 386—459. 483. 562. 605. 645. 646. 648—650. 767. 812. 1090.
Slowané wlastní 268.
Slowenci 655.
Slubjané 284.
Sluis 627. 919.
Smederewo 802. 826. 830.
Smerdis 49. 50.
Smiřický 583.
Smith Sidney 950.
Smolensk 268. 442. 768. 770. 815. 819. 1001. 1002.
Smolinci 283.
Smrkowiny 283. 288. 393.
Smyrna 226. 660.
Soběbor 400.
Soběski 801. 814.
Soběslaw I 412—416. 420. II. 420. 421.
Sodoma 11. 14.
Sofala 669.
Soffarowci 471.
Sofi 838.
Sofia 297.
Sofokles 68. 112.
Sofonisbe 145. 146.
Sogdiana 45. 73. 90. 311.
Soissons 264.
Sokrates 68. 71. 73. 110. 112.
Soliman 312. 474. I 660 II (Veliký) 610. 687. 696 698. 727. 731—733. 771. 940. III 801.
Soliman general 1069.
Solin 456.
Solon 21. 22. 32. 33. 68. 105. 112.
Solothurn 620. 763. 764. 935. 936.
Soltik 864.
Soltikow 854.
Soltyk Roman 1054.
Sommerset 709.
Song 489. 666.
Sorabowé 447.
Soubise 755.
Soult 973. 1010. 1011.
Spandau 976.
Sparta, Spartani 30. 31. 33. 34. 38. 52. 53. 55. 60. 61. 63—65. 69—77. 80. 90. 94. 95. 123. 148. 149. 153. 154. 161.
Spartacus 180.
Speyer 225. 336. 359. 552. 702. 797. 832. 907. 917.
Spinola 642. 739. 753.

Spinoza 779.
Spiritow 865.
Spiš 652.
Spitamenes 90.
Spitihněw I 396 II 406. 407.
Spitimír 396.
Spoleto 343. 348. 356.
Sporowé 243.
Sprewa 288.
Sprewané 283.
Spurius Albinus 168. Cassius 102.
Srbiště (Zerbst) 284. 863.
Srbowé (Srbsko) 268. 271. 275. 278. 283—285. 287. 324. 388 392—394. 396. 428. 437. 443. 447. 453 455. 488. 594. 651. 655. 802. 826. 830. 842. 871. 872. 1030. 1056.
Stabiae 213.
Stabrobatus 17.
Stade 820.
Stadice 290.
Stadion 114.
Staffardy 798.
Stahremberg 801. 809.
Stair 845.
Stanislaw 440. 943.
Stanz 937.
Stará Boleslaw 413.
Stargard 449.
Starošice 971.
Stato degli Presidii 956.
Stauracius 275. 459.
Steiger 936.
Stein am Anger 282.
Steinbock 820.
Steinkirchen 797.
Stekenice 283.
Sten Sture 646. 766.
Stenkil 386.
Stiliko 233.
Stockach 947.
Stockholm 821.
Stoddart 1082.
Stoderané, Stodorané 283. 397. 448. 450.
Stofflet 921.
Stolbowa 770. 815.
Stopford 1070.
Stora 1061.
Straho 274.
Strada 779.
Strafford 759.
Strahow 416. 419.
Strachkwas 401.
ze Strakonic Bawor 551. 556.
Stralsund 791. 993.
Strassburk 359. 799. 909. 932. 1060.
Straton 211.
Straubingen 867.
ze Stráže Jan 551.
Strážnice 578.
Střelci 770. 816.
Střezislawa 400.
Stříbro 573. 583. 729.
Stuart 711. 782. 833. 848.
Styr 268. 270.
Sudan 478. 1085. 1086.
Suddosi 1065.
Sudety 399.
Sudomír 435. 485. 818. 819. 944. 993.
de Suessy 356.
Suetonius 214.
Suewowé 237—239. 262.
Suffolk 629.
Suffren 879.
Suger 366.
Suchet 1010.
Suidgar 329.
Suka 481.
Sulewice, wiz Kaplíř.
Suliman 655.
Sulla, wiz Sylla.
Sully 726. 779.
Sulpicianus 217.
Sulpicius 108. 149. 173.
Sumatra 1086 1088.
Sumbawa 1087. 1088.
Sund 821. 957.
Sung 42.
Sun-ši 774.
Surate 667.
Surinam 938.
Sus 1085.
Susa 45. 50. 53. 89. 92.
Suselci 284.
Susiana 44. 45. 49. 89.
Sušice 562. 575. 729.
Sutri 329.
Suwarow 873. 944. 947 949. 1001.
Svatá hora 103. 104.
Svato'anští rytíři 697. 940. 958.
Swatopluk král morawský 388 390. 395. 396. 399. 437. 457. S. syn jeho 390.
Swatopluk český 411—413.
Swatopluk ruský 439.
Swatoslaw 396. 443. 444.
Sweaborg 998.
Swend (Sweno) 372. 383. 384.
Swentina 283.
Swerker 386.
Swídnice 558. 564. 749. 853. 856. 978. 979.
Swinibrod 404.
Syagrius 237. 264.
Sybaris 38.
Syfax 144—146.
Sylla 169. 172—178. 190. 195.
Syllak 610.
Sylvester 367. II 674.
Symmachus 260.
Syrakusy 38. 64. 71. 72. 95—99. 119. 121. 122. 140. 141. 225. 329. 478.
Syrie 4, 26, 45, 86, 93, 94, 150, 151, 153, 154, 164, 178, 182—184, 186, 187, 192, 195, 197, 199, 205, 209, 211, 213, 238, 302, 303, 306, 309, 310, 312, 346, 351, 352, 392, 461, 469, 471, 472, 474, 475, 476, 479, 480, 488, 490, 491, 505, 517, 521, 526, 530, 533, 536, 538, 660, 667, 668, 940, 950, 1054, 1060, 1070.
Syrty 39, 303, 311.

Š.

Šabec 871.
Šaffhausen 620. 763.
Šah Rok 661.
Šalomaun 305. 510. 669, 670.
Šang 774.
Šauenburk 1020.
Šebestian 719.

Šelda 753. 870.
ze Šellenberka Jaroslaw 611.
Šendy 1084.
Šenk z Emmerberka 432.
Šepajanowé 1079.
Šereddin Barbarossa 699.
Šeršel 1061.
Šiban 488.
Šidlo 858.
Šin-tsung 774.
Šir-Chan 773.
Širas 313. 472.
Širkuah 476.
Širwan 836. 838.
Škudici 284.
Šleswik 324. 383. 743. 749. 765. 791. 815. 977. 1071.
Šlik 607. Albin 729. Jindřich 729. Joachim 735. Kašpar (z Holejče) 594. 600. 729. 730. Mates 600. Mauric 729. 730. Ondřej 740. Štěpan 610.
Šmalkalden 703. 704. 728.
Šoproň 992.
Šotowé, Šotsko (Skotowé) 237. 263. 373. 379. 627—629. 711. 712. 723. 747. 757. 759. 760. 784. 785. 795. 796. 808. 831. 833. 848. 938. 1039.
Španěly (Hispanie) 4. 25. 39. 127. 129. 130. 136. 137. 139—146. 158. 162. 163. 167. 177. 180. 191—193. 196. 198. 205. 206. 209. 220—225. 230. 233. 234. 237. 240. 257. 262—266. 307. 312. 314. 320. 379—382. 466. 480. 481. 495. 566. 615. 616. 631—637. 668. 670—674. 685—692. 696—699. 704. 706. 707. 710—728. 732. 739. 742. 747. 748. 752—764. 775—779. 782—787. 789. 790. 793—795. 797. 799. 803—814. 823—828. 833. 834. 841—849. 856—860. 878. 880. 906. 909. 915. 920. 924. 929. 937. 938. 941. 956. 958. 967. 981—989. 995. 1000. 1009—1011. 1015. 1022. 1024. 1031—1036. 1050—1053. 1060. 1073. 1076—1078. 1083. 1087. 1090. 1091.
Špetle z Janowic Jetřich 730.
Štěpán III papež 261. 265. IV 265. IX 330.
Štěpán I král uherský 457. II. 404. 458. III 415. 418. 458. IV 418. 429. Š. bratr Ludwíka W. 651.
Štěpán chorwatský 456.
Štěpán srbský 455.
Štěpán král anglický (de Blois) 374. 522.
Štěpán arcikníže 1057.
Šternberk 738.
ze Šternberka Adam 738. Aleš 589. Jaroslaw 354. 486. 487. Petr 575. Ladislaw 609. Zdeněk (Konopištský) 600.
Štětín 564. 791. 821. 976. 980.
Šteyer 955.
Štorch 701.
Štralsund 820. 821. 856.
Štrasburk 780. 792. 832. 929.
Štyrsko 225. 278. 288. 353. 425. 426. 429 431. 523. 528. 544. 611. 613. 732. 733. 736. 801. 841. 932.
Šudšah 1065. 1066.
Šujskoj 770.
Šumawa 267. 285. 288. 405. 406. 585.
Šumen 867. 1029.
Šwabi 285. 322. 332. 338—361. 388. 393. 398. 562. 567. 583. 616. 701. 750. 832. 927. 929. 930. 932. 949. 960. 970. 971. 974.
Šwamberk 577.
ze Šwamberka Bohuslaw 575. 577. 600. Hynek 600. Jan 579. Krištof 611. Krušina 585.
Šwarcenberk 970. 1000. 1004. 1006. 1007. 1011. 1012.
Šwarzburk 1020.
ze Šwarzburka Günther 558.
Šwedowé 383. 386. 485. 562. 644—646. 690. 743—753. 756. 764—772. 787—793. 799. 813—821. 824. 827. 835. 842. 850—853. 856. 861. 862. 873. 884. 898. 943. 957. 968. 969. 976. 981. 998. 999. 1006. 1008. 1020. 1023. 1071.
Šweinfurt 402. 405.
Šwejcary 191. 394—396. 546. 567. 611. 612. 615—620. 626. 693. 694. 701. 725. 752. 754. 763. 764. 813. 902. 941. 948—950. 962—965. 999. 1011. 1020. 1023. 1038. 1045—1047. 1072.
Šwerin 384. 846. 852.
Šwihowský Děpolt 600. Wilém (z Risenberka) 611.
Šwytz 763. 1047.

T.

Tabago 858. 880. 925. 966. 1015.
Tábor 573. 575. 577. 610. 611. 729. 736.
Táboři 576—584. 588.
Táborsko 572. 573.
Tacitus 214. 220. 238. 243.
Tafilet 1085.
Tafna 1061.
Taganrog 1026.
Tagara 663.
Tagas 470.

Tagliamento 931.
Tahiti 1062. 1088.
Tachow 577. 584.
Taitsong 304.
Tajo 381.
Talavera 1009. 1010.
Talbot 625.
Talleyrand 895. 959. 960. 972. 1013. 1059.
Tallien 917.
Tameamea 1088.
Tamerlan 656. 664.
Tancred 329. 347. 498. 499. 501. 502. 505. 509. 510. 512. 513. 517. 519.
Tang 666.
Tanger 480. 635. 1086.
Tarent 38. 117—120. 142. 498. 499.
Targowice 942. 943.
Tarik 263.
Tarnopol 994.
Tarpeja 108.
Tarquinium 37.
Tarquinius Collatinus 101. Priscus 37. 99. Superbus 37. 99. 102. 103.
Tarragona 225.
Tarsus 86. 503. 518. 521.
Tartessus 25.
Tartuff 884.
Tartus 1070.
Tasso 779.
Tataři 90. 354. 425. 428. 429. 458. 475. 482. 648. 650. 651. 661. 666. 667. 768. 773. 774. 801. 803. 829. 838. 865. 867. 870. 1060.
Tatikios 500. 506.
Tatius 37.
Tátry 242. 268. 274. 276. 279. 288. 389. 391. 399. 404.
Ta-tsin 248.
Taucha 586.
Taukowé 1078.
Taurický poloostrow 270. 870.
Taurinum (Turin) 131.
Tauris 490. 1028.
Taurus 6. 45. 94. 1054.
Taxiles 91. 247.
Tehuelheti 1077.
Telč 600.
Telemachus 884.
Telemsan 668.
Teletzis 273.
Tell 618. 937.
Temenes 31.
Temer 283.
Temešwar 802. 825. 826.
Tempe 60.
Tempel 903. 904.
Templáři 520. 526. 536. 621. 668.
Temučin 482. 483.
Temže 263. 720. 786.
Tenedos 275.
Teplá 423. 431. 605.
Teplice 419. 583. 856.
Terbelis 273.
Terceira 1033. 1050. 1073.
Terentius 203.
Terreneuve 880.
Terst 992. 994. 1006.
Tertullianus 227.
Tervere 715.
Tessin 37. 928.
Těšín 868. 870.
Tetín 290. 397. 413.
Tetka 289. 290.
Tetricus 220.
Tettenbach 800.
Tetzel 700.
Teutoboch 171.
Teutoburský les 206. 239.
Teutoni 169—171. 238.
Texas 1074.
Thaher, Thaherité 471.
Thakulf 394.
Thales 110. 112.
Thamasp 773. 836. (Mirza) 838.
Thamir 246.
Thankmar 324.
Thapsus 88. 196.
Thasos 54. 69.
Thassilo 266. 278. II 279.
Thaut 46.
Theby 11. 16. 29. 30. 46. 53. 55. 59. 61. 71. 75. 76. 78. 80. 82. 161.
Themistokles 57. 58. 60. 62. 64. 65. 71. 112.
Theobald (Děpolt) 528.
Theod 230.
Theodor chan awarský 282.
Theodor Laskaris 462. 464. 465.
Theodor Nicaeenský II 465.
Theodorus 504.
Theodora 296. 297. 325. 459. 655.
Theodorich (Dětřich) 234. 259. 260. 264.
Theodosius I 232. 233. 248. 297. II 234. 300. III 298.
Theodosiopole 300.
Theofanie 326.
Theofil 459.
Thera 70.
Theramenes 73.
Thermae 79. 98.
Thermopyly 29. 60—62. 80. 81. 150. 152.
Theron 96.
Theseus 32.
Thespia 61. 63.
Thessalie 27. 28. 31. 35. 60. 61. 63. 76. 80. 113. 115. 150. 271. 274. 275. 455. 1025.
Thessalonika 271. 274. 391.
Theudat 260.
Theudmir 234. 259.
Thibault 382.
Thibet 472.
Thiddag 401.
Thiers 1060. 1070.
Thionville 707.
Thoas 151.
Thomas Palaeologus 658.
Thomson 884. 885.
Thorwaldson Erich 385.
de Thou 779.
Thracie 13. 27. 43. 51. 55. 59. 67. 70—72. 77—79. 81. 93—95. 147. 149. 151. 154. 174. 180. 218. 220. 222. 231—233. 238. 246. 247. 269. 271. 272. 296. 453. 655.
Thrasimenes 133. 134. 138.
Thrasimund 258.

Thrasybulus 73. 96.
Thukydides 68. 112.
Thule 383. 385.
z Thurnu Jindřich Matiáš 735. 738. 739. 745.
Thusnelda 239.
Thyrhak 19.
Thyrimas 77.
Tiber 36. 37. 102. 203. 222.
Tiberius 207. 208. 239. 272. 297. 301. 305.
Tibet 483. 489. 1079. 1080.
Tibu 1085.
Ticinus 131. 143.
Tiflis 659.
Tiglat Pilesar 18. 26.
Tigré 1084. 1085.
Tigris 4. 6. 9. 17. 20. 44. 45. 88. 92. 214. 246. 308. 313.
Tigranes 178. 181. 182. 184.
Tigranocerta 178.
Tilly 741—746.
Tilža 979. 980. 998. 1004.
Timanthes 112.
Timarchus 150.
Timofejew 770.
Timoleon 98.
Timor 1087.
Timotheus 77.
Timur 650. 656. 659. 661. 666.
Tingetanie 262.
Tippo Saib 879.
Tiriasp 247.
Tisa 274. 439. 803.
Tissafernes 72. 74.
Titus 210. 212. 213.
Tiwerci 268. 443.
Tizian 779.
Tlaskalani 776.
Tlemsan 1061.
Tobolsk 488. 770.
Točník 573.
Toggenburk 937.
Togrulbeg 469. 473. 474.
Togrul Kerait 482. 483.
Tokaj 651.
Tökely 800. 802. 811.
Tolbiacum 264.
Toledo 380. 381. 672.
Tolentino 931. 1016.
Tomáš Aquinský 673.
Tombuktu 1085. 1086.
Tong 489.
Tonkin 489.
Toperus 271.
Toreno 1053.
Torgau 855. 1007.
Tornea 999.
Torquemada 634.
de la Torre 644.
Torricelli 883.
Torstenson 749.
Tortona 343.
Toruň 647. 866. 943.
Tory 795. 809. 858. 861. 879. 1031. 1048. 1049.
Toscana 330. 349. 638. 761. 824. 827—829. 840. 859. 872. 923. 929. 947. 954. 955. 956. 959. 960. 971. 982. 983. 1014.
Totilas 260.
Toul 705. 706. 751.
Toulon 807. 845. 889. 911. 915. 920. 923. 925. 928. 939.
Toulouse 225. 233. 262. 355. 369. 370.
z Toulouse Raimund 368. 498. 500. 501. 503. 510. 512—516.
Touraine 374.
Tournai 787. 792. 918.
Tours 225. 321.
Tourville 798.
Toussaint l'Ouverture 938. 966.
Tower 631. 710.
Townton 630.
Trafalgar 981.
Trachonitis 211.
Trajanus 214. 225. 239. 247. 248.
Tralles 296.
Transjuranská říše 320.
Trapezunt 240. 464.
Traun 844. 846.
Trautmansdorf 751.
Trawendal 817.
Trawna 283.
Trawuňa 276.
Trčka 611. 747.
Trebellianus 219.
Trebia 132. 947.
Třebíč 413. 601.
Trebowané 284.
Temesen 697.
Trenčín 409.
Triarius 179.
Triballowé 83.
Tribonianus 296.
Tribur 320.
Trient (Trident) 342. 344. 704. 705. 715. 731. 732. 930. 960.
Trier 90. 225. 328. 344. 359. 408. 492. 560. 583. 615. 747. 780. 793.
Trifon 184. 186.
Trinconomale 880. 926. 937.
Trinidad 671. 938. 958.
Tripolis 477. 480. 481. 508. 519. 526—528. 794. 1070. 1085.
Tripolizza 1025. 1026.
Triton 39.
Trocnow, wiz Žižka.
Troezene 38.
Trogloditowé 43.
Troja (Ilion) 26. 29. 30. 36.
Tromp 749. 753. 785.
z Trotiny Zbyšek 564.
Troyes 624
Trubeckoj 1026.
Trutnow 427. 847.
Truwor 442.
Tuarikowé 1085.
Tuban 870.
Tudor Owen 630.
Tuga 276.
Tugumír 449.
Tuillerie 894. 898. 901 – 903. 933. 964. 1038.
Tuli 484.
Tullia 99. 100.
Tullus Hostilius 37.
Tunetum 123. 145.
Tunis 312. 477. 478. 481. 526. 538. 668. 669. 696—698. 718. 794. 1061. 1085.
Turan 490. 769. 770.
Turci 152. 254. 301. 302. 304. 366. 428. 461. 466. 468—477. 483. 488. 491—541. 594. 596. 598. 600. 603. 606. 610. 615. 652—659. 664. 667. 669. 670. 685—687. 691. 694. 696. 697.

699. 703—705. 718. 727. 732—735. 742. 762. 768—773. 782. 784. 793. 795. 799 803. 814. 816 817. 819. 820. 824—826. 829. 830. 838. 839. 849. 864—867. 870 — 873. 942. 948. 950 957—959. 981. 997 —999. 1024—1030. 1037. 1042. 1053. 1054. 1056. 1069. 1070. 1082. 1083. 1085. 1090. 1091, wiz Seldžukowé, Osmani.
Turenne 750. 757. 787. 789.
Turgot 888.
Turin 798. 805. 806. 928. 947. 954.
Turkestan 469. 473. 484. 1082.
Turkomanni 476. 661. 773. 1082. 1083.
Turow 268.
Turris 269.
Tuscie 325. 331. 338. 340. 362.
Tusculum 329.
Tši-hoang-ti 247.
Tyana 226.
Tyfon 13.
Tycho Brahe 734. 778.
Tyrconnell 777.
Tyrol 170. 278. 279. 340. 417. 549. 554. 611. 612. 805. 928 — 931. 955. 971. 990 —994.
Tyrrhenowé 35.
Tyrus 19. 20. 25. 26. 39. 87. 508. 520. 531. 533. 535.
Tzimisces 461.

U.

Udine 933.
Uhry 242. 271. 273. 286. 321. 323. 341. 345. 354. 396. 404. 407. 409—411. 418. 425. 426. 428—432. 435. 436. 439. 440. 447. 448. 453 —458. 485. 487. 488. 495. —499. 555. 562. 564. 566. 569. 570 577. 578 585. 586. 592 596. 598. 601— 613. 616. 636. 647. 649. 651—657. 685. 686. 694. 697. 699. 705. 727. 731 735. 739. 743. 771. 772. 782. 793. 799—803. 805. 811. 820. 826 840 842. 845. 871 872. 971. 992. 1057.
Ukrajina 819.
Ukrané 283.
Uliči 268. 443.
Ulm 359. 954. 955. 970.
Ulrika Eleonora 821. 835. 862.
Ulugh beg 661.
Umbrie 35. 144.
Uminski 1043.
Unislaw 291.
Unkiar Skelessi 1055.
Unterwalden 617. 763. 937.
Unstrutt 408.
Upsala 386. 646. 673.
Ural 270.
Uralský kmen 272. 273. 284. 437.
Urban II 332. 333. 493 —495. 498. III 346. V 564. VI 566. 567. 637.
Urbino 929.
Uri 14. 617 763. 937.
Urolf 282. 387.
Ursini 547.
Uruguay 1075.
Usbekowé 661.
Useher 779.
Ústí 575.
Usum Hassan 661.
Ušakow 948.
Utika 25. 39. 125. 145. 159. 196.
Utrecht 491. 714. 716. 788. 810 823. 824. 850. 1071.
Uznojm 821.

V.

Vaccaeni 127.
Valée 1061.
Valençay 986. 1022.
Valencia 380 382. 808. 935. 948. 1052.
Valenciennes 909 919.
Valens 229—232.
Valentinianus II 229. 230. 232. III 234— 236.
Valerianus 219. 226. 247.
Valerius 122.
Valetta 940.
Valois 621. 725.
Valtelin 754. 764. 935.
Vandamme 978. 1007.
Varanes 220. 300.
Varennes 917.
Varenus 180.
Varro 135. 136. 138.
Varus 206. 239.
Vasco de Gama 671.
Vatican 340.
Vauban 788. 909.
Vecchia 939.
de Vega 779.
Veji 107. 108.
Velasquez 688. 775. 776.
Venaissin 369. 931. 1015.
Vendée 906. 912. 915. 916. 920—922. 927.
Vendome 805. 808 — 809.
Veneti 192. 242.
Venezuela 1034. 1075.
Venusium 138.
Veracruz 775. 1075.
Vercingetorix 193.
Verdun 318. 322. 447. 705. 706. 751. 905.
Vermandois 498. 499. 501. 503.
Vernon 849.
Verona 171. 219. 225. 235. 325. 343. 417. 461. 643. 932. 955. 1023. 1025.
Versailles 880. 890. 894.
Verus 215.
Vesontio (Besançon) 192.
Vespasianus 209 213. 239.
Vespucci Amerigo 670. 688.
Vesuv 180. 213.
Veturia 105.
Vezelay 531.

Vindagola 360.
Vicenza 643
Vicramaditia 663.
Victor II papež 329. III 332. 344. 345.
Victor Amadaeus 763. II 804. 807. 834. 835. III 860.
Victor Emmanuel 805. 962. 1023.
Victorin 600—603.
Victorinus 220.
Vienne 225. 320.
Vihiers 918.
Villaflor 1050. 1051.
Villa ricca de la Veracruz 775. wiz Veracruz.
Villa Viciosa 809.
Villars 805—807. 809. 810. 828.
Villéle 1036. 1037.
Villeroi 805. 807.
Villiers 697.
Vincenc II Mantuanský 762.
Vincennes 967.
Vincent 858. 877. 939.
Vindex 215.
Vindobona 259.
Vindomar 127.
Virgilius 203. 207. 279. 734.
Virginia 106.
Virginie 670. 777. 874. 875. 878.
Viriathus 162.
Visconti 547. 558. 570. 644. Filipp 644. Galeazzo 644. 691. Jan Maria 644. Matěj 548. 644.
Vitellius 209.
Viterbo 348.
Vithimer 231.
Vittoria 987. 1011. 1049.
Vliessingen 715. 991.
Vogesy 319. 1012.
Voigt 885.
Voliére 562.
Volskowé 100. 104.
Volta 883.
Voltaire 859. 882. 885. 1036.
Volumnia 105.
Voorn 715.
Vorarlberg 955. 971.
Vortiger 263.
Votares 715.
Vulso (Manlius) 123. 129. 131.

W.

Waadt 764. 935. 936.
Wácslaw swatý 325. 397. 401. 407. 415. I 353. 354. 358. 424 426. 485. 486. II 432. 436. III 433. 435. 436. 550. 651. IV 553. 565—575. 592. 594. 644.
Wácslaw syn Soběslawa I 421. 422 syn Boleslawa II 402. syn Jana Lucemb. 556.
Wagram 991.
Wagrie 449.
Wagrowé 283.
Wáh 281. 586.
Wahhabité 1082.
Waiblingen 340.
Walachie 214. 271—273. 464. 649. 651. 652. 800. 825. 826. 830. 865. 871. 873. 979. 998. 1024. 1025. 1028. 1030. 1056.
Walamír 234.
Waldeck 1020.
Waldemar Brandenb. 558.
Waldemar švedský 386.
Waldemar I danský 384. III 384. 645.
Waldenští 367. 368.
Waldhauser 564.
z Waldšteina Albrecht 742 744. 747. Hynek 578. Jindřich 578. Jiří 729. 730. Wilém 729. 730.
Waldus 367.
Wales 263. 378. 379. 621. 627. 628. 1048.
Waleský princ (Edward) 621—623.
Walchern, Walkeren 320. 716.
Walid 311. 312. 663.
Walkaun z Adlaru 730.
Wallis 763. 830. 937. 1020.
Wallisleben 448.
Walloni 716. 1071.
Walpole 833. 834.
Wanda 281.
Wandalowé 230. 232. 234. 235. 237. 238. 240. 257—260. 281. 284. 296.
Waníček Sigmund 611.
Warad (Veliký) 802.
Waradín 610. 800. 803. 825.
Warjazi 271. 273. Warna 272. 653. 657. 1029.
Warnefrid 299. 316.
Waršawa 791. 813. 818. 828. 864. 866. 943. 944. 977—980. 990. 993. 994. 1004—1006. 1026. 1041. 1043. 1044.
Wartburk 700. 701.
z Wartenberka Adam 729. 730. Čeněk 578. 580. 589. Jan 611. Markwart 568. Wácslaw 729. 730.
Wartowský 780.
Waruka 306.
Warwik 630. 709. 710.
Washington 874—881. 1033.
Wasilej Iwanowič 769.
Waterloo 1017. 1037.
Watson 857.
Watt James 884.
Wat-Tylor 629.
Wawák 578.
sw. Wawřince řeka 857. 858. 880.
Weimar 977.
z Weimaru Bernhard 746—748.
z Weitmile Beneš 560. 564. 607. Bernard 730. Hynek Krabice 729. 730.
Welegostiči 274.
Welehrad 388—392. 404.
Welemický 729.
Weleslawín 779. 780.
Weleti 283. 287. 289. 812.
Welf 318. 332. 333. 341. 518.
Welfowé 333. 340—361. 417.

Welké Chorwatsko, wiz Bílé Ch.
Welkopolsko 649.
Wellington (Arthur Wellesley) 987. 1009—1011. 1013. 1017. 1022. 1028. 1030—1032. 1041. 1048—1050.
Welser Filippina 732.
Wendowé 242. 243.
Wenetowé 43. 44.
Werdan 309.
Werden 344. 749. 751. 820. 821. 959.
Werner 844.
Wernher 405.
Weser 206. 239. 266.
Westfaly 265. 616. 684. 750. 752. 753. 756. 764. 782. 793. 808. 813. 827. 832. 852. 854. 979. 995—997. 1008.
Westsex 263. 371. 373.
Wetzlar 832. 960.
Whig 808. 833. 858. 860. 880.
Whigowé 1048. 1049.
Wchynský 729. 730.
Wiasa 771.
Wiburg 821.
Wídeň 216. 282. 353. 424. 431. 594. 601. 612. 613. 616. 617. 654. 672. 697. 700. 732. 736. 738. 739. 749. 771. 772. 793. 797. 801. 802. 805. 814. 827. 829. 835. 836. 840. 842. 847. 851. 871. 872. 885. 919. 927. 931. 946. 968. 971. 972. 990. 992. 994. 995. 1015. 1016. 1019. 1020. 1024. 1032. 1039. 1040. 1054.
Wiedeman 562.
Wieland 884.
Wiklef 628.
Wildpach 729.
Wilém II král sicilský 347.
Wilém hollandský, proticisař 428.
Wilém z Oranien 714. 715. 716. 717. 724. Wilém II místodržící hollandský 786. Wilém III Jindřich 786. 849. Wilém I král hollandský 1040. 1071. II 1071.
Wilém I Podmanitel král angl. 366. 370. 373. II. 373. 374. III (z Oranien) 786. 788. 789. 794. 796—799. 804. 833. 834. 849. 874. IV 1049.
Wilém kurfirst Brandenb. 791.
Wilém Brunšwický 993.
Wilém saský 597.
Wilemow 413.
Wilno 648. 943. 1000. 1044.
Wiltawa 992.
Windek 592.
Windelicie 239.
Windowé (Winidowé) 268. 278. 279. 430.
Windsor 377.
Wineta 244.
Winchester 583.
Winidon 283.
Winkelried 567. 619.
Winland 385. 670. 687.
Winter 926.
Winterfeld 853.
Winterthur 949.
Winzingerode 1004. 1005. 1008.
Wisla 268. 276. 284. 866. 944. 977. 978. 993. 1004. 1042—1044.
Wisloch 741.
Wisloka 279.
Wismar 751. 820. 821.
Wít 407.
Witechind 266. 324.
Witepsk 866. 1001.
Witgenštein 1003. 1004.
Witig 260.
Witislaw 396.
Witiza 262.
Witkowici 431.
Witold 579.
Witoraz 554.
de Witt Jan 786—788.
Wittelsbach 593. 867.
z Wittelsbachu Otto 346. 348.
Wittenberk 560. 609. 700. 701. 728. 780. 1007.
Wittstock 748.
Wizigothowé 237. 257. 262. 263.
Wjatiči 268. 270.
Wjazma 1001. 1002.
Wjetnici 283.
Wkrané, wiz Ukrané.
Wladimír město 650. 866.
Wladimír W. 439. 648. Nowgorodský 444—446.
Wladimír Krakowský 485.
Wladimír bulharský 453.
Wladislaw I král český 411—414. 416—420. 423. II. (z rodu Přemyslowa) 344. 345. 423. 523. (z rodu Jagellowa) 605—609. 613. 649. 654. 727.
Wladislaw syn Václslawa I 425. 426.
Wladislaw Opolský 428.
Wladislaw I polský 440. II. 411. 441. Loktík 649. III 592. 593. 649. 652. 653. 657. IV 768. 770.
Wladiwoj 402.
Wladuch 279.
Wlachy, Wlaši 242. wiz Italie.
Wlasta 291.
Wlastislaw 291.
Wlašim, wiz Očko.
z Wlkanowa Praefat 780.
Wltawa 285. 286. 395. 396. 568. 1057.
Wnitro-Rakausy 278.
Wodan 241. 383.
Wodňany 729.
Wogastisburk 284. 288.
Wojen 291.
Wojniči 274.
Wojtěch 400. 401. 405. 407. 415. 428. 439. 440. 647.
Wolf 885.
Wolfenbüttel 780. 836.
Wolfram 569.

Wolha 231. 234. 242. 268. 270. 272. 284. 484.
Wolchow 244.
Wolín 283.
Wolinci 283.
Wolsey 708. 709.
Wolyň 243. 443. 650. 821. 943.
Wolyňané 268.
Worcester 372.
Worms 331. 334. 335. 348. 361. 616. 700. 797. 907.
Wrabský Aleš 579. Jan 730. Zdislaw 729. 731.
Wranewci 283.
Wrangl 749. 750. 862.
z Wratu Jan 611.
Wratislaw město 405. 406. 438. 440. 485. 486. 550. 576. 593. 740. 843. 853. 855. 866. 978. 979. 1004. 1005.
Wratislaw I 396. 397. 406. 407. 410. II 332. 407—410.
Wratislaw z Mitrowic 780.
Wrbas 276.
Wrede 585. 1008.
Wřesowský Jakub 610. Jan 610. Jaroslaw 611.
Wršowci 400 — 403. 410—412.
Wšehrd 269. 608.
Wunsidly 585.
Wurmser 564. 909. 917. 924. 929—931.
Wuršow 1005.
Würtenberk 364. 567. 701. 703. 930. 960. 970—976. 978. 979. 995. 1020. 1045. 1059.
Würzburk 322. 344. 359. 395. 528. 567. 585. 745. 930. 955. 960. 970. 971. 1008.
Wu-tsong 666.
Wuwang 42.
Wysoká hora 416. 417.
Wysoké Mýto 729.
Wyšehrad 285. 288—291. 409. 410. 413. 554. 562. 568. 570. 574—577.

X.

Xantippus 63. 67. 123.
Xenofon 21. 68. 74. 110. 112.
Xeres de la Frontera 263. 312.
Xerigordon 497.
Xerxes 56. 57. 59—61. 64. 65. 73. 77. 96.
Ximenes 668. 694.
Xuthos 28.

Y.

Yemen 1082.
Yenking 483.
Yngli 386.
York (Eboracum) 222. 629. 631. 795. 796. 909. 916. 919. 949. 950. 1004.
z Yorku Edmund 629. Richard 629. 630.
Yorktown 878.
Young 884.
Ypern 918.
Ypsara 1026.
Ypsilanti 1024. 1025.
Yssel 919.
Yucatan 1075.

Z.

Zahia 478.
Záhoří 273.
Zacharias papež 265. 299.
Záchlumí 276.
Zajíc z Hasenburka Wilém 551. 553. 554.
Zakinthos 127.
Zála 1004.
Zama 146.
Zamolxis 27.
Zamojský 767.
Zámost 993. 994. 1043.
Zanzibar 1082.
Zápolí 769.
Zápolja Jan 610. 727. 731. 732. Jan Sigmund 733. 771.
Zara Jakob 670.
z Zäringen Bertold 344.
Zbečno 410.
Zbraslaw 435. 436. 557.
Zbyněk 572.
Zbyhněw 440.
Zderaz 423.
Zdik 416.
Zdice 422.
Zedekiáš 25.
Zeeland 1071.
Zefyrium 38.
Zeiri, Zeirité 480.
Zeleukos 38.
Zendekan 474.
Zeno 111. 259.
Zenobia 220.
Zerbst, viz Srbiště.
Zeuxis 68. 112.
Ziadet Allah 478.
Zianidé 481. 668.
Ziethen 855.
Zion 509. 510.
Zmrzlík 584.
Znojmo 406. 413. 423. 555. 566. 992. 993.
Zoe 480.
Zopyrus 51.
Zorndorf 853.
Zoroaster 47. 50. 246. 304. 1082.
Zoutmann 878.
Zrinský 733. 800. 802.
Zug 618. 763. 937.
Zülpich 264.
Zumalacarregui 1052.
Zürich 618. 620. 700. 763. 937. 949.
Zütfen 714. 715.
Zweibrücken 790. 794. 868. 870.
Zwickow 993.
Zwingli 700. 764.
Zwířetický Hermann 600.
Zwonimír 456.

Ž.

Žamberk 604.
Žarované 284.
Žatec 287. 291. 393. 413. 577. 578. 580. 609—611.
Žďáry 847.
Žebrák 573.
Žehušický Wácslaw z Nestajowa 730.
Želiw 419. 577.
z Žerotína Karel 735. Plichta 551. 554. 556.
Židé 21. 26. 57. 183—187. 209—214. 226.

262. 305—307. 409. 410. 480. 497. 513. 634. 1084. 1085.
Žirmunty 284.
Žitawa 427.
Žitici 284.
Žižka Jan z Trocnowa 574—582.
Žmud 944.
Žofie 571. 575. 815. 816. 832.

Doplňky.

z Anjou František 716.
aBbur 773.
Bithynie 214.
z Bodenšteina Ondřej 701.
Cáchy 787.
Ducos Roger 951. 952.
Fazoglu 1084.
Fiesco 762.
Fison 6.
Fleurus 919.
Fleury 845.
Fokšana 871.
Foronovo 692.
Fraortes 19.
Freiburk 935. 936.
Fréron 922.
Frygie 26. 27. 93. 94.
Furlany 277.

Chyby w tisku.

Na str.	14	místo	Axfaltické	čti	Asfaltitické.
„	24	„	Dawidow	„	Dawidowu.
„	64	„	Gelosem	„	Gelonem.
„	96	„	Thrusibul	„	Thrasibul.
„	215	„	Antonius Pius	„	Antoninus Pius.
„	211	„	Penaea	„	Peraea.
„	217	„	Helvetius Pertinax	„	Helvidius Pertinax.
„	397	„	zemřela	„	zemřel.
„	412	„	Wratislaw	„	Wladislaw.
„	628	„	Richard	„	Eduard.
„	701	„	Rodenstein	„	Bodenstein.
„	762	„	Pawel II	„	Pawel III
„	849	„	Auson	„	Anson.
„	856	„	Romanow	„	Romancow.

Stanford University Libraries
3 6105 013 727 53?

AC
60
N59
v.8
PT.3

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.